

International
Labour
Organization

SOCIJALNA
ZAŠTITA

Penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi

u vremenima krize i štednje, ali i izvan njih

Uredio
Kenichi Hirose

Penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi

u vremenima krize i štednje, ali i izvan njih

Uredio
Kenichi Hirose

Autorska prava © Međunarodna organizacija rada 2012
Prvi put objavljeno 2012

Publikacije Međunarodne organizacije uživaju autorska prava prema Protokolu 2 Univerzalne konvencije o autorskim pravima. Međutim, kratki odlomci iz ovih publikacija se smeju reprodukovati bez odobrenja, pod uslovom da se navede izvor teksta. Za prava na reprodukciju ili prevod zahteve treba uputiti Birou za publikacije (Prava i dozvole), Međunarodna organizacija rada, CH-1211 Ženeva 22, Švajcarska, ili putem e-maila na pubdroit@ilo.org. Međunarodna organizacija rada ohrabruje takve zahteve.

Biblioteke, institucije i drugi korisnici registrovani kod odgovarajuće nacionalne organizacije sa pravima na reprodukciju mogu da vrše reprodukciju u skladu sa dozvolama koje su za tu svrhu dobili. Posetite www.ifro.org kako biste saznali koja organizacija u vašoj zemlji ima pravo na reprodukciju.

Hirose, Kenichi

Penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi: u vremenima krize i štednje, ali i izvan njih / Uredio Kenichi Hirose; Međunarodna organizacija rada, Tim za tehničku podršku dostojanstvenom radu za Srednju i Istočnu Evropu. – Budimpešta: MOR, 2012
1 v.

ISBN 978-92-2-826726-6
978-92-2-826727-3 (web pdf)

International Labour Organization; ILO DWT and Country Office for Central and Eastern Europe

pension scheme / old age benefit / ageing population / social security reform / social security financing / social protection / Bulgaria / Croatia / Czech Republic / Hungary / Poland / Slovakia / Slovenia / Romania

02.04.1

ILO Cataloguing in Publication

Also available in English:

Pension reform in Central and Eastern Europe: in times of crisis, austerity and beyond / Edited by Kenichi Hirose; International Labour Organization, Decent Work Technical Support Team for Central and Eastern Europe. - Budapest: ILO, 2011. ISBN 978-92-2-125639-7 ; 978-92-2-125640-3 (web pdf)

Stavovi izneti u MOR publikaciji, usklađeni sa praksom Ujedinjenih nacija, kao i način na koji je materijal u publikaciji prikazan, ne podrazumevaju izražavanje bilo kakvog mišljenja od strane Međunarodne organizacije rada u vezi sa pravnim statusom bilo koje zemlje, oblasti i teritorije i njihovih vlasti, niti u vezi sa razgraničenjem njihovih granica.

Odgovornost za mišljenja iznesena u potpisanim člancima, studijama ili drugim doprinosima pripada isključivo njihovim autorima, i publikacija ne predstavlja odobrenje stavova iznetih u njoj od strane Međunarodne organizacije rada.

Pominjanje imena preduzeća i komercijalnih proizvoda i procesa ne podrazumeva njihovo odobrenje od strane Međunarodne organizacije rada, i propuštanje pominjanja imena pojedinog preduzeća, komercijalnog proizvoda i procesa ne predstavlja znak njihovog neodobravanja.

Publikacije i elektronski proizvodi MOR mogu da se nabave preko velikih prodavaca knjiga ili lokalnih kancelarija MOR u mnogim državama, ili direktno od ILO Publications, International Labour Office, CH-1211 Geneva 22. Katalozi ili spiskovi novih publikacija mogu da se dobiju besplatno sa gore navedene adrese ili elektronskom poštom na pubvente@ilo.org

Posetite našu internet stranicu: www.ilo.org/publns

Štampano u Srbiji

Struktura knjige

Predgovor	v
Uvod i izjave zahvalnosti	vii
O autorima	ix
Sadržaj	xiii
Lista tabela, slika i beleški	xxi
Deo I Pregled	1
1. Trendovi i ključna pitanja penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi – uporedni pregled <i>Kenichi Hirose</i>	3
Deo II Nacionalni izveštaji	73
2. Bugarska <i>Antoaneta Gancheva</i>	75
3. Hrvatska <i>Snježana Baloković</i>	109
4. Republika Češka <i>Jan Škorpik i Marek Suchomel</i>	141
5. Mađarska <i>Kenichi Hirose</i>	171
6. Poljska <i>Zofia Czepulis-Rutkowska</i>	199
7. Rumunija <i>Catalin Ghinamaru</i>	229
8. Republika Slovačka <i>Miloslav Heteš</i>	267
9. Slovenija <i>Tine Stanovnik</i>	305

Predgovor

Deceniju posle velikih strukturnih reformi, reforma penzijskog sistema je ponovo postala goruće pitanje u Srednjoj i Istočnoj Evropi.

Neosporno, sistemi socijalne sigurnosti igraju važnu ulogu u ublažavanju negativnih uticaja svetske ekonomske krize na stanovništvo. Međutim, sistemi socijalne sigurnosti - posebno penzijski sistemi – u Srednjoj i Istočnoj Evropi su pod pritiskom kratkoročne finansijske konsolidacije zbog budžetskih ograničenja koja proističu iz svetske ekonomske krize. Pored toga, starenje populacije predstavlja strukturni izazov za njihovu dugoročnu finansijsku održivost.

Suočavajući se sa ovim izazovima, i kratkoročno i dugoročno, države Srednje i Istočne Evrope preduzele su penzione reforme. Ove reforme imaju za cilj da sisteme učine održivim na duže staze i da istovremeno ispune svoju osnovnu funkciju pružanja adekvatne zaštite prihoda u starosti, u slučaju nastanka invaliditeta ili smrti hranioca porodice.

Međunarodna organizacija rada (MOR) aktivno promoviše odgovarajuće politike i svojim državama članicama pruža tehničku pomoć za unapređenje i proširenje pokrivenosti socijalne sigurnosti za sve muškarce i žene. Nedavno je MOR intenzivirala svoje napore da postigne univerzalnu pokrivenost sistemima socijalne sigurnosti sa makar minimalnim nivoom zaštite. Na svojoj 100. sednici u junu 2011. godine, Međunarodna konferencija o radu potvrdila je potrebu da se usvoji Preporuka koja bi obezbedila smernice za razvoj Osnova socijalne zaštite u okviru ukupnih sistema socijalne sigurnosti.

Ova knjiga prikazuje rad i rezultate istraživačkog projekta na čijem čelu je gospodin Kenichi Hirose, Viši stručnjak za socijalnu sigurnost Tima za tehničku podršku dostojanstvenom radu MOR i Kancelarije za Srednju i Istočnu Evropu, uz podršku Odeljenja za socijalnu zaštitu MOR. Projekat analizira nedavna iskustva sa penzionim reformama osam država: Bugarske, Hrvatske, Republike Češke, Mađarske, Poljske, Rumunije, Republike Slovačke i Slovenije.

Nacionalni izveštaji predstavljeni su na Podregionalnom sastanku eksperata o penzionim reformama u Srednjoj i Istočnoj Evropi, u zajedničkoj organizaciji MOR i Instituta za rad i socijalna istraživanja Poljske 6–7. oktobra 2011. godine u Varšavi. Sastanak je okupio eksperte iz oblasti penzija iz Instituta, Evropske komisije, MOR, Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) i Svetske banke, kao i predstavnike socijalnih partnera koji aktivno rade na penzionim reformama. Komentari koji su dobijeni na sastanku su predstavljeni u ovoj finalnoj publikaciji.

Verujemo da će ova publikacija i jedinstvene informacije o politici i kvantitativnim činjenicama koje ona daje, biti dragocen priručnik za one koji se bave razvojem boljih penzijskih sistema i sada i u budućnosti.

Michael Cichon
Direktor
Sektor za socijalnu sigurnost
Ženeva

Mark Levin
Direktor
MOR Tim za tehničku podršku dostojanstvenom radu
i Kancelarija za Srednju i Istočnu Evropu
(ILO DWT/CO–Budapest)
Budimpešta

Uvod i izjave zahvalnosti

Ova knjiga je organizovana u dva dela. Deo I daje pregled novijih trendova u penzionim reformama u Srednjoj i Istočnoj Evropi i razmatra ključna pitanja koja se odnose na penzione reforme uopšte, fokusirajući se posebno na budući pravac penzionih reformi u Srednjoj i Istočnoj Evropi. Tehnički i statistički aneksi dopunjuju Deo I objašnjenjima tehničkih pitanja i detaljnim aktuarskim i statističkim analizama.

Deo II obuhvata analize slučaja Bugarske, Hrvatske, Republike Češke, Mađarske, Poljske, Rumunije, Republike Slovačke i Slovenije. Ovi nacionalni izveštaji prikazuju karakteristike trenutnih penzijskih sistema, posebno tokom svetske ekonomske krize, opisuju nedavna iskustva u sprovođenju reformi, i ističu dugoročne izazove sa kojima se suočavaju ove zemlje. Pored pitanja adekvatnosti nadoknade i finansijske održivosti, posebna pažnja se posvećuje problemima u vezi sa neprijavljenim radom i značaju socijalnog dijaloga u procesu penzione reforme.

Ova publikacija svoj nastanak duguje autorima nacionalnih izveštaja. Ne bi bilo moguće napisati ovu knjigu bez njihove profesionalne pomoći.

Sledeće osobe pružile su dragocen doprinos u pripremi ove publikacije i želeo bih da im se srdačno zahvalim:

- Bożenna Balcerzak-Paradowska, direktorka Instituta za rad i socijalna istraživanja Poljske, i njeno osoblje, koje je obezbedilo značajnu podršku u zajedničkom organizovanju Podregionalnog sastanka eksperata o penzionim reformama u Centralnoj i Istočnoj Evropi;
- Zoran Anušić, Snježana Baloković, Nicholas Barr, Zofia Czepulis-Rutkowska, Petru Sorin Dandea, Krzysztof Hagemeyer, Miloslav Heteš, Eric Oechslein, Gergana Peeva, Andrew Reilly, András Simonovits, Jan Škorpik, Tine Stanovnik i Fritz von Nordheim Nielsen, koji su, kao stručni saradnici, podelili dragocene uvide i iskustva zemalja na Sastanku eksperata;
- Oxana Perminova, asistent za statistiku pri ILO DWT/CO-Budimpešta, koja je pružila statističku i uređivačku pomoć u finalizaciji ove knjige; Athena Bochanis, koja je uredila i korigovala knjigu; i, Tine Stanovnik, koji je pružio tehničke komentare o svim delovima rukopisa.

Kenichi Hirose

Viši stručnjak za socijalnu sigurnost

MOR Tim za tehničku podršku dostojanstvenom radu i Kancelarija za Srednju i Istočnu Evropu

Budimpešta, Mađarska

O autorima

Pregled i Mađarska (Urednik)

Kenichi Hirose radi u Timu za tehničku podršku dostojanstvenom radu MOR i Kancelariji za Srednju i Istočnu Evropu u Budimpešti od 2008. godine. Kao Viši specijalista za socijalnu sigurnost, odgovoran je za oblast socijalne sigurnosti, naročito za penzione reforme, kao i za oblast bezbednosti i zaštite zdravlja na radu. Pre dolaska na ovu funkciju gospodin Hirose radio je kao Viši specijalista za socijalnu sigurnost u Podregionalnoj kancelariji MOR u Manili (2002–2008), i kao aktuar u Sektoru za socijalnu sigurnost u sedištu MOR u Ženevi (1994–2002). Pre dolaska u MOR, radio je za Kancelariju premijera Japana i za Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Vlade Japana.

Gospodin Hirose ima Master diplomu London School of Economics (Londonske ekonomske škole) i diplomu osnovnih studija iz matematike sa Univerziteta Kjoto.

Bugarska

Antoaneta Gancheva je glavni aktuar Nacionalnog instituta za socijalnu sigurnost Bugarske (od 2009 do danas). Radila je kao aktuar Nacionalnog instituta za socijalnu sigurnost od 2002. do 2009. godine. G-đa Gancheva ima diplomu iz informatike sa Univerziteta u Varni. Ona takođe ima specijalizovanu diplomu aktuarskih nauka i njihove primene u osiguranju, penzijama i investicionom menadžmentu bugarskog Aktuarskog društva (2007). Član je bugarskog Aktuarskog društva od 2002. godine.

Hrvatska

Snježana Baloković radi za Sektor za rad i poduzetništvo Ministarstva gospodarstva Republike Hrvatske. Ona je odgovorna za koordinaciju sistema socijalne sigurnosti i implementaciji projekata EU. Bila je vođa projekta i projektni menadžer 2009. godine na IPA Tvining projektu “Jačanje administrativnih kapaciteta nadležnih organa i agencija za implementaciju za koordiniranje sistema socijalne sigurnosti”. Takođe je radila kao sekretar Stalne međuinstitucionalne grupe za koordinaciju sistema socijalne sigurnosti. Posmatrač je Tehničke komisije u okviru Administrativnog komiteta EK, koordinator pripreme *elektronske razmene* podataka između institucija socijalnog osiguranja (EESSI), član Radne grupe za pripremu pregovaračkog procesa između Republike Hrvatske i EU o slobodi kretanja radnika, član Radne grupe za Zajednički memorandum o socijalnoj inkluziji Republike Hrvatske, član Radne grupe za zakonodavne promene u penzijskom osiguranju, zamenik člana Upravnog odbora CARDS Regionalnog programa za države Jugoistočne Evrope “Program podrške socijalnim institucijama” (SISP), i član Upravnog odbora IPA 2008 Regionalnog programa “Koordinacija socijalne sigurnosti i reforme socijalne sigurnosti u Jugoistočnoj Evropi”. Autor je velikog broja publikacija u vezi sa socijalnom sigurnošću.

Republika Češka

Jan Škorpik je ekspert za socijalnu zaštitu specijalizovan za penzijska osiguranja i osiguranja u slučaju bolesti. Radi kao šef aktuarske jedinice Sektora za osiguranje socijalnih pitanja češkog Ministarstva za rad i socijalna pitanja, gde je odgovoran za projekcije penzijskog sistema i analize sistema socijalnog osiguranja. Bio je član Ekspertske grupe za penzije (Bezdek komisija) odgovorne za analizu predloga reformi parlamentarne penzije u 2004–2005. godini.

Predstavnik je Češke u nekoliko komiteta EU, uključujući i Podgrupu za indikatore (ISG) radne grupe Komiteta za socijalnu zaštitu (SPC) i AGE Platform. Sarađuje sa međunarodnim organizacijama kao što su OECD, MOR i MMF. Takođe je konsultant za Svetsku banku.

Marek Suchomel je mlađi član aktuarskog sektora češkog Ministarstva za rad i socijalna pitanja. Specijalizovan je za analizu češkog penzijskog sistema, kako u njegovom trenutnom stanju tako i u njegovim kratkoročnim i dugoročnim projekcijama, posebno iz mikroekonomske perspektive. Gospodin Suchomel je diplomirao na Ekonomskom univerzitetu u Pragu i ima Master diplomu iz finansija. 2010. godine je sarađivao sa Stručnim savetodavnim forumom (druga Bezdek komisija), i doprineo pripremi češke penzione reforme 2011. godine.

Poljska

Zofia Czepulis-Rutkowska je direktorka Kancelarije za socijalnu politiku u Kancelariji predsednika Republike Poljske. Ona je takođe viši istraživač u Institutu za rad i socijalne studije. Njen rad je fokusiran na socijalnu sigurnost, posebno na sisteme starosnih penzija, sisteme invalidskih penzija i sisteme dugoročne brige. Nekoliko godina je radila kao direktorka Sektora za međunarodnu saradnju Institucije za socijalnu sigurnost. Takođe je bila predavač socijalne politike na Fakultetu za osiguranje i bankarstvo.

Rumunija

Catalin Ghinararu je naučni sekretar za rad i socijalnu zaštitu Nacionalnog istraživačkog instituta Rumunije (INCSMPS) (2001-danas). Iskustvo i obim interesovanja Dr Ghinararu kreću se od penzija i politika zapošljavanja do makroekonomije, neprijavljenog rada i ekonomske istorije. On je autor najnovijeg rumunskog UNDP izveštaja o ljudskom razvoju (2007) i prvog državnog Priručnika o indikatorima socijalne zaštite (2007). Dr Ghinararu radi pri SISDEM mreži nezavisnih stručnjaka za zapošljavanje Evropske opservatorije za zapošljavanje (2003-danas), i aktivno radi na predviđanju ponude i potražnje za kvalifikacijama radnika sa CEDEFOP Centrom Evropske komisije (2005-danas). Takođe je i predstavnik Rumunije u Komitetu za društvene i humanističke nauke FP7 programa Evropske komisije. U brojnim prilikama je pisao za MOR i Centar za razvoj OCED.

Pre 2007. godine, Dr Ghinararu je dao svoj doprinos u nekoliko političkih radova u procesu pridruživanja Rumunije Evropskoj uniji. Od 2009. godine, radi na rumunskom Memorandumu o razumevanju (MoU) sa MMF-om, Svetskom bankom i Evropskom komisijom, kao i na Integrisanom mehanizmu za prevenciju i borbu protiv neprijavljenog rada. Između 2004. i 2010. godine, u ime INCSMPS i zajedno

sa Nacionalnim domom javnih penzija (CNPP), Dr Ghinararu je koordinirao nacionalnim procesom ponovnog obračunavanja penzija odobrenih pre aprila 2001. godine.

Dr Ghinararu je doktorirao ekonomiju na Akademiji za ekonomske studije (ASE) u Bukureštu. Takođe je prisustvovao kursevima na Državnom univerzitetu Ohajo i kursevima u organizaciji MOR (o modeliranju penzija).

Republika Slovačka

Miloslav Heteš je univerzitetski predavač (za primenjenu socijalnu politiku, menadžment i organizaciju socijalnih službi, politiku zapošljavanja, socijalno preduzetništvo i korporativnu društvenu odgovornost (CSR)) na Univerzitetu za zdravlje i socijalni rad St. Elizabet u Bratislavi i na Univerzitetu u Trnavi, u Slovačkoj. Dr Heteš je trenutno vladin savetnik za sistem socijalne zaštite za Republiku Srpsku u Bosni i Hercegovini. Nedavno je takođe radio kao vođa tima tvinig projekta o Zakonu o radu u Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji.

Dr Heteš je nekadašnji generalni direktor Ministarstva rada, socijalne politike i porodice Republike Slovačke (MOLSAF) (2006–2010). Upravljao je Odeljenjem za rad i socijalnu politiku. Učestvovao je u penzionoj reformi, u koordinaciji sistema socijalne sigurnosti, i u implementaciji slobodnog kretanja radnika i predpristupnih pitanja. Pre toga, Dr Heteš je bio zamenik stalnog predstavnika Stalne misije Slovačke pri Ujedinjenim nacijama (1997–1999). On je upravljao oblastima privrednog, finansijskog i održivog razvoja UN, kao i razvojnom saradnjom. Bio je predsednik UNECE Radne grupe o starenju u Ženevi, i potpredsednik Komiteta UN za društveni razvoj i Komisije UN za održivi razvoj u Njujorku.

Dr Heteš je doktorirao populacionu geografiju i ima završene postdiplomske studije iz oblasti demografije. Pohađao je dodatne kurseve u UN (Njujork), Japanskoj agenciji za međunarodnu saradnju (Japan), MOR (Torino), Savetu Evrope (Strazbur), i Evropskoj komisiji (Brisel, Kopenhagen, Hag, Madrid i Stokholm).

Slovenija

Tine Stanovnik je profesor ekonomije na Univerzitetu u Ljubljani i naučni saradnik na Institutu za ekonomsko istraživanje. Aktivno je učestvovao u velikom broju istraživačkih projekata MOR, iz kojih su proistekle sledeće publikacije MOR: “Politička ekonomija penzione reforme u Sloveniji” (u Penzionoj reformi u Srednjoj i Istočnoj Evropi, tom 2, 2002), “Borba protiv siromaštva i socijalne isključenosti – analiza slučaja Slovenije” (koautor sa Nadom Stropnik, 2002), i “Rodna dimenzija reforme socijalne sigurnosti u Sloveniji” (koautor sa Natašom Kump i Mitje Cok, u Rodnim dimenzijama reformi socijalne sigurnosti, tom 2, 2006.). On je takođe bio kourednik, sa Elejn Fulc, u “Naplati penzijskih doprinosa” (2004).

Dr Stanovnik je bio Fulbrajtove stipendista za post-doktorske studije na Institutu za društvena istraživanja u En Arboru (1989–1990) i na Druri univerzitetu u Springfieldu (1998–1999). Takođe je radio kao konsultant za Svetsku banku i MMF.

Sadržaj

Deo I Pregled	1
1. Trendovi i ključna pitanja penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi – uporedni pregled	3
<i>Kenichi Hirose</i>	
1.1. Trendovi penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi od devedesetih godina 20. veka	3
1.1.1. Situacija na početku devedesetih godina 20. veka	3
1.1.2. Od sredine devedesetih godina 20. veka do sredine prve decenije 21. veka: talas paradigmatične reforme	4
1.1.3. Trenutni finansijski status penzijskih sistema	5
1.1.4. Uticaj svetske ekonomske krize u 2008–2009. godini	6
1.1.5. Penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi od 2009. do 2011. godine	8
1.2. Ključna pitanja penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi	13
1.2.1. Osnovni ciljevi penzione reforme	13
1.2.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata doprinosa	14
1.2.3. Odnos adekvatnosti i održivosti	15
1.2.4. Indeksacija penzija	16
1.2.5. Zapošljavanje i penzionisanje starijih radnika	17
1.2.6. Obezbeđivanje neophodnih resursa da bi se finansirale nadoknade	21
1.2.7. Razmatranje drugog stuba penzijskog sistema	21
1.2.8. Centralna uloga socijalnog dijaloga u upravljanju penzijama i u procesima reforme	22
1.2.9. Autonomija penzione politike i njena sinergija sa drugim javnim politikama	23
1.2.10. Zaključak i put napred	24
Reference	25
Aneks A. Tehničke beleške	27
Aneks B. Standardi socijalne sigurnosti MOR	31
B.1 Minimalni standardi MOR o starosnim nadoknadama na osnovu Konvencije br.	31
B.2 Lista ratifikacija MOR Konvencije br. 102 i srodnih konvencija	33
B.3 Elementi moguće Preporuke o Osnovama socijalne zaštite	36
Aneks C. Statistički aneks	38

Deo II Nacionalni izveštaji	73
2. Bugarska	75
<i>Antoaneta Gancheva</i>	
2.1. Pregled	75
2.1.1. Istorijski pregled	75
2.1.2. Trenutna struktura sistema	75
2.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata	76
2.2.1. Pokrivenost	76
2.2.2. Poštovanje zakona i naplata doprinosa	77
2.3. Nadoknade	78
2.3.1. Državna penzija	78
2.3.1.1. Uslovi za sticanje prava i starosna granica za penzionisanje	79
2.3.1.2. Pensiona formula	80
2.3.1.3. Prevmene penzije	82
2.3.1.4. Invalidske penzije	84
2.3.1.5. Indeksacija penzija	85
2.3.2. Obavezne kapitalno finansirane penzije	85
2.3.2.1. Osnovna struktura	85
2.3.2.2. Učinak investicija	87
2.3.2.3. Efikasnost (upravljačke takse)	90
2.3.2.4. Faza isplate	90
2.3.3. Dobrovoljni penzioni fondovi	90
2.3.4. Adekvatnost nadoknada	92
2.4. Troškovi i finansiranje	93
2.4.1. Stope doprinosa	93
2.4.2. Poslovanje Državnog penzionog fonda	95
2.4.3. Buduće projekcije	97
2.4.3.1. Obim projekcija	97
2.4.3.2. Rezultati projekcije	97
2.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi	100
2.6. Zaključak	101
2.6.1. Uticaj svetske ekonomske krize na penzijski sistem	101
2.6.2. Trenutni izazovi sa kojima se suočava penzijski sistem	102
Reference	104
Aneks	106
3. Hrvatska	109
<i>Snježana Baloković</i>	
3.1. Pregled	109
3.1.1. Istorijski pregled	109
3.1.2. Osnovno zakonodavstvo	111
3.1.3. Struktura trenutnog sistema	113

3.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata	114
3.2.1. Pokrivenost	114
3.2.2. Poštovanje zakona – neformalna ekonomija	116
3.2.3. Naplata doprinosa	116
3.3. Nadoknade	117
3.3.1. Državna penzija	117
3.3.1.1. Uslovi za sticanje prava i starosna granica za penzionisanje	117
3.3.1.2. Pensiona formula	118
3.3.1.3. Opcije prevremenog penzionisanja i invalidske penzije	121
3.3.1.4. Invalidske penzije	121
3.3.1.5. Porodične penzije	122
3.3.1.6. Indeksacija penzija	123
3.3.2. Obavezne kapitalno finansirane penzije	123
3.3.2.1. Osnovna struktura	123
3.3.2.2. Učinak investicija	124
3.3.2.3. Administrativna efikasnost	126
3.3.2.4. Faza isplate	127
3.3.3. Dobrovoljni penzioni fondovi i sistemi strukovne penzije	127
3.3.4. Adekvatnost nadoknada	129
3.4. Troškovi i finansiranje	130
3.4.1. Izdaci za penzije	130
3.4.2. Stope doprinosa	131
3.4.3. Poslovanje fonda	132
3.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi	135
3.5.1. Upravljanje penzijskim sistemom	135
3.5.2. Proces penzione reforme	135
3.5.3. Gledišta različitih generacija	135
3.6. Zaključak	136
Aneks	138
4. Republika Češka	141
<i>Jan Škorpik i Marek Suchomel</i>	
4.1. Pregled	141
4.1.1. Istorijski pregled	141
4.1.2. Osnovno zakonodavstvo	142
4.1.3. Pokrivenost	142
4.2. Nadoknade	143
4.2.1. Uslovi za sticanje prava	143
4.2.2. Starosna granica za penzionisanje	144
4.2.3. Formula penzionih nadoknada	146
4.2.4. Prevremene i odložene penzije	146
4.2.5. Indeksacija penzija	147
4.2.6. Sistem dodatne penzije	148
4.2.7. Adekvatnost nadoknada	148

4.3. Finansiranje i troškovi	150
4.3.1. Doprinosi	150
4.3.2. Državna podrška sistemu dodatne penzije	152
4.3.3. Državni budžet	153
4.3.4. Buduće projekcije	155
4.3.4.1. Demografske projekcije	155
4.3.4.2. Buduće projekcije penzijskog sistema	156
4.4. Socijalni dijalog u penzionoj reformi	158
4.5. Trenutna pitanja	159
4.5.1. Odluka Ustavnog suda	159
4.5.2. Opcije penzione reforme koje je predložio Stručni savetodavni forum	163
4.5.3. Procenjene posledice predložene penzione reforme	165
4.5.4. Predlog zakona o penzionoj reformi	168
4.6. Zaključak	169
5. Mađarska	171
<i>Kenichi Hirose</i>	
5.1. Pregled	171
5.1.1. Istorijski pregled	171
5.1.2. Osnovno zakonodavstvo	171
5.1.3. Struktura trenutnog sistema	172
5.1.4. Organizaciona struktura	173
5.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata	173
5.3. Nadoknade	174
5.3.1. Penzije socijalne sigurnosti	174
5.3.1.1. Uslovi za sticanje penzije i starosna granica za penzionisanje	174
5.3.1.2. Formula za starosnu penziju	175
5.3.1.3. Prevrmeno penzionisanje	175
5.3.1.4. Invalidske penzije	177
5.3.1.5. Porodične penzije	179
5.3.1.6. Indeksacija penzija	179
5.3.2. Obavezno kapitalno finansirana penzija	180
5.3.2.1. Broj osiguranika	181
5.3.2.2. Penzioni fondovi	181
5.3.2.3. Učinak investicija	182
5.3.2.4. Administrativna efikasnost	184
5.3.2.5. Faza isplate	185
5.3.2.6. Procena primene sistema drugog stuba	186
5.3.3. Dobrovoljni penzioni fondovi	187
5.3.4. Adekvatnost nadoknada	189
5.4. Troškovi i finansiranje	191
5.4.1. Izdaci za penzije	191
5.4.2. Buduće projekcije	193

5.5. Skorašnji razvoj događaja	194
5.5.1. Nacionalizacija drugog stuba penzijskog sistema	194
5.5.2. Zaključne primedbe	195
Reference	196
6. Poljska	199
<i>Zofia Czepulis-Rutkowska</i>	
6.1. Pregled	199
6.1.1. Uvod	199
6.1.2. Struktura postojećeg sistema	200
6.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata	202
6.2.1. Pokrivenost	202
6.2.2. Neformalna ekonomija i izbegavanje uplate doprinosa	204
6.2.3. Naplata doprinosa i zarade	205
6.3. Nadoknade	206
6.3.1. Uslovi za sticanje penzije i starosna granica za penzionisanje	206
6.3.2. Formula za starosnu penziju	208
6.3.3. Invalidske i porodične penzije	209
6.3.4. Prevmemene penzije	210
6.3.5. Indeksacija penzija	211
6.3.6. Adekvatnost penzija	212
6.4. Obavezna kapitalno finansirana penzija	214
6.4.1. Osnovna struktura	214
6.4.2. Učinak investicija	216
6.4.3. Makroekonomski uticaji	219
6.4.4. Otvorena pitanja u fazi isplate	219
6.4.5. Dobrovoljna štednja i strukovne penzije	221
6.5. Troškovi i finansiranje	222
6.5.1. Stope doprinosa	222
6.5.2. Poslovanje fonda	222
6.5.3. Buduće projekcije	224
6.6. Socijalni dijalog u penzionoj reformi	224
6.6.1. Upravljanje penzijskim sistemom	224
6.6.2. Proces penzione reforme iz 1999. godine	225
6.7. Zaključak – nedavne reforme	227
7. Rumunija	229
<i>Catalin Ghinamaru</i>	
7.1. Pregled	229
7.1.1. Dešavanja iz devedesetih godina 20. veka	229
7.1.2. rva faza parametarske reforme (Zakon 19/2000)	229
7.1.3. Novo obračunavanje penzija (2004–2010)	230

7.1.4. Paradigmatična reforma – uvođenje kapitalno finansiranih penzionih stubova (2007)	231
7.1.5. Uticaj krize – druga faza parametarske reforme (2009–2011)	232
7.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata	233
7.2.1. Pokrivenost	233
7.2.2. Posebne grupe	234
7.2.3. Neformalna ekonomija	234
7.2.4. Naplata doprinosa i pitanja poštovanja zakona	236
7.3. Nadoknade	237
7.3.1. Državna penzija	237
7.3.1.1. Uslovi za sticanje prava na penziju i starosna granica za penzionisanje	237
7.3.1.2. Očekivano trajanje života na rođenju i pri odlasku u penziju	239
7.3.1.3. Penziona formula	240
7.3.1.4. Minimalne i maksimalne penzije	241
7.3.1.5. Invalidske i porodične penzije	241
7.3.1.6. Prevremene penzije	242
7.3.1.7. Indeksacija penzija	243
7.3.2. Obavezna kapitalno finansirana penzija	244
7.3.2.1. Osnovna struktura	244
7.3.2.2. Broj osiguranika i aktiva obaveznih penzionih fondova	245
7.3.2.3. Učinak investicija	247
7.3.2.4. Faza isplate	249
7.3.3. Dobrovoljni penzioni fondovi	249
7.3.4. Adekvatnost nadoknada	250
7.3.4.1. Broj penzionera i prosečna penzija	250
7.3.4.2. Pitanja siromaštva i socijalna inkluzija starijih osoba	252
7.4. Troškovi i finansiranje	254
7.4.1. Stope doprinosa	254
7.4.2. Poslovanje fonda	255
7.4.3. Procene budućih kretanja	257
7.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi	258
7.5.1. Uloga socijalnog dijaloga, pozicije socijalnih partnera i institucionalna pitanja	258
7.5.2. Stavovi prema penzionoj reformi	259
7.6. Zaključak	259
Reference	260
Aneks	263
8. Republika Slovačka	267
<i>Miloslav Heteš</i>	
8.1. Pregled	267
8.1.1. Istorijski pregled	267
8.1.2. Struktura sadašnjeg sistema	269
8.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata	271
8.2.1. Obavezna i dobrovoljna pokrivenost	271

8.2.2. Posebne grupe	272
8.2.3. Neformalna ekonomija	272
8.2.4. Naplata doprinosa i lažno umanjeње prijavljenih zarada	273
8.3. Nadoknade	275
8.3.1. Državna penzija	275
8.3.1.1. Uslovi za sticanje prava na penziju	275
8.3.1.2. Starosna granica za penzionisanje	275
8.3.1.3. Formula za izračunavanje starosne penzije	276
8.3.1.4. Invalidske penzije	277
8.3.1.5. Porodične penzije	278
8.3.1.6. Prevmene i invalidske penzije	278
8.3.1.7. Indeksacija penzija	279
8.3.2. Obavezna kapitalno finansirana penzija	279
8.3.2.1. Broj osiguranika	279
8.3.2.2. Upravljanje penzionim fondom	281
8.3.2.3. Učinak investicija	283
8.3.2.4. Administrativna efikasnost	285
8.3.2.5. Faza isplate	285
8.3.3. Adekvatnost nadoknada	286
8.4. Troškovi i finansiranje	288
8.4.1. Stope doprinosa	288
8.4.2. Poslovanje fonda	289
8.4.3. Uticaj na javne finansije	292
8.4.4. Demografsko starenje i broj penzionera	292
8.4.5. Buduće projekcije	293
8.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi	294
8.5.1. Struktura upravljanja	294
8.5.2. Lekcije naučene iz penzionih reformi 2004. i 2005. godine	294
8.5.2.1. Proces penzione reforme	294
8.5.2.2. Objavljivanje informacija	295
8.5.2.3. Socijalni dijalog u penzionoj reformi	296
8.6. Zaključak – Nedavni razvoj događaja	296
Reference	299
Aneks	300
9. Slovenija	303
<i>Tine Stanovnik</i>	
9.1. Pregled	303
9.1.1. Državni penzijski sistem	303
9.1.1.1. Razvoj događaja od 1990. do 2000. godine	303
9.1.1.2. Razvoj događaja od 2000. godine	307
9.1.2. Dodatni penzioni fondovi	308

9.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata	309
9.2.1. Pokrivenost	309
9.2.2. Poštovanje zakona	313
9.2.3. Naplata doprinosa	315
9.3. Nadoknade	315
9.3.1. Javne penzije (prvi stub)	315
9.3.1.1. Uobičajene starosne penzije	315
9.3.1.2. Prevmene penzije i penzionisanje za posebne grupe	316
9.3.1.3. Invalidske i porodične penzije	316
9.3.1.4. Indeksacija penzija	317
9.3.2. Drugi penzijski stub	318
9.3.2.1. Broj osiguranika i aktiva dodatnih penzionih fondova	318
9.3.2.2. Rezultati rada dopunskih penzionih fondova	319
9.3.3. Adekvatnost penzija	322
9.3.4. Oporezivanje penzija	324
9.4. Troškovi i finansiranje	325
9.4.1. Stope doprinosa	325
9.4.2. Finansijske operacije ZPIZ-a	325
9.4.3. Demografski trendovi	327
9.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi	329
9.6. Nedavni razvoji događaja	329
Reference	331
Anneks	332

Lista tabela, slika i beleški

1. Trendovi i ključna pitanja penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi – uporedni pregled

Tabela 1.1:	Procenjena razmera sive ekonomije kao procenat BDP-a u 21 državi u tranziciji, 1999–2007	15
Tabela 1.2a	Zapošljavanje i penzionisanje starijih radnika u EU-27 državi, muškarci	19
Tabela 1.2b	Zapošljavanje i penzionisanje starijih radnika u EU-27 državi, žene	20
Tabela 1.C.1	Procenjen odnos penzija prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	38
Tabela 1.C.2	Procenjene stope troškova penzija u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	38
Tabela 1.C.3	Procenjene stope starosne zavisnosti u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	40
Tabela 1.C.4	Procenjene stope zavisnosti u sistemu u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	40
Tabela 1.C.5	Procenjene stope pokrivenosti penzionera u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	42
Tabela 1.C.6	Procenjene stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	42
Tabela 1.C.7	Procenjene sistemske stope zamene u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	44
Tabela 1.C.8	Procenjene stope obuhvata poreza na prihode u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	44
Tabela 1.C.9	Projektovani odnosi penzije prema BDP-u u 27 država EU, 2010–2060 (%)	46
Tabela 1.C.10	Projektovane stope troškova penzije u 27 država EU, 2010–2060 (%)	48
Tabela 1.C.11	Projektovane stope starosne zavisnosti u 27 država EU, 2010–2060 (%)	50
Tabela 1.C.12	Projektovane stope zavisnosti u sistemu u 27 država EU, 2010–2060 (%)	52
Tabela 1.C.13	Projektovane stope pokrivenosti penzionera u 27 država EU, 2010–2060 (%)	54
Tabela 1.C.14	Projektovane stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 27 država EU, 2010–2060 (%)	56
Tabela 1.C.15	Projektovane sistemske stope zamene u 27 država EU, 2010–2060 (%)	58
Tabela 1.C.16	Projektovane stope obuhvata poreza na prihode u 27 država EU, 2010–2060 (%)	60
Tabela 1.C.17	Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	62
Tabela 1.C.18	Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2000 (%)	62
Tabela 1.C.19	Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 2000–2009 (%)	64
Tabela 1.C.20	Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2010–2050 (%)	66
Tabela 1.C.21	Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2010–2030 (%)	68
Tabela 1.C.22	Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2030–2050 (%)	70

Slika 1.1	Procenat troškova javne penzije koju pokrivaju uplatioci doprinosa u osam država Srednje i Istočne Evrope (SIE), 2007–2009	6
Slika 1.2	Državni deficit i dug kao procenat BDP-a u 27 država EU, 2008–2010	7
Slika 1.3	Plan uobičajene starosne granice za penzionisanje prema polu u osam država Srednje i Istočne Evrope, 2000–2030	9
Slika 1.4	Devalvacija početnih vrednosti penzija zbog delimične indeksacije zarada	17
Slika 1.C.1	Procenjen odnos penzije prema BDP-u u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)	39
Slika 1.C.2	Procenjene stope troškova penzije u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)	39
Slika 1.C.3	Procenjene stope starosne zavisnosti u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)	41
Slika 1.C.4	Procenjene stope zavisnosti u sistemu u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)	41
Slika 1.C.5	Procenjene stope pokrivenosti penzionera u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)	43
Slika 1.C.6	Procenjene stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)	43
Slika 1.C.7	Procenjene sistemske stope zamene u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)	45
Slika 1.C.8	Procenjene stope obuhvata poreza na prihode u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)	45
Slika 1.C.9	Projektovani odnosi penzije prema BDP-u u 12 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	47
Slika 1.C.10	Projektovani odnosi penzije prema BDP-u u 15 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	47
Slika 1.C.11	Projektovane stope troškova penzije u 12 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	49
Slika 1.C.12	Projektovane stope troškova penzije u 15 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	49
Slika 1.C.13	Projektovane stope starosne zavisnosti u 12 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	51
Slika 1.C.14	Projektovane stope starosne zavisnosti u 15 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	51
Slika 1.C.15	Projektovane stope zavisnosti u sistemu u 12 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	53
Slika 1.C.16	Projektovane stope zavisnosti u sistemu u 15 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	53
Slika 1.C.17	Projektovane stope pokrivenosti penzionera u 12 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	55
Slika 1.C.18	Projektovane stope pokrivenosti penzionera u 15 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	55
Slika 1.C.19	Projektovane stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 12 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	57
Slika 1.C.20	Projektovane stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 15 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	57
Slika 1.C.21	Projektovane sistemske stope zamene u 12 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	59
Slika 1.C.22	Projektovane sistemske stope zamene u 15 izabраних država EU, 2010–2060 (%)	59

Slika 1.C.23	Projektovane stope obuhvata poreza na prihode u 12 izabranih država EU, 2010–2060 (%)	61
Slika 1.C.24	Projektovane stope obuhvata poreza na prihode u 15 izabranih država EU, 2010–2060 (%)	61
Slika 1.C.25	Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)	63
Slika 1.C.26	Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2000 (%)	63
Slika 1.C.27	Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 2000–2009 (%)	65
Slika 1.C.28	Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2010–2050 (%)	67
Slika 1.C.29	Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2010–2030 (%)	69
Slika 1.C.30	Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2030–2050 (%)	71
Beleška 1.A.1	Analiza faktora odnosa penzije prema BDP-u	27
Beleška 1.A.2	Dinamika odnosa penzija prema BDP-u i uslov priuštivosti	28
Beleška 1.A.3	Aktuarska dugoročna likvidnost javnog penzijskog sistema	29
Beleška 1.A.4	Jednakost između penzione formule pretpostavljenih definisanih doprinosa (NDC) i definisanih nadoknada (DB)	30

2. Bugarska

Tabela 2.1	Broj osiguranika prema polu i kategoriji radne snage, 2009	77
Tabela 2.2	Poređenje zaposlenih i osiguranika, 2002–2009	77
Tabela 2.3	Osnovica za uplatu doprinosa kao procenat BDP-a, 2006–2009	78
Tabela 2.4	Uslovi za sticanje prava na starosnu penziju, 2000–2010	79
Tabela 2.5	Minimalne i maksimalne penzije i njihova indeksacija, 2000–2010	82
Tabela 2.6	Broj penzionera sa produženim periodima osiguranja, 2009	83
Tabela 2.7	Penzioneri sa privilegovanim pravima, 2009	84
Tabela 2.8	Broj osiguranika dodatnih obaveznih penzionih fondova razvrstano prema polu i godinama starosti, 31. Decembar 2009. godine	86
Tabela 2.9	Kompanije za penzijsko osiguranje i njihov udeo u tržištu 2009 (%)	87
Tabela 2.10	Struktura aktive dodatnih obaveznih penzionih fondova, 2009	88
Tabela 2.11	Zakonska ograničenja stavljena na različite investicione instrumente u dodatnim obaveznim penzionim fondovima	89
Tabela 2.12	Stope prinosa dodatnih obaveznih penzionih fondova, 2005–2009 (%)	89
Tabela 2.13	Broj osiguranika dodatnih dobrovoljnih penzionih fondova razvrstani prema polu i godinama starosti, 31. Decembar 2009. godine	91
Tabela 2.14	Struktura aktive dobrovoljnih penzionih fondova, 2009	92
Tabela 2.15	Broj penzionera i iznos njihovih prosečnih penzija prema vrsti penzije, 2009	92
Tabela 2.16	Prosečan osigurljiv prihod i prosečni iznosi penzije, 2000–2009	93
Tabela 2.17	Stope doprinosa za socijalnu sigurnost, 2010 (%)	94
Tabela 2.18	Prosečan prihod, minimalan prihod i maksimalan osigurljiv prihod, 2002–2010	95
Tabela 2.19	Prihodi i troškovi Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost (NSSI), 2000–2009 (u milionima BGN)	96

Tabela 2.20	Projektovani izdaci za penzije kao procenat BDP-a, 2000–2060	98
Tabela 2.21	Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u, 2007–2060 (procenat BDP-a)	98
Tabela 2.22	Projektovani penzioneri i uplatioci doprinosa, 2000–2060	99
Tabela 2.23	Projektovana aktiva penzionih fondova, 2000–2060 (procenat BDP-a)	100
Tabela 2.A.1	Stope doprinosa socijalnog osiguranja prema vrsti nadoknade i kategoriji osiguranika, 2000–2010 (%)	106
Slika 2.1	Struktura bugarskog stanovništva u 2009. i 2040. godini	102
3. Hrvatska		
Tabela 3.1	Ključni zakoni koji regulišu hrvatski penzijski sistem	111
Tabela 3.2	Tri stuba penzijskog sistema u Hrvatskoj	113
Tabela 3.3	Broj osiguranika prema kategoriji, 1995–2009	115
Tabela 3.4	Uslovi za sticanje prava na starosne penzije	118
Tabela 3.5	Poređenje penzija prema različitim periodima trajanja osiguranja, 2011	120
Tabela 3.6	Uslovi za sticanje prava na prevremene penzije	121
Tabela 3.7	Broj penzionih fondova i članova, 2002–2009	124
Tabela 3.8	Investiciona struktura obaveznih penzionih fondova, 4. kvartal 2010. godine	125
Tabela 3.9	Odnos zavisnosti u sistemu, 1970–2010	130
Tabela 3.10	Izdaci za penzije kao procenat BDP-a, 1995–2009	131
Tabela 3.11	Dodatne stope doprinosa poslodavaca za opasne i fizički naporne poslove (%)	132
Tabela 3.12	Prihodi i troškovi hrvatskog Zavoda za penziono osiguranje, 2000–2010 (u milionima HRK)	134
Tabela 3.A.1	Struktura osiguranika prema grupi i polu, 30. Septembar 2010. godine	139
Tabela 3.A.2	Struktura osiguranika prema grupi i godinama starosti, 30. Septembar 2010. godine	139
Slika 3.A.1	Stanovništvo razvrstano prema godinama starosti i polu, 1990, 1953, 2008 i 2051. godine	138
4. Republika Češka		
Tabela 4.1	Privredno aktivno stanovništvo (u hiljadama)	143
Tabela 4.2	Radni staž za invalidske penzije	144
Tabela 4.3	Propisana starosna granica za penzionisanje prema polu, godini rođenja i broju dece	145
Tabela 4.4	Stope indeksacije penzija, 1996–2011 (%)	147
Tabela 4.5	Broj penzionera prema vrsti penzije, 2005–2010	148
Tabela 4.6	Prosečne mesečne penzije prema vrsti penzije, 2005–2010 (u CZK)	149
Tabela 4.7	Stope doprinosa za penziono osiguranje prema kategoriji, 1993–2011 (%)	150
Tabela 4.8	Prosečni penzijski osnov, 1994–2008	151
Tabela 4.9	Prihodi i troškovi češke Uprave za socijalnu sigurnost, 1996–2009 (u milijardama CZK)	154
Tabela 4.10	Ukupna stopa nataliteta i očekivanost trajanja života, 2008–2065	155
Tabela 4.11	Propisana starosna granica za penzionisanje prema polu, godini rođenja i broju dece (amandman 2011. godine)	161
Tabela 4.12	Pretpostavke koje se odnose na ključne makroekonomske indikatore, 2010–2100	165

Slika 4.1	Neto stope zamene prema decilima prihoda, 2010	149
Slika 4.2	Prosečni mesečni doprinosi sistemu dodatne penzije, 1994–2009	152
Slika 4.3	Članovi sistema dodatne penzije, 1994–2009	153
Slika 4.4	Piramida stanovništva, 2010. i 2060. godine	156
Slika 4.5	Projektovani troškovi penzijskog sistema, 2010–2100 (procenat BDP-a)	157
Slika 4.6	Projektovan bilans penzijskog sistema, 2010–2100 (procenat BDP-a)	157
Slika 4.7	Projektovana prosečna penzija kao procenat prosečne zarade, 2010–2100	158
Slika 4.8	Bruto stope zamene prema decilima prihoda	160
Slika 4.9	Bruto stope zamene prema nivou prihoda	160
Slika 4.10	Plan za povećanje propisane starosne granice za penzionisanje	162
Slika 4.11	Poređenje projektovanih bilansa državnog penzijskog sistema, 2010–2100 (procenat BDP-a)	166
Slika 4.12	Poređenje projektovanih kumulativnih bilansa državnog penzijskog sistema, 2010–2100 (procenat BDP-a)	166
Slika 4.13	Poređenje projektovanih bruto stopa zamene (prvi i drugi stub), 2010–2100	167
Slika 4.14	Projektovana aktiva kapitalno finansiranog stuba, 2015–2100 (procenat BDP-a)	168
Slika 4.15	Projektovane aktive kapitalno finansiranog stuba, 2015–2100 (procenat BDP-a)	169
5. Mađarska		
Tabela 5.1	Stope doprinosa obavezne penzije, 1998–2010	172
Tabela 5.2	Raspodela bruto prihoda od doprinosa prema polu, 2007	174
Tabela 5.3	Neophodan radni staž za invalidske penzije	178
Tabela 5.4	Osnovni podaci o obaveznim privatnim penzionim fondovima, 2000–2009	180
Tabela 5.5	Raspodela članova obaveznih privatnih penzionih fondova prema godinama starosti, 2007	181
Tabela 5.6	Broj osiguranika i aktiva obaveznih privatnih penzionih fondova, 31. Decembar 2010. godine	182
Tabela 5.7	Struktura aktive obaveznih privatnih penzionih fondova, 2004–2009 (%)	183
Tabela 5.8	Karakteristike tri portfolija obaveznih privatnih penzionih fondova	183
Tabela 5.9	Prosečne neto stope prinosa obaveznih privatnih penzionih fondova, 2008–2009 (%)	184
Tabela 5.10	Administrativne takse obaveznih privatnih penzionih fondova, 2002–2009	184
Tabela 5.11	Poređenje procenjenih stopa zamene prosečnog radnika (procenat referentne zarade)	187
Tabela 5.12	Osnovni podaci o dobrovoljnim privatnim penzionim fondovima, 2000–2009	188
Tabela 5.13	Poređenje administrativnih taksi obaveznih i dobrovoljnih privatnih penzionih fondova, 2002. i 2009. godine	188
Tabela 5.14	Odnos prosečne penzije prema prosečnoj neto zaradi, 2000–2010	189
Tabela 5.15	Broj penzionera i prosečna penzija prema polu, godinama starosti i vrsti nadoknade, 2008	190
Tabela 5.16	Odnos zavisnosti u sistemu, 2000–2009	192
Tabela 5.17	Izdaci za penzije i deficit penzijskog sistema socijalne sigurnosti, 1998–2010	192
Slika 5.1	Raspodela trajanja osiguranja starosnih penzionera prema polu, 2009	177
Slika 5.2	Raspodela starosnih penzija, 2008	191
Slika 5.3	Projektovani penzioni rashod i njegovi izvori finansiranja, 2007–2100	193
Slika 5.4	Ilustracija prirasta penzionih prava za članove privatnog fonda	195

6. Poljska

Tabela 6.1	Broj osiguranika u ZUS-u, 2001–2010	203
Tabela 6.2	Broj osiguranika i korisnika u penzionom fondu poljoprivrednika od 2000. do 2010. godine (u hiljadama)	203
Tabela 6.3	Broj osiguranika i korisnika u penzionom fondu poljoprivrednika od 2000. do 2010. godine (u hiljadama)	204
Tabela 6.4	Nivo ukupnih zarada i bruto domaći proizvod od 2000. do 2009. godine	205
Tabela 6.5	Raspodela bruto zarada u plaćenju zaposlenosti, oktobar 2008. godine (%)	206
Tabela 6.6	Starosna struktura novih starosnih penzionera 2010. godine (u %)	207
Tabela 6.7	Očekivano trajanje života pri rođenju, pri starosti od 60 godina života i pri starosti od 65 godina života, prema polovima, od 2000. do 2010. godine (u godinama)	208
Tabela 6.8	Stope indeksacije penzija iz ZUS, od 1999. do 2010. godine	211
Tabela 6.9	Broj penzionera i iznos prosečnih penzija po vrstama, 2010. godine	212
Tabela 6.10	Prosečne penzije poljoprivrednika i vojnika prema vrsti penzije, 2008. god.	212
Tabela 6.11	Broj osiguranika u otvorenim penzionim fondovima prema polu i starosti, 31. decembar 2010. godine	214
Tabela 6.12	Broj osiguranika i aktiva u Otvorenim penzionim fondovima, 31. decembar 2010. godine	215
Tabela 6.13	Mesečne takse za upravljanje kapitalom od 1. januara 2010. godine	216
Tabela 6.14	Investicioni portfolio Otvorenih penzionih fondova 2008–2009. godine	217
Tabela 6.15	Stvarne stope prinosa u prvom i drugom stubu penzijskog sistema od 2000. do 2008. (u procentima)	218
Tabela 6.16	Stope prinosa Otvorenih penzionih fondova u različitim periodima (%)	218
Tabela 6.17	Račun dobiti i gubitka Otvorenih penzionih fondova 2008–2009. godine	219
Tabela 6.18	Doprinosi i troškovi Fonda za socijalno osiguranje, 2000–2009 (u milionima PLN)	223
Tabela 6.19	Projektovana stopa starosne zavisnosti, 2010–2035 (u hiljadama)	224
Tabela 6.20	Projektovani doprinosi i troškovi starosnih penzionih fondova, 2011–2035	224

7. Rumunija

Tabela 7.1	Procenjeni udeo neformalne ekonomije kao procenat BDP-a, 2000–2009	235
Tabela 7.2	Osnovica za uplatu doprinosa, 2000–2009	237
Tabela 7.3	Uslovi za sticanje prava na starosnu penziju	238
Tabela 7.4	Očekivano trajanje života na rođenju i pri starosti od 65 godina, 2000–2009	240
Tabela 7.5	Vrednost penzionog boda, 2001–2010	241
Tabela 7.6	Podaci o obaveznim privatnim penzionim fondovima, 1. novembar 2010. godine	246
Tabela 7.7	Broj osiguranika u obaveznom privatnom penzijskom sistemu prema polu i godinama starosti na dan 1. novembra 2010. godine	246
Tabela 7.8	Sastav sredstava privatnih penzionih fondova u decembru 2010. godine	248
Tabela 7.9	Stope prinosa u obaveznim privatnim penzionim fondovima, oktobar 2010. godine	249
Tabela 7.10	Broj osiguranika u dobrovoljnim penzionim fondovima po rodu i starosnim grupama decembar 2010. godine	250
Tabela 7.11	Broj penzionera i prosečne penzije po vrstama, 2009. godine	251

Tabela 7.12	Efekti socijalnih transfera na stopu siromaštva prema starosnim grupama, 2001–2008 (%)	253
Tabela 7.13	Stope doprinosa, 2000–2009 (%)	254
Tabela 7.14	Prihodi i troškovi državnog penzijskog sistema, 2001–2010 (u milionima RON)	256
Tabela 7.15	Deficit i stopa zavisnosti javnog penzionog fonda, 2004–2010	257
Tabela 7.A.1	Ključni makroekonomski indikatori	263
Tabela 7.A.2	Prosečan broj penzionera (u hiljadama)	264
Tabela 7.A.3	Prosečne mesečne penzije (u RON)	265
Tabela 7.A.4	Prosečne penzije kao procenat od prosečne bruto zarade	266

8. Republika Slovačka

Tabela 8.1	Broj osiguranika po grupi, 2009. godine	271
Tabela 8.2	Veličina sive ekonomije kao procenat BDP-a, 1999–2007	272
Tabela 8.3	Osnovica za doprinose kao procenat BDP-a, 1985–2009	274
Tabela 8.4	Očekivano trajanje života pri starosti od 62 i 65 godina prema polu, 2009. godine (u godinama)	276
Tabela 8.5	Podaci o penzijama u posebnim službama, 2008–2009	279
Tabela 8.6	Broj osiguranika u drugom stubu penzijskog sistema, 2005–2010	279
Tabela 8.7	Starosna struktura osiguranika u drugom stubu penzijskog sistema na dan 31. decembra 2007. godine	280
Tabela 8.8	Podaci o kompanijama za upravljanje penzionim fondovima	282
Tabela 8.9	Neto vrednost aktive penzionih fondova drugog stuba po vrstama, 30. jul 2010. godine	283
Tabela 8.10	Aktiva penzionih fondova drugog stuba po investicionim instrumentima, 30. jul 2010. godine	283
Tabela 8.11	Bruto nominalna stopa prinosa fondova drugog stuba (ponderisani proseci), 2005–2010	284
Tabela 8.12	Broj penzionera i prosečne penzije po vrstama, 2009	286
Tabela 8.13	Prosečne bruto stope zamene u sistemu od 2004. do 2009. godine	287
Tabela 8.14	Stopa siromaštva starih osoba i penzionera, 2004–2008 (%)	287
Tabela 8.15	Stopa doprinosa sistema socijalnog osiguranja prema granama (%)	289
Tabela 8.16	Prihodi i troškovi državnog penzionog fonda 2004–2009 (u milionima EUR)	290
Tabela 8.17	Prihodi i troškovi Agencije za socijalno osiguranje (u milionima EUR)	291
Tabela 8.18	Transferi između države, Agencije za socijalnu sigurnost (SIA) i penzionih fondova, 2005–2009 (u milionima EUR)	292
Tabela 8.19	Broj penzionera i njihov udeo u ukupnom broju stanovnika, 1995–2009	293
Tabela 8.20	Očekivano trajanje života pri određenoj starosti prema polovima, 1990. i 2005. godine (u godinama)	293
Tabela 8.21	Projektovana bruto potrošnja na penzije i doprinose (kao procenat BDP-a)	293
Tabela 8.A.1	Legislativa značajna za regulisanje penzijskih sistema drugog i trećeg stuba	300
Tabela 8.A.2	Distribucija bruto mesečnih zarada prema polovima 2009. godine (%)	302
Slika 8.1	Distribucija bruto mesečnih zarada prema polovima, 2009	275
Slika 8.2	Stope ulaska u drugi stub novoregistrovanih korisnika od 2005. do 2010. godine	281
Slika 8.3	Stvarna vrednost penzijskih jedinica štednih starosnih penzija po vrstama, 2005–2009. godine	284

9. Slovenija

Tabela 9.1	Glavne karakteristike Zakona o PIO iz 1992. i Zakona o PIO iz 1999. godine	304
Tabela 9.2	Broj osiguranika po kategorijama, 1990–2009	311
Tabela 9.3	Poređenje broja zaposlenih i broja osiguranih lica od 1993. do 2009. godine	312
Tabela 9.4	Poređenje prosečnih godišnjih doprinosa za penzije koje uplaćuju zaposleni i samozaposleni, 2000–2009	313
Tabela 9.5	Osnovice za doprinose za različite kategorije osiguranika	314
Tabela 9.6	Poređenje fonda zarada sa bruto zaradama od 2000. do 2009. godine	314
Tabela 9.7	Podaci o obaveznim i dobrovoljnim dopunskim penzijskim sistemima, 31. decembar 2009. godine	319
Tabela 9.8	Prosečna stopa prinosa na investicije, 2003–2009 (%)	320
Tabela 9.9	Struktura aktive penzionog fonda Skupna, 2006–2009 (%)	320
Tabela 9.10	Ulazne takse i takse za upravljanje za penzione fondove, 2009	321
Tabela 9.11	Prosečne zarade i prosečne penzije po vrstama, 1991–2009	322
Tabela 9.12	Stope siromaštva za odabrane socio – ekonomske grupe, 1997–1999 i 2005–2007 (%)	324
Tabela 9.13	Stope doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, 1992–2009 (%)	325
Tabela 9.14	Prihodi i troškovi ZPIZ-a, 2000–2009	326
Tabela 9.15	Broj penzionera po vrstama, 1990–2009	327
Tabela 9.16	Broj stanovnika starosti od 20 do 64 godine i broj stanovnika starijih od 65 godina, od 1991. do 2050. godine	328
Tabela 9.17	Radni staž i period proveden u penziji prema polu, 2000. i 2009. godine (u godinama)	328
Tabela 9.A.1	Broj osiguranika prema polu i starosti, 31. Decembar 2007. god.	332
Tabela 9.A.2	Prosečna realna starosna granica za penzionisanje prema polovima, 1992–2009	332
Tabela 9.A.3	Očekivano trajanje života prema polovima, 2007 (u godinama)	333
Tabela 9.A.4	Procenat starosnih penzionera prema iznosima penzije i polovima od 1999. do 2008. godine (%)	333

Deo I

Pregled

1. Trendovi i ključna pitanja penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi – uporedni pregled

Kenichi Hirose¹

1.1. Trendovi penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi od devedesetih godina 20. veka

1.1.1. Situacija na početku devedesetih godina 20. veka

U Srednjoj i Istočnoj Evropi, potreba za penzionom reformom se javila tokom perioda tranzicije od centralno planirane ka tržišno orijentisanoj privredi.

U ranim devedesetim godinama 20. veka, nacionalni penzijski sistemi u državama Srednje i Istočne Evrope imali su sledeće karakteristike:

- Sistemi su obezbeđivali niske i gotovo nepromenjive penzije. Bilo je malih razlika između minimalnih i maksimalnih penzija.
- Sistemi su velikodušno uzimali u obzir nedoprinosne periode pri obračunavanju penzija, a praksa prevremenog penzionisanja je bila široko rasprostranjena.
- Nekoliko grupa radnika sa privilegovanim položajem imali su korist od povoljnih uslova u pogledu starosne granice i obračuna penzija.
- Usklađenost sa sistemima socijalne sigurnosti je pogoršana zbog ekonomskih izazova sa kojima su se suočavala preduzeća u državnom vlasništvu tokom tranzicije, i porastom broja malih preduzeća i samozapošljavanja.
- Nije bilo jasne granice između javnih budžeta i budžeta sistema socijalne sigurnosti.
- Sistemi primenjuju visoke stope doprinosa u poređenju sa državama Zapadne Evrope.
- Nivoi nadoknada su se smanjili tokom vremena zbog nedostatka mehanizama indeksacije.
- Uprkos ovim teškim okolnostima, penzijski sistemi u državama Srednje i Istočne Evrope su uspeli da izbegnu neispunjavanje obaveza u pogledu isplate nadoknada. Ipak, neke države su imale značajna kašnjenja i izostajanja isplata.

Tokom devedesetih godina 20. veka, prevremeno penzionisanje je korišćeno da apsorbuje veliki broj nezaposlenih radnika koji je proistekao iz ogromnog ekonomskog restrukturiranja. To je postalo evidentno

---

1 Zahvaljujem se Nikolasu Baru, Elejn Fulc, Vorenu Mekgilivreju, Andrašu Simonoviću, Emanuel St-Pjer Gilboltu, Tine Stanovniku i Džonu Vudalu za njihove korisne komentare u ranijim verzijama ovog poglavlja. Ipak, jedino sam ja odgovoran za bilo koju grešku koja se potkrala.

u naglom smanjenju broja uplatilaca doprinosa i istovremenog porasta broja penzionera tokom ovog perioda. Kao rezultat toga, stopa zavisnosti u sistemu (definisana odnosom broja penzionera i broja uplatilaca doprinosa) naglo je porasla u devedesetim godinama 20. veka. Starenje stanovništva u mnogim državama širom regiona takođe je doprinelo povećanju stopa zavisnosti u sistemu preko povećanja starosnih stopa zavisnosti (definisano odnosom stanovništva starosti 65 i više godina i stanovništva starosti između 20 i 64 godina).

Pored toga, invalidska penzija se često smatrala alternativom za penzionisanje osoba koje ne ispunjavaju uslove za prevremenu penziju. Značajan udeo invalidskih penzionera, naročito onih starijih, sugerise da su se oni koji nisu ispunjavali uslove za starosne penzije prijavljivali za invalidske penzije i uspevali da ih dobiju. Ovo je omogućeno širokom definicijom invaliditeta (nesposobnosti za obavljanje posla) i tendencijom lekara da daju velikodušne procene invaliditeta.

Iako su nadoknade koje pružaju penzijski sistemi ispunile neposredne potrebe otpuštenih radnika koji su negativno pogođeni procesom privatizacije, brzo pogoršanje stope zavisnosti u sistemu dovelo je do značajnog povećanja stopa izdataka za penzije. Države Srednje i Istočne Evrope su na ovo odgovorile usvajanjem niza mera koje su prilagodile strukturu doprinosa i nadoknade i poboljšale administrativnu efikasnost penzijskih sistema. Ipak, dodatno starenje stanovništva, stalno povećanje broja penzionera, stagnacija osoba koje uplaćuju doprinose, kao i pogoršanje stope sticanja prihoda zbog porasta neformalnog rada, dovelo je do visoke stope troškova penzija, što je rezultiralo rastom deficita u penzijskim sistemima.

1.1.2 Od sredine devedesetih godina 20. veka do sredine prve decenije 21. veka: talas paradigmatične reforme

Od sredine devedesetih godina 20. veka, države Srednje i Istočne Evrope su izvršile strukturne reforme svojih penzijskih sistema. Naime, nekoliko država je uvelo čileanski tip obaveznog, privatno vođenog penzijskog sistema (takozvani drugi stub penzijskog sistema). Države Srednje i Istočne Evrope koje su primenile ovu vrstu penzijskog sistema su Mađarska (1998), Kazahstan (1998), Poljska (1999), Letonija (2001), Bugarska (2002), Hrvatska (2002), Estonija (2002), Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija (2003), Republika Slovačka (2005) i Rumunija (2008) (brojevi u zagradama označavaju godinu početka primene ovog penzijskog sistema)².

S obzirom da su ove zemlje imale već postojeće javne penzijske sisteme, reforme su rezultirale postupnim smanjenjem javnih penzijskih sistema i delimično ih zamenile privatno vođenim, individualnim štednim računima. Istovremeno, državni penzijski sistemi (sada se nazivaju prvim stubom penzijskih sistema) su takođe reformisani promenom nekih ključnih parametara sistema (npr. produženje perioda trajanja osiguranja za penzije, povećanje starosne granice za penzionisanje i prelaz sa indeksacije zarada na indeksaciju cena). Neke države (uključujući Poljsku, Letoniju, Švedsku i Italiju) su uvele račune sa pretpostavljenim definisanim doprinosima (ponekad se nazivaju ne-finansijski računi sa definisanim doprinosima) kao svoje javne penzijske sisteme³.

2   Primećni izuzeci su bili Republika Češka i Slovenija koje su države sa najvišim prihodom u regionu. Međutim, ove države imaju dobrovoljne privatne penzione fondove koji pokrivaju znatan broj radnika. Nedavno, Vlada Češke je odlučila da uvede novu vrstu dobrovoljnog, privatnog penzijskog sistema sa delimičnim izuzimanjem iz državnog penzijskog sistema.

3   Pod određenim prihvatljivim pretpostavkama, može se pokazati da penziona formula sa pretpostavljenim definisanim doprinosima je u stvari ekvivalentna tradicionalnoj penzionoj formuli sa definisanim nadoknadama. Za detalje, pogledati Belešku 1.A.4 u Aneksu A.

Strategija penzione reforme koja predviđa uvođenje drugog i trećeg stuba i za koju se u svom polugodišnjem izveštaju zalagala Svetska banka (1994) odigrala je veoma uticajnu ulogu u političkoj raspravi. Ova strategija je snažno promovisana kroz tehničku pomoć Svetske banke koja je pružena mnogim državama u Srednjoj i Istočnoj Evropi i Zajednici nezavisnih država (ZND)⁴. Ključni argument koji je podržavao strategiju penzione reforme uz uvođenje više stubova penzijskog sistema bio je stav da bi privatizacija sa pred-kapitalnim finansiranjem proizvela povoljne makroekonomske uticaje poput diversifikacije rizika u investicionim portfolijima, povećanje štednje, razvoj tržišta kapitala i boljih podsticaja tržišta rada.

Nedostatak društvenog konsenzusa u procesu penzione reforme mnogih država, doveo je do ozbiljne zabrinutosti. Participativni proces reforme zasnovan na dobrim informacijama je od ključne važnosti za donošenje racionalnih odluka zasnovanih na širokom konsenzusu. Ipak socijalni dijalog je bio slab ili ga nije ni bilo u procesima penzione reforme mnogih država, a pokušaj mnogih radničkih i poslodavačkih organizacija da traže načine da utiču na politiku penzija samo je delimično uspeo⁵.

1.1.3. Trenutni finansijski status penzijskih sistema

U 2010. godini, državni izdaci za penzije 27 država EU su iznosili 10,2 procenat BDP-a, u rasponu između 4,1 procenata (Irska) i 14,0 procenata (Italija). 12 novih država članica EU je potrošilo 9,2 procenata BDP-a na javne penzije.

Relativno visok odnos penzije prema BDP-u u državama Srednje i Istočne Evrope pripisuju se značajno visokim stopama zavisnosti u sistemu koje su uglavnom iznad 50 procenata, što ukazuje na to da manje od dva uplatioca doprinosa izdržavaju jednog pensionera⁶.

Doprinosi osiguranih radnika i poslodavaca čine glavni izvor prihoda za finansiranje troškova penzija. Ipak, nedavno se prihod od doprinosa pokazao nedovoljnim za zadovoljenje troškova penzijskog sistema u mnogim državama (videti Sliku 1.1). Trenutni deficit penzijskog sistema iznosi više od 4 procenta državnog BDP-a. Deficiti se uglavnom finansiraju kroz transfere iz javnih budžeta. Do ovih deficita je došlo jednim delom zbog tranzicionih troškova u vezi sa preusmeravanjem penzionih doprinosa u drugi stub penzijskog sistema⁷.

4 Od 1994. godine do 2004. godine, 12 država Srednje i Istočne Evrope, kao i države ZND sa obaveznim privatno kapitalno finansiranim stubovima su primile 1,115.8 miliona US dolara zajma od Svetske banke kroz penzijsku komponentu, dok je 13 država u ovom regionu koje nemaju ovaj penzioni stub primilo 422.3 miliona US dolara, što je 37.8 procenta novčanog iznosa prethodne grupe (izvor: Svetska banka, 2006).

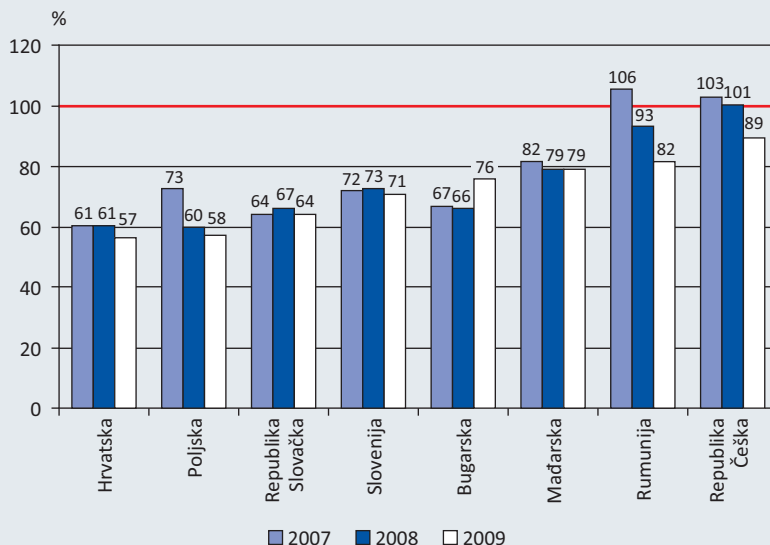
5 Videti Gelab (Ghellab), 2008.

6 Beleška 1.A.1 u Aneksu A objašnjava okvir analize faktora odnosa penzije prema BDP-u, a Aneks C prikazuje rezultate analize za 27 država EU.

7 U avgustu 2010. godine, devet Država članica EU (Bugarska, Republika Češka, Mađarska, Litvanija, Letonija, Poljska, Rumunija, Republika Slovačka i Švedska) zahtevale su da EU dozvoli da njihovi troškovi tranzicije zajedno sa obaveznim sistemima privatne penzije budu oduzeti od njihovih budžetskih deficita. U decembru 2010. godine, Komisija je postigla dogovor sa Poljskom o privremenom omogućavanju fleksibilnosti bez menjanja računovodstvenih pravila Evropske Unije. Državama članicama koje nisu preterano prešle kriterijume EU (državni deficit u granici od 3 procenta BDP-a i državni dug manji od 60 procenata BDP-a) i koje primenjuju penzione reforme, dozvoljava se da oduzmu tranzicione troškove od svojih deficita na rok od pet godina.

Slika 1.1

Procentat troškova javne penzije koju pokrivaju uplatioci doprinosa u osam država
Srednje i Istočne Evrope, 2007–2009

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost Bugarske; Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje; Češka uprava za socijalno osiguranje; Zavod za socijalnu sigurnost Poljske; Nacionalni dom javnih penzija Rumunije; Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja Mađarske; Agencija za socijalnu sigurnost (Državni penzioni fond) Republike Slovačke; Zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje Slovenije.

Beleška: 2009. godine, Bugarska je uvela propisani državni doprinosi (12 procenata osnovice za uplatu doprinosa). Doprinosi državnom penzionom fondu ne uključuju doprinose preusmerene na obavezne privatne penzione fondove.

1.1.4. Uticaj svetske ekonomske krize u 2008–2009. godini

Globalna ekonomska kriza u 2008–2009. godini rezultirala je dramatičnim pogoršanjem stanja privreda i porastom nezaposlenosti u regionu. Kriza je na različite vrste penzijskih sistema uticala na različite načine. Naime, kriza je ukazala na osetljivost nivoa penzija u potpuno kapitalno finansiranim sistemima sa definisanim doprinosima prema nestabilnosti finansijskog tržišta, kao i na način na koji su njene posledice morali da snose radnici. Prema podacima OECD, privatni penzioni fondovi u državama OECD su u proseku izgubili 23 odsto vrednosti svoje aktive u 2008. godini.

U državama Srednje i Istočne Evrope, i obavezni i dobrovoljni privatni penzioni fondovi su zabeležili značajne gubitke u vrednostima svojih aktiva od 2008. do 2009. godine. Međutim, pošto je veliki deo aktive obaveznih penzionih fondova uložen u državne obveznice u skladu sa konzervativnim investicionim regulativama, gubitak je bio relativno manji nego kod onih čiji su investicioni portfoliji bili u velikoj meri izloženi rizičnijim aktivama kao što su akcije. Zahvaljujući brzom ekonomskom oporavku u 2009. godini, vrednosti aktive penzionih fondova povratile su nivoe koje su imale pre krize, ali se još nisu u potpunosti vratile svojim prethodnim stazama rasta.

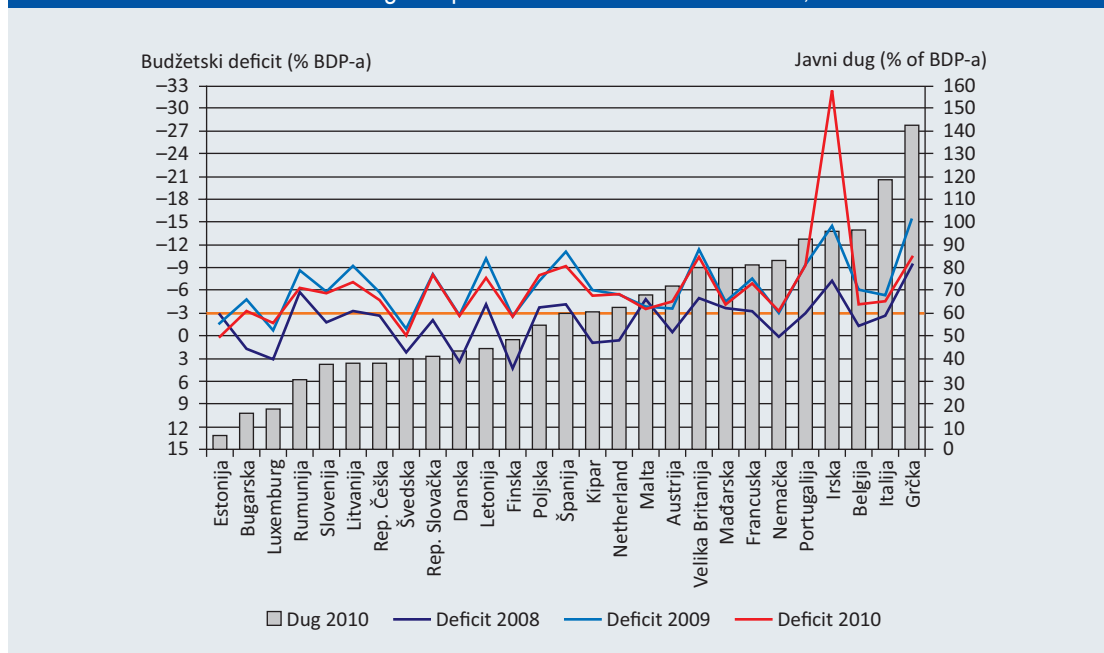
Ovo iskustvo je navelo neke države da razmotre odluku da privole kompanije koje upravljaju penzijama da ponude više portfolija u smislu izloženosti investicionom riziku, i da zahtevaju od njih da uvedu izbor standardnog portfolija na osnovu starosti člana penzionog fonda⁸.

Takođe treba napomenuti da su penzijski sistemi drugog stuba u većini zemalja Srednje i Istočne Evrope još uvek bili u fazi akumulacije i nisu potrošili bitne iznose nadoknada kada je pogodila globalna kriza. Međutim, dugoročne kontrakcije u zapošljavanju, i stoga i u broju uplatilaca doprinosa će takođe zahtevati da se naprave usklađivanja sa javnim penzijskim sistemima tekućeg finansiranja.

Svetska kriza dovela je do značajnog povećanja državnog deficita i kumulativnih javnih dugova, jer su države potrošile velike resurse pokušavajući da stabilizuju svoje finansijske sektore i stimulišu svoje privrede (Slika 1.2). Nekoliko zemalja je moralo da zatraži hitnu finansijsku pomoć od međunarodnih finansijskih institucija, posebno od MMF-a i Evropske unije.

U cilju poboljšanja svoje fiskalne pozicije, mnoge Vlade su nametnule fiskalne mere štednje. Penzijski sistemi su posebno bili ugroženi smanjenjem javne potrošnje zbog svoje velike zavisnosti od državnog budžeta da bi pokrili svoje deficite. Rezovi u penzionim pravima doveli su do društvenih nemira širom Evrope.

Slika 1.2
Državni deficit i dug kao procenat BDP-a u 27 država EU, 2008–2010

Izvor: Eurostat.

8 Od država Srednje i Istočne Evrope, samo Mađarska i Republika Češka zahtevaju da penzioni fondovi drugog stuba nude tri vrste portfolija. Nedavno je Republika Slovačka uvela četvrtu vrstu portfolija.

1.1.5. Penzione reforme u državama Srednje i Istočne Evrope od 2009. do 2011. godine

Države Srednje i Istočne Evrope su usvojile ili planirale penzione reforme od 2009. godine. Opisi koji slede sumiraju ključne karakteristike ovih reformskih mera u osam država koje su obuhvaćene ovom studijom, ali oni nikako ne predstavljaju potpunu listu reformskih mera u svakoj od ovih država⁹. Za detaljne informacije o svakoj državi, potrebno je pogledati nacionalne izveštaje koji se nalaze u Delu II.

(i) Mere koje nalažu kasnije penzionisanje:

- Uobičajena starosna granica za penzionisanje za muškarce u većini država će postepeno biti povećana na 65 godina do 2030. godine. Razlika između uobičajene starosne granice za penzionisanje između muškaraca i žena će biti ujednačena (videti Sliku 1.3). Hrvatska i Mađarska će podići uobičajenu starosnu granicu za penzionisanje za žene na 65 godina, a Bugarska¹⁰ i Rumunija¹¹ na 63 godine do 2030. godine. Poljska nije menjala uobičajenu starosnu granicu za penzionisanje za žene, ostavljajući je na 60 godina¹².
- Republika Češka je usvojila novi plan za povećanje uobičajene starosne granice za penzionisanje. Ovaj plan ubrzava povećanje uobičajene starosne granice za penzionisanje za žene koje je bilo predviđeno prethodnim planom. Štaviše, povećanje uobičajene starosne granice za penzionisanje za oba pola će se dodatno povećati iznad 65 godina bez određenog maksimuma.
- U Republici Slovačkoj, uobičajena starosna granica za penzionisanje za oba pola je 62 godine, ali je predloženo da bude povećana u skladu sa očekivanim životnim vekom.
- Uslovi za sticanje prava na prevremene penzije su dodatno pooštreni u Bugarskoj (za žene), Hrvatskoj (za žene), Poljskoj i Republici Slovačkoj. Rumunija je, sa druge strane, smanjila predviđen period trajanja osiguranja za dve godine.
- Hrvatska, Mađarska i Rumunija su izmenile stope umanjivanja prevremenih penzija i stope povećanja za odložene penzije.

9 U Sloveniji, Akt o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 2010. godine, koji je Parlament usvojio 14. decembra 2010. godine, je stavljen na referendum. Na referendumu održanom 5. juna 2011. godine, glasači su velikom većinom odbacili ovaj Akt.

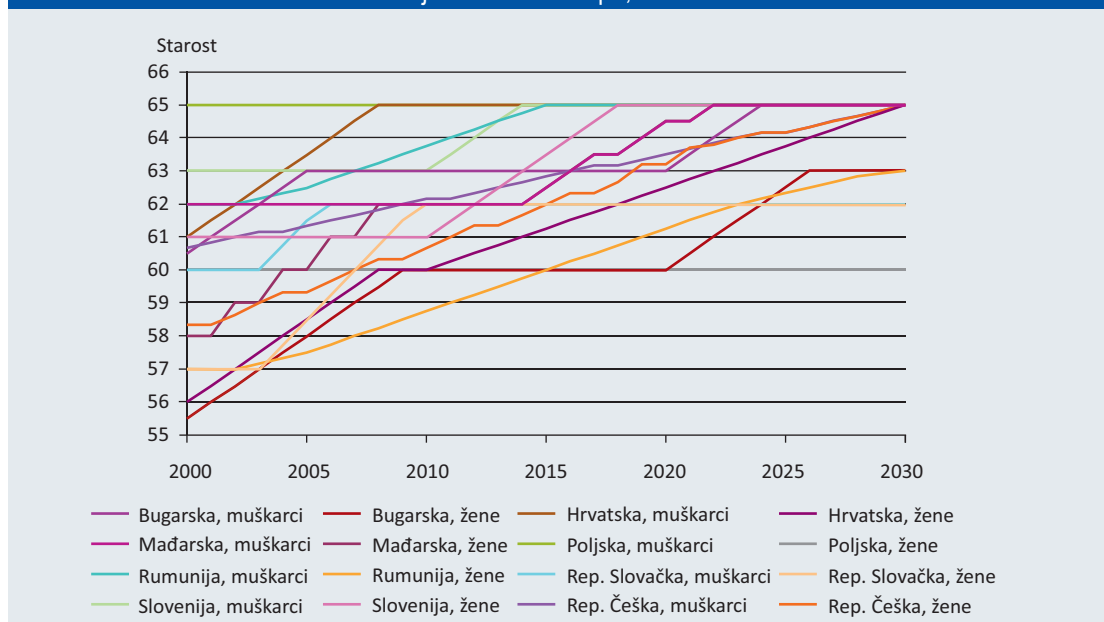
10 U decembru 2011. godine, bugarska Vlada je odlučila da započne ovo povećanje u 2012. godini, devet godina ranije nego što je predviđeno planom dogovorenim 2010. godine.

11 U Rumuniji, originalni Predlog zakona je uključivao predlog da se uobičajene godine starosti za penzionisanje za žene podignu na 65. Međutim, smanjene su na 63 godine zakonskim amandmanom koji je usledio nakon Predsednikovog veta na originalni Predlog zakona.

12 U novembru 2011. godine, reizabrana poljska Vlada je predložila da se uobičajena starosna granica za penzionisanje postepeno podigne na 67 godina do 2020. godine za muškarce i do 2040. godine za žene.

Slika 1.3

Plan uobičajene starosne granice za penzionisanje prema polu u osam država
Srednje i Istočne Evrope, 2000–2030

Izvor: MOR anketa.

Beleška: Za Republiku Češku, Mađarsku i Rumuniju, starosne granice su definisane na osnovu godine rođenja osiguranika. Na slici su prikazane najniže moguće godine starosti za penzionisanje tokom te godine. Za Republiku Češku navedena starosna granica za penzionisanje se odnosi na žene bez dece.

(ii) Mere za smanjenje deficita javnih penzijskih sistema povećanjem stopa doprinosa ili usklađivanjem doprinosa obaveznih kapitalno finansiranih penzijskih sistema:

- Rumunija je povećala svoju stopu doprinosa za 3,8 procentna poena u 2009¹³. godini. Planirano fazno povećanje stope doprinosa drugog stuba je privremeno zamrznuto u 2009. godini, ali je nastavljeno u 2010. godini.
- Bugarska je smanjila svoju stopu doprinosa za 4 procentna poena u 2009. godini i za još dodatna 2 procentna poena u 2010. godini. Od 2009. godine, država je postala "treći osiguratelj" koji plaća zakonske doprinose od 12 procenata od ukupne osnovice na koju se plaćaju doprinosi. U 2011. godini, kombinovane stope doprinosa poslodavaca i zaposlenih su povećane za 1,8 procentnih poena. Počevši od 2017. godine, stopa doprinosa za sistem drugog stuba biće povećana za 2 procentna poena.
- Poljska je smanjila stopu doprinosa drugog stuba sa 7,3 na 2,3 procenta. Ovo će ostati na snazi do 2012. godine, kada će se postepeno povećati na 3,5 procenta do 2017. godine. Razlika u visini doprinosa je zadržana od strane državnog penzijskog sistema da bi se finansirao njegov deficit. Ovi doprinosi su upisani na odvojenim, posebnim, individualnim računima i usklađeni sa stopom rasta BDP-a.

13 Rumunija je prethodno smanjila stopu doprinosa od 2006. godine do 2008. godine. Trenutna stopa doprinosa (31,3 procenta) je i dalje niža od svog nivoa iz 2005. godine (31,5 procenat).

- Ponovna nacionalizacija drugog stuba penzija u Mađarskoj može da predstavlja ekstreman slučaj. Najpre je odlučeno da će se, od novembra 2010. godine do decembra 2011. godine, 8 procenata stope doprinosa uplaćivanih u drugi stub penzije ukinuti i iskoristiti za finansiranje državnog penzijskog sistema. Vlada je potom predložila da se obnove puna prava na državne penzije¹⁴ za članove privatnih penzionih fondova u zamenu za bilanse koje su ostvarili na svojim individualnim računima. Do kraja januara 2011. godine, samo 3 procenta članova je istaklo svoju nameru da dobrovoljno ostane u privatnim penzionim fondovima¹⁵. Proces vraćanja na državni penzijski sistem, uključujući transfer aktive iz privatnih penzionih fondova (vredne 2,8 milijarde HUF ili 10 procenata BDP-a), odvija se 2011. godine.
- Nasuprot ovome, Republika Češka je odlučila da uvede novi, dobrovoljni, kapitalno finansirani stub, finansiran sa 2 procenta od stope doprinosa koju plaćaju zaposleni i dopunjen sa 3 procenta od stope doprinosa preusmerene iz uplate doprinosa zaposlenih u državni penzijski sistem.

(iii) Mere koje menjaju pravila indeksacije penzije:

- U Rumuniji, indeksacija penzija je zamrznuta za 2011. godinu. Od 2012. do 2020. godine, penzije će biti indeksirane prema punom rastu cena plus 50 procenata rasta realne zarade. Počevši od 2021. godine, delimična indeksacija zarada će biti postepeno smanjivana sve dok penzije ne budu indeksirane prema cenama samo od 2030. godine pa nadalje.
- Mađarska je ukinula 13. mesečnu penziju i uvela pravila indeksacije povezana sa rastom BDP-a. Indeksacija cena će se primenjivati ako rast BDP-a bude manji od 3 procenta, a ako rast BDP-a bude veći od 5 procenata primenjivaće se "švajcarska formula".
- Republika Češka će se striktno pridržavati zakonske minimalne stope indeksacije (pun rast cena plus jedna trećina rasta realne zarade) i ukinuće diskreciona povećanja u zakonskim stopama indeksacije.
- Sudeći po nacrtu svog Zakona o penzionoj reformi, Republika Slovačka predlaže da promeni svoja pravila indeksacije da bi se prikazao odnos uplatilaca doprinosa i pensionera.
- Kao hitnu meru, Slovenija je indeksirala penzije samo za 50 procenata prosečnog nominalnog rasta zarada u 2010. godini, i za 25 procenata prosečnog nominalnog rasta zarada u 2011. godini. Vlada je predložila zamrzavanje indeksacije penzije za 2012¹⁶. godinu.
- Kao hitnu meru, Bugarska je suspendovala indeksaciju penzija od 2000. godine do kraja 2012. godine. Hrvatska je takođe suspendovala svoju indeksaciju penzija u 2010. i 2011. godini.

14 Ovo ne uključuje samo penziona prava koja bi dospela tokom perioda njihovog članstva u drugom stubu, već i ona koja bi dospela pre uvođenja drugog stuba (prava koja bi članovi izgubili ako ostanu u drugom stubu).

15 Kontrolverzni uslov je postavljen onim članovima koji su su odlučili da ostanu u sistemu drugog stuba. Posle 2011. godine, oni mogu da raspodele celokupne doprinose zaposlenih (10 procenata umesto prvobitnih 8) u privatni penzioni fond po njihovom izboru, ali preostali doprinosi koji su plaćeni od strane njihovih poslodavaca po stopi od 24 procenta biće premešteni u državni penzijski sistem bez zasluživanja bilo kojih dodatnih prava javne penzije.

16 Akt o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 2010. godine, koji je odbačen na referendumu uključivao je odredbu koja je predviđala da su penzije indeksirane prema 70 procenata nominalnog rasta zarada i 30 procenata povećanja cena.

(iv) Mere koje menjaju uslove za sticanje prava i formulu za izračunavanje nadoknada¹⁷:

- Počevši od 2012. godine, Bugarska će postepeno proširiti period trajanja osiguranja predviđen za penziju (trenutno je 37 godina za muškarce i 34 godine za žene) na 40 godina za muškarce i 37 godine za žene do 2020. godine.
- U Republici Češkoj, u skladu sa odlukom Ustavnog suda koja kaže da trenutna penziona formula za posledicu ima neadekvatan nivo zamene za lica sa visokim prihodima, Vlada je promenila obračunavanje lične osnovice za procenu primenjujući samo jedan prag smanjenja revalorizovanih prosečnih zarada. Ova nova penziona formula stvara veće stope zamene za radnike koji zarađuju više od 1,5 puta prosečne zarade, ali izaziva manju preraspodelu u poređenju sa prethodnom penzionom formulom.
- Republika Slovačka predlaže da se uvede struktura nadoknade po jednoobraznoj stopi u državnoj penziji. Vlada je takođe promenila takozvani bonus za Božić za penzionere sa starosnim penzijama, fokusirajući se na penzionere sa malim prihodima.
- Prema Aktu o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 2010. godine koji je odbijen referendumom, Slovenija je planirala da postepeno proširi period za obračunavanje referentne plate sa najboljih 18 godina na najboljih 30 godina. Stope prirasta i ujednačeni koeficijent revalorizacije takođe bi bile promenjene tako da bi penziona formula iznosila 60 procenata referentne plate za muškarce sa 40 godina osiguranja i žene sa 38 godina osiguranja.

(v) Mere koje odbacuju privilegovana penziona prava za posebne grupe radnika:

- U Rumuniji, poseban penzijski sistem za vojsku, policiju i službenike nacionalne bezbednosti je integrisan u državni penzijski sistem. Druge penzije regulisane posebnim penzionim zakonima (osim specijalnog penzijskog sistema za magistate) biće ponovo obračunate na osnovu prosečne individualne zarade tokom cele karijere i biće isplaćivane po državnom penzijskom sistemu.
- Hrvatska je smanjila iznos penzionih nadoknada dobijenih po specijalnim uslovima za 10 procenata. Ipak, odložila je postepenu suspenziju privilegovanih penzija, uključujući penzije za članove Parlamenta, službenike vojske i policije i ratne veterane.
- Republika Slovačka i Mađarska razmatraju reformisanje svojih sistema vojnih penzija.

(vi) Mere koje poboljšavaju nadoknade:

- Bugarska će povećati stopu prirasta korišćenu u penzionoj formuli sa 1,1 procenat na 1,2 procenta u 2017. godini, ukinuće maksimalnu penziju za penzije dodeljene nakon 2014. godine, povećaće penzione dodatke za nadživelog bračnog druga sa 20 na 26,5 procenta penzije preminulog bračnog druga, počevši od septembra 2011. godine.
- Rumunija je uvela minimalnu penziju koja se plaća iz poreza (naziva se socijalnom starosnom nadoknadom). Iznos minimalne penzije bio je 300 RON (oko 70 EUR) u martu 2009. godine i naknadno je povećan na 350 RON (oko 80 EUR) u septembru 2009. godine.

17 U 2009. godini, Rumunija je predložila smanjenje vrednosti penzionog boda za 15 procenata. Međutim, Ustavni sud je doneo presudu da je ova mera neustavna, i povučena je iz nacrta Predloga zakona.

(vii) Mere u vezi sa drugim stubom koje ne uključuju stope doprinosa:

- U Poljskoj, kada je očekivano da se isplate prve starosne penzije drugog stuba 2009. godine (za žene rođene 1949. godine), nisu postojali neophodni uslovi da se isplata sprovede u delo. Kao privremenu meru, Poljska je uvela posebnu nadoknadu (periodično kapitalno finansirane penzije) za žene između 60 i 65 godina starosti, koje isplaćuje Zavod za socijalnu sigurnost prenosom sredstava sa individualnih računa članova.
- U Bugarskoj, sistem drugog stuba (Strukovni fond) težio je da obezbedi prevremene penzije za radnike na opasnim i fizički napornim poslovima. Ipak, ova nadoknada će se i dalje isplaćivati iz državnog penzionog fonda do kraja 2014. godine prenosom sredstava sa bilansa individualnih računa u Strukovnom fondu.
- Hrvatska Vlada se suočila sa zahtevima da država plaća i korisnicima drugog stuba dodatke na penzije (iako su dodaci u početku bili uvedeni da bi se dopunila državna penzija).
- U septembru 2011. godine, hrvatska Vlada je dozvolila osiguranicima koji su dobrovoljno izabrali sistem drugog stuba (koji su bili starosti između 40 i 49 godina na dan primene i koji su izabrali da se pridruže sistemu) da se vrate na državni penzijski sistem.
- Od uvođenja sistema drugog stuba 2005. godine, Republika Slovačka je često pravila izmene pri čemu je svaka sledeća poništavala prethodnu (iako stopa doprinosa za drugi stub nije nikad promenila svoju početnu stopu od 9 procenata). U 2008. i 2009. godini, Vlada je omogućila da svi osiguranici imaju dve prilike da pređu iz jednog sistema u drugi. U 2008. godini, učešće u drugom stubu je postalo opcionalno za one koji su nedavno ušli u penzijski sistem. Ipak, najčešća dopuna ponovo nalaže automatsko upisivanje u drugi stub za one koji su nedavno ušli na tržište rada sa mogućnošću da izađu iz njega u roku od dve godine. 2008. godine, radni staž kao uslov za penziju je produžen sa 10 na 15 godina za javne penzije. Iste godine, odlučeno je da članovi sistema drugog stuba koji se penzionišu sa 15 i više godina članstva, treba da kupe osiguranja. Ipak, minimalan period članstva u drugom stubu koji zahteva kupovinu osiguranja je nedavno skraćen na 10 godina.
- Uopšteno rečeno, države sa sistemima drugog stuba usvojile su mere da dodatno smanje maksimalne stope različitih vrsta administrativnih taksi koje penzioni fondovi mogu da naplate.

Da rezimiramo, sledeće zajedničke karakteristike proizilaze iz pomenutih nedavnih mera penzione reforme primenjene od strane osam država Srednje i Istočne Evrope. Prvo, ove reforme su uglavnom pokrenute kao odgovor na fiskalne pritiske finansijskih vlasti i međunarodnih institucija da suzbiju trenutne javne deficite, delimično izazvane penzijskim sistemima. Drugo, nijedna od osam država nije delotvorno podigla svoju ukupnu stopu doprinosa zbog izbegavanja dodatnog opadanja agregatne tražnje. Ipak, nekoliko država sa sistemima drugog stuba su smanjile stope doprinosa u sistemu drugog stuba ili odložile njeno planirano povećanje, time dodeljujući više uplata doprinosa državnom penzijskom sistemu. Treće, sve države su se usredsredile na mere smanjenja penzionih nadoknada. Dve tipične mere uključuju menjanje pravila indeksacije ka indeksaciji cena (ili privremenu suspenziju indeksacije u nekim slučajevima), što ima i kratkoročne i dugoročne posledice, i postepeno povećanje starosne granice za penzionisanje (i izjednačavanje starosne granice za penzionisanje muškaraca i žena), čija se dejstva ispoljavaju dugoročno zbog fazne primene.

1.2. Ključna pitanja penzione reforme u Srednjoj i Istočnoj Evropi

U ovom poglavlju raspravljamo o ključnim pitanjima penzione reforme uopšteno, posebno se usredsređujući na buduće pravce penzionih reformi u državama Srednje i Istočne Evrope.

1.2.1. Osnovni ciljevi penzione reforme

Državni penzijski sistem je društvena mera koja pruža novčanu podršku članovima društva protiv rizika od starosti, invaliditeta i smrti izdržavaoca. Kao sredstvo da ovo postigne, suštinski se oslanja na međugeneracijske transfere sprovedene zakonom.

Penzijski sistemi treba da budu održivi na duže staze i pouzdani za buduće generacije, dok ispunjavaju svoju osnovnu funkciju pružanja adekvatnog sigurnog prihoda za starije, invalide i primaoce porodičnih penzija. U pogledu demografskih, ekonomskih i socijalnih izazova sa kojima se suočavaju brojne države, uključujući i države Srednje i Istočne Evrope, ovi zahtevi verovatno jedino mogu biti ispunjeni reformom penzijskih sistema.

Po bilo kom penzijskom sistemu, dobra i usluge koje penzioneri kupuju da bi ispunili svoje osnovne potrebe i održali životni standard moraju da potiču iz tekuće domaće proizvodnje (osim stanovanja). Visina penzionih transfera u nacionalnoj ekonomiji se tako meri procentom izdataka za penzije u nacionalnoj proizvodnji dobara i usluga, ili "odnosom mase penzija prema BDP-u". Dakle, penzijski sistem se može isfinansirati ako se visina izdataka za penzije u odnosu na BDP ne pogorša (ne poraste) u doglednoj budućnosti (videti Belešku 1.A.2 u Aneksu A)¹⁸.

S obzirom na to da se državni penzijski sistem u suštini oslanja na međugeneracijske transfere, njegova održivost suštinski zavisi od toga da li generacija zaposlenih dosledno uplaćuje doprinose za potrebe starije generacije. U tom smislu, pojam održivosti predstavlja princip po kome bi sadašnja generacija zaposlenih trebalo jednako da poštuje prava budućih generacija. Zbog toga, penzionu reformu treba da podrže ne samo sadašnji radnici i penzioneri, nego i buduće generacije zaposlenih od kojih će biti zatraženo da plaćaju doprinose za svoje starije generacije.

Za penzijski sistem prema sistemu tekućeg finansiranja na osnovu definisanih nadoknada u principu postoje dva načina da se ostvari njegova finansijska ravnoteža:

- smanjiti izdatke za penzijske nadoknade promenom penzione formule, podizanjem starosne granice za penzionisanje i promenom metoda indeksacije uz minimiziranje administrativnih troškova;
- povećati prihode povećanjem stope doprinosa ili proširenjem osnovice za uplatu doprinosa uz bolje poštovanje zakona i efikasnu naplatu doprinosa. Privredni rast će pomoći povećanju obima osnovice za uplatu doprinosa.

Suprotno tome, nivo nadoknade kapitalno finansiranog penzijskog sistema sa definisanim doprinosima je određen doprinosima uplaćenim od strane radnika i poslodavca, i profita ili gubitaka koje ostvare njihove investicije tokom karijere, kao i očekivanim životnim vekom u trenutku dostizanja starosne granice za penzionisanje (na osnovu Tabela o trajanju života oba pola). U slučaju privatnog penzijskog osiguranja

18 Beleška 1.A.3 u Aneksu A objašnjava drugi pristup definisanja dugoročne održivosti sistema javne penzije.

samo po sebi je teško da se garantuje određena minimalna penzija ili potpuno indeksirane nadoknade. Zbog toga, suštinsko pitanje je kako sačuvati adekvatan nivo nadoknada¹⁹.

U državama Srednje i Istočne Evrope sa druge strane obim opcija koje se nalaze na raspolaganju kreatorima javnih politika je ograničen. Zbog toga što ove države primenjuju relativno visoke stope doprinosa za penzije i što su u znatnoj meri već umanjile izdašnost nadoknada ima malo prostora za dodatna prilagođavanja ovih ključnih političkih parametara (iako nema *a priori* ograničenja). Dugoročni trendovi demografskog starenja dodatno sužavaju obim mogućih političkih opcija.

1.2.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata doprinosa

U državama Srednje i Istočne Evrope, tranzicija ka tržišnoj ekonomiji devedesetih godina 20. veka rezultirala je porastom broja privatnih preduzeća uključujući mala preduzeća i samozapošljavanje. Ovo je, zajedno sa slabim mehanizmima sprovođenja i naplate doprinosa, rezultiralo značajnim pogoršanjem poštovanja penzionog zakonodavstva.

Nedovoljno poštovanje penzionog zakonodavstva umanjuje delotvornost sektorske politike i ozbiljno narušava kredibilitet i legitimnost penzijskih sistema. Iznad svega, velika zastupljenost neprijavljenog rada i široko rasprostranjena praksa neprijavljivanja zarada ne samo da vrše veliki pritisak na socijalnu sigurnost i poreske sisteme, nego i čine te radnike i njihove porodice nezaštićenim od značajnih socijalnih rizika (videti Tabelu 1.1).

U svetlu nedavnih reformi donetih da bi se učvrstila veza između doprinosa i nadoknada, neplaćanje ili nedovoljno plaćanje doprinosa za socijalnu sigurnost će direktno rezultirati povećanjem broja starijih osoba koji primaju male penzije ili uopšte nemaju penziona prava, čime se povećava rizik od siromaštva među starijim stanovništvom. Ovo na kraju može zahtevati da država troši više resursa na socijalnu pomoć i druge programe socijalne zaštite.

Proširenje pokrivenosti penzijskim sistemom kroz poboljšanje sprovođenja zakona i efikasnije mehanizme naplate doprinosa će dovesti do proširenja osnovice za naplatu doprinosa, samim tim će kratkoročno stvoriti dodatni fiskalni prostor²⁰. Iako će ovi dodatni uplatioci doprinosa steći pravo na nadoknade i podići nivo isplate na dugoročnom nivou, ovi dodatni troškovi će poništiti potrebu za socijalnom pomoći za siromašna i stara lica sa niskim prihodima zbog nepokrivenosti.

19 U Poljskoj je, na primer, procenjeno da bi indeksacijom minimalne penzije u odnosu na zarade 3,3 procenta muškaraca (starosti 60–64) i 41.1 procenat žena (starost 55–59) primali minimalnu penziju, dok pod trenutnim pravilom indeksacije (indeksacija u skladu sa povećanjem cena plus 20 procenata rasta realnih zarada) za samo 3,0 procenta muškaraca i 2,4 procenta žena iz istih starosnih grupa je procenjeno da primaju minimalnu penziju. Za detalje, pogledati Klon i Strzelecki (Chlon and Strzelecki), 2010. godina.

20 Nekoliko država Srednje i Istočne Evrope je nedavno primenilo zajedničku naplatu doprinosa i poreza prenošenjem uloge naplate doprinosa na svoje poreske vlasti. Značajan izuzetak je Poljska, u kojoj Zavod za socijalnu sigurnost (ZUS), naplaćuje i beleži doprinose socijalne sigurnosti. Publikacija autora Fulc i Stanovnik (2004) dodatno analizira stavove za i protiv ovog pitanja na osnovu studije slučaja pet država Srednje i Istočne Evrope.

Tabela 1.1 Procenjena razmera sive ekonomije kao procenat BDP-a u 21 državi u tranziciji, 1999–2007										
Država	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Prosek 1999–2007
Republika Slovačka	18,9	18,9	18,8	18,6	18,3	18,1	17,6	17,2	16,8	18,1
Republika Češka	19,3	19,1	18,9	18,8	18,7	18,4	17,8	17,3	17,0	18,4
Mađarska	25,4	25,1	24,8	24,5	24,4	24,1	24,0	23,7	23,7	24,4
Slovenija	27,3	27,1	26,7	26,6	26,4	26,2	25,8	25,3	24,7	26,2
Poljska	27,7	27,6	27,7	27,7	27,5	27,3	26,9	26,4	26,0	27,2
Letonija	30,8	30,5	30,1	29,8	29,4	29,0	28,4	27,7	27,2	29,2
Estonija	—	32,7	32,4	32,0	32,4	31,1	30,5	29,8	29,5	31,2
Turska	32,7	32,1	32,8	32,4	31,8	31,0	30,0	29,5	29,1	31,3
Litvanija	33,8	33,7	33,3	32,8	32,0	31,7	31,0	30,4	29,7	32,0
Hrvatska	33,8	33,4	33,2	32,6	32,1	31,7	31,3	30,8	30,4	32,1
Rumunija	34,3	34,4	33,7	33,5	32,8	32,0	31,7	30,7	30,2	32,6
Albanija	35,7	35,3	34,9	34,7	34,4	33,9	33,7	33,3	32,9	34,3
Bugarska	37,3	36,9	36,6	36,1	35,6	34,9	34,1	33,5	32,7	35,3
Makedonija	39,0	38,2	39,1	38,9	38,4	37,4	36,9	36,0	34,9	37,6
Kirgistan	41,4	41,2	40,8	41,4	40,5	39,8	40,1	39,8	38,8	40,4
Kazahstan	43,8	43,2	42,5	42,0	41,1	40,6	39,8	38,9	38,4	41,1
Tadžikistan	43,5	43,2	42,9	42,7	42,1	41,7	41,5	41,2	41,0	42,2
Ruska Federacija	47,0	46,1	45,3	44,5	43,6	43,0	42,4	41,7	40,6	43,8
Moldavija	45,6	45,1	44,1	44,5	44,6	44,0	43,4	43,4	43,4	44,5
Ukrajina	52,7	52,2	51,4	50,8	49,7	48,8	47,8	47,3	46,8	49,7
Gruzija	68,3	67,3	67,2	67,2	65,9	65,5	65,1	63,6	62,1	65,8
Državni prosek	36,9	36,3	36,1	35,8	35,3	34,8	34,3	33,7	32,6	—

Izvor: Schneider, F.; Buehn, A.; Crna Gora, C. 2010. "Siva ekonomija širom sveta: nove procene za 162 država od 1999 do 2007". Istraživački radni dokument, Svetska banka.

Beleška: Spomenuti radni dokument definiše sivu ekonomiju kao "sve trenutno neregistrovane privredne aktivnosti koje doprinose zvanično obračunatom (ili posmatranom) bruto domaćem proizvodu".

1.2.3. Odnos adekvatnosti i održivosti

Adekvatnost nivoa nadoknade i održivost penzijskog sistema su međusobno zavisni. Uopšteno uzevši, stopa troškova penzijskih sistema zavisi od systemske stope zamene i stope zavisnosti u sistemu (videti Belešku 1.A.1 u Aneksu A). Sa nivoom nadoknade koji se održava konstantnim, svako povećanje stope zavisnosti u sistemu će povećati stopu troškova penzije. Alternativno tome, u cilju da se suzbije povećanje stope troškova penzije pod demografskim pritiskom, smanjenja nivoa nadoknade u širem smislu su neizbežna.

Kako penziono finansiranje postaje ograničenije demografskim starenjem, potrebno je preispitati nivo nadoknade u svetlu stvaranja ravnoteže između životnog standarda penzionera i životnog standarda uplatilaca doprinosa, i uzimanjem u obzir sopstvenih napora pojedinaca. Sa stanovišta jednakosti, odredbe javnih penzija treba pod jednakim uslovima da se ophode prema svim osiguranicima i na taj način da, gde je moguće, eliminišu neopravdan poseban tretman za posebne grupe.

Ipak, prilikom sprovođenja mera za unapređenje održivosti veoma je važno da se očuva adekvatnost nivoa nadoknada kroz međunarodno prihvaćene standarde. U državama Srednje i Istočne Evrope, penzije su jedini izvor prihoda za većinu penzionera i penzijski sistemi igraju najvažniju ulogu u smanjivanju siromaštva među starijim osobama²¹.

U tom smislu, principi izneti u Konvenciji MOR o socijalnoj sigurnosti (Minimalni standardi), 1952. godine (br. 102) – koju je većina država Srednje i Istočne Evrope ratifikovala – poslužiće kao reper i referenca za obezbeđivanje minimalnih standarda za penzione nadoknade²². Konvencija br. 102 je perjanica konvencija MOR o socijalnoj sigurnosti, jer je jedini međunarodni instrument koji postavlja opšte minimalne standarde za svih devet grana socijalne sigurnosti uključujući starosne, invalidske i nadoknade za primaoca porodičnih penzija. Konvencija br. 102 takođe ima značajan uticaj na regionalnom nivou. Služila je kao nacrt za instrumente poput Evropskog koda socijalne sigurnosti i Evropske socijalne povelje.

S obzirom na obnovljenu podršku odredbi o osnovnom nivou socijalne sigurnosti, kroz uspostavljanje Osnova socijalne zaštite²³ unutar sveobuhvatnih sistema socijalne sigurnosti, Međunarodna konferencija rada je 2011. godine zaključila da postoji potreba da se usvoji moguća Preporuka koja dopunjuje postojeće MOR standarde socijalne sigurnosti²⁴.

1.2.4. Indeksacija penzija

Nedavno su mnoge države Srednje i Istočne Evrope promenile svoja pravila indeksacije penzije sa pune indeksacije na osnovu zarade na delimičnu indeksaciju na osnovu zarade (koristeći ponderisanu prosečnu vrednost cena i zarada, poznatu kao Švajcarska formula i njene varijacije) ili, štaviše, na indeksaciju cena. Promena sa indeksacije zarada na indeksaciju cena može da poboljša ravnotežu penzionog fonda ako postoji dugoročan pozitivan rast realnih zarada. Ipak, nivo penzije će opasti u odnosu na prosečnu zaradu tokom kasnijih faza penzionog doba kada je veća potreba za medicinskom i dugoročnom negom. Kako je prikazano na Slici 1.4, ako je stopa indeksacije penzije konstantno za 2 procentna poena niža od

21 U Rumuniji se, na primer, transferima sredstava iz penzijskog sistema 61,9 procenata stanovništva starosti 65 godina i više, izvlači iz siromaštva. Transfer prihoda ostalih socijalnih nadoknada dodatno smanjuje stopu siromaštva za 2,6 procentna poena.

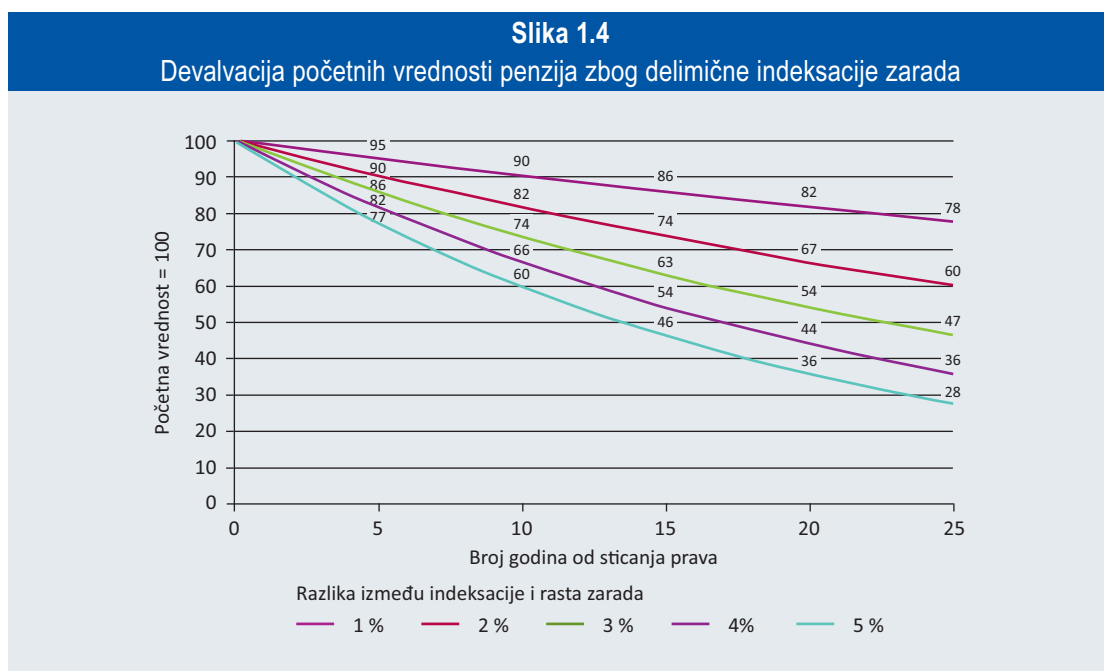
22 Države koje su ratifikovale i prihvatile Deo V (starosne nadoknade) Konvencije br. 102 obavezne su da primene njene odredbe i da omoguće stope zamene za starosne nadoknade najmanje na nivou koji je propisan Konvencijom. Aneks B rezimira osnovne principe i zahteve u vezi starosnih beneficija prema Konvenciji br. 102. i daje listu ratifikacija Konvencije br. 102 i srodnih konvencija o socijalnoj sigurnosti.

23 Osnova socijalne zaštite se definiše kao "osnovni komplet socijalnih prava, usluga i sredstava koje svaka osoba treba da uživa". Ona na mnogo načina odgovara na postojeći pojam "osnovne obaveze", da bi obezbedila realizaciju minimalnih suštinskih nivoa prava sadržanih u ugovorima o ljudskim pravima. Videti MOR, 2011a.

24 Aneks B rezimira bitne elemente moguće Preporuke o osnovama socijalne zaštite. O ovoj mogućoj Preporuci će se diskutovati na Međunarodnoj konferenciji rada 2012. godine.

stope porasta prosečne zarade, tada će penzija kao procenat prosečne zarade porasti za jednu trećinu za 20 godina od sticanja prava na penziju²⁵.

Nedavna iskustva nekih država Srednje i Istočne Evrope pokazuju obrazac po kome se penzije povećavaju stopama višim od stopa indeksacije propisanih zakonom, praćene periodom smanjene indeksacije ili čak i privremenim zamrzavanjem indeksacije penzije. Međutim, tako česte, *ad hoc* izmene i dopune čine sistem nepredvidivim i nestalnim i mogu da naruše poverenje javnosti u penzijski sistem.

Izvor: Proračuni MOR.

1.2.5. Zapošljavanje i penzionisanje starijih radnika

Primarna funkcija starosnih penzija je da obezbedi sigurne prihode za one koji zbog starosti nisu sposobni da rade. S obzirom da se penzije isplaćuju za nečiji život koji počinje nakon penzionisanja, ako je starosna granica za penzionisanje fiksna, penzioneri će u proseku primati penzije za duže periode kako se produžava očekivani životni vek. Činjenica da ljudi duže žive je veliko ljudsko dostignuće. Međutim, kako ovaj trend ima tendenciju da se nastavi i u budućnosti, penzijski sistemi su izloženi riziku dugovečnosti.

Sa stanovišta finansiranja penzija, u cilju održavanja trenutnog nivoa nadoknade bez povećanja stope doprinosa, povećanje efektivne starosne granice za penzionisanje je jedna od nekoliko realnih opcija koje su na raspolaganju tvorcima javnih politika.

25 Studija slučaja Poljske pokazuje da je procenjeno da će pod trenutnim pravilima indeksacije procenat minimalne penzije prema prosečnoj zaradi opasti sa svog trenutnog nivoa od 22 procenta do ispod 15 procenata do 2027. godine, ako je porast realne zarade 3 procenta godišnje. Videti Klon i Strzelecki, 2010.

Demografsko starenje takođe utiče na tržišta rada. Radno sposobno stanovništvo (stanovništvo starosti između 15 i 64 godine) u 27 država EU je projektovano da opada od 2012. godine pa nadalje. U pogledu smanjenja radno sposobnog stanovništva, očuvanje održivog rasta zahteva poboljšanu produktivnost i više stope zaposlenosti, pogotovo za starije muškarce i žene.

Na prelasku u 21. vek, trend prevremenog penzionisanja počeo je da se kreće u suprotnom pravcu u državama Srednje i Istočne Evrope. Kao što je ranije objašnjeno, mnoge države Srednje i Istočne Evrope su pooštrile uslove podobnosti za rano penzionisanje i invalidske penzije i planiraju da povećaju uobičajenu starosnu granicu za penzionisanje na 65 godina i za muškarce i za žene do 2030. godine. Međutim, prosečne godine za izlazak sa tržišta rada su još uvek manje od 65 godina (videti Tabele 1.2a i 1.2b).

Izazov je da se pronađe nova ravnoteža između rada i penzionisanja uprkos promeni životnih ciklusa (karakterističnih po očekivanjima produženog životnog veka i kasnom ulasku na tržište rada zbog dužeg obrazovanja) i menjanju socijalnih i ekonomskih uloga oba pola. Da bi se odgovorilo ovom izazovu, potrebna je delotvorna koordinacija i usklađena akcija između politike penzija i politike zapošljavanja da bi se stvorila tržišta rada i penzijski sistemi koji ohrabruju ljude da duže ostanu aktivni, i fleksibilnije pređu iz radnog veka u penziju s obzirom na široke individualne razlike u zdravstvenom stanju i sposobnosti za rad starijih radnika.

Iz perspektive politike zapošljavanja, treba preduzeti korake da se poboljša kapacitet tržišta rada da apsorbuje i bolje iskoristi ljudski resurs starijih radnika. To može uključivati i uvođenje mera fleksibilnog radnog vremena ili adaptaciju poslova kapacitetima i sposobnostima starijih radnika, obezbeđivanje adekvatne stručne obuke i doživotne obrazovne programe da bi se održala zaposlenost starijih radnika, i uklanjanje različitih prepreka tržišta rada (kao što su predrasude protiv starijih radnika ili diskriminacija starijih radnika, i sistemi zarada prema godinama radnog staža prema kojima poslodavca skuplje košta zapošljavanje starijih radnika)²⁶.

Pored ograničavanja ranih izlazaka sa tržišta rada kroz povećanje starosne granice za penzionisanje ili restrikcije opcija za prevremeno penzionisanje, penzijski sistemi mogu da prilagode svoj model i da smanje deformisanje tržišta rada i povećaju podsticaje za osiguranike da produže svoj radni vek, i time postignu veću delotvornost starosnih granica za penzionisanje. Ipak, radnicima koji su angažovani na opasnim i fizički napornim poslovima treba da se daju odgovarajuće opcije za dopunu njihovog prihoda tokom prevremenog penzionisanja.

Kao što se pokazalo u nekoliko država, jak narodni otpor predlogu Vlada da se poveća starosna granica za penzionisanje, naglašava značajan jaz između ciljeva politike i preferenci radnika. Da bi se razumelo tako jako neodobravanje moraju se uzeti u obzir kulturni, kognitivni i emocionalni faktori na kojima se zasnivaju obrasci ponašanja radnika. Strategije penzione reforme treba da izaberu pristup koji se bavi ovim faktorima.

26 U kontekstu globalizacije i ekspanzije slobodnog kretanja radne snage u Evropi, broj radnika migranata će verovatno porasti u budućnosti. Važno je obezbediti ravnopravan tretman socijalne sigurnosti za radnike migrante kroz efikasnu koordinaciju između država. Ovo će zauzvrat podstaći mobilnost radne snage, što je suštinski element za delotvorno globalno tržište rada. Videti Hirose et al., 2011.

Tabela 1.2a
Zapošljavanje i penzionisanje starijih radnika u 27 država EU, muškarci

Država	Stope zaposlenosti starijih radnika (starosti 55–64 godina)		Prosečne godine izlaska sa tržišta rada		Uobičajena starosna granica za penzionisanje			Očekivani životni vek u starosnom dobu od 65 (u godinama)		
	2000	2010	2001	2009	2009	Dalja povećanja		2009	Projektovano povećanje 2010–2030	Projektovano povećanje 2010–2050
						godine	do			
Bugarska	33,2%	50,3%	59,8	64,1	63	65	2024	13,8	2,7	5,4
Republika Češka	51,7%	58,4%	60,7	61,5	62	65	2030	15,2	2,4	4,8
Mađarska	33,2%	39,6%	58,4	60,1	62	65	2022	14,0	2,8	5,5
Poljska	36,7%	45,3%	57,8	61,4	65	—	—	14,8	2,6	5,1
Rumunija	56,0%	50,3%	60,5	65,5	63,5	65	2015	14,0	2,7	5,3
Republika Slovačka	35,4%	54,0%	59,3	60,4	62	—	—	14,1	2,8	5,4
Slovenija	32,3%	45,5%	59,3	60,9	63	65	2014	16,4	2,3	4,5
Estonija	55,9%	52,2%	61,1	62,6	63	65	2026	14,0	2,7	5,3
Letonija	48,4%	47,6%	62,4	62,7	62	65	2021	13,4	3,0	5,9
Litvanija	50,6%	52,3%	58,9	59,9	62,5	65	2026	13,4	2,9	5,6
Kipar	67,3%	71,2%	62,3	63,5	65	—	—	18,1	1,9	3,8
Malta	50,8%	47,9%	57,6	60,3	61	65	2026	16,8	2,2	4,3
EU-12	45,9%	51,2%	59,8	61,8				14,2	2,6	5,1
Austrija	41,2%	51,6%	59,9	62,6	65	—	—	17,7	2,0	3,9
Belgija	36,4%	45,6%	57,8	61,2	65	—	—	17,5	2,1	4,0
Danska	64,1%	62,7%	62,1	63,2	65	67	2022	16,8	2,2	4,2
Finska	42,9%	55,6%	61,5	62,3	65	—	—	17,3	2,1	4,1
Francuska	33,6%	42,1%	58,2	60,3	60	67	2023	18,7	2,0	3,8
Nemačka	46,4%	65,0%	60,9	62,6	65	67	2029	17,6	2,1	4,1
Grčka	55,2%	56,5%	61,1	61,3	65	—	—	18,1	2,0	3,8
Irska	63,2%	58,1%	63,4	63,5	65	68	2028	17,2	2,2	4,3
Italija	40,9%	47,6%	59,9	60,8	65	68	2050	18,5	2,0	3,8
Luksemburg	37,2%	47,7%	56,8	59,4	65	—	—	17,6	2,7	4,0
Holandija	50,2%	64,5%	61,1	63,9	65	67	2025	17,6	2,1	4,0
Portugalija	62,1%	55,7%	62,3	62,9	62	65	2015	17,1	2,1	4,1
Španija	54,9%	54,7%	60,6	61,2	65	67	2025	18,3	2,0	3,9
Švedska	67,8%	74,2%	62,3	64,7	61–67	—	—	18,2	1,9	3,7
Velika Britanija	60,1%	65,0%	63,0	64,1	65	68	2046	18,1	2,2	4,1
EU-15	48,0%	56,2%	60,7	61,9				17,9	2,1	4,7
EU-27	47,1%	54,6%	60,4	61,8				17,2	2,2	4,2

Izvor: Eurostat (stope zaposlenosti starijih radnika; prosečne godine izlaska sa tržišta rada; očekivanost trajanja života u starosnom dobu od 65); Anketa MOR i Evropske komisije (uobičajena starosna granica za penzionisanje).

Beleška: U Finskoj, nacionalna penzija se isplaćuje od 65. godine starosti, a starosna granica za propisane penzije koje su u vezi sa zaradama je između 63 i 68 godina. U Švedskoj, starosna granica za penzionisanje je fleksibilna između 61 i 67 godina. Za Estoniju, Letoniju, Litvaniju, Kipar i Maltu su predstavljene prosečne godine izlaska sa tržišta rada za oba pola. Za Republiku Češku, uobičajena starosna granica za penzionisanje će dodatno biti povećana iznad 65 godina.

Tabela 1.2b
Zapošljavanje i penzionisanje starijih radnika u 27 država EU, žene

Država	Stope zaposlenosti starijih radnika (starosti 55–64 godina)		Prosečne godine izlaska sa tržišta rada		Uobičajena starosna granica za penzionisanje			Očekivani životni vek u starosnom dobu od 65 (u godinama)		
	2000	2010	2001	2009	2009	Dalja povećanja		2009	Projektivano povećanje 2010–2030	Projektivano povećanje 2010–2050
						godine	do			
Bugarska	10,3%	37,7%	57,6	64,1	60	63	2026	17,0	2,8	5,4
Republika Češka	22,4%	35,5%	57,3	59,6	60,3	65	2030	18,8	2,4	4,7
Mađarska	13,3%	30,1%	57,0	58,7	62	65	2022	18,2	2,7	5,1
Poljska	21,4%	24,2%	55,5	57,5	60	—	—	19,2	2,4	4,6
Rumunija	43,8%	33,0%	59,2	63,2	58,5	63	2030	17,2	2,8	5,4
Republika Slovačka	9,8%	28,7%	56,0	57,5	61,5	62	2010	18,0	2,7	5,2
Slovenija	13,8%	24,5%	55,5	58,0	61	65	2018	20,5	2,2	4,1
Estonija	39,0%	54,9%	61,1	62,6	61	65	2026	19,2	2,5	4,8
Letonija	26,7%	48,7%	62,4	62,7	62	65	2021	18,2	2,7	5,2
Litvanija	32,6%	45,8%	58,9	59,9	60	65	2026	18,4	2,5	4,9
Kipar	32,1%	43,0%	62,3	63,5	65	—	—	20,9	2,3	4,4
Malta	8,4%	13,0%	57,6	60,3	60	65	2026	20,6	2,3	4,5
EU-12	22,8%	34,9%	58,4	60,6				18,1	2,5	4,9
Austrija	17,2%	33,7%	58,5	59,4	60	65	2034	21,2	2,0	3,8
Belgija	16,6%	29,2%	55,9	61,9	65	—	—	21,1	2,0	3,9
Danska	46,6%	52,5%	61,0	61,4	65	67	2022	19,5	2,3	4,5
Finska	40,4%	56,9%	61,3	61,1	65	—	—	21,5	1,9	3,7
Francuska	26,3%	37,5%	58,0	59,8	60	67	2023	23,2	1,7	3,3
Nemačka	29,0%	50,5%	60,4	61,9	65	67	2029	20,8	2,1	4,0
Grčka	24,3%	28,9%	61,5	61,6	60	65	2015	20,2	2,0	3,8
Irska	27,2%	42,0%	63,0	64,7	65	68	2028	20,6	2,3	4,5
Italija	15,3%	26,2%	59,8	59,4	60	63,5	2050	22,2	1,8	3,5
Luksemburg	16,4%	31,3%	56,8	59,4	65	—	—	21,4	2,1	3,9
Holandija	26,1%	42,8%	60,8	63,1	65	67	2025	21,0	2,1	4,0
Portugalija	40,6%	43,5%	61,6	62,3	62	65	2015	20,5	2,0	3,9
Španija	20,2%	33,2%	60,0	63,4	65	67	2025	22,4	1,8	3,6
Švedska	62,1%	66,7%	61,9	64,0	61–67	—	—	21,2	2,0	3,8
Velika Britanija	41,7%	49,5%	61,0	62,0	60	68	2046	20,8	2,3	4,4
EU-15	28,0%	40,9%	59,9	61,3				21,5	2,0	3,9
EU-27	27,4%	38,6%	59,4	61,0				20,7	2,1	4,2

Izvor: Eurostat (stope zaposlenosti starijih radnika; prosečne godine izlaska sa tržišta rada; očekivanost trajanja života u starosnom dobu od 65); Anketa MOR i Evropske komisije (uobičajena starosna granica za penzionisanje).

Beleška: U Finskoj, nacionalna penzija se isplaćuje od 65. godine starosti, a starosna granica za zakonske zarade koje su u vezi sa penzijama je između 63 i 68 godina. U Švedskoj, starosna granica za penzionisanje je fleksibilna između 61 i 67 godina. Za Estoniju, Letoniju, Litvaniju, Kipar i Maltu su predstavljene prosečne godine izlaska sa tržišta rada za oba pola. Za Republiku Češku, navedena starosna granica za penzionisanje se odnosi na žene bez dece. Za Republiku Češku, uobičajena starosna granica za penzionisanje će dodatno biti povećana iznad 65 godina.

1.2.6. Obezbeđivanje neophodnih resursa da bi se finansirale nadoknade

Uprkos brojnim merama koje u sebi sadrže troškove i koje su već primenjene, trenutni doprinosi nisu dovoljni da pokriju troškove u mnogim državama Srednje i Istočne Evrope. Buduće demografsko starenje će nametnuti još veći pritisak na rast penzionih troškova.

Ako preostanu bilo koji jazovi u finansijskoj ravnoteži penzijskog sistema nakon primene svih mogućih mera koje u sebi sadrže troškove, treba da se preduzmu dalji koraci da se mobilišu pouzdani i neophodni izvori radi poboljšanja struktura prihoda. Finansiranje putem zaduživanja će jednostavno da prebaci teret budućim generacijama. Što je još važnije, trenutna finansijska situacija u državama Srednje i Istočne Evrope više ne dozvoljava ovu opciju finansiranja dugom.

I doprinosi i oporezivanje se smatraju odgovarajućim metodama za finansiranje nadoknada socijalne sigurnosti. Međutim, kako se doprinosi naplaćuju u svrhu nadoknada socijalne sigurnosti, postoji jasnija veza između doprinosa i nadoknada.

Penzijski sistemi koji se jako oslanjaju na transfere iz državnog budžeta biće ograničeni fiskalnim politikama države i kratkoročnim diskrecionim ciljevima. Trenutno, penzijski sistemi u evropskim državama su veoma pogođeni merama štednje u cilju obnavljanja fiskalne stabilnosti, uprkos rastu državnog deficita i javnih dugova nastalih zbog svetske ekonomske krize.

Ako pokrivenost ostane niska, državne subvencije koje pokrivaju deficite penzijskog sistema mogle bi još više da izobliče sistem. Šta više, niska pokrivenost penzijskog sistema može da rezultira većim brojem starijih osoba sa niskim penzijama ili bez ikakvih penzija, što zauzvrat može da dovede do tražnje za socijalnom pomoći za siromašna starija lica. To bi umanjilo legitimitet trenutnog doprinosnog penzijskog sistema i moglo bi da rezultira promenom postojećeg sistema u *de facto* nedoprinosni penzijski sistem u cilju smanjenja siromaštva celokupnog stanovništva.

1.2.7. Razmatranje drugog stuba penzijskog sistema

Uticajna publikacija Svetske banke 1994. godine je izazvala niz intenzivnih političkih debata u vezi sa politikom i strategijom penzione reforme²⁷. Nedavni članak autora Bar i Diamond (2008) skrenuo je pažnju na izvestan broj analitičkih grešaka sa stanovišta ekonomske teorije u politikama penzione reforme koje su predložene u pomenutoj publikaciji Svetske banke.

Nezavisan evaluacijski izveštaj Svetske banke (2006) iznosi dokaze da bi nagovestio da mnoge države Srednje i Istočne Evrope, kao i Latinske Amerike, koje su uvele element obaveznih privatnih penzija nisu ispunile prvobitne uslove makroekonomske stabilnosti, spremnosti finansijskog tržišta, umerene zaduženosti i niskog rizika od korupcije da bi ova vrsta penzione reforme bila delotvorna u nacionalnom kontekstu. Uvođenje sistema obavezne privatne penzije nije dovelo do nameravanog makroekonomskog uticaja i nije uspeo da proširi pokrivenost na stanovništvo van sektora formalne zaposlenosti. Značajni troškovi tranzicije zajedno sa uvođenjem ovih sistema takođe su doprineli fiskalnim deficitima ovih država.

27 Videti, na primer, Biti i Mekgillivrej (Beattie i McGillivray), 1995; Orsag i Stiglic (Orszag i Stiglitz), 2001; Džilion i drugi (Gillon et al), 2000; Bar (Barr), 2000; i, Bar i Diamond (Barr i Diamond), 2008.

U državama Srednje i Istočne Evrope, glavni argument za uvođenje sistema obavezne privatne penzije bio je da bi oni poboljšali sigurnost nadoknada diversifikacijom rizika. Međutim, bilo je kontroverzno da su privatno kapitalno finansirane penzije obavezno uvedene da delimično zamene, a ne da dopune javne penzije.

U pogledu adekvatnosti nadoknada takve reforme izazvale su brojne nestabilnosti u kreiranju nadoknada. Prvo, radnici su izloženi rizicima vezanim i za investicije i za upravljanje. Ovo čini nepredvidivim buduće nivoje nadoknada, koji bi u principu trebalo da zamene deo javne penzije. Drugo, kako sistem individualnih računa ograničava raspodelu prihoda, verovatno će se povećati nejednakost između onih sa visokim i niskim prihodima, radnika sa punim i delimičnim radnim stažom, i muškaraca i žena. Treće, veoma je teško privatnim tržištima da obezbede životna osiguranja i punu indeksaciju osiguranja²⁸.

U pogledu finansiranja, skretanje plaćanja doprinosa ka sistemima privatne penzije stvorilo je znatnu finasijsku prazninu u sistemima javnih penzija. U mnogim državama, tranzicioni deficiti u javnim penzijskim sistemima nisu opali kao što se procenjivalo, delimično zbog toga što su te procene bile zasnovane na optimističkim pretpostavkama. Kao rezultat, ovi tranzicioni troškovi su morali da se finansiraju zaduživanjem države što je zauzvrat podiglo državni dug.

Primena sistema drugog stuba takođe je postavila niz izazova. Vlasti mnogih država nisu pravilno razvile svoju sposobnost da delotvorno nadgledaju privatne penzione fondove. Kao rezultat toga, mnogi privatni fondovi naplaćuju visoke administrativne takse za rad sa individualnim računima i upravljanje aktivom. U prvim godinama primene, naporu su uglavnom usmeravani na regulisanje investicije penzionih aktiva. Nije pridavana pažnja koncipiranju faze isplate sve dok članovi nisu počeli da primaju osiguranja.

Kako velika povećanja nadoknada u javnim penzijama ne mogu da se predvide zbog pritisaka koji su u vezi sa demografskim starenjem, i od profesionalnih i od privatnih penzija se očekuje da u budućnosti igraju pozitivniju ulogu, dopunjavajući državnu penziju i odgovarajući različitim potrebama starijih lica koja su se bavila različitim profesijama.

1.2.8. Centralna uloga socijalnog dijaloga u upravljanju penzijama i procesima reforme

Tripartitni i socijalni dijalog je važno sredstvo za obezbeđivanje demokratskih procesa kreiranja javnih politika. U praksi se međutim često dešava situacija da proces nailazi na ćorsokak zbog nepremostivih sukoba interesa različitih zainteresovanih strana.

U primeni bilo koje mere za obnovu stabilnosti penzijskog sistema verovatno je da bi se od svih relevantnih zainteresovanih strana tražilo da podele teret plaćanjem većih doprinosa ili primanjem nižih penzija. Ove reformske mere različito pogađaju tripartitne zainteresovane strane. U praksi, međutim, postoji jako protivljenje podizanju stopa doprinosa, jer se smatra da veće doprinosne stope negativno utiču na konkurentnost države²⁹. Takođe postoji i jako protivljenje smanjenju nadoknada i povećanjima starosne granice za penzionisanje.

28 Mnogi članovi penzionog fonda daju prednost primanju svojih individualnih salda sa računa u paušalnoj isplati pre nego u životnim osiguranjima.

29 Dok je plaćanje doprinosa socijalne sigurnosti obično predviđeno zakonom, pitanje koje se često javlja je ko ustvari podnosi troškove doprinosa. Na konkurentnom tržištu, delotvorna raspodela doprinosa socijalne sigurnosti između radnika i poslodavaca zavisi od odnosa između elastičnosti zarade potražnje radne snage i ponude radne snage. Mnoge ekonomske analize su pokazale da izvestan deo udela poslodavca u doprinosima socijalne sigurnosti, podnose radnici. Međutim, ovo pitanje je donekle kontroverzno i nema univerzalnog sporazuma između ekonomista i pravnika.

Delimična privatizacija javnih penzijskih nadoknada i uvođenje automatskih mehanizama za uravnoteženje (prilagođavanje stopa indeksacije ili menjanje starosnih granica za penzionisanje prema očekivanom životnom veku) se u nekim državama shvataju kao pokušaj da se zaobiđu ove političke prepreke. Međutim, nedavna kontrakcija ili ukidanje drugog stuba penzijskih sistema pokazuje da privatizovani sistemi nisu imuni na politički uticaj. Takođe, bez adekvatnih mehanizama koji garantuju minimalne nivoe nadoknada, automatski mehanizmi za uravnoteženje mogu da rezultiraju značajno niskim nivoima nadoknada.

Penzione reforme utiču i na sadašnju generaciju i na buduće generacije. S obzirom da reformske mere zahtevaju faznu primenu da bi se izbegle nagle promene u životnim planovima radnika koji su blizu penzionisanja, puno dejstvo penzionih reformi jedino će osetiti buduće generacije.

Do trajnog rešenja dugoročne stabilizacije penzijskih sistema može se doći samo ako postoji ukupni društveni konsenzus zasnovan na potpunom razumevanju kratkoročnih i dugoročnih posledica reforme. Takav konsenzus se može održati samo kroz trajnu posvećenost i stalni nadzor primene reforme.

Javne i penzione institucije koje su odgovorne za upravljanje penzijskim sistemima, treba da pomognu ključnim zainteresovanim stranama da donose racionalne odluke u procesu penzione reforme. Posebno je uloga države presudna u formulisanju različitih opcija politike i informisanju ključnih zainteresovanih strana o ovim opcijama i njihovim finansijskim uticajima³⁰.

Socijalni partneri igraju važnu ulogu. Oni nadziru adekvatnost nadoknada, finansijsku održivost i efikasnost upravljanja i administracije penzijskog sistema, i pružaju povratnu informaciju kako bi se obezbedilo da sistem ispunjava osnovne zahteve. Da bi bili aktivnije uključeni u upravljanje penzijama i debati o penzionoj reformi, socijalni partneri treba dodatno da ojačaju svoje tehničke kapacitete da bi analizirali predložene mere i procenili njihov uticaj.

Da bi postigli dogovor o uravnoteženom paketu reformi, ključne zainteresovane strane treba da posmatraju razvoj penzijskih sistema dugoročno i da budu spremne da prave pragmatične kompromise pre nego da rutinski insistiraju na zaštiti stečenih prava ili primatu međunarodne konkurentnosti. Reforma penzije se ne može postići bez spremnosti svih relevantnih zainteresovanih strana da postignu konsenzus.

1.2.9. Autonomija penzione politike i njena sinergija sa drugim javnim politikama

Nacionalni penzijski sistem ne funkcioniše izolovano od javne privrede. Naprotiv, on je važan socijalno-ekonomski i politički podsistem koji deluje zajedno sa ostalim akterima u nacionalnoj i globalnoj ekonomiji. Održiv rast i viši nivoi zaposlenosti podržavaju povoljno okruženje za penzijske sisteme. Isto tako, dostojanstveni uslovi rada koji omogućavaju bolju ravnotežu između posla i porodičnih obaveza za žene i muškarce, mogu da doprinesu da se preokrene pad stopa nataliteta i ublaže pritisci budućeg demografskog starenja. S toga je neophodno da penziona politika stvara pozitivnu sinergiju sa politikama tržišta rada, fiskalnim i makroekonomskim politikama i politikama socijalne zaštite, kao deo integrisane nacionalne politike.

30 Konkretno, biće sve veća potreba za distributivnim analizama mera penzione reforme u budućim debatama o penzionoj reformi.

U velikoj meri, penzione reforme u državama Srednje i Istočne Evrope su od devedesetih godina 20. veka vođene spoljašnjim silama. Ovo uključuje ogroman talas nezaposlenosti nakon kolapsa planskih ekonomija devedesetih godina 20. veka, potrebu da se razviju kapitalna tržišta i podstakne privredni rast kroz povećanje štednji (uz podršku Svetske banke) od sredine devedesetih godina 20. veka do sredine prve decenije 21. veka, i pritisak da se suzbiju državni deficiti i državni dug (posebno da bi se ispunili kriterijumi Pakta EU o stabilnosti i rastu ili uslovi priključeni finansijskoj pomoći MMF-a) nastali zbog svetske krize 2008–2009. godine.

Evropska komisija je nedavno pokrenula otvorenu debatu o penzijskom okviru na nivou EU pozivanjem strana da ostave svoje komentare u Zelenoj knjizi o penzijama. Takve nadnacionalne inicijative mogu da utiču na budući tok penzione reforme, pogotovo za nove države članice EU i one koje su na putu pristupanja i koje se trude da usklade svoje penzijske sisteme sa sistemima razvijenijih država članica.

Ipak, takođe su dostupne opcije u okviru domena penzione politike za postizanje adekvatnih i održivih penzijskih sistema. Iako se penzione reforme ograničavaju spoljašnjim silama, javne i penzione institucije moraju da razviju svoju sposobnost da analiziraju trenutne javne politike i predlažu nove penzione politike koje su u skladu sa ostalim relevantnim politikama.

1.2.10. Zaključak i put napred

Zbog starenja stanovništva, države Srednje i Istočne Evrope se suočavaju sa teškim izazovom poboljšanja dugoročne održivosti svojih penzijskih sistema bez ugrožavanja svog osnovnog cilja: da se obezbede adekvatne penzije i održi njihova vrednost tokom vremena, oslanjajući se na ograničen obim političkih opcija.

Ne postoji univerzalni lek niti “jedna veličina koja svima odgovara” za ovaj izazov. Država treba da kreira politički paket koji najviše odgovara njenom nacionalnom kontekstu. Zato potreba da se izvrši reforma penzijskih sistema verovatno ostaje važno pitanje za decenije koje su pred nama. Međutim, zbog dugoročne prirode penzijskih sistema, primena reforme zahteva prilično dug tranzicioni period. Stoga, presudno je da kreatori javnih politika preduzmu proaktivne korake do 2020. godine kada je projektovano da se demografsko starenje intenzivira. U budućnosti, posebna pažnja treba da se posveti sledećim pitanjima.

Prvo, treba da se naglasi da je proširenje pokrivenosti penzijskog sistema kroz poboljšano poštovanje zakona i efikasnu naplatu doprinosa odlučujuće ne samo za njihove kratkoročne finansijske posledice već i za osiguranje penzionih prava radnika na duži rok.

Drugo, buduće mere politike treba da se usredsrede na produženje radnog staža osiguranika i postizanje viših delotvornih starosnih granica za penzionisanje. Izazov je da se pronađe nova ravnoteža između rada i penzionisanja zbog menjanja životnih ciklusa i menjanja socijalnih i ekonomskih uloga oba pola. Potrebna je delotvorna koordinacija i zajednička akcija između penzione politike i politike zapošljavanja u cilju stvaranja tržišta rada i penzijskih sistema koji ohrabljuju ljude da duže ostaju aktivni i omogućavaju fleksibilniji prelazak sa radnog veka u penziju.

Treće, iako je finansiranje penzije ograničeno budućim demografskim starenjem, javne penzije treba da nastave da služe kao okosnica zaštite prihoda za starija lica, invalide i korisnike porodičnih penzija.

Imajući ovo na umu, ključne zainteresovane strane treba da se usaglasе o budućim nivoima nadoknada i mehanizmima da ih očuvaju (kao što su garancije za minimalne penzije i pravila indeksacije koja održavaju vrednost penzija). MOR Konvencija br. 102 o minimalnim standardima socijalne sigurnosti i potencijalna Preporuka o osnovama socijalne zaštite će, u tu svrhu, poslužiti kao koristan politički priručnik.

Četvrto, a povezano sa prethodnim pitanjem, očekuje se i od profesionalnih i od privatnih penzija da igraju pozitivniju ulogu u dopunjavanju javnih penzija i da odgovaraju na razne potrebe starijih ljudi koji su prethodno bili angažovani u različitim profesijama. Vlasti treba da osmisle podsticaje koji delotvorno ohrabruju pojedince da više štede i da primene mere da podrže pravilan razvoj i profesionalnih i privatnih penzija. Važno je da se poboljša opšta finansijska pismenost javnosti, posebno u vezi sa planiranjem penzije, kroz delotvorno obrazovanje i informacione kampanje.

Peto, proces kreiranja javne politike je važan aspekt penzione reforme. Dobro informisan i participativan dijalog postavlja temelje za demokratski proces u kreiranju javne politike. Da bi postigli društveni konsenzus, ključne zainteresovane strane treba da posmatraju razvoj penzijskih sistema dugoročno i da pokažu spremnost da prave pragmatične kompromise. Da bi delotvorno vodile i upravljale procesom reforme, javne i penzione institucije moraju da ojačaju svoje sposobnosti kreiranja politike. Socijalni partneri bi takođe trebalo da ojačaju svoje tehničke kapacitete da bi igrali aktivniju ulogu u penzionom upravljanju i debati o penzionoj reformi.

Penzijski sistem koji dobro funkcioniše je važan socijalni sistem koji štiti svoje članove od gubitka prihoda zbog starosti, invaliditeta ili smrti izdržavaoca porodice. Današnje generacije imaju etičku obavezu da sačuvaju ovu društvenu imovinu i da je u dobrom stanju predaju sledećim generacijama.

Reference

- Barr, N. 2000. *Reforming Pensions: Myths, Truths and Policy Choices*, IMF Working paper (WP/00/139).
- Barr, N.; Diamond, P. 2009. "Reforming pensions: Principles, analytical errors and policy directions", u *International Social Security Review*, Vol. 62, br. 2, str. 5–30.
- Beattie, R.; McGillivray, W. 1995. "A risky strategy", u *International Social Security Review*, Vol. 48, br. 3–4, str. 5–22.
- Chlon-Dominczak, A.; Strzelecki, P. 2010. *The minimum pension as an instrument of poverty protection in the defined contribution pension system – an example of Poljska*, MPRA Rad br. 25262.
- Evropska Komisija. 2009. *2009 Ageing Report: Economic and budgetary projections for EU-27 Member States (2008–2060)* (Luksemburg).
- Evropska Komisija. 2010a. *Interim EPC-SPC Joint Report on Pensions* (Brisel).
- Evropska Komisija. 2010b. *Green Paper: towards adequate, sustainable and safe European pension systems* (Brisel).
- Fultz, E.; Stanovnik, T. (eds.) 2004. *The Collection of Pension Contributions: Trends, Issues, and Problems in Central and Eastern Europe* (Budapest, International Labour Office).
- Ghellab, Y. 2008. *Social dialogue on pension reform in South Eastern Europe: A survey of the social partners*, DIALOGUE Rad br. 20, ILO (Ženeva).

- Gillion, C.; Turner, J.; Bailey, C.; Latulippe. 2000. *Social Security Pensions: Development and Reform* (Ženeva, Međunarodna organizacija rada).
- Hinrichs, K.; Aleksandrowicz, P. 2008. "Reforming European pension systems for active ageing", u *International Social Science Journal*, br. 190, UNESCO.
- Hirose, K.; Nikac, M.; Tamagno, E. 2011. *Social security for migrant workers: a rights-based approach* (Budimpešta, Međunarodna organizacija rada).
- Holzmann, R.; MacKellar, L.; Repansek, J. (eds.). 2009. *Pension Reform in Southeastern Europe – Linking to Labor and Financial Market Reform* (Vašington, DC: Svetska banka).
- Holzmann R.; Guven, U. 2009. *Adequacy of retirement income after pension reforms in Central, Eastern, and Southern Europe: eight Država studies* (Vašington, DC: Svetska banka).
- Međunarodna kancelarija rada (ILO). 2001. *Social security: a new consensus* (Ženeva).
- Međunarodna kancelarija rada (ILO). 2011a. *Social security for social justice and a fair globalization*, Izveštaj pripremljen za 100. sednicu Međunarodne konferencije o radu (Ženeva).
- Međunarodna kancelarija rada (ILO). 2011b. *Social Protection Floors and Social Justice for a Fair Globalization, 2011*, Izveštaj pripremljen za 100. sednicu Međunarodne konferencije o radu (Ženeva).
- Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD). 2011. *Pensions at a Glance 2011: Retirement-income Systems in OECD and G20 Countries* (OECD Publishing).
- Stiglitz, J. E.; Orszag, P.R. 1999. "Rethinking Pension Reform: Ten Myths about Social Security Systems", u Holzmann, R.; Stiglitz, J. E. (eds.) 2000. *New ideas about old age security* (Vašington, DC: Svetska banka).
- Svetska banka. 1994. *Averting the old-age crisis: Policies to Protect the Old and Promote Growth* (Oxford, Oxford University Press).
- . 2006. *Pension Reform and the Development of Pension Systems – An Evaluation of World Bank Assistance* (Vašington, DC: Svetska banka).

Aneks A. Tehničke beleške

Beleška 1.A.1

Analiza faktora odnosa penzije prema BDP-u

Izdaci za penzije kao procenat BDP-a, tzv. odnos-penzija-prema-BDP-u, mogu biti izraženi na sledeći način.

$$\frac{P}{Y} = \frac{Pens}{Cont} \cdot \frac{AvePens}{AveSal} \cdot \frac{T}{Y} = \frac{Pop_{65+}}{Pop_{20-64}} \cdot \frac{Pens}{Pop_{65+}} \cdot \left(\frac{Cont}{Pop_{20-64}} \right)^{-1} \cdot \frac{AvePens}{AveSal} \cdot \frac{T}{Y}$$

Gde je

P	: Izdaci za penzije
Y	: BDP
T	: Ukupna osnovica za uplatu doprinosa
Pop_{65+}	: Stanovništvo starosti 65 godina i više
Pop_{20-64}	: Stanovništvo starosti 20–64 godine
$Cont$	: Broj uplatilaca doprinosa
$Pens$	: Broj penzionera
$AvePens$	: Prosečna penzija
$AveSal$	: Prosečna osnovica za uplatu doprinosa.

Ovo razlaganje nam omogućava da obračunamo promene u odnosu penzije prema BDP-u u pogledu promena sastavnih faktora.

Značenje svakog faktora u gornjoj formuli je sledeće:

- Prvi faktor, odnos stanovništva starosti 65 godina i više prema stanovništvu starosti između 20 i 64 godine, je stopa starosne zavisnosti (odnos), koji meri nivo demografskog starenja na nacionalnom nivou.
- Drugi faktor, odnos broja penzionera prema stanovništvu starosti 65 godina i više, je stopa pokrivenosti penzionera.
- Inverzija trećeg faktora, odnos broja uplatilaca doprinosa prema stanovništvu starosti od 20 do 64 godina, je stopa pokrivenosti uplatilaca doprinosa.
- Četvrti faktor, koji meri nivo prosečne penzije u smislu prosečne osnovice za uplatu doprinosa, je sistemska stopa zamene (odnos).
- Poslednji faktor, odnos ukupne osnovice za uplatu doprinosa prema BDP-u, naziva se oporeziva stopa sticanja prihoda.

Proizvod prva tri faktora je jednak odnosu broja penzionera prema broju uplatilaca doprinosa, ili sistemskoj stopi zavisnosti (odnos). Proizvod prva četiri faktora je jednak izdacima za penzije kao procentu ukupne osnovice za uplatu doprinosa, ili P/T , što predstavlja stopu penzionih troškova. Stopa penzionih troškova je proizvod stope zavisnosti u sistemu i sistemske stope zamene. Stopa penzionih troškova je uporediva sa stopom doprinosa koji se naplaćuju iz osnovica za uplatu doprinosa.

U ovoj analizi, starosni prag primenjen na definiciju stope starosne zavisnosti je 20 i 65 godina. Međutim, postoje starosni i invalidski penzioneri kao i primaoci porodične penzije koji su mlađi od 65 godina, kao i uplatioci doprinosa koji imaju 65 godina i više ili su mlađi od 20 godina.

Beleška 1.A.2**Dinamika odnosa penzije prema BDP-u i uslov priuštivosti**

Procenat penzionih troškova u ukupnoj privrednoj proizvodnji je pokazatelj koji meri amplitudu penzionog transfera u nacionalnoj ekonomiji. U 2010. godini, penzioni rashod 12 država EU bio je 9,2 procenta BDP-a.

Što se tiče promena u ovom pokazatelju, važi sledeća formula:

$$\Delta\left(\frac{P}{Y}\right) = \frac{N-D}{Y} + (i-g)\frac{P}{Y},$$

Gde je

Y : BDP

P : Penzioni rashod

N : Penzije za novoobračunate penzionere

D : Penzije za preminule penzionere

g : Stopa rasta BDP

i : Stopa indeksacije penzija.

Da bi penzijski sistem bio dugoročno isplativ, ovaj pokazatelj ne bi trebao da se neprekidno povećava. Dakle, zahtev da se P/Y ne povećava, odnosno $\Delta(P/Y) \leq 0$, je opisan sledećim uslovom:

$$\frac{N-D}{P} \leq g - i.$$

Ovo znači da se odnos penzije prema BDP-u ne povećava ako je prirodna stopa rasta u izdacima za penzije ograničena realnom stopom privrednog rasta u odnosu na stope indeksacije.

Gore pomenuti uslov nagoveštava da, u nameri da se izbegnu dodatni porasti u odnosu penzije prema BDP-u, treba

- smanjiti broj novoobračunatih penzija (kroz nižu penzionu formulu, strože uslove za sticanje prava na penziju i višu starosnu granicu za penzionisanje),
- primeniti niže stope indeksacije penzija, ili
- postići veći privredni rast (kroz, na primer, povećane štednje i investicije).

Beleška 1.A.3**Aktuarska dugoročna likvidnost javnog penzijskog sistema**

Sa aktuarske tačke gledišta, penzijski sistem je solventan ako su dugoročne aktuarske penzione obaveze adekvatno isplaćene očekivanim doprinosima. Aktuarski bilans stanja se koristi da proveriti dugoročnu solventnost. Tipičan aktuarski bilans stanja izgleda ovako:

Aktiva	Pasiva
– Fond na dan evaluacije: F_0	– Trenutna vrednost nadoknada: $PV[B(t)] = \sum_{t \geq 1} \frac{B(t)}{(1+r)^t}$
– Trenutna vrednost doprinosa: $PV[C(t)] = \sum_{t \geq 1} \frac{C(t)}{(1+r)^t}$	– Aktuarski bilans: $F_0 + PV[C(t)] - PV[B(t)]$

Aktuarski bilans stanja poredi sumu početnog fonda F_0 i očekivane sadašnje vrednosti budućih doprinosa $PV[C(t)]$ nasuprot očekivane sadašnje vrednosti budućih troškova nadoknada $PV[B(t)]$. Ako je utvrđen negativan aktuarski bilans, njegova apsolutna vrednost se naziva nepokrivenom penzionom obavezom ili ponekad implicitnim penzionim dugom.

Postoji nekoliko osnova procene u odnosu na obim obaveza. Gornji primer usvaja osnovu otvorenog fonda (ili osnovu “trajnosti poslovanja”), koji uzima u obzir ne samo obaveze na osnovu prethodne službe nego i obaveze koje se odnose na buduće kredite za doprinose a koje će plaćati trenutno aktivni radnici i novi radnici koji pristupaju sistemu. Alternativno tome, može se uvesti osnova prirasta do današnjeg dana (ili osnova “scheme termination”) koja jedino uzima u obzir obaveze koje se odnose na kredite za doprinose u prošlosti. U ovom slučaju, obaveze osnova prirasta do današnjeg dana su uporedive sa početnim fondom, s obzirom na to da se budući doprinosi ne uzimaju u obzir.

Tumačenje aktuarskog bilansa stanja zahteva izvesnu opreznost. Prvo, sadašnje vrednosti su osetljive na diskontnu stopu (r) korišćenu za prevođenje vrednosti budućih opticaja sredstava u vrednosti na dan procene. Drugo, na strani aktive, budući doprinosi su u krajnjoj liniji garantovani pravom Vlade da nametne naplatu doprinosa za socijalnu sigurnost iz zarada radnika. Treće, ovaj pristup putem bilansa stanja ne obuhvata uslov likvidnosti rada fonda na godišnjem nivou.

Uprkos ovim rizicima, aktuarski bilans stanja je koristan alat za procenu dugoročnih penzionih obaveza pod trenutnim zakonodavstvom. On takođe može da prepozna potrebu da se smanje buduće nadoknade ili povećaju budući doprinosi u cilju uklanjanja bilo koje nepokrivene obaveze.

Beleška 1.A.4**Jednakost između penzione formule pretpostavljenih definisanih doprinosa (NDC)
i definisanih nadoknada (DB)**

Posmatramo sistem pretpostavljenih definisanih doprinosa (NDC) koji obezbeđuje interes jednak prosečnom rastu zarade. Po ovom sistemu, visina penzije u godini penzionisanja se izračunava na sledeći način:

$$\text{NDC Penzija} = \left(\sum_{x=e}^{r-1} c \cdot W_x \cdot (1+w)^{r-x} \right) / \ddot{a}_r$$

Gde je

- c : Stopa doprinosa
- W_x : Protekla postojeća zarada na osnovu koje se određuju doprinosi pojedinca u x godinama starosti
- w : Stopa rasta prosečne zarade (pretpostavlja se da je konstantna tokom vremena zbog jednostavnosti)
- e : Godine starosti prilikom ulaska u penzijski sistem
- r : Starosna granica
- $\ddot{a}_r$: Faktor osiguranja u godini penzionisanja.

Pretpostavimo da su nečije prošle zarade revalvirale u skladu sa povećanjem prosečne zarade. Gore pomenuta NDC penziona formula onda može biti ponovo napisana kao:

$$\text{NDC Penzija} = (c / \ddot{a}_r) \cdot (r - e) \cdot AW,$$

Pri čemu je AW prosečna revalvirana zarada tokom nečije celokupne karijere, a $r - e$ je dužina perioda uplate doprinosa.

Ovo pokazuje da je NDC penziona formula ekvivalentna formuli definisanih nadoknada (DB) koja donosi prirast $c / \ddot{a}_r$ puta prosečna revalvirana zarada za svaku godinu uplate doprinosa.

U Švedskoj, na primer, stopa doprinosa je 16 procenata, a faktor osiguranja je 16.0 ($c = 16\%$, $\ddot{a}_{65} = 16.0$). S toga, švedska NDC penziona formula je ekvivalentna formuli definisanih nadoknada što dovodi do toga da je iznos penzije jednak jednom procentu prosečne revalorizovane zarade pomnoženoj sa brojem godina uplate doprinosa.

Aneks B. Standardi socijalne sigurnosti MOR

B.1 Minimalni standardi MOR o starosnim nadoknadama prema Konvenciji br. 102

Prema Delu V Konvencije MOR o socijalnoj sigurnosti (minimalni standardi) iz 1952. godine, osnovni principi i uslovi za starosne nadoknade su sledeći:

(1) Definicija korisnika

- Korisnici pokriveni sistemom su lica koja dožive starost iznad starosne granice, koja pod normalnim okolnostima ne bi trebala da bude veća od 65 godina. Ipak, postoji mogućnost da se fiksira viša starosna granica uzimajući u obzir radnu sposobnost starih lica.

(2) Osiguranici

- Osiguranici moraju da ispunjavaju jedan od sledećih zahteva: da čine najmanje 50 posto svih zaposlenih, propisane kategorije privredno aktivnog stanovništva koje čini barem 20 procenata celokupnog stanovništva, ili svi stanovnici čiji prihod u starosti ne prelazi propisana ograničenja.

(3) Nadoknada

- Nadoknada treba da bude periodična isplata obezbeđena za sve korisnike (tj. doživotno).
- Nivo nadoknade mora da dostigne 40 procenata referentne zarade³¹ za standardnog korisnika nadoknada (čovek sa ženom starosnog doba za penzionisanje) nakon ispunjenja perioda trajanja osiguranja od 30 godina uplate doprinosa ili radnog staža ili 20 godina boravka. Procenat može biti spušten za deset poena gde se nadoknada obezbeđuje za osiguranu osobu koja ima 10 godina radnog staža ili uplate doprinosa, ili pet godina boravka.
- Stope nadoknade treba da budu usklađene sledeći suštinske promene u opštim nivoima zarada ili troškova života.

Pored toga, Konvencija br. 102 postavlja sledeće principe za radnike sa nepotpunim radnim stažom i korisnicima nadoknada koji ne spadaju u standardne korisnike nadoknada.

- Za radnike sa nepotpunim radnim stažom, redukovane nadoknade će biti obezbeđene nakon barem 15 godina uplate doprinosa ili radnog staža.
- Za ostale korisnike, nadoknada će imati razuman odnos prema nadoknadi za standardnog korisnika.

(4) Finansiranje

- Troškovi nadoknada i administracije treba da se podnose kolektivno, putem doprinosa za osiguranje ili oporezivanjem.

31 Referentna zarada može da bude zarada kvalifikovanog manuelnog radnika (koja se može izračunati kao 125 procenata prosečnih zarada svih osiguranika) za penzionu formulu koja je povezana sa zaradama, ili zarada običnog odraslog muškog radnika (koja se može izračunati kao prosečna zarada nekvalifikovanih radnika) za penzionu formulu sa troškovima koji se ne menjaju.

- Za sisteme doprinosa, ukupni doprinosi za osiguranje (uključujući penzione doprinose) koji padaju na teret zaposlenih ne treba da prelaze 50 procenata ukupnih finansijskih sredstava izdvojenih za zaštitu (ne uključujući porodične nadoknade i nadoknade za povrede na radu ako su obezbeđene od strane posebne grane).

(5) Upravljanje

- Država treba da preuzme barem opštu odgovornost za obezbeđivanje nadoknada i za pravilno upravljanje institucijama.
- Predstavnici osiguranika treba da učestvuju u upravljanju sistemom, ili da makar budu povezani sa njim u savetodavnom svojstvu, u svim slučajevima gde uprava nije poverena instituciji regulisanoj od strane javnih vlasti ili državnom sektoru. U ovim slučajevima, predstavnici poslodavaca i javnih vlasti takođe mogu da učestvuju u upravljanju sistemom.

Konvencija o invalidskim, starosnim i porodičnim nadoknadama, iz 1967. godine (br. 128) postavlja više standarde za starosne nadoknade i ostale penzije.

B.2 Lista ratifikacija MOR Konvencije br. 102 i srodne konvencije

Država	Datum ratifikacije K. 102	Grana								Datum ratifikacije viših MOR Konvencija			Datum ratifikacije relevantnih MOR konvencija conventions	
		Medicinska nega	Nadoknada za bolovanje	Nadoknada za nezaposlenost	Starosna nadoknada	Nadoknada za povredu na radu	Porodična nadoknada	Porodiljska nadoknada	Invalidska nadoknada	Nadoknada u slučaju smrti hranioca porodice	C.121	C.128	C.130	C.168
Albanija	18.01.2006	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓			04.08.2006	24.07.2004
Austrija	04.11.1969	✓		✓	(C.128)			✓				04.11.1969		30.04.2004
Azerbejdžan														29.10.2010
Barbados	11.07.1972		✓		(C.128)	✓								
Belorusija														10.02.2004
Belgija	26.11.1959	✓	✓	✓	✓	(C.121)	✓	✓	✓	22.04.1970				
Belize														09.11.2005
Bolivija	31.01.1977	✓	(C.130)		(C.128)	(C.121)	✓	✓	(C.128)	31.01.1977	31.01.1977	31.01.1977		
Bosna i Hercegovina	02.06.1993	✓	✓	✓	✓	(C.121)		✓		02.06.1993				18.01.2010
Brazil	15.06.2009	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				24.03.1993	
Bugarska	14.07.2008	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓					06.12.2001
Čile										30.09.1999				
Demokratska republika Kongo	03.04.1987				✓		✓		✓	05.09.1967				
Kostarika	16.03.1972	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓			16.03.1972		
Hrvatska	08.10.1991	✓	✓	✓	✓	(C.121)		✓		08.10.1991				
Kuba														01.06.2004
Kipar	03.09.1991		✓	✓	✓	(C.121)			✓	28.07.1966	07.01.1969			12.01.2005
Republika Češka	01.01.1993	✓	(C.130)		(C.128)		✓	✓	✓		01.01.1993	01.01.1993		
Danska	15.08.1955	✓		✓	✓	✓			✓			06.06.1978		

Država	Datum ratifikacije K. 102	Grana									Datum ratifikacije viših MOR Konvencija			Datum ratifikacije relevantnih MOR konvencija conventions	
		Medicinska nega	Nadoknada za bolovanje	Nadoknada za nezaposlenost	Starosna nadoknada	Nadoknada za povredu na radu	Porodična nadoknada	Porodiljska nadoknada	Invalidska nadoknada	Nadoknada u slučaju smrti hranioca porodice	C.121	C.128	C.130	C.168	C.183
Ekvador	25.10.1974					(C.121)		(C.128)			05.04.1978	05.04.1978			
Finska											23.09.1968	13.01.1976	19.12.1990		
Francuska	14.06.1974	✓		✓	✓	✓	✓								
Nemačka	21.02.1958	✓	(C.130)	✓	(C.128)	(C.121)	✓	(C.128)	(C.128)		01.03.1972	15.01.1971			
Grčka	16.06.1955	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓						
Gvineja										11.08.1967					
Mađarska														04.11.2003	
Island	20.02.1961				✓										
Irska	17.06.1968		✓	✓					✓	09.06.1969					
Izrael	16.12.1955				✓	✓			✓						
Italija	08.06.1956				✓		✓							07.02.2001	
Japan	02.02.1976		✓	✓	✓	(C.121)				07.06.1974					
Letonija														09.02.2009	
Libija	19.06.1975	✓	(C.130)	✓	(C.128)	(C.121)	✓	(C.128)	(C.128)	19.06.1975	19.06.1975	19.06.1975			
Litvanija														23.09.2003	
Luksemburg	31.08.1964	✓	(C.130)	✓	✓	(C.121)	✓	✓	✓	24.07.1972		03.07.1980		08.04.2008	
Mali														05.06.2008	
Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija	17.11.1991	✓	✓	✓	✓	(C.121)			✓	17.11.1991					
Mauritanija	15.07.1968				✓	✓	✓		✓						
Meksiko	12.10.1961	✓	✓		✓	✓		✓	✓						

[illegible]

zvor: ILOLEX (<http://www.ilo.org/ilolex/>) od 1. Decembra 2011. godine.

K.102: Konvencija o socijalnoj sigurnosti (Minimalni standardi, 1952 (br.102))

K. 128: Konvencija o invalidskim, starosnim i porodičnim naknadama 1967 (br. 128)

K. 168: Konvencija o promociji zaposlivanja i zaščiti od nezaposlenosti 1988 (br. 168)

K.121: Konvencija o nadoknadama za slučaj povrede na, 1964 (br.121)

K.130: Konvencija o medicinskoj nezi i nadoknadama u slučaju bolesti 1969 (br.130)

K.183: Konvencija o porodijskoj zaštiti, 2000 (br.183)

B.3 Elementi moguće Preporuke o osnovama socijalne zaštite³²

(1) Opšti kontekst

Svaka osoba, kao član društva, ima pravo na socijalnu sigurnost kao što je rečeno u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima, Član 22. Socijalna sigurnost je društvena i ekonomska neophodnost, preduslov socijalnog i privrednog razvoja i element Dostojanstvenog rada za sve žene i muškarce. Ona može dati značajan doprinos postizanju Milenijumskih ciljeva razvoja.

(2) Cilj

Preporuka će se fokusirati na proširenje pokrivenosti na šire grupe stanovništva (horizontalno proširenje pokrivenosti), i time podržati primenu nacionalnih osnova socijalne zaštite. Što se tiče progresivnog obezbeđivanja viših nivoa zaštite (vertikalno proširenje pokrivenosti), Preporuka bi ohrabrila države članice da je ratifikuju, a one koje su je ratifikovale da obezbede delotvornu primenu Konvencije o socijalnoj bezbednosti iz 1952. godine (br.102), kao i ostale najnovije Konvencije MOR o socijalnoj bezbednosti.

Cilj Preporuke bi bio da obezbedi smernice državama članicama kako da razviju strategiju za proširenje socijalne sigurnosti koja je usaglašena i koja podržava šire nacionalne strategije socijalne, ekonomske i politike zapošljavanja, i posebno da nađu način da doprinesu smanjenju siromaštva i formalizaciji neformalnog zapošljavanja.

(3) Principi primene

Proširenje socijalne bezbednosti treba da bude vođeno od strane države i da odgovara nacionalnim potrebama, prioritetima i resursima. U nameri da podrži države članice u ovom zadatku, Preporuka bi navela brojne principe za pravljenje i primenu strategija za proširenje socijalne bezbednosti u skladu sa zaključcima ovog Odbora.

(4) Obuhvat instrumenta

Preporuka treba da ohrabri države članice da osmisle, kroz proces delotvornog nacionalnog socijalnog dijaloga, strategiju socijalne bezbednosti koja prepoznaje praznine u postizanju nivoa zaštite koji se sprovode na nacionalnom nivou, potraže način da ispune te praznine, i da planski i koordinisano sagrađe sveobuhvatan sistem socijalne sigurnosti tokom vremena uzimajući u obzir radnike koji rade u neformalnoj ekonomiji.

Horizontalna dimenzija strategije o proširenju socijalne bezbednosti treba da da prioritet primeni nacionalne osnove socijalne bezbednosti, koja se sastoji od četiri osnovne garancije socijalne bezbednosti, tj. nacionalno definisanih minimalnih nivoa bezbednosti prihoda tokom detinjstva, radnog staža i penzionisanja, kao i priuštivog pristupa osnovnoj zdravstvenoj zaštiti. Ove garancije postavljaju minimalne nivoe zaštite na koje, u slučaju potrebe, imaju pravo svi članovi društva. Fokusirajući se na postignute rezultate, ove garancije ne propisuju posebne forme nadoknada, mehanizme finansiranja ili organizaciju raspodele nadoknada.

32 Dodatak na zaključke koji se odnose na periodične diskusije o socijalnoj zaštiti (socijalnoj bezbednosti), Međunarodna konferencija o radu, 100. sednica, 2011. godine (ponovo štampano u MOR, 2011b).

Preporuka treba da ohrabri države članice da popune praznine pokrivenosti stanovništva sa kapacitetima za plaćanje doprinosa kroz sisteme za plaćanje doprinosa. To bi ohrabrilo države članice da, što je pre moguće, ratifikuju nedavne Konvencije MOR o socijalnoj sigurnosti u procesima nacionalnog socijalnog i privrednog razvoja, i da obezbede njihovu delotvornu primenu.

Preporuka treba da ohrabri države članice da uspostave odgovarajuće mehanizme za nadgledanje proširenja socijalne sigurnosti i primene njihovih osnovnih nacionalnih garancija socijalne sigurnosti. Ona takođe treba da pozove države članice da uspostave mehanizme, na osnovu delotvornog nacionalnog socijalnog dijaloga, da dodatno prošire pokrivenost socijalne sigurnosti na osnovu Konvencije br. 102 i ostalih, skorašnjih Konvencija, i da izgrade sveobuhvatan sistem socijalne sigurnosti u skladu sa nacionalnim socijalnim potrebama, i ekonomskim i fiskalnim kapacitetima.

Aneks C. Statistički aneks

Tabela 1.C.1					
Procenjeni odnosi penzija prema BDP-u u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)					
Država	1990	1995	2000	2005	2009
Bugarska	8,8	8,0	9,0	8,2	9,4
Republika Češka	13,0	7,7	8,9	8,2	9,3
Mađarska	9,1	9,2	8,5	9,8	10,9
Poljska	6,6	11,1	9,8	9,9	9,9
Rumunija	6,3	5,8	6,6	6,2	8,2
Republika Slovačka	11,7	8,0	8,2	7,6	8,2
Slovenija	9,7	11,4	11,2	10,5	10,9

Beleška: Neki podaci iz 1990. god. i 1995. god. koji nedostaju, procenjeni su kao sledeći:

- (1) Za Sloveniju, podaci iz 1990. g. se odnose na 1991. g.
- (2) Za Republiku Češku, za vrednosti stope pokrivenosti uplatioca doprinosa, sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatra da su iste sa tim vrednostima u Slovačkoj u 1990. godini.
- (3) Za Mađarsku, vrednosti sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatraju istim sa takvim vrednostima u 1995. godini.
- (4) Za Rumuniju, stope obuhvata poreza na prihode u 1990. i 1995. godini se smatraju istim sa vrednostima u Bugarskoj u tim godinama.

Izvor: MOR proračuni.

Tabela 1.C.2					
Procenjene stope troškova penzija u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)					
Država	1990	1995	2000	2005	2009
Bugarska	21,3	24,8	41,1	36,2	34,1
Republika Češka	24,0	24,4	27,6	24,9	30,1
Mađarska	22,7	30,4	32,9	36,0	42,3
Poljska	22,3	34,2	24,2	31,2	26,4
Rumunija	15,3	17,9	30,4	45,0	45,5
Republika Slovačka	21,6	23,6	25,5	29,8	30,9
Slovenija	23,6	29,9	29,9	28,9	28,6

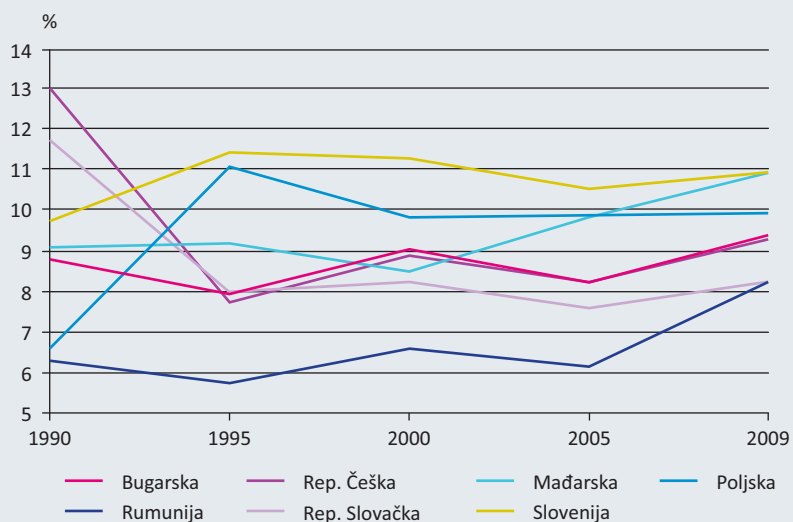
Beleška: Neki podaci iz 1990. god. i 1995. god. koji nedostaju, procenjeni su kao sledeći:

- (1) Za Sloveniju, podaci iz 1990. g. se odnose na 1991. godinu.
- (2) Za Češku Republiku, za vrednosti stope pokrivenosti uplatioca doprinosa, sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatra da su iste sa tim vrednostima u Slovačkoj u 1990. godini.
- (3) Za Mađarsku, vrednosti sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatraju istim sa takvim vrednostima u 1995. godini.
- (4) Za Rumuniju, stope obuhvata poreza na prihode u 1990. i 1995. godini se smatraju istim sa vrednostima u Bugarskoj u tim godinama.

Izvor: MOR proračuni.

Slika 1.C.1

Procenjen odnos penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Slika 1.C.2

Procenjene stope troškova penzije u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

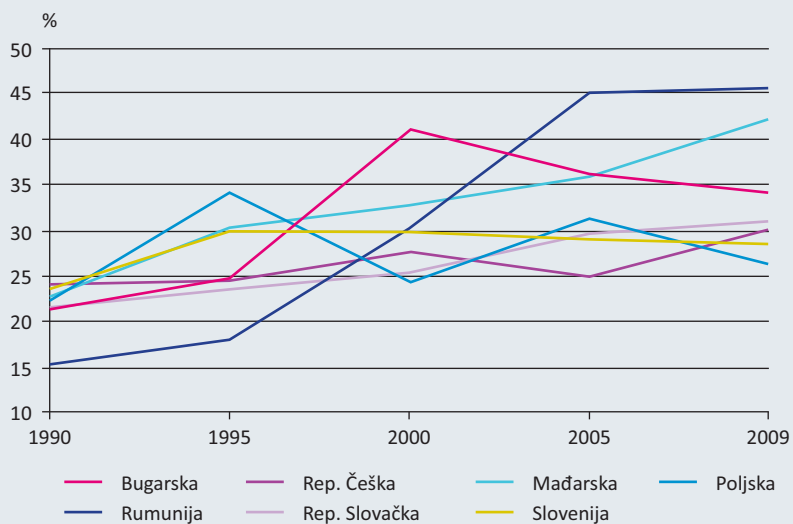

Tabela 1.C.3					
Procenjene stope starosne zavisnosti u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)					
Država	1990	1995	2000	2005	2009
Bugarska	21,9	25,0	26,5	27,5	27,5
Republika Češka	21,5	22,1	22,0	21,7	22,9
Mađarska	22,5	23,8	24,4	25,0	26,1
Poljska	17,3	19,0	20,2	21,1	21,0
Rumunija	17,9	20,1	21,8	23,8	23,3
Republika Slovačka	18,3	18,8	18,8	18,3	18,5
Slovenija	17,3	19,5	22,0	23,9	25,6

Beleška: Neki podaci iz 1990. god. i 1995. god. koji nedostaju, procenjeni su kao sledeći:

- (1) Za Sloveniju, podaci iz 1990. g. se odnose na 1991. godinu.
- (2) Za Češku Republiku, za vrednosti stope pokrivenosti uplatioca doprinosa, sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatra da su iste sa tim vrednostima u Slovačkoj u 1990. godini.
- (3) Za Mađarsku, vrednosti sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatraju istim sa takvim vrednostima u 1995. godini.
- (4) Za Rumuniju, stope obuhvata poreza na prihode u 1990. i 1995. godini se smatraju istim sa vrednostima u Bugarskoj u tim godinama.

Izvor: MOR proračuni.

Tabela 1.C.4					
Procenjene stope zavisnosti u sistemu u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)					
Država	1990	1995	2000	2005	2009
Bugarska	55,1	77,9	103,3	89,1	77,5
Republika Češka	47,1	47,8	55,4	54,8	57,1
Mađarska	49,0	65,5	64,0	62,2	61,4
Poljska	39,3	54,2	55,3	54,7	48,0
Rumunija	41,2	79,8	117,5	115,9	99,5
Republika Slovačka	42,3	51,1	54,2	54,4	57,3
Slovenija	51,3	59,8	59,7	62,8	62,6

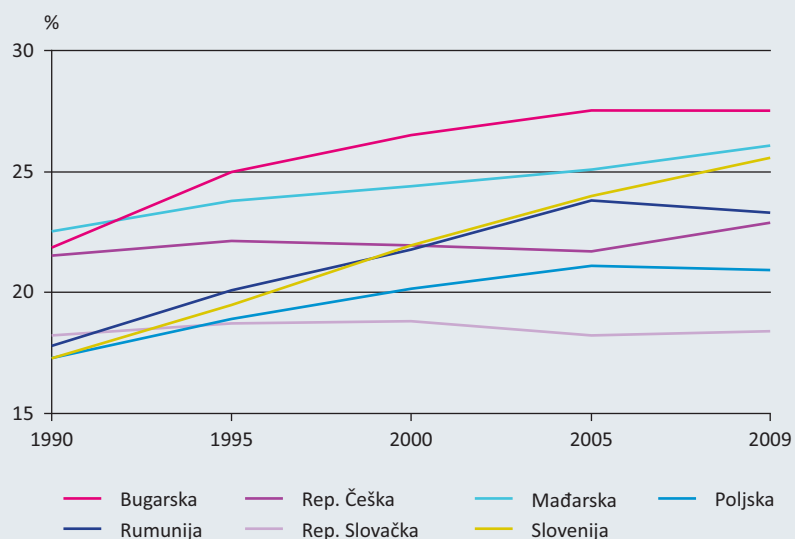
Beleška: Neki podaci iz 1990. god. i 1995. god. koji nedostaju, procenjeni su kao sledeći:

- (1) Za Sloveniju, podaci iz 1990. g. se odnose na 1991. godinu.
- (2) Za Češku Republiku, za vrednosti stope pokrivenosti uplatioca doprinosa, sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatra da su iste sa tim vrednostima u Slovačkoj u 1990. godini.
- (3) Za Mađarsku, vrednosti sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatraju istim sa takvim vrednostima u 1995. godini.
- (4) Za Rumuniju, stope obuhvata poreza na prihode u 1990. i 1995. godini se smatraju istim sa vrednostima u Bugarskoj u tim godinama.

Izvor: MOR proračuni.

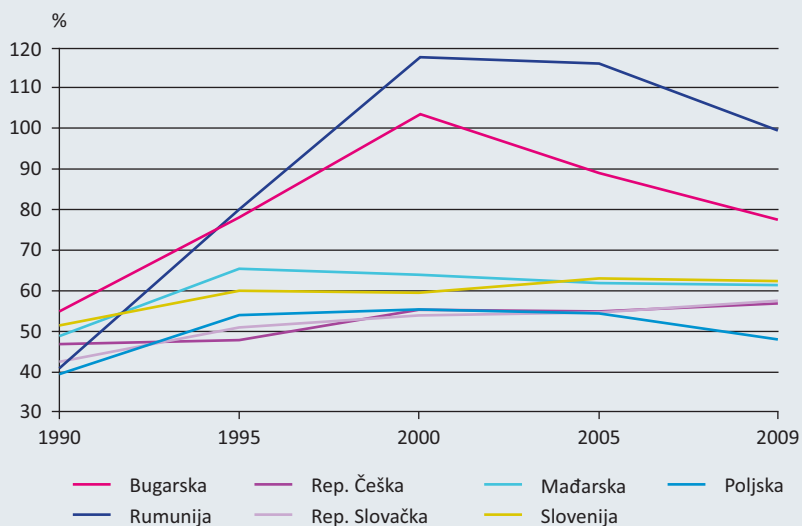
Slika 1.C.3

Procenjene stope starosne zavisnosti u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)

Slika 1.C.4

Procenjene stope zavisnosti u sistemu u 12 izabраних država EU, 1990–2009 (%)

Tabela 1.C.5
Procenjene stope pokrivenosti penzionera u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Država	1990	1995	2000	2005	2009
Bugarska	200,1	192,4	179,5	173,9	165,6
Republika Češka	187,5	184,2	181,1	184,3	179,3
Mađarska	183,4	190,1	182,0	173,9	167,4
Poljska	146,7	166,1	154,7	143,2	144,7
Rumunija	142,4	196,6	205,0	191,2	177,7
Republika Slovačka	199,4	202,1	194,6	194,2	195,1
Slovenija	197,6	191,7	175,3	173,5	167,7

Beleška: Neki podaci iz 1990. god. i 1995. god. koji nedostaju, procenjeni su kao sledeći:

- (1) Za Sloveniju, podaci iz 1990. g. se odnose na 1991. godinu.
- (2) Za Češku Republiku, za vrednosti stope pokrivenosti uplatioca doprinosa, sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatra da su iste sa tim vrednostima u Slovačkoj u 1990. godini.
- (3) Za Mađarsku, vrednosti sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatraju istim sa takvim vrednostima u 1995. godini.
- (4) Za Rumuniju, stope obuhvata poreza na prihode u 1990. i 1995. godini se smatraju istim sa vrednostima u Bugarskoj u tim godinama.

Izvor: MOR proračuni.

Tabela 1.C.6
Procenjene stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Država	1990	1995	2000	2005	2009
Bugarska	79,4	61,6	46,1	53,7	58,8
Republika Češka	85,7	85,0	71,8	73,1	72,0
Mađarska	84,3	69,0	69,3	70,0	71,1
Poljska	64,7	58,2	56,6	55,2	63,2
Rumunija	61,7	49,5	38,0	39,2	41,6
Republika Slovačka	86,1	74,4	67,6	65,4	62,9
Slovenija	66,8	62,5	64,5	66,1	68,6

Beleška: Neki podaci iz 1990. god. i 1995. god. koji nedostaju, procenjeni su kao sledeći:

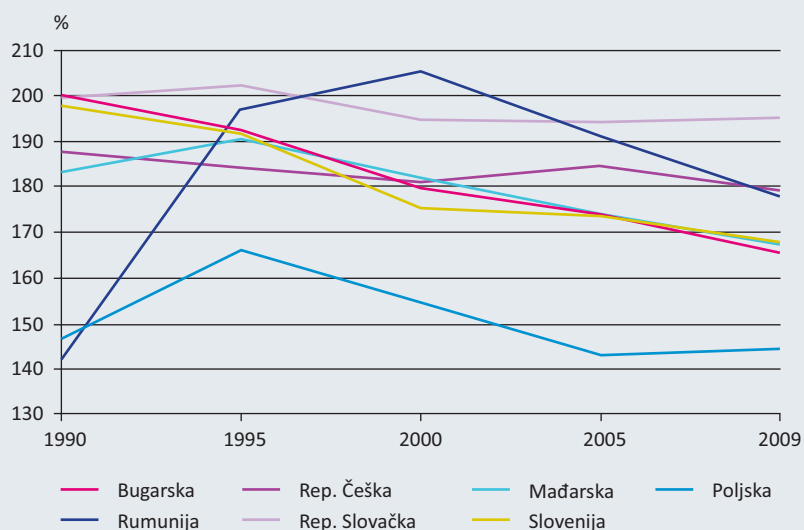
- (1) Za Sloveniju, podaci iz 1990. g. se odnose na 1991. godinu.
- (2) Za Češku Republiku, za vrednosti stope pokrivenosti uplatioca doprinosa, sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatra da su iste sa tim vrednostima u Slovačkoj u 1990. godini.
- (3) Za Mađarsku, vrednosti sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatraju istim sa takvim vrednostima u 1995. godini.
- (4) Za Rumuniju, stope obuhvata poreza na prihode u 1990. i 1995. godini se smatraju istim sa vrednostima u Bugarskoj u tim godinama.

Izvor: MOR proračuni.

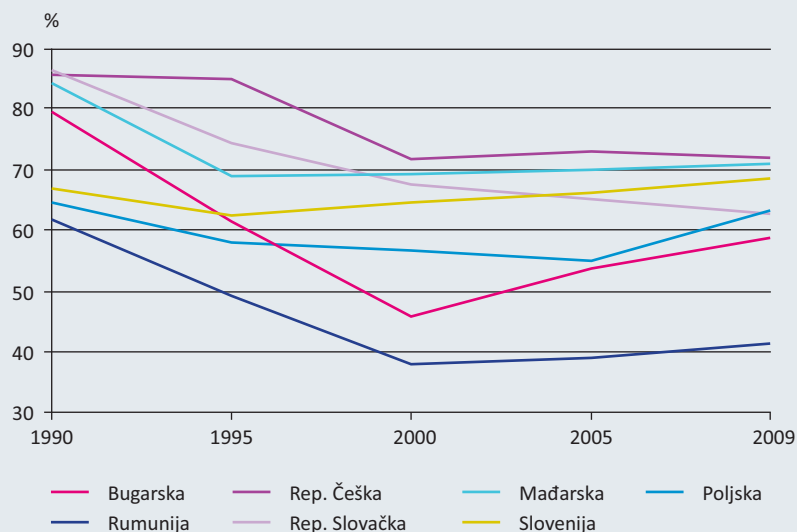
Slika 1.C.5

Procenjene stope pokrivenosti penzionera u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Slika 1.C.6

Procenjene stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Tabela 1.C.7
Procenjene sistemske stope zamene u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Država	1990	1995	2000	2005	2009
Bugarska	38,7	31,8	39,8	40,6	44,1
Republika Češka	51,0	51,0	49,9	45,4	52,8
Mađarska	46,4	46,4	51,4	57,9	68,8
Poljska	56,8	63,1	43,8	57,0	55,0
Rumunija	37,1	22,5	25,9	38,8	45,8
Republika Slovačka	51,0	46,1	47,1	54,8	53,9
Slovenija	46,1	50,0	50,1	46,1	45,7

Beleška: Neki podaci iz 1990. god. i 1995. god. koji nedostaju, procenjeni su kao sledeći:

- (1) Za Sloveniju, podaci iz 1990. g. se odnose na 1991. godinu.
- (2) Za Češku Republiku, za vrednosti stope pokrivenosti uplatioca doprinosa, sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatra da su iste sa tim vrednostima u Slovačkoj u 1990. godini.
- (3) Za Mađarsku, vrednosti sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatraju istim sa takvim vrednostima u 1995. godini.
- (4) Za Rumuniju, stope obuhvata poreza na prihode u 1990. i 1995. godini se smatraju istim sa vrednostima u Bugarskoj u tim godinama.

Izvor: MOR proračuni.

Tabela 1.C.8
Procenjene stope obuhvata poreza na prihode u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Država	1990	1995	2000	2005	2009
Bugarska	41,2	32,1	21,9	22,7	27,5
Republika Češka	54,2	31,7	32,1	33,2	30,8
Mađarska	40,0	30,3	25,8	27,2	25,8
Poljska	29,6	32,3	40,5	31,7	37,7
Rumunija	41,2	32,1	21,7	16,4	21,7
Republika Slovačka	54,2	34,0	32,3	25,5	26,6
Slovenija	41,1	38,1	37,6	36,4	38,2

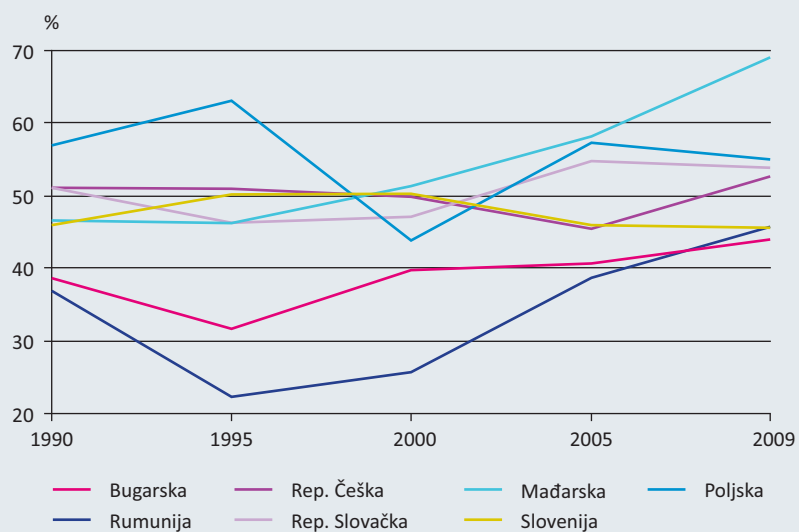
Beleška: Neki podaci iz 1990. god. i 1995. god. koji nedostaju, procenjeni su kao sledeći:

- (1) Za Sloveniju, podaci iz 1990. g. se odnose na 1991. godinu.
- (2) Za Češku Republiku, za vrednosti stope pokrivenosti uplatioca doprinosa, sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatra da su iste sa tim vrednostima u Slovačkoj u 1990. godini.
- (3) Za Mađarsku, vrednosti sistemske stope zamene i stope obuhvata poreza na prihode u 1990. godini se smatraju istim sa takvim vrednostima u 1995. godini.
- (4) Za Rumuniju, stope obuhvata poreza na prihode u 1990. i 1995. godini se smatraju istim sa vrednostima u Bugarskoj u tim godinama.

Izvor: MOR proračuni.

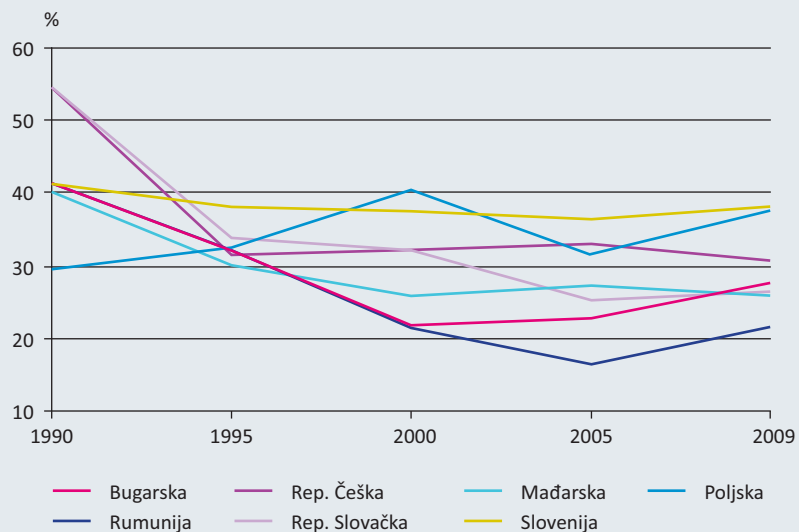
Slika 1.C.7

Procenjene sistemske stope zamene u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Slika 1.C.8

Procenjene stope obuhvata poreza na prihode u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Tabela 1.C.9
Procenjeni odnos penzija prema BDP-u u 27 država članica EU, 2010–2060 (%)

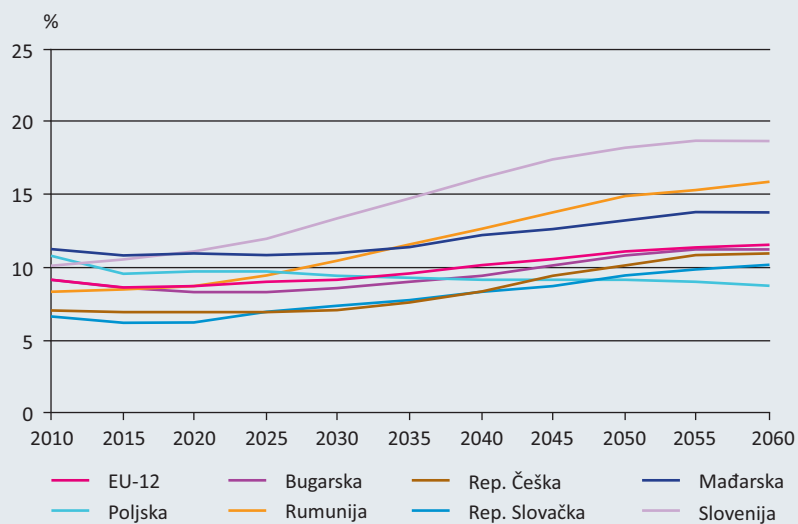
Država	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Bugarska	9,1	8,6	8,4	8,4	8,6	9,0	9,5	10,1	10,8	11,2	11,3
Rep. Češka	7,1	6,9	6,9	7,0	7,1	7,6	8,4	9,4	10,2	10,8	11,0
Mađarska	11,3	10,9	11,0	10,9	11,0	11,4	12,2	12,7	13,2	13,7	13,8
Poljska	10,8	9,6	9,7	9,7	9,4	9,3	9,2	9,1	9,1	9,0	8,8
Rumunija	8,4	8,5	8,8	9,4	10,4	11,5	12,6	13,7	14,8	15,3	15,8
Rep. Slovačka	6,6	6,3	6,3	6,9	7,3	7,8	8,3	8,8	9,4	9,9	10,2
Slovenija	10,1	10,6	11,1	12,0	13,3	14,7	16,1	17,3	18,2	18,6	18,6
Estonija	6,4	6,2	5,9	5,8	5,6	5,4	5,4	5,3	5,3	5,2	4,9
Letonija	5,1	4,8	5,2	5,6	5,9	6,1	6,1	5,9	5,8	5,6	5,1
Litvanija	6,5	6,5	6,9	7,6	8,2	8,7	9,1	9,6	10,4	11,0	11,4
Kipar	6,9	7,8	8,9	9,8	10,8	11,7	12,8	14,0	15,5	16,8	17,7
Malta	8,3	9,1	9,3	9,1	9,3	9,7	10,5	11,3	12,0	12,7	13,4
EU-12	9,2	8,6	8,8	9,0	9,2	9,6	10,1	10,6	11,1	11,4	11,5
Austrija	12,7	12,8	13,0	13,4	13,8	13,9	13,9	14,0	14,0	13,9	13,6
Belgija	10,3	10,9	11,8	13,0	13,9	14,4	14,6	14,7	14,7	14,8	14,7
Danska	9,4	10,2	10,6	10,5	10,6	10,5	10,4	10,0	9,6	9,3	9,2
Finska	10,7	11,8	12,6	13,4	13,9	13,9	13,6	13,4	13,3	13,3	13,4
Francuska	13,5	13,5	13,6	13,9	14,2	14,5	14,4	14,3	14,2	14,1	14,0
Nemačka	10,2	10,1	10,5	11,0	11,5	11,9	12,1	12,2	12,3	12,5	12,8
Grčka	11,6	12,2	13,2	14,8	17,1	19,4	21,4	23,0	24,0	24,3	24,1
Irska	4,1	4,3	4,6	5,0	5,4	5,8	6,4	7,1	8,0	8,4	8,6
Italija	14,0	14,0	14,1	14,3	14,8	15,2	15,6	15,4	14,7	14,2	13,6
Luksemburg	8,6	8,9	9,9	12,1	14,2	16,6	18,4	20,7	22,1	23,7	23,9
Holandija	6,5	7,2	7,8	8,4	9,3	10,0	10,3	10,3	10,3	10,4	10,5
Portugalija	11,9	12,1	12,4	12,6	12,6	12,3	12,5	12,8	13,3	13,1	13,4
Španija	8,9	9,2	9,5	10,1	10,8	11,9	13,2	14,6	15,5	15,6	15,1
Švedska	9,6	9,5	9,4	9,4	9,5	9,5	9,4	9,1	9,0	9,2	9,4
Velika Britanija	6,7	6,8	6,9	7,2	7,6	7,8	8,0	7,9	8,1	8,6	9,3
EU-15	10,3	10,4	10,7	11,0	11,6	12,0	12,3	12,4	12,4	12,5	12,6
EU-27	10,2	10,3	10,5	10,9	11,4	11,8	12,1	12,2	12,3	12,4	12,5

Beleška: Odnos penzije prema BDP-u je definisan kao procentualni udeo izdataka za penzije u BDP-u.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks.

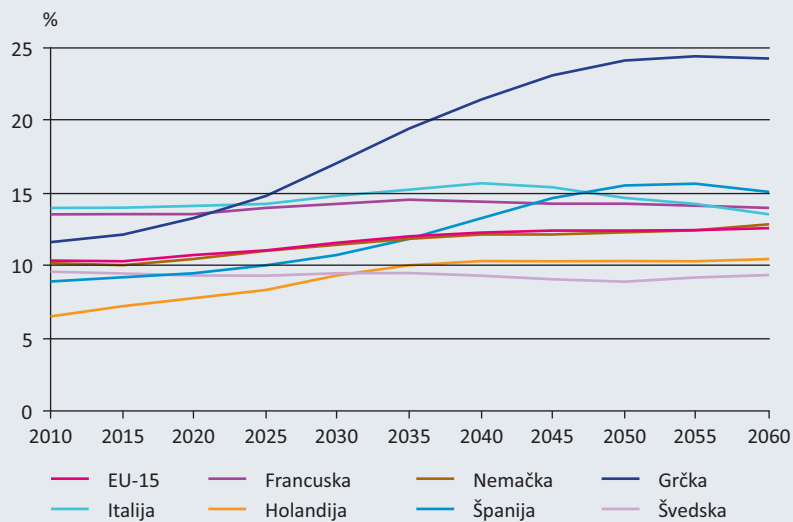
Slika 1.C.9

Procenjeni odnosi penzija prema BDP-u u 12 izabranih država članica EU, 2010–2060 (%)

Slika 1.C.10

Procenjeni odnosi penzija prema BDP-u u 15 izabranih država članica EU, 2010–2060 (%)

Tabela 1.C.10
Procenjene stope troškova penzije u 27 država EU, 2010–2060 (%)

Država	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Bugarska	37,0	34,7	33,2	33,0	33,3	34,8	36,8	37,7	40,5	42,0	43,3
Rep. Češka	22,8	22,3	22,3	22,3	22,8	24,6	27,0	30,0	32,5	34,6	35,1
Mađarska	31,0	30,4	30,7	30,1	30,3	31,4	33,7	35,0	36,6	38,0	38,1
Poljska	33,3	29,3	29,9	30,1	29,5	29,4	29,0	28,7	29,3	28,7	27,6
Rumunija	32,7	31,4	31,9	32,6	35,0	37,8	40,5	42,4	44,4	44,7	45,2
Rep. Slovačka	21,7	20,9	20,9	22,7	24,1	25,7	27,6	29,1	31,0	32,6	33,8
Slovenija	24,7	25,9	27,1	29,5	32,7	36,0	39,3	42,4	44,7	45,4	45,3
Estonija	18,1	17,9	16,8	16,5	16,1	15,5	15,3	15,3	15,0	14,7	13,8
Letonija	11,6	10,8	12,0	13,0	13,6	14,1	14,1	13,4	13,1	12,5	11,5
Litvanija	20,2	20,2	21,3	23,4	25,1	26,4	27,6	29,2	31,3	33,1	34,3
Kipar	18,4	20,9	23,8	26,3	29,3	31,6	34,7	38,1	42,4	46,0	48,5
Malta	21,3	23,0	23,1	22,4	22,7	23,4	25,1	27,0	28,5	30,0	32,0
EU-12	29,8	27,2	27,4	28,2	28,5	29,6	30,8	32,2	33,6	34,0	34,3
Austrija	32,4	32,9	33,3	34,2	35,3	35,5	35,4	35,7	35,6	35,4	34,6
Belgija	27,3	28,7	31,1	34,4	36,7	38,0	38,6	38,9	38,8	39,1	38,8
Danska	19,4	21,0	21,9	21,7	21,9	21,7	21,5	20,6	19,9	19,2	19,0
Finska	29,1	32,2	34,4	36,7	38,1	38,2	37,2	36,6	36,4	36,5	36,8
Francuska	36,6	36,6	36,8	37,6	38,5	39,1	38,9	38,6	38,3	38,0	37,8
Nemačka	31,4	30,9	32,1	33,5	35,0	36,2	36,8	37,1	37,4	38,0	38,9
Grčka	40,5	42,6	46,1	51,8	59,5	67,7	74,4	79,5	82,8	83,4	82,1
Irska	7,9	8,3	9,0	9,7	10,6	11,3	12,6	14,0	15,8	16,6	16,9
Italija	46,4	46,4	46,5	47,3	48,8	50,3	51,5	50,7	48,4	46,9	44,9
Luksemburg	17,9	17,2	18,8	23,0	27,0	31,5	34,8	39,2	41,9	45,0	45,3
Holandija	12,7	13,7	14,4	15,0	15,9	16,5	16,7	16,8	16,9	17,0	16,9
Portugalija	37,5	39,1	41,1	42,8	43,9	43,6	45,0	47,0	48,8	48,1	49,5
Španija	22,9	24,1	25,2	26,8	28,6	31,4	34,8	38,7	41,1	41,4	40,0
Švedska	19,3	19,7	19,6	19,6	19,8	19,8	19,7	19,0	18,7	19,2	19,6
Velika Britanija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
EU-15*	28,1	28,3	29,2	29,9	31,4	32,2	32,9	33,0	32,9	33,0	33,2
EU-27*	28,3	28,6	29,2	30,2	31,4	32,3	32,8	32,7	32,7	32,7	32,6

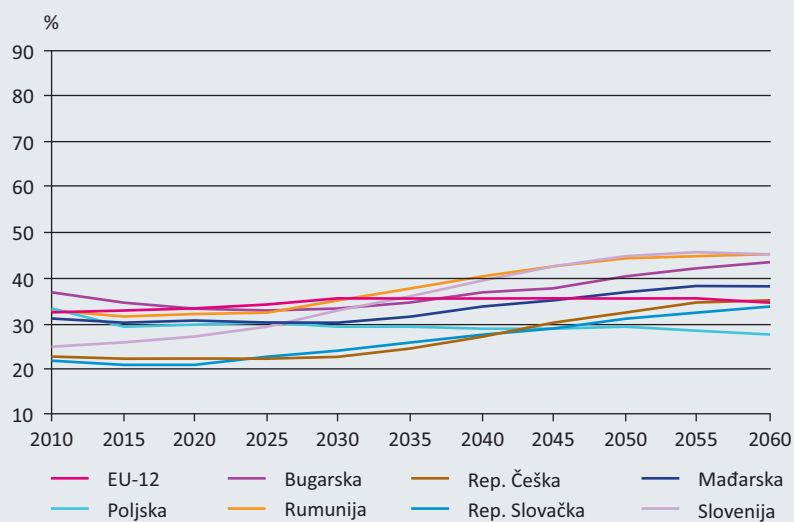
Beleška: Stopa troškova penzije je definisana kao udeo procentualnih izdataka za penzije u ukupnoj osnovici za uplatu doprinosa.

* Ne uključujući podatke iz Velike Britanije.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks; Eurostat; i proračuni MOR.

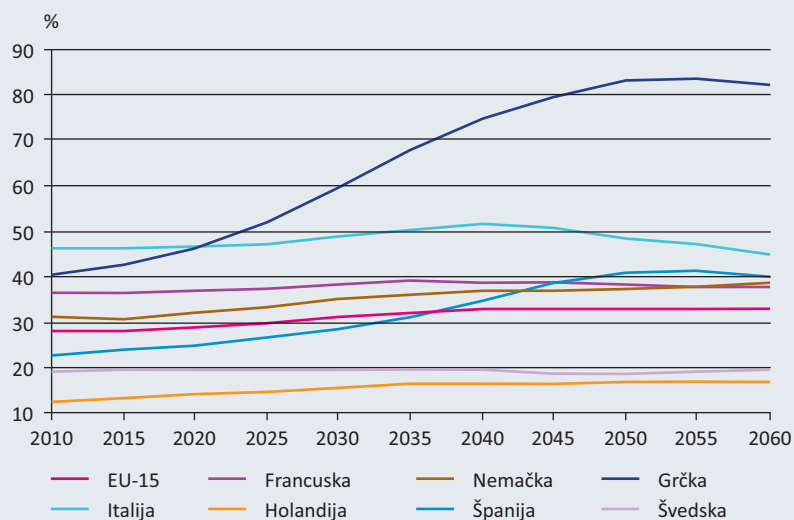
Slika 1.C.11

Projektovane stope troškova penzije u 12 izabranih država EU, 2010–2060 (%)

Slika 1.C.12

Procenjene stope izdataka za penzije u 15 izabranih država članica EU, 2010–2060 (%)

Tabela 1.C.11
Procenjene stope starosne zavisnosti u 27 država članica EU, 2010–2060 (%)

Država	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Bugarska	27,5	30,2	33,4	36,7	39,5	42,3	47,0	53,5	60,1	66,9	69,4
Rep. Češka	23,8	28,4	33,4	36,8	38,7	40,9	46,0	54,1	59,1	64,0	67,1
Mađarska	26,5	28,4	32,8	36,2	37,1	39,3	43,5	50,5	55,0	59,2	62,8
Poljska	21,0	23,7	29,2	35,6	39,2	41,2	44,6	50,7	59,8	68,6	75,0
Rumunija	23,3	24,3	27,7	31,6	32,9	38,2	43,9	51,4	58,2	67,9	71,0
Rep. Slovačka	18,7	20,9	25,6	30,8	35,0	38,2	43,0	51,1	59,5	68,0	74,3
Slovenija	25,8	28,2	33,5	39,1	44,5	49,3	53,5	59,2	64,4	67,9	68,1
Estonija	27,5	28,8	31,7	35,0	37,9	39,7	42,6	45,8	51,3	59,0	61,2
Letonija	27,8	28,0	30,2	33,9	37,9	40,5	44,1	48,2	55,3	65,3	70,6
Litvanija	25,8	26,1	27,9	32,0	37,7	42,3	46,5	49,6	55,1	63,9	71,6
Kipar	20,1	21,8	24,1	27,2	30,1	32,0	33,7	36,4	41,0	45,1	48,8
Malta	23,5	29,2	33,7	39,0	42,5	43,5	45,4	49,1	54,0	59,0	64,3
EU-12	23,3	25,2	30,1	34,8	37,8	42,1	44,2	51,1	58,4	66,5	71,4
Austrija	28,6	29,8	31,7	35,4	41,4	47,4	50,2	51,1	52,7	53,8	55,4
Belgija	28,7	30,8	33,4	37,2	41,4	44,6	46,5	47,4	48,2	49,1	49,9
Danska	27,7	32,1	35,1	38,0	41,5	45,2	47,2	47,3	45,8	45,4	46,9
Finska	28,4	34,7	40,2	44,8	48,5	50,7	49,8	50,2	51,3	52,3	54,4
Francuska	28,4	32,3	36,3	39,8	43,4	46,3	48,7	49,0	49,5	50,3	50,1
Nemačka	33,9	34,7	38,0	42,4	49,8	57,2	59,5	59,9	61,2	63,2	64,2
Grčka	30,6	32,9	35,4	38,6	41,9	46,8	52,2	57,6	61,9	62,9	62,6
Irska	18,3	20,2	22,4	24,7	27,5	30,3	33,9	38,8	44,6	47,6	48,5
Italija	33,4	36,3	38,3	41,1	46,0	48,8	58,3	62,7	64,2	64,5	64,4
Luksemburg	23,2	24,6	26,6	29,6	33,8	37,8	40,1	41,1	41,7	41,9	43,1
Holandija	25,1	29,8	33,8	38,2	43,7	48,7	51,5	50,9	50,1	50,4	51,8
Portugalija	28,9	31,0	33,4	36,1	39,9	43,5	48,2	53,7	57,6	59,0	59,8
Španija	26,3	27,8	29,8	32,9	37,4	43,2	50,3	58,5	63,9	65,7	64,7
Švedska	31,1	34,4	36,9	39,1	41,3	43,9	45,3	45,3	46,0	48,4	51,7
Velika Britanija	27,4	29,7	31,2	33,4	36,5	39,7	40,7	40,4	41,8	44,2	46,4
EU-15	29,8	32,1	34,8	38,0	42,6	46,8	50,7	52,6	54,3	55,6	56,3
EU-27	28,4	30,6	33,8	37,4	41,6	45,9	49,4	52,4	55,0	57,5	58,7

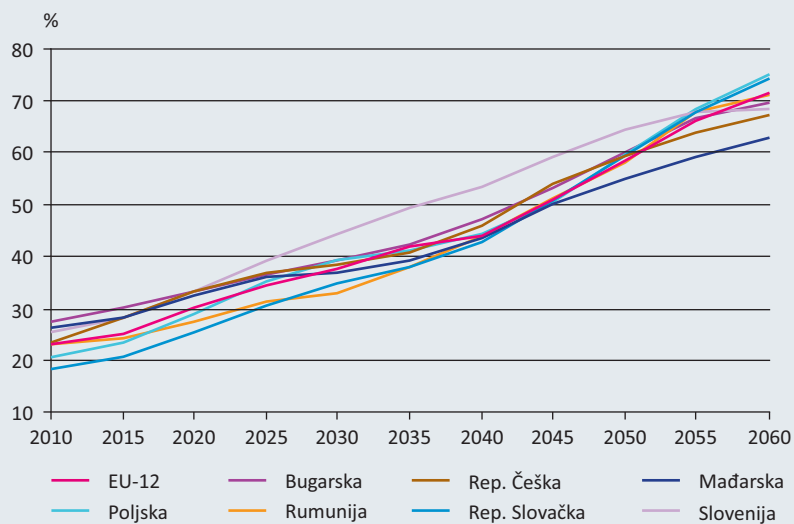
Beleška: Stopa starosne zavisnosti je definisana kao procentualni odnos stanovništva starosti 65 godina i više prema stanovništvu starosti između 20 i 64 godine.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks; i proračuni MOR.

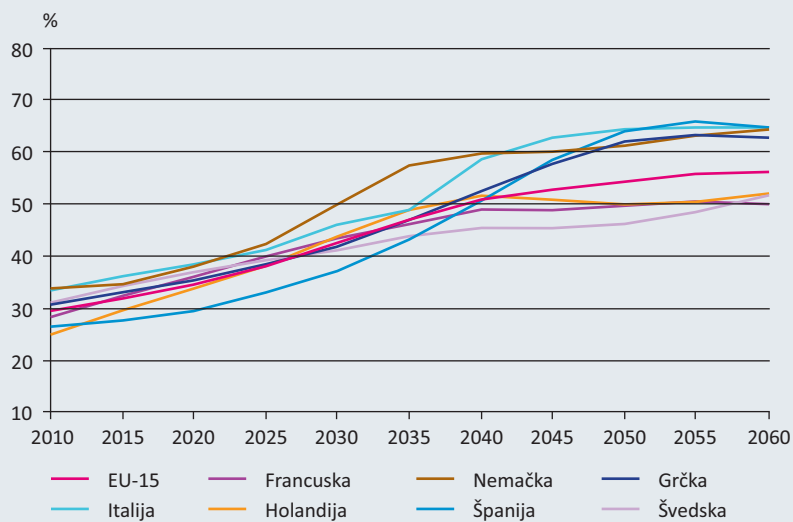
Slika 1.C.13

Procenjene stope starosne zavisnosti u 12 izabраних država članica EU, 2010–2060 (%)

Slika 1.C.14

Procenjene stope starosne zavisnosti u 15 izabраних država članica EU, 2010–2060 (%)

Tabela 1.C.12
Procenjene stope zavisnosti u sistemu u 27 država članica EU, 2010–2060 (%)

Država	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Bugarska	74,3	74,5	76,1	79,8	84,1	90,8	98,2	105,8	113,7	119,4	122,3
Rep. Češka	54,5	56,9	59,8	62,5	64,8	68,1	74,2	80,8	86,6	91,5	93,9
Mađarska	73,9	72,8	73,9	75,6	78,7	83,3	89,7	94,9	100,0	104,5	107,1
Poljska	56,4	53,9	57,5	61,5	65,4	70,0	76,6	85,6	94,9	102,6	107,2
Rumunija	86,2	81,2	79,5	80,7	87,4	94,2	102,0	110,3	118,4	120,9	121,7
Rep. Slovačka	48,0	47,2	48,3	54,0	59,0	64,9	72,3	80,2	89,2	97,2	102,3
Slovenija	60,9	65,2	69,7	76,6	85,4	94,3	102,7	110,3	119,5	117,8	117,7
Estonija	54,6	55,4	57,4	61,1	64,1	66,8	70,1	74,6	81,0	87,0	87,9
Letonija	44,6	42,5	46,6	53,0	57,5	61,4	65,7	71,8	82,0	90,6	90,5
Litvanija	61,0	61,8	65,9	73,2	80,1	86,4	91,4	98,3	108,4	117,9	123,1
Kipar	31,9	35,3	39,5	45,2	50,6	55,0	58,7	64,7	72,8	79,8	85,7
Malta	50,0	53,9	57,4	60,6	61,0	61,6	62,9	65,7	69,2	74,5	80,1
EU-12	62,7	61,2	63,5	67,1	71,5	76,6	83,3	91,0	99,1	105,0	108,1
Austrija	53,8	54,7	57,1	61,1	66,0	70,7	74,8	77,8	79,8	81,3	81,7
Belgija	58,3	60,5	64,9	71,0	76,4	80,6	83,5	85,5	87,3	88,9	90,0
Danska	49,3	54,1	57,4	57,1	57,0	57,1	57,1	55,5	52,9	51,0	50,2
Finska	57,3	61,6	66,3	70,6	74,0	75,0	74,4	74,3	75,1	76,6	78,3
Francuska	57,7	60,5	64,1	68,2	72,5	75,7	77,5	78,8	79,4	79,7	79,8
Nemačka	62,4	62,2	64,2	70,0	76,5	82,3	85,5	86,5	88,0	89,9	91,3
Grčka	56,2	57,0	59,1	63,6	69,5	77,3	85,6	93,3	98,8	101,6	102,1
Irska	27,8	28,7	30,2	32,3	34,6	37,2	40,7	45,0	50,1	52,6	53,3
Italija	65,2	64,5	66,2	70,1	76,3	83,2	89,5	93,0	93,9	95,1	94,9
Luksemburg	43,1	45,2	50,6	58,6	68,4	77,2	84,9	91,7	97,5	101,3	102,8
Holandija	30,4	32,8	35,0	37,1	39,3	41,0	41,7	41,5	41,4	41,6	42,1
Portugalija	76,8	81,1	87,0	94,6	104,2	113,4	123,3	133,3	141,9	147,9	151,4
Španija	36,7	36,6	38,6	42,2	46,9	53,2	61,2	69,4	75,1	77,3	76,7
Švedska	40,2	43,8	47,7	50,8	54,1	56,7	58,6	58,9	60,0	63,1	65,1
Velika Britanija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
EU-15*	53,8	54,7	57,1	61,1	66,0	70,7	74,8	77,8	79,8	81,3	81,7
EU-27*	55,7	56,1	58,5	62,4	67,1	71,9	76,5	80,3	83,4	85,5	86,3

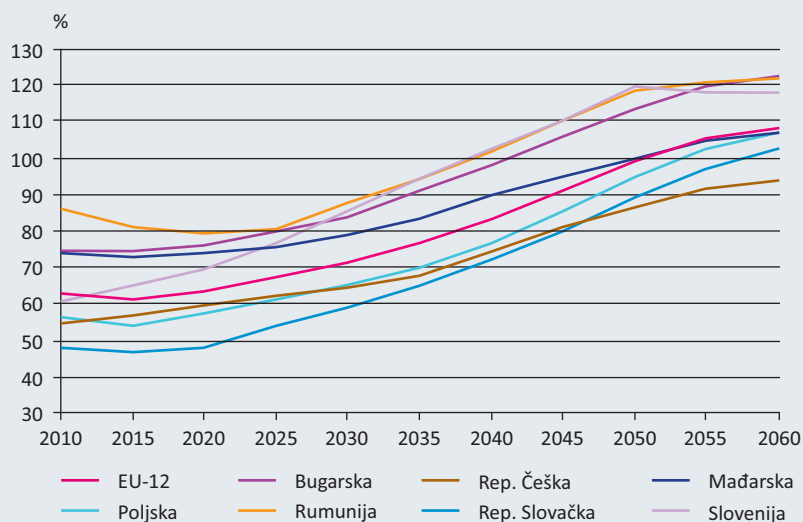
Beleška: Stopa zavisnosti u sistemu je definisana kao odnos broja penzionera prema broju uplatilaca doprinosa.

* Ne uključujući podatke iz Velike Britanije.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks; i proračuni MOR.

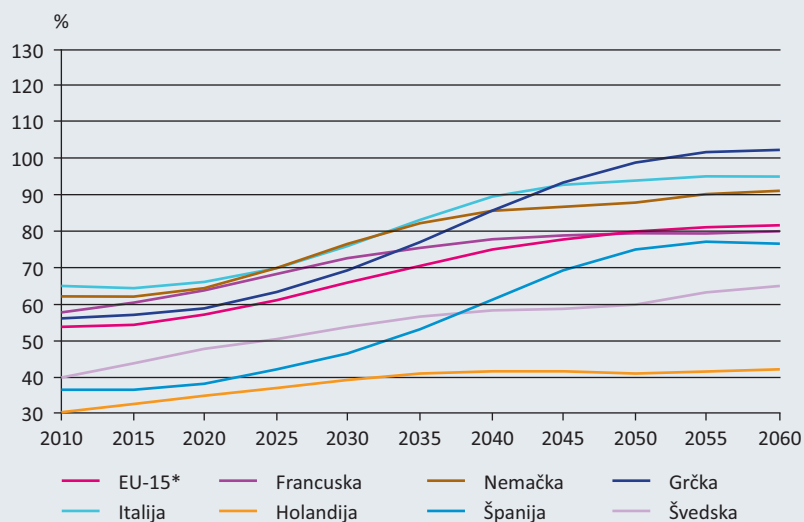
Slika 1.C.15

Procenjene stope zavisnosti u sistemu u 12 izabranih država članica EU, 2010–2060 (%)

Slika 1.C.16

Procenjene stope zavisnosti u sistemu u 15 izabranih država članica EU, 2010–2060 (%)

Tabela 1.C.13
Procenjene stope pokrivenosti penzionera u 27 država članica EU, 2010–2060 (%)

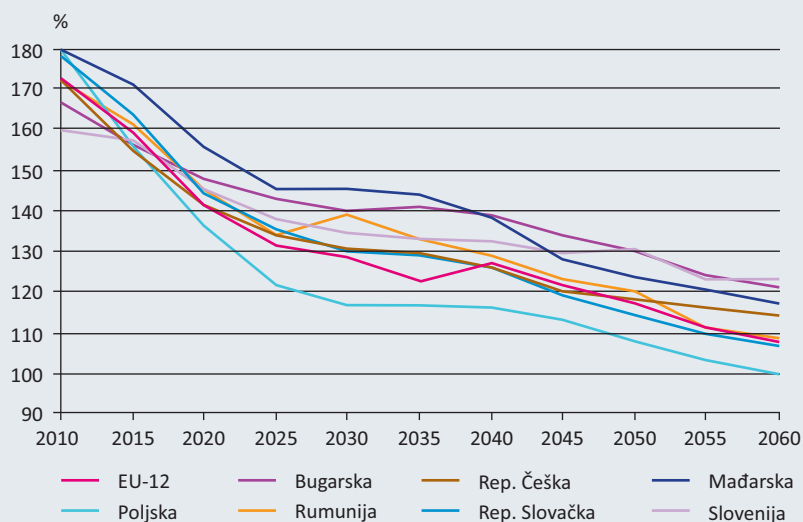
Država	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Bugarska	166,9	156,4	148,0	142,8	140,1	141,2	138,8	133,9	130,1	124,3	121,1
Rep. Češka	172,1	154,8	141,6	133,9	130,7	129,8	126,3	120,2	118,4	116,2	114,5
Mađarska	180,1	170,9	155,7	145,4	145,4	143,8	138,7	128,1	123,7	120,4	117,0
Poljska	180,2	155,7	136,3	121,9	116,9	116,9	116,2	113,3	107,7	103,3	100,0
Rumunija	172,0	161,1	145,4	134,0	138,9	133,2	129,1	123,0	120,1	111,1	108,8
Rep. Slovačka	178,0	163,4	144,5	135,4	129,9	129,1	126,2	119,0	114,0	109,8	106,8
Slovenija	159,9	157,3	145,3	137,8	134,4	133,0	132,3	129,3	130,4	123,4	122,9
Estonija	162,8	154,6	146,9	142,6	138,2	136,6	133,3	131,2	127,9	121,8	118,8
Letonija	140,9	130,7	129,7	130,7	127,0	126,0	123,9	122,5	120,8	115,6	110,6
Litvanija	171,6	171,8	171,9	167,0	156,3	150,2	144,7	144,5	143,4	137,4	130,9
Kipar	132,4	137,1	140,4	143,1	145,4	147,8	148,7	150,9	151,2	150,9	150,3
Malta	130,7	117,5	111,9	105,8	100,5	99,7	98,1	95,2	91,1	90,3	89,2
EU-12	172,7	159,3	141,6	131,5	128,4	122,8	127,2	121,4	117,0	111,2	107,8
Austrija	169,9	168,3	165,4	157,2	144,2	134,1	132,0	134,3	135,7	138,6	140,4
Belgija	142,7	141,7	141,6	139,8	135,9	133,7	132,7	133,0	133,4	133,4	133,6
Danska	154,9	147,0	141,2	130,3	119,7	112,3	108,6	106,2	103,9	101,0	96,5
Finska	152,8	137,7	130,6	126,2	122,7	119,4	119,9	119,1	118,1	117,9	116,4
Francuska	142,4	134,1	128,8	125,5	122,9	120,5	118,2	119,0	118,7	117,7	118,2
Nemačka	119,6	119,5	115,8	113,3	107,9	104,0	103,0	102,8	102,7	102,0	102,0
Grčka	124,4	119,9	117,7	116,2	116,5	116,2	115,8	115,5	115,3	117,1	118,9
Irska	155,9	148,9	142,3	138,9	135,0	131,3	127,7	123,5	120,4	118,8	118,3
Italija	129,5	121,9	120,6	121,0	119,1	123,3	111,7	108,3	106,7	107,2	107,1
Luksemburg	226,4	241,8	253,2	262,5	269,1	274,4	286,0	300,1	314,3	323,4	319,1
Holandija	136,5	129,6	125,6	121,4	118,2	115,9	114,4	114,3	114,7	114,5	113,8
Portugalija	172,8	170,1	168,2	165,8	163,1	160,2	155,8	151,2	149,6	150,9	152,1
Španija	108,3	105,0	105,1	104,9	103,8	102,8	101,7	100,0	99,5	99,6	100,2
Švedska	134,9	130,7	132,5	133,8	134,9	133,5	133,6	134,4	134,8	134,6	131,6
Velika Britanija	125,6	118,4	112,9	110,0	110,2	106,9	107,4	103,8	100,7	100,3	101,7
EU-15	129,6	124,9	121,9	119,8	117,0	115,0	112,3	111,0	110,1	110,0	110,4
EU-27	137,3	130,9	125,5	122,0	119,0	116,5	114,9	112,9	111,4	110,2	109,9

Beleška: Stopa pokrivenosti penzionera je definisana kao procenat zastupljenosti penzionera u stanovništvu starosti 65 godina i više.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks; i proračuni MOR.

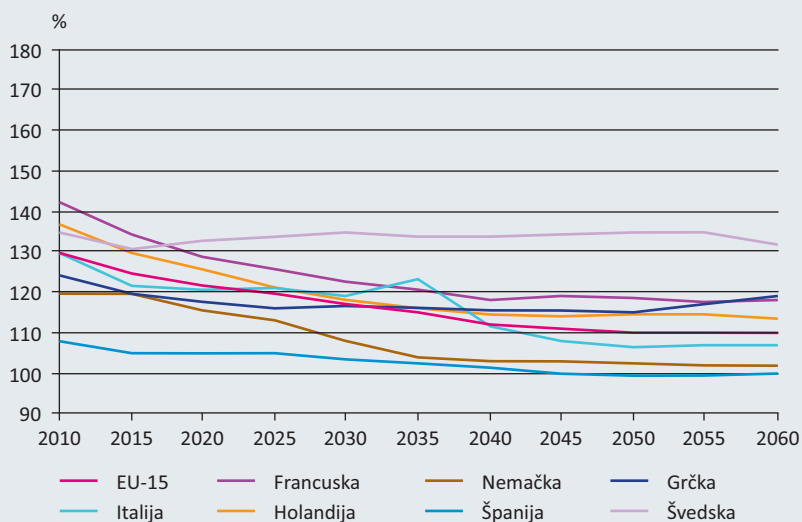
Slika 1.C.17

Procenjene stope pokrivenosti penzionera u 12 izabranih država članica EU, 2010–2060 (%)

Slika 1.C.18

Procenjene stope pokrivenosti penzionera u 15 izabranih država članica EU, 2010–2060 (%)

Tabela 1.C.14
Procenjene stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 27 država EU, 2010–2060 (%)

Država	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Bugarska	61,9	63,3	65,0	65,6	65,8	65,7	66,4	67,8	68,7	69,6	68,7
Rep. Češka	75,2	77,1	79,1	78,9	78,1	77,9	78,3	80,5	80,8	81,2	81,8
Mađarska	64,7	66,7	69,1	69,7	68,6	67,8	67,2	68,1	68,1	68,2	68,6
Poljska	67,0	68,3	69,2	70,5	70,0	68,8	67,6	67,0	67,9	69,0	70,0
Rumunija	46,4	48,2	50,6	52,4	52,3	54,0	55,5	57,3	59,0	62,4	63,5
Rep. Slovačka	69,4	72,2	76,4	77,3	77,2	75,9	75,1	75,7	76,2	76,9	77,6
Slovenija	67,9	68,1	69,9	70,4	70,0	69,6	68,9	69,4	70,3	71,1	71,1
Estonija	82,0	80,4	81,1	81,7	81,7	81,2	80,9	80,5	81,0	82,5	82,8
Letonija	87,9	86,2	84,1	83,5	83,7	83,1	83,1	82,1	81,5	83,4	86,3
Litvanija	72,6	72,6	72,8	73,1	73,6	73,5	73,5	72,9	72,9	74,5	76,1
Kipar	83,4	84,7	85,7	86,2	86,3	86,0	85,3	84,9	85,1	85,3	85,6
Malta	61,5	63,5	65,7	68,0	70,1	70,4	70,8	71,1	71,1	71,5	71,6
EU-12	64,1	65,6	67,2	68,2	67,8	67,6	67,5	68,1	69,0	70,4	71,2
Austrija	81,4	81,3	81,5	82,3	83,8	85,8	86,4	85,7	85,8	85,9	86,5
Belgija	70,2	72,1	73,0	73,2	73,6	73,9	74,0	73,7	73,7	73,7	74,0
Danska	87,1	87,3	86,3	86,8	87,2	88,9	89,8	90,6	90,0	89,8	90,2
Finska	75,9	77,6	79,2	80,0	80,4	80,7	80,3	80,5	80,7	80,5	80,9
Francuska	70,0	71,7	73,0	73,3	73,5	73,8	74,3	74,0	74,0	74,2	74,2
Nemačka	65,0	66,7	68,5	68,6	70,3	72,2	71,7	71,2	71,3	71,7	71,7
Grčka	67,7	69,3	70,4	70,5	70,2	70,3	70,7	71,4	72,3	72,6	72,9
Irska	102,8	104,7	105,8	106,6	107,1	107,0	106,5	106,5	107,1	107,4	107,5
Italija	66,4	68,6	69,9	70,9	71,8	72,3	72,8	73,1	72,9	72,7	72,7
Luksemburg	121,7	131,6	133,4	132,6	133,0	134,4	135,0	134,7	134,5	133,7	133,8
Holandija	112,6	117,7	121,3	125,2	131,2	137,6	141,4	140,2	138,9	138,7	140,1
Portugalija	65,0	65,1	64,6	63,3	62,4	61,4	60,9	60,9	60,7	60,2	60,0
Španija	77,6	79,7	81,0	81,9	82,9	83,4	83,7	84,3	84,6	84,6	84,5
Švedska	104,3	102,6	102,4	103,1	103,0	103,4	103,4	103,4	103,5	103,4	104,5
Velika Britanija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
EU-15*	73,2	75,1	76,5	77,2	78,4	79,5	79,9	79,8	79,9	80,1	80,2
EU-27*	70,2	72,1	73,0	73,2	73,6	73,9	74,0	73,7	73,7	73,7	74,0

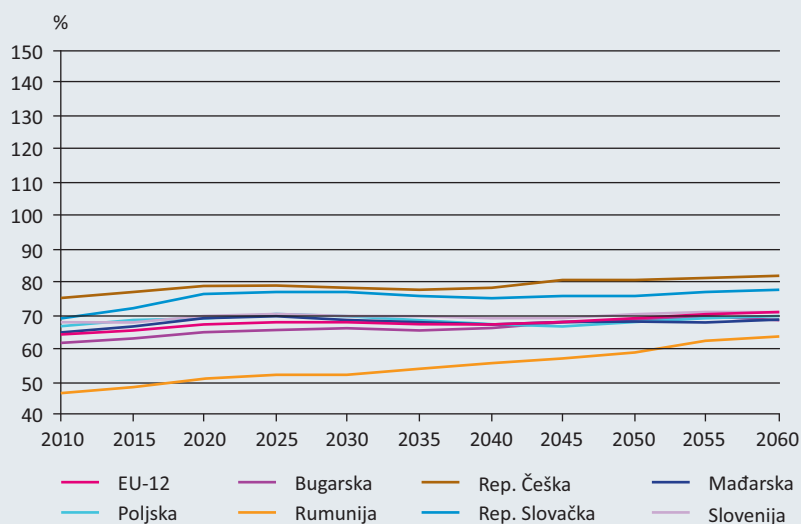
Beleška: Stopa pokrivenosti uplatilaca doprinosa je definisana kao odnos broja uplatilaca doprinosa prema stanovništvu starosti između 20 i 64 godina.

* Ne uključujući podatke iz Velike Britanije.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks; i MOR proračuni.

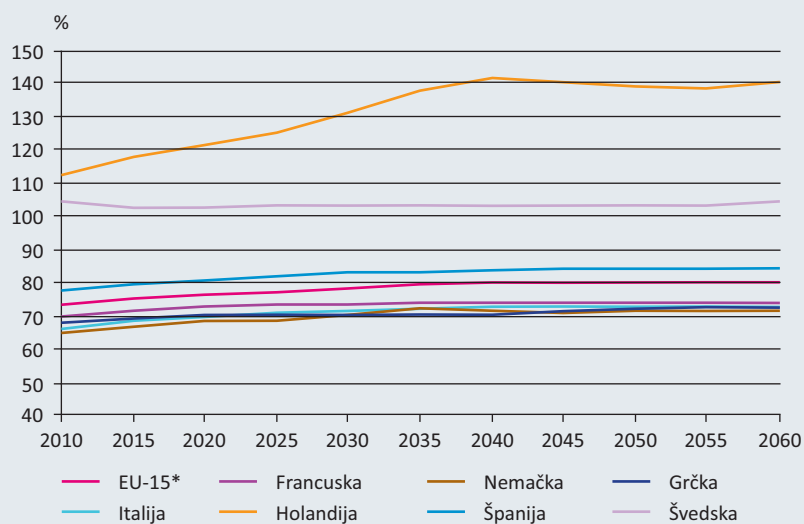
Slika 1.C.19

Procenjene stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 12 izabranih država EU, 2010–2060 (%)

Slika 1.C.20

Procenjene stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa u 15 izabranih država EU, 2010–2060 (%)

Tabela 1.C.15
Procenjene sistemske stope zamene u 27 država EU, 2010–2060 (%)

Država	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Bugarska	49,9	47,1	44,3	42,2	40,3	38,7	37,3	36,2	35,6	35,6	35,6
Rep. Češka	41,6	38,7	36,8	35,7	35,4	35,7	36,5	37,4	37,6	37,7	37,6
Mađarska	42,3	41,6	41,3	40,1	38,8	38,1	37,7	37,2	36,6	36,2	35,8
Poljska	59,6	54,1	51,7	48,8	45,1	41,6	37,9	34,0	30,6	27,9	25,8
Rumunija	37,6	39,2	40,1	40,7	40,5	40,2	39,3	38,5	37,7	37,1	37,0
Rep. Slovačka	45,8	44,5	43,3	42,2	41,0	39,8	37,9	36,1	34,9	33,7	33,1
Slovenija	40,7	39,9	39,0	38,2	38,1	38,2	38,4	38,5	38,6	38,6	38,6
Estonija	33,7	31,8	29,2	26,9	24,8	23,2	21,9	20,4	18,5	16,9	15,8
Letonija	25,7	25,3	25,2	24,3	23,4	22,7	21,3	18,9	16,1	13,9	12,6
Litvanija	33,5	33,2	32,7	32,2	31,6	31,0	30,3	29,6	29,0	28,2	27,7
Kipar	57,6	59,1	60,0	58,2	57,4	57,6	59,2	58,9	58,4	57,5	56,5
Malta	42,5	42,3	39,8	37,0	37,4	38,1	39,9	41,0	41,0	40,6	40,0
EU-12	46,5	44,3	43,2	41,9	40,2	38,8	37,3	35,7	34,2	32,9	32,1
Austrija	54,2	53,0	51,8	50,6	49,4	48,0	46,3	44,5	42,7	40,7	38,5
Belgija	46,5	47,5	48,2	48,3	47,9	47,2	46,3	45,4	44,6	43,9	43,2
Danska	39,4	38,9	38,3	38,0	38,3	38,0	37,7	37,4	37,5	37,6	37,8
Finska	51,2	52,0	52,1	52,0	51,7	51,1	50,2	49,2	48,3	47,5	46,9
Francuska	63,3	60,6	57,7	55,0	52,9	51,6	50,3	49,1	48,3	47,8	47,5
Nemačka	50,4	49,7	49,7	47,8	45,9	43,8	42,9	42,7	42,5	42,4	42,5
Grčka	72,2	74,7	77,9	81,4	85,6	87,5	86,9	85,4	83,7	82,0	80,5
Irska	28,5	29,1	29,7	30,0	30,4	30,7	31,0	31,3	31,5	31,6	31,6
Italija	71,3	71,9	70,5	67,5	64,1	60,5	57,3	54,6	51,7	49,1	47,3
Luksemburg	41,4	38,0	37,0	39,1	39,3	40,8	41,1	42,8	42,9	44,3	44,1
Holandija	41,8	41,6	41,1	40,6	40,4	40,3	40,4	40,6	40,7	40,7	40,5
Portugalija	49,0	48,2	47,2	45,3	42,3	38,7	36,7	35,3	34,5	32,7	32,7
Španija	62,6	65,9	65,2	63,3	61,0	59,0	57,2	55,9	54,5	53,3	52,2
Švedska	48,1	44,7	41,0	38,6	36,6	34,9	33,5	32,4	31,4	30,6	30,1
Velika Britanija	34,6	34,5	34,9	35,0	34,5	34,2	34,2	34,9	35,8	36,6	37,1
EU-15	52,1	51,7	51,0	49,5	47,8	46,3	45,0	44,1	43,3	42,7	42,3
EU-27	50,9	50,5	49,7	48,4	46,8	45,3	43,8	42,5	41,4	40,6	40,1

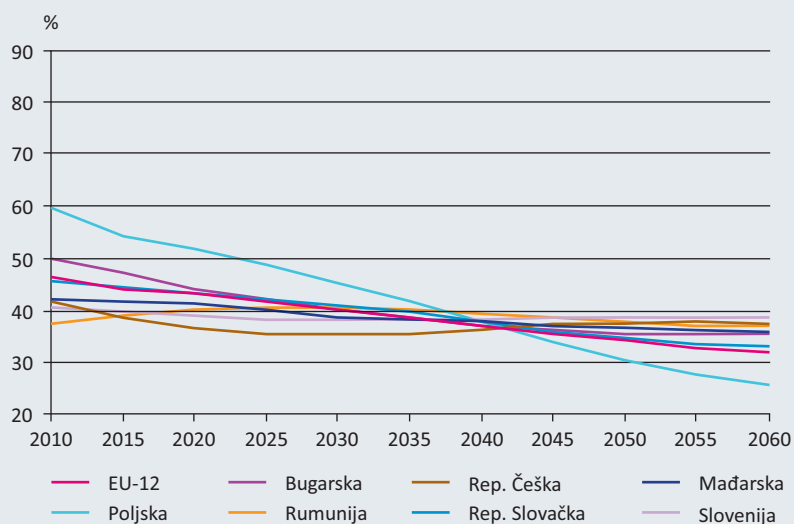
Beleška: Sistemska stopa zamene je definisana kao odnos prosečne penzije prema prosečnim bruto doprinosima od zarada. U Izveštaju o starenju iz 2009. godine, sistemska stopa zamene se naziva odnos nadoknade.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks; i MOR proračuni.

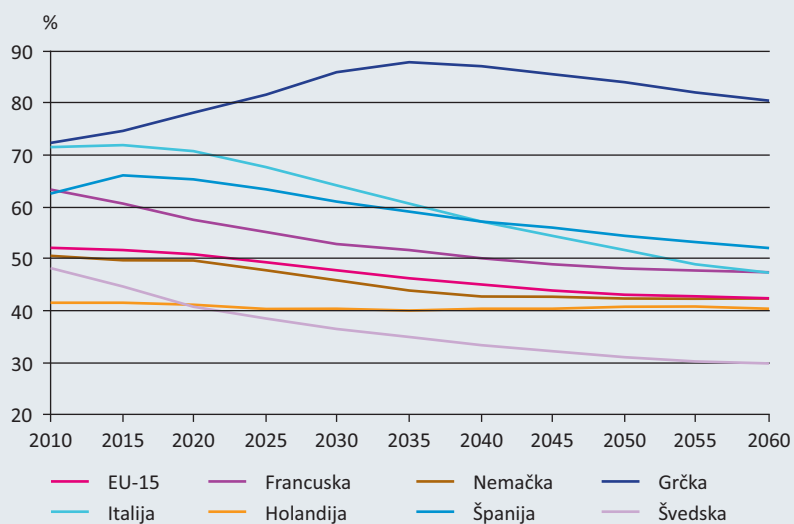
Slika 1.C.21

Procenjene sistemske stope zamene u 12 izabраних država EU, 2010–2060 (%)

Slika 1.C.22

Procenjene sistemske stope zamene u 15 izabраних država EU, 2010–2060 (%)

Tabela 1.C.16
Procenjene stope obuhvata poreza na prihod u 27 država EU, 2010–2060 (%)

Država	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
Bugarska	24,6	24,8	25,3	25,5	25,8	25,9	25,8	26,8	26,7	26,7	26,1
Rep. Češka	31,2	31,0	30,9	31,4	31,1	31,0	31,1	31,3	31,4	31,2	31,4
Mađarska	36,4	35,8	35,9	36,2	36,3	36,3	36,2	36,3	36,0	36,0	36,2
Poljska	32,4	32,8	32,4	32,2	31,8	31,6	31,7	31,7	31,1	31,4	31,9
Rumunija	25,7	27,1	27,6	28,9	29,8	30,4	31,1	32,3	33,4	34,2	35,0
Rep. Slovačka	30,4	30,1	30,2	30,4	30,2	30,3	30,1	30,3	30,4	30,4	30,1
Slovenija	40,8	41,0	40,9	40,7	40,7	40,8	41,0	40,8	40,7	40,9	41,1
Estonija	35,4	34,7	35,2	35,1	34,7	34,8	35,3	34,7	35,2	35,4	35,5
Letonija	43,9	44,4	43,5	43,2	43,4	43,4	43,4	43,9	44,1	44,8	44,5
Litvanija	32,1	32,2	32,4	32,5	32,7	32,9	33,0	32,9	33,3	33,2	33,2
Kipar	37,6	37,4	37,4	37,2	36,9	37,0	36,9	36,7	36,6	36,5	36,5
Malta	38,9	39,6	40,2	40,5	41,0	41,5	41,8	41,9	42,1	42,3	41,9
EU-12	30,9	31,6	32,2	32,0	32,3	32,4	32,8	32,9	33,0	33,5	33,5
Austrija	39,2	39,0	39,1	39,2	39,1	39,2	39,3	39,2	39,3	39,3	39,4
Belgija	37,8	37,9	37,9	37,8	37,9	37,9	37,8	37,8	37,9	37,8	37,9
Danska	48,4	48,5	48,4	48,3	48,4	48,4	48,3	48,5	48,3	48,3	48,4
Finska	36,7	36,6	36,6	36,5	36,5	36,4	36,5	36,6	36,5	36,5	36,4
Francuska	36,9	36,9	36,9	37,0	36,9	37,1	37,0	37,0	37,1	37,1	37,0
Nemačka	32,5	32,7	32,7	32,9	32,9	32,9	32,9	32,9	32,9	32,9	32,9
Grčka	28,7	28,6	28,6	28,6	28,7	28,7	28,8	28,9	29,0	29,1	29,3
Irska	51,7	51,6	51,3	51,4	51,0	51,1	51,0	50,6	50,6	50,6	51,0
Italija	30,2	30,2	30,3	30,3	30,3	30,2	30,3	30,3	30,4	30,3	30,3
Luksemburg	48,2	51,8	52,8	52,7	52,7	52,7	52,8	52,8	52,8	52,7	52,8
Holandija	51,1	52,7	54,1	56,2	58,6	60,6	61,6	61,2	61,1	61,3	62,0
Portugalija	31,7	31,0	30,1	29,4	28,7	28,2	27,8	27,2	27,3	27,2	27,0
Španija	38,8	38,2	37,7	37,7	37,8	37,9	37,9	37,7	37,7	37,7	37,8
Švedska	49,8	48,3	48,0	48,1	48,0	47,9	47,7	47,9	48,0	47,8	47,9
Velika Britanija	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
EU-15*	36,7	36,7	36,7	36,8	37,0	37,2	37,4	37,6	37,7	37,8	38,0
EU-27*	36,0	36,0	36,0	36,1	36,3	36,6	36,9	37,3	37,6	38,0	38,3

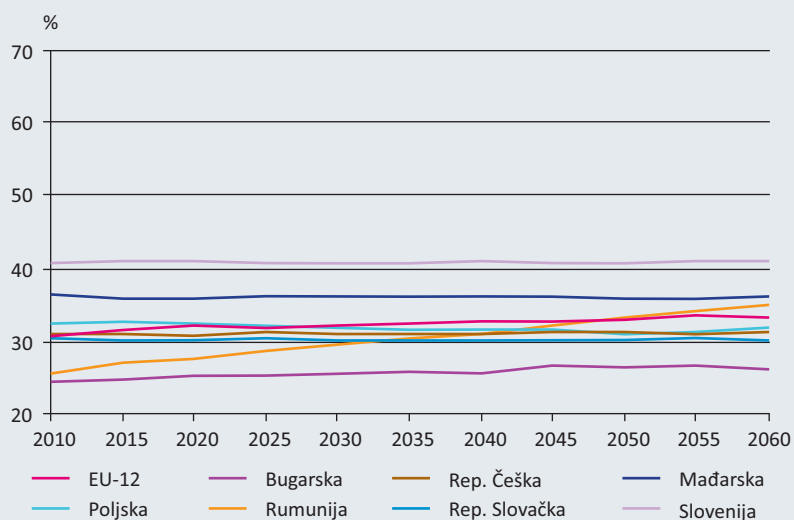
Beleška: Oporeziva stopa sticanja prihoda je definisana kao -procenjena osnovica za uplatu doprinosa kao procenat BDP-a.

* Ne uključujući podatke iz Velike Britanije.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneksi; i MOR proračuni.

Slika 1.C.23

Procenjene stope obuhvata poreza na prihode u 12 izabranih država EU, 2010–2060 (%)

Slika 1.C.24

Procenjene stope obuhvata poreza na prihode u 15 izabranih država EU, 2010–2060 (%)

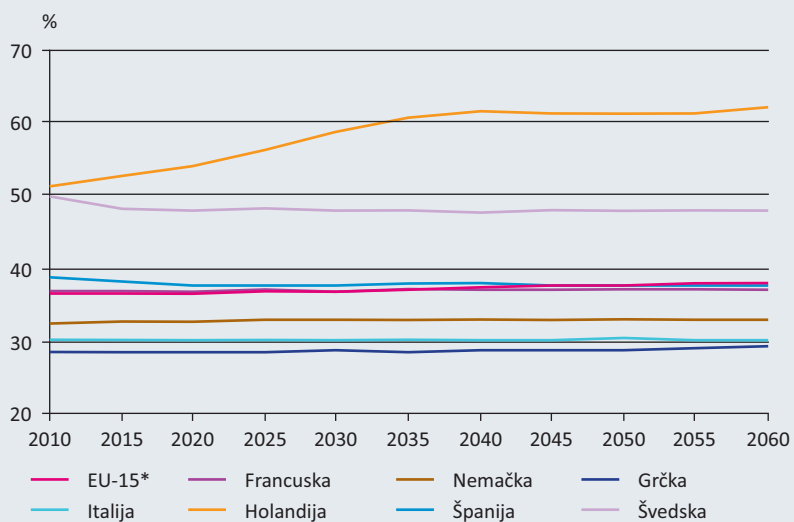

Tabela 1.C.17

Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Država	1990 nivo	2009 nivo	Promena u stopi odnosa penzije prema BDP-u 1990–2009	Doprinos od				
				Stope starosne zavisnosti	Stope pokrivenosti penzionera	Stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa	Sistemska stopa zamene	Ostatak
Bugarska	8,8	9,4	0,6	2,3	–1,5	2,3	1,2	–3,7
Rep. Češka	13,0	9,3	–3,7	0,8	–0,6	2,1	0,5	–6,5
Mađarska	9,1	10,9	1,8	1,4	–0,8	1,4	4,4	–4,7
Poljska	6,6	9,9	3,3	1,4	–0,1	0,2	–0,2	2,1
Rumunija	6,3	8,2	1,9	1,9	1,6	2,1	1,5	–5,1
Rep. Slovačka	11,7	8,2	–3,5	0,1	–0,3	3,2	0,7	–7,2
Slovenija	9,7	10,9	1,2	4,6	–1,5	–0,3	–0,1	–1,6

Izvor: Proračuni MOR.

Tabela 1.C.18

Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2000 (%)

Država	1990 nivo	2000 nivo	Promena u stopi odnosa penzije prema BDP-u 1990–2000	Doprinos od				
				Stope starosne zavisnosti	Stope pokrivenosti penzionera	Stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa	Sistemska stopa zamene	Ostatak
Bugarska	8,8	9,0	0,2	1,9	–0,9	3,7	0,2	–4,7
Rep. Češka	13,0	8,9	–4,2	0,3	–0,4	2,1	–0,3	–5,8
Mađarska	9,1	8,5	–0,6	0,8	–0,1	1,6	1,0	–3,9
Poljska	6,6	9,8	3,2	1,1	0,4	0,8	–1,5	2,4
Rumunija	6,3	6,6	0,3	1,4	2,8	2,4	–1,9	–4,4
Rep. Slovačka	11,7	8,2	–3,5	0,4	–0,3	2,5	–0,9	–5,2
Slovenija	9,7	11,2	1,5	2,6	–1,1	0,3	0,8	–1,2

Izvor: Proračuni MOR.

Slika 1.C.25

Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2009 (%)

Slika 1.C.26

Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 1990–2000 (%)

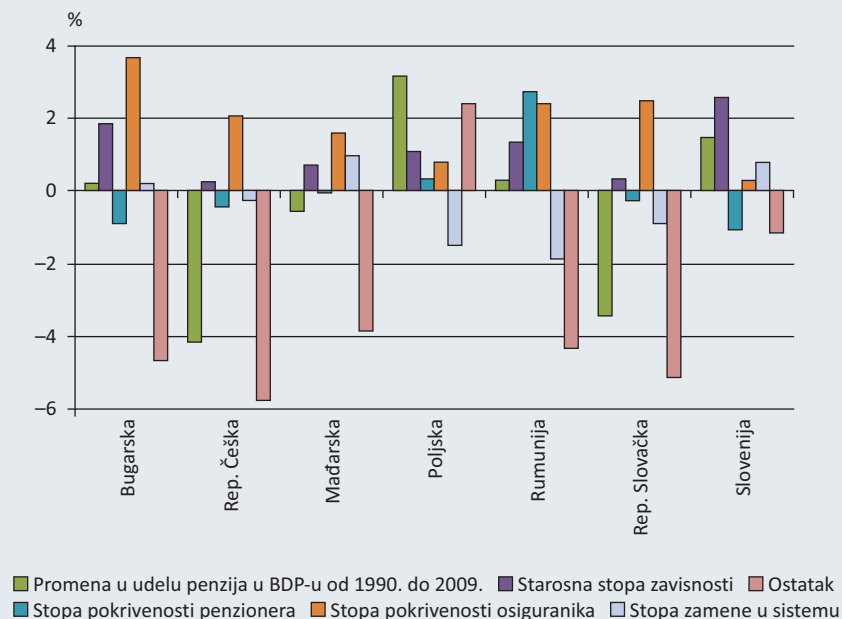

Tabela 1.C.19

Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 2000–2009 (%)

Država	2000 nivo	2009 nivo	Promena u stopi odnosa penzije prema BDP-u 2000–2009	Doprinos od				
				Stope starosne zavisnosti	Stope pokrivenosti penzionera	Stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa	Sistemska stopa zamene	Ostatak
Bugarska	9,0	9,4	0,4	0,3	–0,7	–2,5	1,0	2,3
Rep. Češka	8,9	9,3	0,4	0,4	–0,1	0,0	0,5	–0,4
Mađarska	8,5	10,9	2,4	0,6	–0,7	–0,2	2,9	–0,2
Poljska	9,8	9,9	0,1	0,4	–0,6	–1,1	2,5	–1,0
Rumunija	6,6	8,2	1,6	0,5	–0,9	–0,6	5,1	–2,4
Rep.Slovačka	8,2	8,2	0,0	–0,2	0,0	0,6	1,2	–1,7
Slovenija	11,2	10,9	–0,3	1,8	–0,5	–0,7	–1,0	0,0

Izvor: Proračuni MOR.

Slika 1.C.27

Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u 12 izabranih država EU, 2000–2009 (%)

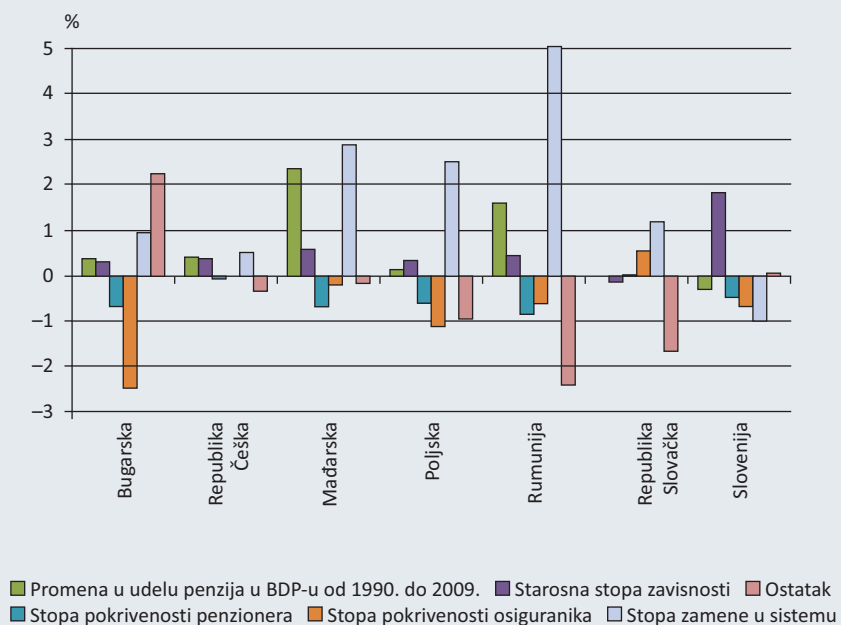

Tabela 1.C.20

Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2010–2050 (%)

Država	2010 nivo	2050 nivo	Promena u stopi odnosa penzije prema BDP-u 2010–2050	Doprinos od				
				Stope starosne zavisnosti	Stope pokrivenosti penzionera	Stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa	Sistemska stopa zamene	Ostatak
Bugarska	9,1	10,8	1,7	10,8	–2,0	–1,0	–2,6	–3,4
Rep. Češka	7,1	10,2	3,1	10,5	–2,2	–0,5	–0,7	–4,0
Mađarska	11,3	13,2	1,9	12,1	–3,5	–0,6	–2	–4,6
Poljska	10,8	9,1	–1,7	20,0	–4,3	–0,1	–5,3	–11,9
Rumunija	8,4	14,8	6,4	12,6	–2,5	–2,3	0,0	–1,4
Rep. Slovačka	6,6	9,4	2,8	14,4	–2,4	–0,6	–1,6	–7,0
Slovenija	10,1	18,2	8,1	15,1	–1,9	–0,3	–0,5	–4,3
EU-12	9,2	11,1	1,9	13,9	–3,0	–0,7	–2,4	–5,9
Francuska	13,5	14,2	0,7	10,1	–2,2	–0,8	–3,2	–3,1
Nemačka	10,2	12,3	2,1	8,2	–1,4	–1,0	–1,6	–2,0
Grčka	11,6	24,0	12,4	11,9	–0,8	–0,8	1,8	0,3
Italija	14,0	14,7	0,7	12,9	–2,5	–1,4	–3,8	–4,5
Holandija	6,5	10,3	3,8	6,5	–1,0	–1,5	–0,2	0,0
Španija	8,9	15,5	6,6	12,7	–0,7	–0,8	–1,2	–3,4
Švedska	9,6	9,0	–0,6	4,6	0,0	0,1	–3,3	–1,9
EU-15*	10,3	12,4	2,1	8,5	–1,6	–0,9	–1,7	–2,2
EU-27*	10,2	12,3	2,1	9,6	–1,9	–0,5	–1,9	–3,2

* Proračuni za stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa 15 država EU i 27 država EU, ne uključuju podatke Velike Britanije.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks; i MOR proračuni.

Slika 1.C.28

Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2010–2050 (%)

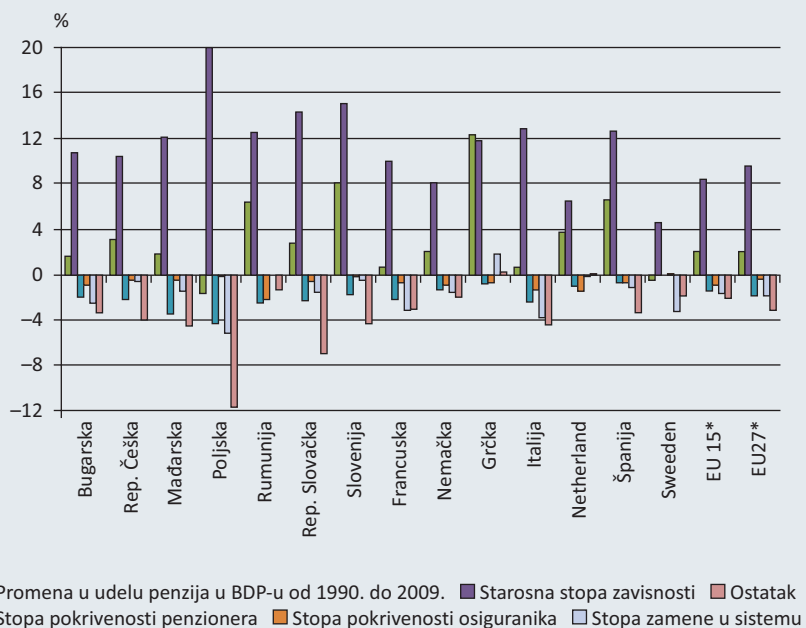

Tabela 1.C.21

Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2010–2030 (%)

Država	2010 nivo	2030 nivo	Promena u stopi odnosa penzije prema BDP-u 2010–2030	Doprinos od				
				Stope starosne zavisnosti	Stope pokrivenosti penzionera	Stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa	Sistemska stopa zamene	Ostatak
Bugarska	9,1	8,6	–0,5	4,0	–1,5	–0,6	–1,8	–0,7
Rep. Češka	7,1	7,1	0,0	4,4	–1,7	–0,3	–1,1	–1,4
Mađarska	11,3	11,0	–0,3	4,5	–2,2	–0,7	–0,9	–1,0
Poljska	10,8	9,4	–1,4	9,4	–3,8	–0,5	–2,6	–3,9
Rumunija	8,4	10,4	2,0	3,5	–1,6	–1,1	0,6	0,5
Rep. Slovačka	6,6	7,3	0,7	5,8	–1,8	–0,7	–0,7	–1,8
Slovenija	10,1	13,3	3,2	7,3	–1,6	0,3	–0,6	–2,2
EU-12	9,2	9,2	0,0	5,7	–2,4	–0,5	–1,2	–1,6
Francuska	13,5	14,2	0,7	7,1	–1,9	–0,7	–2,2	–1,7
Nemačka	10,2	11,5	1,3	4,8	–1,0	–0,8	–0,9	–0,7
Grčka	11,6	17,1	5,5	4,3	–0,7	–0,4	2,2	0,2
Italija	14,0	14,8	0,8	5,3	–1,1	–1,1	–1,4	–0,8
Holandija	6,5	9,3	2,8	4,8	–0,9	–1,1	–0,2	0,1
Španija	8,9	10,8	1,9	3,7	–0,4	–0,6	–0,2	–0,6
Švedska	9,6	9,5	–0,1	3,1	0,0	0,1	–2,3	–1,1
EU-15*	10,3	11,6	1,3	4,4	–1,0	–0,7	–0,9	–0,6
EU-27*	10,2	11,4	1,2	4,8	–1,4	–0,5	–0,8	–0,9

* Proračuni za stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa 15 država EU i 27 država EU, ne uključuju podatke Velike Britanije.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks; i MOR proračuni.

Slika 1.C.29

Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2010–2030 (%)

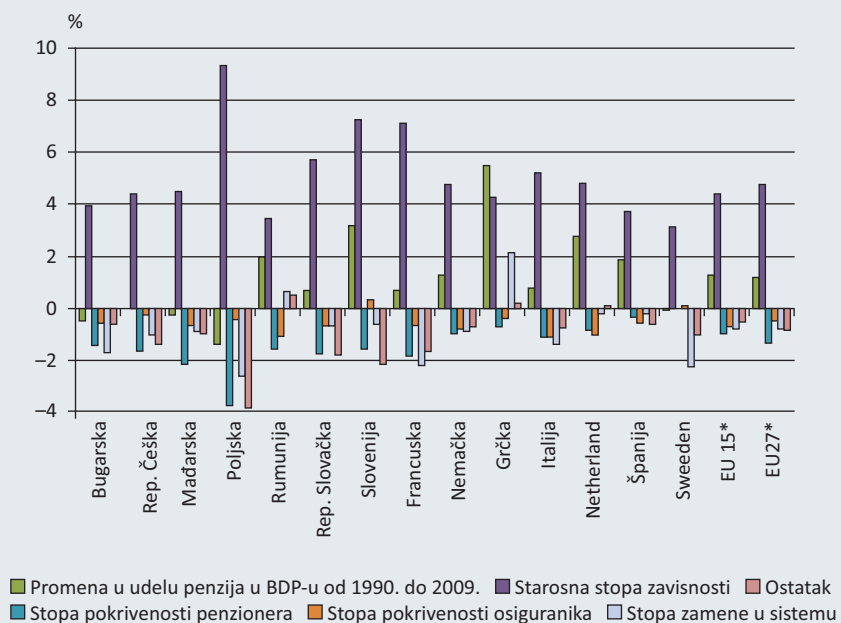

Tabela 1.C.22

Analiza promena u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2030–2050 (%)

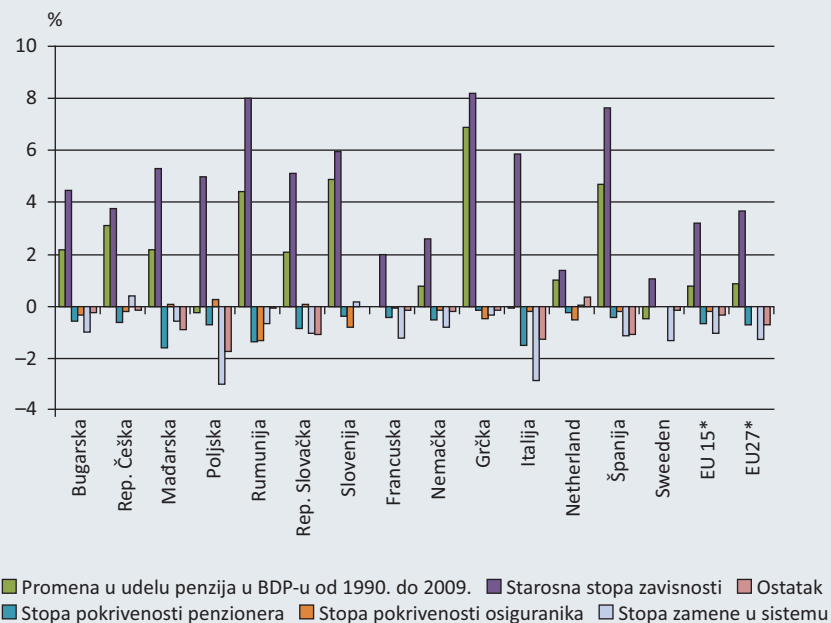
Država	2030 nivo	2050 nivo	Promena u stopi odnosa penzije prema BDP-u 2030–2050	Doprinos od				
				Stope starosne zavisnosti	Stope pokrivenosti penzionera	Stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa	Sistemska stopa zamene	Ostatak
Bugarska	8,6	10,8	2,2	4,5	–0,6	–0,4	–1,0	–0,3
Rep. Češka	7,1	10,2	3,1	3,7	–0,7	–0,2	0,4	–0,2
Mađarska	11,0	13,2	2,2	5,3	–1,6	0,1	–0,6	–0,9
Poljska	9,4	9,1	–0,3	5,0	–0,7	0,3	–3,0	–1,8
Rumunija	10,4	14,8	4,4	8,0	–1,4	–1,3	–0,7	–0,1
Rep. Slovačka	7,3	9,4	2,1	5,1	–0,9	0,1	–1,1	–1,1
Slovenija	13,3	18,2	4,9	6,0	–0,4	–0,8	0,2	0,0
EU-12	9,2	11,1	1,9	5,0	–0,8	–0,2	–1,4	–0,8
Francuska	14,2	14,2	0,0	2,0	–0,5	–0,1	–1,2	–0,2
Nemačka	11,5	12,3	0,8	2,6	–0,6	–0,2	–0,9	–0,2
Grčka	17,1	24,0	6,9	8,2	–0,2	–0,5	–0,4	–0,2
Italija	14,8	14,7	–0,1	5,9	–1,5	–0,2	–2,9	–1,3
Holandija	9,3	10,3	1,0	1,4	–0,3	–0,5	0,1	0,4
Španija	10,8	15,5	4,7	7,6	–0,4	–0,2	–1,2	–1,1
Švedska	9,5	9,0	–0,5	1,1	0,0	0,0	–1,3	–0,2
EU-15*	11,6	12,4	0,8	3,2	–0,7	–0,2	–1,1	–0,4
EU-27*	11,4	12,3	0,9	3,7	–0,7	0,0	–1,3	–0,7

* Proračuni za stope pokrivenosti uplatilaca doprinosa 15 država EU i 27 država EU, ne uključuju podatke Velike Britanije.

Izvor: Evropska Komisija, 2009 Izveštaj o starenju; Ekonomske i budžetske projekcije za 27 država članica EU (2008–2060), Statistički aneks; i MOR proračuni.

Slika 1.C.30

Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u u izabranim državama EU, 2030–2050 (%)

Deo II

Nacionalni izveštaji

2. Bugarska

Antoaneta Gancheva¹

2.1. Pregled

2.1.1. Istorijski pregled

Penzijski sistem u Bugarskoj je pretrpeo značajne strukturne reforme tokom kasnijih godina poslednje decenije 20. veka. Tradicionalni sistem tekućeg finansiranja (Pay-As-You-Go system, PAYG) je promenjen u sistem tri stuba kroz uvođenje obaveznih i dobrovoljnih puno kapitalno finansiranih penzija. Drugi aspekti penzione reforme uključuju odvajanje državnog budžeta za socijalnu sigurnost od opšteg državnog budžeta, uspostavljanje specijalizovanih fondova i uvođenje tripartitnog upravljanja Državnim sistemom socijalnog osiguranja.

Problemi koji su bili u osnovi prethodnog penzijskog sistema i koji su motivisali na radikalne penzione reforme u 1998–1999. godini mogu se rezimirati na sledeći način:

- Sistem je obezbeđivao niske i gotovo fiksne penzije. Prosečna stopa zamene u 1997. godini bila je 27 procenata, a iznos maksimalne penzije bio je tri puta veći od minimalne penzije.
- Poštovanje zakona u vezi sistema socijalnog osiguranja bilo je pogoršano zbog rasta neformalnog tržišta rada.
- Bilo je velikodušnog priznavanja perioda neuplaćivanja doprinosa u penzionoj formuli i širom rasprostranjene prakse prevremenog penzionisanja, što je rezultiralo povećanjem troškova socijalnog osiguranja.

Trenutni bugarski penzijski sistem je stupio na snagu sa Zakonom o obaveznom socijalnom osiguranju 1. januara 2000. godine (2003. godine je preimenovan u Zakon o socijalnom osiguranju). Osnovni ciljevi reforme su bili da se stabilizuje postojeći sistem državnog osiguranja (prvi stub) i da se dozvoli bugarskom stanovništvu da prima veće prihode nakon penzionisanja kroz učešće u penzijskim sistemima drugog i trećeg stuba.

2.1.2. Trenutna struktura sistema

Prvi stub je sistem državnog penzionog osiguranja na bazi tekućeg finansiranja. On se finansira kroz doprinose radnika i poslodavaca, kao i kroz transfere iz državnog budžeta koji pokrivaju nadoknade za nedoprinosne periode. Od 2009. godine država je postala "treći osiguratelj" i plaća doprinose u iznosu od 12 posto od ukupne osnovice za uplatu doprinosa. Država takođe pokriva deficit nastao zbog nedovoljnih prihoda.

---

¹ Ovo poglavlje je pripremila Antoaneta Gancheva u saradnji sa Penka Taneva, Svetozar Zlatanov i Gergana Peeva iz Opšte direkcije za analizu, planiranje i predviđanje Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost.

Prvi stub je pod upravom Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost (NSSI), koji je odgovoran za sticanje prava i isplate penzija i ostale nadoknade socijalnog osiguranja u slučaju privremene nesposobnosti za rad, porodijskog odsustva i nezaposlenosti. Penzionu politiku je formulisalo i primenilo Ministarstvo rada i socijalne politike.

Drugi stub je sistem dodatnog obaveznog penzionog osiguranja. Zasnovan je na individualnim penzionim štednim računima kojima upravljaju licencirane privatne kompanije za penziono osiguranje. Obavezni drugi stub se sastoji od dve vrste penzionih fondova: Univerzalnog penzionog fonda i Strukovnog penzionog fonda.

Univerzalni penzioni fond pokriva sva lica osigurana javnim penzionim osiguranjem, koja su rođena od 1. januara 1960. godine i kasnije. Fond obezbeđuje životna osiguranja u starosti, kao i isplate članovima porodice u slučaju smrti osiguranika. Stopa doprinosa Univerzalnog penzionog fonda je trenutno 5 procenata.

Strukovni penzioni fond pokriva sva lica koja rade u prvoj i drugoj kategoriji radne snage (uključujući lica koja rade opasne i fizički naporne poslove, kao što su rudari, radnici u fabrici čelika, piloti i tako dalje, i oni čine oko 4 procenta zaposlenih), bez obzira na godine starosti. Ovaj Fond obezbeđuje penzije za prevremeno penzionisanje na određen rok za lica mlađa od propisane starosne granice za penzionisanje, kao i isplate članovima porodice u slučaju smrti osiguranika. Stopa doprinosa je 12 procenata za prvu kategoriju i 7 procenata za drugu kategoriju, a doprinose u celosti plaća poslodavac.

Treći stub je sistem dodatnog dobrovoljnog penzionog osiguranja. To je sistem penzione štednje zasnovan na dobrovoljnim doprinosima deponovanim u privatne penzione fondove koje održavaju licencirane kompanije za penziono osiguranje. Trenutno postoje dve vrste: Dobrovoljni penzioni fond i Strukovni penzioni fond. Strukovni penzioni fond je omogućen pod strukovnim sistemima i zasnovan je na kolektivnim ugovorima.

Doprinosi za treći stub plaćaju sami članovi ili njihovi poslodavci. Doprinosi za fond su do određene granice oslobođeni poreza. Nadoknade mogu biti isplaćene u obliku životnih osiguranja ili osiguranja sa određenim rokom za starost ili invaliditet, ili u obliku paušalne ili programske isplate u slučaju porodičnih nadoknada.

2.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata

2.2.1. Pokrivenost

Tabela 2.1 prikazuje broj osiguranika registrovanih u Nacionalnom zavodu za socijalnu sigurnost. U 2009. godini, ukupan broj uplatilaca doprinosa bio je 2.829.819 od toga su 2.566.440 radnici, a 263.379 samoosiguranici. Broj samoosiguranika uključuje 50.168 poljoprivrednika. Treba da se naglasi da su članovi vojske i policije, kao i drugi državni službenici evidentirani u posebnim registrima.

Tabela 2.1 Broj osiguranika prema polu i kategoriji radne snage, 2009			
Indikatori	Muškarci	Žene	Ukupno
Ukupno	1.479.570	1.350.249	2.829.819
Zaposleni	1.318.363	1.248.077	2.566.440
Kategorija radne snage III	1.103.446	1.156.800	2.260.246
Kategorija radne snage II	92.553	13.499	106.052
Kategorija radne snage I	6.848	911	7.759
Ostali (uključujući vojne i policijske službenike)	115.516	76.867	192.383
Samoosiguranici	161.207	102.172	263.379
Lica koje nisu poljoprivrednici, samo za penzije	66.547	26.031	92.578
Lica koje nisu poljoprivrednici, za sve socijalne rizike	68.371	52.262	120.633
Poljoprivrednici samo za penzije	17.020	11.437	28.457
Poljoprivrednici za sve socijalne rizike	9.269	12.442	21.711

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Zakon o socijalnom osiguranju predviđa da je celokupno radno stanovništvo obavezno osigurano. Zaposleni su obavezno osigurani kroz državno socijalno osiguranje za sve socijalne rizike, uključujući starost, invaliditet, smrt, bolest, nezgode na radu i profesionalna oboljenja, kao i nezaposlenost. Pokrivenost za samozaposlene lica zavisi od aktivnosti koju obavljaju.

2.2.2. Poštovanje zakona i naplata doprinosa

Tabela 2.2 Poređenje zaposlenih i osiguranika, 2002–2009								
Godina	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Zaposlena lica (u hiljadama) (1)	3.222	3.317	3.403	3.495	3.612	3.714	3.836	3.723
Osiguranici (u hiljadama) (2)	2.170	2.394	2.492	2.597	2.747	2.864	2.851	2.830
Odnos osiguranih prema zaposlenim (2) / (1)	67,3%	72,2%	73,2%	74,3%	76,0%	77,1%	74,3%	76,0%
Zaposleni ali nisu osigurani (u hiljadama) (3) = (1) – (2)	1.052	923	912	898	865	851	984	893
Odnos (3) / (1)	32,7%	27,8%	26,8%	25,7%	24,0%	22,9%	25,7%	24,0%

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Tabela 2.2 upoređuje broj zaposlenih lica prema podacima Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost sa brojem zaposlenih koji su osigurani od strane Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost. Ovo pokazuje da je stopa pokrivenosti porasla sa 67,3 procenta u 2002. godini na 77,1 procenat u 2007. godini. U 2009. godini, 2,8 miliona ljudi ili 76 posto zaposlenog stanovništva su osigurani od strane Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost, dok 893.000 osoba, ili 24 posto zaposlenog stanovništva, nisu.

Alternativno tome, Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost procenio je broj zaposlenih radnika koji nisu osigurani od strane Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost koristeći podatke o BDP-u. Pretpostavljajući istu produktivnost rada za sve zaposlene, oni procenjuju da nije obuhvaćeno oko 950.000 zaposlenih lica. Ova procena je blizu gorepomenute procene zaposlenih ali neosiguranih lica. Takve neformalne situacije u kojima nema ugovora o zapošljavanju narušavaju radna prava ovih neosiguranih lica, ostavljajući ih nezaštićene od različitih socijalnih rizika.

U Bugarskoj je široko zastupljena praksa neprijavlivanja stvarnih zarada. Podaci koje je obezbedio Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost pokazuju da 28 procenata lica zaposlenih u privatnom sektoru, plaćaju doprinose za socijalnu sigurnost na osnovu minimalne zarade. Neplaćanje ili nedovoljno plaćanje doprinosa vodi ne samo do manjka finansijske ravnoteže, već i do porasta broja starijih osoba sa malim penzijama ili bez ikakvih penzija.

U nameri da proširi osnovicu za uplatu doprinosa, Vlada je primenila nekoliko mera, uključujući smanjenje stope doprinosa i uspostavljanje bliže povezanosti između doprinosa i penzionih nadoknada u penzionoj formuli. Kao što može da se vidi u Tabeli 2.3, osnovica za uplatu doprinosa je, u poređenju sa BDP-om, u stalnom porastu od 2006. godine, iako i dalje ima prostora za poboljšanje.

Tabela 2.3				
Osnovica za uplatu doprinosa kao procenat BDP-a, od 2006. do 2009. godine				
Godina	2006	2007	2008	2009
Osnovica za uplatu doprinosa (u milionima BGN)	10.088	12.311	15.540	16.676
BDP (u milionima BGN)	51.783	60.185	69.295	68.537
Osnovica za uplatu doprinosa kao procenat BDP-a (in %)	19	20	22	24

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Sve poreze i doprinose za osiguranje od 2006. godine naplaćuje Nacionalna agencija za prihode. Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost upravlja delom koji se bavi troškovima penzijskog sistema i kratkoročnim nadoknadama (bolovanje i porodijsko odsustvo, nezgode na radu i profesionalna oboljenja, kao i nezaposlenost).

2.3. Nadoknade

2.3.1. Državna penzija

Sve državne penzije su oslobođene poreza, a neki penzioneri primaju više od jedne penzije ili dodatke na svoju državnu penziju.

2.3.1.1. Uslovi za sticanje prava i starosna granica za penzionisanje

Pod trenutnim zakonodavstvom, osiguranici moraju da ispune dva uslova da bi imali pravo na starosnu penziju. Prvo, moraju da dostignu starosnu granicu za penzionisanje. Drugo, zbir njihovih trenutnih godina i broja godina uplate osiguranja, mora da prelazi određen minimalan broj (takozvano “pravilo bodova”).

U 2010. godini, osiguran muškarac je mogao da prima starosnu penziju ako je napunio 63 godine starosti, a zbir njegovih trenutnih godina i broja godina uplate osiguranja je bio veći od 100. Slično tome, osigurana žena je mogla da prima starosnu penziju ako je napunila 60 godina starosti, a zbir njenih trenutnih godina i broja godina uplate osiguranja je bio najmanje 94².

Po zakonima koji su bili na snazi pre 2000. godine, starosna penzija je isplaćivana muškarcima koji su dostigli 60 godina starosti i barem 25 godina radnog staža, i ženama koje su dotigle 55 godina starosti i najmanje 20 godina radnog staža. Tabela 2.4 prikazuje trenutne uslove za sticanje prava na starosne penzije, izračunate za period tranzicije od 2000. do 2010. godine.

Tabela 2.4 Uslovi za sticanje prava na starosnu penziju, 2000–2010						
Godina	Muškarci			Žene		
	Godine	Zbir godina + period uplate osiguranja	Period uplate osiguranja (na minimumu starosne granice)	Godine	Zbir godina + period uplate osiguranja	Period uplate osiguranja (na minimumu starosne granice)
2000	60,5	98	37,5	55,5	88	32,5
2001	61	99	38	56	89	33
2002	61,5	100	38,5	56,5	90	33,5
2003	62	100	38	57	90	33
2004	62,5	100	37,5	57,5	90	32,5
2005	63	100	37	58	91	33
2006	63	100	37	58,5	92	33,5
2007	63	100	37	59	93	34
2008	63	100	37	59,5	94	34,5
2009	63	100	37	60	94	34
2010	63	100	37	60	94	34

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

2 Na primer, osiguran muškarac star 63 godine može da prima starosnu penziju ako ima period trajanja osiguranja od 37 godina. Ako osiguran muškarac star 63 godine ima period trajanja osiguranja od 35 godina i prestao je da radi, može da prima starosnu penziju kada napuni 65 godina, kada njegove godine starosti i period trajanja osiguranja zajedno dostignu 100 poena. Ako ima period trajanja osiguranja od 35 godina i nije prestao da radi, može da stekne pravo na starosnu penziju sa 64 godine starosti, kada ostvari period trajanja osiguranja od 36 godina.

Kao rezultat napravljenih izmena u Zakonu o socijalnom osiguranju u 2010. godini, pomenuta pravila bodova su ukinuta i uslovi za sticanje prava na penziju se sada navode u smislu postizanja starosne granice za penzionisanje i broja godina tokom kojih je uplaćivano osiguranje. Uslovi za sticanje prava na penziju su postali strožiji nakon ovih izmena. U 2011. godini, starosna penzija se isplaćuje muškarcima koji su dostigli 63 godine starosti i najmanje 37 godine radnog staža, i ženama koje su dostigle 60 godine starosti i najmanje 34 godine radnog staža. U 2012. godini i kasnije, zahtevana dužina radnog staža biće povećavana za četiri meseca svake godine dok se ne dostigne 40 godina za muškarce i 37 godina za žene u 2020. godini. Potom, u 2021. godini starosna granica za penzionisanje za oba pola će biti povećavana za šest meseci svake godine, dok se ne dostigne 65 godina starosti za muškarce i 63 godine za žene u 2026. godini.

Osiguranici koje ne ispunjavaju pomenute uslove za sticanje prava na penziju ipak mogu da ispune uslove za odlazak u starosnu penziju sa napunjenih 65 godina starosti (i muškarci i žene) i sa 15 godina radnog staža.

Periodi u kojima lica primaju nadoknade za socijalnu sigurnost zbog privremene nesposobnosti za rad, porodijskog odsustva i nezaposlenosti računaju se kao periodi punog osiguranja. Ostali periodi neuplaćivanja doprinosa, kao što su odsluženje vojnog roka i briga o deci mlađoj od dve godine, smatraju se periodima trajanja osiguranja. Nakon penzionisanja, doprinosi iz ovih perioda se prenose iz državnog budžeta u budžet socijalne sigurnosti. Iznos se računa na osnovu trajanja perioda neuplaćivanja doprinosa koji su odobreni kao periodi trajanja osiguranja, pri čemu se kao osnovica za uplatu doprinosa uzima minimalna zarada.

U 2009. godini, prosečan očekivani životni vek nakon odlaska u penziju bio je 14,72 godina za muškarce i 20,75 godina za žene. U 2060. godini se očekuje da će životni vek nakon penzionisanja iznositi 22,2 godine za muškarce i 28,1 godina za žene.

2.3.1.2. Penziona formula

Od 2000. godine starosna penzija se izračunava prema sledećoj formuli:

Starosna penzija = AR x IP x IC x AMII,

Pri čemu je:

AR: Stopa prirasta,

IP: Period trajanja osiguranja,

IC: Individualni koeficijent, i

AMII: Nacionalni prosečni mesečni osigurljiv prihod u poslednjih 12 meseci.

Faktori pomenute penzione formule se objašnjavaju na sledeći način:

- Stopa prirasta je trenutno 1,1 procenat po godini osiguranja. Do aprila 2009. godine je bila 1 procenat. Za periode odloženog penzionisanja stopa prirasta je 3 procenta.
- Period trajanja osiguranja se sastoji od doprinosnih i perioda neuplaćivanja doprinosa tokom kojih doprinose plaća država.
- Individualni koeficijent je odnos prosečnog osigurljivog prihoda pojedinica prema nacionalnom prosečnom osigurljivom prihodu. Kada se računa individualni koeficijent, prosek pojedinaca se

računa iz (i) njihove tri najbolje uzastopne godine od poslednjih 15 godina staža pre 1. januara 2007. godine i (ii) celokupnog perioda nakon 1. januara 2007. godine. Referentni period za obračun nečijeg prosečnog osigurljivog prihoda se postepeno proširuje na celokupan radni vek za lica koja su ušla na tržište rada nakon 1994. godine.

- Nacionalni prosečni osigurljiv prihod za 12 meseci koji prethode nečijem penzionisanju, izračunava i prijavljuje Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost na mesečnoj bazi.

Minimalna novčana podrška starijim osobama se obezbeđuje kroz minimalnu starosnu penziju i socijalnu starosnu penziju. Iznos minimalne starosne penzije se određuje svake godine Zakonom o budžetu javne socijalne sigurnosti. Na kraju 2009. godine minimalna starosna penzija je iznosila 136.08 BGN. Pre 2006. godine minimalna starosna penzija određena je na nivo od 115 procenata socijalne starosne penzije, ali je u julu 2006. godine fiksirana na iznos od 85 BGN. Od tada je indeksirana u skladu sa ostalim penzijama. Nedavno, sindikati su predložili da minimalna starosna penzija treba da bude određena na 55 procenata minimalne zarade, a da socijalna starosna penzija bude određena na 50 procenata od linije siromaštva.

Članovi starijih domaćinstava sa prihodom nižim od garantovanog minimalnog prihoda imaju pravo na socijalnu starosnu penziju. Ova penzija je određena na osnovu visine primanja i finansira se iz državnog budžeta. Iznos socijalne starosne penzije određuje Savet ministara. Krajem 2009. godine iznosila je 100,86 BGN.

Maksimalna penzija je postavljena na 35 procenta maksimalnog osigurljivog prihoda. U 2009. godini, maksimalna penzija je bila 700 BGN. Maksimalna penzija će biti ukinuta za sve penzije odobrene nakon 1. januara 2014. godine.

Invalidska penzija se obračunava na sličan način, ali pod sledećim, posebnim pravilima:

- U slučaju invaliditeta koji nije povezan sa radom, period trajanja osiguranja jednak je stvarnim godinama staža plus odobren period. Odobren period je jednak razlici između starosne granice za penzionisanje i trenutne starosti osiguranika. Takođe se uzimaju u obzir posebni koeficijenti koji se određuju procentom umanjjenja radne sposobnosti.
- U slučaju invaliditeta koji jeste povezan sa radom, period trajanja osiguranja je jednak 30, 35 ili 40 godina zavisno od procenta umanjjenja radne sposobnosti. Prosečan iznos penzije u slučaju invaliditeta koji je povezan sa radom je otprilike 5 procenata viši od prosečne penzije u slučaju invaliditeta koji nije povezan sa radom.

Porodična penzija se obračunava kao procenat penzije preminulog lica. Iznosi 50 procenata penzije preminulog lica u slučaju samo jednog korisnika penzije, 75 procenata u slučaju dva korisnika penzije i 100 procenata u slučaju tri ili više korisnika penzije. Porodičnu penziju dele svi korisnici koji na nju imaju pravo. Minimalna porodična penzija iznosi 75 procenata minimalne starosne penzije.

Tabela 2.5						
Minimalne i maksimalne penzije i njihova indeksacija, 2000–2010						
Godina	Socijalna starosna penzija (BGN)	Minimalna starosna penzija (BGN)	Maximalna starosna penzija (BGN)	Indeksacija		Božićni dodaci (BGN)
				Datum	Stopa (%)	
2000	40,00	46,00	160,00	1. januar	Nova penziona formula	36,2
2001	44,00	50,60	176,00	1. jun	10	20,0
2002	46,64	53,64	186,56	1. jun	6	41,5
2003	50,00	57,50	200,00	1. jun	6,2	48,2
2004	53,00	60,95	420,00	1. jun	6,0	44,2
2005	60,00	69,00	420,00	1. jun	7,0	21,9
2006	63,00	85,00	455,00	1. januar	5,0	50,0
				1. jul	3,5	
2007	76,23	102,85	490,00	1. jul	10,0	100,0
				1. oktobar	10,0	
2008	84,12	113,49	490,00	1. jul	10,35	150,0
				1. oktobar	Rekalkulacija	
2009	100,86	136,08	700,00	1. april	Povećanje stope prirasta	25,0 (Isplaćeno u januaru 2010)
				1. jul	9	
2010	100,86	136,08	700,00	—	—	

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

2.3.1.3. Prevremene penzije

U Bugarskoj, prevremeno penzionisanje nije opcija za sve zaposlene. Ono je jedino moguće za sledeće grupe osiguranika:

- lica koje rade u prvoj i drugoj kategoriji radne snage (tj. na opasnim ili fizički napornim poslovima),
- službenici vojske i policije, i
- nastavnici.

Radnici u prvoj i drugoj kategoriji radne snage su obavezno pokriveni Strukovnim penzionim fondom od 2000. godine. Tokom tranzicionog perioda od 2000. do 2014. godine, radnici u ovim kategorijama mogu ili da dobiju prevremenu penziju iz prvog stuba prebacivanjem bilansa sa svojih individualnih računa u državni penzijski sistem, ili da se penzionišu u propisanu starosnu granicu za penzionisanje i dobiju svoj akumulirani bilans kao paušalnu isplatu.

U prethodnom slučaju, osiguranici sa najmanje deset godina staža u prvoj kategoriji radne snage mogu da se penzionišu sa 52 godine za muškarce odnosno 47 godina za žene, odnosno ako je zbir njihovih godina i godina osiguranja najmanje 100 za muškarce i 94 za žene. Za prvu kategoriju osiguranika, tri godine staža se računaju kao pet (67 procenata povećanje). Slično ovome, osiguranici sa najmanje deset godina staža u drugoj kategoriji radne snage mogu da se penzionišu sa 57 za muškarce odnosno 52 godina za žene, odnosno ako je zbir njihovih godina i godina osiguranja najmanje 100 za muškarce i 94 za žene. Za drugu kategoriju osiguranika, četiri godine staža se računaju kao pet (25 procenata povećanje).

Od 2015. godine pa nadalje, penzije za prevremeno penzionisana lica će biti isplaćivane direktno iz Strukovnog penzionog fonda.

Tabela 2.6 pokazuje broj penzionera koji su ispunili periode osiguranja u prvoj i drugoj kategoriji radne snage.

Tabela 2.6					
Broj penzionera sa produženim periodima osiguranja, 2009					
Kategorija radne snage	Broj penzionera	Prosečan period trajanja osiguranja (u godinama)			Prosečna penzija (BGN)
		Ukupno	Delotvoran period rada	Dodatni period	
Prva kategorija	38.864	43,2	25,9	17,3	503,67
Druga kategorija	95.277	40,0	32,0	8,0	286,82
Kombinovani periodi	588.375	41,6	32,7	8,9	348,20
Ukupno	722.516	41,5	32,2	9,2	348,47

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Kadrovi vojske i policije imaju pravo na penzije bez obzira na godine starosti nakon ispunjenja dvadesetpetogodišnjeg perioda trajanja osiguranja, od kojih su dve trećine proveli u vojnoj ili policijskoj službi. Počevši od 2012. godine, predviđen period trajanja osiguranja za ova lica će biti povećan za četiri meseca po godini dok se ne dostigne 28 godina. Za potrebe penzionog obračuna, tri godine staža se računaju kao pet (67 procenata povećanje). Tabela 2.7 prikazuje statistiku vojnih i policijskih penzija kao i posebnih zaslužnih penzija od 2009. godine. Državni budžet plaća doprinose za vojne i policijske službenike. Državni doprinosi su, međutim, nedovoljni da pokriju penzione troškove za ove kategorije osiguranika. Zaslužne penzije odobrava Narodna skupština, na predlog Saveta ministara, licima koja su dala poseban doprinos naciji. Iznos posebne zaslužne penzije je postavljen na maksimalan iznos penzije (trenutno 700 BGN). Prosečna penzija u donjoj tabeli je niža zato što, takođe, uključuje porodične penzije (koje iznose 50 procenata penzije preminulog korisnika).

Tabela 2.7			
Penzioneri sa privilegovanim pravima, 2009			
Kategorija	Broj penzionera	Prosečna penzija (BGN)	Penzije kao % neto iznosa prosečnog osigurljivog prihoda
Službenici vojske i policije	92.313	410,61	94,5
Posebne zaslužne penzije (finansirane iz Državnog budžeta)	18	599,84	138,1

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Penzioni fond za nastavnike, ustanovljen 1997. godine, omogućava prevremeno penzionisanje za nastavnike u javnim i privatnim školama. Fond se finansira iz doprinosa koji su jednaki 4,3 procenta zarade, plaćenih od strane poslodavca. Od 2000. godine, nastavnici imaju pravo da se penzionišu tri godine pre uobičajene starosne granice za penzionisanje ako su ispunili neophodan period trajanja osiguranja kao nastavnici. Neophodan period trajanja osiguranja je 30 godina za muškarce i 25 godina za žene. Ipak, nastavničke penzije su smanjene za 0,2 procenta za svaki mesec prevremenog penzionisanja. Od 2012. godine pa nadalje, neophodan period trajanja osiguranja će biti povećavan za četiri meseca svake godine dok ne dostigne 33 godine za muškarce i 28 godina za žene.

2.3.1.4. Invalidske penzije

Invalidske penzije se isplaćuju osiguranicima koji su izgubili više od 50 procenata svoje sposobnosti za rad i ispunili minimalno pet godina trajanja osiguranja. Za osiguranike ispod 30 godina starosti, neophodan period trajanja osiguranja je skraćen na sledeći način:

- Za lica ispod 20 godina starosti, lica rođena slepa ili lica koje su oslepela pre početka rada, invalidske penzije su dostupne bez obzira na trajanje njihovog osiguranja.
- Za lica između 20 i 24 godina starosti, neophodna je jedna godina osiguranja.
- Za lica između 25 i 29 godina starosti, neophodne su tri godine osiguranja.

Lica sa više od 50 procenata gubitka radne sposobnosti zbog nezgode na radu ili profesionalnog oboljenja, kvalifikovana su za invalidsku penziju bez obzira na trajanje njihovog osiguranja.

Invalidske penzije za oboljenja koja nisu u vezi sa radom, ne odobravaju se licima koja primaju starosne penzije.

U prvoj deceniji 21. veka, invalidska penzija se uopšteno smatrala alternativom za penzionisanje ukoliko lice nije ispunilo uslove za starosnu penziju. Dok je broj invalidskih penzionera ispod propisane starosne granice za penzionisanje iznosio oko 150.000 u 1999. godini, naglo je porastao posle 2000. godine, a vrhunac je dostigao 2006. godine sa 274.000. Te godine je Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost sproveo temeljnu istragu i kontrolu novih zahteva za penzionisanje i ispitao odluke stručnjaka Regionalne stručne medicinske komisije (REMC) u vezi invaliditeta. Nakon toga, broj invalidskih penzionera sa oboljenjima koja nisu u vezi sa radom registrovan u 2008. godini, opao je za 0,3 procenta u poređenju sa 2007. godinom. Sa finansijskom krizom, ipak, u 2010. godini je zabeleženo novo povećanje broja invalidskih penzionera. Iz tog razloga se u narednim godinama očekuju dodatne mere. Misija MMF-a je 2010. godine predložila strožije nadgledanje invalidskih penzija kroz nasumično medicinsko, ponovno procenjivanje invalidskih penzionera od strane medicinske komisije Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost.

2.3.1.5. Indeksacija penzija

Indeksacija penzija od 2000. do 2010. godine je rezimirana u gornjoj Tabeli 2.5. Do 2006. godine sve penzije su indeksirane u junu svake godine na osnovu zbira od 25 procenata stope porasta prosečnog osigurljivog prihoda i 75 procenata povećanja indeksa potrošačkih cena za prethodnu kalendarsku godinu. Od 2007. godine, osnova indeksacije je promenjena na zbir od 50 procenata stope porasta prosečnog osigurljivog prihoda i 50 procenata povećanja indeksa potrošačkih cena za prethodnu godinu.

Dve dodatne indeksacije su preduzete 2006. i 2007. godine, a dodatne ad hoc mere su primenjene 2008. i 2009. godine da bi se povećao nivo penzionih nadoknada. U oktobru 2008. godine sve penzije su ponovo obračunate na osnovu prosečnog osigurljivog prihoda za 2007. godinu (što je rezultiralo povećanjem prosečne penzije za 5 procenata), i u aprilu 2009. godine stopa prirasta penzione formule je povećana sa 1 procenta na 1,1 procenat za sve penzionere (što u teoriji podrazumeva 10 procenata povećanja penzionih nivoa).

Od 2001. do 2009. godine, stopa porasta prosečnog osigurljivog prihoda je bila 11,1 procenata godišnje, a stopa povećanja indeksa potrošačkih cena 6,4 procenta godišnje. Prosečna stopa penzione indeksacije (uključujući i regularne i dodatne indeksacije) za isti period je bila 9,2 procenata godišnje. Ako se dve dodatne mere – ponovno obračunavanje penzija u oktobru 2008. godine i povećanje stope prirasta u aprilu 2009. godine – uzmu u obzir, prosečna stopa penzionog povećanja bi bila 9,9 procenata godišnje, što je jednako oko 89 procenata povećanja zarade.

Objavljeno je da penzije neće biti indeksirane od 2010. do kraja 2012. godine.

2.3.2. Obavezno kapitalno finansirane penzije

2.3.2.1. Osnovna struktura

Tabela 2.8 prikazuje broj osiguranika Univerzalnog penzionog fonda (UPF) i Strukovnog penzionog fonda (PPF) prema polu i godinama starosti na kraju 2009. godine.

Univerzalni penzioni fond pokriva sva lica osigurana kroz državno penziono osiguranje rođena 1. januara 1960. godine i nakon tog datuma. Fond obezbeđuje životna osiguranja u starosti kao i isplate u slučaju smrti. Stopa doprinosa fonda je u početku bila 2 procenta u 2002. godini. Trenutno je 5 procenata (2,8 procenta doprinosa uplaćuju poslodavci, 2,2 procenta zaposleni), i dodatno će porasti na 7 procenata do 2017. godine.

Radnici u prvoj i drugoj kategoriji radne snage moraju, bez obzira na njihove godine starosti, da budu članovi Strukovnog penzionog fonda kao dodatku Univerzalnog penzionog fonda. Strukovni penzioni fond obezbeđuje prevremene penzije na određen rok (osam godina pre propisane starosne granice za penzionisanje za radnike prve kategorije radne snage, i tri godine pre propisane starosne granice za penzionisanje za radnike druge kategorije radne snage), kao i isplate u slučaju smrti. Od 2000. godine, stopa doprinosa je određena na 12 procenata za prvu kategoriju i 7 procenata za drugu kategoriju, a doprinose u celosti plaća poslodavac.

Nacionalna agencija za prihode naplaćuje sve doprinose socijalne sigurnosti, uključujući doprinose za obavezne privatne penzione sisteme, i prebacuje doprinose u njihove pojedine penzione fondove.

Tabela 2.8

Broj osiguranika dodatnih obaveznih penzionih fondova razvrstano prema polu i godinama starosti, 31. decembar 2009. godine

Starosna grupa	Univerzalni penzioni fond (UPF)*			Strukovni penzioni fond (PPF)		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
15–19	16.833	17.110	33.943	87	17	104
20–24	188.121	166.985	355.106	5.041	920	5.961
25–29	249.864	229.097	478.961	14.623	2.098	16.721
30–34	280.187	265.356	545.543	24.424	3.108	27.532
35–39	269.859	261.162	531.021	29.780	4.498	34.278
40–44	247.844	242.586	490.430	33.599	6.191	39.790
45–49	249.906	250.014	499.920	32.888	6.722	39.610
50–54	—	—	—	28.847	5.718	34.565
55–59	—	—	—	17.422	2.909	20.331
60–64	—	—	—	5.427	1.051	6.478
65 i više	—	—	—	1.358	201	1.559
Ukupno	1.502.614	1.432.310	2.934.924	193.496	33.433	226.929
Prosečne godine	34,4	34,7	34,5	42,5	43,3	42,6

* Lica rođena nakon 1. januara 1960. godine su obavezno osigurana od strane Univerzalnog penzionog fonda.

Izvor: Finansijska nadzorna komisija.

I Univerzalni i Strukovni penzioni fondovi su nezavisna pravna lica kojima upravljaju kompanije za penziono osiguranje (PICs). Kompanije za penziono osiguranje moraju da dobiju licencu od Finansijske nadzorne komisije (FSC) i imaju minimalan iznos neophodnog kapitala. Trenutno na tržištu radi deset kompanija za penziono osiguranje. Svaka kompanija može da osnuje i upravlja jednim Univerzalnim i jednim Strukovnim penzionim fondom. Tabela 2.9 navodi kompanije za penziono osiguranje i njihov udeo u tržištu u 2009. godini.

Finansijska nadzorna komisija je osnovana 1. marta 2003. godine Aktom o finansijskoj nadzornoj komisiji. Komisija je specijalizovano upravno telo koje reguliše i nadgleda finansijski sektor. Nezavisna je od izvršne vlasti, a izveštaje podnosi Narodnoj skupštini.

Regulativne i nadzorne aktivnosti Finansijske nadzorne komisije većinom sprovode nadzorne Filijale za investicije, osiguranje i socijalno osiguranje. Ove Filijale su organizovane na sledeći način:

- U Nadzornoj filijali za investicije su direkcije koje pokrivaju četiri oblasti: Preliminarni nadzor, Inspekciju i nadzor na daljinu, Primenu i istragu zloupotrebe tržišta, i Regulatornu politiku i analizu tržišta.
- U Nadzornoj filijali za osiguranje su direkcije koje pokrivaju tri oblasti: Regulatorne režime i zaštitu potrošača, Inspekciju i finansijski nadzor, i Regulatornu politiku i analizu tržišta.

- U Nadzornoj filijali za socijalno osiguranje su direkcije koje pokrivaju dve oblasti: (i) Regulatorne režime i procenu rizika, i (ii) Kontrolu aktivnosti.

Tabela 2.9 Kompanije za penziono osiguranje i njihov udeo u tržištu, 2009 (%)				
	Univerzalni penzioni fond		Strukovni penzioni fond	
	Broj osiguranika	Neto aktiva	Broj osiguranika	Neto aktiva
PF Doverie	34,80	36,70	33,42	36,65
PF Allianz Bulgaria	19,41	21,41	16,05	19,60
PF Saglasie	13,05	11,73	15,73	17,19
PF DSK–Rodina	10,53	8,94	8,48	5,77
ING PF	8,84	9,98	7,25	5,71
PF CCB–SILA	5,36	4,42	5,77	3,22
Lujoil Garant–Bulgaria–PF	4,08	4,28	6,30	7,00
PF Future	2,60	1,74	2,43	1,03
PF Toplina	1,10	0,69	4,39	3,79
PF Pensionnoosiguritelen Institut	0,23	0,11	0,18	0,04
Ukupno	100,00	100,00	100,00	100,00

Izvor: [Finansijska nadzorna komisija](#).

2.3.2.2. Učinak investicija

Kompanije za penziono osiguranje investiraju aktivu fondova dodatnog penzionog osiguranja u cilju povećanja prihoda da bi obezbedili adekvatan prihod za starija lica. Svaki penzioni fond upravlja jednim investicionim portfolijom.

Resursi Univerzalnog i Strukovnog penzionog fonda se plasiraju na osnovu pouzdanosti, likvidnosti, profitabilnosti i diversifikacije. Kompanije za penziono osiguranje mogu da investiraju aktivu fonda dodatnog penzionog osiguranja u hartije od vrednosti izdate ili garantovane od strane Vlade, akcije, bankarske depozite, hipotekarne obveznice i korporativne obveznice, dužničke hartije od vrednosti i investicione nekretnine u Bugarskoj, u državama članicama Evropske unije ili državama članicama Ugovora o Evropskoj ekonomskoj zoni.

Na kraju 2009. godine, ukupna aktiva sistema drugog stuba iznosila je 2,6 milijarde BGN, od toga 2,2 milijarde BGN iz Univerzalnog penzionog fonda i 453 miliona BGN iz Strukovnog penzionog fonda. Tabela 2.10 prikazuje strukturu aktive Univerzalnog i Strukovnog penzionog fonda u 2009. godini.

Do 2008. godine, postojao je trend investiranja u rizičnije aktive zbog većih prinosa. Kao rezultat toga, procenat investicija u akcijama dostigao je 32,6 procenta u 2007. godini. Kada je finansijska kriza pogodila bugarsko tržište kapitala 2008. godine investicije su premeštene u manje rizične instrumente. Zatim, u drugoj polovini 2009. godine kada su postali vidljivi prvi pokazatelji oporavka tržišta, došlo je do postepene promene u strukturi aktive penzionog fonda drugog stuba. U 2009. godini, procenat investicija u državnim

hartijama od vrednosti je pao na 21,1 procenat, akcije su porasle na 22,0 procenta, bankarski depoziti su porasli na 23,8 procenata zbog visokih kamatnih stopa, a obveznice su zadržale svoj procenat.

Tabela 2.10
Struktura aktive dodatnih obaveznih penzionih fondova, 2009

	Univerzalni penzioni fond		Strukovni penzioni fond	
	Aktiva (u hiljadama BGN)	Udeo (%)	Aktiva (u hiljadama BGN)	Udeo (%)
Ukupna aktiva	2.189.428	100,00	452.959	100,00
I. Investicije	2.040.765	93,21	427.516	94,38
Investicije na inostranim tržištima	794.002	36,27	134.002	29,58
1. Dužničke hartije od vrednosti izdate ili garantovane od strane država članica EU ili njihovih centralnih banaka	503.624	23,00	94.991	20,97
2. Korporativne obveznice	451.872	20,64	91.610	20,22
3. Hipotekarne obveznice	24.716	1,13	7.090	1,57
4. Municipalne obveznice	42.516	1,94	10.139	2,24
5. Akcije, prava i jedinice	459.536	20,99	108.383	23,93
5.1. Akcije i prava na akcije posebnih investicionih kompanija	50.607	2,31	16.434	3,63
5.2. Akcije i jedinice, izdate od strane kolektivnih investicionih sistema	234.396	10,71	45.984.26	10,15
5.3. Ostale akcije, prava i jedinice	174.534	7,97	45.965	10,15
6. Bankarski depoziti	523.989	23,93	105.102	23,20
7. Nekretnine	34.512	1,58	10.200	2,25
II. Gotovina	111.148	5,08	18.392	4,06
III. Kratkoročna potraživanja	37.515	1,71	7.051	1,56

Izvor: Finansijska nadzorna komisija.

Treba da se ima u vidu da su strane investicije značajno porasle, od 1,2 procenta ukupne aktive u 2005. godini do 21,8 procenata u 2007. godini i 34,4 procenta u 2009. godini. Ovo povećanje je nastalo zbog liberalizacije stranih investicija koja je pratila ulazak Bugarske u EU 2007. godine, zajedno sa manjkom likvidnosti i odgovarajućih instrumenata na domaćem tržištu koji bi absorbivali rastuću aktivu.

Tabela 2.11 rezimira zakonska ograničenja postavljena na različite vrste finansijskih instrumenata navedenih u Zakonu o socijalnom osiguranju (član 178)³.

3 Pored toga, vrednost finansijskih instrumenata koje je izdao jedan agent ne treba da prelazi 10 procenata ukupne investicije.

Tabela 2.11 Zakonska ograničenja stavljena na različite investicione instrumente u dodatnim obaveznim penzionim fondovima		
Jedini- nica	Instrumenti	Maksimalan procenat
1	Deonice (osim onih pod stavkom 2)	20
2	Deonice posebnih investicionih kompanija	5
3	Obveznice izdate od strane lokalnih samouprava u Bugarskoj i inostranstvu, i ograničene dužničke obveznice izdate od strane lokalnih samouprava u inostranstvu	15
4	Bankarski depoziti, omogućavaju da investicija u depozite neke banke ne može da pređe 5 procenata aktive fonda	25
5	Hipotekarne obveznice koje je izdala lokalna banka, odobrene Zakonom o hipotekarnim obveznicima	30
6	Korporativne obveznice izdate ili garantovane od strane banaka sa više od 50 procenata učešća države	10
7	Korporativne obveznice, dužničke obveznice država članica EU i ograničene dužničke obveznice država navedenih po nalogu Evropske komisije	25
8	Osigurane korporativne obveznice	5
9	Akcije ili deonice kolektivnih investicionih sistema, kojima upravlja jedna menadžerska kompanija	15
10	Aktiva u valuti koja nije BGN ili euro	20
11	Investicione nekretnine u Bugarskoj ili drugoj državi članici EU	5

Izvor: [Finansijska nadzorna komisija](#).

Tabela 2.12 prikazuje stopu prinosa investicija napravljenih u penzionim fondovima drugog stuba između 2005. i 2009. godine. Kao rezultat svetske ekonomske krize, penzioni fondovi su izgubili više od 20 procenata svoje aktive u 2008. godini. Međutim, u 2009. godini penzioni fondovi su zabeležili pozitivne stope prinosa: ponderisana prosečna stopa prinosa investicija napravljenih u Univerzalnom penzionom fondu je bila 7,91 procenat (kreće se od 5,47 do 13,69 procenata), a ponderisana prosečna stopa prinosa investicija napravljenih u Univerzalnom penzionom fondu je bila 7,85 procenata (kreće se od 5,17 do 10,74 procenata).

Tabela 2.12 Stope prinosa dodatnih obaveznih penzionih fondova, 2005–2009 (%)					
Godina	2005	2006	2007	2008	2009
Univerzalni penzioni fond (UPF)					
– Ponderisane	7,59	7,35	15,38	–20,15	7,91
– Prosečne	8,16	8,78	17,19	–21,14	8,11
Professional Pension Fund (PPF)					
– Ponderisane	8,33	8,45	15,57	–23,13	7,85
– Prosečne	7,96	9,33	17,04	–22,77	7,39

Izvor: [Finansijska nadzorna komisija](#).

2.3.2.3. Efikasnost (upravljačke takse)

Zakon o socijalnom osiguranju predviđa sledeće vrste taksi koje kompanije za penziono osiguranje mogu da naplaćuju:

- do 5 procenata doprinosa prenesenih u penzioni fond, i
- investiciona taksa na stopu ne prelazi 1 procenat godišnje od neto vrednosti aktive.

Kompanije za penziono osiguranje takođe mogu da naplaćuju dodatnu taksu koja ne prelazi 20 BGN ako osigurano lice prenosi novčana sredstva sa svog individualnog računa iz jednog fonda u drugi. Taksu će platiti osigurano lice.

Sve kompanije za penziono osiguranje sada naplaćuju zakonski odobrene maksimalne iznose taksi.

2.3.2.4. Faza isplate

Nadoknade iz univerzalnih penzionih fondova mogu da se naplate kada osiguranik stekne pravo na starosnu penziju iz prvog stuba. Nadoknade iz univerzalnih penzionih fondova mogu da se naplate do pet godina pre propisane starosne granice za penzionisanje, pod uslovom da je akumulirani saldo na računu pojedinca dovoljan da obezbedi iznos minimalne starosne penzije.

Strukovni penzioni fond obezbeđuje penzije za prevremeno penzionisanje sa određenim rokom do propisane starosne granice za penzionisanje, kao i isplate u slučaju smrti. Nadoknade za prevremeno penzionisanje iz Strukovnog penzionog fonda mogu da naplate:

- lica sa najmanje deset godina uplate osiguranja u prvoj kategoriji radne snage koja nemaju više od osam godina do propisane starosne granice za penzionisanje, ili
- lica sa najmanje petnaest godina uplate osiguranja u drugoj kategoriji radne snage koja nemaju više od tri godine do propisane starosne granice za penzionisanje.

Kompanije za penziono osiguranje omogućavaju ove isplate nadoknada. Univerzalni penzioni fond obezbeđuje starosna životna osiguranja, kao i paušalne isplate u slučaju smrti. Očekuje se da isplata penzija iz Univerzalnog penzionog fonda počne 2021. godine. Strukovni penzioni fond će obezbediti osiguranja za prevremene penzije sa određenim rokom. Prve penzije za prevremeno penzionisana lica iz Strukovnog penzionog fonda se očekuju 2015. godine.

2.3.3. Dobrovoljni penzioni fondovi

Svaka osoba starija od 16 godina može da se priključi dobrovoljnim penzionim fondovima trećeg stuba. Fondovi su puno kapitalno finansirani, sa penzijskim sistemima sa definisanim doprinosima zasnovanim na individualnim računima.

U 2007. godini, uveden je Profesionalni penzioni fond. Profesionalni penzioni fond se zasniva na ugovoru o kolektivnom pregovaranju ili kolektivnom ugovoru između pokrovitelja i članova fonda. Doprinosi koje plaćaju poslodavci (do 60 BGN mesečno) i zaposleni (do 10 procenata njihovog oporezivog prihoda) su oslobođeni poreza. Nadoknade mogu biti isplaćene u obliku životnih osiguranja, osiguranja sa određenim rokom i paušalnih isplata.

Glavni podsticaj koji je vodio ka usvajanju ove vrste osiguranja bila je neophodnost da se EK Direktiva 2003/41 (IORP Directive) prenese u nacionalno zakonodavstvo. Shodno tome, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o socijalnom osiguranju⁴ je usvojen 2006. godine i stupio je na snagu 1. januara 2007. godine.

Tabele 2.13 i 2.14 rezimiraju osnovne aspekte dobrovoljnih penzionih fondova na kraju 2009. godine. Treba da se naglasi da ova tabela ne pokriva Profesionalni penzioni fond.

Tabela 2.13 Broj osiguranika dodatnih dobrovoljnih penzionih fondova razvrstano prema polu i godinama starosti, 31. decembar 2009. godine			
Godine	Muškarci	Žene	Ukupno
15–19	215	152	367
20–24	5.077	3.180	8.257
25–29	14.617	10.896	25.513
30–34	28.192	19.263	47.455
35–39	43.240	28.409	71.649
40–44	52.177	35.820	87.997
45–49	52.648	40.838	93.486
50–54	53.229	42.346	95.575
55–59	45.811	37.229	83.040
60–64	32.196	21.946	54.142
65 i stariji	21.874	8.981	30.855
Ukupno	349.276	249.060	598.336

Izvor: Finansijska nadzorna komisija.

4 Službeni glasnik 56, 11. jul 2006. godine.

Tabela 2.14
Struktura aktive dobrovoljnih penzionih fondova, 2009

	Aktiva (u hiljadama BGN)	Udeo (%)
Ukupna aktiva	529.146	100,00
I. Investicije	496.932	93,91
Investicije na inostranim tržištima	162.103	30,63
1. Dužničke hartije od vrednosti izdate ili garantovane od strane Država članica EU ili njihovih centralnih banaka	70.336	13,29
2. Korporativne obveznice	122.495	23,15
3. Hipotekarne obveznice	2.449	0,46
4. Municipalne obveznice	11.168	2,11
5. Akcije, prava i jedinice	129.658	24,5
5.1. Akcije i prava na akcije posebnih investicionih kompanija	23.319	4,41
5.2. Akcije i jedinice, izdate od strane kolektivnog investicionog sistema	57.130	10,8
5.3. Ostale akcije, prava i jedinice	49.209	9,3
6. Bankarski depoziti	125.274	23,67
7. Nekretnine	35.553	6,72
II. Gotovina	12.735	2,41
III. Kratkoročna potraživanja	19.478	3,68

Izvor: Finansijska nadzorna komisija.

2.3.4. Adekvatnost nadoknada

Tabela 2.15 prikazuje broj penzionera i iznos njihovih prosečnih penzija prema vrsti penzije u 2009. godini.

Tabela 2.15
Broj penzionera i iznos njihovih prosečnih penzija prema vrsti penzije, 2009. godina

	Broj penzionera	%	Prosečna penzija (u BGN)	%
Ukupno	2.192.524	100,0	244,46	100,0
Doprinosne penzije	2.134.458	97,4	252,73	103,4
Starosne	1.660.485	75,7	263,26	104,2
Invalidske	351.101	16,0	202,92	77,1
Porodične penzije	122.872	5,6	161,89	79,8
Nedoprinosne penzije	58.066	2,6	132,62	81,9

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Tabela 2.16 upoređuje iznos prosečne penzije sa prosečnim bruto osigurljivim prihodom za period od 2000. do 2009. godine. Od 2004. godine prosečna penzija je brže porasla od prosečnog osigurljivog prihoda. Kao posledica toga, prosečna bruto stopa zamene (definisana kao odnos prosečne penzije prema prosečnom bruto osigurljivom prihodu), je porasla sa 39,8 procenata u 2000. godini na 44,1 procenat u 2009. godini. U poređenju sa neto osigurljivim prihodom, prosečna penzija je porasla sa 51,1 procenat u 2000. godini na 56,3 procenata u 2009. godini.

Tabela 2.16 Prosečan osigurljivi prihod i prosečni iznosi penzije, od 2000. do 2009. godine										
Godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Prosečan osigurljivi prihod (BGN) (1)	217,11	242,96	259,75	280,76	308,8	331,62	354,5	398,17	500,56	554,78
Indeks 2000=100	100	112	120	129	142	153	163	183	231	256
Prosečna penzija (BGN) (2)	83,42	90,72	98,86	106,68	121,17	132,77	147,93	171,62	208,97	244,46
Indeks 2000=100	100	109	119	128	145	159	177	206	251	293
Prosečna bruto stopa zamene (2) / (1)	39,8%	38,0%	39,4%	39,4%	40,4%	40,6%	42,9%	43,1%	41,7%	44,1%
Prosečna neto stopa zamene	51,1%	48,2%	49,9%	49,6%	51,0%	51,6%	53,3%	53,5%	53,3%	56,3%

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Uprkos značajnim porastima u nivoima penzije poslednjih godina, oko milion penzionera (47 procenata svih penzionera) primali su penzije u iznosu koji je bio ispod linije siromaštva (211 BGN mesečno) na kraju 2009. godine. Prema podacima Eurostat, stopa siromaštva je 2008. godine bila 34 procenata među bugarskim stanovništvom starosti 65 godina i više, a 40 procenata među stanovništvom starosti 75 godina i više.

2.4. Troškovi i finansiranje

2.4.1. Stope doprinosa

Tabela 2.17 rezimira stope doprinosa za socijalnu sigurnost prema kategoriji osiguranika i prema vrsti nadoknada u 2010. godini. Stope doprinosa od 2000. do 2010. godine se nalaze u Tabeli 2.A.1 u Aneksu.

Tabela 2.17
Stope doprinosa za socijalnu sigurnost, 2010. (%)

	Penzija				Bolovanje i porodijsko odsustvo	Nezgode na radu i profesionalna oboljenja	Nezaposlenost	Ukupno*
	Prvi stub		Drugi stub					
	Rođeni pre 1. januara 1960. godine	Rođeni posle 1. januara 1960. godine	Univerzalni fond (rođeni na ili posle 1. januara 1960. godine)	Strukovni fond (kategorije II i III)				
Zaposleni								
Kategorija radne snage III	16,0	11,0	5,0		3,5	0,4–1,1	1,0	21,2
Poslodavci	8,9	6,1	2,8		2,1	0,4–1,1	0,6	12,3
Zaposleni	7,1	4,9	2,2		1,4		0,4	8,9
Kategorija radne snage II	19,0	14,0	5,0	7,0	3,5	0,4–1,1	1,0	31,2
Poslodavci	11,9	9,1	2,8	7,0	2,1	0,4–1,1	0,6	22,3
Zaposleni	7,1	4,9	2,2		1,4		0,4	8,9
Kategorija radne snage I	19,0	14,0	5,0	12,0	3,5	0,4–1,1	1,0	36,2
Poslodavci	11,9	9,1	2,8	12,0	2,1	0,4–1,1	0,6	27,3
Zaposleni	7,1	4,9	2,2		1,4		0,4	8,9
Državni službenici	16,0	11,0	5,0		3,5	0,4–1,1	1,0	21,2
Vojni kadrovi	19,0	14,0	5,0		3,5		1,0	23,5
Samoosiguranici								
Samo sa penzijom	16,0	11,0	5,0					16,0
Za sve socijalne rizike	16,0	11,0	5,0		3,5			19,5

* Pretpostavlja se da je stopa doprinosa za nezgode na radu i profesionalna oboljenja 0,7 procenata.

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Od 2009. godine, država je postavljena za "trećeg osiguratelja" i plaća doprinose u iznosu od 12 procenata od ukupnog prihoda od osiguranja. Država takođe plaća ukupne doprinose (tj. i udeo poslodavca i udeo zaposlenog) za vojsku, policiju, javne službenike i magistrate.

Državna politika ima za cilj da poveća osnovicu za uplatu doprinosa, i da smanji stopu doprinosa. Kao rezultat toga, osigurljiv prihod kao procenat BDP-a je značajno porastao od 2006. godine (videti Tabelu 2.3 gore). Kao što je prikazano u Tabeli 2.18, maksimalan osigurljiv prihod je 2.000 BGN. U 2010. godini, minimalan osigurljiv prihod za samozaposlene bio je znatno povećan na 420 BGN.

Tabela 2.18									
Prosečan prihod, minimalan prihod i maksimalan osigurljiv prihod, 2002–2010									
Godina	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Prosečan osigurljiv prihod (BGN)	259,75	280,76	308,80	331,62	354,50	398,17	500,6	554,78	570,33
Minimalan osigurljiv prihod samozaposlenih (BGN)	170	200	200	220	220	220	240	260	420
Maksimalan osigurljiv prihod (BGN)	850	1.000	1.200	1.300	1.400	1.400	2.000	2.000	2.000

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Zakon o osnivanju Srebrnog demografskog fonda rezervi usvojen je 2008. godine u Narodnoj skupštini. Cilj Srebrnog demografskog fonda rezervi je da akumulira javne resurse koji će se koristiti prema rastućem deficitu u državnom penzionom fondu. Od jula 2010. godine, oko 1,6 milijardi BGN (0,8 milijardi EUR) izdvojeno je iz konsolidovanog državnog budžeta za ovu svrhu na poseban račun u Narodnoj banci. Sredstva ovog Fonda još nisu isplaćena, delom zbog nedostatka pravnog okvira koji bi definisao uslove pod kojima bi se ovaj Fond mogao iskoristiti.

2.4.2. Poslovanja Državnog penzionog fonda

Tabela 2.19 prikazuje prihode i troškove Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost za period od 2000. do 2009. godine. Ukupni izdatak za penzije u 2009. godini iznosio je 9,8 procenta BDP-a, što je njegov najviši iznos od 2000. godine.

U 2009. godini, smanjena stopa zaposlenosti i neregularna i odložena isplata zarada proističu iz svetske ekonomske krize pogoršane nesigurnom finansijskom situacijom Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost. Iz Tabele 2.19 zapaženo je sledeće:

- Na strani prihoda, stopa doprinosa socijalne sigurnosti se postepeno smanjivala. U oktobru 2007. godine, ukupna stopa doprinosa za obavezne penzije opala je sa 23 na 22 procenta (za radnike u trećoj kategoriji radne snage), a stopa doprinosa za osiguranje u slučaju nezaposlenosti je smanjena sa 3 procenta na 1 procenat. Osim toga, ukupna stopa doprinosa za obaveznu penziju je smanjena sa 18 procenata u 2009. godini na 16 procenata u 2010. godini. Da se nadoknadi praznina u finansiranju penzija, 2009. godine je uveden državni doprinos od 12 procenata.
- Na strani troškova, nivo nadoknada se povećavao na različite načine. U 2007. godini, penzije su bile indeksirane za 10 procenata i u julu i u oktobru. U julu 2008. godine, penzije su bile indeksirane za 10,35 procenata u poređenju sa 9,5 procenata kako je prvobitno planirano. U oktobru 2008. godine, sve doprinosne penzije koje su bile odobrene prema prethodnom penzijskom sistemu su bile ponovo obračunate na osnovu prosečnog osiguranja zarade u 2007. godini, što je rezultiralo time da celokupan iznos prosečne penzije bude povećan za 5,8 procenta. U 2009. godini, nakon što su minimalne penzije bile povećane za 10 procenata u januaru, u aprilu je stopa prirasta penzione formule porasla sa 1 procenta na 1,1 procenat za svaku godinu perioda osiguranja, a sve penzije su bile indeksirane za 9 procenata u julu. Dodatni paušalni iznosi su bili isplaćeni na kraju 2007. godine (100 BGN) i na kraju 2008. godine (150 BGN).

Tabela 2.19
Prihodi i troškovi Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost, 2000–2009 (u milionima BGN)

Godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009	
											U % BDP	U % st. osnove
UKUPAN PRIHOD	2.996	2.935	3.611	3.872	4.204	4.517	5.021	5.570	6.463	7.644	11,5%	45,8%
I. Sopstveni prihod	2.446	2.329	2.581	2.964	3.279	3.501	3.260	3.681	4.247	3.746	5,7%	22,5%
1. Bilans iz prethodnih godina	109	11	13	11	9	9	11	12	13	12	0,0%	0,1%
2. Doprinosi	2.198	2.183	2.443	2.907	3.212	3.423	3.222	3.638	4.198	3.708	5,6%	22,2%
2.1. Poslodavci	1.594	1.531	1.687	1.943	2.149	2.351	2.075	2.379	2.557	2.184	3,3%	13,1%
2.2. Zaposleni	318	339	497	565	624	804	899	1.040	1.415	1.310	2,0%	7,9%
2.3. Samoosiguranci	116	144	127	143	156	171	159	159	174	165	0,2%	1,0%
3. Ostali sopstveni prihod	139	135	126	47	58	69	27	31	37	26	0,0%	0,2%
II. Transferi	550	606	1.029	908	925	1.016	1.761	1.889	2.216	3.898	5,9%	23,4%
1. Transferi iz državnog budžeta koji pokrivaju deficit	90	392	516	383	470	584	1.199	1.178	1.974	1.523	2,3%	9,1%
2. Transferi iz državnog budžeta za javne doprinose	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2.070	3,1%	12,4%
3. Ostali transferi (*)	460	214	513	525	455	432	562	711	242	305	0,4%	1,8%
UKUPNI TROŠKOVI	2.985	2.922	3.600	3.862	4.196	4.506	5.008	5.557	6.451	7.644	11,5%	45,8%
I. Penzije	2.535	2.700	2.943	3.159	3.542	3.799	4.234	4.708	5.634	6.521	9,8%	39,1%
II. Ostale nadoknade za socijalnu sigurnost	152	169	510	525	595	640	719	781	736	1.049	1,6%	6,3%
III. Programi i službe socijalne sigurnosti za zapošljavanje	37	52	41	47	59	65	54	65	80	73	0,1%	0,4%
IV. Ostali troškovi	262	0	106	130	0	2	1	4	1	1	0,0%	0,0%
Doprinosi/UKUPNI troškovi	73,6%	74,7%	67,9%	75,3%	76,5%	76,0%	64,3%	65,5%	65,1%	48,5%	—	—
Transfer iz države/UKUPNI troškovi	3,0%	13,4%	14,3%	9,9%	11,2%	13,0%	23,9%	21,2%	30,6%	47,0%	—	—

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Beleška: Ostali transferi uključuju transfere za nedoprinosne penzije. Za period 2002–2007. godine, doprinosi za zdravstveno osiguranje za penzionere, nezaposlena lica i decu, su takođe uključeni.

Kao posledica, deficit Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost se znatno proširio. Što se tiče strukture prihoda i troškova bugarskog Državnog penzionog fonda u 2009. godini, zapažanja su sledeća:

- Ukupan iznos penzionih doprinosa naplaćenih od poslodavaca i radnika pokriva samo 49 procenata troškova Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost (a 85 procenata troškova Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost je potrošeno na penzione nadoknade). Dakle, preostali 51 procenat se iz drugih izvora prenosi u Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost.
- Državni doprinos, koji je uveden 2009. godine, iznosi 27 procenata troškova Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost. Međutim, izdaci za penzije i dalje prevazilaze iznos ukupnih doprinosa za 24 procenta.

Kao posledica toga, bugarski Državni penzioni fond nije samofinansirajući i značajno se oslanja na transfere iz Državnog budžeta u obliku javnih doprinosa i ostalih izvora da bi pokrio deficit Nacionalnog zavoda za socijalnu sigurnost. Trenutno se procenjuje da je ukupan iznos transfera iz državnog budžeta u Državni penzioni fond 5,4 procenta BDP-a. Državna potrošnja na penzije je dodatno opteretila bugarske finansijske vlasti, koji takođe moraju da deluju u skladu sa kriterijumima EU.

Takođe se povećava zabrinutost za dugoročnu održivost bugarskog penzijskog sistema zbog ozbiljnog starenja stanovništva koje će se, prema očekivanjima, ubrzati nakon 2020. godine. Ukoliko se sada ne preduzmu koraci da se poboljša i stabilizuje finansiranje penzijskog sistema, očekuje se da će fiskalni jaz nastaviti da se širi u budućnosti.

2.4.3. Buduće procene

2.4.3.1. Obuhvat procena

Da bi ispitao dugoročnu održivost bugarskog penzijskog sistema, Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost je sproveo studiju procene budućnosti penzionih fondova zbog očekivanih demografskih i ekonomskih promena u periodu 2008. do 2060. godine.

Model dugoročne aktuarske penzije koji je razvio Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost se koristi za izradu ovih procena. Model se zasniva na odredbama koje su bile na snazi u avgustu 2008. godine. Ekonomske pretpostavke su zasnovane na Državnom fiskalnom okviru na srednji rok za 2009-2011. godinu. Ovi parametri uključuju porast od 4 procentna poena u penzionim doprinosima koje uplaćuju poslodavci i zaposleni, 12 procenata doprinosa od države u 2009. godini, i ponovno obračunavanje svih penzija u oktobru 2008. godine.

Obim modela aktuarske penzije pokriva državni penzijski sistem (tj. prvi stub) i Univerzalni penzioni fond u drugom stubu. Ne uključuje (i) Strukovni penzioni fond u drugom stubu, (ii) Dobrovoljne penzione fondove i Profesionalne penzione fondove u trećem stubu, ili (iii) Nastavnički penzioni fond.

2.4.3.2. Rezultati projekcije

Tabela 2.20 prikazuje procenjene izdatke za penzije kao procenat BDP-a (odnos penzije prema BDP-u) prema vrsti penzije za period od 2000. do 2060. godine.

Tokom projektovanog perioda, očekuje se da ukupan odnos penzije prema BDP-u poraste sa 8,3 procenata u 2007. godini na 13 procenata u 2060. godini. Ubrzanje rasta izdataka za penzije posle 2035. godine odražava negativne posledice očekivanih promena u starosnoj strukturi bugarskog stanovništva. Očekuje se da troškovi za invalidske, socijalne i porodične penzije opadnu zbog uvođenja strožijih mera za sticanje prava na ove penzije. Očekuje se stabilan rast troškova za obavezne privatne penzije iz Univerzalnog penzionog fonda tokom posmatranog perioda.

Tabela 2.20 Procenjeni izdaci za penzije kao procenat BDP-a, od 2000. do 2060. godine							
Godina	2000	2007	2020	2030	2040	2050	2060
Javne penzije	9,4	8,3	8,4	8,6	9,5	10,8	11,3
Starosne penzije i penzije za prevremeno penzionisana lica	8,3	6,8	6,9	7,1	8,1	9,4	10,0
Invalidske, socijalne i porodične penzije	1,1	1,4	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3
Privatne penzije	0,0	0,0	0,0	0,3	0,8	1,4	1,7
Obavezne	0,0	0,0	0,0	0,3	0,8	1,4	1,7
Dobrovoljne	—	—	—	—	—	—	—
Ukupni penzioni troškovi	9,4	8,3	8,4	8,9	10,3	12,2	13,0

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Odnos penzije prema BDP-u može da se izrazi kao proizvod faktora⁵. Tabela 2.21 rezimira doprinose ovih pet faktora promenama u odnosu penzije prema BDP-u za različite periode.

Tabela 2.21 Faktori koji doprinose promenama u odnosu penzije prema BDP-u, od 2007. do 2060. godine (procenat BDP-a)						
Period	2007–2020	2020–2030	2030–2040	2040–2050	2050–2060	2007–2060
Odnos penzije prema BDP-u (javne penzije)	0,1	0,2	0,9	1,3	0,5	3,0
Stopa zavisnosti	2,1	1,3	1,7	2,5	1,6	9,2
Stopa pokrivenosti	–1,2	–0,4	–0,1	–0,6	–0,8	–3,1
1/Stopa zaposlenosti	–0,6	0,2	0,1	0,0	–0,2	–0,5
Stopa zamene	0,0	–0,8	–0,7	–0,5	0,0	–2,0

Izvor: DG ECFIN, Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

5 Ova analiza se zasniva na sledećem analitičkom okviru:

$$\text{Odnos penzije prema BDP-u} = (\text{Odnos zavisnosti}) \times (\text{Odnos pokrivenosti}) / (\text{Stopa zaposlenosti}) \times (\text{Odnos zamene}).$$
 Za više detalja, videti "Izveštaj o starenju 2009. godine" (Evropska Unija).

U vezi sa procenjenim rezultatima prikazanim u gornjoj tabeli može se konstatovati sledeće:

- Demografsko starenje, mereno stopom zavisnosti, predstavlja glavni uzrok povećanja penzionih troškova, i doprinosi rastu izdataka za penzije sa 9,2 procenta. Konkretno, naglo povećanje stope zavisnosti od 2030. do 2040. godine odražava očekivano penzionisanje tzv. “bejbi-bum” generacije rođene sedamdesetih godina 20. veka.
- Smanjenje broja stanovnika koji primaju penzije, koje se vidi u stopi pokrivenosti, doprineće smanjenju penzionih troškova zbog postepenog prenosa nadoknada (tj. prevremene penzije) u drugi stub i povećanja propisane starosne granice za penzionisanje. Takođe se očekuje da stopa zaposlenosti blago umanju penzione troškove.
- Očekuje se da će stope zamene novoodobrenih penzija takođe postepeno opasti, jer nova penziona formula uzima u obzir ceolokupne periode osiguranja pri obračunavanju individualnih koeficijenata.
- Pad u stopama zamene nakon 2020. godine se pripisuje činjenici da će generacije rođene nakon 1960. godine (koje deo svojih doprinosa plaćaju drugom stubu) primati proporcionalno smanjene penzije iz prvog stuba.

Iako to nije prikazano u Tabeli 2.20, procenjuje se da će se penzioneri koji primaju penziju iz drugog stuba pojaviti 2020. godine. Što se kasnije ovi osiguranici penzionišu, sa dužim investicionim periodima, primaće veće penzije.

Tabela 2.22							
Procenjeni broj penzionera i uplatilaca doprinosa, od 2000. do 2060. godine							
Godina	2000	2007	2020	2030	2040	2050	2060
Broj penzionera (1)	2.375	2.234	2.160	2.205	2.346	2.412	2.271
Stanovništvo starosti 65 godina i više (2)	1.331	1.325	1.462	1.572	1.690	1.852	1.876
Odnos (1) / (2)	178%	169%	148%	140%	139%	130%	121%
Broj uplatilaca doprinosa (3)	2.304	2.864	2.837	2.622	2.389	2.121	1.857
Zaposleno stanovništvo (4)	3.272	3.307	3.148	2.848	2.513	2.160	1.949
Odnos (3) / (4)	70%	87%	90%	92%	95%	98%	95%
Odnos (3) / (1) (Stopa zavisnosti)	97%	128%	131%	119%	102%	88%	82%

Izvor: DG ECFIN, Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Tabela 2.22 rezimira rezultate demografske projekcije.

U kratkom i srednjem roku, broj lica koja primaju penzije iz prvog stuba će opasti na 2.160.000 u 2021. godini, uglavnom zbog strožijih pravila kojima se reguliše sticanje penzionih prava pod trenutnim zakonodavstvom. Kada prilično velike generacije rođene nakon 1962. godine dostignu starosnu granicu za penzionisanje očekuje se da će broj penzionera ponovo porasti i dostići 2.412.000 do 2050. godine.

Očekuje se da broj uplatilaca doprinosa u penzijskom sistemu blago poraste na 2.977.000 u 2011. godine i potom opadne. To je zbog emigracije i smanjenja radno sposobnog stanovništva, uprkos činjenici da odnos broja osiguranika prema broju zaposlenih nastavlja da raste tokom posmatranog perioda.

Kao rezultat, očekuje se da stopa zavisnosti u sistemu, definisana kao odnos broja penzionera prema broju osiguranika, poraste na 131 procenat do 2020. godine, a zatim postepeno opadne na 82 procenta do 2060. godine.

Kako je prikazano u Tabeli 2.23, procenjeno je da bi aktiva drugog stuba Univerzalnog penzionog fonda trebalo konstantno da raste sa nivoa od 2,2 procenta BDP-a u 2007. godini do nivoa od 14,2 procenta BDP-a u 2020. godini. Zatim bi ona trebalo da dostigne nivo od gotovo 70 procenta BDP-a do 2060. godine. Treba imati u vidu da Srebrni demografski fond rezervi nije uključen u ove projekcije.

Tabela 2.23							
Procena kretanja aktive penzionih fondova, od 2000. do 2060. godine (kao procenat BDP-a)							
Year	2000	2007	2020	2030	2040	2050	2060
Javne penzije	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Privatne penzije (Univerzalni penzioni fond)	0,0	2,2	14,2	26,0	37,2	51,4	69,9
Ukupno	0,0	2,2	14,2	26,0	37,2	51,4	69,9

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

2.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi

Tokom penzione reforme u 1999. godini, bugarska Vlada je uložila napore da postigne konsenzus sa socijalnim partnerima. Tokom pregovora, pravljani su ustupci u vezi sa pitanjima kao što su udeo u uplati doprinosa od strane radnika i poslodavaca, plan za povećanje starosne granice za penzionisanje, i dalja mogućnost postojanja prevremenog penzionisanja za radnike na opasnim i fizički napornim poslovima. Štaviše, sindikatima i organizacijama poslodavaca je dozvoljeno da osnuju sopstvene Profesionalne penzione fondove.

Nacionalni savet za tripartitnu saradnju (NCTC), osnovan 1992. godine, služi kao forum za diskusiju predloženog zakonodavstva koje je u vezi sa socijalnom sigurnošću. Savet je tripartitna institucija sastavljena od 14 članova koji predstavljaju Vladu, sindikate i organizacije poslodavaca.

U 2009. godini, o strategiji penzione reforme se naširoko diskutovalo u Nacionalnom savetu za tripartitnu saradnju. Pitanja o kojima se najviše raspravljalo bila su prevremeno penzionisanje, broj godina uplate osiguranja neophodnih za punu penziju i raspored za dodatna povećanja starosne granice za penzionisanje za različite kategorije radnika. Samo je dogovoreno povećanje stope doprinosa za 1,8 procenta. Nakon produžene rasprave, Vlada je konačno dobila podršku socijalnih partnera i dogovor je potpisan u novembru 2010. godine (videti poglavlje 2.6.2).

Prema istraživanju u vezi predloženih izmene i dopuna Zakona o socijalnom osiguranju koje je sproveo Nacionalni centar za javno mišljenje (NPOC) u julu 2009. godine, 26 procenata anketiranih je reklo da ne mogu da ispune neophodne godine uplate osiguranja za starosnu penziju, a 41 procenat je odgovorio da nisu sigurni da li bi to uradili. Samo je 33 procenata anketiranih odgovorilo pozitivno. Oni koji su pozitivno odgovorili, uglavnom su bili muškarci visokog obrazovanja i visokih primanja, starosti između 40 i 60 godina.

Što se tiče penzionisanja, samo 6 procenata anketiranih je reklo da se ne bi penzionisali čak i ako ispunjavaju sve uslove za penzionisanje. Dve trećine anketiranih je odgovorilo da bi želeli da se penzionišu čim ispune sve uslove za sticanje starosne penzije. Međutim, u nameri da im iznos penzije bude veći, mnogi anketirani (uglavnom ljudi sa visokim obrazovanjem i visokim prihodima koji žive u urbanim oblastima) bi produžili svoj radni vek iznad starosne granice za penzionisanje.

2.6. Zaključak

2.6.1. Uticaj svetske ekonomske krize na penzijski sistem

Globalna ekonomska kriza je dovela do dramatičnog pada bugarskog BDP-a. Bilo je 5 posto kontrakcije BDP-a u 2009. godini u poređenju sa 6 posto rasta u 2008. godini, i samo 0.2 posto rasta u 2010. godini. Usporavanje privrednog rasta i povećanje državnog deficita negativno utiče na održivost državnog penzijskog sistema. Prihod socijalne sigurnosti značajno je opao tokom krize, odražavajući pad u prihodu, opadanje broja osiguranika i povećanje nezaposlenosti. U isto vreme, značajno smanjenje stopa socijalnih doprinosa i povećanja ad hoc beneficija, doprinelo je velikoj neravnoteži u penzijskom sistemu koja se privremeno ublažavala kroz transfere državnog budžeta i subvencije.

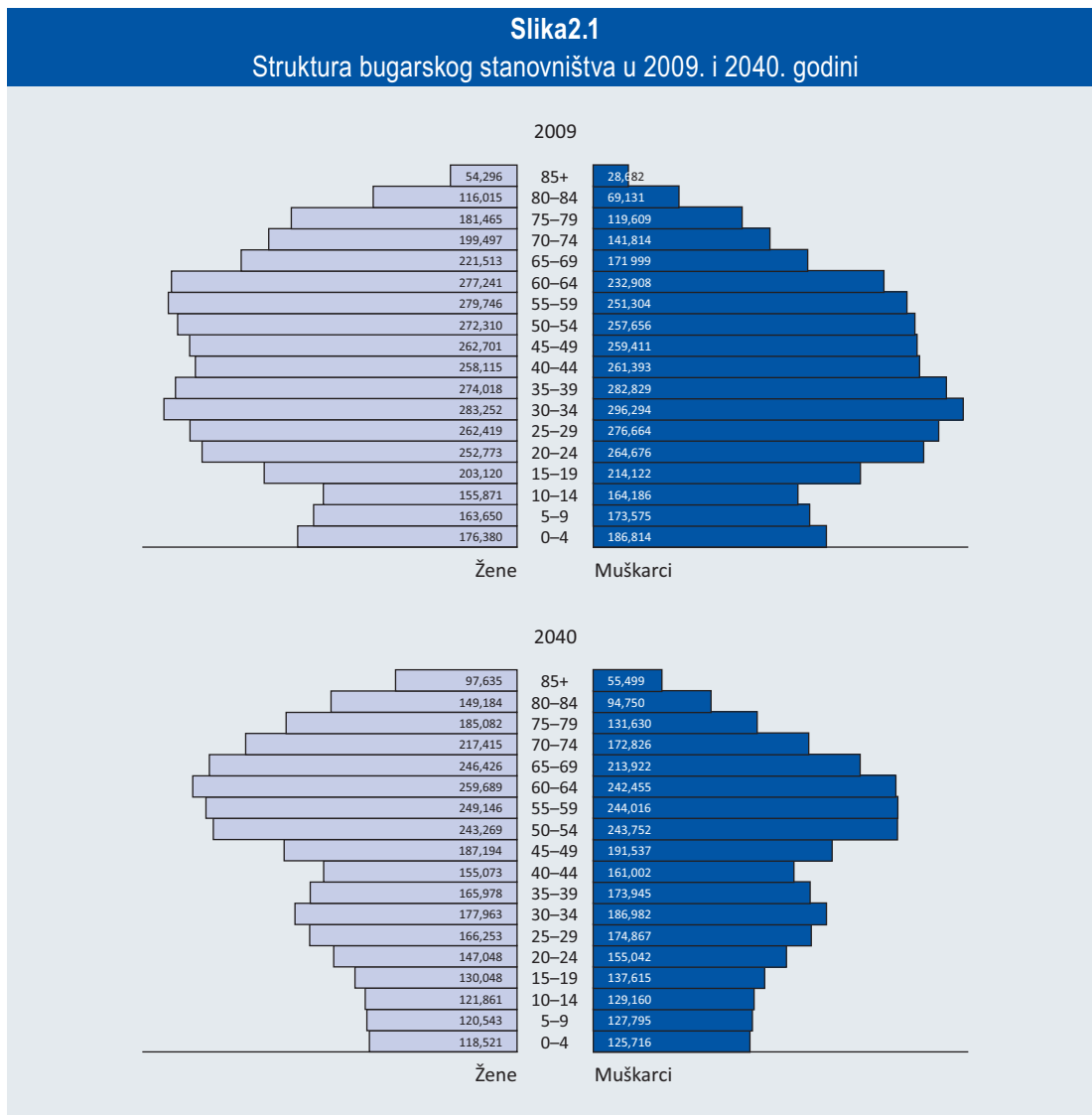
Sa svojim prihodima iz javnih penzija, trenutni penzioneri su bili među dobro zaštićenim delovima stanovništva. Uprkos finansijskim problemima sa kojima se suočavao penzijski sistem prethodnih godina, penzije su održale svoje nivoe iz 2009. godine i nisu smanjene kao što je bio slučaj u drugim državama članicama EU. Međutim, budući penzioneri mogu biti pogođeni nezaposlenošću, nižim doprinosima i slabijim povratkom na finansijska tržišta. Kriza je uticala na trenutno aktivno stanovništvo, prvenstveno na mlađe generacije i time na akumulaciju njihovih penzionih prava.

Finansijska kriza je takođe smanjila vrednost dodatnih penzionih fondova i izložila njihovu osetljivost nestabilnim tržišnim uslovima. Prema Finansijskoj nadzornoj komisiji, prosečna stopa prinosa u 2008. godini je iznosila –20,15 procenata za Univerzalni penzioni fond, –23,13 procenata za Strukovni penzioni fond, i –24,71 procenata za dobrovoljne penzione fondove. U 2009. godini, situacija se poboljšala i prosečna stopa prinosa u poređenju sa neto aktivom svih vrsta penzija je bila pozitivna. Prosečna stopa prinosa za 2005–2009. godinu je bila malo veća od 3 procenata godišnje.

Konačno, kao rezultat krize opalo je poverenje javnosti i interesovanje za kapitalno investirane sisteme. U 2009. godini, prema Finansijskoj nadzornoj komisiji, broj osoba sa dobrovoljno kapitalno finansiranim računima je opao za 1 procenat od 2008. godine.

2.6.2 Trenutni izazovi sa kojima se suočava penzijski sistem

Izazovi sa kojima se trenutno suočava penzijski sistem delimično odražavaju uticaj kumulativnih smanjenja u stopi socijalnih doprinosa, sa 32 procenta na 16 procenata od 2000. godine, i porast doprinosa za obavezne privatne penzione fondove. Nedavne mere politike su takođe podigle izdatke za penzije.

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

Ključni izazovi sa kojima se suočava penzijski sistem mogu se ukratko izložiti ovako:

- Trenutan deficit državnog penzijskog sistema je veliki i neodrživ. Finansijska nestabilnost je delom izazvana pomenutim merama koje su predviđale da se povećaju nadoknade i smanji stopa doprinosa prethodnih godina. Prihodi od doprinosa nisu dovoljni da pokriju polovinu penzionih troškova, a ogroman deficit pokriva državni budžet.
- Penzijski sistem u velikoj meri zavisi od državnog budžeta. U nameri pokrivanja deficita, država deluje kao „treći osiguratelj“ plaćanjem doprinosa jednakih 12 procenata ličnog osigurljivog prihoda

od 2009. godine. U 2010. godini ukupan iznos transfera državnog budžeta je bio 4,8 milijardi BGN, uključujući: (1) transfere za nedoprinosne penzije i dodatke (0,3 milijardi BGN); (2) transfere jednake 12 procenata ličnog osigurljivog prihoda (2,3 milijarde BGN), i (3) transfere za pokrivanje deficita (2,2 milijarde BGN). S druge strane, ukupan rashod u 2010. godini bio je 8,2 milijarde BGN, od kojih su izdaci za penzije iznosili 7 milijardi BGN. Time, ukupan iznos transfera iz državnog budžeta iznosi 69 procenata penzionih troškova.

- Svetska ekonomska kriza rezultirala je smanjenjem osnovice osiguranja (broj osiguranika i osigurljiv prihod), a time i smanjenjem prihoda od doprinosa, takođe.
- Bugarska je jedna od privreda u EU koje najbrže stare, zbog opadanja stope nataliteta i porasta očekivanog životnog veka. Odnos starosne zavisnosti će naglo porasti u decenijama koje slede, što će se odraziti na očekivani rast u udelu starijih osoba među stanovništvom (očekuje se da će se odnos udvostručiti) i drastičan pad udela radno sposobnog stanovništva. Ovi trendovi mogu negativno da utiču na finansijsku stabilnost penzijskog sistema.

Pod ovim okolnostima, Vlada je osnovala Konsultativno veće za penzionu reformu sastavljeno od malog broja stručnjaka koji raspravljaju o penzionoj reformi koja će biti primenjena 2012. godine ili kasnije. Konsultativno veće je predstavilo četiri opcije za ponovno uspostavljanje finansijske ravBeleškaže Državnog penzionog fonda.

- Pod opcijom 1, period trajanja osiguranja neophodan da bi lica stekla pravo na starosnu penziju bio bi produžen za 3 godine, a ne bi bilo promena u uobičajenoj starosnoj granici za penzionisanje. Nova zahtevana dužina radnog staža bi bila 40 godina za muškarce (umesto 37) i 37 godina za žene (umesto 34).
- Pod opcijom 2, uobičajena starosna granica za penzionisanje za žene (trenutno je 60 godina) bi se povećavala za četiri meseca po godini počevši od 2012. godine do dostizanja starosne granice za penzionisanje za muškarce (63 godine). Uobičajena starosna granica za penzionisanje za oba pola bi potom bila podignuta na 65 godina do 2018. godine.
- Pod opcijom 3, i muškarci i žene bi imali pravo na penziju sa napunjenih 65 godina starosti i 15 godina perioda uplate doprinosa. Prelazne odredbe za prevremene penzije su takođe određene.
- Pod opcijom 4, uobičajena starosna granica za penzionisanje za žene (trenutno je 60 godina) bi bila povećana do granice za muškarce (63 godine). Ova opcija uključuje različite mere suzbijanja troškova da bi se izmenile postojeće odredbe.

Nakon diskusije u Nacionalnom savetu za tripartitnu saradnju, ključne tripartitne zainteresovane strane su se dogovorile o sledećim merama reforme koje će biti primenjene do 2035. godine:

1. 1. januara 2011. godine stopa doprinosa je povećana za 1,8 procenata. Dakle, ukupna stopa penzionog doprinosa je povećana sa 16 na 17,8 procenata (država nastavlja da plaća 12 procenata doprinosa).
2. Od 1. januara 2011. godine, primenjuju se veće kazne za poslodavce i radnike koji se ne pridržavaju zakona kako bi se poboljšala naplata doprinosa.
3. Prevremene penzije za radnike prve i druge kategorije radne snage će do kraja 2014. godine nastaviti da se isplaćuju iz državnog budžeta. Bilansi individualnih računa ovih prevremeno penzionisanih radnika će se preneti iz Strukovnog penzionog fonda u Državni penzioni fond. Počevši od 1. januara 2015. godine, prevremene penzije za ove radnike će se isplaćivati iz Strukovnog fonda.

4. Počevši od 1. januara 2012. godine, period trajanja osiguranja neophodan za sticanje prava na penziju (trenuto 37 godina za muškarce i 34 godine za žene) biće produžavan svake godine za četiri meseca dok ne dostigne 40 godina za muškarce i 37 godina za žene do 2020. godine. Lica koja nemaju dovoljno dug period trajanja osiguranja mogu da uplate do 5 godina da bi dostigli neophodan period trajanja osiguranja.
5. Počevši od 1. januara 2021. godine⁶, starosna granica za penzionisanje (trenuto 63 godine za muškarce i 60 godina za žene) biće podizana za šest meseci godišnje dok ne dostigne 65 godine za muškarce i 63 godine za žene. Razlika u starosnoj granici za penzionisanje između muškaraca i žena će tako biti smanjena na dve godine.
6. Doprinosi poslodavca za garantovana potraživanja radnika i poslodavaca (stopa doprinosa koja je sada 0,1 procenat) biće suspendovani od 2011. do 2013. godine.
7. Počevši od 1. januara 2017. godine, stopa prirasta primenjena u penzionoj formuli biće povećana sa 1,1 procenat na 1,2 procenta po godini osiguranja.
8. Počevši od 1. januara 2017. godine, stopa doprinosa za Strukovni penzioni fond će biti povećana sa 5 na 7 procenata.
9. Počevši od 1. januara 2014. godine, neće biti maksimalnog iznosa za novoodobrene javne penzije. Do kraja 2013. godine trenutna maksimalna penzija od 700 BGN će biti indeksirana u skladu sa porastom maksimalne osigurljive zarade.
10. Počevši od 1. januara 2012. godine, poslodavci će plaćati samo prvi dan nadoknada za bolovanje. Nadoknade će iznositi 100 procenata dnevne zarade radnika⁷.
11. Indeksacija penzija će biti zamrznuta do 2012. godine.
12. Od 1. septembra 2011. godine, iznos dodataka na penziju nadživelog supružnika je podignut sa 20 procenata na 26,5 procenata penzije preminulog supružnika.

Sve mere imaju za cilj da eliminišu deficit penzijskog sistema, osiguraju finansijsku stabilnost bugarskog penzijskog sistema na srednji rok i poboljšaju adekvatnost nadoknada u svetlu demografskog starenje. Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost procenjuje da će, ako se pomenute mere primenjuju i ako država nastavi da plaća 12 procenata doprinosa, Državni penzioni fond poboljšati svoju finansijsku ravBeleškažu do 2035. godine.

Reference

Zakon o socijalnom osiguranju Bugarske (The Social Insurance Code of Bugarska⁸).

Evropska komisija (DG ECFIN); Komitet za ekonomsku politiku (AWG). 2009. "The Ageing Report 2009: Economic and budgetary projection for the EU-27 Member States (2008–2060)", u *European Economy* 2/2009 (Brisel).

6 U decembru 2011. godine, Vlada je odlučila da u 2012. godini započne povećanje starosne granice za penzionisanje.

7 Kao privremena mera tokom perioda krize, poslodavci su bili odgovorni za prva tri dana nadoknada za bolovanje po stopi od 70% dnevne zarade zaposlenog.

8 Dostupno na <http://www.nssi.bg/en/content/legislation/SIcode.pdf>.

Finansijska nadzorna komisija Bugarske. 2009. *Godišnji izveštaj*. Dostupno na: http://www.fsc.bg/media_center/files/ANNUAL-REPORT-2009-last_2.doc.pdf.

Gelab, Jucef (Ghellab, Youcef). 2008. "Social dialogue on pension reform in South Eastern Europe: A survey of the social partners." *Socijalni dijalog*, Odeljenje za radno pravo i upravljanje radom Međunarodne organizacije rada, ILO Podregionalna kancelarija za Srednju i Istočnu Evropu (Budimpešta).

Tabela 2.A.1											
Stope doprinosa socijalnog osiguranja prema vrsti nadoknade i kategoriji osiguranika, 2000–2010 (%)											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Državni doprinosi:										12,0	12,0
UKUPNO (Pretpostavlja se da je stopa doprinosa za nezgode na radu i profesionalna oboljenja 0.7%)											
Zaposleni											
Kategorija radne snage I	50,7	47,7	51,7	51,7	51,7	51,2	45,2	43,7	42,2	38,2	36,2
Kategorija radne snage II	45,7	42,7	46,7	46,7	46,7	46,2	40,2	38,7	37,2	33,2	31,2
Kategorija radne snage III	35,7	32,7	36,7	36,7	36,7	36,2	30,2	28,7	27,2	23,2	21,2
Samoosiguranci											
Samo sa penzijom	32,0	29,0	29,0	29,0	29,0	29,0	23,0	22,0	22,0	18,0	16,0
Za sve socijalne rizike	35,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	26,5	25,5	25,5	21,5	19,5
I Penzija (I stub)											
Zaposleni											
Kategorija radne snage I											
– rođeni pre 1960. godine	35,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	26,0	25,0	25,0	21,0	19,0
– rođeni posle 1960. godine	35,0	32,0	30,0	30,0	29,0	29,0	22,0	20,0	20,0	16,0	14,0
Kategorija radne snage II											
– rođeni pre 1960. godine	35,0	32,0	32,0	32,0	32,0	32,0	26,0	25,0	25,0	21,0	19,0
– rođeni posle 1960. godine	35,0	32,0	30,0	30,0	29,0	29,0	22,0	20,0	20,0	16,0	14,0

Kategorija radne snage III													
– rođeni pre 1960. godine	32,0	29,0	29,0	29,0	29,0	29,0	29,0	23,0	22,0	22,0	18,0	16,0	
– rođeni posle 1960. godine	32,0	29,0	27,0	26,0	26,0	19,0	17,0	17,0	17,0	13,0	11,0		
Ostali													
– rođeni pre 1960. godine	33,5	30,5	30,5	30,5	30,5	29,0	23,0	22,8	22,8	30,5	16,0		
– rođeni posle 1960. godine	33,5	30,5	28,5	27,5	26,0	19,0	17,8	17,8	17,8	25,5	11,0		
Samoosiguranci													
– rođeni pre 1960. godine	32,0	29,0	29,0	29,0	29,0	23,0	22,0	22,0	22,0	18,0	16,0		
– rođeni posle 1960. godine	32,0	29,0	27,0	26,0	26,0	19,0	17,0	17,0	17,0	13,0	11,0		
II. Univerzalni penzioni fond													
– rođeni posle 1960. godine			2,0	2,0	3,0	3,0	4,0	5,0	5,0	5,0			
III. Strukovni penzioni fond													
Kategorija radne snage I	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	
Kategorija radne snage II	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	7,0	
IV. Bolovanje i porodijsko odsustvo													
	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5	
V. Nezgode na radu i profesionalna oboljenja (plaćeno od strane poslodavaca)													
	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	0,4–1,1	
VI. Nezaposlenost													
	—	—	4,0	4,0	4,0	3,5	3,0	2,5	1,0	1,0	1,0	1,0	

Izvor: Nacionalni zavod za socijalnu sigurnost (NSSI).

3. Hrvatska

Snježana Baloković

3.1. Pregled

3.1.1. Istorijski pregled

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju¹ Republike Hrvatske, koji je stupio na snagu 1983. godine, zasnovan je na Opštem Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju bivše Jugoslavije. Zakon daje velikodušne uslove za sticanje prava na penziju i širok opseg prava u oblasti penzionog i invalidskog osiguranja, uključujući i neke nadoknade koje prelaze granice penzionog i invalidskog osiguranja (npr. stručna obuka za decu sa invaliditetom, nadoknade u slučaju telesnog oštećenja u slučaju povrede i bolesti, i nadoknade za tuđu negu i pomoć). U početku je penzijski sistem bio državni sistem jednog stuba sa definisanim nadoknadama, kojim su upravljala tri fonda koja su pokrivala zaposlena lica, samozaposlena lica i poljoprivrednike. Obavezno penziono osiguranje za poljoprivrednike uvedeno je 1980. godine sa izmenom i dopunom nekadašnjeg Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 1972. godine².

Nekadašnji državni penzijski sistem zasnovan je na bizmarkovskoj tradiciji široke pokrivenosti nadoknada, koja se karakteriše niskom starosnom granicom za penzionisanje, velikodušnim stopama zamene zbog obračuna penzija zasnovanim na prosečnoj zaradi iz najboljih deset godina staža pojedinca, širokom definicijom invaliditeta i drugim, sličnim penzionim pravima. Tokom devedesetih godina 20. veka, došlo je do brzog zastarevanja penzijskog sistema, pošto je penzijski sistem korišćen kao beg od nezaposlenosti. Rat vođen u periodu od 1991. do 1995. godine je takođe imao negativne posledice na penzijski sistem.

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju reguliše starosne penzije, prevremeno penzionisanje, invalidske penzije, porodične penzije (uključujući minimalnu penziju i zaštitne dodatke penzijama) i nadoknade za lica sa umanjenom sposobnošću za rad. Nadoknade za lica sa umanjenom sposobnošću za rad se sastoje od strukovne rehabilitacije i nadoknađivanja zarade dok su zaposleni na drugom, adekvatnom poslu ili tokom perioda nezaposlenosti, nadoknade za fizičku povredu, nadoknade za tuđu negu i nadoknađivanje zarade za rad sa skraćenim radnim vremenom na osnovu stepena invaliditeta.

Sticanje prava na penziju zavisi od ispunjenja starosnih uslova i radnog staža, osim za one nadoknade koje su u vezi sa profesionalnim povredama ili oboljenjima.

Prema Zakonu o penzijskom i invalidskom osiguranju, osigurani muškarci koji su napunili 60 godina starosti i osigurane žene koje su napunile 55 godina starosti i imaju 20 godina trajanja osiguranja, stiču

1 Službeni glasnik br. 26/83, 5/86, 42/87, 34/8, 57/89, 40/90, 9/91, 26/93, 96/93, 44/94 i 59/96.

2 Službeni glasnik br. 29/79.

pravo na starosne penzije³. Ako ovi uslovi nisu ispunjeni, moguće je da osigurani muškarci koji su napunili 65 godina starosti i osigurane žene koje su napunile 60 godina starosti, i ako imaju 15 godina radnog staža, steknu pravo na starosne penzije. Osim toga, starosne penzije mogu biti odobrene osiguranim muškarcima koji imaju 40 godina staža i osiguranim ženama koje imaju 35 godina staža, bez obzira na godine starosti.

Prevremene penzije se isplaćuju osiguranim muškarcima koji su dostigli 55 godina starosti i 35 godina staža, ili osiguranim ženama koje su dostigle 50 godina starosti i 30 godina staža. Prevremene penzije podležu smanjenju od 1,33 posto po godini prevremenog penzionisanja. Ovo smanjenje se podiže kada penzioner dostigne godine koje su postavljene kao uslov za starosnu penziju.

Porodične penzije se isplaćuju članovima porodice preminulog osiguranika (uključujući udovice i udovce; razvedene supružnike koji imaju pravo na izdržavanje; bračnu, vanbračnu i usvojenu decu; zavisnu pastorčad i unučad; decu bez roditeljske podrške; decu kojima je obrazovanje u toku; i roditelje koji su zavisili od osiguranika) ako je preminula osigurana osoba ispunila 5 godina radnog staža ili 10 godina trajanja osiguranja, ili ako je bila primalac starosne penzije.

Pojedine kategorije osiguranika, kao što su ratni veterani, policijski službenici i nekadašnji predstavnici Sabora, stiču pravo na posebne privilegije. Ove nadoknade finansira država.

Indeksacija penzija sprovodi se jednom ili dva puta godišnje u skladu sa povećanjem prosečne zarade na nacionalnom nivou u Republici Hrvatskoj, na osnovu regulativa i u skladu sa socijalnim ugovorom. Ako zarade porastu iznad njihove očekivane vrednosti, sprovodi se procedura posebne indeksacije.

Povećanjem finansijskog tereta na penzijski sistem zbog nepovoljnih demografskih trendova i neprekidnog starenja stanovništva, postalo je očigledno da je bila neophodna sveobuhvatna penziona reforma da bi sistem bio dugoročno finansijski održiv. Zbog toga je reforma sprovedena u dva koraka: najpre kroz parametarsku reformu, a potom kroz sistemsku reformu.

Prva reforma je dovela do promena u Državnom penzijskom sistemu. Glavni ciljevi ove reforme bili su da se postignu adekvatni nivoi penzija, uvedu različiti modaliteti finansiranja, smanji celokupan državni rashod, ponovo uspostavi dugoročno održiv penzijski sistem usklađen sa privrednim i demografskim trendovima, promoviše veća individualna odgovornost za sopstvenu sigurnost prihoda pojedinca, i podstakne privredni rast.

Zakon o mirovinskom osiguranju⁴ je donet i stupio je na snagu 1999. godine. Zakon reguliše sistem nadoknada sa definisanim doprinosima prema sistemu tekućeg finansiranja (PAYG) koja je primenjena tokom desetogodišnjeg prelaznog perioda. Zakon takođe uvodi koncept kapitalno finansiranih penzijskih sistema.

3 Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju definiše sledeće termine na sledeći način:

- *Period trajanja osiguranja* uključuje periode ispunjene od strane osiguranika pod obaveznom penzionim osiguranjem, proširenim sistemima osiguranja i posebnim sistemima (u odnosu na period nakon dostizanja 15 godina starosti i posle 1. januara 1973. godine);
- *Radni staž* uključuju periode pokrivene osiguranjem nakon dostizanja 15 godina starosti, što znači periode zaposlenosti ili vršenja samostalne delatnosti što je jednako zaposlenosti.

4 Službeni glasnik br. 102/98, 127/2000, 59/2001, 109/2001, 147/2002, 117/2003, 30/2004, 177/2004, 92/2005, 43/2007 (Odluka Ustavnog suda), 79/2007, 35/2008, 40/2010 (Odluka Ustavnog suda), i 121/2010.

Druga, sistemska reforma bavila se koncipiranjem drugog i trećeg stuba. Iako je Zakon o penzijskom osiguranju uveo kapitalno finansirane penzijske sisteme, novi zakoni koji regulišu ove sisteme su se primenjivali samo u 2002. godini.

3.1.2. Osnovno zakonodavstvo

Tabela 3.1 prikazuje ključne zakone koji regulišu hrvatski penzijski sistem.

Tabela 3.1 Ključni zakoni koji regulišu hrvatski penzijski sistem	
Zakon	Datum stupanja na snagu
Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju	1. jul 1983. godine
Zakon o mirovinskom osiguranju	1. januar 1999. godine
Zakon o najvišoj mirovini	1. januar 1999. godine
Zakon o obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima	1. januar 2002. godine
Zakon o kompanijama za mirovinsko osiguranje i isplatu mirovina na osnovu individualnih puno kapitalno investiranih mirovinske štednje	1. januar 2002. godine
Zakon o doprinosima za obavezna osiguranja	1. januar 2003. godine
Zakon o dodacima na mirovine stečene u skladu sa Zakonom o mirovinskom osiguranju	30. jul 2007. godine
Zakon o doprinosima	1. januar 2009. godine

Zakon o penzijskom osiguranju reguliše novi prvi stub, koji je reformisana verzija prethodnog penzijskog sistema. Glavne promene uključuju: pooštavanje uslova za sticanje prava postepenim povećanjem starosne granice za penzionisanje i restriktivnijim definisanjem “invaliditeta”; menjanje penzione formule (proširivanje referentnog perioda za individualne prosečne zarade na celokupnu karijeru pojedinca); ukidanje nekih nadoknada ili njihovo premeštanje u druge socijalne grane (na primer, nadoknade za tuđu negu); i indeksiranje penzija prema prosečnoj stopi porasta zarada i cena (takozvana Švajcarska formula).

Kao dodatak Zakonu o penzijskom osiguranju, drugi zakoni regulišu penzijske sisteme za posebne kategorije osiguranika. Ti zakoni su:

- Zakon o pravima i dužnostima članova Sabora⁵, koji, između ostalog, reguliše penzije za članove Sabora, Vlade i Ustavnog suda. Ove grupe osoba mogu da primaju starosne penzije sa 60 godina starosti za muškarce i 55 godina starosti za žene nakon ispunjenja jednog punog mandata i 25 godina radnog staža. Nakon tri mandata u Saboru, Vladi ili Ustavnom sudu, penzije mogu da se isplate sa ispunjenjem 15 godina radnog staža, bez obzira na godine starosti. Iznos penzija je između 65 i 85 procenata konačne zarade pojedinca;
- Zakon o sticanju prava na penziono osiguranje za aktivne službenike vojske, policije i ovlašćene službenike⁶, koji reguliše pravo na penziju za ove grupe radnika. Prema ovom zakonu, starosna

5 Službeni glasnik br. 55/2000, 107/2001 i 86/2009.

6 Službeni glasnik br. 128/99, 16/2001, 22/2002 i 41/2008.

penzija može biti odobrena na osnovu odluke nadležnog ministra ili ovlašćenog rukovodioca sa ispunjenjem 30 godina radnog staža, od kojih 15 godina mora biti ispunjeno u vojnoj ili policijskoj službi. Osim toga, zakon reguliše invalidske penzije za lica koja ne mogu da nastave svoju profesionalnu karijeru u ovim službama. Invalidske penzije su zasnovane na prosečnoj zaradi iz deset najboljih, uzastopnih godina službe. Od datuma ulaska Hrvatske u EU, isti uslovi za sticanje starosne penzije i rano penzionisanje biće primenjivani i na muškarce i na žene (tj. 65 godina starosti sa 15 godina radnog staža za starosnu penziju, i 60 godina starosti sa 35 godina radnog staža za prevremeno penzionisanje);

- Zakon o radnom stažu sa produženim trajanjem⁷, koji reguliše poslove i profesije u kojima radnici ne mogu da ostvare celu karijeru zbog opasnih ili rizičnih radnih uslova. Ovaj zakon predviđa dodatne godine staža i nižu starosnu granicu za penzionisanje;
- Zakon o sticanju prava na penziono osiguranje za ratne veterane iz građanskog rata i članove njihovih porodica⁸, koji, između ostalog, predviđa njihovo pravo na invalidske penzije i starosne penzije pod povoljnijim uslovima u odnosu na opšta pravila. Ovaj Zakon, zajedno sa Uredbom o posebnom stažu osiguranja tokom građanskog rata, navodi da period trajanja osiguranja ispunjen tokom rata važi dvostruko od realnog staža. Invalidske penzije se isplaćuju u slučaju invaliditeta do kog je došlo u ratu ili proisteklog iz kombinacije razloga koji su u vezi sa ratom. Ratni veterani mogu da primaju posebne dodatke na starosnu penziju ako je njihova služba trajala kraće od 40 godina. Maksimalna penzija je postavljena na dupli iznos obračunat po opštim pravilima. Pravo na takozvanu državnu penziju je takođe određen ovim Zakonom.

Drugi i treći stub su regulisani putem dva zakona. Prvi zakon se odnosi na fazu naplate doprinosa (faza akumulacije), a drugi zakon se bavi isplatom penzija (faza isplate). Ova dva zakona su:

- Zakon o obaveznim i dobrovoljnim penzionim fondovima⁹, koji reguliše obavezne i dobrovoljne penzione fondove zasnovanim na individualnim štednim računima kojima upravljaju penzione kompanije, Središnji registar osiguranika i Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga; i
- Zakon o kompanijama za penziono osiguranje i isplate penzija zasnovane na individualnim, puno kapitalno finansiranim penzionim ušteđevinama¹⁰, koji reguliše kompanije za penziono osiguranje koje upravljaju obaveznim i dobrovoljnim penzionim fondovima.

Za primenu sistema obaveznih penzija, osnovana je nova državna institucija kroz Uredbu o osnivanju Središnjeg registra osiguranika¹¹ u oktobru 1999. godine, dve godine pre nego su sistemi obavezne penzije započeli svoj rad. Središnji registar osiguranika vodi evidenciju o ličnim računima članova obaveznih penzionih fondova. Takođe je odgovoran za prenošenje doprinosa i aktiva sa individualnih računa članova obaveznog penzionog fonda ako menjaju penzione fondove, prikupljanje informacija o zaradama i naplatu doprinosa od poslodavaca i ostalih uplatilaca doprinosa na mesečnom nivou, davanje mesečnih izveštaja članovima o bilansu računa, davanje informacija penzionim fondovima o detaljima (i promenama) članstva i ostala srodna pitanja.

7 Službeni glasnik br.71/99, 46/2007 i 41/2008.

8 Službeni glasnik br. 174/2004, 92/2005, 2/2007, 107/2007, 65/2009 i 137/2009.

9 Službeni glasnik br. 44/99, 63/2000, 103/2003 i 177/2004.

10 Službeni glasnik br. 106/99 i 63/2000.

11 Službeni glasnik br. 101/99.

Od jula 2001. godine, Porezna uprava – telo Ministarstva finansija – je odgovorna za naplatu obaveznih doprinosa socijalne sigurnosti (doprinosi za zdravstveno osiguranje, doprinosi za osiguranje u slučaju nezaposlenosti i doprinosi za prvi i drugi stub penzija). Od januara 2003. godine Poreska uprava je takođe odgovorna za on-site kontrolu doprinosa drugog stuba, iako je Središnji registar osiguranika direktno odgovoran za objavljivanje informacija o individualnim računima i prenošenju aktive članova fonda u kompanije za penziono osiguranje u fazi isplate.

Naplata doprinosa je regulisana Zakonom o doprinosima¹² (predhodno je bila regulisana Zakonom o doprinosima za obavezno osiguranje¹³). Ovaj Zakon utvrđuje dužnost plaćanja doprinosa za obavezno osiguranje i određuje stopu doprinosa prema vrsti, osnovicu za uplatu doprinosa, obavezu isplate i krajnje rokove isplate, šta definiše uplatioca doprinosa i ko je odgovoran da plati doprinose, zajedno sa ostalim srodnim pitanjima.

3.1.3. Struktura trenutnog sistema

Trenutni penzijski sistem je mešovit privatno – javni sistem zasnovan na tri stuba, kako je sažeto prikazano u Tabeli 3.2. Prvi stub je obavezan sistem tekućeg finansiranja sa definisanim nadoknadama. Drugi stub je obavezan, puno kapitalno finansiran sistem sa definisanim doprinosima, zasnovan na individualnim štednim računima. Treći stub je dobrovoljan, puno kapitalno finansiran sistem sa definisanim doprinosima, zasnovan na individualnim štednim računima.

Tabela 3.2 Tri stuba penzijskog sistema u Hrvatskoj				
	Državna / Privatna	Definisane nadoknade (DB) / Definisani doprinosi (DC)	Institucija Koja ih primenjuje	Nadzorno telo
I stub	Državni sistem	Definisane nadoknade	Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje	Ministarstvo ekonomije, rada i preduzetništva; Ministarstvo finansija
II stub	Privatni sistem	Definisani doprinosi	Središnji registar osiguranika; Penzione kompanije; Kompanije za penziono osiguranje	Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga; Opšti nadzor: Ministarstvo ekonomije, rada i preduzetništva; Ministarstvo finansija
III stub	Privatni sistem	Definisani doprinosi	Penzione kompanije; Kompanije za penziono osiguranje	Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga; Opšti nadzor: Ministarstvo ekonomije, rada i preduzetništva; Ministarstvo finansija

12 Službeni glasnik br. 84/2008, 152/2008 i 94/2009.

13 Službeni glasnik br. 147/02 i 177/04.

U nastavku je navedena organizaciona struktura svakog stuba:

- Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje je agencija za primenu sistema prvog stuba. To je državna institucija i ima svojstvo pravnog lica i državnu vlast nad odlukama u vezi penzionog osiguranja. Ministarstvo ekonomije, rada i preduzetništva kontroliše primenu zakona i upravljanje Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje. Ministarstvo finansija je odgovorno za izradu državnog budžeta u skladu sa fiskalnom politikom zasnovanom na analizama i predviđanjima makroekonomskih trendova. Ministarstvo finansija nadgleda sistem penzionog osiguranja sa makroekonomske tačke gledišta.
- U fazi akumulacije penzijskog sistema drugog stuba, penzione kompanije osnivaju i upravljaju penzionim fondovima. Doprinosi penzionim fondovima se plaćaju kroz Središnji registar osiguranika koji upravlja individualnim računima osiguranika u drugom stubu. U fazi isplate penzijskog sistema drugog stuba, osiguranici zaključuju individualni ugovor sa kompanijama za penziono osiguranje o isplati njihovih penzionih nadoknada.
- Organizacija penzijskog sistema trećeg stuba je slična organizaciji penzijskog sistema drugog stuba, osim što u sistemu trećeg stuba nema centralne agencije koja upravlja individualnim računima osiguranika.
- Sisteme drugog i trećeg stuba kontrolišu Ministarstvo ekonomije, rada i preduzetništva i Ministarstvo finansija. Ministarstvo ekonomije, rada i preduzetništva je takođe odgovorno za izradu nacrtu zakona koji su u vezi sa ovim sistemima. Pravni nadzor obezbeđuje Hrvatska agencija za nadzor finansijskih usluga, koja je nezavisno pravno lice sa javnom vlašću nad finansijskim sektorom. Agencija je ovlašćena da kontroliše rad penzionih fondova, penzionih kompanija i kompanija za penziono osiguranje. Ona je u obavezi da podnosi godišnji izveštaj hrvatskom Saboru. Ministarstvo finansija i Ministarstvo ekonomije, rada i preduzetništva daje svoje mišljenje o aktivnostima Agencije.

Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje je odgovoran za donošenje odluka o pravu na penziono osiguranje i rešavanje pitanja koja proizilaze iz penzionog osiguranja u prvom i drugom stepenu (u vezi penzija prvog stuba). Lokalne jedinice su odgovorne za odluke prvog stepena, a kada je uložena žalba protiv odluke prvog stepena, centralna jedinica je odgovorna za odluke drugog stepena. Žalbe na odluke drugog stepena i u retkim slučajevima kada žalba nije dozvoljena, Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje može da iznese pred Upravni sud Republike Hrvatske. Dalje žalbe mogu da se podnose Vrhovnom ili Ustavnom sudu, u zavisnosti od prirode izloženog pravnog pitanja.

3.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata

3.2.1. Pokrivenost

Kao što je prikazano u Tabeli 3.3, broj osiguranika u hrvatskom penzijskom sistemu zaustavio se na 1.5 miliona u 2009. godini.

Sledeća lica su obavezno osigurana u prvom stubu:

- zaposleni i drugi radnici, uključujući i plaćene državne službenike, volontere sa punim radnim vremenom i pripravnike (bez plate), nezaposlena lica, sportiste, sveštenike, monahe i druge crkvene ljude, članove upravnih odbora trgovinskih kompanija, roditelje sa decom mlađom od jedne godine,

hrvatske državljanke zaposlene u stranim diplomatskim ili konzularnim kancelarijama na teritoriji Hrvatske, lica osigurana pod specifičnim okolnostima (studenti, treneri, i nezaposlena lica na stručnoj obuci koji su pokriveni samo protiv povrede na radu), strane državljanke i lica bez državljanstva zaposlena u Hrvatskoj, hrvatske državljanke zaposlene u inostranstvu i hrvatske državljanke na stranom brodu koji nisu obavezno osigurani pod ugovorom o socijalnoj bezbednosti primenjenom između Hrvatske i države domaćina;

- samozaposlena lica kao što su zanatlije, ugostitelji, prevoznici i trgovci, kao i samozaposleni radnici poput pravnika, lekara, stomatologa, umetnika, novinara, nastavnika, predavača, lektora, prevodioca i sportista;
- poljoprivrednici uglavnom angažovani u poljoprivredi ili šumarstvu, i članovi porodičnih farmi; i
- lica koja su na privremenom ugovoru o delu, bez obzira na njihov radni status.

Tabela 3.3 Broj osiguranika prema kategoriji, od 1995. do 2009. godine				
Godina	Zaposleni	Samozaposleni	Poljoprivrednici	Ukupno
1995	1.340.951	77.549	149.481	1.567.981
1996	1.267.650	81.095	130.230	1.478.975
1997	1.270.226	79.962	118.750	1.468.938
1998	1.282.576	80.021	108.912	1.471.509
1999	1.239.200	76.629	90.262	1.406.091
2000	1.224.178	77.331	79.001	1.380.510
2001	1.249.709	78.783	73.610	1.402.102
2002	1.274.293	80.471	67.217	1.421.981
2003	1.301.994	82.775	59.226	1.443.995
2004	1.324.474	83.840	51.791	1.460.105
2005	1.368.402	83.749	46.726	1.498.877
2006	1.412.215	82.736	43.219	1.538.170
2007	1.457.676	81.963	39.824	1.579.463
2008	1.488.922	79.149	36.777	1.604.848
2009	1.421.376	75.051	33.806	1.530.233

Lica osigurana pod prvim stubom su takođe osigurana pod drugim stubom. Što se tiče članstva drugog stuba penzijskog sistema, primenjuju se sledeća pravila:

- Novi osiguranici nakon 2002. godine i osiguranici mlađi od 40 godina u 2002. godini su obavezno osigurani pod drugim stubom.
- Osiguranici starosti između 40 i 49 godina u 2002. godini mogu na vreme da izaberu da li hoće ili neće da se pridruže drugom stubu.
- Osiguranici starosti 50 godina u 2002. godini ostaju u sistemu prvog stuba.

Kao što je prethodno spomenuto, pripadnici vojske, ratni veterani, članovi odbrambenih snaga u građanskom ratu, policijski službenici, ovlašćeni pravosudni zvaničnici, pripadnici obaveštajne agencije, članovi Sabora, članovi Vlade i članovi Ustavnog suda su osigurani pod posebnim penzionim sistemima regulisanim odvojenim zakonodavstvom.

3.2.2. Poštovanje zakona – neformalna ekonomija

Trenutni penzijski sistem pokriva širok obim stanovništva. Među stanovništvom koje nije pokriveno trenutnim sistemom su privredno neaktivna lica. Mnoga od ovih lica su domaćice koje nisu zaposlene.

Međutim, radnici u neformalnoj ekonomiji predstavljaju prazninu koja se povećava u pokrivenosti penzijskim sistemom. Iako nisu dostupni precizni podaci o neformalnoj ekonomiji, grube procene Instituta za javne finansije iz 1996. godine pokazuju da je udeo neformalne ekonomije u 1996. godini u Hrvatskoj bio najmanje 25 procenata BDP-a. Situacija se danas nije značajno promenila. Neke nezvanične procene iznose da je udeo neformalne ekonomije i dalje između 20 i 25 procenata BDP-a. U Hrvatskoj su glavne komponente neformalne ekonomije rad na sivom tržištu i neprijavljena zaposlenost. Osim toga, postoji široko rasprostranjena praksa utaje poreza i izbegavanje plaćanja doprinosa socijalne sigurnosti kroz neprijavlivanje punih zarada. Ovi problemi su predmet razmatranja poreskih i penzionih vlasti s obzirom da doprinosi pokrivaju oko 60 procenata penzionih troškova, a ostatak dolazi iz državnog budžeta.

Za borbu protiv sive ekonomije, Zakon o doprinosima propisuje novčane kazne za poslodavce koji nisu uspostavili osnovice za uplate svojih doprinosa, ne uplaćuju doprinose na vreme ili nisu obavestili Poresku upravu o svojoj obavezi da plaćaju doprinose. Ove odredbe takođe važe za samozaposlene osiguranike. U skladu sa odredbama Opšteg zakona o porezu, Poreska uprava primenjuje procedure da predstavi i obračuna obaveze za plaćanje doprinosa. Takođe primenjuje procedure kojima kontroliše računovodstvo, prepoznaje refundacije date za plaćanje doprinosa bez pravne osnove, i sprovodi postupke izvršenja. Na osnovu Zakona o doprinosima, ustanovljen je registar poreskih obveznika u kome se vodi evidencija o plaćanju doprinosa. Očekivano je da se pomoću ovog registra poboljša državna kontrola nad naplatom doprinosa i da se smanji obim neformalne ekonomije.

Pod trenutnim sistemom zasnovanim na principu osiguranja, lica koje ne ispune minimum od 15 godina radnog staža ne mogu da ostvare prava iz penzijskog sistema. Prema proceni iz 2008. godine, broj starijih osoba koje ne primaju penzije bio je oko 70.000. Starija lica bez penzija i bez dovoljno drugih životnih sredstava imaju pravo na nadoknade socijalne pomoći, kao što su stalna pomoć, dodaci za kućnu negu i pomoć i lična invalidnina.

Nedavno je Vlada razmatrala uvođenje takozvanih socijalnih penzija (ili državnih subvencija), koje bi se isplaćivale svim stalnim državljanima Hrvatske na osnovu visine sredstava ili prihoda. Nacrt Zakona o socijalnoj pomoći koji sadrži odredbu o socijalnoj penziji je trenutno u zakonodavnom procesu. Prag prihoda za sticanje prava na socijalnu penziju bi bio 15 do 30 procenata viši nego trenutni iznos potreban za stalnu nadoknadu za socijalnu pomoć. Uvođenje socijalnih penzija će zahtevati obezbeđivanje dovoljno sredstava iz državnog budžeta.

3.2.3. Naplata doprinosa

Pre sredine 2001. godine, odvojene institucije su bile odgovorne za naplatu doprinosa socijalne bezbednosti i poreza na lični dohodak. Doprinosi za penziono osiguranje je naplaćivao Hrvatski zavod za

mirovinsko osiguranje, doprinose za zdravstveno osiguranje je naplaćivao hrvatski Zavod za zdravstveno osiguranje, a poreze Poreska uprava.

Jedan od ciljeva penzione reforme bio je da se osnuje jedinstven mehanizam za naplatu poreza i doprinosa socijalne sigurnosti. Zbog toga, od 1. jula 2001. godine Poreska uprava je odgovorna za naplatu i poreza i obaveznih doprinosa socijalne sigurnosti (penziono i zdravstveno osiguranje), kao i doprinosa za osiguranje u slučaju nezaposlenosti. Jedinstvena procedura naplate doprinela je smanjenju administrativnih troškova i poboljšala efikasnost u naplati doprinosa zbog svog oslanjanja na iskustvo u naplati poreza i mrežu lokalnih i centralnih poreskih kancelarija.

3.3. Nadoknade

3.3.1. Državna penzija

3.3.1.1. Uslovi za sticanje prava i starosna granica za penzionisanje

Kao i po prethodnom zakonu, sticanje penzionih prava u sistemu prvog stuba zavisi od ispunjenja starosnih uslova i ostvarenja radnog staža. Međutim, za nadoknade koje su u vezi sa povredama na radu ili oboljenjima, dovoljno je da se ima status osiguranja u vreme kada je došlo do povrede ili oboljenja.

Trenutno, starosne penzije se isplaćuju muškarcima sa 65 godina starosti i ženama sa navršених 60 godina starosti koji su ispunili radni staž od 15 godina¹⁴.

Prema nekadašnjim pravilima, starosne penzije su se isplaćivale muškarcima sa 60 godina starosti i ženama sa navršених 55 godina starosti koji su ispunili radni staž od 20 godina. Dakle, tokom prelaznog perioda (od 1999. do 2007. godine), starosna granica za penzionisanje je povećavana za šest meseci godišnje, dok je minimalan radni staž skraćivan za šest meseci godišnje.

Istovremeno, starosni uslov je uveden za penzije osiguranika koji su ispunili maksimalan radni staž (40 godina za muškarce i 35 godina za žene). Starosni uslov u 1999. godini je bio 55 godina za muškarce i 50 godina za žene, a kasnije je povećavan za šest meseci svake godine dok nije dostigao 60 godina za muškarce i 55 godina za žene u 2007. godini, nakon čega je sticanja prava na osnovu ispunjenja maksimuma radnog staža, ukinuto.

Prema najčešćim izmenama i dopunama Zakona o penzijskom osiguranju koji je stupio na snagu 1. novembra 2010. godine, starosna granica za penzionisanje žena je bila jednaka starosnoj granici za

14 Zakon o penzijskom osiguranju utvrđuje sledeće definicije:

- *Period trajanja osiguranja* su periodi u kojima su doprinosi ostvareni nakon napunjenih 15 godina starosti. Sastoje se od staža zaposlenja sa punim radnim vremenom ili samozaposlenosti, staža proširenog osiguranja, perioda koji se smatraju produženim periodima trajanja osiguranja, periodi bolovanja i profesionalne rehabilitacije, i periodi povremene zarade na osnovu privremenih ugovora o delu.
- *Radni staž* se sastoje od trajanja osiguranja, staža vojnog osiguranja, kupovine staža pod određenim okolnostima, staž službe tokom građanskog rata i staža ispunjenog pod nekadašnjim zakonodavstvom i priznatog kao radni staž (ceo period trajanja osiguranja i neki posebni periodi, uključujući staž ispunjen u anti-fašističkoj borbi u Drugom svetskom ratu).

penzionisanje muškaraca. Ovo prati odluku Ustavnog suda od 18. aprila 2010. godine, koja kaže da sticanje prava iz prvog stuba penzijskog sistema treba da bude jednako za oba pola. Kao prelazna mera, starosna granica za žene će biti povećavana za tri meseca godišnje od 2011. godine do 2030. godine. Tabela 3.4 sažeto prikazuje uslove za sticanje prava na starosne penzije.

Tabela 3.4 Uslovi za sticanje prava na starosne penzije				
Period	Muškarci		Žene	
	Godine	Radni staž	Godine	Radni staž
1990–1998	60 godina	20 godina	55 godina	20 godina
1999–2007	Povećanje od 6 meseci godišnje	Povećanje od 6 meseci godišnje	Povećanje od 6 meseci godišnje	Povećanje od 6 meseci godišnje
2008–2010	65 godina	15 godina	60 godina	15 godina
2011–2030	65 godina	15 godina	Povećanje od 3 meseci godišnje	15 godina
2031 and after	65 godina	15 godina	65 godina	15 godina

3.3.1.2. Penziona formula

Iznos penzije prvog stuba zavisi od nivoa zarada tokom radnog veka pojedinca i dužine radnog staža. Hrvatska je usvojila sistem bodova za obračun penzija. Za lica koje su osigurana isključivo u sistemu prvog stuba, starosna penzija se obračunava korišćenjem sledeće formule:

Starosna penzija = (lični bodovi) x (penzioni faktor) x (stvarna vrednost penzije).

Tri faktora iz gornje formule se obračunavaju na sledeći način:

Prvo, lični bodovi se obračunavaju kao proizvod (i) prosečne vrednosti boda, (ii) radnog staža, i (iii) početnog faktora.

- Za svaku godinu osiguranja, vrednost boda se izračunava deljenjem individualnih godišnjih zarada prosečnom godišnjom zaradom svih zaposlenih osoba u istoj godini¹⁵. Dakle, vrednost boda je jednaka 1 ako je osigurana osoba zarađivala zaradu jednaku prosečnoj zaradi. Prosečna vrednost boda je tada izračunata. U početku, u 1999. godini, prosek je uziman iz deset najboljih godina pojedinca. Međutim, referentni period je svake godine produžavan za po tri godine dok nije dostigao 40 godina 2009. godine. Sada se prosek uzima iz celog završenog perioda osiguranja.
- Za svrhu obračuna penzija, radni staž je prebačen u jedinice godina.
- Početni faktor je korišćen za obračun prevremenih penzija. On odražava smanjenje od 0.15 procenata mesečno za prevremeno penzionisanje (jednako, 1.8 procenata godišnje ili 9 procenata za pet godina).

¹⁵ Vrednost bodova se obračunava za period trajanja osiguranja ispunjen nakon 1. januara 1970. godine, dok će prosečna vrednost bodova biti korišćena za staž ispunjen pre 31. decembra 1969. godine.

Drugo, penzioni faktor se određuje za različite vrste penzija. Za starosnu i prevremenu penziju, penzioni faktor je 1.0.

Treće, stvarna vrednost penzije je iznos jedinice penzije za jedan lični bod. Ovo je odredio Upravni odbor Zavoda za mirovinsko osiguranje. Penzije su indeksirane prilagođavanjem njihove stvarne vrednosti dva puta godišnje (1. januara i 1. jula svake godine). Vrednost stvarne penzije je 58,37 HRK od 1. jula 2009¹⁶. godine. U pogledu stope prirasta, trenutna stvarna vrednost penzije je jednaka 1,1 procenat prosečne plate u 2009. godini. Treba se imati u vidu da je indeksacija penzija suspendovana od 1. januara 2010. godine do 31. decembra 2011. godine.

Za osiguranike koje su takođe članovi i sistema drugog stuba, starosna penzija iz prvog stuba iznosi:

- i) 0,25 procenta nacionalne prosečne bruto zarade svih zaposlenih osoba prethodne godine za svaku godinu radnog staža ispunjenog u sistemu drugog stuba (alternativno tome, vrednost stvarne penzije je zamenjena 0,25 procenta nacionalne prosečne bruto zarade), plus
- ii) 25 procenta stvarne vrednosti penzije sa ličnim bodovima koji su postignuti u osiguranje drugog stuba (alternativno tome, penzioni faktor je jednak 0,25), plus
- iii) Starosna penzija, obračunata korišćenjem gornje formule, za period ispunjen pre priključivanju sistemu drugog stuba, ako ga ima.

Osim toga, penzioner će primati životna osiguranja iz sistema drugog stuba.

Minimalna penzija je primenjiva za sve penzije, osim za invalidske penzije stečene na osnovu profesionalne nesposobnosti za rad. Minimalna penzija je definisana u smislu vrednosti penzije prema radnom stažu. U početku, minimalna penzija je bila određena kao 0,825 procenata prosečne zarade u 1998. godini, koja je bila indeksirana do datuma sticanja prava. Između 2002. i 2008. godine, dok su penzije sa radnim stažom do 30 godina odražavale istu stopu, penzije sa radnim stažom koji je prelazio 30 godina su imale vrednost od 0,4125 procenta. Od 1. januara 2008. godine, minimalne penzije su ponovo određene prema originalnoj odredbi. Trenutno je vrednost minimalne penzije 56,59 HRK po godini radnog staža.

Maksimalna penzija je regulisana Zakonom o maksimalnim penzijama¹⁷. Zakon predviđa da prosečna vrednost boda ne treba da prelazi 3,8. Za specijalne kategorije korisnika (skupštinske poslanike, članove Vlade, članove Ustavnog suda i ratne veterane) maksimalna penzija je dvostruko veća od standardne stope zasnovane na radnom stažu od 40 godina. Maksimalna i minimalna penzija imaju redistributivni element.

Tabela 3.5 upoređuje penziju na osnovu prosečne zarade (tj. pri čemu lični penzioni bod ima vrednost 1) sa minimalnim i maksimalnim penzijama.

16 Stvarna vrednost penzije je bila 57.59 HRK od 1. januara 2009. godine, 56.30 HRK od 1. jula 2008. godine, i 54.11 HRK od 1. januara 2008. godine.

17 Službeni glasnik br. 162/98 i 82/2001.

Tabela 3.5
Poređenje penzija prema različitom radnom stažu, 2011. godina

Radni staž (u godinama)	Iznos (mesečni, HRK)			Kao procenat prosečne zarade		
	Minimalna penzija	Penzija zasnovana na prosečnoj zaradi	Maksimalna penzija	Minimalna penzija	Penzija zasnovana na prosečnoj zaradi	Maksimalna penzija
15	849	1.112	3.327	16,2	21,2	63,5
16	905	1.186	3.549	17,3	22,6	67,7
17	962	1.260	3.771	18,4	24,0	71,9
18	1.019	1.334	3.993	19,4	25,5	76,2
19	1.075	1.408	4.214	20,5	26,9	80,4
20	1.132	1.483	4.436	21,6	28,3	84,6
21	1.188	1.557	4.658	22,7	29,7	88,9
22	1.245	1.631	4.880	23,8	31,1	93,1
23	1.302	1.705	5.102	24,8	32,5	97,3
24	1.358	1.779	5.323	25,9	33,9	101,5
25	1.415	1.853	5.545	27,0	35,4	105,8
26	1.471	1.927	5.767	28,1	36,8	110,0
27	1.528	2.002	5.989	29,1	38,2	114,3
28	1.585	2.076	6.211	30,2	39,6	118,5
29	1.641	2.150	6.432	31,3	41,0	122,7
30	1.698	2.224	6.654	32,4	42,4	126,9
31	1.745	2.298	6.876	33,5	43,8	131,2
32	1.811	2.372	7.098	34,5	45,3	135,4
33	1.867	2.446	7.320	35,6	46,7	139,6
34	1.924	2.520	7.541	36,7	48,1	143,9
35	1.981	2.595	7.763	37,8	49,5	148,1
36	2.037	2.669	7.985	38,9	50,9	152,3
37	2.094	2.743	8.207	39,9	52,3	156,6
38	2.150	2.817	8.429	41,0	53,7	160,8
39	2.207	2.891	8.650	42,1	55,2	165,0
40	2.264	2.965	8.872	43,2	56,6	169,2
41	2.320	3.039	9.094	44,3	58,0	173,5
42	2.377	3.113	9.316	45,3	59,4	177,7
43	2.433	3.118	9.538	46,4	60,8	182,0
44	2.490	3.262	9.759	47,5	62,2	186,2
45	2.547	3.336	9.981	48,6	63,6	190,4

Beleška: U gornjem obračunu, korišćeni su sledeći podaci:

- Vrednost stvarne penzije: 58.37 HRK;
- Vrednost minimalne penzije: 56.59 HRK;
- Prosečna plata u februaru 2011. godine: 5.242 HRK;
- Dodatak penzijama je pretpostavljen na 27 procenata.

3.3.1.3. Opcije prevremenog penzionisanja i invalidske penzije

Trenutno, prevremene penzije se isplaćuju muškarcima sa 60 godina starosti i 35 godina radnog staža i ženama sa 55 godina starosti i 30 godina radnog staža.

Tokom prelaznog perioda od 1999. do 2007. godine, starosna granica za prevremeno penzionisanje povećavana je za šest meseci godišnje, sa 55 na 60 godina za muškarce i sa 50 na 55 godina za žene.

Tokom vremena, stopa smanjenja je bila menjana na sledeće načine:

- Od 1999. do 2002. godine, stopa smanjenja je bila 0,3 procenta po mesecu prevremene isplate (jednako tome, 3,6 procenata za godinu dana ili 18 procenata za maksimalnih pet godina prevremene isplate).
- Od 2003. do 2007. godine, stopa smanjenja je bila 0,34 procenata po mesecu prevremene isplate (4,08 procenta za godinu dana ili 20,4 procenata za maksimalnih pet godina prevremene isplate).
- Od 2008. godine do danas, stopa smanjenja je 0,15 procenata po mesecu prevremene isplate (1,8 procenta za godinu dana ili 9 procenata za maksimalnih pet godina prevremene isplate).

Kao sa starosnim penzijama, poslednje izmene i dopune Zakona o penzijskom osiguranju (na snazi od 1. novembra 2010. godine) izjednačavaju uslove za sticanje prava na prevremenu penziju za muškarce i žene.

Kao posledica, od 2011. do 2030. godine, starosna granica za prevremeno penzionisanje žena će biti podignuta sa 55 na 60 godina, a obavezan radni staž će biti produžavan za tri meseca godišnje, sa 30 na 35 godina.

Tabela 3.6 prikazuje uslove za sticanje prava na prevremenu penziju.

Tabela 3.6 Uslovi za sticanje prava na prevremeno penzionisanje				
Period	Muškarci		Žene	
	Godine	Radni staž	Godine	Radni staž
1990–1998	55 godina	35 godina	50 godina	30 godina
1999–2007	Povećanje od 6 meseci godišnje	Smanjenje od 6 meseci godišnje	Povećanje od 6 meseci godišnje	Smanjenje od 6 meseci godišnje
2008–2010	60 godina	35 godina	55 godina	30 godina
2011–2030	60 godina	35 godina	Increase of 3 months per year	Increase of 3 months per year
2031 and after	60 godina	35 godina	60 godina	35 godina

3.3.1.4. Invalidske penzije

Invalidske penzije se isplaćuju u slučaju potpunog invaliditeta kao i radnog invaliditeta. Potpuni invaliditet je potpuni i stalni gubitak radne sposobnosti. Radni invaliditet je trajno smanjenje radne sposobnosti za

više od 50 procenata u poređenju sa potpuno zdravom osobom. Invaliditet može biti izazvan nezgodama na radu ili profesionalnim oboljenjima, i nezgodama ili oboljenjima koja nisu u vezi sa radom. Invaliditet mora biti procenjen i prepoznat od strane ovlašćenog, medicinskog, stručnog lica. Kontrolni zdravstveni pregledi stanja invaliditeta moraju da se vrše najmanje na svake četiri godine.

Invalidske penzije se odobravaju na osnovu potpunog ili radnog invaliditeta ako se nezgoda ili začetak oboljenja dogodio pre 65. godine starosti. Uslov za sticanje prava na invalidsku penziju kod invaliditeta koji nisu u vezi sa radom zahteva da je najmanje jedna trećina radnog veka¹⁸ određenog lica pokrivena radnim stažom (za osiguranike ispod 35 godina starosti dovoljno je dve godine radnog staža, a za osiguranike ispod 30 godina starosti je dovoljna jedna godina radnog staža). Za invaliditete nastale usled nezgoda na radu ili profesionalnih oboljenja, pravo na sticanje invalidske penzije nije uslovljeno dužinom radnog staža. Za radne invaliditete nadoknade koje se isplaćuju osobama sa delimičnom radnom sposobnošću isplaćuju se ako je osoba mlađa od 50 godina. Radne invalidske penzije se isplaćuju osobama starijim od 50 godina, ili osobama mlađim od 50 godina za čiju delimičnu radnu sposobnost nema izgleda da će se unaprediti profesionalnom rehabilitacijom.

Iznos penzije se obračunava na isti način kao kod starosne penzije osim u sledećim slučajevima:

- Invalidska penzija stečena na osnovu totalnog invaliditeta ima penzioni faktor od 1,0.
- Invalidska penzija stečena na osnovu radnog invaliditeta ima penzioni faktor od 0.6667 za prava stečena pre 18. decembra 2002. godine i 0,8 za prava stečena nakon tog datuma ako je korisnik nezaposlen. Ako je korisnik zaposlen, penzioni faktor je 0,3333. Ako je invaliditet izazvan nezgodom na radu ili profesionalnim oboljenjem, penzioni faktor je 0,5.
- Ako je invaliditet izazvan nezgodom na radu ili profesionalnim oboljenjem, ispunjen period trajanja osiguranja manji od 40 godina se posmatra kao da je postignuto 40 godina trajanja osiguranja, za svrhu obračunavanja invalidske penzije.

Nadoknade koje se daju invalidima rada mlađim od 50 godina koji imaju delimičnu radnu sposobnost, sastoje se od profesionalne rehabilitacije i nadoknade zarade. Nadoknada zarade se isplaćuje radnicima sa invaliditetom, tokom njihove zaposlenosti na drugom adekvatnom poslu ili tokom perioda nezaposlenosti od 12 meseci nakon završetka profesionalne rehabilitacije (24 meseca ako je invaliditet izazvan nezgodom na radu ili profesionalnim oboljenjem). Iznos nadoknade zarade se procenjuje na osnovu iznosa invalidske penzije.

3.3.1.5. Porodične penzije

Uslovi za sticanje prava na porodične penzije odnose se na preminula lica i njihove naslednike.

Preminula osoba mora da bude penzioner, korisnik profesionalne rehabilitacije, osiguranik koji je ispunio period trajanja osiguranja od pet godina ili radni staž od deset godina, ili osiguranik koji je ispunio uslove za invalidsku penziju s obzirom na dužinu radnog staža. Ako je smrt bila posledica povrede na radu ili profesionalnog oboljenja, nije neophodan minimalan radni staž.

18 Radni vek pokriva period od 20 godina starosti (23 godine starosti za lica sa višim kvalifikacijama i 26 godina starosti za lica sa univerzitetskim kvalifikacijama) do datuma nastanka invaliditeta.

Korisnici porodičnih penzija su supružnici (udovica ili udovac) ako su starosti 50 godina i više, ako se brinu o deci imaju pravo na porodičnu penziju, ili ako su osobe sa invaliditetom (udovica starosti 45 godina u trenutku smrti svog supruga stiče pravo na penziju kada napuni 50 godina starosti). U korisnike porodičnih penzija takođe spadaju razvedeni supružnici koji primaju alimentaciju, deca mlađa od 15 godina, deca mlađa od 18 godina ako su nezaposlena, deca mlađa od 26 godina ako su redovni studenti, ili deca sa invaliditetom bilo kog starosnog doba. Deca mogu biti bračna, vanbračna i usvojena, ali pastoračad, unučad i druga deca imaju pravo na porodičnu penziju samo ako ih je preminulo lice izdržavalo, a njihovi roditelji samo ako su takođe bili izdržavani od strane preminulog lica.

U slučaju smrti osiguranika, penziona osnovica se obračunava na osnovu penzione formule starosne penzije, u skladu sa sledećim razlikama:

- Ako je stvarni radni staž manji od 21 godine računa se kao 21 godina. Ako je smrt posledica povrede na radu ili profesionalnog oboljenja, minimalan period je 40 godina.
- Penzioni faktor za porodične penzije je 0,7 za jednog člana porodice, 0,8 za dva, 0,9 za tri i 1,0 za četiri ili više članova porodice. Za siročač penzioni faktor se primenjuje na penzije oba preminula roditelja.

U slučaju smrti penzionera, osnova penzije je penzija na koju su penzioneri imali pravo na dan smrti.

Ako se porodična penzija dodeljuje samo udovici (udovcu) osiguranika i deci, ili samo njihovim roditeljima, ili samo drugoj deci bez roditeljskog staranja, ukupna suma porodične penzije je podeljena na jednake delove i svaki od naslednika dobija odgovarajući deo penzije. Ako se porodična penzija dodeljuje udovici (udovcu) osiguranika i deci i roditeljima, ukupna suma porodične penzije je prvo podeljena na delove za udovici (udovcu) osiguranika, decu i roditelje. Svaki od ovih delova se onda jednako deli na svakog naslednika.

3.3.1.6. Indeksacija penzija

Zakon o penzijskom osiguranju iz 1999. godine je uveo Švajcarsku formulu za indeksaciju penzija. Prema prethodnom zakonodavstvu, penzije su indeksirane prema povećanjima zarade svih zaposlenih osoba.

Prema trenutnom zakonodavstvu, penzije se indeksiraju dva puta godišnje, 1. januara i 1. jula, prilagođavanjem stvarne vrednosti penzija (stvarna vrednost penzija je iznos penzije jednak jednom ličnom bodu). Stopa indeksacije je (aritmetički) prosek (i) stope povećanja indeksa troškova života u prethodnom polugodištu, i (ii) stope povećanja prosečne bruto zarade svih zaposlenih u prethodnom polugodištu.

Indeksacija penzija je suspendovana odlukom Sabora, koja je kasnije postala poseban Zakon, od 1. januara 2010. godine do 31. decembar 2011. godine.

3.3.2. Obavezne kapitalno finansirane penzije

3.3.2.1. Osnovna struktura

Lica osigurana u prvom stubu su takođe osigurana i u drugom stubu. Članovi sistema drugog stuba su osiguranici koji su bili novoosigurani i mlađi od 40 godina 2002. godine (rođeni 1964. godine ili kasnije), i oni koji su imali između 40 i 49 godina starosti 2002. godine (rođeni između 1953 i 1962) i koji su izabrali da se priključe drugom stubu.

Kako je prikazano u Tabeli 3.7, trenutno u Republici Hrvatskoj rade četiri obavezna penzionna fonda. Prema Hrvatskoj agenciji za nadzor finansijskih usluga, ukupan broj osiguranika obaveznih penzionih fondova je bio 1.552.459 osoba od septembra 2010. godine.

Tabela 3.7						
Broj penzionih fondova i članova, 2002–2009						
Godina	Obavezni penzioni fondovi		Otvoreni dobrovoljni penzioni fondovi		Zatvoreni dobrovoljni penzioni fondovi	
	Broj fondova	Broj članova	Broj fondova	Broj članova	Broj fondova	Broj članova
2002	7	983.310	1	1.345	—	—
2003	4	1.070.932	4	8.773	—	—
2004	4	1.170.092	4	30.022	4	1.112
2005	4	1.248.931	6	51.121	8	5.336
2006	4	1.322.010	6	75.161	10	10.633
2007	4	1.395.693	6	103.923	12	11.943
2008	4	1.475.729	6	127.738	15	17.285
2009	4	1.502.047	6	138.627	15	17.585

Svaki član bira jedan obavezan penzioni fond. Doprinosi za drugi stub su jednaki 5 procenata zarade pojedinca. Država garantuje kamatnu stopu pripisanu ličnim računima i isplatu penzija.

3.3.2.2. Učinak investicija

Penzioni fond je vrsta fonda osnovana u cilju pružanja, zajedno sa penzijom prvog stuba, adekvatnog prihoda u starosti kroz dugoročno investiranje doprinosa. Prema izmenama i dopunama Zakona o obaveznim i dobrovoljnim penzionim fondovima iz 2007. godine, aktiva penzionog fonda treba da bude uložena u cilju postizanja maksimalnog povraćaja investicija, isključivo u korist članova penzionog fonda. Investicija treba da se zasniva na principima bezbednosti, promišljenosti, lojalnosti i brige, i treba da ima u vidu smanjenje rizika kroz raznovrsnost ulaganja, zakonitost, održavanje adekvatne likvidnosti i izbegavanje konflikta interesa.

Ukupna aktiva četiri obavezna penzionna fonda je dostigla 34,6 milijarde HRK u 2010. godini. Cifra je oko 4 milijardi HRK veća nego bruto iznos koji su uplatili članovi obaveznih fondova. Prema podacima Hrvatske agencije za nadzor finansijskih usluga, prosečna godišnja stopa rasta aktive obaveznih penzionih fondova (nazvanih "Mirex"¹⁹) krajem septembra 2010. godine je bila 5,11 procenata, odražavajući realan rast od 3 procenta.

Tabela 3.8 prikazuje investicionu strukturu obaveznih penzionih fondova u poslednjem kvartalu 2010. godine prema Hrvatskoj agenciji za nadzor finansijskih usluga. U poslednjem kvartalu 2010. godine, 88,5 procenata ukupne aktive je investirano u domaću, a 11,5 procenata je investirano u stranu aktivu. Dobrovoljni penzioni fondovi imaju slične investicione portfolije.

¹⁹ Mirex predstavlja vrednost jedinice računa prosečnog Obaveznog penzionog fonda, i obračunava se kao ponderisan prosek na osnovu učešća u neto aktivi Obaveznih penzionih fondova.

Tabela 3.8
Investicijska struktura obaveznih penzionih fondova, 4. kvartal 2010. godine

Instrumenti	Iznos u milionima HRK	Udeo (%)
Domaće investicije	32.256	88,50
– državne obveznice	23.700	65,02
– domaći udeo	5.700	15,64
– depoziti	617	1,69
– investicije u otvorenim zajedničkim fondovima	550	1,51
– kratkoročne obveznice	349	0,96
– investicije u zatvorenim fondovima	67	0,18
– investicije u korporativne obveznice	1.200	3,29
– investicije u obveznice lokalnih samouprava	73	0,20
Strane investicije	4.193	11,50
– strani udeo	1.800	4,94
– državne obveznice	444	1,22
– korporativne obveznice	49	0,13
– otvoreni zajednički fondovi	1.900	5,21
Ukupno	36.449	100,00

Zakon o obaveznim i dobrovoljnim penzionim fondovima reguliše maksimalna ograničenja različitih tipova investicionih instrumenata. Prema izmenama i dopunama ovog Zakon napravljenim 2007. godine, ova maksimalna ograničenja su propisana na sledeći način:

- Investicije u hartije od vrednosti ne treba da prelaze 30 procenata aktive.
- Investicije u akcije ne treba da prelaze 30 procenata aktive.
- Investicije u deonice otvorenih investicionih fondova i deonice zatvorenih investicionih fondova ne treba da prelaze 5 procenata za jednog izdavaoca, dok u agregatu ne bi trebale da prelaze 30 procenata aktive.
- Investicije u depozite, sertifikate o depozitu ili repo aranžmane, ne treba da prelaze 2,5 procenata po pojedinačnom dužniku, dok u agregatu ne bi trebale da prelaze 20 procenata aktive.
- Investicije u aktivu poslovnog računa penzionog fonda ne treba da prelaze 5 procenata aktive.

Do datuma ulaska Republike Hrvatske u Evropsku uniju, najmanje 50 procenata aktive obaveznog fonda treba da bude investirano u hartije od vrednosti koje izdaje Republika Hrvatska i Narodna banka Hrvatske; do 20 procenata aktive obaveznog fonda i do 25 procenata aktive dobrovoljnog fonda mogu da se investiraju u aktivu država članica i država članica OECD. Zakon o obaveznim i dobrovoljnim penzionim fondovima navodi da od datuma ulaska u EU, hrvatska Agencija za nadzor finansijskih usluga može da stavi ograničenja na investicije u određene vrste aktive izdate od strane države članice.

Nedavna ekonomska kriza je uticala i na javne i na privatne kapitalno finansirane penzijske sisteme. Naročito su privatni penzioni fondovi zabeležili značajan gubitak u vrednosti aktive od 2008. do 2009. godine. Veliki deo aktive obaveznih penzionih fondova je investiran u državne hartije od vrednosti koje su dale pozitivne prinose tokom krize, gubitak je bio relativno mali u poređenju sa gubitkom koji su iskusile države u okruženju koje imaju slične penzijske sisteme. Prinos penzionih fondova u 2008. godini bio je –12,5 procenata (u poređenju sa 5,1 procenata u 2003. godini, 7,4 procenata u 2004. godini, 7,1 procenata u 2005. godini, 5,7 procenata u 2006. godini, i 6,8 procenata u 2007. godini).

Iskustvo nedavne ekonomske krize navelo je Vladu da razmotri uvođenje višestrukih portfolija sa različitim investicionim rizicima u jedan penzioni fond, kao i podrazumevanu investicionu opciju koja bi dozvolila osiguraniku da se automatski premesti u manje rizičan investicioni potfolio kako se približava starosnoj granici za penzionisanje.

Kako Hrvatska radi na prebacivanju i primeni EU *acquis communautaire* u oblast investicije²⁰, državna investiciona politika će se liberalizovati od dana njenog ulaska u EU. Naročito će biti moguće investirati zatvorene dobrovoljne penzione fondove u rizičnija tržišta kapitala.

3.3.2.3. Administrativna efikasnost

Zakon o obaveznim i dobrovoljnim penzionim fondovima propisuje vrste taksi i njihove gornje granice koje penzione kompanije koje upravljaju obaveznim penzionim fondovima mogu da naplate.

- Ulazne takse (koje se naplaćuju pri ulasku u fond) ne treba da prelaze 0,8 procenata doprinosa koji se uplaćuju.
- Administrativne takse (takse na neto vrednost aktive), prema Zakonu, ne treba da prelaze 1,2 procenat ukupne aktive godišnje. Međutim, podzakonski akti Hrvatske agencije za nadzor finansijskim uslugama su postavili niže stope, smanjujući ovaj maksimum sa 0,9 procenata na 0,75 procenata. Maksimalna stopa je 0,65 procenata za 2011. godinu.
- Izlazne takse treba da se naplaćuju ako član menja fond tokom prve tri godine članstva. Izlazne takse su 0,8 procenata ukupnog iznosa ličnog računa člana u prvoj godini, 0,4 procenata u drugoj godini i 0,2 procenata u trećoj godini. Nakon tri godine se ne naplaćuju takse kada član menja fond.
- Takse se takođe plaćaju kastodi banci.

Iznos taksi koje su naplatile kompanije koje upravljaju obaveznim penzionim fondom je u 2009. godini ukupno iznosio 237 miliona HRK, od čega je iznos za administrativne takse bio 205 miliona HRK. Prosečna taksa naplaćena po članu je bila 155 HRK u 2009. godini. Unutar okvira Programa za ekonomski razvoj, Vlada planira da predloži dodatna smanjenja administrativnih troškova sistema drugog stuba u 2011. godini.

20 IORP Direktiva Saveta 2003/41/EC o aktivnostima i nadzoru institucija za odredbe o profesionalnom penzionisanju, Regulativa Saveta 3604/93/EC određuje definicije za primenu zabrane privilegovanih pristupa prema članu 104a Ugovora, i uvođenju pravila koja se odnose na obaveštena lica što je jedno od osnovnih principa investicione politike EU.

3.3.2.4. Faza isplate

Lica osigurana i u prvom i u drugom stubu steći će pravo na svoje penzije iz drugog stuba kada zadovolje uslove za sticanje penzije iz prvog stuba.

Kako su penzije iz drugog stuba namenjene za starosno osiguranje, invalidske i porodične penzije bi se obično mogle dobiti samo iz prvog stuba. Izuzeci se prave samo u retkim slučajevima kada je suma nečije invalidske ili porodične penzije iz prvog stuba (zasnovane na formuli za članove penzije drugog stuba) i nečije penzije iz drugog stuba povoljnija od invalidske i porodične penzije samo iz prvog stuba.

U fazi isplate sistema drugog stuba penzije, osiguranici zaključuju individualne ugovore sa kompanijom za osiguranje penzija po sopstvenom izboru, i prebacuju bilanse svojih štednih računa iz penzionog fonda u kompaniju za penziono osiguranje.

Prema Zakonu o kompanijama za penziono osiguranje i isplati penzija na osnovu individualnih, puno kapitalno investiranih penzionih ušteđevina, od kompanija za penziono osiguranje se zahteva da ponude sledeće vrste osiguranja:

- i) Pojedinačna životna osiguranja, tj. mesečne penzije koje se isplaćuju dokle god je penzioner živ.
- ii) Zajednička životna osiguranja, tj. mesečne penzije koje se isplaćuju dokle god su penzioner ili njegov/njen supružnik živi.
- iii) Pojedinačna životna osiguranja sa garantnim periodom, tj. pojedinačna životna osiguranja sa odredbom da će se u slučaju smrti penzionera pre garantovanog perioda, mesečni iznosi i dalje isplaćivati imenovanom korisniku do kraja garantnog perioda. U slučaju da imenovani korisnik premine pre kraja garantnog perioda, sve preostale isplate se dodaju zaostavštini preminulog penzionera.
- iv) Zajednička životna osiguranja sa garantnim periodom, tj. zajednička životna osiguranja sa odredbom da u slučaju smrti i penzionera i njegovog/njenog supružnika tokom garantnog perioda, osiguranja se isplaćuju određenom korisniku.

Iznos osiguranja (tj. penzija) zavisi od bilansa individualnog štednog računa i aktuarskih faktora koji odgovaraju tipu osiguranja koji je korisnik izabrao (koristeći tabelu života koja se odnosi na oba pola). Iznos osiguranja za obavezne penzije se prilagođava povećanju troškova života barem dva puta godišnje.

Kada osoba jednom potpiše ugovor o osiguranju sa kompanijom za penziono osiguranje, taj ugovor se ne može menjati ili okončati u kasnijoj fazi.

3.3.3. Dobrovoljni penzioni fondovi i sistemi strukovne penzije

Svaka osoba sa prebivalištem u Republici Hrvatskoj može da se priključi trećem stubu dobrovoljnih penzionih fondova. Dobrovoljni penzioni fond može da bude otvoren ili zatvoren. Otvoreni penzioni fondovi primaju bilo kojeg pojedinca, dok zatvoreni penzioni fondovi primaju radnike koje zapošljava poslodavac pokrovitelj, članove sindikata ili članove udruženja samozaposlenih osoba. U slučaju ove druge vrste fondova, pokrovitelji (poslodavci, sindikati ili udruženja samozaposlenih osoba) su odgovorni za uplate doprinosa na individualne štedne račune članova. Zatvoreni penzioni fondovi su zato slični sistemima profesionalne penzije u državama članicama EU. Članovi zatvorenih fondova su takođe i osiguranici obaveznih kapitalno finansiranih penzijskih sistema. Iznos doprinosa za zatvorene fondove

određen je kolektivnim ugovorom ili statutarnim odredbama vezanim za pokroviteljsko udruženje, dok za otvorene fondove članovi biraju svoje nivoe doprinosa u dogovoru sa penzijskom kompanijom²¹.

Jedna od glavnih razlika između dobrovoljnih i obaveznih penzionih fondova je da u dobrovoljnim penzionim fondovima evidenciju o članovima vode određene penzione kompanije, dok je u obaveznim penzionim fondovima Središnji registar osiguranika odgovoran za raspodelu doprinosa i vođenje evidencije.

Broj osiguranika dobrovoljnih penzionih fondova je u stalnom porastu. Krajem oktobra 2010. godine broj članova u dobrovoljnim penzionim fondovima je bio 180.000 (163.000 osoba u otvorenim fondovima i 17.600 osoba u zatvorenim fondovima), što predstavlja 1,2 procenat svih zaposlenih. Ukupna aktiva dobrovoljnih penzionih fondova krajem septembra 2010. godine, dostigla je 1,62 milijardi HRK (otvoreni fondovi su ostali na 1,4 milijardi HRK, a zatvoreni fondovi su dostigli 270 miliona HRK). Godišnja stopa prinosa otvorenih penzionih fondova je u rasponu između 2,46 i 8,99 procenata, ili između 1 i 7 procenata u realnom iznosu. Godišnja stopa prinosa zatvorenih penzionih fondova je u rasponu između 0,69 i 13,96 procenata, ili između 1,5 i 12 procenata u realnom iznosu.

Članovi dobrovoljnog penzionog fonda mogu da osete poseban tretman u obliku poreskih olakšica ili državnih subvencija. Doprinosi uplaćeni u dobrovoljne penzione fondove (i premije plaćene za privatno zdravstveno osiguranje i životno osiguranje) do 12.000 HRK godišnje mogu da budu oslobođeni poreza. Osim toga, u cilju promovisanja dobrovoljnih penzionih štednji, država subencioniše 25 procenata doprinosa uplaćenih u dobrovoljni fond u visini do 1.250 HRK godišnje.

Ove odredbe su nedavno izmenjene. Državna subvencija je smanjena na 15 procenata doprinosa za dobrovoljni fond u skladu sa izmenama i dopunama Zakona o obaveznim i dobrovoljnim penzionim fondovima²². Takođe, kao podsticaj za poslodavce, sindikate i udruženja samozaposlenih osoba da sponzoriju zatvorene penzione fondove, njihovi dobrovoljni doprinosi u iznosu do 6.000 HRK godišnje su takođe oslobođeni i od korporativnih poreza (Izmene i dopune Zakona o porezu na dobit²³). Nasuprot tome, dobrovoljni doprinosi članova otvorenih fondova nisu više oslobođeni poreza (Izmene i dopune Zakona o porezu na dobit²⁴). Prva izmena i dopuna zakona je stupila na snagu 1. novembra 2010. godine, a poslednje dve su stupile na snagu 1. jula 2010. godine.

Penzije u trećem stubu se isplaćuju prema uslovima individualnih ugovora potpisanih između osiguranika i njihovih kompanija za penziono osiguranje. Za razliku od sistema drugog stuba, pravo na sticanje nadoknada iz trećeg stuba nije povezano sa sistemom prvog stuba.

Kompanije za penziono osiguranje mogu da ponude životna osiguranja, osiguranja sa određenim rokom, različita osiguranja, delimične paušalne isplate (do 30 procenata bilansa člana), i ostale penzione nadoknade. Životna osiguranja i osiguranja sa određenim rokom se ne mogu koristiti pre dostignutih 50 godina starosti. Kada osoba jednom potpiše ugovor o osiguranju sa kompanijom za penziono osiguranje, taj ugovor se ne može menjati ili okončati u kasnijoj fazi.

21 Uplata doprinosa u otvorene fondove iz druge države članice EU biće moguća od datuma ulaska Hrvatske u EU, uzimajući u obzir pravo slobodnog kretanja osoba unutar EU.

22 Službeni glasnik br. 124/2010.

23 Službeni glasnik br. 80/2010.

24 Službeni glasnik br. 80/2010.

Penzije i garantovane nadoknade se korisnicima isplaćuju jednom mesečno. Ako je iznos mesečne nadoknade manji od 10 procenata prosečne nacionalne neto zarade u prethodnoj godini, isplate se mogu vršiti na kvartalnom nivou.

3.3.4. Adekvatnost nadoknada

U septembru 2010. godine, prosečna penzija svih vrsta iz prvog stuba je iznosila 2.162,63 HRK, što je 40,12 procenata prosečne nacionalne bruto zarade. Prosečna starosna penzija u istom mesecu bila je 2.408,43 HRK, što je 44,68 procenata prosečne nacionalne bruto zarade. Za starosne penzije sa radnim stažom od 40 godina, prosečna penzija je bila 60,29 procenata prosečne nacionalne bruto zarade. U proseku, penzije su bile iznad linije siromaštva od 1.845,42 HRK²⁵.

Kao rezultat penzione reforme iz 1999. godine, kojom su pooštreni uslovi za sticanje prava i usvojena nova penzionarna formula, novostečene penzije iz prvog stuba su bile niže od penzija koje su stečene prema staroj regulativi. Iako se očekivalo smanjenje nivoa penzija, ovi ishodi su veoma razočarali javnost. U oktobru 2007. godine, Vlada je objavila Zakon o dodacima na penzije stečene prema Zakonu o penzijskom osiguranju²⁶, koji predviđa da svi penzioneri sistema prvog stuba mogu da primaju određen procenat iznosa svojih penzija kao dodatak. Dodatak za penzije stečene 1999. godine iznosio je 4 procenta, a za one koje su stečene 2010. godine i kasnije iznosi 27 procenata²⁷. Zakon se ne primenjuje na lica koja su osigurana u drugom stubu ili pripadaju posebnim kategorijama osiguranika.

Međutim, ovaj zakon je prouzrokovao još jednu nepravilnost: predviđene penzije iz oba stuba su sada postale manje nego penzije predviđene samo za prvi stub. U oktobru 2010. godine, ukupno 527 korisnika (žene koje primaju prevremene penzije sa 50 godina starosti) je primilo penzije i iz prvog i iz drugog stuba. Njihova prosečna penzija je 1.660 HRK, što je ispod linije siromaštva. Da su dobili penzije samo iz prvog stuba, njihova prosečna penzija, uključujući i pomenute dodatke, bi bila 2.050 HRK, što je 25 procenata više. Čak i bez dodataka bi penzija prvog stuba bila veća.

Ovo se tiče osiguranika rođenih između 1953. i 1962. godine koji su se opredelili da se priključe sistemu drugog stuba 2002. godine. Zbog kratkog perioda investiranja udruženog sa negativnim uticajem krize, njihove dobijene penzije su manje nego što bi bile da su ostali isključivo u prvom stubu. Ovaj raskorak se dodatno proširio uvođenjem dodatka 2007. godine. Rečeno je da Vlada razmatra proširenje odredbe o dodatku za penzionere osigurane u oba stuba.

Oporezivanje penzije je regulisano Zakonom o porezu na dobit²⁸. Iznos penzija koji je za 3.000 HRK mesečno veći od neoporezivog iznosa, podložan je oporezivanju. Institucije za naplatu naplaćuju porez na penzije i prebacuju ih na račun Poreske uprave. Porodične penzije za siročad, porodične penzije za ratne veterane i penzije koje se plaćaju iz inostranstva su neoporezive.

25 Prema podacima Svetske banke.

26 Službeni glasnik br. 79/2007.

27 Procenat dodataka prema godini sticanja penzije je: 4% za 1999. godinu, 8,4% za 2000. godinu, 12,6% za 2001. godinu, 16,3% za 2002. godinu, 19,0% za 2003. godinu, 20,9% za 2004. godinu, 22,6% za 2005. godinu, 23,8% za 2006. godinu, 24,9% za 2007. godinu, 25,9% za 2008. godinu, 26,4% za 2009. godinu i 27% za 2010. godinu i kasnije.

28 Službeni glasnik br. 177/2004, 73/2008 i 80/2010.

3.4. Troškovi i finansiranje

3.4.1. Izdaci za penzije

Tabela 3.9 upoređuje broj uplatilaca doprinosa sa brojem penzionera za period od 1970. do 2010. godine. Tokom devedesetih godina 20. veka došlo je do drastičnog rasta u stopi sistemske zavisnosti, definisane kao odnos broja penzionera prema broju uplatilaca doprinosa. Stopa zavisnosti u sistemu se povećala sa 33,5 procenta u 1990. godini (skoro tri uplatioca doprinosa izdržava jednog penzionera) na 55,2 procenata u 1995. godini (1,8 uplatioca doprinosa prema jednom penzioneru), i dodatno na 73,5 procenta u 2000. godini (manje od 1,4 uplatioca doprinosa prema jednom penzioneru). Kako je prikazano na Slici A1 u Aneksu, očekuje se da će se demografsko starenje u Republici Hrvatskoj nastaviti u budućnosti.

Tabela 3.9			
Stopa zavisnosti u sistemu, od 1970. do 2010. godine			
Godina	Broj uplatilaca doprinosa (1)	Broj penzionera (2)	Stopa zavisnosti u sistemu (%) (2) / (1)
1970	1.166.088	340.134	29,2
1975	1.287.396	377.565	29,4
1980	1.518.049	438.133	28,9
1985	1.658.960	507.551	30,6
1990	1.682.971	594.339	33,5
1995	1.340.951	773.836	55,2
2000	1.235.482	870.810	73,5
2005	1.498.877	1.080.571	72,9
2010	1.475.363	1.200.386	77,5

Tabela 3.10 predstavlja penzioni rashod kao procenat od BDP-a od 1995. do 2009. godine. U poslednjim decenijama 20. veka i prvim decenijama 21. veka, udeo penzije u BDP-u se stalno povećavao da bi u 2001. godini dostigao vrhunac sa 12,04 procenta. Kao posledica penzionih reformi u 1999. i 2002. godini, udeo penzije u BDP-u je opadao, ostavši na 9,71 procenata u 2007. godini. Udeo je porastao u 2008. i 2009. godini zbog stagnacije BDP-a i neprekidnog rasta penzionih troškova.

Tabela 3.10
Penzioni rashod kao procenat BDP-a, 1995–2009

Godina	BDP (u milionima HRK) (1)	Penzioni rashod (u milionima HRK) (2)	Udeo (%) (2) / (1)
1995	115.699	10.667	9,22
1996	127.052	12.343	9,71
1997	145.394	15.448	10,62
1998	160.603	16.536	10,30
1999	164.054	19.047	11,61
2000	176.690	20.225	11,45
2001	190.769	22.967	12,04
2002	208.223	23.723	11,39
2003	227.012	24.691	10,88
2004	245.550	26.011	10,59
2005	264.367	27.298	10,33
2006	286.341	28.919	10,10
2007	314.223	30.519	9,71
2008	342.159	33.515	9,80
2009	333.063	35.072	10,53

Izvor: Državni zavod za statistiku i Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje.

3.4.2. Stope doprinosa

Prema Zakonu o doprinosima, ukupna stopa doprinosa za penziono osiguranje je 20 procenata osnovice za uplatu doprinosa. Lica osigurana samo u prvom stubu, sve doprinose plaćaju penzionom fondu prvog stuba²⁹. Lica osigurana u oba stuba plaćaju 15 procenata prvom stubu i 5 procenata drugom stubu. Na početku penzione reforme planirano je postepeno povećanje stope doprinosa drugog stuba, ali je za sada stopa ostala ista.

Jedna od značajnih karakteristika hrvatskog penzijskog sistema je da su zaposleni odgovorni za celu svoju penzionu stopu doprinosa od 20 procenata, iako poslodavci prebacuju doprinose u njihovo ime. Međutim, poslodavci su odgovorni za sve stope doprinosa za zdravstveno osiguranje, osiguranje u slučaju nezaposlenosti i osiguranje za slučaj nezgode na radu ili profesionalnog oboljenja (sa ukupnom stopom od 17,2 procenata).

²⁹ Tehnički, doprinosi za penzije prvog stuba se na račun hrvatskog Zavoda za mirovinsko osiguranje uplaćuju iz državnog Trezora.

Poslodavci plaćaju doprinose za lica zaposlena na opasnim i fizički napornim poslovima. Za ove radnike se period od 12 meseci računa kao 14 do 18 meseci u zavisnosti od njihovih uslova rada. Tabela 3.11 predstavlja dodatne stope doprinosa za različite produžene periode osiguranja prema vrsti osiguranika. Treba da se ima u vidu da su dodatne stope doprinosa nesrazmerno niže za lica koje su osigurana u oba stuba, jer je poslodavac takođe u obavezi da plaća doprinose drugom stubu.

Tabela 3.11 Dodatne stope doprinosa poslodavaca za opasne i fizički naporne poslove (%)				
Produženi periodi osiguranja	14 meseci	15 meseci	16 meseci	18 meseci
Samo prvi stub	4,86	7,84	11,28	17,58
I prvi i drugi stub	1,25	2,01	2,89	4,51

Minimalna i maksimalna osnovica za uplatu doprinosa se određuju za svaku kalendarsku godinu, na osnovu prosečne nacionalne zarade za prvih osam meseci prethodne godine. Minimalna osnovica za uplatu doprinosa je fiksirana na 0,35 puta prosečna nacionalna zarada, a maksimalna osnovica za uplatu doprinosa je fiksirana na šest puta prosečna nacionalna zarada.

Svake godine Ministarstvo finansija izdaje Uredbu o iznosima osnovice za plaćanje doprinosa za penzijsko osiguranje. Prema podacima državnog Zavoda za statistiku, prosečna nacionalna zarada za period od januara do avgusta 2009. godine je bila 7.716 HRK. Zato je u 2010. godini minimalna osnovica za uplatu doprinosa bila 2.700 HRK, a maksimalna 46.296 HRK³⁰.

Samozaposlena lica plaćaju punu stopu doprinosa od 20 procenata. Njihova minimalna osnovica osiguranja je 1,1 puta prosečna zarada zaposlenog lica. Ako su samozaposlena lica osigurana u drugom stubu, 5 procenata njihovih doprinosa će biti preusmereno u drugi stub.

Poljoprivrednici plaćaju stopu doprinosa od 20 procenata samo ako su u obavezi da plaćaju porez na prihod. U tom slučaju njihova minimalna osnovica osiguranja je 1,1 puta prosečna zarada zaposlenog lica. Ako nisu obavezni da plaćaju porez na prihod, treba da plate stopu doprinosa od 10 procenata. Ako su osigurani u drugom stubu, 5 procenata njihovih doprinosa će biti preusmereno u drugi stub.

Državni budžet pokriva troškove nadoknada za penzije prvog stuba odobrenih pod povoljnijim uslovima (tj. za vojne službenike, policajce, sudske zvaničnike, skupštinske poslanike, članove Vlade i ratne vojne invalide). Osim toga, država pokriva svaki deficit koji može da nastane u sistemu prvog stuba, i garantuje kamatne stope sistema drugog stuba i penzionih isplata. Država takođe, do određene granice, subvencionise dobrovoljne doprinose za treći stub.

3.4.3. Poslovanje fonda

Tabela 3.12 prikazuje prihode i troškove Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje od 2000. do 2009. godine. Kao što može da se vidi, doprinosi nisu dovoljni za finansiranje penzionih troškova. Dok su u 2000. godini doprinosi pokrivali 64 procenta penzionih troškova, nakon uvođenja sistema drugog stuba

30 Službeni glasnik br. 141/2009.

2002. godine doprinosi pokrivaju manji deo troškova zbog preusmeravanja doprinosa u drugi stub. U 2009. godini, doprinosi su pokrivali samo 57 procenata penzionih troškova. Deficit se finansira preko državnog budžeta.

Osim toga, država je pravno odgovorna za isplatu penzija posebnim kategorijama osiguranika (tj. vojnim službenicima, policajcima, sudskim zvaničnicima i skupštinskim poslanicima). Takođe je odgovorna za razliku između nečije penzije i minimalnog iznosa penzije, i za deo penzije poljoprivrednika čiji se doprinosi plaćaju iz državnog budžeta. Ovo povećano oslanjanje na državni budžet u finansiranju penzionih troškova pravi veliki pritisak na javne finansije.

Tabela 3.12 Prihodi i troškovi Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, od 2000. do 2010. godine (u milionima HRK)											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UKUPNI PRIHODI	20.195	22.967	23.658	24.675	26.074	27.274	28.965	30.516	33.575	35.090	35.499
Doprinosi	12.854	13.261	12.530	13.844	14.872	15.714	16.919	18.543	20.155	19.839	19.154
Zaposleni	12.416	12.854	12.138	13.285							
Samozaposleni	322	315	313	506							
Poljoprivrednici	116	92	79	53							
Transferi iz državnog budžeta	7.155	9.559	11.008	10.723	11.051	11.475	11.664	11.961	13.162	15.212	16.260
Ostali prihodi (od nekretnina)	186	147	120	108	151	85	382	12	258	39	85
UKUPNI TROŠKOVI	20.225	22.967	23.723	24.691	26.011	27.298	28.919	30.519	33.515	35.072	35.477
Trenutni troškovi	20.223	22.957	23.708	24.664	25.990	27.275	28.873	30.475	33.458	35.031	35.445
Zarade i ostali lični troškovi	303	260	225	242	279	274	301	336	389	356	344
Troškovi na dobra i usugle	62	76	111	104	99	98	104	110	124	118	107
Troškovi nadoknada	19.470	22.281	23.090	24.111	25.412	26.703	28.270	29.865	32.783	34.399	34.877
Drugi troškovi	388	340	282	207	200	200	198	164	162	158	117
Troškovi na nefinansijsku aktivu	2	10	15	27	21	23	46	44	57	41	32
Doprinosi / Ukupni troškovi	63,6%	57,7%	52,8%	56,1%	57,2%	57,6%	58,5%	60,8%	60,1%	56,6%	54,0%
Transferi iz državnog budžeta / Ukupni prihodi	35,4%	41,6%	46,5%	43,5%	42,4%	42,1%	40,3%	39,2%	39,2%	43,4%	45,8%

3.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi

3.5.1. Upravljanje penzijskim sistemom

U skladu sa uredbama o državnim organizacijama, osnovana je Kancelarija za socijalno partnerstvo. Svi zakoni i uredbe prvo treba da se razmotre u Kancelariji za socijalno partnerstvo. Ovo osigurava da socijalni partneri budu uključeni u proces donošenja odluka.

Upravni odbor Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje sastavljen je od 13 članova koje imenuje Vlada na četiri godine. Četiri člana je imenovalo Ministarstvo ekonomije, rada i preduzetništva, tri člana udruženje osiguranika, tri člana udruženje poslodavaca, i tri člana su nominovana od strane udruženja penzionera.

Kako je naznačeno u Statutu Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje i odobreno od strane hrvatskog Sabora, Upravni odbor izdaje podzakonske akte za Zakon o penzijskom osiguranju i nadgleda njihovu primenu. Upravni odbor raspravlja o finansijskom izveštaju i godišnjem izveštaju o aktivnosti Zavoda, i odlučuje o upotrebi, sticanju i raspolaganju aktivom Zavoda. Takođe daje smernice i preporuke o određenim pitanjima direktoru i Odboru savetnika Zavoda.

3.5.2. Proces penzione reforme

U ranim fazama penzione reforme u 1999. i 2002. godini, organizovan je proces javne konsultacije da bi se javnost i socijalni partneri obavestili o reformi. Radna grupa za penzionu reformu je osnovana u Ministarstvu rada i socijalnih poslova. Socijalni partneri koji nisu bili uključeni u ovi grupu protivili su se reformi penzija. U to vreme, saradnja između socijalnih partnera je u načelu bila prilično slaba, ali su socijalni partneri ipak ostali uključeni u proces penzione reforme.

Informacija o penzionoj reformi je bila dostupna kroz biltene, informativne brošure, objave u novinama i javne medijske kampanje. Kompanije koje upravljaju penzionim fondom su bile u obavezi da objavljuju informativne letke. Nov Središnji registar osiguranika takođe se priključio informativnoj kampanji, posebno putem davanja informacije osiguranicima o obaveznoj registraciji u obaveznim penzionim fondovima.

Sindikati su izrazili svoje mišljenje o penzionoj reformi i posledicama uvođenja obaveznih penzionih fondova. Poslodavci generalno ne žele da osnivaju zatvorene penzione fondove, i ovo oklevanje koči razvijanje ovih fondova u Hrvatskoj. U cilju uključivanja socijalnih partnera u proces penzione reforme, pripremljen je sporazum između sindikata i Vlade u cilju poboljšanju sistema penzionog osiguranja.

3.5.3. Gledišta različitih generacija

Mlađa generacija u Republici Hrvatskoj razmišlja u pravcu da je njihova odgovornost da brinu o sebi u starosti. Oni penzijski sistem sa definisanim nadoknadama vide kao zastareli ostatak iz prošlosti, i više im se dopada sistem zasnovan na individualnim računima u kome oni mogu da vide teoretski iznos koji će primati u starosti.

Sa druge strane, starijoj generaciji se i dalje više sviđa stari sistem. Oni nemaju poverenje u privatno upravljani sistem i nadaju se da će međugeneracijska solidarnost obezbediti adekvatne i održive penzije u budućnosti.

3.6. Zaključak

Republika Hrvatska je primenila niz penzionih reformi od devedesetih godina 20. veka. Penzionarna reforma iz 1999. godine je rekonstruisala nekadašnji državni penzijski sistem postepenim povećanjem starosne granice za penzionisanje, uvođenjem nove penzione formule zasnovane na punom radnom stažu i uvođenjem Švajcarske formule za indeksaciju penzija.

Reforma iz 2002. godine je uvela obavezan kapitalno finansiran penzijski sistem da bi promenila odredbe koje se odnose na prihod u starosti. Da bi novi penzijski sistem bio delotvorno primenjen takođe je bila neophodna državna reorganizacija. Poreska uprava je postala odgovorna za naplatu doprinosa socijalne sigurnosti, a Središnji registar osiguranika (REGOS) je osnovan da isplaćuje doprinose i upravlja individualnim štednim računima drugog stuba penzijskog sistema.

U oktobru 2007. godine, Vlada je odlučila da obezbedi dodatke (jednake iznosu između 4 i 27 procenata penzije) za sve penzionere isključivo u prvom stubu. Ovo je stvorilo novi disbalans između penzija stečenih iz oba stuba i penzija stečenih samo u prvom stubu.

Ekonomska kriza 2008-2009. godine uticala je i na javne i na privatne penzijske sisteme. Zbog konzervativnih investicionih politika, gubici u obavezno, kapitalno finansiranim penzijama su bili relativno ograničeni. Ipak, kriza je dovela do priznavanja potrebe za većim brojem fondova i podrazumevanim investicionim opcijama za različite starosne grupe.

U 2010. godini, u okviru Programa za privredni razvoj, uslovi za sticanje prava za muškarce i žene su se izjednačili. Starosna granica za penzionisanje za žene, za sticanje prava na starosnu ili prevremenu penziju, će zato biti podignuta za pet godina tokom sledećih 20 godina.

S obzirom na neizvesnost i nesigurnost finansijskih tržišta i buduće demografske trendove, mnogi Hrvati su svesni da će biti neophodne dodatne promene da bi penzijski sistem bio dugoročno finansijski i socijalno održiv.

U decembru 2010. godine potpisan je Sporazum o socijalnom partnerstvu u vezi penzijskog sistema. Na osnovu ovog sporazuma, osnovana je Među-organizaciona Radna grupa koja će razmatrati buduće izmene i dopune penzijskog sistema uz učešće socijalnih partnera. Mere penzione reforme će biti formulisane u skladu sa vladinim Programom privrednog oporavka. Moguće mere koje bi bile primenjene uključuju:

- reorganizaciju penzijskog sistema;
- preispitivanje posebnih nadoknada dostupnih nekim kategorijama osoba;
- revizija minimalne penzije;
- povećanje stope doprinosa za drugi stub; i
- smanjenje administrativnih taksi u drugom stubu³¹.

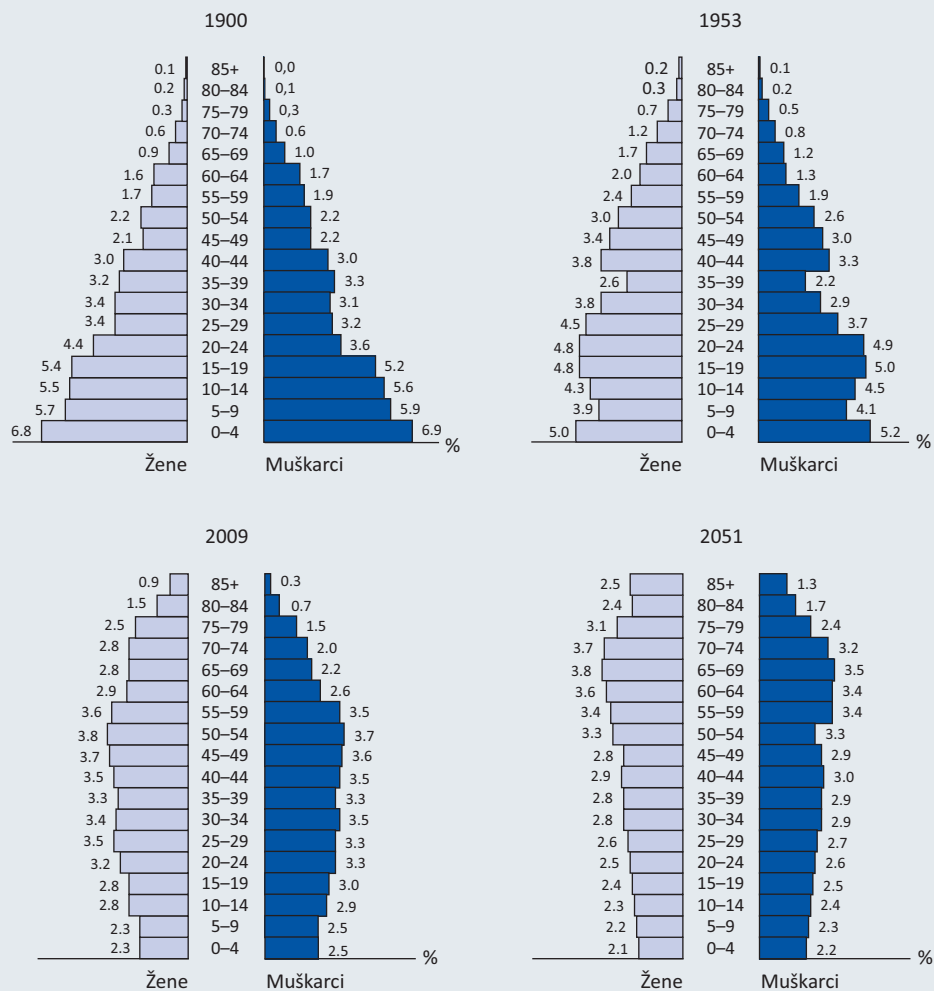
31 U septembru 2011. godine, hrvatska Vlada je izmenila i dopunila zakone kako bi omogućila onim osiguranicima koji su se dobrovoljno opredelili za sistem drugog stuba (tj. onima koji su imali između 40 i 49 godina starosti na datum primene i izabrali da se pridruže ovom sistemu) da se vrate u državni penzijski sistem.

Penziona reforma u Republici Hrvatskoj je nezavršen proces. U budućnosti, sporazum između Vlade i socijalnih partnera će posebno biti važan tako da informisana odluka može biti postignuta paketom reformi na osnovu nacionalnog konsenzusa.

Aneks

Slika3.A.1

Stanovništvo razvrstano prema godinama starosti i polu, 1990, 1953, 2008 i 2051. godina

Izvor: Državni Zavod za socijalnu sigurnost.

Tabela 3.A.1
Struktura osiguranika prema grupi i polu, 30. septembar 2010. godine

Osnova osiguranja	Prosečan broj osoba, 1. januar–30. septembar 2010. godine			Broj osoba 30. septembra 2010. godine		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
Zaposleni kod pravnih lica	662.502	575.002	1.237.504	665.148	579.185	1.244.333
Radnici	65.886	72.999	138.885	65.599	72.264	137.863
Zanatlije	52.214	21.644	73.858	52.218	21.833	74.051
Poljoprivrednici	17.719	13.451	31.170	18.177	13.628	31.805
Samozaposlena lica angažovana u profesionalnoj aktivnosti	12.823	10.662	23.485	12.644	10.010	22.654
Lica zaposlena u međunarodnim organizacijama u inostranstvu	294	17	311	292	17	309
Produženi period trajanja osiguranja	3.752	3.334	7.086	3.540	3.182	6.722
UKUPNO	815.190	697.109	1.512.299	817.618	700.119	1.517.737

Tabela 3.A.2
Struktura osiguranika prema grupi i godinama starosti, 30. septembar 2010. godine

Osnova osiguranja	Osiguranici ispod 40 godina	Osiguranici između 40 i 49 godina	Osiguranici od 50 godina i stariji	Ukupno
Zaposleni kod pravnih lica	635.467 (51,0%)	341.878 (27,5%)	266.988 (21,5%)	1.244.333 (100%)
Radnici	97.859 (71,0%)	26.846 (19,5%)	13.158 (9,5%)	137.863 (100%)
Zanatlije	29.232 (39,5%)	23.840 (32,2%)	20.979 (28,3%)	74.051 (100%)
Poljoprivrednici	5.360 (16,9%)	8.415 (26,4%)	18.030 (56,7%)	31.805 (100%)
Samozaposlena lica angažovana u profesionalnoj aktivnosti	9.645 (42,6%)	5.779 (25,5%)	7.230 (31,9%)	22.654 (100%)
Lica zaposlena u međunarodnim organizacijama u inostranstvu	66 (21,3%)	77 (25,0%)	166 (53,7%)	309 (100%)
Produženi period trajanja osiguranja	1.717 (25,5%)	2.094 (31,2%)	2.911 (43,3%)	6.722 (100%)
Ukupno	779.346 (51,4%)	408.929 (26,9%)	329.462 (21,7%)	1.517.737 (100%)

4. Republika Češka

Jan Škorpík i Marek Suchomel

4.1. Pregled

4.1.1. Istorijski pregled

Penziona reforma u Republici Češkoj je, od ranih devedesetih godina 20. veka, u toku. Nakon kraja komunističke ere 1989. godine, pokrenute su privredne reforme, među kojima je bila i reforma socijalnog sistema, uključujući i penzijski sistem.

Ceo sistem je od tada pretrpeo velike promene u cilju uklanjanja socijalističkog koncepta socijalne bezbednosti i zamene za moderan sistem penzijskog osiguranja zasnovan na tržišnoj ekonomiji.

Osnovne promene u češkom penzijskom sistemu devedesetih godina 20. veka ukratko bi bile sledeće:

- U 1990. godini, uprava za penzijsko osiguranje i osiguranje za slučaj bolesti je spojena u jednu organizaciju.
- U 1992. godini, uveden je jednak tretman za zaposlena i samozaposlena lica, a povlašćen tretman za posebne grupe je ukinut.
- U 1993. godini, ponovo su uvedeni doprinosi za socijalno osiguranje.
- U 1994. godini, je objavljen Zakon o dodatnom penzijskom osiguranju uz podršku države.
- U 1995. godini, objavljen je Zakon o penzijskom osiguranju.
- U 1997. godini, periodi neuplaćivanja doprinosa su ograničeni i određena su pravila indeksacije.
- U 2001. godini, došlo je do promena koje su donele destimulacije za prevremeno penzionisanje i podsticaje za odlaganje penzionisanja.

U 2003. godini, došlo je do sledećih izmena i dopuna:

- starosna granica za penzionisanje je dodatno povećana;
- opcije za prevremene penzije i nedoprinosne periode odobrene zbog školovanja su ograničene; i
- Zakon o dodatnom penzijskom osiguranju uz podršku države je izmenjen da bi bio usaglašen sa regulativama EU.

Nedavne izmene Zakona o penzijskom osiguranju iz 2008. godine mogu se smatrati dodatnim korakom u procesu penzione reforme. Ključni parametri nadoknada penzijskog sistema su postepeno prilagođavani u cilju postizanja njihove dugoročne stabilnosti. Osim toga, nekadašnji kriterijumi za potpuni ili delimični invaliditet su zamenjeni sa tri stepena klasifikacije invaliditeta, a omogućen je fleksibilniji pristup za penzionere koji aktivno zarađuju i koji više ne moraju da rade pod privremenim ugovorima već mogu da potpišu (ili produže) ugovore na neodređeno vreme.

U 2011. godini, nekoliko velikih promena je uvedeno u češki penzijski sistem. Ovo poglavlje uglavnom objašnjava češki penzijski sistem iz 2010. godine, a nedavne promene opisuju u poglavlju 4.5.

4.1.2. Osnovno zakonodavstvo

Glavni deo zakonodavstva koji pokriva češki penzijski sistem je Zakon o penzijskom osiguranju (Zakon br. 155/1995 Kol.). On postavlja odredbe o nadoknadama za državne penzije, uključujući penzionu formulu, uslove za sticanje prava na penziju i zakonsku starosnu granicu za penzionisanje.

Što se tiče finansiranja državnog penzijskog sistema, Zakon o doprinosima socijalne sigurnosti (Zakon br. 589/1992 Kol.) određuje stopu doprinosa, gornju granicu doprinosa i pokrivenost stanovništva.

Češka Uprava za socijalnu sigurnost je odgovorna za naplatu doprinosa, procenu penzionih potraživanja i isplatu nadoknada. Češka Uprava za socijalnu sigurnost je osnovana i radi na osnovu Zakona o upravljanju socijalnom sigurnošću (Zakon br. 582/1991 Kol.).

Sistemi dobrovoljne, puno kapitalno finansirane penzije su zasnovani i vođeni na osnovu Zakona o dodatnom penzijskom osiguranju sa podrškom države (Zakon br. 42/1994 Kol.).

4.1.3. Pokrivenost

Sistem državne penzije je univerzalni sistem koji garantuje osnovne nadoknade celokupnom stanovništvu. Iako se mogu uočiti blage razlike između zaposlenih i samozaposlenih lica, one postoje zbog različitih statusa zaposlenosti i obrazaca prihoda grupe, a ne zbog različitog pravnog tretmana.

Sistem državne penzije je postigao široku pokrivenost stanovništva. Preko 99 procenata privredno aktivnog stanovništva i stanovništva koje je prešlo starosnu granicu za penzionisanje pokriveno je penzijskim sistemom. Ipak uprkos visokom stepenu pokrivenosti, prijavljeni su slučajevi nepoštovanja zakona i izbegavanja uplate doprinosa u obliku neregistrovanog rada (posebno za dodatne poslove) i neprijavljenih zarada.

Praksa izbegavanja uplate doprinosa rasprostranjena je u neformalnoj ekonomiji. Procenjen obim neformalne ekonomije u Republici Češkoj je iznosio oko 20 procenata BDP-a u 2005. godini i bilo je predviđeno da će blago da raste. Procenjen iznos izbegavanja uplate doprinosa za socijalno osiguranje nije bio dostupan.

Dobrovoljni puno kapitalno finansirani sistemi koji dopunjuju stub državne penzije, pružaju usluge upravljanja aktivom za gotovo 90 procenata privredno aktivnog stanovništva, ali samo mali broj prima isplate sa svojih štednih računa u obliku životnih osiguranja.

Tabela 4.1
Privredno aktivno stanovništvo (u hiljadama)

	Ukupno	Zaposleni	Velika preduzeća	Mala preduzeća	Samozaposleni
1994	5.291	4.754	3.861	893	537
1995	5.221	4.646	3.712	934	575
1996	5.200	4.637	3.631	1,006	563
1997	5.133	4.547	3.563	894	586
1998	4.892	4.289	3.378	911	603
1999	4.727	4.117	3.234	883	610
2000	4.635	4.016	3.169	847	619
2001	4.694	4.066	3.177	889	628
2002	4.709	4.068	3.157	911	641
2003	4.666	4.020	3.084	936	646
2004	4.768	4.041	3.093	948	727
2005	4.825	4.085	3.127	958	740
2006	4.875	4.161	3.194	967	714
2007	4.968	4.254	3.267	987	714
2008	5.064	4.339	3.342	997	725

4.2. Nadoknade

4.2.1. Uslovi za sticanje prava

Postoje tri vrste uslova za sticanje prava na starosnu penziju. Prvi je postizanje propisane starosne granice za penzionisanje sa najmanje 35 godina trajanja osiguranja. Period trajanja osiguranja se sastoji i od doprinosnih i od nedoprinosnih perioda. Drugi je postizanje propisane starosne granice za penzionisanje i postizanje najmanje 30 godina perioda uplate doprinosa. Treći je ispunjenje najmanje 20 godina trajanja osiguranja i dostizanje godina starosti koje su bar za pet godina više od propisane starosne granice za penzionisanje.

Od 2009. do 2019. godine radni staž na koje se odnosi prvi uslov će postepeno biti produžen sa 25 na 35 godina. Slična prelazna mera je u toku i za ostale uslove za sticanje prava na penziju. Drugi uslov će stupiti na snagu tek nakon 2014. godine, kada period trajanja osiguranja koji se pominje u prvom uslovu bude duži od 30 godina. Za treći uslov je takođe planirano da bude produžen sa 15 na 20 godina između 2010. i 2014. godine.

Neophodan radni staž za invalidsku penziju je određen godinama starosti u kojima je došlo do invaliditeta, kao što je prikazano u Tabeli 4.2.

Tabela 4.2
Radni staž za invalidske penzije

Godine	Radni staž
19 ili manje	Manje od 1 godine
20 do 22	1 godine
22 do 24	2 godine
24 do 26	3 godine
26 do 28	4 godine
28 do 38	5 godina za posljednjih 10 godina pre nego što je došlo do invaliditeta
39 ili više	10 godina za posljednjih 20 godina pre nego što je došlo do invaliditeta

Prava na porodične penzije zavise od penzionih prava preminulog lica. Ako je preminulo lice primalo ili steklo pravo na penziju, nadživeli supružnik ima pravo na penziju za udovca/ udovicu tokom minimalno godinu dana. Nakon jedne godine, taj period može biti produžen za stalno, ako je ispunjen bilo koji od sledećih uslova:

- Korisnik porodične penzije je dostigao starosnu granicu za penzionisanje ili mu je potrebno manje od četiri godine do starosne granice za penzionisanje, ako je u pitanju muškarac;
- Korisnik porodične penzije ima treći stepen invaliditeta;
- Korisnik vodi računa o deci koja su zavisna od njega (ne postoji starosna granica za decu sa hendikepom);
- Korisnika vodi računa o sopstvenim roditeljima ili roditeljima preminulog supružnika (žive u istom domaćinstvu) kojima je potrebna konstantna tuđa nega i pomoć.

Dete korisnik porodične penzije ima pravo na penziju za siročad pod istim uslovima. Pravo prestaje kada dete uđe na tržište rada ili napuni 26 godina starosti.

4.2.2. Starosna granica za penzionisanje

Zakon o penzijskom osiguranju (Zakon br. 155/1995 Kol.) određuje zakonsku starosnu granicu za penzionisanje. Prema prethodnom zakonodavstvu, starosna granica za penzionisanje je bila 60 godina za muškarce i 53-57 godina za žene zavisno od broja dece koju imaju.

U 1996. godini, propisana starosna granica za penzionisanje je povećana. Planirano je da dostigne 65 godina za muškarce i žene sa jednim detetom. Ovo će se postići podizanjem starosne granice za penzionisanje za dva meseca godišnje za muškarce i četiri meseca godišnje za žene. Kao prema prethodnom zakonodavstvu, starosna granica za žene sa više od dvoje dece može da se smanji na 62-64 godina u zavisnosti od broja dece. Tabela 4.3 prikazuje zakonsku starosnu granicu za penzionisanje prema polu, godini rođenja i broju dece¹.

1 Dodatne promene plana propisane starosne granice za penzionisanje su uvedene 2011. godine. Videti poglavlje 4.5.1.

Tabela 4.3

Propisana starosna granica za penzionisanje prema polu, godini rođenja i broju dece

Godina rođenja	Muškarci	Žene (broj odgajene dece)					
		0	1	2	3	4	5 ili više
pre 1936	60	57	56	55	54	54	53
1936	60 + 2m	57	56	55	54	54	53
1937	60 + 4m	57	56	55	54	54	53
1938	60 + 6m	57	56	55	54	54	53
1939	60 + 8m	57 + 4m	56	55	54	54	53
1940	60 + 10m	57 + 8m	56 + 4m	55	54	54	53
1941	61	58	56 + 8m	55 + 4m	54	54	53
1942	61 + 2m	58 + 4m	57	55 + 8m	54 + 4m	54 + 4m	53
1943	61 + 4m	58 + 8m	57 + 4m	56	54 + 8m	54 + 8m	53 + 4m
1944	61 + 6m	59	57 + 8m	56 + 4m	55	55	53 + 8m
1945	61 + 8m	59 + 4m	58	56 + 8m	55 + 4m	55 + 4m	54
1946	61 + 10m	59 + 8m	58 + 4m	57	55 + 8m	55 + 8m	54 + 4m
1947	62	60	58 + 8m	57 + 4m	56	56	54 + 8m
1948	62 + 2m	60 + 4m	59	57 + 8m	56 + 4m	56 + 4m	55
1949	62 + 4m	60 + 8m	59 + 4m	58	56 + 8m	56 + 8m	55 + 4m
1950	62 + 6m	61	59 + 8m	58 + 4m	57	57	55 + 8m
1951	62 + 8m	61 + 4m	60	58 + 8m	57 + 4m	57 + 4m	56
1952	62 + 10m	61 + 8m	60 + 4m	59	57 + 8m	57 + 8m	56 + 4m
1953	63	62	60 + 8m	59 + 4m	58	58	56 + 8m
1954	63 + 2m	62 + 4m	61	59 + 8m	58 + 4m	58 + 4m	57
1955	63 + 4m	62 + 8m	61 + 4m	60	58 + 8m	58 + 8m	57 + 4m
1956	63 + 6m	63	61 + 8m	60 + 4m	59	59	57 + 8m
1957	63 + 8m	63 + 4m	62	60 + 8m	59 + 4m	59 + 4m	58
1958	63 + 10m	63 + 8m	62 + 4m	61	59 + 8m	59 + 8m	58 + 4m
1959	64	64	62 + 8m	61 + 4m	60	60	58 + 8m
1960	64 + 2m	64 + 2m	63	61 + 8m	60 + 4m	60 + 4m	59
1961	64 + 4m	64 + 4m	63 + 4m	62	60 + 8m	60 + 8m	59 + 4m
1962	64 + 6m	64 + 6m	63 + 8m	62 + 4m	61	61	59 + 8m
1963	64 + 8m	64 + 8m	64	62 + 8m	61 + 4m	61 + 4m	60
1964	64 + 10m	64 + 10m	64 + 4m	63	61 + 8m	61 + 8m	60 + 4m
1965	65	65	64 + 8m	63 + 4m	62	62	60 + 8m
1966	65	65	65	63 + 8m	62 + 4m	62	61
1967	65	65	65	64	62 + 8m	62	61 + 4m
1968	65	65	65	64	63	62	61 + 8m
after 1968	65	65	65	64	63	62	62

4.2.3. Formula penzionih nadoknada

Za starosnu i invalidsku penziju, penziona formula se sastoji od osnovnog iznosa i iznosa vezanog za zarade.

Osnovni iznos je fiksna stopa nadoknada od 2.170 CZK prema cenama iz 2010. godine. Ovaj iznos se prilagođava 1. januara svake godine.

Iznos koji je u vezi sa zaradama odražava prethodne zarade svakog pojedinca i računa se kao proizvod (i) 1,5 procenta stope prirasta, (ii) lične osnovice za procenu penzije, i (iii) broja osiguranih godina pojedinca.

Lični penzijski osnov penzije se izračunava na sledeći način. Prvo, prethodne mesečne zarade se množe nizom koeficijenata koji ih revalvira prema tekućim zaradama. Potom, prosečne revalvirane zarade se obračunavaju kao prosek revalviranih prosečnih mesečnih zarada tokom referentnog perioda. Periodi neuplaćivanja doprinosa su isključeni iz obračuna lične osnovice za procenu penzije. Prema trenutnom zakonodavstvu, referentni period je 30 godina pre penzionisanja, ali prihod ostvaren pre 1986. godine se ne uzima u obzir zbog nedostatka evidencije o punoj zaradi. Zato je važeći referentni period bio 24 godine u 2010. godini, a biće 30 godina 2016. godine.

Zatim, lični penzijski osnov se određuje primenom dva praga smanjenja prosečnih revalviranih zarada. U 2010. godini, ovi pragovi su bili 10.500 CZK i 27.000 CZK. Ovi iznosi se usklađuju 1. januara svake godine. Lični penzijski osnov je zbir (i) 100 procenata prosečnih revalviranih zarada ispod prvog praga, (ii) 30 procenata prosečnih revalviranih zarada između dva praga, i (iii) 10 procenata prosečnih revalviranih zarada iznad drugog praga.

Porodične penzije su izvedene iz starosne ili invalidske penzije. U uobičajenim slučajevima, penzija udovice/ udovca se sastoji od punog mesečnog iznosa i 50 procenata iznosa vezanog za zarade penzije koju je preminuli supružnik primao ili je stekao pravo na nju. Penzija za siročad je iznos punog osnovnog iznosa i 40 procenata iznosa vezanog za zarade penzije preminulog roditelja. Posebna pravila se primenjuju ako primalac porodične penzije već prima starosnu ili invalidsku penziju, i u tom slučaju se primaocu u potpunosti isplaćuje veća od dve penzije plus polovina iznosa manje penzije.

4.2.4. Prevremene i odložene penzije

Sva lica imaju mogućnost da napuste tržište rada pre nego dostignu zakonsku starosnu granicu za penzionisanje, ali po cenu značajnog smanjenja iznosa njihove penzije.

Prevremeno penzionisanje je dozvoljeno za one koji se penzionišu do tri godine pre dostizanja propisane starosne granice za penzionisanje ili one koji su prešli 60 godina starosti. Iznos njihovih penzija je smanjen za 0,9 procenata za svakih 90 dana prevremenog penzionisanja tokom prvih 720 dana i za 1,5 procenata za svakih 90 dana prevremenog penzionisanja posle 720 dana.

Sa druge strane, penzija može biti odložena do bilo koje godine starosti veće od propisane starosne granice za penzionisanje. U ovom slučaju, iznos penzije se povećava za 1,5 procenata za svakih 90 dana prelaska propisane starosne granice za penzionisanje.

Posebne odredbe su utvrđene u slučaju da osoba prima penziju i istovremeno aktivno zarađuje. Jedna opcija je da penzioner prihvati da prima polovinu svoje penzije, a za uzvrat će mu penzija biti povećana za 1,5 procenata za svakih 180 dana zaposlenosti. Druga opcija je da penzioner nastavi da prima punu penziju, iako će u ovom slučaju penzija biti povećana po stopi od samo 0,4 procenta za svakih 360 dana zaposlenosti. Obe opcije rezultiraju blagim povećanjem procentualnog iznosa penzije zasnovanom na aktuarskim principima.

4.2.5. Indeksacija penzija

Sve penzije se indeksiraju jednom godišnje. Zakon o penzijskom osiguranju (Zakon br. 155/1995 Kol.) predviđa da penzije treba da budu indeksirane da odražavaju povećanje cena i trećinu porasta realnih zarada. Ipak, stvarno povećanje penzija se ostvaruje preko državne odluke, koja može da propiše više stope indeksacije od zakonskog minimuma.

Osnovni iznos i iznos vezan za zarade se indeksiraju odvojeno, i ukupan dobijen rast prosečne penzije mora da dostigne potrebnu stopu rasta. Tabela 4.4 prikazuje stope indeksacije prosečne penzije prethodnih godina.

Indeksacija se vrši 1. januara svake godine. Za potrebu indeksacije, rast cena se meri od avgusta dve godine ranije do jula prethodne godine, dok se rast zarada meri godišnje tokom dve prethodne kalendarske godine.

Tabela 4.4 Stope indeksacije penzija, od 1996. do 2011. godine (%)	
Godina	Stopa indeksacije prosečne penzije
1997	9,0
1998	6,3
1999	4,7
2000	5,5
2001	7,4
2002	0,0
2003	3,2
2004	2,1
2005	5,7
2006	5,0
2007	6,2
2008	4,0
2009	3,5
2010	0,0
2011	3,7

U periodima visoke inflacije kada je kumulativna inflacija tokom prethodnog referentnog perioda bila veća od 5 procenata, sprovedena je posebna indeksacija da bi se očuvao životni standard penzionera. Nasuprot uobičajenog, ako je iznos povećanja cene i jedne trećine povećanja realne zarade niži od 2 procenata, indeksacija se ne sprovodi te godine već se odlaže za sledeću godinu (uzimaju se u obzir kumulativne stope od prethodne indeksacije).

4.2.6. Sistem dodatne penzije

Dodatan, puno kapitalno finansiran, penzijski sistem (dodatno penziono osiguranje sa državnim subvencijama) pruža dodatne penzije. Sistem karakterišu visoki nivoi učešća i niski nivoi doprinosa. Skoro 95 procenata bilansa akumuliranih na računu se isplaćuju paušalno pre nego u obliku životnih osiguranja.

Deset penzionih fondova upravlja individualnim računima 4,4 miliona učesnika, koji obezbeđuju prosečan doprinos od 430 CZK mesečno dodatnom penzijskom sistemu. Od 1994. godine, čitav sistem je akumulirao aktivu vrednu oko 215 milijardi CZK, ili 5,4 procenata BDP-a.

Zbog veoma konzervativne investicione politike u skladu sa strogim propisima, pozitivne nule garancije prinosa i zahteva potrošača, fondovi su bili virtuelno neoštećeni finansijskom krizom iz 2008. godine. Ipak, u godinama pre krize prihodi su bili veoma niski.

4.2.7. Adekvatnost nadoknada

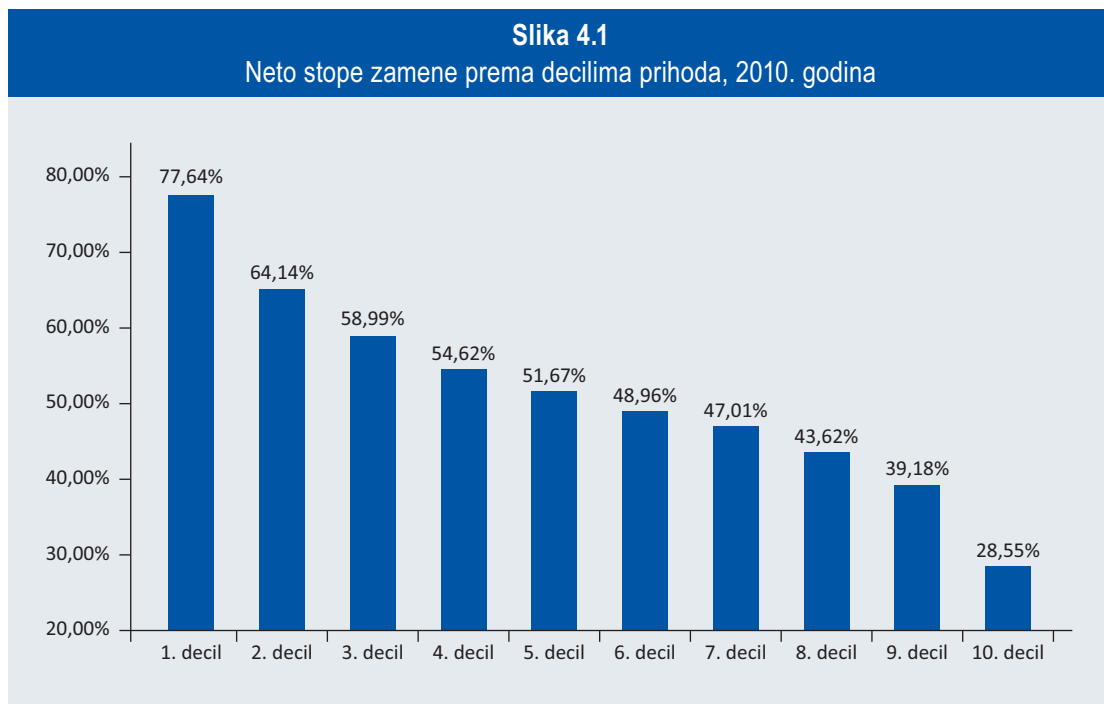
Tabele 4.5 i 4.6 prikazuju broj penzionera i prosečnu penziju prema vrsti od 2005. do 2010. godine². Trenutno, češki penzijski sistem obezbeđuje oko 3,5 miliona penzija za 2,82 miliona penzionera. Postoji 2,26 miliona penzionera koji primaju starosnu penziju i koji predstavljaju skoro 95 procenata stanovništva starosti 60 godina ili više. Imajući u vidu trenutnu starosnu granicu za penzionisanje, ove tabele sugerišu da su skoro svi stariji penzioneri pokriveni sistemom i primaju starosne penzije.

Tabela 4.5									
Broj penzionera prema vrsti penzije, od 2005. do 2010. godine									
Godina	Penzioneri sa starosnim penzijama		Penzioneri sa invalidskim penzijama			Udovice/ udovci koji primaju porodične penzije	Siročad koja prima porodične penzije	Ostali	Ukupno
	Puna penzija	Pre-vremeno penzionisani	III. stepen	II. stepen	I. stepen				
2005	1.656.890	285.189	385.149	184.906	—	60.632	52.543	19.791	2.645.100
2006	1.667.628	309.065	385.764	194.291	—	57.411	50.968	18.657	2.683.784
2007	1.677.398	333.883	383.913	202.773	—	54.195	49.415	17.584	2.719.161
2008	1.690.727	358.803	377.723	211.022	—	51.507	47.754	16.475	2.754.011
2009	1.697.687	395.207	370.154	215.790	—	49.281	46.798	15.474	2.790.391
2010	1.817.312	428.395	244.048	54.973	167.308	46.711	46.021	14.325	2.819.093

2 Pre 2010. godine, treći stepen invaliditeta odgovara pojmu totalnog invaliditeta, a drugi stepen invaliditeta odgovara pojmu delimičnog invaliditeta. U 2010. godini, invalidske penzije su promenjene u starosne penzije sa 65 godina starosti. Ovo objašnjava veliki porast broja starosnih penzionera između 2009. i 2010. godine, i pad broja invalidskih penzija u istoj godini.

Tabela 4.6									
Prosečna mesečna penzija prema vrsti penzije, od 2005 do 2010. godine (u CZK)									
Godina	Penzioneri sa starosnim penzijama		Penzioneri sa invalidskim penzijama			Udovice/ udovci koji primaju porodične penzije	Siročad koja prima porodične penzije	Ostali	Ukupno
	Puna penzija	Pre-vremeno penzionisani	III. stepen	II. stepen	I. stepen				
2005	7.953	6.895	7.537	4.584	—	5.143	3.780	3.775	7.238
2006	8.437	7.234	7.962	4.847	—	5.385	3.998	3.859	7.653
2007	9.040	7.697	8.496	5.161	—	5.705	4.278	3.994	8.176
2008	9.963	8.533	9.337	5.893	—	6.407	4.989	4.545	9.039
2009	10.412	8.899	9.681	6.076	—	6.567	5.145	4.511	9.413
2010	10.485	8.985	9.656	6.671	6.140	6.575	5.194	4.407	9.506

Slika 4.1 predstavlja neto stope zamene (definisane kao procentualni odnos prosečne starosne penzije i prosečne neto zarade) prema decilima prihoda u 2010. godini. Prosečna neto stopa zamene je 53 procenata. Uprkos visokoj pokrivenosti penzionera i logično visokim nivoima penzija u Republici Češkoj, izdaci za penzije su ostali na 9,3 procenta BDP-a. Reformske mere uvedene devedesetih godina 20. veka uz prilično povoljnu demografsku situaciju u Republici Češkoj omogućile su državi da odnos penzije prema BDP-u održi na relativno niskim nivoima. Ako se ne sprovedu reforme, očekuje se da će se ova situacija promeniti u narednim godinama.

Kao što se vidi na Slici 4.1, postoje značajne razlike u neto stopama zamene prema nivou prihoda zbog redistributivnih elemenata formule penzionih nadoknada. Stopa zamene za lica u najvišem decilu prihoda je niža od 30 procenata njihovog prethodnog prihoda³. Solidarnost, što je osnovni princip javnog penzijskog sistema, dokazuje da je dobar instrument za borbu protiv siromaštva u starosti i obezbeđuje adekvatne stope zamene osobama sa niskim prihodima. Takve politike pomažu da se lakše objasni zašto Republika Češka ima jedan od najnižih nivoa siromaštva u starijem životnom dobu na svetu.

Od dobrovoljno kapitalno finansirane penzije se očekuje da dopuni državnu penziju i time je uloga privatno kapitalno finansiranog stuba dodatno ograničena. Procenjeno je da oko 94 procenta svih penzionih prihoda dolazi iz državne penzije.

4.3. Finansiranje i troškovi

4.3.1. Doprinosi

Državni penzijski sistem je finansiran na osnovu sistema tekućeg finansiranja (PAYG). Zato, troškovi nadoknada u datoj godini su podmireni prihodom od uplate doprinosa u toj istoj godini.

Pravne odredbe koje upravljaju finansiranjem sistema državne penzije su određene Zakonom o doprinosima socijalne sigurnosti i doprinosima državne politike zapošljavanja (br. 589/1992 Kol.), koji je stupio na snagu 1. januara 1993. godine.

Ponovnim uvođenjem doprinosa socijalne sigurnosti, Vlada je imala za cilj da pojača vezu između doprinosa i nadoknada. Doprinosi socijalne sigurnosti i doprinosi za državne politike zapošljavanja, kao i kazne, doplate i novčane kazne čine prihode državnog budžeta.

Okružne vlasti Uprave za socijalnu sigurnost naplaćuju doprinose socijalne sigurnosti (za penzije i osiguranje u slučaju bolesti), i doprinose za državne politike zapošljavanja.

Doprinos plaćaju zaposleni, poslodavci i samozaposleni. Tabela 4.7 prikazuje stope doprinosa za penziono osiguranje prema kategoriji od 1993. godine do danas.

Tabela 4.7			
Stope doprinosa za penziono osiguranje prema kategoriji, od 1993. do 2011. godine (%)			
	1993–1995	1996–2003	2004–2011
Poslodavci	20,4	19,5	21,5
Zaposleni	6,8	6,5	6,5
Samozaposleni	27,2	26,0	28,0

Tabela 4.8 prikazuje prosečan penzijski osnov za zaposlene i samozaposlene. Za zaposlene, penzijski osnov se obračunava na osnovu obračunskog prihoda zaposlenog pre oporezivanja. Prosečni penzijski osnov je postojano niži od prosečne nacionalne zarade. Nedavno se ova neusklađenost proširila.

3 Nedavno, Ustavni sud je doneo odluku o ovom pitanju; videti Poglavlje 5.1.

Tabela 4.8
Prosečni penzijski osnov , 1994–2008

Godina	Prosečni penzijski osnov (krune/mesečno)				Odnos (2) / (1) (%)	Prosečna zarada u nacionalnoj privredi (CZK/mesečno) (3)	Odnos (1) / (3) (%)
	Zaposleni (1)	Zaposleni u velikim preduzećima	Zaposleni u malim preduzećima	Samo -zaposleni (2)			
1994	5.983	6.217	5.035	2.977	49,7	6.896	86,8
1995	7.409	7.709	6.217	3.350	45,2	8.172	90,7
1996	8.698	9.142	7.099	3.551	40,8	9.676	89,9
1997	9.672	10.154	7.978	3.426	35,4	10.696	90,4
1998	10.944	11.326	9.525	3.067	28,0	11.693	93,6
1999	11.805	12.270	10.104	3.461	29,3	12.655	93,3
2000	12.625	13.023	11.138	3.557	28,2	13.490	93,6
2001	13.472	13.992	11.616	3.735	27,7	14.640	92,0
2002	14.385	15.059	12.051	4.062	28,2	15.711	91,6
2003	15.334	16.178	12.553	4.300	28,0	16.769	91,4
2004	16.300	17.213	13.321	5.028	30,8	17.882	91,2
2005	17.081	18.045	13.936	5.914	34,6	18.809	90,8
2006	18.013	19.013	14.714	6.580	36,5	20.050	89,8
2007	19.274	20.373	15.636	7.149	37,1	21.527	89,5
2008	20.062	21.116	16.527	7.777	38,8	23.280	86,2

Samozaposlena lica mogu da izaberu svoj penzijski osnov pod uslovom da ne sme biti manji od 50 procenata⁴ njihovog prihoda nakon odbijanja neophodnih poslovnih troškova, ili manji od propisanog minimuma koji je 25 procenata prosečne nacionalne zarade.

Do 2007. godine, maksimalan godišnji penzijski osnov za samozaposlene je određen na 486.000 CZK godišnje. Počevši od 1. januara 2008. godine, maksimalan godišnji penzijski osnov je određen na četiri puta prosečna nacionalna zarada. U 2010. i 2011. godini, maksimalan penzijski osnov je povećan na šest puta prosečna nacionalna zarada.

Kao što je viđeno u Tabeli 4.8, prosečan penzijski osnov za samozaposlene je stao na 49,7 procenata od osnova zaposlenih u 1994. godini. Nakon toga ovaj odnos je brzo opao do oko 28 procenata u periodu 1998–2003. Kao rezultat reforme javnih finansija u 2004. godini, prosečni penzijski osnov samozaposlenih postepeno se povećao dostigavši 38,8 procenata prosečnog penzijskog osnova zaposlenih do 2008. godine. Promene napravljene u iznosima doprinosa trebale bi da, između ostalog, takođe podignu nivoe nadoknada da bi samozaposlena lica imala manji rizik od siromaštva u starijem dobu.

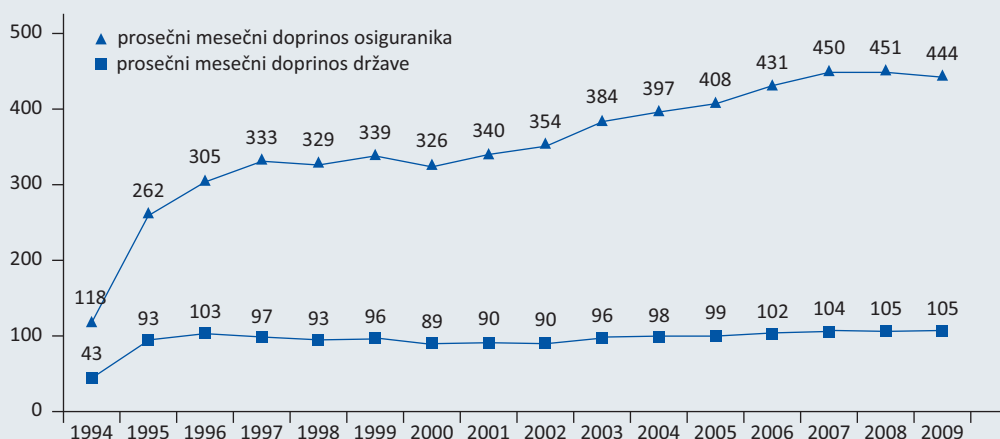
4 Do 2003. godine bila je 35 procenata. Kasnije je povećana na 40 procenata u 2004. godini, 45 procenata u 2005. godini, i 50 procenata u 2006. godini i kasnije.

4.3.2. Državna podrška sistemu dodatne penzije

Država pruža podsticaje za pojedince da se pridruže sistemima dodatnog penzionog osiguranja subvencionisanim od strane države, koje vode privatni penzioni fondovi. Takođe su im dati podsticaji da se priključe sistemima životnog osiguranja koje vode privatne kompanije za osiguranje.

Svaki pojedinac stariji od 18 godina, sa stalnim prebivalištem na teritoriji Republike Češke ili prebivalištem na teritoriji druge države članice može da postane član ovog sistema, pod uslovom da je osiguran od strane sistema državnog penzionog osiguranja ili sistema zdravstvenog osiguranja u Republici Češkoj. Jedan član može da zaključi ugovor sa samo jednim penzionim fondom. Prema ugovoru, član će u fond uplaćivati mesečne doprinose od najmanje 100 CZK.

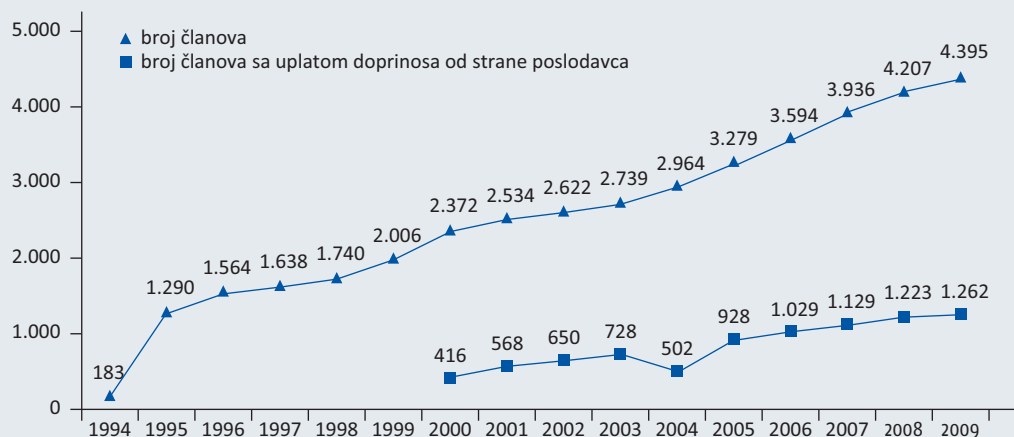
Slika 4.2
Prosečni mesečni doprinosi sistemu dodatne penzije, od 1994. do 2009. godine

Država podržava dodatno penziono osiguranje kroz državne subvencije i olakšice za porez na dohodak. Iznos državne subvencije kreće se od 50 CZK mesečno (ako član plaća doprinose od najmanje 100 CZK) do 150 CZK (ako član plaća doprinose od najmanje 500 CZK) i pokazuje srazmernu stopu između ove dve krajnosti. Doprinosi mogu da uplaćuju poslodavci u ime svojih zaposlenih koji su članovi fonda, uz njihovu prethodnu saglasnost. Poslodavci takođe mogu da plaćaju doprinose na osnovu ugovora o kolektivnom pregovaranju. Od 2000. godine poreske olakšice su uvedene i za učesnike i za poslodavce. Osiguranicima se može umanjiti poreska osnovica za iznos od 4.000 do 12.000 CZK godišnje. Nezavisno od poreskih olakšica, doprinosi za dodatno penzijsko osiguranje koje uplaćuje poslodavac nisu uključeni u penzijski osnov sistema državnog penzionog osiguranja.

Slika 4.3

Članovi sistema dodatne penzije, od 1994. do 2009. godine

4.3.3. Državni budžet

Doprinosi socijalne sigurnosti i doprinosi državnim politikama zapošljavanja čine oko 35 procenata svih državnih prihoda i pokrivaju oko 70 procenata svih socijalnih fondova koji se isplaćuju iz državnog budžeta.

1. januara 1996. godine, otvoren je poseban račun za penziono osiguranje unutar državnog Trezora. Sva finansijska poslovanja se obavljaju preko ovog računa⁵. Sredstva prikupljena na računu mogu biti korišćena samo za isplate penzionih nadoknada i transfere državnog budžeta da bi se pokrili deficiti nastali zbog razlike između prihoda i troškova penzijskog sistema. Takva upotreba je bila moguća samo sa odobrenjem Poslaničkog doma češkog Parlamenta.

Poseban račun penzionog osiguranja postao je poseban račun rezervi za reformu u okviru državnog Trezora 1. marta 2008. godine. Račun prima prihode od doprinosa za penziono osiguranje i novčanih kazni koje su sa njim povezane, i isplaćuje nadoknade za penziono osiguranje, kao i troškove povezane sa naplatom doprinosa i isplatom penzionih nadoknada. Svake godine Ministarstvo finansija prebacuje razliku između prihoda i troškova penzijskog sistema iz državnog budžeta na svoj račun.

Dividende na državna finansijska sredstva kojima upravlja Ministarstvo rada i socijalne politike pripisuju se na ovaj račun od 2004. godine. Ministarstvo finansija može da uloži sredstva na ovaj račun u obliku državnih obveznica, obveznica Narodne banke Češke, obveznica izdatih od strane država članica OECD, obveznica centralnih banaka ovih država i obveznica Evropske centralne banke. Svaki prihod stečen kroz ulaganja, čini prihod ovog računa. Izveštaji o upravljanju sredstvima ovog računa čine deo

5 Metod obračuna prihoda i troškova penzionog osiguranja reguliše Ministarstvo finansija (Zakon br. 218/2000 Kol., o pravilima budžeta). Administrativni troškovi u budžetskom odeljenju Ministarstva rada i socijalnih poslova se obračunavaju na osnovu administrativnih troškova češke Uprave za socijalnu sigurnost, kako je predviđeno Uredbom.

Završnog računa⁶. Predviđeno je da će se sredstva sa posebnog računa rezervi za reformu, ukupno 18 milijardi CZK u 2009. godini, koristiti za penzione reforme u skladu sa Rezolucijom Poslaničkog doma na predlog Vlade.

Tabela 4.9						
Prihodi i troškovi češke Uprave za socijalnu sigurnost, od 1996. do 2009 (u milijardama CZK)						
Godina	Prihod	Trošak			Razlika između prihoda i troškova	Poseban račun
		Ukupno	Penzioni trošak	Administrativni troškovi		
1996	133,93	129,55	126,80	2,75	4,38	4,38
1997	146,33	152,85	150,23	2,62	-6,52	4,38
1998	156,34	168,83	166,12	2,71	-12,49	4,38
1999	161,83	181,27	177,85	3,42	-19,44	4,38
2000	170,46	190,11	186,85	3,26	-19,65	4,38
2001	185,95	204,45	201,11	3,34	-18,50	—
2002	198,42	217,34	213,65	3,69	-18,92	—
2003	209,62	229,53	225,83	3,70	-19,91	—
2004	243,28	234,95	230,90	4,05	8,33	8,33
2005	258,33	251,77	247,39	4,38	6,56	14,89
2006	276,91	277,78	272,91	4,87	-0,87	5,58
2007	304,93	295,03	289,85	5,18	9,90	15,47
2008	320,03	317,43	312,53	4,90	2,60	18,07
2009	310,31	347,14	339,79	7,35	-36,83	18,07

Tabela 4.9 prikazuje prihode i troškove češke Uprave za socijalnu sigurnost (CSSA) od 1996. do 2009. godine. Tokom perioda od 1997. do 2003. godine, češka Uprava za socijalnu sigurnost je poslovala sa deficitom koji je doprineo ukupnom deficitu državnog budžeta. 2001. i 2006. godine, poseban fond je korišćen da bi se pokrio deo deficita u ovim godinama.

U 2004., 2005., 2007. i 2008. godini, viškovi u penzijskom sistemu su premešteni na poseban račun penzionog osiguranja. 2006. godine, 9,31 milijardi CZK ovih fondova su korišćene za penzione nadoknade prema Aktu br. 584/2006 Kol. U 2009. godini, zbog ekonomske krize, prihodi penzijskog sistema su opali za 9.72 milijardi CZK, dok su troškovi porasli za 29,71 milijardi CZK. Kao posledica, penzijski sistem je zabeležio svoj najveći deficit od ponovnog uvođenja doprinosa socijalnog osiguranja, od ukupno 36.83 milijardi CZK.

6 Državni završni račun sumira stvarni prihod i trošak državnog budžeta u protekloj godini.

4.3.4. Buduće projekcije

4.3.4.1. Demografske projekcije

Kao i u drugim evropskim državama, demografski razvoj Republike Češke se karakteriše niskom stopom nataliteta i neprekidnim povećanjem očekivanosti trajanja života. Takođe se očekuje da će se ovi trendovi nastaviti u budućnosti.

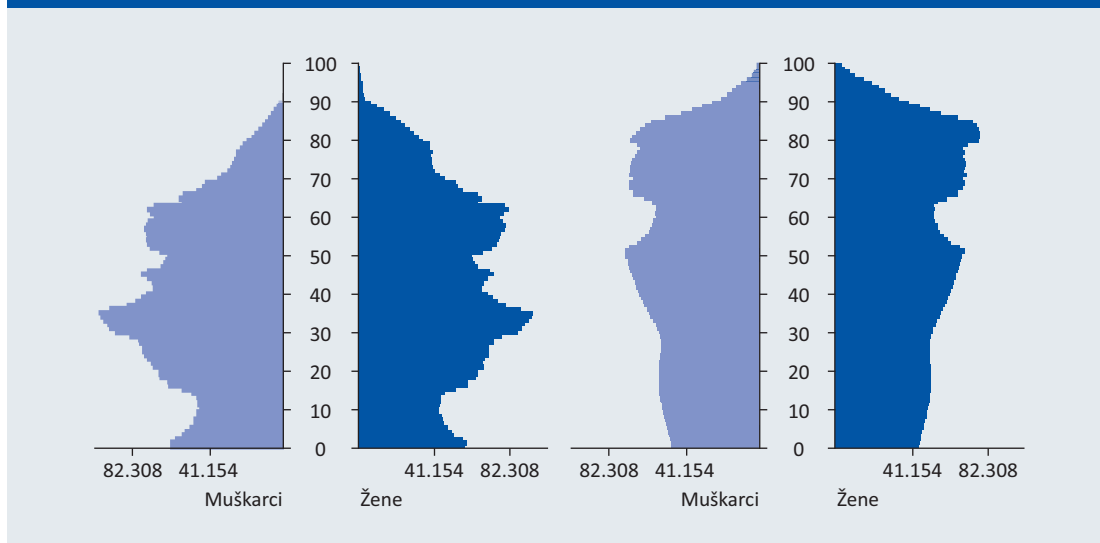
Tabela 4.10			
Ukupna stopa nataliteta i očekivanost trajanja života, 2008–2065			
Godina	Ukupna stopa nataliteta	Očekivano trajanja života (u godinama)	
		Muškarci	Žene
2010	1,51	74,3	80,5
2020	1,68	76,8	82,5
2030	1,70	78,9	84,2
2040	1,71	80,6	85,5
2050	1,73	82,2	86,8
2060	1,74	83,6	87,9
2070	1,75	84,9	88,9

Izvor: Karlov univerzitet u Pragu, Fakultet nauka. 2010. "Prognoze razvoja stanovništva u Republici Češkoj od 2008–2070".

Kao što se vidi u Tabeli 4.10, očekuje se da stopa nataliteta blago poraste sa 1,51 na 1,75 do 2070. godine, ali ovo je još uvek pod nivoom zamene od 2,05. Sa druge strane, pretpostavlja se da će očekivanost trajanja života za oba pola da poraste, u proseku, za godinu dana na svakih pet godina. Kombinovani uticaji ovih faktora bi doveli do značajne promene u demografskoj strukturi države, kako je prikazano na Slici 4.4. Primećuje se da se ne očekuje da će dve bejbi bum generacije rođene u posleratnom periodu i sedamdesetih godina 20. veka, biti zamenjene adekvatnim brojem novorođenčadi.

Demografska projekcija takođe pokazuje brzo starenje češkog stanovništva. Procenat stanovništva starosti 65 godina ili više u ukupnom stanovništvu je projektovan da poraste sa 15 procenata na više od 32 procenta u 2065. godini. Posebno, procenjuje se da će veoma staro stanovništvo (stari 85 godina ili više) porasti više od 7,5 puta do 2065. godine. Nasuprot tome, očekuje se da će se radno sposobno stanovništvo (starosti između 15 i 64 godine) smanjiti sa trenutnih 70,6 procenata na 54,6 procenata do 2065. godine. Kao posledica, očekuje se povećanje prosečnih godina stanovništva za oko devet godina, sa trenutnih 40,5 na 49 godina, do 2065. godine.

Slika 4.4
Piramida stanovništva, 2010. i 2060. godine

4.3.4.2. Procene o budućnosti penzijskog sistema

S obzirom na buduće demografske promene, Ministarstvo rada i socijalne politike izvršilo je 2010. godine procenu penzijskog sistema za period od 2010. do 2100. godine. Pretpostavljeno je da će penzije biti indeksirane u skladu sa minimalnom stopom određenom zakonom tokom celog posmatranog perioda (tj. 100 procenata stope porasta cena i jedna trećina stope porasta realnih zarada). Slike 4.5 i 4.6 prikazuju ove procenjene rezultate.

Kao što se vidi na Slici 4.5, procenjuje se da će se izdaci za penzije brzo povećavati počevši od 2035. godine dok se ne stabilizuju na nivou od oko 13 procenata BDP-a u 2055. godini. Kao posledica toga, što se vidi na Slici 4.6, očekuje se da sistem izazove rastući, dugoročni deficit koji može dostići oko 4,5 procenata BDP-a. Primenjivanje više stope indeksacije penzija od minimalne zakonske stope rezultiralo bi značajnim rastom ukupnih troškova.

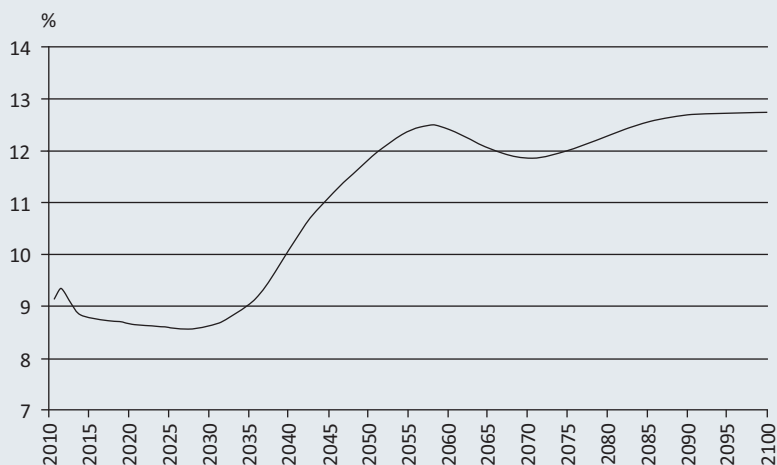
Očekivano starenje češke populacije nametnuće još veći pritisak na penzijski sistem. U projektovanom periodu, očekuje se da se dve bejbi bum generacije penzionišu. Prelazak ovih osoba iz privredno aktivnih u penzionisane dovešće do značajnog porasta penzionih troškova, koji treba da se posmatraju između 2030. i 2050. godine⁷.

Promene u penzijskom sistemu zato treba da imaju za cilj eliminisanje potencijalnih budućih deficita. One mogu da uključe akumuliranje rezervi za očekivani porast penzionih troškova povezanih sa penzionisanjem brojnih generacija rođenih sedamdesetih godina 20. veka.

⁷ Treba da se ima u vidu da se projektovan penzioni trošak veoma oslanja na ključne parametre trenutnog penzijskog sistema, posebno na starosnu granicu za penzionisanje.

Slika 4.5

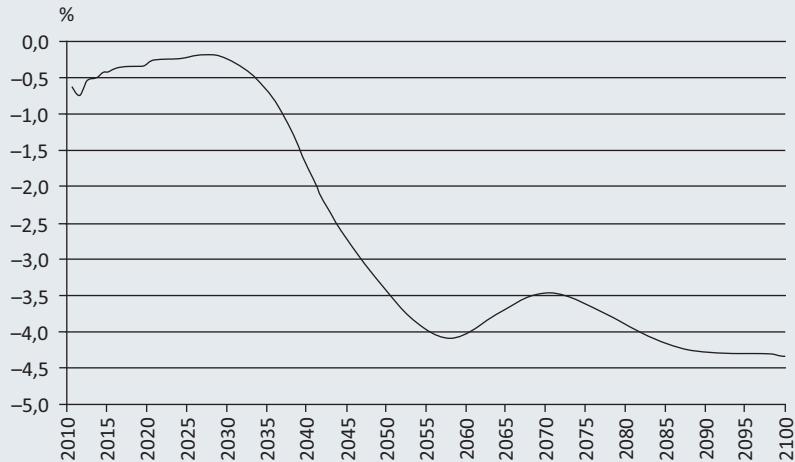
Projektovani troškovi penzijskog sistema, 2010–2100 (procenat BDP-a)

Beleška: Pretpostavlja se da će penzije biti indeksirane u skladu sa minimalnom stopom kako je određeno trenutnim zakonom.

Slika 4.6

Projektovani bilans penzijskog sistema, 2010–2100 (procenat BDP-a)

Beleška: Pretpostavlja se da će penzije biti indeksirane u skladu sa minimalnom stopom kako je određeno trenutnim zakonom.

Slika 4.7 prikazuje projektovan prosek starosne penzije kao procenat prosečne bruto zarade (koji se naziva odnos zamene u sistemu) za period 2010-2100. godine. Odnos zamene u sistemu je projektovan da opada sledećih 20 godina zbog povećanja udela penzija za prevremene penzije (što su smanjene penzije), ali potom raste od 2030. godine dok ne dostigne stabilan nivo na 39 procenata oko 2045. godine.

Slika 4.7

Projektovana prosečna penzija kao procenat prosečne zarade, od 2010. do 2100. godine

Beleška: Pretpostavlja se da će penzije biti indeksirane u skladu sa minimalnom stopom kako je određeno trenutnim zakonom.

4.4. Socijalni dijalog u penzionoj reformi

Socijalni dijalog je važan deo političkog procesa u Republici Češkoj u oblastima u kojima se susreću javni i privatni interes, kao što je penziona reforma. Savet za ekonomski i socijalni dogovor u Republici Češkoj, osnovan je 1990. godine i sastoji se od predstavnika Vlade, sindikata i organizacija poslodavaca. Savet za ekonomski i socijalni dogovor služi kao forum za socijalni dijalog za različita pitanja koja se pojavljuju svakodnevno.

Penziona reforma u Republici Češkoj se shvata kao neprekidan proces koji uključuje praktično sve strane. Iz tog razloga postoji redovna diskusija o penzionim pitanjima između socijalnih partnera. Kada je proces penzione reforme započeo ranih devedesetih godina 20. veka, formirana je Radna grupa za penzionu reformu pod okriljem Saveta i od tada je aktivna. Radna grupa za penzionu reformu je savetodavno telo o penzionoj reformi. To je prva grupa koja dobije informaciju o bilo kakvim političkim promenama koje Vlada predloži, i može da raspravlja o njima i da ih unapredi. Radna grupa pruža priliku stručnjacima da raspravljaju o pitanjima penzione reforme bez uplitanja javnog mnjenja, medija i ostalih grupa koje vrše pritisak. U većini slučajeva, konsenzus ili kompromis je postignut unutar Saveta.

Socijalni partneri su takođe pozvani na sastanke Komiteta za socijalnu politiku i relevantne podkomitete u oba doma češkog Parlamenta. Tokom ovih sastanaka, socijalni partneri mogu da iznesu svoje stavove i interese u vezi predloženog zakona, daju prigovore ili predlože izmene i dopune. Zakonodavci će tada Parlamentu podneti predložen zakon zasnovan na diskusijama Komiteta za socijalnu politiku, i zakon potom podleže standardnom zakonodavnom procesu (ili se vraća zakonodavcima zbog suštinskih promena).

Ostale javne i privatne institucije – kao što su univerziteti, političke partije, penzioni fondovi i neprofitne organizacije – takođe sprovode istraživanja i daju predloge Vladi i ostalim zainteresovanim stranama. Ovi rezultati istraživanja i predlozi se uzimaju u razmatranje u pripremi penzione reforme.

U januaru 2010. godine, *ad hoc* komisija – Stručni savetodavni forum (Poradní expertní sbor) – osnovana je od strane Ministra finansija i Ministra rada i socijalne politike da proučava i izveštava o mogućim opcijama za penzionu reformu. Sastoji se od predstavnika oba ministarstva, predstavnika sindikata i poslodavaca, i stručnjaka iz privatnog sektora (tj. iz penzionih fondova, kompanija za osiguranje i finansijskih službi). U junu 2010. godine Stručni savetodavni forum je objavio svoj završni izveštaj u kome daje preporuke u obliku dve opcije (videti Poglavlje 5.2). Nakon opštih izbora u junu 2010. godine, novoformirana Vlada je objavila da će pripremiti dodatnu reformu u skladu sa nalazima Stručnog savetodavnog foruma.

Od štrajka protiv državne penzione politike 1994. godine, nije bilo velikih protesta od strane sindikata protiv penzione reforme. Ovo je verovatno zbog toga što sindikati mogu zvanično izneti Vladi svoje mišljenje i opravdano uticati na buduće penzione politike, i zbog umerenog pristupa sindikata penzionim pitanjima.

4.5. Trenutna pitanja

4.5.1. Odluka Ustavnog suda

16. maja 2010. godine, češki Ustavni sud je doneo odluku da je trenutna penziona formula za lica sa visokim prihodima neustavna. Odluka se odnosi na nivo penzije (bruto stopa zamene) za lica čiji je prihod na maksimumu penzijskog osnova (četiri puta prosečna zarada⁸). Penziona formula proizvodi penziju jednaku 19 procenata od prethodnih zarada ovih osoba, nasuprot 44 procenta u proseku.

Ustavni sud je otkrio da je nivo zamene za lica sa visokim prihodom neadekvatan i ukinuo član Zakona o penzijskom osiguranju kojim bi bio određen lični penzijski osnov za obračunavanje penzije počevši od 30. septembra 2011. godine. S obzirom da obračun ličnog penzijskog osnova neće biti moguć, neće biti osnove za obračun penzija i, zbog toga, sve penzije odobrene nakon 29. septembra 2011. godine će biti postavljene na minimalne penzije zato što je to jedina vrednost penzije koja ne zavisi od ličnog penzijskog osnova. Treba napomenuti da je minimalna penzija ispod nivoa egzistencijalnog minimuma.

Kao odgovor na to, Ministarstvo rada i socijalne politike, predložilo je meru zasnovanu na sledećim principima:

- 1) Penzijske grupe sa najnižim prihodima ne treba da budu pogođene reformom.
- 2) Finansiranje penzijskog sistema ne treba da bude negativno pogođeno reformom (barem na srednjem i dugom roku). Promene će se zato zasnivati i na maksimumu penzijskog osnova (gornja granica doprinosa) i na penzionoj formuli.

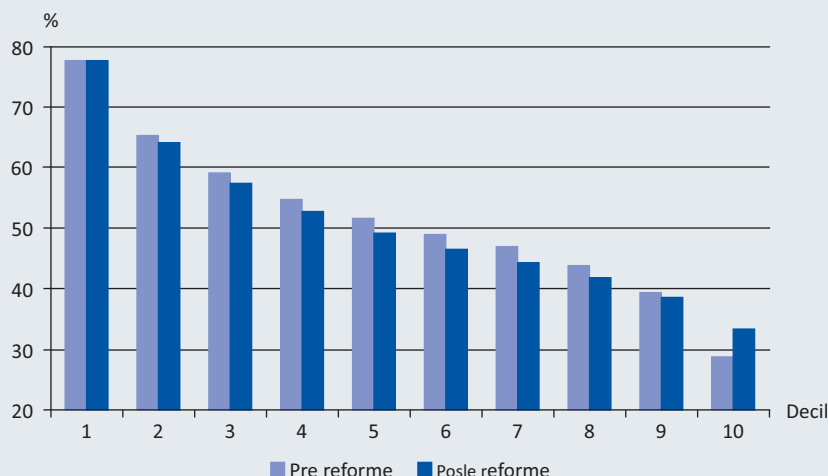
Zato bi trebalo da bude razvijena alternativna penziona formula koja odražava doprinosni princip. U tom smislu, stvorena je nova formula koja je izvedena iz postojeće, sa različitim ključnim parametrima. Lični penzijski osnov će biti određen primenom samo jednog praga smanjenja na prosečne revalvirane zarade. Osim toga, prag će biti postavljen na 44 procenta prosečne zarade u privredi. Zato, lični penzijski osnov se obračunava kao iznos (i) 100 procenata prosečnih revalviranih zarada ispod praga smanjenja i (ii) 26 procenata prosečnih revalviranih zarada iznad praga do maksimalna četiri puta prosečna zarada.

Slike 4.8 i 4.9 prikazuju uticaj usvojene mere na različite grupe prihoda. Kao što se može videti iz Slike

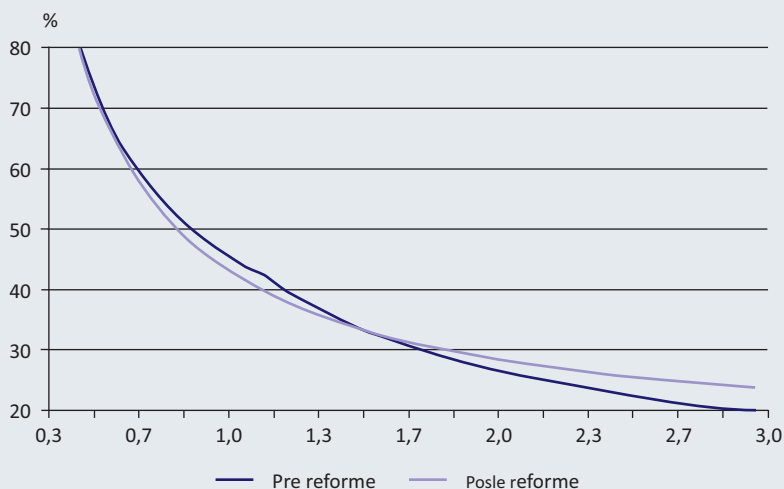
8 Kao što je ranije pomenuto, ova maksimalna stopa je podignuta na šestostruki iznos prosečne zarade u 2010 i 2011. godini,

4.8, očekuje se da bruto stopa zamene za prvi decil održi svoje trenutne nivoe, dok se za bruto stopu zamene za decil najvišeg prihoda očekuje da poraste sa 29 na 33 procenta. Povećanje penzija osoba sa najvišim prihodom se kompenzuje smanjenjem penzija svih drugih grupa prihoda za 2 do 6 procenata. Kao što se vidi na Slici 4.9, prelomna tačka je na 1.5 puta prosečna zarada.

Slika 4.8
Bruto stope zamene prema decilima prihoda

Slika 4.9
Bruto stope zamene prema nivou prihoda

Češka Vlada je takođe iskoristila ovu priliku sa uvede prvi komplet reformskih mera u državni penzijski sistem. Osnovni cilj ovih mera je obezbeđivanje finansijske održivosti penzijskog sistema. Najvažnija promena je usvajanje novog rasporeda za povećanje zakonske granice za penzionisanje prema godini rođenja osiguranika, kako je navedeno u Tabeli 4.11 i Slici 4.10. Prvih godina, raspored za muškarce neće biti menjan. Starosna granica za penzionisanje za žene će se podizati za šest meseci godišnje dok

se ne izjednači sa starosnom granicom za penzionisanje za muškarce. Ovaj proces se neće završiti do 2035. godine, kako je planirano, već će se nastaviti sa povećanjem starosne granice za penzionisanje za oba pola, bez bilo kakvog maksimuma, brzinom od dva meseca godišnje.

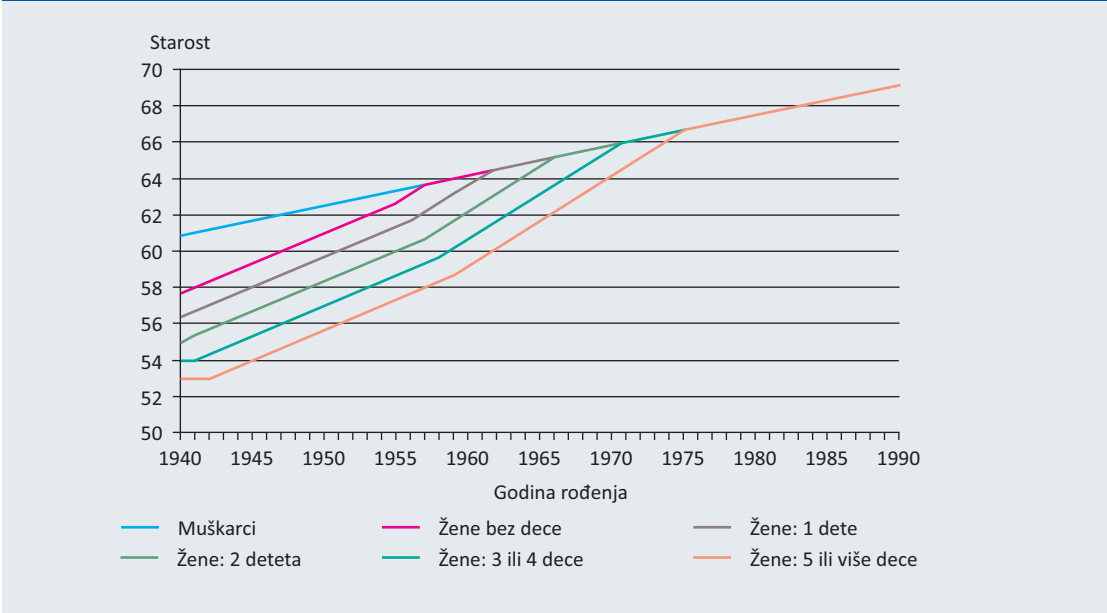
Tabela 4.11 Propisana starosna granica za penzionisanje prema polu, godini rođenja i broju dece (amandman 2011. godine)						
Godina rođenja	Muškarci	Žene (broj odgajene dece)				
		0	1	2	3 ili 4	5 ili više
before 1936	60	57	56	55	54	53
1936	60 + 2m	57	56	55	54	53
1937	60 + 4m	57	56	55	54	53
1938	60 + 6m	57	56	55	54	53
1939	60 + 8m	57 + 4m	56	55	54	53
1940	60 + 10m	57 + 8m	56 + 4m	55	54	53
1941	61	58	56 + 8m	55 + 4m	54	53
1942	61 + 2m	58 + 4m	57	55 + 8m	54 + 4m	53
1943	61 + 4m	58 + 8m	57 + 4m	56	54 + 8m	53 + 4m
1944	61 + 6m	59	57 + 8m	56 + 4m	55	53 + 8m
1945	61 + 8m	59 + 4m	58	56 + 8m	55 + 4m	54
1946	61 + 10m	59 + 8m	58 + 4m	57	55 + 8m	54 + 4m
1947	62	60	58 + 8m	57 + 4m	56	54 + 8m
1948	62 + 2m	60 + 4m	59	57 + 8m	56 + 4m	55
1949	62 + 4m	60 + 8m	59 + 4m	58	56 + 8m	55 + 4m
1950	62 + 6m	61	59 + 8m	58 + 4m	57	55 + 8m
1951	62 + 8m	61 + 4m	60	58 + 8m	57 + 4m	56
1952	62 + 10m	61 + 8m	60 + 4m	59	57 + 8m	56 + 4m
1953	63	62	60 + 8m	59 + 4m	58	56 + 8m
1954	63 + 2m	62 + 4m	61	59 + 8m	58 + 4m	57
1955	63 + 4m	62 + 8m	61 + 4m	60	58 + 8m	57 + 4m
1956	63 + 6m	63 + 2m	61 + 8m	60 + 4m	59	57 + 8m
1957	63 + 8m	63 + 8m	62 + 2m	60 + 8m	59 + 4m	58
1958	63 + 10m	63 + 10m	62 + 8m	61 + 2m	59 + 8m	58 + 4m
1959	64	64	63 + 2m	61 + 8m	60 + 2m	58 + 8m
1960	64 + 2m	64 + 2m	63 + 8m	62 + 2m	60 + 8m	59 + 2m
1961	64 + 4m	64 + 4m	64 + 2m	62 + 8m	61 + 2m	59 + 8m
1962	64 + 6m	64 + 6m	64 + 6m	63 + 2m	61 + 8m	60 + 2m

Tabela 4.11 (nastavak)
Propisana starosna granica za penzionisanje prema polu, godini rođenja i broju dece
(amandman 2011. godine)

Godina rođenja	Muškarci	Žene (broj odgajene dece)				
		0	1	2	3 ili 4	5 ili više
1963	64 + 8m	64 + 8m	64 + 8m	63 + 8m	62 + 2m	60 + 8m
1964	64 + 10m	64 + 10m	64 + 10m	64 + 2m	62 + 8m	61 + 2m
1965	65	65	65	64 + 8m	63 + 2m	61 + 8m
1966	65 + 2m	65 + 2m	65 + 2m	65 + 2m	63 + 8m	62 + 2m
1967	65 + 4m	65 + 4m	65 + 4m	65 + 4m	64 + 2m	62 + 8m
1968	65 + 6m	65 + 6m	65 + 6m	65 + 6m	64 + 8m	63 + 2m
1969	65 + 8m	65 + 8m	65 + 8m	65 + 8m	65 + 2m	63 + 8m
1970	65 + 10m	65 + 10m	65 + 10m	65 + 10m	65 + 8m	64 + 2m
1971	66	66	66	66	66	64 + 8m
1972	66 + 2m	66 + 2m	66 + 2m	66 + 2m	66 + 2m	65 + 2m
1973	66 + 4m	66 + 4m	66 + 4m	66 + 4m	66 + 4m	65 + 8m
1974	66 + 6m	66 + 6m	66 + 6m	66 + 6m	66 + 6m	66 + 2m
1975	66 + 8m	66 + 8m	66 + 8m	66 + 8m	66 + 8m	66 + 8m
1976	66 + 10m	66 + 10m	66 + 10m	66 + 10m	66 + 10m	66 + 10m
1977	67	67	67	67	67	67

Beleška: Propisana starosna granica za penzionisanje onih koji su rođeni posle 1977. godine će biti dodatno povećavana za dva meseca svake kalendarske godine.

Slika 4.10
Plan za povećanje propisane starosne granice za penzionisanje

Pravila indeksacije penzije su takođe pooštrena. Vlada više neće imati nadležnost da uredbom odredi stopu indeksacije. Umesto toga, Zakon o penzijama predviđa da sadašnja propisana indeksacija (koja uzima u obzir inflaciju i jednu trećinu rasta realne zarade) treba striktno da bude primenjivana, a dodatna indeksacija neće biti moguća. Uslovi za prevremeno penzionisanje i porodične penzije će takođe biti pooštreni.

Ipak, u cilju dodatnog unapređenja principa doprinosa, referentni period za obračun ličnog penzijskog osnova će biti postepeno proširen da pokrije stečene zarade svakog pojedinca.

Osnovne ideje ovih dodatnih parametričkih promena mogu se pronaći u radu Stručnog savetodavnog foruma, koji je opisan u donjem poglavlju. Zakon (Zakon br. 589/1992 Kol.) je prošao češki Parlament u junu i julu 2011. godine i stupio na snagu 22. jula 2011. godine, a preostali zakonski propisi će stupiti na snagu 1. januara 2012. godine.

4.5.2. Opcije penzione reforme koje je predložio Stručni savetodavni forum

Stručni savetodavni forum je osnovan u januaru 2010. godine od strane Ministra finansija i Ministra rada i socijalne politike. Ciljevi Stručnog savetodavnog foruma su bili (i) da sprovede ažuriranu projekciju državnog penzijskog sistema i (ii) da da preporuke o promenama penzijskog sistema koje bi ga učinile otpornijim na različite rizike na srednjem do dugog roka⁹. Stručni savetodavni forum je objavio svoj završni izveštaj u junu 2010. godine, tačno nakon opštih izbora.

Stručni savetodavni forum se složio da je cilj penzione reforme da postigne društveno prikladne i finansijski održive penzije zasnovane na principima (i) diversifikacije, (ii) fiskalne održivosti, (iii) među-generacijske jednakosti, i (iv) bliske veze između penzije i prethodnih zarada pojedinca (doprinosni princip).

Da bi se postigla penziona reforma, sukobi interesa svih uključenih zainteresovanih strana (osigurani radnici, poslodavci, država, uređivači penzijskog sistema i tako dalje) moraju biti pomireni, i trebao bi da se postigne sporazum da bi se odredio konačan oblik penzijskog sistema i vrste mera koje će obezbediti njegovu finansijsku održivost.

Stručni savetodavni forum je zaključio da se u Republici Češkoj pomenuti ciljevi najbolje mogu ostvariti sredstvima višestubnog penzijskog sistema koji koristi prednosti i sistema tekućeg finansiranja i puno kapitalno finansiranih stubova penzije, i obezbeđuje odgovarajuću kombinaciju solidarnosti i doprinosnih principa. Trenutni državni penzijski sistem, koji primarno ima za cilj da zaštiti osiguranike (posebno grupe sa niskim i srednjim prihodima) od siromaštva kroz odredbe o adekvatnim penzijama, treba da ostane osnova nacionalnog penzijskog sistema. Ipak, neprekidna parametarska prilagođavanja treba da se vrše u sistemu da bi se osigurala njegova dugoročna finansijska održivost. Reformske mere koje je predložio Stručni savetodavni forum su sledeće:

- Trenutno postepeno povećavanje starosne granice za penzionisanje treba da se nastavi planiranom brzinom (tj. dva meseca godišnje) bez gornje granice, pod uslovom da očekivani životni vek nastavi da raste. Starosna granica za penzionisanje za žene treba da se poveća na privremeno višu stopu od šest meseci godišnje dok se ne izjednači sa zakonitom starosnom granicom za penzionisanje za

9 Materijali, podaci i dokumenta Stručnog savetodavnog foruma su dostupni na http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_duchod_ref_pes.html.

muškarce. Ovo znači da će propisana starosna granica za penzionisanje za oba pola biti izjednačena do 2035. godine. Takođe treba da se razmotri uvođenje planova strukovne penzije za lica koja se bave opasnim i fizički napornim poslovima. Oni se mogu nalaziti unutar dodatnog penzionog stuba, a doprinose bi plaćali poslodavci i/ili osigurani radnici.

- Nakon primene kapitalno finansiranog stuba (planirano za 2015. godinu), doživotna isplata porodične penzije udovicama i udovcima bi trebala da se ukine. Ova mera neće uticati na trenutne penzionere. Treba da bude uveden nov mehanizam koji određuje penzijski osnov između supružnika u cilju obračunavanja prava na sticanje individualne penzije.
- Stopa doprinosa treba da se smanji za 5 procentnih poena, sa 28 na 23 procenta. Da bi se dopunio manjak prihoda, prihod od poreza dobijen primenom jedinstvene stope PDV od 19 procenata (procenjen na oko 50 milijardi CZK) treba da se iskoristi za pokrivanje troškova nedoprinasnih perioda¹⁰.
- Maksimalna stopa penzijskog osnova treba da se smanji na trostruki iznos prosečne zarade. Referentni period za obračun prosečnih zarada treba da se i dalje postepeno proširuje dok ne pokrije celu karijeru osiguranika.
- Prilagođavanje prihoda u slučaju kada postoji podudaranje penzija i plata treba da bude rešeno od strane poreskog pre nego penzijskog sistema¹¹.

Stručni savetodavni forum jednoglasno je zaključio da je stvaranje kapitalno finansiranog stuba najbitnije za postizanje veće diversifikacije i jačanje doprinosnog principa penzijskog sistema u celini. Ipak, konsenzus još nije postignut u pogledu konkretnog nacrtu i plana primene kapitalno finansiranog stuba. Predložene su sledeće dve varijante, a većina stručnjaka podržava varijantu I.

Glavne karakteristike varijante I su:

- Državni penzijski sistem će postepeno biti podeljen na dva nezavisna penziona stuba. Prvi stub će se sastojati od reformisanog državnog penzijskog sistema zasnovanog na sistemu tekućeg finansiranja (PAYG) sa pomenutim izmenama i dopunama, u koji će biti premešteno 20 procentnih poena od ukupno 23 procenta stope doprinosa. Drugi stub će se sastojati od novog kapitalno finansiranog stuba, finansiranog od 3 procentna poena preusmerena od ukupno 23 procenta stope doprinosa.
- Učešće u drugom stubu će biti obavezno za sve osiguranike ispod 40 godina starosti na dan primene, a penzija iz prvog stuba će biti proporcionalno smanjena za ove pojedince. Osiguranici koji će na dan primene imati 40 godina starosti ili više će ostati isključivo u prvom stubu državnog penzijskog sistema.
- Češka Uprava za socijalnu sigurnost će naplaćivati doprinose i upravljati drugim stubom. Privatni penzioni fondovi, kompanije za ulaganja i drugi upravnici sredstvima, će upravljati ulaganjem penzionih štednji u drugi stub. Na zahtev svojih članova, aktiva individualnih štednih računa u drugom stubu može biti ulagana isključivo u obveznice Češke države. Preostali bilans na individualnom štednom računu drugog stuba, biće isplaćen u obliku životnih osiguranja. Ako član umre pre penzionisanja, sredstva će biti prebačena na individualni račun određenog korisnika.

10 Smanjenje u stopi doprinosa je jednoglasno predloženo od strane Stručnog savetodavnog foruma, a većina je preporučila ujedinjene stope PDV za potrebe penzijskog sistema.

11 Trenutno su penzije generalno oslobođene oporezivanja. Jedan slučaj kada se oporezuju je ako penzioner od aktivnog zarađivanja, zarađuje iznad određenog praga. Drugi slučaj je da se penzije oporezuju je kada kao deo nečijeg ukupnog prihoda (penzije i zarade) jednom pređe određen prag.

Glavne karakteristike varijante II su:

- Prvi stub se sastoji od reformisanog državnog penzijskog sistema zasnovanog na sistemu tekućeg finansiranja (PAYG) sa pomenutim izmenama i dopunama. Ovaj stub prima punu stopu doprinosa od 23 procenta.
- Svi osiguranici mogu da odluče da li žele ili ne žele da se priključe drugom stubu. Jednom kada osiguranik odluči da uđe u drugi stub, nema opciju da izađe iz njega. Stopa doprinosa za drugi stub je najmanje 3 procenta, koju će subvencionisati država. Ovde se primenjuje ista gornja granica penzijskog osnova kao u prvom stubu, tj. tri puta prosečna zarada. Drugim stubom će upravljati privatni penzioni fondovi. Penzioni fondovi će ponuditi učesnicima nekoliko opcija u skladu sa njihovim investicionim politikama. Preostali bilans individualnih štednih računa drugog stuba će biti isplaćen u obliku životnih osiguranja. Ipak, planovi strukovnih penzija mogu da isplate osiguranja osobama koje rade na opasnim poslovima za određeni period.
- Postojeći penzioni fondovi će nastaviti da upravljaju sistemom dodatnog penzionog osiguranja za ona lica koja se ne priključe drugom stubu.

4.5.3. Procenjene posledice predložene penzione reforme

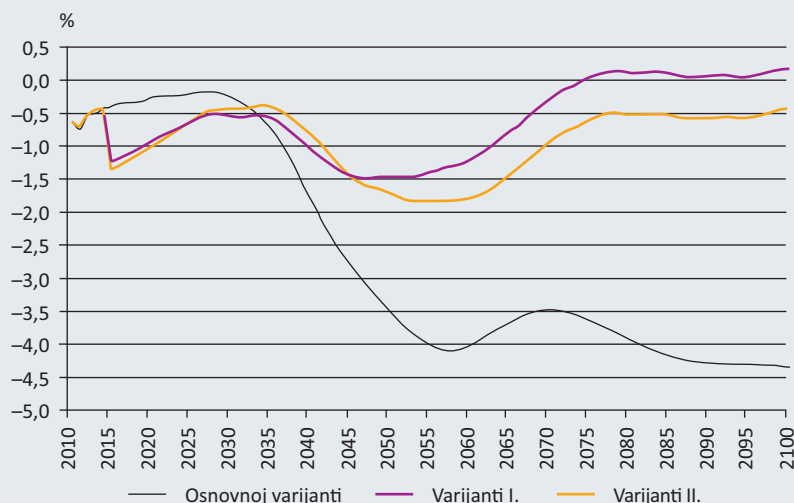
Stručni savetodavni forum je sproveo finansijske projekcije državnog penzijskog sistema na osnovu ovih varijanti. Ove projekcije se zasnivaju na najnovijim projekcijama stanovništva i makroekonomskom scenariju. Makroekonomski scenario je napravljen na osnovu novijih istorijskih podataka, očekivanoj produktivnosti rada u EU-12 i pretpostavljenom približavanju Republike Češke EU-12. Tabela 4.12 sažeto prikazuje pretpostavljene ključne makroekonomske indikatore.

Tabela 4.12										
Pretpostavke koje se odnose na ključne makroekonomske indikatore, od 2010. do 2100. godine										
		2010– 2020	2020– 2030	2030– 2040	2040– 2050	2050– 2060	2060– 2070	2070– 2080	2080– 2090	2090– 2100
Privredni nivo										
Produktivnost rada	rast u %	2,4	2,3	2,1	2,0	1,9	1,8	1,7	1,7	1,6
	EU-12 = 100	68,9	74,9	80,0	84,6	87,9	90,8	93,0	94,7	96,0
Tržište rada										
Stopa nezaposlenosti	%	6,8	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5
Prosečna realna zarada	rast u %	2,4	2,3	2,1	2,0	1,9	1,8	1,7	1,7	1,6
Cene										
Stopa inflacije	%	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0

Slika 4.11 prikazuje uticaje predložene reforme poređenjem projektovanog bilansa državnog penzijskog sistema prema dve varijante, sa projekcijom prema trenutnom zakonodavstvu (nazvanom Osnovna varijanta). Slika 4.12 pokazuje kumulativni bilans prema ovim varijantama.

Slika 4.11

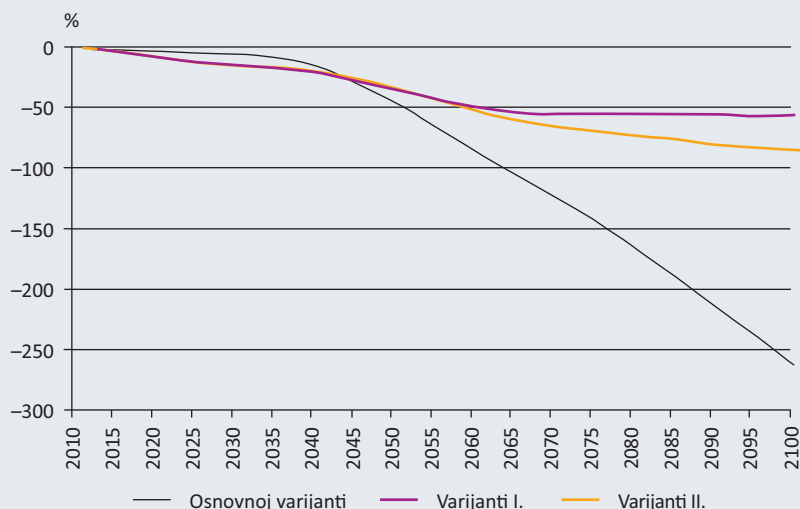
Poređenje procenjenih bilansa državnog penzijskog sistema, od 2010. do 2100. godine
(kao procenat BDP-a)

Primećuje se u Slici 4.11 da parametrička prilagođavanja u obe varijante značajno poboljšavaju bilans državnog penzijskog sistema, a time i njegovu dugoročnu finansijsku održivost. Kao što se može videti iz Slike 4.12, procenjen kumulativni deficit za period od 2010. do 2100. godine je veći od 260 procenata BDP-a prema Osnovnoj varijanti. Prema predloženoj reformi, procenjuje se da će ovaj kumulativni deficit biti smanjen za oko 50 procenata BDP-a prema varijanti I i 80 procenata BDP-a prema varijanti II.

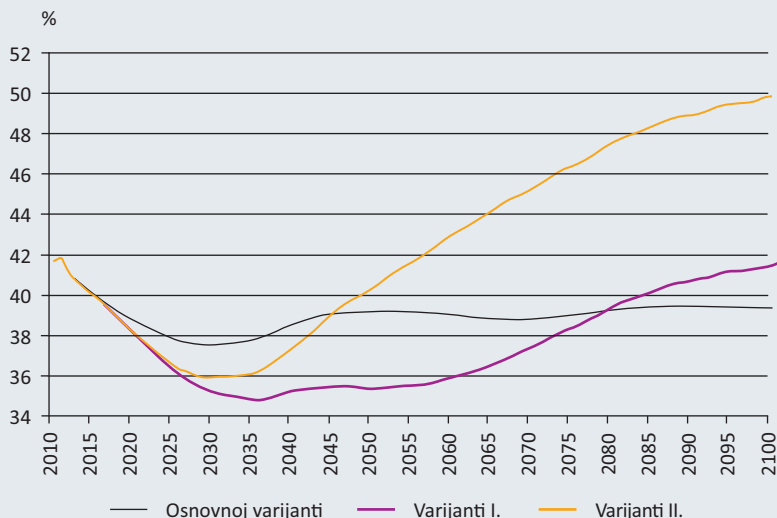
Slika 4.12

Poređenje projektovanih kumulativnih bilansa državnog penzijskog sistema, 2010–2100
(procenat BDP-a)

Slika 4.13

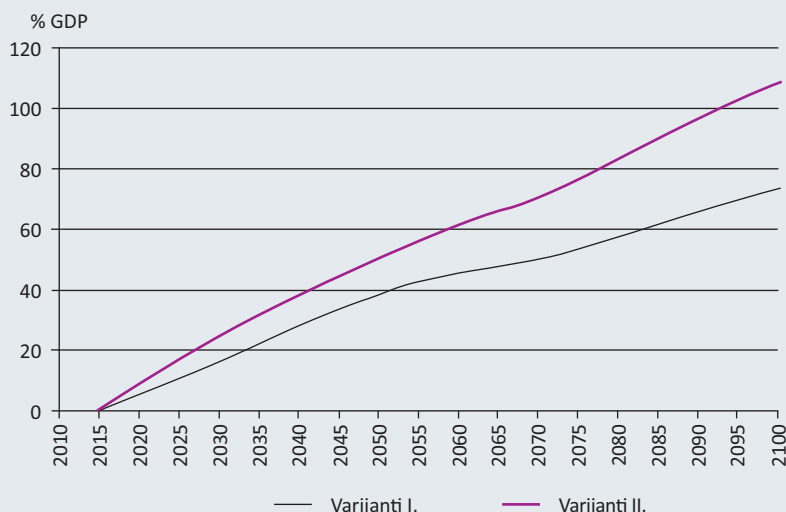
Poređenje procenjenih bruto stopa zamene (prvi i drugi stub), od 2010. do 2100. godine

Slika 4.13 upoređuje procenjene bruto stope zamene u oba stuba. Primećeno je da je stopa zamene kod Varijante I niža od stope zamene kod osnovne varijante za sledećih 70 godina, nakon čega se očekuje da će uhvatiti korak. Očekuje se da stopa zamene u Varijanti II dostigne stopu zamene osnovne varijante mnogo brže. Oko 2035. godine se očekuje da procenjena stopa zamene prema Varijanti II poraste i konačno dostigne 50 procenata do 2100. godine. Sa druge strane, stopa doprinosa je za 3 procentna poena viša u Varijanti II. Treba imati u vidu da su procene nivoa zamene penzija sa definisanim doprinosima osetljive na ekonomske pretpostavke, posebno na realne kamatne stope. S obzirom na neizvesnosti ekonomskih faktora, projekcije treba da se naprave prema nekoliko alternativnih pretpostavki da bi se imalo u vidu mnogo mogućih ishoda.

Slika 4.14

Procenjena aktiva kapitalno finansiranog stuba, od 2015. do 2100. godine (procenat BDP-a)

Slika 4.14 predstavlja procenjene aktive kapitalno finansiranog stuba za period od 2015. do 2100. godine. Procenjuje se da će do 2100. godine vrednost aktiva u kapitalno finansiranom stubu dostići 75 procenata BDP-a prema Varijanti I i 110 procenata BDP-a prema Varijanti II.

4.5.4. Predlog zakona o penzionoj reformi

Na osnovu rada Stručnog savetodavnog foruma, napravljen je još jedan korak u penzionoj reformi. U 2010. godini, novoformirana Vlada je dala prednost penzionoj reformi uvodeći kapitalno finansirani stub penzije i započevši političku diskusiju o toj temi. Kao rezultat ovih debata, predlog zakona o penzionoj reformi je odobren i trenutno je u parlamentarnoj proceduri od avgusta 2011. godine.

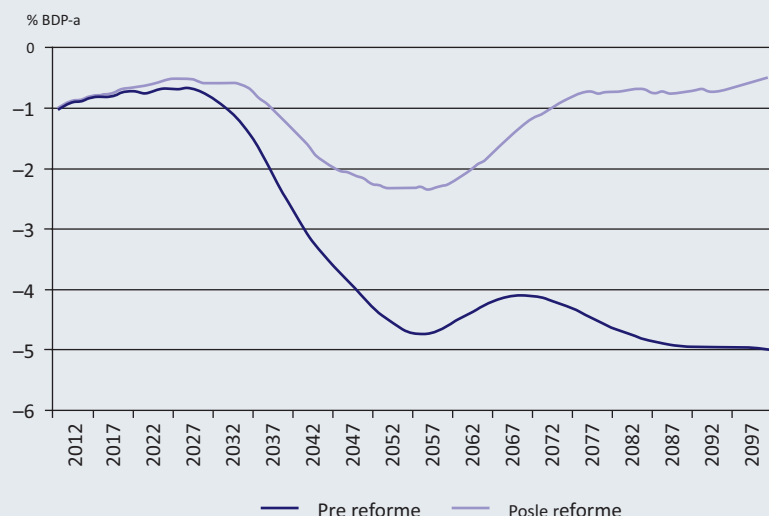
Ključni element predložene reforme je uvođenje puno kapitalno finansiranog stuba. Kapitalno je finansiran putem preusmeravanja 3 procentna poena od stope doprinosa zaposlenih (trenutno 6,5 procenata) i zahteva nekoga da plati dodatna 2 procenta. Učešće je dobrovoljno, ali odluka da se priključi kapitalno finansiranom stubu ne može biti opozvana u kasnijoj fazi. Nadoknade će biti isplaćene ili u obliku životnih osiguranja ili osiguranja sa određenim rokom.

Zajedno sa uvođenjem sistema kapitalno finansirane penzije, predlog zakona o penzionoj reformi predlaže značajne promene u sistemu dodatne penzije i ostalim zakonskim aktima, da bi se prilagodili novom konceptu penzijskog sistema.

Slika 4.15 prikazuje ažurirane rezultate projekcije bilansa državnog penzijskog sistema prema reformisanom zakonodavstvu i zakonodavstvu pre reforme. S obzirom da je predlog zakona sličan varijanti II koju je predložio Stručni savetodavni forum, ima sličan finansijski uticaj na bilans državnog penzijskog sistema (videti Sliku 4.11).

Slika 4.15

Procenjena aktiva kapitalno finansiranog stuba, od 2015. do 2100. godine (procenat BDP-a)

4.6. Zaključak

Penzijski sistem u Republici Češkoj je podložan čestim promenama. Postoje brojne varijable koje utiču na performanse i održivost penzijskog sistema, bez obzira da li je sistem tekućeg finansiranja, puno kapitalno finansiran, sa definisanim nadoknadama ili definisanim doprinosima.

Češko iskustvo je još posebnije imajući u vidu nedavni prelazak države sa socijalističkog sistema socijalne sigurnosti na moderan model socijalne sigurnosti. Mere koje su podržale ovu transformaciju su pokrenute u prvoj polovini devedesetih godina 20. veka. Ove promene se velikim delom mogu pripisati političkim faktorima koji su postojali u to vreme. Iako se proces transformacije smatra završenim, proces penzione reforme je rad koji je još u toku. Politički faktori su bili ključni pokretač iza promena koje su napravljene u penzijskom sistemu od 1996. godine.

Centralni fokus trenutne socijalne debate je kako da se uspostavi ravBeleškaža između solidarnosti i doprinosnih principa. Socijalni dijalog igra vitalnu ulogu u ovom procesu, a različiti socijalni partneri traže rešenja koja potpuno odgovaraju svim zainteresovanim stranama.

Takođe pojavljuju se novi izazovi koji zahtevaju penzionu reformu. Najvažniji od njih su dugoročni demografski trendovi, posebno starenje stanovništva. Ovi trendovi će imati najdirektniji uticaj na sistem tekućeg finansiranja sa definisanim nadoknadama. Međutim, ni potencijalni uticaj starenja stanovništva na kapitalno finansiran sistem sa definisanim doprinosima, ne treba ignorisati. Ekonomska kriza koja je počela 2008. godine je takođe uticala na debatu o penzionoj reformi, i naterala je ekonomiste i političare širom sveta da dublje razmotre ekonomsku situaciju u svojim državama.

Ovi faktori će neminovno uticati na sprovodljivost svih vrsta penzijskih sistema. Sistemi tekućeg finansiranja su u suštini mehanizam za preraspodelu prihoda u nacionalnoj ekonomiji. Stoga, njihova sprovodljivost zavisi od iznosa prikupljenog novca i broja ljudi koji kojima ovaj novac mora biti podeljen. Sa druge strane, ni sistemi punog kapitalnog finansiranja nisu ni u kom slučaju imuni na ove faktore. Oni zavise od nivoa životne, penzione ušteđevine pojedinca, učinka investicija ovih ušteđevina i očekivanog trajanja života.

U svetlu ovih kretanja, osnovni cilj državnih politika treba da bude pronalaženje ravBeleškaže postizanjem adekvatnosti i održivosti unutar granica koje su postavili različiti društveni zahtevi, demografski trendovi i privredni razvoj. Iz ovog razloga se penziona reforma u Republici Češkoj doživljava kao neprekidan proces. Penzijski sistem zahteva stabilan okvir. Ipak, kako se uslovi oko njega značajno menjaju, treba da bude ponovo definisan kroz prilagođavanje njegovih ključnih parametara na, praktično, godišnjoj osnovi.

U prošlosti je Vlada bez obzira na njen sastav nastojala da uvede značajne promene dajući opštoj javnosti dovoljno vremena da razume ove promene i pripremi se na njihov uticaj, kao što je uradila kada je uvela plan za povećanje starosne granice za penzionisanje. U 1995. godini, radnici koji su bili blizu penzionisanja imali su samo jednu godinu da se pripreme za postepeno povećavanje starosne granice za penzionisanje; u 2011. godini, slična promena u starosnoj granici za penzionisanje je tehnički objavljena više od 20 godina pre nego što će biti primenjena. Zbog toga se može reći da je proces penzione reforme u Republici Češkoj evoluirao u stabilniji i transparentniji mehanizam. Dok neke manje parametarske promene mogu da se naprave *ad hoc*, one najvažnije se prave unapred.

Ipak, ima još puno toga da se uradi u Republici Češkoj. Kao što je već opisano, češki penzijski sistem je izložen određenim nedostacima i rizicima. Najozbiljniji od njih je virtuelno nepostojanje diversifikacije u penzionom prihodu, pošto je sistem trenutno koncipiran kao penzijski sistem sa jednim stubom. Ovim treba da se bavi Vlada u bliskoj budućnosti, pošto se zakonodavstvo za primenu puno kapitalno finansiranog drugog stuba (planirano za 2013. godinu) trenutno priprema. Čak i kada ovaj sledeći korak u penzionoj reformi bude završen, ostaje još mnogo promena koje treba da se naprave u sva tri penziona stuba, da bi ukupan razvoj Republike Češke nastavio da utiče na oblik i potrebe penzijskog sistema.

5. Mađarska

Kenichi Hirose¹

5.1. Pregled

5.1.1. Istorijski pregled

Od svog osnivanja 1929. godine, mađarski penzijski sistem je prošao kroz niz promena odražavajući različite političke i ekonomske okolnosti. Malo nakon završetka Drugog svetskog rata, ustanovljen je penzijski sistem socijalne bezbednosti koji je postepeno proširen da bi pokrio sva zaposlena i samozaposlena lica.

Sa raspadom komunizma 1989. godine i teškom ekonomskom kontrakcijom, kao i brzim povećanjem nezaposlenosti koje je usledilo, gotovo čitave generacije su podnele zahtev za prevremene penzije. Kao posledica toga, broj uplatilaca doprinosa u penzijskom sistemu je naglo opao, a sistem se suočio sa hitnom potrebom za reformom. Rezolucija koja je prošla Parlament 1991. godine, sa svojim dodatnim izmenama i dopunama, rezultirala je značajnim promenama u mađarskom penzijskom sistemu. Period trajanja osiguranja potreban osobi da bi stekla pravo na penziju je produžen, uvedena je gornja granica osiguranog prihoda, a propisana starosna granica za penzionisanje je postepeno povećana sa 60 godina za muškarce i 55 godina za žene na 62 godine za oba pola do 2010. godine.

U januaru 1998. godine, nakon duge rasprave, uveden je obavezan, privatno upravljani, kapitalno finansiran penzijski sistem. Glavna karakteristika ove reforme bila je delimična privatizacija državnog penzijskog sistema, što znači da je deo doprinosa zaposlenih uplaćivan u obavezne privatne penzione fondove, dok su kompletni doprinosi poslodavaca dostavljani državnom sistemu socijalne sigurnosti.

Od 2010. do 2011. godine, velike promene koje su sprovedene su *de facto* nacionalizovale obavezan, privatno upravljani, kapitalno finansiran penzijski sistem. S obzirom da su se ove promene dešavale tokom pripreme ovog poglavlja, ono uglavnom obajašnjava mađarski penzijski sistem od 2010. godine, a najnovije promene opisuje u poslednjem poglavlju.

5.1.2. Osnovno zakonodavstvo

Osnovno zakonodavstvo koje reguliše mađarski penzijski sistem je sledeće:

- Zakon br. 80 iz 1997. godine o osobama koje imaju pravo na nadoknade socijalne sigurnosti i privatne penzije, i o pokrivenosti ovih usluga;
- Zakon br. 81 iz 1997. godine o penzionim nadoknadama socijalne sigurnosti;
- Zakon br. 82 iz 1997. godine o obaveznim privatnim penzijama i privatnim penzionim fondovima; i
- Zakon br. 96 iz 1993. godine o dobrovoljnim zajedničkim fondovima za osiguranje.

---

¹ Veoma sam zahvalan autorima članaka i izveštaja koji su navedeni u Referencama, koji su mi pomogli u izradi ovog poglavlja.

Osim toga, dodatna – i generalno povoljnija – pravila se primenjuju na pojedine posebne grupe, uključujući oružane snage, rudare, umetnike i radnike čije penzionisanje ispunjava posebne ciljeve politike zapošljavanja.

5.1.3. Trenutna struktura sistema

Od 1998. godine, mađarski penzijski sistem se sastoji od tri stuba.

Prvi stub je javno upravljani penzijski sistem poznat kao penzijski sistem socijalne sigurnosti ili državni penzijski sistem. Učešće je obavezno za sve zaposlene. Finansira se kroz doprinose zaposlenih i poslodavaca.

Drugi stub je obavezan privatno upravljani, kapitalno finansiran sistem za starosne penzije. Učešće je obavezno za one koji su tek ušli na tržište rada. Ovaj sistem je delimična zamena za penzijski sistem socijalne sigurnosti. Doprinosi za ovaj sistem su preusmereni od ukupnih obaveznih penzionih doprinosa koje su uplatili zaposleni (videti Tabelu 5.1). Članovi drugog stuba onda primaju penziju socijalne sigurnosti umanjenu za 25 procenata. Zaposleni i poslodavci mogu da ulože dodatne dobrovoljne doprinose do maksimalne ukupne stope doprinosa od 10 procenata.

Tabela 5.1						
Stope doprinosa obavezne penzije, od 1998. do 2010. godine						
Go- dina	Stope doprinosa kao procenat bruto doprinosnog prihoda				Gornja granica doprinosnog prihoda (HUF/godišnje)	Gornja granica kao množilac prosečne bruto zarade
	Stub I		Stub II	Ukupno		
	Po poslodavcu	Po radniku	Po radniku			
1998	24,0	1,0	6,0	31,0	1.565.850	1,9
1999	22,0	2,0	6,0	30,0	1.854.200	2,0
2000	20,0	2,0	6,0	28,0	2.020.320	1,9
2001	20,0	2,0	6,0	28,0	2.197.300	1,8
2002	18,0	2,0	6,0	26,0	2.368.850	1,6
2003	18,0	1,5	7,0	26,5	3.905.500	2,3
2004	18,0	0,5	8,0	26,5	5.307.000	3,0
2005	18,0	0,5	8,0	26,5	6.000.600	3,2
2006	18,0	0,5	8,0	26,5	6.325.450	3,1
2007	21,0	0,5	8,0	29,5	6.748.850	3,0
2008	24,0	1,5	8,0	33,5	7.137.000	3,0
2009	24,0	1,5	8,0	33,5	7.446.000	3,0
2010	24,0	1,5	8,0	33,5	7.665.500	3,0

Beleška: Gornja granica se primenjuje samo na doprinose zaposlenih.

Treći stub je dobrovoljno, privatno upravljana, kapitalno finansirana penzija. Ovaj stub ima za cilj da dopuni nadoknade dva obavezna stuba. I poslodavci i zaposleni mogu da uplaćuju doprinose. Poreske olakšice su dostupne i za doprinose i za nadoknade do određene, propisane granice.

Osim toga, postoje nadoknade na osnovu visine primanja, kapitalno finansirane iz poreza, osmišljene da pruže socijanu pomoć osobama kojima je potrebna, a koje nemaju dovoljan period trajanja osiguranja. Ostali penzijski mehanizmi uključuju kapitalno finansirane strukovne programe i planove štednje pre penzionisanja.

5.1.4. Organizaciona struktura

Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja (ONYF) je odgovorna za rukovođenje obaveznim penzionim osiguranjem socijalne sigurnosti. Od 2011. godine, Ministarstvo nacionalnih resursa² nadgleda rad Centralne uprave nacionalnog penzionog osiguranja. Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja rukovodi radom Fonda penzionog osiguranja i sedam regionalnih direkcija za penziono osiguranje, kao i Direkcije za isplatu penzija i Direkcije za pravni lek za socijalno osiguranje.

Kontrolno telo penzionog osiguranja nadgleda Fond penzionog osiguranja, u skladu sa Aktom 39 iz 1998. godine o Državnom nadzoru finansijskih fondova i organizacija socijalnog osiguranja. Glavni zadatak Direkcije za isplatu penzija je isplata penzija i ostalih nadoknada koje nisu iz oblasti socijalne sigurnosti. Osim toga, ona procenjuje porodične penzije u slučaju smrti penzionera. Direkcija za pravni lek za socijalno osiguranje je upravno telo penzionog osiguranja, druge instance. Ona odlučuje o žalbama iz zvaničnih slučajeva u koje je umešana uprava penzionog osiguranja.

Mađarsko nadzorno telo za finansije (HFSA) nadgleda rad privatnih penzionih fondova i dobrovoljnih fondova. Ova institucija na svake dve godine vrši reviziju penzionih fondova. Takođe radi i kao centralni registar fondova i određuje obavezan prinos za investicije fondova. Penzioni fondovi su u obavezi da Nadzornom telu podnose kvartalne i godišnje izveštaje.

5.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata

U Mađarskoj, sva zaposlena lica moraju biti osigurana od strane sistema socijalne sigurnosti. Broj osiguranih lica se procenjuje na 4,5 miliona što je manje od 70 procenata radno sposobnog stanovništva (stanovništvo od 15 do 65 godina).

Tabela 5.2 sumira raspodelu doprinosnog prihoda u 2007. godini. Primećuje se da 76 procenata osiguranika plaća doprinose na zarade manje od 2 miliona HUF godišnje. Ovaj niski prihod od doprinosa može da dovede do neadekvatnih penzija za mnoge Mađare u budućnosti.

Samozaposlena lica takođe moraju da budu obavezno osigurana od strane sistema socijalne sigurnosti i da plaćaju doprinose na osnovu svog bruto prihoda. U praksi, međutim, oni često plaćaju prihode na osnovu minimalne zarade iako je njihova stvarna zarada mnogo viša.

2 Pre 2010. godine, Ministarstvo rada i socijalnih poslova je bilo zaduženo za nadzor nad Centralnom upravom nacionalnog penzionog osiguranja.

Procenjuje se da oko 30 procenata privredno aktivnog stanovništva radi u neformalnoj ekonomiji i da oko 35 procenata ličnog prihoda nije naplaćeno.

U 2007. godini, nadležnost za naplatu penzionih doprinosa od poslodavaca je preuzela Centralna poreska kancelarija. Centralna poreska kancelarija onda prebacuje doprinose u fond socijalne sigurnosti i u obavezne privatne fondove³.

Tabela 5.2 Raspodela bruto prihoda od doprinosa prema polu, 2007. godina									
Iznos (HUF/godišnje)	Broj uplatilaca doprinosa (u hiljadama)			Procenat (%)			Prosečna doprinosna zarada (u hiljadama HUF)		
	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno	Muškarci	Žene	Ukupno
Manje od 1 miliona	902	1.059	1.961	40.1	45.6	42.9	514	501	507
1–2 miliona	766	747	1.513	43.1	32.2	33.1	1.436	1.413	1.425
2–3 miliona	263	277	540	11.7	11.9	11.8	2.425	2.429	2.427
3–4 miliona	122	116	238	5.4	4.9	5.2	3.448	3.428	3.438
4–5 miliona	68	53	121	3.0	2.3	2.6	4.450	4.040	4.445
5–6 miliona	38	26	64	1.7	1.1	1.4	5.446	5.452	5.461
6 miliona ili više	90	90	135	4.0	1.9	3.0	10.647	9.220	10.177
Ukupno	2.249	2.232	4.572	100.0	100.0	100.0	1.820	1.484	1.649

Izvor: Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja (ONYF).

5.3. Nadoknade

5.3.1. Penzije socijalne sigurnosti

5.3.1.1. Uslovi za sticanje penzije i starosna granica za penzionisanje

Starosne penzije se isplaćuju osiguranicima koji su dostigli zakonsku starosnu granicu za penzionisanje i imaju najmanje 15 godina trajanja osiguranja⁴.

Propisana starosna granica za penzionisanje je trenutno 62 godine i za muškarce i za žene. Međutim, od 2014. godine će biti postepeno podignuta na 65 godina do 2022. godine.

3 Pre 2007. godine, doprinosi za drugi stub su direkto uplaćivani od strane poslodavaca u fond članova. Uvođenje ovog novog sistema naplate u početku je izazvalo značajna kašnjenja u uplati doprinosa na individualne račune privatnih penzionih fondova.

4 Period trajanja osiguranja je period tokom kog se uplaćuju doprinosi, u koji ulaze i periodi neuplaćivanja doprinosa (kao što su periodi provedeni na višem obrazovanju, obavezno služenje vojnog roka i porodiljsko odsustvo).

Od septembra 2009. godine, završetak svakog legalnog radnog odnosa je postao još jedan uslov za sticanje prava na starosnu penziju. To utiče na one koji su podneli zahtev za starosnu penziju u godinama starosti koje su na ili iznad propisane starosne granice za penzionisanje.

5.3.1.2. Formula za starosnu penziju

Prema trenutnom zakonodavstvu, starosna penzija socijalne sigurnosti se obračunava primenom penzione stope na referentnu zaradu. Članovi obaveznih privatnih fondova primaju 75 procenata starosne penzije socijalne sigurnosti.

Referentna zarada je prosek revalviranih neto mesečnih zarada dobijenih između 1988. godine i penzionisanja⁵. Da bi se izračunala referentna zarada, nominalne neto zarade se računaju oduzimanjem teoretskog iznosa poreza (bez obzira na to da li je osiguranik zapravo plaćao porez) i doprinosa za socijalno osiguranje, od bruto zarade pojedinca⁶. Onda se nominalne neto zarade revalviraju primenom faktora valorizacije koji se godišnje određuju prema zakonu.

Stope penzije su određene brojem godina osiguranja. Stopa penzije je 33 procenta za period trajanja osiguranja od 10 godina, i povećava se za 2 procentna poena za svaku godinu između 11 i 25 godina trajanja osiguranja, za 1 procentni poen za svaku godinu između 26 i 36 godina trajanja osiguranja, 1,5 procentna poena za svaku godinu između 37 i 40 godina trajanja osiguranja, i za 2 procentna poena za svaku godinu nakon toga. Tako, dobijena stopa penzije je jednaka 63 procenta za period trajanja osiguranja od 25 godina, 68 procenata za period trajanja osiguranja od 30 godina, 73 procenta za period trajanja osiguranja od 35 godina i 79 procenata za period trajanja osiguranja od 40 godina.

Za penzije odobrene nakon 2013. godine, biće primenjivana nova penziona formula koja se od trenutne formule razlikuje na dva načina. Prvo, referentne zarade će se računati na osnovu bruto prihoda od doprinosa. Drugo, stopa penzije će biti računata kao 1,65 procenata za svaku godinu osiguranja. Za članove obaveznih privatnih fondova, stopa prirasta će biti smanjena na 1,22 procenta po godini osiguranja⁷.

Minimalna penzija je određena za penzionere sa najmanje 20 godina trajanja osiguranja. U 2011. godini, iznos minimalne starosne penzije je 28.500 HUF (102 EUR) mesečno. Ovaj iznos nije povećavan od 2008. godine.

5.3.1.3. Prevremeno penzionisanje

Zakon takođe sadrži odredbe za kvalifikovanje osiguranika za starosne penzije pre nego što su dostigli zakonsku starosnu granicu za penzionisanje, ako su ispunili dovoljno godina trajanja osiguranja. Detaljna pravila ove prakse su sledeća:

5 Individualan prihod zabeležen pre 1998. godine nije dostupan.

6 Od 2008. godine, doprinosi socijalnog osiguranja koje su uplatili zaposleni se oduzimaju kada se računa neto zarada. Ova mera je rezultirala brzim padom od 8.5 procenata vrednosti novoodobrenih penzija.

7 U početku, Aktom br. 82 iz 1997. godine o obaveznim privatnim penzijama i privatnim penzionim fondovima je planirano da se poveća stopa doprinosa za sistem drugog stuba na 8 procenata (od ukupno 31 procentat). S toga je smanjena stopa prirasta obračunavana kao $1.65 \times (1 - 8/31) = 1.22$.

- Starosna penzija se u potpunosti isplaćuje osiguranicima koji imaju 40 godina trajanja osiguranja i prekinuli su da aktivno zarađuju:
  - u 60. godini starosti ili kasnije, za muškarce rođene od 1949. do 1950. godine; i
  - u 59. godini starosti ili kasnije, za žene rođene od 1951. do 1953. godine⁸.
- Starosna penzija sa smanjenim iznosom se isplaćuje osiguranicima koji imaju 37 godina trajanja osiguranja i prekinuli su da aktivno zarađuju:
  - u 60. godini starosti ili kasnije, za muškarce rođene 1950. godine;
  - ne više od 2 godine pre propisane starosne granice za penzionisanje za muškarce rođene 1951. godine i kasnije;
  - ne više od 3 godine pre propisane starosne granice za penzionisanje za žene rođene od 1954–1957. godine;
  - ne više od 2.5 godine pre propisane starosne granice za penzionisanje za žene rođene od 1958. godine; i
  - ne više od 2 godine pre propisane starosne granice za penzionisanje za žene rođene od 1959. godine i kasnije.
- Alternativno tome, starosna penzija sa smanjenim iznosom se isplaćuje osiguranim muškarcima koji imaju 42 godina trajanja osiguranja i prekinuli su da aktivno zarađuju:
  - ne više od 2.5 godine pre propisane starosne granice za penzionisanje za muškarce rođene 1952. godine; i
  - ne više od 3 godine pre propisane starosne granice za penzionisanje za muškarce rođene od 1953–1954. godine.

Stopa smanjenja je određena brojem godina koje nedostaju do neophodnog trajanja osiguranja i razlikom između propisane starosne granice za penzionisanje i stvarnih godina podnosioca molbe za penziju.

Od 2011. godine, starosne penzije se u potpunosti isplaćuju osiguranim ženama, bez obzira na njihove godine, koje su ispunile 40 godina trajanja osiguranja (sa najmanje 32 godine perioda uplate doprinosa) i prekinule su aktivno da zarađuju. U ovom slučaju, radni staž uključuje period uplate doprinosa i svaki period u kom je žena primala nadoknade za porodiljsko odsustvo, nadoknade za negu deteta ili podršku za podizanje deteta. Za žene koje imaju petoro ili više dece, period od neophodnih 40 godina je smanjen za jednu godinu po detetu, sa maksimalnim smanjenjem od sedam godina.

Kako Slika 5.1 prikazuje, značajan broj starosnih penzionera, uglavnom muškaraca, ispunjava period trajanja osiguranja od 40 godina. Ovo objašnjava činjenicu da je 15 procenata starosnih penzionera mlađe od 62 godine starosti. Takođe treba da se napomene da postoji značajna razlika u ispunjenom stažu osiguranja muškaraca i žene. Prosečan period trajanja osiguranja muškaraca (38,9 godina) je za 7,1 godinu duži od trajanja osiguranja žena (31,8 godina).

---

8 Pre 2009. godine, neophodan period trajanja osiguranja je bio 38 godina za punu penziju i 33 godine za smanjenu penziju. Osim toga, neophodan period trajanja osiguranja za žene je skraćen na godinu dana po detetu do tri godine (koji se naziva privilegija za decu).

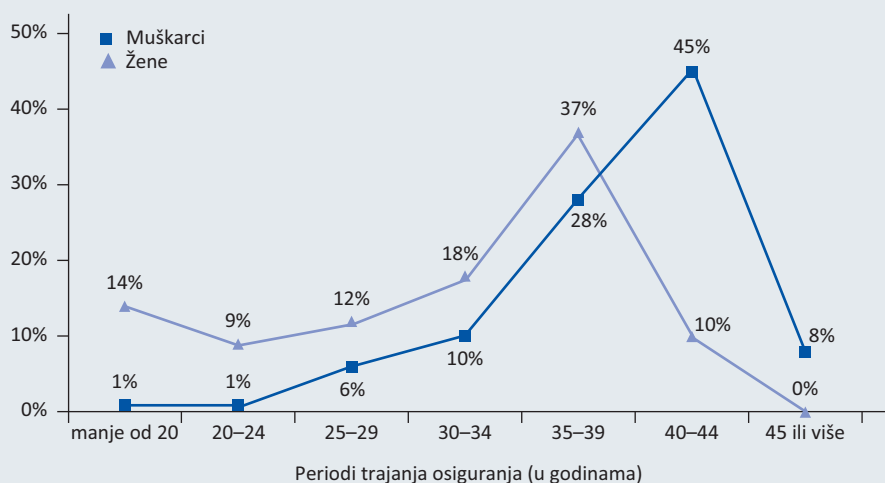
Osim za radnike sa dugim stažom osiguranja, prevremeno penzionisanje je dostupno za radnike koji obavljaju opasne i fizički naporne poslove.

Osigurancima koji su obavljali ovakve poslove najmanje deset godina za muškarce ili osam godina za žene, starosna granica za penzionisanje se smanjuje za dve godine od propisane starosne granice za penzionisanje. Za radnike sa dužim radnim stažom, starosna granica za penzionisanje se dodatno smanjuje za jednu godinu na svaki dodatni period od pet godina za muškarce odnosno četiri godine za žene, do maksimalno pet godina.

Slično ovome, starosna granica za penzionisanje za osiguranike koji su radili pod visokim atmosferskim pritiskom najmanje šest godina je smanjena za dve godine od propisane starosne granice za penzionisanje. Starosna granica za penzionisanje se dodatno smanjuje za jednu godinu na svaki dodatni period od tri godine, do maksimalno pet godina.

Zvanični službenici oružanih snaga (uključuje članove policije i vojske) imaju pravo na prevremeno penzionisanje pod povoljnijim uslovima na osnovu posebnih odredbi.

Slika 5.1
Raspodela trajanja osiguranja starosnih penzionera prema polu, 2009

Izvor: Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja (ONYF).

5.3.1.4. Invalidske penzije

Invalidske penzije se isplaćuju osigurancima čiji je stepen zdravstvenog oštećenja⁹ 50 procenata ili više. Postoje tri kategorije invaliditeta na osnovu ozbiljnosti stanja:

- Kategorija III se sastoji od osiguranika čiji je stepen zdravstvenog oštećenja od 50 do 79 procenata i koji nisu sposobni da nastave rad bez rehabilitacije, ili im organ veštačenja za određivanje rehabilitacije nije preporučio da idu na rehabilitaciju.

⁹ Od 2008. godine, invalidske penzije se određuju na osnovu stepena zdravstvenog oštećenja umesto na osnovu gubitka radne sposobnosti.

- Kategorija II se sastoji od osiguranika čiji je stepen zdravstvenog oštećenja 80 procenata ili više, ali ne zahtevaju posebnu negu.
- Kategorija I se sastoji od osiguranika čiji je stepen zdravstvenog oštećenja 80 procenata ili više i zahtevaju posebnu negu.

Osim toga, osobe sa invaliditetom ne bi trebale da zarađuju više od 70 procenata od svojih prethodnih zarada ili da primaju druge nadoknade socijalne sigurnosti.

Radni staž zavisi od starosti podnosioca molbe u trenutku kada je došlo do invaliditeta (videti Tabelu 5.3). Za radnike starije od 35 godina, potrebno je najmanje deset godina trajanja osiguranja da bi imali pravo na invalidsku penziju.

Tabela 5.3 Neophodan radni staž za invalidske penzije	
Godine starosti u kojima je došlo do nastanka invaliditeta	Radni staž
21 godina i manje	2 godine
Između 22 i 24 godine	4 godine
Između 25 i 29 godina	6 godine
Između 30 i 34 godine	8 godine
Između 35 i 44 godine	10 godine
Između 45 i 54 godine	15 godine
55 godina i više	20 godine

Ako je period trajanja osiguranja manji od 25 godina, iznos invalidske penzije za III kategoriju invaliditeta je između 37,5 i 63 procenata referentne zarade, zavisno od stepena zdravstvenog oštećenja, godina starosti i dužine trajanja osiguranja. Ako je period trajanja osiguranja 25 godina i više, iznos invalidske penzije za III kategoriju invaliditeta se obračunava korišćenjem penzione formule za starosnu penziju. Invalidske penzije za I i II kategoriju invaliditeta se povećavaju za pet odnosno deset procenata.

Ako je invaliditet nastao zbog povreda ili oboljenja koje su u vezi sa radom, ne zahteva se određeni period trajanja osiguranja. Generalno, povoljnija pravila se primenjuju za invalidske penzije koje su dodeljene zbog invaliditeta koji je nastao u vezi sa radom. Iznos invalidske penzije koja je povezana sa nezgodom može se izračunati na osnovu prihoda od doprinosa u godini koja je direktno prethodila nezgodi, ako tako traži podnosilac zahteva. Osim toga, iznos penzije treba da bude najmanje 60 procenata, 65 procenata, ili 70 procenata od prosečnog mesečnog prihoda za III, II, odnosno I kategoriju. Iznos penzije se povećava za jedan procenat za svaku godinu koja pređe neophodan radni staž, iako penzija ne mora da premaši iznos prosečnog mesečnog prihoda.

Minimalna mesečna invalidska penzija je 30.850 HUF za I kategoriju, 29.800 HUF za II kategoriju, i 28.500 HUF za III kategoriju. Kao što je slučaj sa starosnom penzijom, ni ove penzije nisu povećavane od 2008. godine.

Prema Aktu br. 84 iz 2007. godine o rehabilitacionim penzijama, 2008. godine je uvedena nova penzija za osobe sa invaliditetom. Osim da pruži novčanu podršku, rehabilitaciona penzija ima za cilj da pomogne radnicima sa invaliditetom da se ponovo vrate na tržište rada kroz strukovnu rehabilitaciju.

Lica koja ispunjavaju uslove za rehabilitacionu penziju su ona koja imaju invaliditet i pripadaju III kategoriji zbog nezgode ili bolesti do koje je došlo na radu, i koja mogu da nastave da rade uz odgovarajuću rehabilitaciju. Iznos rehabilitacione penzije je 120 procenata invalidske penzije za III kategoriju. Rehabilitaciona penzija se isplaćuje za period neophodan za rehabilitaciju, najviše do tri godine.

Rehabilitaciona penzija se smanjuje za 50 procenata ako lice nastavlja da aktivno zarađuje i njegov prosečan mesečni neto prihod za tri uzastopna meseca prelazi 90 procenata njegove referentne zarade i minimalne zarade. Iako su rehabilitacione penzije oslobođene poreza, ako penzioner zarađuje dodatne prihode dok prima rehabilitacionu penziju, iznos penzije se obračunava nakon određivanja oporezivog prihoda.

5.3.1.5. Porodične penzije

Penzije za udovice/udovce se isplaćuju supružnicima, razvedenim supružnicima ili nevenčanim partnerima preminulog penzionera ili preminulog osiguranika. Opšte pravilo je da se privremena penzija za udovice/udovce isplaćuje godinu dana (ili 18 meseci ako su uz supružnika koji prima penziju ostala i deca) nakon smrti supružnika. Privremene penzije za udovice/udovce se menjaju u stalne penzije ako je korisnik dostigao starosnu granicu za penzionisanje, ako je osoba sa invaliditetom ili brine o dvoje ili više siročadi.

Iznos penzije za udovice/udovce je 60 procenata penzije preminulog lica. Stalna penzija za udovice/udovce se smanjuje za 70 procenata ako udovice/udovci primaju sopstvene starosne ili invalidske penzije.

Osim toga, nadoknade za siročad se isplaćuju do 16. godine starosti ili do potpunog završetka školovanja, odnosno do 25. godine starosti. Iznos nadoknade za siročad je 30 procenata penzije preminulog lica. Iznos se udvostručuje ako su oba roditelja preminula ili ako je nadživeli roditelj invalid. Od 2008. godine, minimalan iznos nadoknade za siročad je određen na 24,150 HUF mesečno.

5.3.1.6. Indeksacija penzija

Prema novom pravilu za indeksaciju penzija uvedenom 2010¹⁰. godine, stopa indeksacije penzije je povezana sa stopom rasta BDP-a. U januaru svake godine penzije se usklađuju na sledeći način:

- Ako je očekivani rast BDP-a manji od 3 procenta, penzije se povećavaju u skladu sa očekivanom stopom rasta potrošačkih cena.
- Ako je očekivani rast BDP-a između 3 i 4 procenta, stopa indeksacije penzije je 80 procenata od očekivanog rasta potrošačkih cena plus 20 procenata očekivanog povećanja prosečne neto zarade.
- Ako je očekivani rast BDP-a između 4 i 5 procenata, stopa indeksacije penzije je 60 procenata od očekivanog rasta potrošačkih cena plus 40 procenata očekivanog povećanja prosečne neto zarade.

10 U 1992. godini, Mađarska je uvela indeksaciju zarada. U 2000. godini, ova indeksacija je bila zasnovana na 70 procenata stope porasta prosečne neto zarade plus 30 procenata porasta potrošačkih cena. Od 2001. godine pa nadalje, indeksacija je zasnovana na 50 procenata stope porasta prosečne neto zarade plus 50 procenata porasta potrošačkih cena.

- Ako je očekivani rast BDP-a 5 procenata ili više, stopa indeksacije penzije je 50 procenata od očekivanog rasta potrošačkih cena plus 50 procenata očekivanog povećanja prosečne neto zarade.

Na primer, za 2011. godinu, očekivani rast BDP-a je bio 3 procenta, očekivana stopa povećanje potrošačkih cena je bila 3,5 procenata, a očekivana stopa rasta prosečne neto zarade je bila 4,9 procenta. S toga su 1. januara 2011. godine, penzije indeksirane za 3,8 procenta ($= 3,5 \times 0,8 + 4,9 \times 0,2$). Za 2012. godinu, s obzirom da predlog državnog budžeta pretpostavlja rast BDP-a od 1,5 procenta, penzije će biti indeksirane samo u skladu sa porastom cena.

Ako razlika između stope indeksacije na osnovu očekivanih podataka i stope indeksacije na osnovu ostvarenih podataka pređe jedan procentni poen, penzije se retroaktivno usklađuju u novembru. Na primer, iznos penzije u novembru 2011. godine je povećan za 6 procenata zbog ovog usklađivanja.

U 2003. godini, Vlada je uvela takozvanu 13. mesečnu penziju, koja je u početku bila jednaka iznosu četvrtine mesečne penzije. Iznos je potom postepeno podizan do iznosa polovine mesečne penzije u 2004. godini, pa do tri četvrtine iznosa mesečne penzije u 2005. godini i do celog iznosa mesečne penzije u 2006–2008. godini. U 2009. godini, iznos ove nadoknade je smanjen na polovinu mesečne penzije sa gornjom granicom postavljenom na 80.000 HUF, koja je isplaćivana samo penzionerima koji su stariji od propisane starosne granice za penzionisanje. U 2010. godini, Vlada je zbog mera štednje potpuno ukinula ovu nadoknadu.

Za penzionere koji aktivno zarađuju, primenjuje se drugačiji metod indeksacije.

5.3.2. Obavezno kapitalno finansirana penzija

Glavni cilj uvođenja obavezne kapitalno finansirane penzije 1998. godine, bio je da se promeni sistemski rizik povezan sa jedinstvenim državnim penzijskim sistemom. Drugi važni ciljevi reforme uključivali su smanjenje obaveza državne penzije i povećanje podsticaja za radnike da uplaćuju doprinose socijalne sigurnosti.

Kao što je već pomenuto, krajem 2010. godine je došlo do velike promene u obaveznom, privatno upravljanim penzijskom sistemu. Ovo poglavlje prikazuje obavezan kapitalno finansiran penzijski sistem u njegovom obliku pre reforme u 2010. godini. Tabela 5.4 rezimira ključne podatke obaveznih privatnih penzijskih fondova od 2000. do 2009. godine.

Tabela 5.4										
Osnovni podaci o obaveznim privatnim penzionim fondovima od 2000. do 2009. godine										
Godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Broj fondova	21	21	19	18	18	18	19	20	20	19
Broj članova (u hiljadama)	2.187	2.253	2.225	2.304	2.402	2.511	2.650	2.788	2.955	3.019
Doprinosi (u milijardama HUF)	78	95	112	159	211	242	276	212	433	357
Vrednost aktive (u milijardama HUF)	176	283	407	566	877	1.217	1.583	1.970	1.972	2.649
Aktiva kao % BDP-a	1	2	2	3	5	6	8	10	10	14

Izvor: Mađarsko nadzorno telo za finansije (HFSA).

5.3.2.1. Broj osiguranika

Lica koja su na tržište rada ušla nakon 1998. godine, moraju da se priključe obaveznim privatnim penzionim fondovima. Licima koja su već bila osigurana prema državnom penzijskom sistemu, 1998. godine je dat izbor da se ili priključe obaveznim privatnim penzionim fondovima ili da ostanu puni članovi penzijskog sistema socijalne sigurnosti. Treba napomenuti da ako je lice 1998. godine odlučilo da se priključi obaveznim privatnim penzionim fondovima, njegova starosna penzija socijalne sigurnosti je smanjena za 25 procenata bez obzira na njegov period trajanja osiguranja pre 1998. godine. Uprkos ovom nedostatku, više od dva miliona radnika se priključilo obaveznim privatnim penzionim fondovima, od kojih su mnogi i trenutno osigurani. Kako Tabela 5.5 prikazuje, 27,8 procenata članova obaveznih privatnih penzionih fondova je 2007. godine imalo 40 ili više godina starosti.

Do kraja 2010. godine, broj članova obaveznih privatnih penzionih fondova je porastao na 3,1 milion radnika, što obuhvata skoro 70 procenata osiguranog stanovništva. Treba napomenuti da je 2002. i 2009. godine Vlada pružila priliku ograničenom broju članova da se u potpunosti vrati u sistem socijalne sigurnosti, ali je ovo imalo malog uticaja na broj osiguranika privatnih fondova.

Godine	Broj	Procenat (%)
19 ili mlađi	38.756	1,4
20–24	297.738	11,1
25–29	566.343	21,1
30–34	602.144	22,4
35–39	431.880	16,1
40–44	332.738	12,4
45–49	246.164	9,2
50–54	143.788	5,4
55 ili stariji	22.695	0,8
Ukupno	2.682.246	100,0

Izvor: Mađarsko nadzorno telo za finansije (HFSA).

5.3.2.2. Penzioni fondovi

Mađarske privatne penzijske institucije su neprofitna, nezavisna pravna lica koja su finansijski nosioci privatnih penzijskih sistema. Obavezne privatne penzione fondove takođe mogu osnovati, odvojeno ili zajedno, poslodavci, trgovinske komore, sindikati i dobrovoljni penzioni fondovi. Ne postoje kapitalni zahtevi za osnivanje ovih institucija. Njih pravno poseduju članovi koji biraju odbore ovih institucija. Njihovo glavno upravno telo je generalna skupština članova ili njihovih predstavnika. Tabela 5.6 prikazuje broj osiguranika i aktivu 18 privatnih penzionih fondova na kraju 2010. godine. Kao što se može videti, pet najvećih fondova je sačinjeno od 74,7 procenta celokupnog članstva i 82,1 procenta aktive.

Privatni penzioni fondovi pripisuju doprinose svojih članova na njihove individualne račune i investiraju kapital da bi obezbedili stabilan prihod za članove tokom njihove penzije. Finansijski povraćaj od investicija aktive se pripisuje individualnim računima prema posebnim računovodstvenim pravilima. Fondovi su dužni da održavaju zakonski minimum investicije i da se prilagode računovodstvenim standardima koje je postavilo državno Nadzorno telo za finansije.

Tabela 5.6				
Broj osiguranika i aktiva obaveznih privatnih penzionih fondova, 31. decembar 2010. godine				
	Članovi	Udeo (%)	Aktiva (milioni HUF)	Udeo (%)
Aegon	602.017	19,3	565.571	18,5
Allianz Hungaria	477.345	15,3	402.441	13,1
Aranykor	72.165	2,3	86.140	2,8
AXA	282.758	9,1	289.222	9,5
Budapest (GE Money Bank)	30.441	1,0	53.285	1,7
DIMENZIO	12.546	0,4	30.662	1,0
Életút Első Országos	2.427	0,1	4.116	0,1
ERSTE	66.285	2,1	53.189	1,7
Évgyűriük	104.324	3,3	87.265	2,9
GENERALI	76.156	2,4	50.094	1,6
HONVÉD	23.728	0,8	52.830	1,7
ING	523.767	16,8	550.499	18,0
MKB	38.346	1,2	62.869	2,1
OTP	756.021	24,2	703.428	23,0
Postás	26.899	0,9	30.665	1,0
Quaestor	6.709	0,2	3.761	0,1
Vasutas	7.459	0,2	13.184	0,4
VIT	8.807	0,3	21.193	0,7
Ukupno	3.118.200	100,0	3.060.416	100,0

Izvor: Mađarsko nadzorno telo za finansije (HFSA).

5.3.2.3. Učinak investicija

Tabela 5.7 prikazuje struktura aktive obaveznih privatnih penzijskih fondova od 2004. do 2009. godine. U njihovoj početnoj fazi primene, preko 80 procenata ukupne aktive je investirano u domaće državne obveznice. Ipak, udeo državnih obveznica je postepeno opadao, dostigavši 48 procenata u 2009. godini.

Tabela 5.7						
Struktura aktive obaveznih privatnih penzionih fondova, od 2004. do 2009. godine (%)						
Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Gotovina i depoziti	1	1	2	1	3	2
Državne obveznice	74	73	67	58	54	48
Obične akcije	8	8	10	15	14	12
Investicioni fondovi	9	10	14	17	25	31
Ostalo	9	8	7	8	4	7
Ukupno	100	100	100	100	100	100

Izvor: Mađarsko nadzorno telo za finansije (HFSA).

Dugoročni investicioni učinak obaveznih privatnih penzionih fondova je manji od zadovoljavajućeg, jer fondovi nisu u stanju čak ni da drže korak sa stopom inflacije. Za period od deset godina, od 2000. do 2009. godine, interna stopa prinosa je bila 5,1 procenat, dok je prosečna stopa inflacije bila 5,6 procenata za isti vremenski period. Za petogodišnji period od 2005. do 2009. godine, interna stopa prinosa bila je 4,5 procenata nasuprot prosečnoj stopi inflacije od 5,4 procenata.

Od 2008. godine pa nadalje, penzioni fondovi moraju da ponude tri vrste portfolija sa različitim profilima rizika i članovima, zavisno od njihovih godina starosti, automatski treba da bude dodeljen jedan od njih (videti Tabelu 5.8). Na primer, oni članovi koji bi trebali da se penzionišu u narednih pet godina moraju da izaberu manje rizičan, „klasičan“ portfolio. Više od 80 procenata članova ili izabere ili im automatski bude dodeljen rizičniji portfolio, iako oni mogu da izaberu manje rizične portfolije.

Tabela 5.8				
Karakteristike tri portfolija obaveznih privatnih penzionih fondova				
Portfolio	Uobičajena grupa članova	Investiciona ograničenja		
		Nekretnine	Akcije	Ostala rizična aktiva
Klasičan	Do 5 godina do starosne granice za penzionisanje	0%	max 10%	0%
Uravnotežen	Između 5 i 15 godina do starosne granice za penzionisanje	0%	min 10% max 40%	max 5%
Napredan	15 godina ili više do starosne granice za penzionisanje	max 20%	min 40%	max 5%

Izbor ova tri portfolija je uveden nekoliko meseci pre nego što je finansijska kriza pogodila Mađarsku u kasnijim mesecima 2008. godine. Kao što je naznačeno u Tabeli 5.9, portfoliji koji su bili izloženi rizičnijim investicionim instrumentima zabeležili su znatne gubitke u 2008. godini, a obavezni fondovi su pretrpeli

mnogo veće gubitke od dobrovoljnih fondova. Zbog ovog iskustva, penzioni fondovi su naknadno usvojili konzervativnije investicione strategije, a neki su čak i smanjili svoje vlasništvo nad akcijama ispod minimalne granice. Do kraja 2009. godine, mnogi fondovi su uspjeli da povrate svoje gubitke, iako je postojala značajna nejednakost učinka među pojedinačnim fondovima.

Tabela 5.9			
Prosečne neto stope prinosa obaveznih privatnih penzionih fondova, 2008–2009 (%)			
Portfolio	Period		
	2008	2009	2008–2009
Klasičan	–7,5	11,9	4,0
Uravnotežen	–13,7	16,2	0,4
Napredan	–18,1	22,1	–0,1

Izvor: Mađarsko nadzorno telo za finansije (HFSA).

5.3.2.4. Administrativna efikasnost

Administrativne takse su u početku bile visoke zbog osnivačkih troškova novog sistema, ali sada se naplaćuju samo tekući operativni i upravljački troškovi. Tabela 5.10 prikazuje administrativne takse obaveznih, privatnih penzionih fondova od 2002. do 2009. godine. Jedan pozitivan trend je da su administrativne takse, merene kao procenat aktive kojom se upravlja, opale sa oko četiri procenta na jedan i po procenat, iako je smanjenje bilo nesrazmerno i nezadovoljavajuće.

Tabela 5.10								
Administrativne takse obaveznih privatnih penzionih fondova, od 2002. do 2009. godine								
Godina	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Prosečne administrativne takse po članu (HUF/član/godina)								
Operativne	6.017	7.629	4.762	5.058	5.321	4.735	7.320	5.907
Upravljanje aktivom	2.983	4.077	2.727	3.704	4.332	3.870	4.553	4.566
Ukupno	9.000	11.706	7.489	8.761	9.652	8.604	11.874	10.473
Administrativne takse kao procenat vrednosti aktive								
Operativne	2,04	1,91	1,59	1,21	1,01	0,77	1,13	0,82
Upravljanje aktivom	1,01	1,02	0,82	0,89	0,82	0,63	0,70	0,63
Ukupno	3,05	2,93	2,41	2,10	1,83	1,39	1,83	1,45
Operativne takse kao procenat godišnjih doprinosa								
	6,45	5,90	5,42	5,24	5,11	6,23	4,83	5,04

Izvor: Mađarsko nadzorno telo za finansije (HFSA).

U 2007. godini, najveći deo (43 procenta) administrativnih taksi išao je za administraciju i računovodstvo, 21 procenat za marketing i provizije, 15 procenata za lične troškove, 12 procenata za nadzor i garantni fond, i 9 procenata za ostale oblasti.

Prema trenutnom propisu, najmanje 9,5 procenata doprinosa mora da se pripíše ličnim računima članova, dok se 0,8 procenata doprinosa ostavlja "sa strane" za različite nepredviđene situacije ili likvidne rezerve da bi se pokrili bilo koji neočekivani troškovi koji bi mogli nastati. Preostalih 3,7 procenata se koriste da pokriju operativne i upravljačke troškove fonda. U stvarnosti, ipak, administrativni troškovi nikada ne ostaju u okviru granice od 3,7 procenata od doprinosa. Razlika se pokriva kroz finansijsku pomoć pokrovitelja. Uvođenje sistema sa tri portfolija 2008. godine, je značajno podiglo administrativne troškove, ali nije imalo očigledan uticaj na takse za upravljanje aktivom. Takođe treba napomenuti da ne postoji dokaz o uštedama na račun masovnosti kada su u pitanju administrativne takse; troškovi *per capita* za velike fondove su gotovo isti kao i za male fondove.

U 2004. godini, stavljeno je ograničenje od 0,8 procenata na takse za upravljanje aktivom. Međutim, najveći upravnici aktivom drže svoje takse na maksimumu ili veoma blizu maksimuma, što je visoko u poređenju sa taksama za upravljanje aktivom u drugim evropskim državama.

5.3.2.5. Faza isplate

Nakon penzionisanja, član može da kupi osiguranja ili da primi paušalnu nadoknadu od sredstava sa svog individualnog računa. Prema zakonu, penzionisani članovi sa 15 ili više godina trajanja članstva mogu da kupe sledeće vrste osiguranja:

- pojedinačna životna osiguranja;
- pojedinačna životna osiguranja sa periodom garancije;
- pojedinačna životna osiguranja sa oročenim porodičnim nadoknadama; ili
- zajednička životna osiguranja.

Penzioni fondovi mogu da obezbede osiguranja ili da ih kupe od osiguravajućih kompanija. Međutim, zbog složenih uslova pružanja indeksiranih uniseks osiguranja, nijedan penzioni fond niti osiguravajuća kompanija ne želi da ponudi usluge osiguranja pod takvim uslovima. Zbog toga, tokom faze akumulacije, individualni računi jednostavno prikazuju ličnu uštedevinu, a članovi suštinski pripadaju investicionom udruženju koja se ne razlikuje značajno od standardnog zajedničkog fonda. Tek pri penzionisanju, članovi će imati udeo u ukupnoj osiguranoj sumi, i taj način će deliti rizik od mortaliteta.

2010. godine, samo tri godine pre pojave korisnika osiguranja, Vlada je iznela dva predloga za obezbeđivanje osiguranja jednakog za oba pola, otpornog na inflaciju. Prema prvom predlogu, članovima bi bilo dozvoljeno da svoja sredstva premeste u državnu instituciju, najverovatnije u Centralnu upravu za nacionalno penziono osiguranje, koja bi obezbedila osiguranja indeksirana u skladu sa povećanjem cena. Drugi predlog podrazumeva menjanje penzionih fondova u specijalizovane osiguravajuće institucije koje obezbeđuju neindeksirana životna osiguranja jednaka za oba pola. Ovi predlozi su prosleđeni Ustavnom sudu 2010. godine. Dakle, državna odredba o fazi isplate nadoknada, uključujući i pravila za obezbeđivanje osiguranja, još nije objavljena.

Ako član obaveznog privatnog penzionog fonda stekne invaliditet pre nego dostigne starosnu granicu za penzionisanje, može ili (i) da sredstvima sa svog individualnog računa kupi osiguranja i prima invalidsku penziju socijalne sigurnosti umanjenu za 25 procenata, ili (ii) da prebaci sredstva u penzijski sistem socijalne sigurnosti i prima punu invalidsku penziju socijalne sigurnosti. U praksi, druga opcija ima više nadoknada u gotovo svim slučajevima.

Slično ovome, ako član obaveznog privatnog penzionog fonda premine pre nego dostigne starosnu granicu za penzionisanje, njegovi naslednici mogu ili (i) da prime konačni iznos sredstava kao paušalnu isplatu i porodičnu penziju socijalne sigurnosti smanjenu za 25 procenata, ili (ii) da prebaci sredstva u penzijski sistem socijalne sigurnosti i primaju punu porodičnu penziju socijalne sigurnosti.

5.3.2.6. Procena primene sistema drugog stuba

Nakon pokretanja sistema drugog stuba, bilo je žestokih rasprava među stručnjacima za penzije o opravdanosti reforme. Zagovornici tvrde da bi pravilno primenjen sistem mogao dugoročno da ispuni očekivanja, dok bi istovremeno smanjio rizike u državnom penzijskom sistemu, opravdavajući poteškoće i visoke troškove nastale tokom ovog prelaznog perioda. Oni koji su protiv ovog sistema tvrde da ova reforma ne poboljšava na zadovoljavajući način pravičnost, pokrivenost, finansiranje i transparentnost trenutnog penzijskog sistema i ne uspeva da pruži rešenje za mađarske demografske probleme. U međuvremenu, reforma je dovela do povećanja deficita u državnom penzijskom sistemu, koji državni budžet mora pokriti.

Međutim, o nekim ključnim pitanjima je postignut sporazum.

- Privatni penzioni fondovi tokom prvih 12 godina njihove primene, posluju mnogo gore nego što je očekivano, čak i ako se ne uzima u obzir negativan uticaj finansijske krize. Ima prostora da se poboljša poslovanje fondova, a mere koje su nedavno preduzete (kao što je uvođenje ograničenja troškova, centralizovana naplata i više portfolija) su samo delimično rešenje.
- Velika koncentracija investicija u domaće državne obveznice je u suprotnosti sa diversifikacijom rizika. Ova investiciona strategija ne pruža, na duge staze, dovoljno prednosti u odnosu na svoje tranzicione troškove.

Tabela 5.11 upoređuje procenjene stope zamene za prosečnog radnika (tj. radnika koji prima prosečnu zaradu tokom svoje karijere). Osnovne pretpostavke koje podupiru ove procene su sledeće:

- Za penzije socijalne sigurnosti je predviđena nova penziona formula koja će biti uvedena 2013. godine.
- Članovi obaveznog privatnog penzijskog sistema će primati 75 procenata penzije socijalnog osiguranja kako je obračunato prema novoj formuli, plus pojedinačna životna osiguranja kupljena sredstvima sa njihovih individualnih računa.
- Pretpostavljeno je da će stopa rasta realnih zarada biti nula procenata (tj. zarade će porasti u skladu sa cenama), a da će stopa poreza penzija biti 16 procenata.

Tabela 5.11 pokazuje da ako je realna stopa prinosa na investicije nula procenata ili manje, onda će mešoviti penzijski sistem davati manje penzije od sistema socijalne sigurnosti. Sa druge strane, ako

je realna stopa prinosa na investicije dugoročno pozitivna (otprilike više od jednog procenta godišnje), mešoviti sistem može doneti veće penzije nego sistem socijalne sigurnosti¹¹.

Kao što je rečeno ranije, većina obaveznih privatnih penzionih fondova nije uspjela da postigne pozitivne realne stope prinosa između 2000. i 2009. godine. Osim toga, oni članovi koji su upisani u obavezne privatne penzione fondove su izgubili 25 procenata svojih nadoknada za penzije socijalne sigurnosti za svoj ceo period trajanja osiguranja (uključujući period pre 2008. godine). Za ove članove je čak i tri procenta realne stope prinosa nedovoljno da nadoknadi gubitke koje su imali prilikom prelaska iz penzijskog sistema socijalne sigurnosti.

Tabela 5.11				
Poređenje procenjenih stopa zamene prosečnog radnika (procenat referentne zarade)				
Period trajanja osiguranja (godine)	Penzija socijalne sigurnosti	Penzija socijalne sigurnosti za članove obaveznih privatnih penzionih fondova	Ukupne penzije mešovitog sistema	
			Realna stopa prinosa 0%	Realna stopa prinosa 3%
15	19	14	19	21
20	33	25	32	34
25	41	31	39	43
30	50	37	47	53
35	58	43	55	63
40	66	50	62	73

Izvor: Matits, 2010.

5.3.3. Dobrovoljni penzioni fondovi

U Mađarskoj, broj osiguranika i aktiva dobrovoljnih privatnih penzionih fondova su manji od jedne trećine obaveznih penzionih fondova, i postigli su veoma umeren rast tokom proteklih deset godina (videti Tabelu 5.12).

Strukovni penzijski sistemi, koji su uključeni u ugovore o zapošljavanju, nisu tipični za Mađarsku. Samo mali deo poslodavaca je preuzelo obavezu da uplaćuje dobrovoljne doprinose u sistem.

Trajne promene u državnoj politici takođe su dovele do niskog učešća u dobrovoljnom penzijskom sistemu. Vlada je 1995. godine, dozvolila poslodavcima da oduzmu doprinose za dobrovoljne penzione fondove od svojih poreskih osnovica. 2009. godine, maksimalan iznos smanjenja poreza je snižen na polovinu minimalne zarade po radniku. Iako se jedna trećina (polovina u prve četiri godine) doprinosa zaposlenih odbija od poreza do 100.000 HUF godišnje, ovo ograničenje je fiksirano od 1993. godine. Osim toga, Vlada je 2010. godine uvela porez od 25 procenata na penzione doprinose koje je uplatio pojedinac. Ova postepena smanjenja poreskih olakšica nesumnjivo su sputala razvoj dobrovoljnih penzionih fondova u Mađarskoj.

11 Procene su drugačije za grupe sa većim prihodom. Na primer, ako se gornja granica penzijskog prihoda održava na tri puta prosečna bruto zarada, onda je očekivana stopa zamene penzije socijalne sigurnosti radnika koji zarađuje više od pet puta prosečna bruto zarada 39.6 procenata za period trajanja osiguranja od 40 godina.

Tabela 5.12 Osnovni podaci o dobrovoljnim privatnim penzionim fondovima, od 2000. do 2009. godine										
Godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Broj fondova	93	89	89	82	75	76	69	68	66	63
Broj članova (u hiljadama)	1.078	1.138	1.146	1.208	1.249	1.293	1.358	1.385	1.370	1.328
Doprinosi (u milijardama HUF)	54	60	67	73	78	86	93	100	100	91
Isplate (u milijardama HUF)	7	12	14	17	31	56	58	72	94	88
Vrednost aktive (u milijardama HUF)	224	292	358	434	512	590	661	744	749	756
Aktiva kao % BDP-a	1	2	2	2	3	3	3	4	4	4

Izvor: Mađarsko nadzorno telo za finansije (HFSA).

Kao što je prikazano u Tabeli 5.13, ukupne administrativne takse dobrovoljnih penzionih fondova su malo niže od taksi obaveznih penzionih fondova. Sa druge strane, takse za upravljanje aktivom dobrovoljnih fondova su za više od 10 procenata niže od istih taksi kod obaveznih fondova, verovatno zato što je dobrovoljni sektor konkurentniji od obaveznog sektora. Ipak, operativni troškovi u vezi sa doprinosima su u 2009. godini bili veći za dobrovoljne nego za obavezne fondove. Ovo je verovatno posledica viših fiksiranih troškova i mnogo nižih doprinosa u dobrovoljnim fondovima.

Tabela 5.13 Poređenje administrativnih taksi obaveznih i dobrovoljnih privatnih penzionih fondova, 2002. i 2009. godine				
Godina	2002		2009	
	Obavezni fondovi	Dobrovoljni fondovi	Obavezni fondovi	Dobrovoljni fondovi
Upravljački troškovi kao procenat prosečne vrednosti aktive				
Operativni	2,04	1,16	0,82	0,87
Upravljanje aktivom	1,01	0,84	0,63	0,56
Ukupno	3,05	2,00	1,45	1,43
Troškovi poslovanja kao procenat ukupnih doprinosa				
	6,45	5,60	5,04	7,16
Ukupni upravljački troškovi po članu (HUF/Član/Godina)				
Operativni	6.017	3.300	5.907	4.908
Upravljanje aktivom	2.983	2.390	4.566	3.189
Ukupno	9.000	5.690	10.473	8.097

Izvor: Mađarsko nadzorno telo za finansije (HFSA).

5.3.4. Adekvatnost nadoknada

Kao što je već napomenuto, neće biti isplata osiguranja iz drugog stuba do 2013. godine. Zbog toga, analize penzionih nadoknada u ovom poglavlju se tiču samo onih iz penzija socijalne sigurnosti.

Kao što je prikazano u Tabeli 5.14, prosečna penzija pokriva 67,4 procenta prosečne neto zarade u 2010. godini. Ovaj nivo je bio 62 procenta u 2000. godini i opao je na oko 60 procenata u 2002–2003. godini. Međutim, delimično zbog 13. mesečne penzije uvedene 2003. godine, prosečna penzija je počela da raste u 2004. godini i dostigla je 71,5 procenata u 2008. godini. Onda, zbog smanjenja iznosa 13. mesečne penzije, prosečna penzija u poređenju sa prosečnom neto zaradom je smanjena u 2009. i 2010. godini.

Tabela 5.14 Odnos prosečne penzije prema prosečnoj neto zaradi, od 2000. do 2010. godine			
Godina	Prosečna penzija (HUF/mesečno) (1)	Prosečna neto zarada (HUF/mesečno) (2)	Odnos (%) (1) / (2)
2000	34.595	55.785	62,0
2001	40.269	64.913	62,0
2002	46.825	77.622	60,3
2003	53.386	88.753	60,2
2004	59.815	93.715	63,8
2005	67.098	103.149	65,0
2006	73.790	110.951	66,5
2007	79.329	114.282	69,4
2008	87.452	122.267	71,5
2009	86.418	124.086	69,6
2010	89.386	128.428	67,4

Izvor: Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja (ONYF), Statistički godišnjak Centralne uprave nacionalnog penzionog osiguranja, 2010.

Tabela 5.15 posmatra broj penzionera i prosečnu penziju prema polu, godinama starosti i nadoknadama u 2008. godini, a Slika 5.2 opisuje raspodelu starosnih penzija u 2008. godini. Zapaženo je sledeće:

Velika većina starijeg stanovništva prima penzije. U 2007. godini, broj penzionera je bio 85 procenata stanovništva starosti 62 godine i više.

Ukupno, 35,6 procenta penzionera su mlađi od 62 godine. Od penzionera koji primaju starosne penzije, 15,2 procenta su mlađi od 62 godine, dok su prosečne godine starosti novoodobrenih penzionera još uvek ispod 60 godina. Međutim, ove godine se povećavaju zbog povećanja starosne granice za penzionisanje i strožijih uslova za prevremeno penzionisanje.

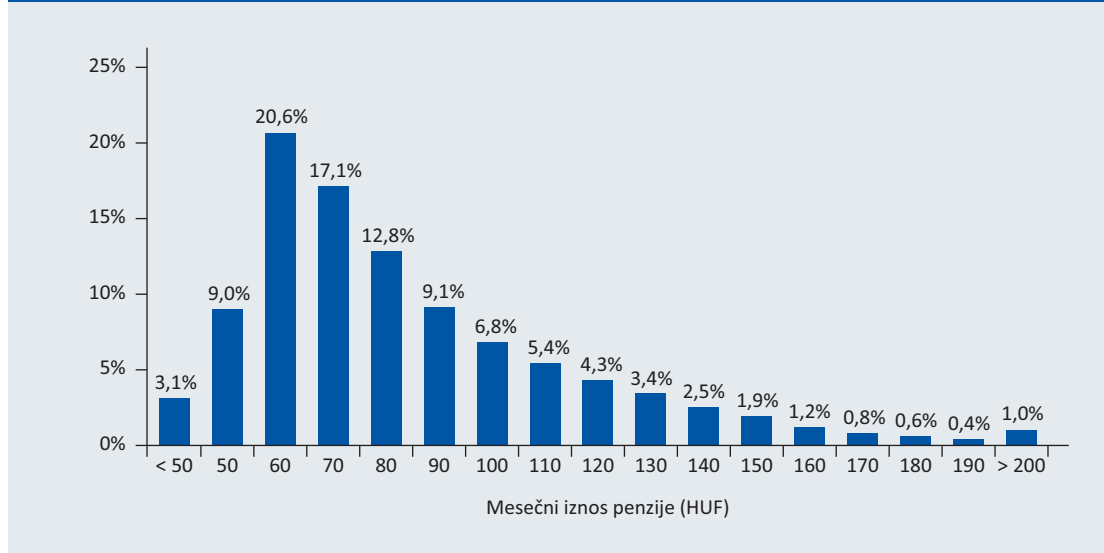
Postoji značajna razlika u prosečnoj penziji muškaraca i žena. Prosečna penzija žena (ne uključujući porodične penzije) je 15 procenata niža od prosečne penzije muškaraca.

Tabela 5.15									
Broj penzionera i prosečna penzija prema polu, godinama starosti i vrsti nadoknade, 2008. godina									
	Broj penzionera			Prosečna penzija (HUF/mesečno)			Prosečna penzija kao % prosečne zarade		
	Ispod 62 godine	62 godine i stariji	Ukupno	Ispod 62 godine	62 godine i stariji	Ukupno	Ispod 62 godine	62 godine i stariji	Ukupno
Muškarci									
Starosna	99.431	542.758	642.189	114.557	87.274	91.498	108,9	82,9	86,9
Invalidska	313.756	179.600	493.356	53.743	75.335	61.603	50,6	70,9	58,0
Porodična'	56.662	471	57.133	30.595	32.089	30.608	28,9	30,4	29,0
Ostale	24.254	985	25.239	73.271	46.951	72.243	68,9	44,1	67,9
Ukupno	494.103	723.814	1.217.917	64.284	84.220	76.133	60,8	79,6	72,0
Žene									
Starosna	162.293	911.833	1.074.126	87.857	74.220	76.280	82,9	70,5	72,5
Invalidska	344.738	182.356	527.095	44.620	68.332	52.824	42,2	64,7	50,0
Porodična'	82.497	112.987	195.484	33.600	56.709	46.957	31,5	53,1	44,0
Ostale	4.571	34.634	39.205	23.728	21.621	21.867	22,8	20,8	21,0
Ukupno	594.099	1.241.811	1.835.910	52.248	70.295	65.261	49,6	66,8	62,0
Oba pola									
Starosna	261.724	1.454.591	1.716.315	98.000	79.091	68.524	93,1	75,1	64,8
Invalidska	658.494	361.956	1.020.451	48.966	71.807	57.683	46,2	67,8	54,4
Porodična	139.159	113.458	252.617	32.376	56.607	43.259	47,9	53,0	40,6
Ostale	28.825	35.619	64.444	65.414	22.321	41.596	61,7	21,6	61,6
Ukupno	1.088.202	1.965.625	3.053.827	57.713	75.422	69.112	54,7	71,5	65,5

Beleška: Podaci o prosečnoj penziji ne uključuju 13. mesečnu penziju.
Izvor: Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja (ONYP).

U 2008. godini, prosečna starosna penzija je bila 85.100 HUF mesečno (manje od 300 EUR). Ipak, 63 procenata penzionera prima penzije koje su manje od 90.000 HUF. Od svih starosnih penzionera, 42 procenata prima penzije koje su manje od minimalne zarade. Sa druge strane, 6 procenata penzionera prima penzije koje su više nego duplo veće od minimalne zarade.

Slika 5.2
Raspodela starosnih penzija, 2008

Izvor: Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja (ONYF).

5.4. Troškovi i finansiranje

5.4.1. Izdaci za penzije

Kao što je prikazano u Tabeli 5.16, odnos broja penzionera prema broju uplatilaca doprinosa (odnos zavisnosti u sistemu) mađarskog penzijskog sistema, bio je manje-više stabilan za poslednjih deset godina. Bio je u okviru od 51 do 59 procenata, ili, u recipročnoj vrednosti, 1,7 do 1,8 uplatilac doprinosa izdržava jednog penzionera.

Tabela 5.17 pokazuje rastući trend penzionih troškova kao procenat BDP-a. U 2010. godini, izdaci za penzije iznosili su 10,6 procenata mađarskog BDP-a. Tabela takođe prikazuje transfere iz državnog budžeta korišćene za pokrivanje deficita (ne uključujući transfere iz državnog budžeta koji pokrivaju ostale obavezne penzione troškove). Deficit penzijskog sistema socijalne sigurnosti čini više od 10 procenata njegovih troškova. Pošto je deficit prouzrokovao skretanjem doprinosa u penzijski sistem drugog stuba, može se reći da predstavlja tranzicione troškove povezane sa uvođenjem sistema drugog stuba.

Tabela 5.16
Odnos zavisnosti u sistemu, od 2000. do 2009. godine

Godina	Broj uplatilaca doprinosa (1)	Prosečan broj penzionera (2)	Odnos zavisnosti u sistemu (%) (2) / (1)
2000	4.357	2.399	55,1
2001	4.341	2.380	54,8
2002	4.334	2.369	54,7
2003	4.350	2.353	54,1
2004	4.385	2.339	53,3
2005	4.423	2.345	53,0
2006	4.525	2.345	51,8
2007	4.715	2.743	58,2
2008	4.765	2.755	57,8
2009	4.889	2.733	55,9

Izvor: Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja (ONYF), Statistički godišnjak Centralne uprave nacionalnog penzionog osiguranja, 2010.

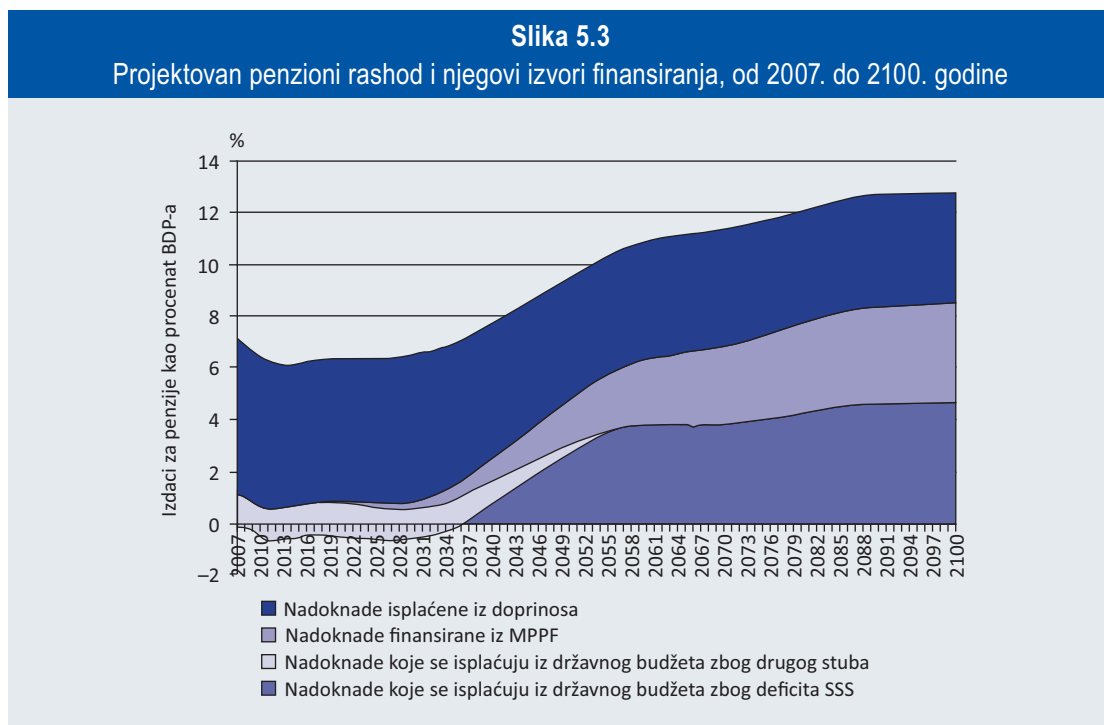
Tabela 5.17
Izdaci za penzije i deficit penzijskog sistema socijalne sigurnosti, od 1998. do 2010. godine

Godina	Izdaci za penzije (u milionima HUF)	Kao % BDP	Transfer iz državnog budžeta da bi se pokrio deficit (u milionima HUF)	Kao % BDP
1998	781.849	7,8	20.100	0,19
1999	894.332	7,8	57.245	0,49
2000	995.867	7,4	63.231	0,47
2001	1.150.272	7,5	81.315	0,53
2002	1.376.489	8,0	88.665	0,51
2003	1.507.644	8,0	130.518	0,69
2004	1.678.885	8,1	168.097	0,81
2005	1.888.078	8,6	211.248	0,96
2006	2.084.238	8,8	240.881	1,02
2007	2.611.589	10,3	297.495	1,17
2008	2.891.679	10,9	330.333	1,23
2009	2.834.441	10,9	354.099	1,36
2010	2.887.822	10,6	310.317	1,14

Izvor: Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja (ONYF), Statistički godišnjak Centralne uprave nacionalnog penzionog osiguranja, 2010; Promene u mađarskom penzijskom sistemu u 2010–2011. Social Security Observer br. 14, 2011.

5.4.2. Buduće projekcije

U 2007. godini, Okrugli sto na temu penzije i starosti, sačinjen od stručnjaka za oblast penzija je uspostavljen da bi raspravljao o merama za poboljšanje pravičnosti, transparentnosti, finansiranja, pokrivenosti, adekvatnosti i održivosti mađarskog penzijskog sistema do 2050. godine. Njegov kompletan izveštaj, objavljen 2009. godine, uključuje projekcije troškova obaveznih penzijskih sistema (tj. penzija socijalne sigurnosti i obaveznih privatnih penzionih fondova) i izvora potrebnih da bi se oni finansirali (videti Sliku 5.3). Treba napomenuti da je projekcija zasnovana na zakonodavstvu koje je bilo na snazi 2006. godine.

Izvor: Izveštaj o aktivnostima Okruglog stola o penzijama i starosti, 2009.

Iz ovih rezultata projekcija, došlo je do sledećih zapažanja:

- Prema demografskim projekcijama, procenjuje se da će odnos populacije starosti 65 godina i više, prema radno sposobnom stanovništvu starosti od 15 do 64 godine (odnos starosne zavisnosti) da poraste sa 24,2 procenata u 2010. godini na 57,6 procenata do 2060. godine.
- Trenutna stopa doprinosa, koja je već 34 procenata bruto zarade, nije dovoljna da finansira rastuće izdatke za penzije. Ako stopa doprinosa ostane fiksirana na svom sadašnjem nivou, doprinosi će pokrivati manje od 50 procenata penzionih troškova do 2100. godine. Osim ako se stopa doprinosa gotovo ne udvostruči, deficit koji se ponavlja će morati da se pokriva iz državnog budžeta.
- Finansiranje mešovitog penzijskog sistema vrši pritisak na državni budžet. Trenutno transferi iz državnog budžeta pokrivaju deficit nastao zbog skretanja doprinosa u drugi stub. Rezultati projekcija pokazuju da bez ovog skretanja u drugi stub, penzijski sistem socijalne sigurnosti ne bi imao nikakav deficit, a čak bi mogao da zabeleži i suficit od doprinosa do sredine tridesetih godina 21. veka. Međutim, ako stopa doprinosa ostane nepromenjena, deficit izazvan nedovoljnim doprinosima bi se

postepeno pojavio i njegova vrednost bi se na kraju povećala sa sadašnjeg nivoa od oko 1 procenat BDP-a do 4 procenta BDP-a do 2100. godine.

- Zbog povećanja broja starijih osoba očekuje se da oni neće primati adekvatne penzije. Procenjuje se da će odnos penzija koje su niže od nivoa prihoda za osnovna životna sredstva, porasti sa trenutna dva procenta na skoro dvadeset procenata do sredine četrdesetih godina 21. veka, ali da bi mogao postepeno da opadne na tri procenta do 2100. godine kao rezultat veće starosne granice za penzionisanje. Štaviše, procenjuje se da će broj starijih osoba bez penzije (zbog neispunjavanja perioda trajanja osiguranja od 15 godina) da poraste na nekoliko stotina hiljada do 2050. godine.

5.5. Skorašnji razvoj događaja

5.5.1. Nacionalizacija penzijskog sistema drugog stuba

Mađarska je bila jako pogođena finansijskom krizom. Da bi obnovila svoju finansijsku stabilnost, Mađarska je prihvatila 20 milijardi EUR međunarodne finansijske pomoći od MMF-a, Evropske unije i Svetske banke u oktobru 2008. godine.

U nameri da poboljša svoju fiskalnu ravnotežu, Vlada je napravila brojne promene u penzijskom sistemu 2009. godine. Ključne promene uključuju (i) postepeno povećanje propisane starosne granice za penzionisanje sa 62 godine na 65 godina, (ii) ukidanje 13. mesečne penzije, (iii) menjanje pravila indeksacije penzije sa takozvane Švajcarske indeksacije na indeksaciju povezanu sa rastom BDP-a, (iv) zamrzavanje minimalne penzije, (v) odlaganje indeksacije za 2009. godinu na 2010. godinu, i (vi) pooštavanje uslova za prevremene i invalidske penzije. Ove mere su već objašnjene u ranijim poglavljima.

Krajem 2010. godine, došlo je do brojnih promena u obaveznom privatnom penzijskom sistemu. Prvo, Parlament je odobrio (25. oktobra 2010. godine), a Predsednik potpisao (2. novembra 2010. godine) dodavanje u zakon sledeća dva Akta.

Akt br. 100 iz 2010. godine o slobodi izbora privatnih penzionih fondova na osnovu kog učešće u drugom stubu nije više obavezno. Članovi nekadašnjih obaveznih privatnih penzionih fondova mogu da se vrate u državni penzijski sistem ili da dobrovoljno ostanu u privatnim penzionih fondovima.

Akt br. 101 iz 2010. godine o izmenama i dopunama u vezi doprinosa za obavezne privatne penzione fondove navodi da su doprinosi za penzijski sistem drugog stuba suspendovani na 14 meseci, od novembra 2010. godine do decembra 2011. godine. Kao posledica toga, svi penzioni doprinosi će se tokom ovog perioda uplaćivati u državni penzijski sistem.

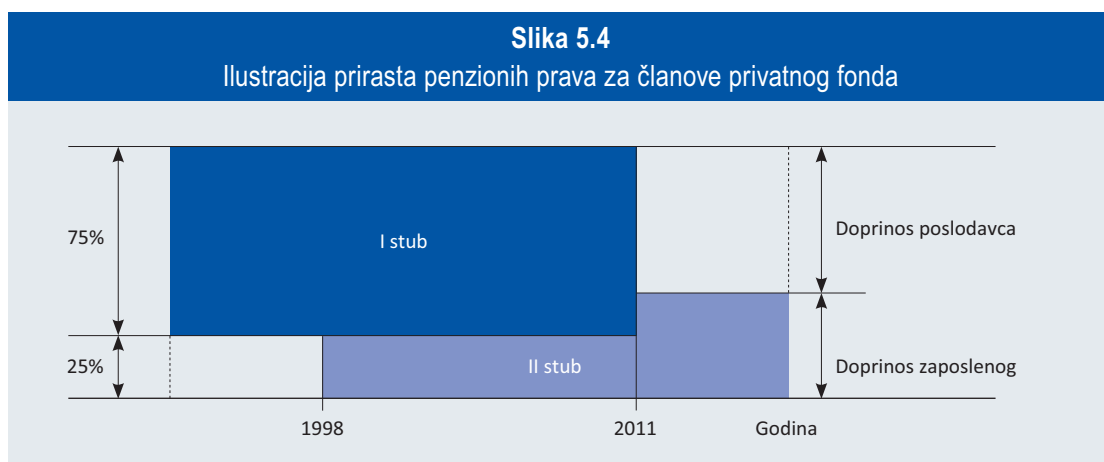
Ubrzo nakon primene ovih zakona, Premijer je objavio *de facto* nacionalizaciju privatnih penzionih fondova.

13. decembra 2010. godine, usvojen je Akt br. 154 iz 2010. godine o Fondu za penzionu reformu i smanjenje duga i izmenama i dopunama Akta o slobodi izbora privatnih penzionih fondova. Prema ovom Aktu, sve starosne ušteđevine članova obaveznih privatnih penzionih fondova se automatski prebacuju u Fond za penzionu reformu i smanjenje duga osnovanom unutar državnog budžeta, osim ako članovi daju posebnu izjavu do kraja januara 2011. godine u kojoj izjavljuju da biraju da ostanu u privatnom penzionom fondu.

Članovi koji se vrate u državni penzijski sistem dobiće ponovo puna državna penziona prava u zamenu za transfer obračunatih sredstava sa svojih individualnih računa iz drugog stuba. Onim članovima koji odluče da ostanu u privatnom penzijskom sistemu je dozvoljeno da uplate celu stopu doprinosa zaposlenih (10 procenata od 2011. godine) umesto prethodnih 8 procenata u njihov privatni penzioni fond. Međutim, oni će se takođe odreći svojih prava na penziju socijalne sigurnosti koju bi dobili pod državnim penzijskim sistemom nakon 2011. godine (pored 25 procenata iz perioda pre 1998. godine), čak i ako doprinosi njihovih poslodavaca (24 procenta) nastave da budu kanalisani u državni penzijski sistem (videti Sliku 5.4).

Na kraju, 96,9 procenata članova sa aktivom vrednom 2,8 milijarde HUF (10 procenata BDP-a) se složilo da se automatski prebaci u državni penzijski sistem. Samo 97.400 članova, ili 3,12 procenta svih članova, je odlučilo da oстане u privatnom stubu, a većina od njih su mlađi radnici. Moguće je da oni članovi koji su odlučili da ostanu veruju da će dugoročni učinak privatnih fondova nadmašiti državnu penziju, ili da će zakon na kraju biti promenjen pre nego oni dostignu starosnu granicu za penzionisanje. Oni privatni penzioni fondovi koji imaju manje od 2.000 članova nakon reforme moraju da prestanu sa radom i da premeste svoje preostale portfolije u druge fondove. Proces vraćanja u državni penzijski sistem, uključujući prenos aktive iz privatnih penzionih fondova, dešava se tokom 2011. godine.

Mađarska Vlada je izjavila da su glavni razlozi za menjanje sistema bile negativne posledice (iako je bilo izvesnih pozitivnih elemenata) primene penzijskog sistema sa tri stuba, posebno lošeg investicionog poslovanja drugog stuba i rastućeg deficita u penzijskom sistemu socijalne sigurnosti izazvanog tranzicionim troškovima povezanim sa uvođenjem drugog stuba.

Pod pritiskom da smanji strukturni deficit ova reforma takođe namerava da smanji državni dug i državni deficit korišćenjem aktive koja je prethodno bila u vlasništvu privatnih penzionih fondova, da bi poboljšala fiskalnu situaciju države u kratkom i srednjem roku.

5.5.2 Zaključne primedbe

Nakon nedavne strukturne reforme, mađarski penzijski sistem se usmerava ka dvostubnom sistemu, sastavljenom od penzijskog sistema socijalne sigurnosti i dobrovoljnog, privatnog penzijskog sistema koji pruža dodatne penzije.

Kao rezultat bukvalnog zatvaranja penzijskog sistema drugog stuba, očekuje se da će penzijski sistem socijalne sigurnosti biti finansiran kroz doprinose bez ikakve subvencije iz državnog budžeta makar u narednih nekoliko godina¹². Međutim, u pogledu očekivanih dugoročnih razvoja u strukturi stanovništva i tržištu rada u Mađarskoj, postoji pojačan pritisak da se stopa doprinosa poveća u budućnosti.

Iako je Vlada najavila da će pripremiti zakonodavstvo neophodno za poslovanje novog penzijskog sistema, na kraju 2011. godine još uvek nisu bile usvojene nikakve konkretne mere. Na osnovu indirektnih izvora, buduće mere će se najverovatnije fokusirati na proširenje radnog veka dodatnim ograničavanjem prevremenog penzionisanja i invalidskih penzija (uključujući reviziju mera podele troškova za invalidske penzije), i povećanje transparentnosti sistema obaveštavanjem osiguranika o iznosu njihovih doprinosa koji su uplaćeni u sistem. Istovremeno, Vlada mora da razvije mere za podršku dobrovoljnim privatnim penzijskim fondovima da bi oni mogli da imaju veću ulogu u dopunjavanju penzija socijalne sigurnosti. Kako su pitanja koja su u vezi sa penzijama tesno povezana sa demografskim i trendovima zapošljavanja, moraju se unapred preduzeti neophodni koraci kako bi se izbegle nagle političke promene.

Ključni izazovi sa kojima se suočava mađarski penzijski sistem ne razlikuju se posebno od izazova sa kojima se suočavaju ostale evropske države. Kao što je opšte poznato, za ove uobičajene izazove ne postoji jedno rešenje koje odgovara svima. Neko bi, međutim, mogao reći da mađarsko jedinstveno rešenje predstavlja još jedan društveni eksperiment velike razmere u poređenju sa ostalima koji su sprovedeni u Mađarskoj tokom prethodnih deset godina.

Reference

- Augusztinovichs, M.; Gal, R.I.; Matits, A.; Mate, L.; Simonovits, A.; Stahl, J. 2002. "The Hungarian Pension System before and after the 1998 Reform", in E. Fultz (ed.): *Pension Reform in Central and Eastern Europe. Vol. 1: Restructuring with Privatization: Case Studies of Mađarska and Poljska* (Budimpešta, ILO).
- Augusztinovichs, M. (ed.). 2000. *The Post-Reform scene – Essays on the Hungarian Pension System* (Budimpešta, Közgazdasági Szemle Alapítvány).
- Centralna uprava nacionalnog penzionog osiguranja (ONYF). 2010. *Information on the major benefit regulations and organisational structure of the pension insurance system in Mađarska*.
- . 2010. Statistički almanah Centralne uprave nacionalnog penzionog osiguranja.
- . 2010. Statistički godišnjak Centralne uprave nacionalnog penzionog osiguranja.
- . 2011. *Changes in the Hungarian pension system in 2010–2011*. Social Security Observer br. 14, Sep. 2011. Dostupno na: http://news.issa.int/layout/set/print/newsletter/newsletter_repository/observer/en/social_security_observer_14.
- Gal, R.; Iwasaki, I.; Szeman, Z. 2008. *Assessing Intergenerational Equity: An Interdisciplinary Study of Aging and Pension Reform in Mađarska* (Budimpešta, Akadémiai kiadó).

12 Nadoknade za socijalnu pomoć će biti uklonjene iz penzionog fonda za socijalnu sigurnost i premeštene u Fond državne socijalne pomoći.

Ministarstvo za nacionalnu ekonomiju. 2010. *The reform of the Hungarian pension system: A reformed reform*. Dostupno na: <http://www.kormany.hu/en/ministry-for-national-economy/news/the-reform-of-the-hungarian-pension-system>.

–. 2011. *Mađarska Structural Reform Programme 2011–2014: Based on the political thesis of the Széll Kálmán Plan*.

Matits, A. 2010. *The Pension System in Mađarska, 2010*, Mimeographed Beleškas (Budimpešt).

Report of the Pension and Old-Age RoundTabela on its Activities. 2009. (Budimpešt). Available at: http://econ.core.hu/file/download/nyika/jelentes_en.doc.

Simonovits, A. 2011. *The Mandatory Private Pension Pillar in Mađarska: An Obituary*, Discussion Papers MT-DP – 2011/12 (Budimpešta, Ekonomski institut, Mađarska akademija nauka).

6. Poljska

Zofia Czepulis-Rutkowska

6.1. Pregled

6.1.1. Uvod

Cilj ovog poglavlja je da opiše sistem starosnih penzija u Poljskoj od 2010.¹ godine i da pokuša da objasni njegovu evoluciju.

Prvi starosni penzijski sistem u Poljskoj uspostavljen je posle Prvog svetskog rata, 1927. godine, kada je Poljska ponovo stekla nezavisnost. To je bila šema zasnovana na osiguranju i to po ugledu na nemački model. Tradicija socijalnog osiguranja održala se u Poljskoj tokom perioda socijalizma koji je usledio posle Drugog svetskog rata. U tom pogledu Poljska se razlikovala od Sovjetskog Saveza i drugih socijalističkih zemalja koje su uvele penzione šeme finansirane iz budžeta. Iako je u Poljskoj starosna penziona šema prošla kroz nekoliko transformacija posle Drugog svetskog rata, zadržala je oblik šeme zasnovane na osiguranju i finansirane iz doprinosa tokom čitavog perioda socijalizma.

1991. godine izuzetno teške okolnosti u kojima se našlo poljsko društvo tokom ranih faza privredne tranzicije zahtevale su i reformu penzijskih sistema. Politička klima je bila takva da je zahtevala povećanje socijalnih nadoknada, jer je nizak nivo socijalnih nadoknada odveo mnoge penzionere u siromaštvo unutar sistema nasleđenog iz doba komunizma.

Reformisani penzijski sistem obezbedio je visoke nivoe socijalnih nadoknada, posebno početkom devedesetih godina dvadesetog veka, putem velikodušne penzione formule i usklađivanjem sa zaradama. Sistem je takođe velikodušno garantovao prava na penziju. Kada je usled privredne tranzicije došlo do visoke nezaposlenosti penzijski sistem (uključujući i starosne i invalidske penzije) su koristili radnici kao izlaz sa tržišta rada. To je dovelo do dramatičnog povećanja broja penzionera.

Visok nivo socijalnih nadoknada i povećanje broja penzionera doveli su do brzog rasta penzijskih troškova. Penzijski troškovi postali su previsoki u odnosu na druge važne društvene troškove, kao što su izdaci za obrazovanje i zdravstvo. Uskoro je postalo očigledno da penzijski sistem mora da bude reformisan kako bi povratio svoju održivost.

Nekoliko predloga za reforme izneseno je pred javnu raspravu. Većina njih predviđala je uvođenje direktno finansiranog stuba penzijskog sistema. Tokom diskusije o izgledu novog penzijskog sistema došlo je do sledećih zaključaka:

---

1 2011. godine, uvedene su značajne promene u penzijski sistem za starosne penzije. Ove nedavne promene su prikazane u poslednjoj sekciji ovog poglavlja. Razvoj penzijskog sistema koji prati ove promene će biti predmet budućeg istraživanja.

- Održivost penzijskog sistema trebalo bi obezbediti smanjenjem njegove izdašnosti;
- Mešavina “pay-as-you-go (PAYG)” (finansiranja iz doprinosa trenutno zaposlenih) i kapitalno finansiranih penzijskih sistema trebalo bi da diverzifikuje finansijske rizike i obezbedi stopu povraćaja na dugi rok.
- Sistem definisanih doprinosa obezbeđuje bolju motivaciju da ljudi pronađu zvanično zaposlenje i time prošire formalni sektor tržišta rada.
- Uvođenje kapitalno finansiranog stuba trebalo bi da u funkciju stavi resurse tržišta kapitala i da promoviše razvoj institucionalnog investiranja na domaćem tržištu kapitala.
- Resursi koje su akumulirali penzioni fondovi trebalo bi da povećaju štednju i doprinesu privrednom rastu.
- Penziona reforma stvorila je priliku da se krene u rešavanje pitanja dugoročnog penzionog duga.

1999. godine uvedena je radikalna penziona reforma koja je promenila sistem koji je bio na snazi od 1991. godine. Uvođenje novog penzijskog sistema zahtevalo je snažnu podršku javnosti kako bi se prevazišao politički i institucionalni otpor interesnih grupa i eksperata koji su podržavali stari sistem. Sledeći faktori bili su najvažniji za glatko sprovođenje reformi:

- uspostavljanje Otvorenih penzionih fondova pre usvajanja reforme (koji su stvorili nove aktere koji su snažno podržali reformu²);
- organizacija procesa reforme, posebno uspostavljanje Opunomoćenog predstavnika Vlade za reformu socijalne sigurnosti 1996. godine kao administrativne strukture nezavisne od ministarstava;
- saveti koje su davale međunarodne finansijske institucije, posebno Svetska Banka, koje su zagovarale uvođenje sistema kapitalno finansirane penzije sa definisanim doprinosima;
- garancija poštovanja stečenih prava;
- odlaganje primene određenih propisa (kao što je uspostavljanje institucije za isplatu socijalnih nadoknada).

6.1.2. Struktura postojećeg sistema

Trenutno u Poljskoj postoje četiri osnovna fonda starosnih penzija:

- fond zaposlenih (u kojeg spadaju i samozaposleni),
- fond poljoprivrednika,
- penzioni fond službenika u uniformi, i
- fond sudija i tužilaca³.

Iz istorijskih razloga različite kategorije zaposlenih i samozaposlenih pokrivene su različitim penzionim fondovima. Fond zaposlenih je ubedljivo najveći u smislu broja penzionera i količine sredstava. Drugi

2 Zakoni uvedeni pre penzione reforme iz 1999. godine uključuju Zakon iz avgusta 1997. godine o organizaciji i poslovanju penzionih fondova, Zakon od 22. avgusta 1997. godine o penzionim programima za zaposlene i Zakon od 25. juna 1997. godine o primeni privatizacije dela sredstava državnog trezora za potrebe koje su u vezi sa reformisanjem sistema socijalnog osiguranja.

3 Formalno nije bilo penzione šeme za sudije i javne tužioce, već pravo na nadoknadu za periode neaktivnosti.

najveći fond je fond poljoprivrednika. Nacionalni izveštaj stavlja akcenat na fond zaposlenih zbog njegovog značaja⁴.

U ovom trenutku dva fonda zaposlenih funkcioniraju paralelno: fond starosnih penzionera, koji je privremene prirode, i novouspostavljeni kapitalno finansirani stub, koji bi u potpunosti trebalo da zameni stari fond. Trebalo bi ipak imati u vidu da je 2010. godine na inicijativu Ministarstva rada i socijalne politike i Ministarstva finansija došlo do značajnih promena u novom fondu sa ciljem da se smanji kapitalno finansirani stub. Te promene su stupile na snagu 2011. godine.

Stari penzijski sistem, uspostavljen 1991. godine, pokriva osiguranike rođene pre 1949. godine i u principu ne prihvata nove osiguranike⁵. To je fond tekućeg finansiranja sa definisanim nadoknadama (PAYG) koji se finansira iz doprinosa i direktno iz državnog budžeta. Trenutno je stopa zamene u starom fondu između 50 i 60%. Stopa zamene je veća za zaposlene sa nižim zaradama jer svi penzioneri zadržavaju prilično veliki fiksni minimalni iznos (u iznosu od 24% prosečne zarade u državi).

Novi penzioni sistem, uveden 1999. godine, pokriva sve penzionere rođene 1949. godine i kasnije i sastoji se od tri stuba:

- Prvi stub je obavezan penzioni fond tekućeg finansiranja sa definisanim doprinosima. Njime upravlja Institut za socijalno osiguranje (Zakład Ubezpieczeń Społecznych, ZUS). Dve trećine doprinosa (12.2 procenata⁶ osnovice za procenu) dospevaju u ovaj fond.
- Drugi stub je obavezan kapitalno finansiran penzioni fond sa definisanim nadoknadama. Njime upravljaju kompanije za upravljanje privatnim penzionim fondovima koje rukovode Otvorenim penzionim fondovima. Jedna trećina doprinosa (7.3 procenta⁷ osnovice za procenu) dospeva u ovaj fond.
- Treći stub sastoji se od raznih dobrovoljnih penzija kojim rukovode privatne institucije. Javna podrška obezbeđena je kroz individualne penzione račune i Profesionalne penzijske programe.

U novom penzijskom sistemu ista ukupna stopa doprinosa primenjuje se kao i u starom sistemu. Ipak, u novom sistemu doprinosi su podeljeni između prvog i drugog stuba.

Fond poljoprivrednika pokriva vlasnike farmi i njihove porodice. Oko 95 procenata troškova tog fonda finansira se iz državnog budžeta, mada se i tu uplaćuje određena suma doprinosa. Ispunjenost uslova za penziju zasniva se na individualnim uplatama doprinosa u prošlosti. Sredstvima upravlja Fond za socijalno osiguranje poljoprivrednika (KRUS).

Penzioni fond službenika u uniformi i Fond sudija i tužilaca finansiraju se iz državnog budžeta. Njima upravljaju odeljenja za penzije u resornim ministarstvima. Na sledećem spisku navedeni su ključni zakoni koji određuju penzijski sistem u Poljskoj:

4 Postoji predlog da se sistem zaposlenih proširi na sve kategorije radnika, iako još uvek nije postignut dogovor među penzionim stručnjacima, o ovom pitanju.

5 Kao izuzetak, rudari nastavljaju da budu pokriveni starim sistemom za zaposlene, ali pod povoljnijim kriterijumima i sa velikodušnijom penzionom formulom.

6 2011. godine, podignuto je za 5.0 procentna poena na 17.2 procenata.

7 2011. godine, smanjeno je za 5.0 procentna poena na 2.3 procenata.

- Zakon o sistemu socijalnog osiguranja od 13. oktobra 1998. godine (konsolidovani tekst: Glasnik zakona iz 2007. godine broj 11, tekst 74);
- Zakon o penzijama iz Fonda za socijalno osiguranja od 17. decembra 1998. godine (konsolidovani tekst: Glasnik zakona iz 2004. godine broj 39, tekst 353);
- Zakon o kapitalno finansiranim starosnim penzijama od 21. novembra 2008. godine (Glasnik zakona broj 228, tekst 1507);
- Zakon o organizaciji i radu penzionih fondova od 28. avgusta 1997. godine (konsolidovani tekst: Glasnik zakona iz 2004. godine broj 159, tekst 1667);
- Zakon o pred-penzionim nadoknadama od 30. aprila 2004. godine (Glasnik zakona broj 120, tekst 1252);
- Zakon o "privremenim nadoknadama za premošćavanje" (u daljem tekstu "privremene nadoknade") od 31. decembra 2008. godine (Glasnik zakona broj 237, tekst 1656); i
- Zakon o socijalnom osiguranju poljoprivrednika od 20. decembra 1990. godine (konsolidovani tekst: Glasnik zakona iz 2008. godine broj 50, tekst 291).

6.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata

6.2.1. Pokrivenost

Pokrivenost penzijskim sistemom je obavezna i gotovo univerzalna za sve osobe uključene u stvaranje prihoda. Sistem pokriva sve zaposlene, samozaposlene različitih vrsta i druge kategorije radnika u zvaničnoj privredi.

Obavezno penzijsko osiguranje zaposlenih kojim upravlja ZUS pokriva ne samo zaposlene nego i članove poljoprivrednih zadruga, samozaposlene radnike, osobe koje vode ne-poljoprivredna preduzeća, poslanike u Skupštini, primaocce nadoknade za nezaposlene, osobe na bolovanju zbog nege dece i primaocce nadoknade za porodilje. Kada određena osoba više nije pokrivena obaveznim penzijskim osiguranjem može i dalje da bude osigurana na dobrovoljnoj bazi pod uslovom da joj ne pripada nijedna druga nadoknada socijalne zaštite.

Fond zaposlenih, kao što je ranije rečeno, sastoji se kako od starog tako i od novog fonda. Pripadnost fondu zavisi od starosti osigurane osobe. Osobe rođene pre 1948. godine trebalo bi da ostanu u starom fondu, dok oni rođeni od 1949. do 1968. godine pripadaju novom fondu i imaju pravo da biraju da li žele da učestvuju u sistemu kapitalno finansiranog drugog stuba. Ako se odluče da istupe iz kapitalno finansiranog stuba sve njihove nadoknade računaju se po novom sistemu prvog stuba.

Fond poljoprivrednika, kojim upravlja KRUS, pokriva poljoprivrednike i članove njihovih domaćinstava koji trajno rade na farmi i koji nisu pokriveni nijednim sistemom socijalnog osiguranja. Penzijsko osiguranje je obavezno za poljoprivrednike čije su farme veće od jednog hektara. U suprotnom oni su osigurani na dobrovoljnoj bazi.

Zaposleni u uniformama – u vojsci, policiji i zatvorima – imaju posebne fondove koji su slični u smislu pokrivenosti i iznosa nadoknada. Te grupe zaposlenih su obavezno pokrivene i stiču uslove za penziju

posle 15 godina službe bez obzira na starost. Penzijska institucija Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave i Vojna penzijska institucija upravljaju penzijama zaposlenih u uniformama. U 2009. godini više od 14,5 miliona osiguranika bilo je registrovano u ZUS-u (videti Tabele 6.1 i 6.2). Malo opadanje broja osiguranika od 2001. do 2003. godine bilo je uzrokovano rastom nezaposlenosti u tom periodu. Ponovnim rastom zaposlenosti posle 2004. godine broj osiguranika je takođe porastao, mada sporijim tempom posle ekonomske krize iz 2008. godine.

Tabela 6.1
Broj osiguranika u ZUS-u, 2001–2010. godine

Godina	Broj osiguranika u ZUS-u (u hiljadama)	Stopa rasta (%)
2001	12.851	–1,6
2002	12.761	–0,7
2003	12.739	–0,1
2004	12.857	0,9
2005	13.131	2,1
2006	13.354	1,7
2007	14.075	5,4
2008	14.513	3,1
2009	14.535	0,2
2010	14.656	0,8

Izvor: ZUS, 2011. "Važne informacije o socijalnom osiguranju".

Zaposleni čine najveću kategoriju osiguranika, a za njima slede samozaposleni. Bilo je i rasta broja samozaposlenih osiguranika, posebno tokom 2008. i 2009. godine. Postoje dokazi koji ukazuju na to da je do tog povećanja došlo jednim delom zbog činjenice da su neki poslodavci tražili od svojih zaposlenih da promene svoj radni status u samozaposlene kako bi uštedeli na doprinosima za socijalno osiguranje i na drugim troškovima radne snage. Takođe bi vredelo primetiti da završetak trajanja ugovora o samozapošljavanju ne potpada pod nadležnost Zakona o radu.

Tabela 6.2
Broj osiguranika u ZUS-u po kategorijama, od 2006. do 2009. godine

Godina	2006		2007		2008		2009	
	u hiljadama	%	u hiljadama	%	u hiljadama	%	u hiljadama	%
Ukupno	10.290	100,0	14.075	100,0	14.513	100,0	14.535	100,0
Zaposleni	10.290	77,0	11.043	78,5	11.341	78,2	11.079	76,2
Samozaposleni	2.186	16,2	2.197	15,7	2.335	16,1	2.516	17,4
Specijalni ugovor	476	3,3	515	3,7	527	3,6	574	3,9
Drugo	65,5	0,3	60,7	0,5	60,6	0,5	49,5	0,3
Nezaposleni	499	3,1	215	1,6	231	1,6	319	2,2

Izvor: Podaci institucije za socijalno osiguranje, 2010.

Broj osiguranika u fondu poljoprivrednika je oko 1,5 miliona. Broj je stabilan ali je u blagom opadanju od 2007. godine. Tokom mnogo godina broj penzionera bio je veći od broja osiguranika u ovom fondu. Ipak, situacija se preokrenula od 2006. godine, najviše zbog brže stope opadanja broja penzionera (videti Tabelu 6.3).

Tabela 6.3 Broj osiguranika i korisnika u penzionom fondu poljoprivrednika od 2000. do 2010. godine (u hiljadama)											
Godina	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Osiguranici	1.452	1.502	1.560	1.589	1.540	1.582	1.615	1.598	1.574	1.570	1.535
Korisnici	1.887	1.842	1.798	1.755	1.709	1.662	1.586	1.508	1.456	1.426	1.375
Osiguranici/ korisnici (%)	76,9	81,5	86,7	90,5	90,1	95,2	101,8	106,0	108,1	110,1	111,6

Izvor: www.krus.gov.pl.

Po pravilu pokrivenost penzijskog sistema zasnovana je na učešću u zvaničnom tržištu rada. Jedan važan izuzetak od ovog pravila je kategorija ljudi koji rade pod ugovorom javnih službi. Ekonomski neaktivno stanovništvo nije obavezno pokriveno, osim ljudi koji primaju nadoknadu za nezaposlenost. Ministarstvo rada i socijalne politike nedavno je iznelo predloge da se uvede građanska penzija koja bi pokrila zaposlene u tzv. "sivoj ekonomiji", iako bi uvođenje takvog penzijskog sistema moglo da se suoči sa brojnim preprekama. Nedavno su otpočeli razgovori o proširenju pokrivenosti na osobe koje trenutno nisu pokrivenе zakonom.

6.2.2. Neformalna ekonomija i izbegavanje uplate doprinosa

Nekoliko tipičnih primera o tome kako ljudi mogu da izbegnu (delimično ili u celini) uplatu svojih doprinosa za socijalno osiguranje su:

- neregistrovano zapošljavanje iz kojeg proizilazi neuplaćivanje doprinosa;
- registrovano zapošljavanje uz lažno prikazivanje zarada nižim nego što jesu na zvaničnim dokumentima za osiguranje, što omogućava uplatu doprinosa na osnovu minimalne zarade (pri čemu se razlika između stvarne i prijavljene zarade isplaćuje u gotovini kroz neformalni dogovor između poslodavca i zaposlenog);
- lažno prijavljivanje ugovora o radu, u kojima se na primer navodi da su pojedine osobe "samozaposlene" iako su u stvari zaposlene kod poslodavca i trebalo bi da potpadaju pod Zakon o radu, ili da potpišu obligacioni ugovor umesto ugovora o radu;
- pristupanje sistemima socijalnog osiguranje u drugim državama članicama Evropske Unije koji primenjuju nižu stopu doprinosa.

Rezultati istraživanja o zapošljavanju u sivoj ekonomiji u Poljskoj su raznovrsni i nedorečeni.

Nedavno istraživanje⁸ pokazalo je da je zapošljavanje u sivoj ekonomiji u zemljama u tranziciji više zastupljeno nego u razvijenim zemljama i da je uzrok tome relativno visoka stopa doprinosa za socijalno

8 U Cichocki S., Tyrowicz J. 2010. "Źródła zatrudnienia nierejestrowanego w Polsce" (Izvori neregistrovane zaposlenosti u Poljskoj), Bank i Kredyt No. 41, p. 1.

osiguranje i slaba kontrola institucija na tržištu rada. Po privrednim granama zapošljavanje u sivoj ekonomiji je najviše prisutno u poljoprivredi, trgovini i turizmu gde su u pitanju sezonski poslovi. Za oko 40% zaposlenih u sivoj ekonomiji njihov rad u sivoj ekonomiji predstavlja glavni izvor prihoda.

Istraživanje tržišta rada u Poljskoj koje je sproveo Centralni zavod za statistiku pod "neformalnom zaposlenošću" podrazumeva samo one situacije u kojima neformalno zapošljavanje predstavlja glavni izvor prihoda zaposlenih u sivoj ekonomiji. Po tom pristupu samo 1 do 2 procenta aktivnog stanovništva radi u sivoj ekonomiji.

Ipak, istraživanje⁹ koje je sprovedeno 2008. godine pokazalo je da 1,3 miliona ljudi, tj. 10 procenata zaposlenog stanovništva radi u sivoj ekonomiji, pri čemu većina njih zavisi od prihoda u sivoj ekonomiji kao svojih glavnih prihoda. Najčešći oblici zapošljavanja u sivoj ekonomiji su rad u domaćinstvu, u poljoprivredi, građevinarstvu i uslugama. Neregistrovano zapošljavanje je takođe više prisutno u malim i srednjim preduzećima nego u velikim kompanijama. Istraživanje ukazuje na to da na sivu ekonomiju otpada između 15 procenata (prema procenama Centralnog zavoda za statistiku) i 26 procenata (prema procenama Friedrich Schneidera) nacionalnog dohotka¹⁰.

Trenutno ne postoji konkretna analiza koja bi analizirala uticaj finansijske krize na nivo prisustva neformalnog zapošljavanja. Ipak, postoje dokazi da je nedavna kriza zaista doprinela povećanju sive ekonomije.

6.2.3. Naplata doprinosa i zarade

Doprinosi za penzije naplaćuju ZUS i KRUS. Trebalo bi ipak primetiti da se 95 procenata sredstava za penzioni fond poljoprivednika obezbeđuje iz državnog budžeta. Penzioni fondovi službenika u uniformi i sudija i tužilaca u potpunosti se finansiraju iz državnog budžeta.

Tabela 6.4 predstavlja udeo ukupnih zarada u BDP. Taj udeo je uvećan poslednjih godina, iako nije ponovo dosegao nivo od 30 procenata koji je bio zabeležen 2000. godine.

Tabela 6.4					
Nivo ukupnih zarada i bruto domaći proizvod od 2000. do 2009. godine					
Indikatori	2000	2005	2007	2008	2009
Bruto domaći proizvod (u milionima PLN)	744,378	983,302	1,176,737	1,272,838	1,343,657
Iznos zarada (u milionima PLN)	224,357	259,739	314,737	362,717	384,767
Iznos zarada kao % BDP	30,1%	26,4%	26,7%	28,5%	28,6%

Izvor: Statistički godišnjak 2010, Tabela 9 (str. 574), Tabela 1 (str. 177).

⁹ Istraživanje su sprovedeli Ministarstvo rada i socijalne politike i CASE Fondacija.

¹⁰ Błaszczak, A. 2010. "Wyciągnąć biznes z szarej strefy" (Izvlačenje poslovanja iz sive zone), rp.pl.

Tabela 6.5 predstavlja raspodelu bruto zarada u plaćenju zaposlenosti u mesecu oktobru 2008. godine. Prosečna bruto zarada bila je 3.232 PLN za oba pola, 3.557 PLN kod muškaraca i 2.893 PLN kod žena. Procenat zaposlenih koji su primili zaradu nižu od prosečne bio je 65,4 procenata za oba pola, 60,3 procenata kod muškaraca i 70,6 procenata kod žena.

Tabela 6.5			
Raspodela bruto zarada u plaćenju zaposlenosti, oktobar 2008. godine (%)			
Zarade (PLN mesečno)	Ukupno	Muškarci	Žene
Do 1.616	18,6	16,2	21,0
1.616–2.262	20,1	17,2	23,1
2.262–2.909	18,8	18,9	18,7
2.909–3.878	19,6	19,9	19,3
3.878–5.171	11,9	13,4	10,5
5.171–6.464	4,8	6,0	3,5
6.464–9.050	3,6	4,7	2,5
9.050 i više	2,6	3,7	1,4
Ukupno	100,0	100,0	100,0

Izvor: Statistički godišnjak 2010, Tabela 6 (str. 182).

6.3. Nadoknade

6.3.1. Uslovi za sticanje penzije i starosna granica za penzionisanje

U starom sistemu starosna granica za penzionisanje muškaraca bila je 65 godina života uz barem 25 godina trajanja osiguranja¹¹ dok je za žene uslov bio 60 godina života uz barem 20 godina trajanja osiguranja. Pod posebnim okolnostima postojali su propisi koji su omogućavali nešto niži nivo penzija pri odlasku u penziju sa 20 godina trajanja osiguranja za muškarce, odnosno 15 godina trajanja osiguranja za žene, pod uslovom da su dostigli predviđene starosne granice.

U novom penzijskom sistemu jedini neophodan uslov za odlazak u starosnu penziju je dostizanje predviđene starosne granice od 65 godina za muškarce i 60 godina za žene. Isplata penzija po novom sistemu počela je u januaru 2009. godine, kada su žene rođene posle 31. decembra 1948. godine napunile 60 godina života. Ipak, da bi se ispunio uslov za minimalnu penziju mora da se dostigne nivo od 25 godina trajanja osiguranja kod muškaraca i 20 godina kod žena, uz osnovicu koja nije manja od minimalne zarade.

11 Periodi trajanja osiguranja se sastoje od doprinosnih i nedoprinosnih perioda. Gornja granica nedoprinosnog perioda je jedna trećina perioda trajanja osiguranja da bi lice steklo pravo na nadoknade.

U Poljskoj je u toku debata o tome da li bi trebalo izjednačiti starosnu granicu za penzionisanje muškaraca i žena. U reformi penzijskog sistema 1999. godine predložena je starosna granica od 62 godine života i za muškarce i za žene. Ipak, ovaj predlog naišao je na žestok otpor, posebno od strane sindikata, i bio je povučen. Nedavno je Savetodavni odbor premijera izneo predlog da se postepeno podigne starosna granica za penzionisanje žena na 65 godine tokom perioda od deset godina. Ministarstvo rada i socijalne politike, iako se nije protivilo ovom predlogu, tvrdilo je bi prvo bilo neophodno unaprediti mogućnosti za zapošljavanje žena.

Tabela 6.6 predstavlja starosnu strukturu novih starosnih penzionera 2010. godine. Iako je zvanična starosna granica 65 godina za muškarce i 60 godina za žene, u praksi je prosečna starost pri odlasku u penziju 60 godina kod muškaraca (pet godina manje od predviđene) i 59 godina kod žena (godinu dana manje od predviđene). Te razlike između zvanične i realne starosne granice za penzionisanje pripisane su privremenim nadoknadama, i činjenici da neke grupe radnika (kao što su rudari) mogu ranije da se penzionišu. Takođe treba imati u vidu da invalidski penzioneri postaju starosni penzioneri kada dosegnu starosnu granicu za odlazak u penziju.

Tabela 6.6 Starosna struktura novih starosnih penzionera 2010. godine (u %)			
Starost	Muškarci	Žene	Oba pola
Ukupno	100,0	100,0	100,0
49 i manje	8,2	0,3	4,4
50–54	5,0	2,6	3,9
55–59	2,9	32,3	17,1
60–64	58,4	63,2	60,7
65 i više	25,5	1,6	13,9
Prosečna starost (u godinama)	60,2	59,0	59,6

Izvor: ZUS, 2011. "Važne informacije o socijalnom osiguranju".

Kao što može da se vidi iz Tabele 6.7 očekivano trajanje života pri rođenju 2010. godine bilo je 72,1 godina za muškarce i 80,6 godina za žene. Iste godine očekivano trajanje života pri starosti od 65 godina bilo je 15,1 godina kod muškaraca i 19,4 godina kod žena, dok je očekivano trajanje života pri starosti od 60 godina bilo 18,3 godina kod muškaraca i 23,5 godina kod žena. Iz toga proističe da je razlika u trajanju života između muškaraca i žena pri dosezanju njihovih starosnih granica za penzionisanje bila 8,4 godine. Ta razlika nastaje zbog dužeg očekivanog trajanja života žena i niže starosne granice za penzionisanje. Izjednačavanje starosne granice za oba pola bila je, kao što je već rečeno, tema debata o penzionim reformama.

Zvanična starosna granica za penzionisanje kod poljoprivrednika je 65 godina za muškarce i 60 godina za žene. Obavezno trajanje osiguranja je 25 godina. Moguć je početak isplate penzija i pet godina ranije ali uz niži iznos penzije.

U penzionom fondu službenika u uniformi obavezno trajanje službe je samo 15 godina.

Tabela 6.7

Očekivano trajanje života pri rođenju, pri starosti od 60 godina života i pri starosti od 65 godina života, prema polovima, od 2000. do 2010. godine (u godinama)

Godine	Muškarci			Žene		
	Pri rođenju	Pri starosti od 60 god.	Pri starosti od 65 god.	Pri rođenju	Pri starosti od 60 god.	Pri starosti od 65 god.
2000	69,7	16,7	13,6	78,0	21,5	17,5
2005	70,8	17,5	14,4	79,4	22,7	18,6
2006	70,9	17,7	14,5	79,6	22,8	18,8
2007	71,0	17,7	14,6	79,7	22,9	18,9
2008	71,3	17,9	14,7	80,0	23,1	19,0
2009	71,5	17,9	14,7	80,1	23,2	19,1
2010	72,1	18,3	15,1	80,6	23,5	19,4

Izvor: Centralni zavod za statistiku. "Tabele o trajanju života u Poljskoj 1990-2010".

6.3.2. Formula za starosnu penziju

Stari sistem koristi penzionu formulu sa definisanim nadoknadama, dok se novi sistem zasniva na penzionoj formuli sa definisanim doprinosima.

U starom sistemu starosne penzije računate su kao zbir:

- (i) 24 procenata osnovnog iznosa ("socijalni element");
- (ii) 1,3 procenta osnovice za svaku godinu uplate doprinosa; i
- (iii) 0,7 procenata osnovice za svaku godinu u kojoj nije bilo uplate doprinosa¹².

Ovde je osnovni iznos jednak iznosu prosečne zarade u privredi¹³, dok se osnovica obračunava kao prosečna revalorizovana individualna zarada do 2,5 puta veća od iznosa prosečne zarade.

U novom sistemu javna starosna penzija računa se tako što se (i) finalni iznos na nečijem individualnom računu (koji se sastoji od doprinosa za penziju i početnog kapitala te osobe sa kamatom) podeli (ii) očekivanim trajanjem života pri penzionisanju prema tablicama za procenu trajanja života oba pola.

Kako bi se vodilo računa o doprinosima uplaćenim pre 1999. godine, tzv. "početni kapital" računa se za osobe rođene pre 31. decembra 1948. godine i osigurane pre 1. januara 1999. godine. Početni kapital računa se kao proizvod hipotetičke starosne penzije koju bi korisnik primio 1. januara 1999. godine prema starim pravilima i očekivanog trajanja života oba pola pri starosti od 62 godine te godine. Iznos početnog kapitala dodaje se na njihov individualni račun.

Iznos na nečijem individualnom računu uvećava se za iznos kamate koji odgovara stopi rasta zarada po kojoj su se obračunavali doprinosi koje je odredilo Ministarstvo rada i socijalne politike. Minimalna

¹² Periodi neuplaćivanja doprinosa se uzimaju u obzir do jedne trećine ukupnog radnog staža.

¹³ U martu 2009. godine, osnovni iznos je bio 2,578.26 PLN.

penzija u početku je iznosila 35 procenata prosečne zarade 1990. godine i kasnije je podignuta na nivo od 39 procenata prosečne zarade 1994. godine. Ipak, s obzirom na to da su se penzije usklađivale sa indeksom zarada od 1996. godine procentualni udeo minimalne penzije u prosečnoj zaradi vremenom se smanjivao. U martu 2010. godine iznos minimalne penzije bio je 706,3 PLN, što je odgovaralo 21,9 procenata prosečne zarade (41,5 procenata prosečne starosne penzije ili 53,6 procenata minimalne zarade). Maksimalna starosna penzija predstavlja 100 procenata obračunske osnovice, koja je limitirana na iznos 2,5 puta veći od osnovnog iznosa.

Penzija poljoprivrednika sastoji se od dela prikupljenog kroz doprinose i dodatnog dela. Da bismo izračunali te iznose prvo moramo da izračunamo osnovnu penziju poljoprivrednika na sličan način na koji smo dobili iznos minimalne penzije u fondu zaposlenih; 2010. godine ona je iznosila 706 PLN. Deo prikupljen kroz doprinose iznosio je 1 procenat osnovne penzije za svaku godinu trajanja osiguranja (naplata doprinosa). Dodatni deo iznosio je 95 procenata osnovne penzije ako je period trajanja osiguranja bio manji od 20 godina. Stopa dodatne penzije se smanjuje za 0,5 procentnih poena za svaku godinu preko roka od 20 godina trajanja osiguranja, mada ne može nikada da bude manja od 85 procenata od iznosa osnovne penzije. S obzirom na to da su doprinosi prikupljeni od poljoprivrednika tipično na niskom nivou¹⁴, deo penzije prikupljen kroz doprinose je mali. Ipak, zahvaljujući dodatnom delu iznos prosečne penzije poljoprivrednika je manje-više uporediv sa osnovnom minimalnom penzijom.

Službenici u uniformi koji su penzionisani posle punih 15 godina službe mogu da prime 40 procenata svog prihoda kojeg su zaradili tokom svoje poslednje godine službe pre penzionisanja. Dodatnih 2,6 procenata dodaje se za svaku godinu službe u toj kategoriji rada preko obaveznih 15 godina. Zahvaljujući tome, pomoću ove formule svaki radnik koji je bio osiguran duže od 17 godina dobija veću penziju od one koja se dobija primenom formule za izračunavanje penzija u fondu zaposlenih. Penzije sudija i tužilaca računaju se kao 75 procenata od iznosa njihovih zarada pre penzionisanja.

Starosne penzije u Poljskoj oporezuju se porezom na lični dohodak.

6.3.3. Invalidske i porodične penzije

Invalidske i porodične penzije računaju se pomoću formule korišćene za izračunavanje starosne penzije u starom sistemu¹⁵.

Postoje tri kategorije invalidskih penzija: one koje pružaju nadoknadu za (i) potpuni gubitak radne sposobnosti uz gubitak mogućnosti života bez podrške, (ii) potpun gubitak radne sposobnosti i (iii) delimični gubitak radne sposobnosti. Invalidska penzija za osobe sa delimičnim gubitkom radne sposobnosti jednaka je iznosu 75 procenata penzije osobe sa potpunim gubitkom radne sposobnosti.

Uz to osobe koje ispunjavaju uslove za invalidsku penziju i koje su dobile preporuku za profesionalnu rehabilitaciju i obuku zbog nemogućnosti da rade na svom prethodnom radnom mestu imaju pravo i na

14 Mesečni doprinosi za većinu poljoprivrednika (onih koji obrađuju manje od 50 hektara) su bili oko 70 PLN u 2010. godini. Poljoprivrednici sa većim poljoprivrednim površinama plaćaju mnogo veće doprinose. Prosečni doprinosi su 156 PLN za poljoprivredne površine od 50–100 hektara, 240 PLN za 100–150 hektara, 325 PLN za 150–300 hektara i 410 PLN za više od 300 hektara.

15 Formula za invalidsku penziju se oslanja na hipotetički broj godina osiguranja, što predstavlja broj godina od nastanka invaliditeta do 65 godina starosti.

dodatnu penziju tokom obuke. Ta penzija tokom obuke jednaka je iznosu od 75 procenata obračunske osnovice.

Iznos porodične penzije jednog korisnika jednak je iznosu od 85 procenata od penzije preminulog člana porodice pre smrti. Ako se radi o dva ili tri korisnika udeo raste na 90 odnosno 95 procenata od penzije preminulog člana porodice pre smrti.

Posle duge debate o reformi sistema invalidskih penzija predložen je novi zakon koji bi trebalo da učini formulu za izračunavanje invalidskih penzija sličnijom formuli za starosne penzije po novom sistemu. Ako bude primenjen ovaj zakon će dovesti do smanjenja invalidskih penzija, posebno za korisnike sa nižim penzijama.

Iznos minimalne invalidske penzije za osobe sa potpunim gubitkom radne sposobnosti i iznos porodične penzije su isti kao iznos minimalne starosne penzije, i to 706,29 PLN mesečno tokom 2010. godine. Iznos minimalne invalidske penzije za osobe sa delimičnim gubitkom radne sposobnosti i iznos penzije tokom obuke bio je 543,29 PLN mesečno.

6.3.4. Prevremeno penzionisanje

Prevremeno penzionisanje mogu da zatraže muškarci starosti 60 godina koji su ostvarili 35 godina trajanja osiguranja (staža) i žene starosti 55 godina koje su ostvarile 30 godina trajanja osiguranja. Neke vrste radnika koji su zapošljavani pod posebnim uslovima (kao što su rudari, službenici u uniformi, sudije i tužioci) ili pod unapred definisanim uslovima mogu da se penzionišu ranije i prime privremene nadoknade dok ne dostignu propisanu starosnu granicu za odlazak u penziju.

Izvorni cilj reforme iz 1999. godine bio je da ukloni sve mogućnosti za penzionisanje pre dostizanja propisane starosne granice. Ipak, uveden je prelazni period za prevremeno penzionisanje određenih grupa zaposlenih koji su radili pod posebnim uslovima ili na posebno napornim radnim mestima. Te grupe zaposlenih mogle su da dobiju privremene nadoknade za period između njihovog prevremenog odlaska u penziju i propisane starosne granice. Poslodavci su obavezani da plate dodatnih 1,5 procenata doprinosa u poseban Fond za privremene nadoknade za zaposlene koji su stekli pravo na privremene nadoknade.

Privremene nadoknade su uvedene kako bi postepeno ograničilo prevremeno penzionisanje uz istovremeno poštovanje već stečenih prava na penziju. Lica rođena posle decembra 1948. godine i zaposlena pod posebnim uslovima pre 1. januara 1999. godine sticala su pravo na privremene nadoknade. Uz to, lica koja su stekla pravo na privremene nadoknade morala su (i) da napune 60 godina života (muškarci) odnosno 55 godina života (žene), i (ii) da ostvare 25 godina trajanja osiguranja /staža (muškarci) odnosno 20 godina trajanja osiguranja (žene), (ne uključujući trajanje osiguranja u fondu poljoprivrednika), od kojih barem 15 godina rada pod posebnim uslovima ili na posebnim vrstama posla.

Termin "specijalni uslovi" bio je u početku široko definisan, ali to se promenilo 1999. godine kada su uvedene privremene nadoknade. Prema novoj definiciji rad pod specijalnim uslovima povezan je sa faktorom rizika vezanim za prirodu posla ili rizicima na radnom mestu, koji bi vremenom mogli da oštete zdravlje zaposlenih i time ograniče njihovu radnu sposobnost. Tu spadaju i poslovi specijalne prirode, koji zahtevaju posebnu psihofizičku sposobnost koja opada sa godinama. Kategorija radnika koji rade pod specijalnim uslovima smanjila se zbog ovih promena.

Pred-penzijiske nadoknade postoje za određene kategorije nezaposlenih starijih lica. Pred-penzijiske nadoknade plaćaju se licima koja su blizu propisane starosne granice za penzionisanje koja su ostvarila dovoljan period osiguranja¹⁶ i koja su registrovana kao nezaposleni tokom najmanje šest meseci pošto je njihov ugovor za poslodavcem završen.

U prošlosti invalidske penzije i nadoknade korišćene su kao alternative ranom penzionisanju. Ipak, ta praksa je prekinuta kada su kriterijumi i procedure za invalidsku penziju pooštreni i primenjeni pri dodeli nadoknada. Posle penzijske reforme iz 1999. godine pitanje moguće zloupotrebe invalidskih penzija ponovo se pojavilo u javnim diskusijama. Primećeno je da, s obzirom na to da nova formula za visinu invalidskih penzija daje veće iznose, postoji tendencija da se pojedina lica prijavljuju za invalidsku umesto za starosnu penziju. Takva motivacija bi bila smanjena ako bi bio usvojen predloženi zakon koji bi promenio formulu za invalidsku penziju i učinio je sličnoj formuli za starosnu penziju.

6.3.5. Indeksacija penzija

Penzije se danas usklađuju sa kretanjem Indeksa potrošačkih cena iz prethodne godine i sa najmanje 20% realnog rasta prosečne penzije iz prethodne kalendarske godine.

Indeksacija penzija vrši se 1. marta svake godine. U nadoknade koje podležu indeksaciji spadaju starosne penzije, invalidske penzije, porodične penzije, pred-penzijiske nadoknade, novčani dodaci i druge nadoknade, kao i periodično kapitalno finansirane penzije i privremene nadoknade. Usklađuju se i minimalne penzije (u koje spadaju i socijalne penzije). Tabela 6.8 pokazuje stope indeksacije od 1999. do 2010. godine.

Tabela 6.8	
Stope indeksacije penzija iz ZUS, od 1999. do 2010. godine	
Godina	Stopa indeksacije (%)
1999	8,7
2000	4,3
2001	12,7
2002	0,5
2003	3,7
2004	1,8
2005	Nije bilo indeksacije
2006	6,2 / 2,3
2007	Nije bilo indeksacije
2008	6,6 / 4,2
2009	6,1
2010	4,6

Beleška: 2006. i 2008. godine dve različite stope primenjene su za indeksaciju penzija. Niža stopa primenjena je na nadoknade koje su bile dodeljene u proteklih 12 meseci, dok je viša stopa primenjena na nadoknade koje su bile dodeljene ranije. U skladu sa tadašnjim zakonom penzije nisu indeksirane 2005. i 2007. godine, jer je rast cena bio manji od 5%. Tokom 2007. godine isplaćeni su gotovinski dodaci kako bi pojačali najniže penzije.

¹⁶ Da bi se kvalifikovali za pred-penzione nadoknade, jedini uslov je da muškarci moraju da dostignu 61 godinu starosti i 25 godina trajanja osiguranja, a žene moraju da dostignu 56 godina starosti i da imaju 20 godina trajanja osiguranja. Ostali uslovi takođe moraju biti ispunjeni.

Tokom poslednjih 20 godina bilo je čestih promena metoda indeksacije penzija. Od 1. decembra 1991. godine do 31. decembra 1995. godine, sve penzije (uključujući i minimalne) indeksirane su sa kretanjem zarada. Od 1996. godine penzije se indeksiraju na osnovu očekivanog rasta cena¹⁷.

Tokom 2003. godine uvedena je *ex post* indeksacija za prethodne godine uz dodatnih 20% razlike između rasta zarada i rasta cena. Tokom 1999. i 2000. godine indeksaciji su dodate i razlike od 15 odnosno 20 procenata između rasta zarada i rasta cena. 2004. godine odlučeno je da će se indeksacija sprovoditi samo ako su cene porasle za barem 5 procenata, ali da će se indeksacija sprovesti barem jednom u svake tri godine. Sadašnja metoda indeksacije na snazi je od 7. septembra 2007 godine.

6.3.6. Adekvatnost penzija

Tabela 6.9 sumira broj penzionera i iznose prosečnih penzija po vrstama. 2009. godine bilo je oko 7,5 miliona penzionera koji su primali penziju preko ZUS-a. Ukupan trošak koji se odnosio na ove penzije bio je 147,9 milijardi PLN.

Tabela 6.9					
Broj penzionera i iznos prosečnih penzija po vrstama, 2010. godine					
Vrsta penzije	Broj penzionera (u hiljadama)	%	Iznos prosečne mesečne penzije (u PLN)	% neto prosečne mesečne zarade*	% bruto prosečne mesečne zarade
Ukupno	7.491	100,0	1.588,9	56,3	49,3
Starosne	4.996	66,6	1.698,4	60,2	52,6
Invalidske	1.228	16,5	1.261,4	44,7	39,1
Porodične	1.267	16,9	1.475,1	52,3	45,7

* Neto zarade izračunavaju se oduzimanjem plaćenih doprinosa od iznosa bruto zarade.

Izvor: ZUS 2010. "Važne informacije o socijalnoj sigurnosti 2010". Sažeti statistički godišnjak 2011, tabela 3 (str. 97).

Tabela 6.10				
Prosečne penzije poljoprivrednika i vojnika po vrstama 2008. godine				
Vrsta penzije	Penzije poljoprivrednika		Penzioni sistem za vojnike	
	Iznos prosečne mesečne penzije (u PLN)	% bruto prosečne mesečne zarade	Iznos prosečne mesečne penzije (u PLN)	% bruto prosečne mesečne zarade
Starosne	896,25	25,3	2.509,72	85,3
Invalidske	679,37	23,1	2.495,74	84,8
Porodične	886,19	30,1	2.144,91	72,9

Izvor: Statistički godišnjak 2010, Tabela 2 (str. 178).

17 Zakon od 25. septembra 1995. godine.

Tabela 6.10 predstavlja prosečne penzije poljoprivrednika i vojnika u cilju njihovog poređenja. Prosečna starosna penzija poljoprivrednika 2008. godine bila je 44 procenata niža od prosečne starosne penzije u fondu zaposlenih, dok je prosečna starosna penzija vojnika bila 57 procenata viša od prosečne starosne penzije u fondu zaposlenih.

Iako izgleda da su penzije poljoprivrednika mnogo niže od penzija u fondu zaposlenih, mora se imati u vidu činjenica da poljoprivrednici uglavnom ne plaćaju porez na lični dohodak i da su njihovi doprinosi za socijalno osiguranje prilično niski. Štaviše, troškovi života u ruralnim krajevima niži su od troškova života u urbanim sredinama. Zato penzije poljoprivrednika u stvari nisu niske u odnosu na penzije u fondu zaposlenih. Postoje dokazi da je primalac penzije u poljoprivrednom domaćinstvu važan izvor novčanog prihoda tog domaćinstva.

Sa druge strane, prosečna starosna penzija za vojnike je 57 procenata viša od prosečne starosne penzije u fondu zaposlenih.

Evaluacija adekvatnosti nadoknada dovodi do pitanja definicije i kriterijuma koji se odnose na te nadoknade. Šta uopšte znači adekvatnost? Šta bi bilo bolje primeniti, relativne ili apsolutne mere adekvatnosti? I koje nadoknade treba uzeti u obzir?

Adekvatnost nadoknada često se dovodi u vezu sa sprečavanjem siromaštva i održavanjem životnog standarda. Za starosne penzionere 50 procenata prosečne zarade smatra se dovoljnim sredstvima za sprečavanje siromaštva. Ipak, održavanje životnog standarda često zahteva nivo nadoknada koji je iznad linije siromaštva.

U Poljskoj, prosečna stopa zamene koristi se za merenje nivoa nadoknada. Na početku devedesetih godina 20. veka prosečna stopa zamene za starosne penzije iznosila je iznad 70 procenata. Ipak, kao što se vidi iz Tabele 6.9, prosečna stopa zamene za starosne penzionere opala je na manje od 55 procenata prosečne bruto zarade 2009. godine. Taj pad je uglavnom uzrokovan početkom indeksacije penzija sa indeksom cena i činjenicom da se invalidske penzije, koje su u proseku niže od starosnih penzija, automatski transformišu u starosne penzije čim korisnik penzije dostigne starosnu granicu.

Dalje smanjenje stope zamene očekuje se stupanjem na snagu novog sistema. Prema različitim kalkulacijama, stopa zamene mogla bi da opadne i do nivoa od 30 procenata. Uklanjanje socijalnog elementa (tj. fiksne komponente penzione formule koja se koristila u starom sistemu) posebno bi moglo da dovede do negativnog uticaja na penzionere sa niskim primanjima. Imajući u vidu predviđeno smanjenje prosečne stope zamene, socijalne usluge za starija lica moraće da se razviju kako bi održala adekvatnost sistema u smislu sprečavanja siromaštva.

Pored starosnih penzija, zdravstvena nega i podrška igraju važne uloge u održavanju kvaliteta života starijih lica. Trenutno zdravstveni sistem karakterišu duge liste čekanja, posebno onda kada se traži usluga lekara specijaliste ili hospitalizacija. Sistem dugoročne podrške nedovoljno se finansira i prilično je fragmentiran.

6.4. Obavezno kapitalno finansirane penzije

6.4.1. Osnovna struktura

Tokom 2010. godine bilo je 14,9 miliona članova Otvorenih penzionih fondova (OPF) u drugom stubu penzijskog sistema. Tabela 6.11 sumira rodnu i starosnu strukturu članova OPF.

Mnogi faktori doveli su do ovakve raspodele. Mlade žene najčešće ulaze na tržište rada nešto kasnije od mladih muškaraca i kao rezultat toga pojavljuje se nešto niži procenat mladih žena u OPF. Pored toga, manji broj žena starosti preko 50 godina su članice OPF. To je zbog činjenice da veći procenat žena te starosne grupe (između 30 i 50 godina starosti) odlučuje da ostane u Državnom penzijskom sistemu zbog niže starosne granice i kraćeg perioda akumulacije kapitala.

Tabela 6.11 Broj osiguranika u otvorenim penzionim fondovima prema polu i starosti, 31. decembar 2010. godine						
Starost	Muškarci		Žene		Ukupno	
	u hiljadama	%	u hiljadama	%	u hiljadama	%
Ukupno	7.821,9	100,0	7.109,0	100,0	14.931,0	100,0
17 godina i manje	14,5	0,2	9,9	0,1	24,4	0,2
18–20	115,6	1,4	82,5	1,2	198,1	1,3
21–25	870,5	11,1	754,0	10,5	1.624,5	10,9
26–30	1.481,5	18,9	1.368,7	19,3	2.850,2	19,1
31–35	1.478,1	18,9	1.364,2	19,2	2.842,3	19,0
36–40	1.237,3	15,8	1.162,4	16,4	2.399,7	16,1
41–45	895,9	11,5	855,1	12,0	1.751,0	11,7
46–50	734,2	9,4	721,9	10,2	1.456,1	9,8
51 godina i više	994,2	12,8	790,3	11,1	1.784,5	11,9

Izvor: Kvartalni bilten KNF, Penzioni fondovi 4/2010.

Svaki OPF nudi po jedan investicioni portfolio. Ipak, vode se razgovori o uvođenju višestrukih fondova sa različitim investicionim portfolijima u svakom penzionom fondu. U sistemu višestrukih fondova lica koja se bliže starosnoj granici automatski se prebacuju u sigurniji fond kako bi se izbegli značajni gubici pre penzionisanja.

Kao što pokazuje tabela 6.12 jake koncentracije primećene su i u članstvu i u prikupljenim sredstvima penzionih fondova. 2010. godine u prva tri fonda nalazilo se 53 procenata svih članova fondova i 62 procenta njihovih ukupnih sredstava.

Tabela 6.12				
Broj osiguranika i aktiva u Otvorenim penzionim fondovima, 31. decembar 2010. godine				
Otvoreni penzioni fond	Članovi		Aktiva (na dan 31. decembra 2010.)	
	u hiljadama	%	u milionima PLN	%
AEGON	834,4	5,59	9.034,8	4,0
Allianz Polska	448,5	3,0	6.530,3	2,9
Amplico	1.135,7	7,6	17.118,1	7,8
Aviva	2.786,2	18,7	52.726,1	23,9
AXA	983,9	6,6	12.769,9	5,7
Generali	788,0	5,3	10.430,7	4,7
ING	2.929,8	19,6	53.780,2	24,3
Nordea	868,5	5,8	9.254,5	4,2
Pekao	349,5	2,3	3.388,9	1,6
PKO BP Bankowy	468,3	3,1	6.539,2	3,0
Pocztynion	518,1	3,5	4.240,9	1,9
POLSAT	311,1	2,1	2.039,5	0,9
PZU Złota Jesien	2.193,5	14,7	30.512,5	13,8
Warta	315,4	2,1	3.096,0	1,4
Ukupno	14.930,9	100,0	221.461,6	100,0

Izvor: Godišnji bilten KNF, Penzionni fondovi 4/2010.

Članovi takođe mogu da pređu iz jednog penzionog fonda u drugi. Tokom 2008. godine 362,000 ljudi prešlo je iz jednog fonda u drugi i 460 miliona PLN prebačeno je iz fonda u fond.

OPF naplaćuju dve vrste taksi: administrativnu taksu na mesečne doprinose i taksu za upravljanje kapitalom koja se plaća na akumulirani kapital. Obe takse su smanjene kao odgovor na konstantne kritike penzionih fondova i kompanija od početka ekonomske krize 2008. godine. Stopa maksimalne administrativne takse u početku je bila fiksirana na 10 procenata, ali je 1. januara 2010. godine smanjena na 2,5 procenata. Taksa za upravljanje kapitalom u početku je iznosila 0,05 procenata mesečno (0,6 procenata godišnje) ali se sada primenjuje u skladu sa neto vrednošću sredstava, kao što stoji u tabeli 6.13.

Tabela 6.13

Mesečne takse za upravljanje kapitalom od 1. januara 2010. godine

Neto vrednost sredstava (u milionima PLN)		Mesečna taksa
Više od	Do	
	8.000	0,045%
8.000	20.000	3,6 miliona PLN + 0,04% viška iznad 8.000 miliona PLN
20.000	35.000	8,4 miliona PLN + 0,032% viška iznad 20.000 miliona PLN
35.000	45.000	13,2 miliona PLN + 0,023% viška iznad 35.000 miliona PLN
45.000		15,5 miliona PLN

Izvor: <http://www.igte.com.pl>.

Postoji i taksa koja zavisi od uspeha fonda. Fond koji je postigao najvišu stopu prinosa u prethodnoj godini može da naplati 0,005 procenata vrednosti sredstava mesečno. Sa druge strane, fond koji obezbeđuje najnižu stopu prinosa ne sme da naplati ovu taksu. Ostali fondovi mogu da naplate ovu taksu u skladu sa svojim uspehom na tržištu kapitala.

Trenutno Otvorene penzione fondove nadzire Poljska komisija za finansijski nadzor (Komisja Nadzoru Finansowego, KNF), koja je preuzela odgovornost nadzora od Komisije za nadzor penzionih i fondova osiguranja (Komisji Nadzoru Ubezpieczen i Funduszy Emerytalnych). KNF nadgleda rad banaka, institucija elektronskog novca i tržišta kapitala, osiguranja i penzija. Nadzor finansijskog tržišta, u koje spadaju i penzioni fondovi, preduzima se kako bi se osigurala stabilnost, sigurnost, transparentnost i zaštita interesa učesnika na tržištu. Aktivnosti KNF nadgleda Predsednik Saveta ministara.

Penzione fondove nadzire Odeljenje za nadgledanje penzionih investicija (Departament Nadzoru Inwestycji Emerytalnych) u Sektoru za nadgledanje osiguranja i penzija u KNF. U Zadatke odeljenja pored ostalih spadaju:

- nadgledanje rada određenih institucija za potrebe javnog informisanja i izveštavanja;
- nadgledanje rada, finansiranja i investicija određenih institucija, odlučivanje o tome da li se oni pridržavaju ograničenja za investiranje i ocenjivanje njihovih finansijskih instrumenata, i
- određivanje ponderisanog proseka i minimalne propisane stope prinosa Otvorenih penzionih fondova.

6.4.2. Učinak investicija

Postoje strogi propisi koji se odnose na investicione instrumente i učinak investicija. Propisi postoje kako bi zaštitili nadoknade i penzije članova penzionih fondova.

Ne postoje ograničenja na investicije plasirane u trezorske zapise i obveznice. OPF može da uloži do 40 procenata svojih sredstava u akcije i do 20 procenata u depozite u bankama u poljskoj nacionalnoj valuti. OPF ne smeju da ulože više od 5 procenata vrednosti svojih sredstava na stranim tržištima. Takođe, OPF ne smeju da ulažu u nekretnine, hartije od vrednosti penzionih kompanija ili derivate.

OPF su obavezni da obezbede barem minimalnu stopu prinosa. Minimalna stopa prinosa postavlja se ili na 50 procenata stope prinosa ili na 4 procenta manje od prosečne stope prinosa, koja god od ove dve vrednosti bila niža.

Tabela 6.14 predstavlja ukupnu aktivu investiranu u OPF putem investicionih instrumenata. Veliki deo investicionog portfolia sastoji se od obveznica. Kao što se može videti iz tabele, došlo je do značajnog rasta broja akcija u vlasništvu tokom 2009. godine kao odgovor na pad finansijskih tržišta 2008. godine, a iste godine zabeležen je mnogo manji rast broja obveznica.

Tabela 6.14 Investicioni portfolio Otvorenih penzionih fondova 2008–2009. godine					
Vrsta investicionog instrumenta	Vrednost (u hiljadama PLN)		Rast (%)	Udeo (%)	
	31.12.2008	31.12.2009	2009/2008	31.12.2008	31.12.2009
Obveznice	103.785.879	119.230.366	14,9	75,1	66,6
Akcije kompanija prijavljenih na berzama	29.636.191	54.305.506	83,2	21,4	30,3
Depoziti banaka i hartije od vrednosti	3.047.466	3.849.236	26,3	2,2	2,2
Trezorski zapisi	592.371	455.544	–23,1	0,4	0,3
NFI akcije	238.895	325.866	36,4	0,2	0,2
Druge investicije	904.921	873.337	–3,5	0,7	0,5
Ukupan investicioni portfolio	138.205.723	179.039.855	29,6	100,0	100,0

Izvor: Bilten FSA, Tržište OPF 2009. godine.

O deregulaciji ulaganja govorilo se mnogo godina, posebno na temu ograničenja na ulaganja u akcije i strane hartije od vrednosti. Različiti predlozi su izneti u različitim ekonomskim situacijama. Tokom perioda visokih stopa prinosa na berzama predloženo je da se ukloni ograničenje na ulaganje u akcije, i obrnuto – tokom ekonomske krize predloženo je da se ulaganja na berzi ograniče ili u potpunosti zabrane.

OPF su tokom nekoliko godina zahtevali da se dozvoli viši nivo stranih ulaganja. Tokom 2009. godine Privredna komora penzionih udruženja, koja zastupa interese OPF, predložila je postepeno povećanje nivoa ograničenja za strane investicije sa 5 na 10 procenata 2010. godine, 15 procenata 2012. godine, 20 procenata 2014. godine i 30 procenata od 2015. godine i na dalje. Trebalo bi uvideti i to da OPF nikada nisu probili limit od 5 procenata. Tokom 2009. godine samo 0,82 procenata vrednosti sredstava OPF bilo je investirano u inostranstvu.

Tabela 6.15 sadrži stvarne stope prinosa penzija iz prvog i drugog stuba od 2000. do 2008. godine. Ovi podaci ukazuju na veću fluktuaciju stope prinosa u drugom stubu, posebno u godinama koje su bile pod uticajem svetske finansijske krize.

Tabela 6.15

Stvarne stope prinosa u prvom i drugom stubu penzijskog sistema od 2000. do 2008. (u procentima)

Godina	Prvi stub	Drugi stub	Mešoviti sistem
2000	4,42	6,63	5,21
2001	3,07	1,96	2,67
2002	1,24	14,53	5,99
2003	0,34	9,11	3,48
2004	– 0,40	9,77	3,23
2005	4,87	14,25	8,22
2006	5,32	14,69	8,67
2007	8,46	2,16	6,21
2008	12,82	–16,72	2,27

Izvor: Otto W., Założenia reformy emerytalnej z 1999 roku (Przełpawke za pensjonu reformu). Izveštaj o trziszu OPF, septembar 2009. tabela 1.

Po novom zakonu, svaki OPF mora da izračuna trogodišnju prosečnu stopu prinosa svakog semestra. Do 2004. godine morao je da se računa i dvogodišnji prosek u svakom kvartalu. Tabela 6.16 upoređuje trogodišnje prosečne stope prinosa OPF za period od marta 2006. do marta 2009. godine i od septembra 2006. do septembra 2009. godine.

Tabela 6.16

Stope prinosa Otvorenih penzionih fondova u različitim periodima (%)

Otvoreni penzioni fond	od 31.03.2006. do 31.03.2009.	od 29.09.2006. do 30.09.2009.
AEGON	– 2,227	8,354
Allianz Polska	– 0,045	9,536
Amplico	–1,932	9,801
Aviva	– 4,766	6,075
AXA	– 1,060	10,025
Generali	– 0,245	10,385
ING	– 4,628	6,138
Nordea	– 2,202	6,766
Pekao	– 0,755	8,541
PKO BP Bankowy	– 4,257	6,680
Pocztalio	– 2,828	7,966
POLSAT	– 4,080	7,246
PZU Złota Jesien	– 2,911	8,489
WARTA	– 5,544	5,369
Ponderisani prosek	– 2,930	7,909
Minimalna propisana stopa prinosa	– 6,930	3,909

Izvor: Godišnji bilten. Trziszta OPF 2009., i deo, tabela 2.

Poređenje trogodišnjih prosečnih stopa prinosa jasno ilustruje uticaj finansijske krize 2008. godine na učinak investicija penzionih fondova. Svaki penzioni fond imao je negativnu stopu prinosa do početka 2009. godine. Ponderisani prosek je bio negativan i minimalna propisana stopa prinosa bila je negativnih 6,93 procenata. Ipak, zbog brzog oporavka od krize ukupne investicione performanse penzionih fondova postale su pozitivne krajem 2009. godine.

Takav razvoj događaja podgrejao je diskusiju o razvrstavanju portfolija penzionih fondova prema starosnim grupama, gde je predloženo da se manje rizični portfoliji koriste kod lica koja se bliže starosnoj granici za penzionisanje.

Tabela 6.17				
Račun dobiti i gubitka Otvorenih penzionih fondova 2008-2009. godine				
Specifikacija	Vrednost (u hiljadama PLN)		Razlika	Povećanje 2009/2008 (%)
	2008.	2009.		
Operativni prihod	6.008.779	6.535.477	526.698	8,8
Operativni trošak	653.637	735.500	81.863	12,5
Rezultat investicija	5.355.142	5.799.978	444.836	8,3
Ostvarena i neostvarena dobit (gubitak)	– 25.881.508	14.859.947	40.741.455	
Rezultat rada	– 20.526.365	20.659.925	41.186.290	

Izvor: Godišnji bilten, Tržišta OPF 2009. godine, Pregled tržišta, Tabela 5.

6.4.3. Makroekonomski uticaji

Do sada nije bilo dubljih istraživanja o stvarnom uticaju penzionih fondova na privredu Poljske. Mnogi eksperti tvrde da su penzioni fondovi imali pozitivan uticaj na štednju i, kao posledicu toga, na privredni rast. Ipak, taj odnos bi morao da se detaljnije ispita pre nego što se izvuku konkretni zaključci.

Otvoreni penzioni fondovi mobilisali su značajan iznos finansijskih sredstava. Ukupna aktiva investirana u OPF jednaka je 10,8 procenata BDP-a 2008. godine i 13,4 procenata BDP-a 2009. godine.¹⁸ Imajući u vidu slabu sklonost štednji u Poljskoj u prošlosti, obavezna štednja koju su inicirali OPF pomaže u uvećanju ukupne štednje u privredi. OPF su takođe doprineli razvoju tržišta rada. Krajem 2008. godine resursi OPF iznosili su 11 procenata kapitalizacije svih kompanija u Poljskoj. Takođe je rečeno da OPF deluju kao faktori stabilizacije na tržištu kapitala.

6.4.4. Otvorena pitanja u fazi isplate

Kada je uveden penzijski sistem sa dva stuba još uvek nije bio određen metod isplate nadoknada od strane OPF. Prema planu primene (napravljenom 14. septembra 2007. godine) trebalo je da se uspostave nove privatne penzijske osiguravajuće kuće kako bi obezbedila pojedinačna životna osiguranja, zajednička životna osiguranja i životna osiguranja sa garantovanim periodom. Te kompanije trebalo je da budu

18 Centralni zavod za statistiku. "Statistički godišnjak Poljske, 2010", Tabele 33 (str. 534) i 9 (str. 574).

uspostavljene pre 2009. godine, kada se očekivalo da budu raspodeljene prve isplate penzija iz sistema sa drugim stubom, i to relativno malom broju žena rođenim 1949. godine koje su se priključile tom novom sistemu.

Ipak, nije došlo na vreme do neophodnih aktivnosti i to iz dva razloga: prvo, zato što uspostavljanje kompanija za penzijsko osiguranje nije privuklo dovoljno pažnje zakonodavaca (jer se smatralo da je pitanje isplata nevažna tehnička stvar) i drugo, zato što su različite institucije prisutne na tržištu pokušavale da preuzmu funkciju isplata od Otvorenih penzionih fondova i osiguravajućih društava, što je dodatno politički zakomplikovalo situaciju.

U međuvremenu, posebna nadoknada koja je nazvana periodično-kapitalno finansiranom penzijom, uvedena je 2009. godine kako bi se obezbedile penzije za žene starosti od 60 do 65 godina. Periodično-finansirana penzija plaćana je ženama koje su stekle pravo na starosnu penziju po novim pravilima.

Iznos periodično-kapitalno finansiranih penzija računa se na sličan način kao iznos starosne penzije u prvom stubu. Određuje se podelom ostatka prikupljenog na računu člana Otvorenog penzionog fonda trenutnim očekivanim trajanjem života u trenutku penzionisanja. Ako je konačni ostatak na računu člana Otvorenog penzionog fonda više od 20 puta veći od nadoknade za negu i pomoć¹⁹, onda će OPF isplatiti penziju svom članu. Ako je iznos niži od pomenutog nivoa OPF će prebaciti ostatak novca sa računa svog člana u starosni penzion fond ZUS i ZUS će onda isplaćivati penziju. Pravo na periodično – kapitalno finansiranu penziju će isteći kada penzioner dostigne 65 godina starosti ili kada se iscrpu sredstva sa njegovog računa u OPF.

ZUS tako već deluje kao isplatilac periodičnih penzija i u tom smislu treba izneti dve primedbe. Prvo, ZUS ne naplaćuje nikakve takse za raspodelu periodičnih penzija. Malo je verovatno da nova institucija za isplatu penzija neće naplaćivati nijednu taksu na finansijska sredstva koja su akumulirana na individualnim penzionim računima. Drugo, isti metod usklađivanja penzija koji je korišćen za druge penzijske nadoknade sada se koristi za periodične penzije, čak i ako je pre toga utvrđeno da bi usklađivanje u drugom stubu trebalo da bude povezano sa tržištem kapitala.

U avgustu 2010. godine periodične penzije primilo je samo 465 lica od ukupnog broja od 4.995.000 penzionera. Ukupan iznos ovih isplata bio je 36.000 PLN, i prosečna mesečna nadoknada iznosila je 78 PLN.

Periodična penzija je jasan rezultat odlaganja važnih odluka koje se tiču primene penzione reforme iz 1999. godine. Uvođenje periodične penzije kao prolazne nadoknade u poslednjem trenutku kvari transparentnost sistema i stvara nesigurnost za zainteresovane strane.

Prijavljeno je da Vlada sada razmatra stvaranje centralne javne institucije koja će upravljati isplatom nadoknada iz drugog stuba uz razumne operativne troškove. O načinu isplate mora da bude donešena odluka do 2014. godine, kada će radnici rođeni 1949. godine dostići starost od 65 godina i početi da primaju nadoknade iz kapitalno finansiranog penzionog stuba.

---

19 U martu 2009. godine, iznos od 20 puta nadoknade za negu je bio jednak 3,462 PLN.

6.4.5. Dobrovoljna štednja i strukovne penzije

Posle uvođenja penzijskog sistema sa tri stuba uspostavljene su dve vrste dodatnih penzionih programa uz učešće Vlade.

Strukovni penzioni programi (OPP) predstavljaju kolektivno finansirane penzione planove koji mogu da budu uobličeni kao penzioni fondovi, investicioni fondovi, grupno životno osiguranje ili sistemi kojima upravlja strani menadžer. Oni mogu da budu uspostavljeni na dobrovoljnoj bazi od strane poslodavaca. Osnovne doprinose plaćaju poslodavci, a dodatne doprinose mogu da uplate zaposleni. Osnovni doprinosi ne smeju da pređu nivo od 7 procenata bruto zarade zaposlenog i izuzeti su iz uplata doprinosa za socijalno osiguranje. Bilo koji dodatni doprinosi koji se uplaćuju bivaju oduzeti iz bruto zarade zaposlenog. Uplate se vrše na zahtev člana kada on dostigne 60 godina starosti i mogu da budu izvršene odjednom ili u ratama. Nadoknade su oslobođene poreza.

Do 2008. godine više od 1.100 poslodavaca uspostavilo je OPP. Trenutno OPP imaju više od 300.000 članova i upravljaju sa više od 5 miliona PLN. Samo u 2009. godini ukupna aktiva kojom su upravljali OPP povećana je za skoro 40 procenata zbog oporavka finansijskih tržišta posle krize 2008. godine. Nedavne projekcije pokazuju postepeniji rast sredstava na dugi rok.

Individualni penzionerski računi (IRA) su takođe bili uspostavljeni po zakonu od 20. aprila 2004. godine koji se tiče njihovog uspostavljanja. IRA može da otvori ovlašćena finansijska institucija i bilo koji prihod koji bi bio zarađen od ovih investicija izuet je od poreza na lični dohodak (tzv. "Belkin porez"). Godišnje uplate u IRA račun ne smeju da budu veće od trostruke prosečne mesečne zarade u toj godini, imajući na umu da je pre 2008. godine maksimalna godišnja uplata bila ograničena na iznos 1,5 puta veći od prosečne mesečne zarade. Akumulirani ostatak može da bude povučen onda kada vlasnik računa dostigne 60 godina starosti.

2010. godine bilo je 792.500 vlasnika računa, broj koji je opao za više od 2 procenta od prethodne godine. Ukupna vrednost sredstava koja su se nalazila u IRA iznosila je 2,7 milijardi PLN na kraju 2010. godine, što je predstavljalo rast od 24 procenta od prethodne godine²⁰. Iako članovi OPP imaju opciju da prebace svoju aktivu u IRA skorašnji trendovi pokazuju da članstvo u IRA opada.

Do sada broj članova u OPP i IRA nije bio značajno veliki. Često se razgovara o razlozima takvog stanja. Čini se da ljudi nisu u potpunosti svesni opadanja vrednosti javne penzije koje će se nastaviti i u budućnosti. Takođe postoji i slaba sklonost štednji u Poljskom društvu, koja se može pripisati niskim prihodima ili lošim potrošačkim odlukama koje prvenstvo daju današnjoj potrošnji u odnosu na veću potrošnju u budućnosti. Slabi finansijski motivi takođe odvraćaju ljude od štednje.

20 Kancelarija Komisije za finansijski nadzor. 2011. "Individualni penzioni računi u 2010".

6.5. Troškovi i finansiranje

6.5.1. Stope doprinosa

Stopa doprinosa za starosne penzije je trenutno 19,52 procenata i deli se ravnomerno između poslodavaca i zaposlenih. Osnovica za doprinose ograničena je na nivo od iznosa 2,5 prosečne mesečne zarade²¹. Od ukupnog iznosa doprinosa 12,22 procenta se prebacuje u fond za socijalno osiguranje kojim administrira ZUS (0,35 procenata od toga se prenosi u Fond za demografsku rezervu unutar ZUS-a), i 7,3 procenata se prebacuje u drugi stub²². ZUS prikuplja ukupan iznos doprinosa od poslodavaca i onda dopunjava doprinose u drugom stubu u odgovarajućem Otvorenom penzijskom fondu po izboru osiguranika.

Stopa doprinosa u drugim sistemima socijalnog osiguranja iznosi 6 procenata²³ za invalidske i porodične penzije, 2,45 procenata za osiguranje od oboljenja i između 0,67 i 3,33 procenata (u zavisnosti od rizika) za nezgode na radu.

Vlada ne plaća propisane doprinose za socijalno osiguranje. Ipak, Vlada je značajno uključena u finansiranje penzijskog sistema kroz subvencije. Subvencije Vlade pokrivaju deficit u fondu socijalnog osiguranja, isplatu minimalnih penzija i garantuju minimalnu stopu prinosa u Otvorenim penzionim fondovima.

6.5.2. Poslovanje fonda

Tabela 6.18 upoređuje prihod od doprinosa²⁴ sa penzijskim nadoknadama i administrativnim troškovima od 2000. do 2009. godine. Iz tabele se vidi da se velika većina deficita odnosi na starosne penzije i da nivo ukupnog deficita raste. Deficit je značajno porastao od 2007. godine kao rezultat smanjenja stope doprinosa za osiguranje od invaliditeta. Subvencija koja nastaje prebacivanjem 7,3 procenata doprinosa u OPF je značajna, iako se njen udeo u ukupnoj državnoj subvenciji smanjuje.

21 Određena gornja granica osnovice za doprinose bila je jednaka 7,865 PLN u 2010. godini.

22 Na osnovu amandmana iz 2011. godine, smanjena stopa doprinosa će se primenjivati u drugom stubu penzijskog sistema od 2011. do 2017. godine.

23 Stopa doprinosa za invalidsko i porodično osiguranje je 6 procenata od 2008. godine. Bila je 10 procenata u 2007. godini, a pre toga 13 procenata.

24 Prihod od doprinosa se odnosi na doprinose prebačene u Fond socijalnog osiguranja, ne uključujući doprinose preusmerene u Otvorene penzione fondove.

Tabela 6.18
Doprinosi i troškovi Fonda za socijalno osiguranje od 2000. do 2009. godine (u milionima PLN)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
(1) Doprinosi										
Za starosne penzije	28.862	33.823	31.604	34.515	34.705	35.937	39.032	45.064	47.019	46.897
Za invalidske penzije	29.376	28.571	28.859	28.273	30.040	32.161	31.929	32.871	22.044	22.403
Za oboljenja	4.192	4.670	4.954	4.614	4.968	5.212	5.402	6.078	7.669	10.545
Za nezgode na radu	2.622	2.592	2.334	2.324	3.679	4.116	4.185	4.386	4.915	5.456
Ukupno	65.051	69.656	67.751	69.726	73.392	77.426	80.548	88.399	81.647	85.301
(2) Troškovi										
Za starosne penzije	40.338	46.142	48.979	52.942	58.007	61.017	69.162	73.698	84.121	95.343
Za invalidske penzije	33.454	37.149	37.319	37.970	37.416	37.265	37.231	34.115	35.992	37.780
Za oboljenja	4.221	4.716	4.931	4.912	4.749	4.950	5.165	5.826	7.349	9.822
Za nezgode na radu	3.765	4.101	4.189	4.250	4.209	4.166	4.352	4.375	4.718	4.951
Administracija	2.734	2.835	2.785	1.850	2.844	3.326	3.016	3.138	3.349	
Ostalo	1.173	1.208	632	283	343	352	309	223	119	
Ukupno	85.684	96.151	98.834	102.207	107.568	111.076	119.235	121.375	135.648	147.896
(3) Bilans: (1) – (2)										
Za starosne penzije	-11.475	-12.319	-17.375	-18.427	-23.302	-25.080	-30.130	-28.634	-37.102	-48.446
Za invalidske penzije	-4.078	-8.579	-8.460	-9.697	-7.376	-5.104	-5.302	-1.244	-13.948	-15.377
Za oboljenja	-29	-46	23	-298	219	262	237	252	320	723
Za nezgode na radu	-1.143	-1.509	-1.854	-1.926	-530	-50	-167	11	197	505
Ukupno	-20.633	-26.495	-31.083	-32.481	-34.176	-33.650	-38.687	-32.976	-54.001	-62.595
(3) Pokrivenost: (1)/(2)										
Za starosne penzije	71,6%	73,3%	64,5%	65,2%	59,8%	58,9%	56,4%	61,1%	55,9%	49,2%
Za invalidske penzije	87,8%	76,9%	77,3%	74,5%	80,3%	86,3%	85,8%	96,4%	61,2%	59,3%
Za oboljenja	99,3%	99,0%	100,5%	93,9%	104,6%	105,3%	104,6%	104,3%	104,4%	107,4%
Za nezgode na radu	69,6%	63,2%	55,7%	54,7%	87,4%	98,8%	96,2%	100,3%	104,2%	110,2%
Ukupno (1) – (2)	75,9%	72,4%	68,6%	68,2%	68,2%	69,7%	67,6%	72,8%	60,2%	57,7%

Izvor: Statistički godišnjak socijalnog osiguranja, Tabele 3 (str. 13) i 1 (str. 11) izdanja iz 2007. godine, i Tabele 2 (str. 12) i 1 (str. 11) izdanja iz 2009. godine.

6.5.3. Buduće projekcije

Tabela 6.19 predstavlja stopu starosne zavisnosti, definisanu kao odnos stanovništva starosti 65 godina i više, prema onima starosti između 19 i 64 godine, na osnovu projekcije stanovništva od 2010. do 2035. godine. Očekuje se da stopa starosne zavisnosti naglo poraste od 2015. do 2025. godine, dostižući 27,8 procenata do 2035. godine.

Tabela 6.19 Projektovana stopa starosne zavisnosti 2010 – 2035. godine						
	2010	2015	2020	2025	2030	2035
Starosna grupa od 19 do 64 godine (1) (u hiljadama)	36.310	34.904	33.196	31.729	30.986	30.052
Starosna grupa preko 65 godina (2) (u hiljadama)	5.153	5.929	6.954	7.844	8.195	8.358
Starosna stopa zavisnosti (2) / (1)	14,2%	16,9%	20,9%	24,7%	26,4%	27,8%

Izvor: Izračunavanja autora na osnovu Demografskog godišnjaka Poljske, Varšava 2010. godine, Tabela 34.

Tabela 6.20 predstavlja doprinose i troškove starosnih penzionih fondova od 2011. do 2035. godine. 2011. godine doprinosi bi trebalo da pokriju 46 procenata troškova, ali ta stopa pokrivenosti bi trebalo da se smanji između 2020. i 2025. godine, uz blagi oporavak do 2035. godine.

Tabela 6.20 Projektovani doprinosi i troškovi starosnih penzionih fondova od 2011-2035. godine					
Indikatori	2011	2015	2020	2025	2035
Doprinosi (1) (u milionima PLN)	48.284	57.587	67.380	78.103	106.153
Troškovi (2) (u milionima PLN)	104.952	124.499	173.728	216.256	264.266
Razlika (1) – (2) u milionima PLN)	–56.668	–66.157	–106.348	–138.153	–158.113
Udeo (1) / (2)	46,0%	46,2%	38,7%	36,1%	40,1%

Izvor: ZUS, 2010. "Projekcija prihoda i troškova starosnog penzionog fonda do 2060. godine".

6.6. Socijalni dijalog u penzionoj reformi

6.6.1. Upravljanje penzijskim sistemom

Upravni odbor je odgovoran za finansijsko i administrativno upravljanje ZUS-om. Upravni odbor ZUS-a sastoji se od Predsednika i dva do četiri člana Odbora, koji se obično nazivaju zamenicima predsednika. Predsednika ZUS-a imenuje Premijer na predlog Ministra rada i socijalne politike, a druge članove Upravnog odbora imenuje Nadzorni odbor ZUS-a na zahtev Predsednika.

Članove Nadzornog odbora ZUS-a imenuje Premijer sa mandatom od pet godina i oni su izabrani tako da predstavljaju socijalne partnere. Sastav Odbora određuju sledeća pravila:

- Četiri člana (uključujući Predsednika) imenovana su na predlog Ministra rada i socijalne politike uz saglasnost Ministarstva finansija.
- Jedan član je imenovan za poslodavačke organizacije i jedan za organizacije radnika, na predlog njihovih predstavnika u skladu sa Zakonom o tripartitnoj komisiji za socio-ekonomska pitanja i pokrajinskoj komisiji za socijalni dijalog od 6. jula 2001. godine.
- Jedan član je imenovan na predlog organizacije penzionera.

Zakon o socijalnom osiguranju preneo je sledeće zadatke na Nadzorni odbor ZUS-a:

- da imenuje i razrešava dužnosti članove Upravnog odbora ZUS-a na zahtev Predsednika ZUS-a;
- da odredi nivo nadoknada za članove Odbora (ne računajući Predsednika ZUS-a);
- da usvaja propise o radu Upravnog odbora ZUS-a;
- da sprovodi periodičnu procenu rada Upravnog odbora ZUS-a;
- da odobrava godišnji finansijski plan ZUS-a i izveštaj o njegovoj primeni;
- da odobrava godišnji izveštaj o radu ZUS-a;
- da daje svoje mišljenje o finansijskom planu Fonda za demografsku rezervu i o izveštaju o radu tog Fonda;
- da daje svoje mišljenje o pripremi pravnih akata u oblasti socijalnog osiguranja i priprema predloge u tom smislu;
- da daje svoje mišljenje o imenovanju i raspuštanju Generalnog nadzornog inspektora ZUS-a.

6.6.2. Proces penzione reforme iz 1999. godine

Na uspeh penzione reforme iz 1999. godine uticali su ekonomski, politički i institucionalni faktori.

Promene koje su napravljene u penzijskom sistemu u ranim devedesetim godinama dovele su do previsokih troškova za penzije. Političari i eksperti tražili su pragmatična rešenja za tu situaciju. Postojala je preka potreba ne samo da se smanje izdaci za penzije, nego i da se razvije domaće tržište kapitala. U periodu privredne tranzicije postojala je snažna podrška privatizaciji i dogodile su se druge promene koje su olakšavale tranziciju države u pravcu stvaranja tržišne privrede. Zato je uspostavljanje zasebnih opunomoćenih institucija za penzionu reformu bilo važno za unapređenje procesa reforme penzija. Penzioni fondovi i penziona društva takođe su postali nove zainteresovane strane i intenzivno su lobirali za reforme.

Prevashodni cilj predloga reformi bio je da smanje izdatke za penzije. Ipak, uzeta su u obzir i dodatna ekonomska pitanja, posebno razvoj tržišta kapitala i obezbeđivanje boljih motiva za tržište rada. Mnogi ekonomisti zauzeli su stav da bi kapitalno finansiran penzijski sistem pomogao da se dosegnu ti ciljevi.

Ključne zainteresovane strane bile su dobro obaveštene o međunarodnim iskustvima u penzionim reformama, posebno u čileanskom penzijskom sistemu. Neke međunarodne organizacije, posebno

Svetska banka, predlagali su uvođenje kapitalno finansiranog stuba penzijskog sistema. Publikacija Svetske banke, "Izbegavanje starosne krize", poslužila je kao važna referenca za diskusije o penzionoj politici na temu uvođenja penzijskog sistema sa tri stuba u kojem bi se nalazio i obavezno kapitalno finansiran stub.

Zanimljivo je primetiti da je penzionu reformu u Poljskoj inicirala levičarska Vlada a da je kasnije nastavila i završila desno orjentisana Vlada. To je uticalo na uspostavljanje nacionalnog konsenzusa među raznim političkim grupama, mada ga nije bilo lako postići, o neophodnosti jasnog definisanja budućnosti penzijskog sistema.

Pored Vlade, sindikat "Solidarnost" snažno je podržao reformu i čak pripremio sopstveni projekat sa kapitalno finansiranim stubom.

Penzionoj reformi u Poljskoj 1999. godine prethodilo je nekoliko reformskih predloga koji su takođe pominjali uvođenje kapitalno finansiranog stuba i formule sa definisanim doprinosima, mada u donekle različitim verzijama. Ti raniji predlozi nikada nisu usvojeni, ipak, uglavnom zbog protivljenja institucija i ekspertske grupe. Ta iskustva ubedila su Vladu da penziona reforma mora da se izvede mudro ako se želi njen uspeh. Zato je imenovan Punomoćnik Vlade za reformu socijalne sigurnosti kao institucija zasebna od ostalih vladinih tela.

Punomoćnik je dobio posebno ovlašćenje i mandat da se usredsredi na penzionu reformu. Njegov rad praćen je kampanjom podrške planiranoj reformi.

Izveštaj pod naslovom "Sigurnost kroz diverzifikaciju", objavljen 1997. godine, odigrao je ključnu ulogu u obaveštavanju i promovisanju novog penzijskog sistema. On analizira različite rizike koji su vezani za penzijske sisteme tekućeg finansiranja (PAYG) i kapitalno finansirane penzijske sisteme, i opisuje glavne elemente strukture i funkcionisanja novog sistema. On takođe nosi poruku da će se sigurnost prihoda penzionera popraviti diverzifikacijom načina finansiranja.

Stopa zamene, izračunata pod prilično optimističnim pretpostavkama, u početku je trebalo da bude veća od 50 procenata. Naglašeno je u već pomenutom izveštaju i tokom promotivne kampanje da će nova penziona formula proizvesti značajno veću stopu zamene sa dužim trajanjem radne aktivnosti i odloženim penzionisanjem.

Takođe se smatralo da bi aktuarska penziona formula mogla da jače motiviše radnike da ostanu duže na tržištu rada kako bi dobili veće penzije. Ipak, formula jedino utiče na ponašanje radnika; na odluke poslodavaca uticali su drugi faktori. Uticaj formule na tržište rada je u tom smislu ograničen, s obzirom na to da poslodavci takođe igraju odlučujuću ulogu na tržištu rada.

Prema istraživanju javnog mnjenja sprovedenog 1997. godine, poljski narod kritikovao je postojeći penzijski sistem, zbog njegove netransparentnosti i nije obezbedio penzionerima sigurnost, te je tražio opšte promene. Taj izraz javne volje pojasnio je da je poljski narod više sklon kapitalno finansiranim penzijama i individualizovanim nadoknadama sa malim redistributivnim udelom. Planeri reforme odgovorili su da je njihov program usmeren upravo na ta pitanja: individualizaciju, finansiranje i obezbeđivanje sigurnosti.

Uspostavljanje Otvorenih penzionih fondova, koje se dogodilo 1997. godine pre usvajanja novog zakona, načinilo je od OPF *fait accompli* u planiranoj reformi. Kompanije koje su upravljale penzionim fondovima organizovale su promotivnu kampanju koja je naglasila izdašnu sliku života u penziji kao rezultata učlanjenja u fondove. U post-komunističkoj Poljskoj ta kampanja, koja je reklamirala da tržište kapitala donosi mnogo više stope prinosa nego sistem tekućeg finansiranja (pay-as-you-go system), bila je veoma privlačna jer je pothranjivala opšte ubeđenje da je privatna akumulacija finansijskih sredstava izvorno bolja od javnog upravljanja fondovima. Istovremeno, Vlada nije podržavala kampanju, ali je nije ni ometala.

Proces reforme sistema u praksi se ticao samo faze akumulacije. Faza isplate nadoknada trebalo je da se odredi kasnije, zajedno sa reformom invalidskih penzija. To je takođe olakšalo i ubrzalo proces.

6.7. Zaključak – nedavne reforme

Od ekonomske krize kapitalno finansiran penzijski sistem došao je pod udar opšte kritike, mada kriza nije imala trajniji uticaj na dugoročnu solventnost penzijskog sistema. Mnoga pitanja o kojima se diskutovalo prethodnih godina vratila su se na javnu raspravu sa još većim intenzitetom. Neke primedbe bile su usmerene samo na modifikaciju pojedinih karakteristika sistema, dok su druge zahtevale suštinsku reformu.

Predložene modifikacije obuhvatile su:

- dalje smanjenje upravnih i administrativnih taksi;
- uvođenje višestrukih penzionih fondova prema nivoima izloženosti riziku, od suštinske važnosti za održavanje drugog stuba penzijskog sistema u postojećem obliku; i
- uključivanje poljoprivrednika i posebnih grupa radnika (rudara, službenika u uniformi, sudija i javnih tužilaca) u fond zaposlenih, sa namerom da se stvori objedinjeni penzioni fond koji bi umanjio ukupne izdatke za penzije i stvorio ujednačene motive unutar sistema.

Predlozi za fundamentalnu reformu obuhvatili su:

- opciono učešće u drugom stubu; i
- smanjenje drugog stuba.

U određenom periodu Vlada se nije jasno izjašnjavala o pravcu kojim bi penziona reforma trebalo da krene. U jednom trenutku Premijer je naglasio da neće biti značajnijih promena u sistemu. Ipak, Ministar rada i socijalne politike podržao je uvođenje fundamentalnih promena zbog brige o zaštiti penzionera. Ministar finansija takođe je podržao uvođenje promena u cilju smanjenja javnog deficita.

Kada je namera Vlade da uvede suštinske promene postala jasna početkom 2011. godine formirala se snažna opozicija protiv predloženih promena. Političari koji su bili uključeni u reformu iz 1999. godine, neki ekonomisti, predstavnici udruženja poslodavaca i sindikata, i pravnici ukazali su na razna nedostatke u novoj predloženoj reformi.

Posle duge i intenzivne debate Parlament je usvojio zakon krajem marta 2011. godine koji je stupio na snagu 1. maja 2011. godine. Glavne karakteristike reforme bile su:

- Do 2012. godine stopa doprinosa u drugom stubu biće smanjena sa 7,3 na 2,3 procenta. Razlika od 5 procenata (koja odgovara iznosu od 1 procenta BDP) biće prebačena u prvi stub kako bi se finansirao deficit u Državnom penzionom fondu;
- Doprinos od 5 procenata biće registrovan na posebnim odvojenim individualnim računima u ZUS-u. Bilansi na posebnim individualnim računima biće usklađeni sa rastom nominalnog BDP-a u proteklih pet godina (pod uslovom da taj rast nije bio negativan);
- Stopa doprinosa u drugom stubu biće povećana sa 2,8 procenata 2013. godine na 3,1 procenat 2014. godine, 3,3 procenata 2015. godine i 3,5 procenata 2017. U skladu s tim dodatna stopa doprinosa u prvom stubu smanjiće se sa 5 na 3,8 procenata;
- Bilansi na posebnim individualnim računima mogu da se nasleđuju na isti način kao i oni u Otvorenim penzionim fondovima;
- Počev od 2012. godine doprinosi uplaćeni na Pojedinačne penzione račune (program dobrovoljne dodatne štednje) biće oduzeti od poreske osnovice u iznosu od 4 procenta poreske osnovice. Ipak, isplate sa tih računa biće oporezivane;
- S obzirom na to da Otvoreni penzioni fondovi drugog stuba primaju manje doprinose, gornja granica za njihovo moguće investiranje u akcije biće povećana. Trenutno ograničenje od 40 procenata ukupnih sredstava fonda postepeno će se povećavati do 62 procenta do 2020. godine, sa idejom da u budućnosti dostignu nivo od 90 procenata;
- Od 2012. godine pa na dalje penzioni fondovi neće moći da obavljaju akvizicije na tržištu.

Poljski penzijski sistem prošao je kroz mnoge promene u poslednjih dvadeset godina. Glavne reforme sprovedene su 1991., 1999. i 2011. godine. Uz to način usklađivanja penzija često je menjan u tom periodu.

Svaka reforma uvedena je pod određenom količinom spoljnog pritiska: prvo 1991. godine tokom perioda visoke nezaposlenosti i mukotrpne tranzicije u tržišnu privredu, zatim 1999. godine pod teretom izuzetno visokih troškova za socijalna pitanja, i konačno 2011. godine pod pritiskom deficita i rastućeg javnog duga.

Sprovedene pod tim spoljnim pritiscima reforme su uvedene u žurbi i predlozi nisu dobro pripremani. U okviru nedavne reforme iz 2011. godine značajna količina posla tek treba da se uradi, kao što je uspostavljanje institucije za plaćanja i reforma sistema invalidskih penzija. Neke privilegovane grupe takođe bi trebalo uključiti u reformisani sistem²⁵.

25 U svojoj zvaničnoj izjavi u Parlamentu 18. novembra 2011. godine, Premijer je predložio da se starosna granica za penzionisanje za oba pola postepeno podigne na 67 godina. Prema predlogu, počevši od 2013. godine, starosna granica za penzionisanje će biti podizana za jedan mesec na svaka četiri meseca dok ne dostigne 67 godina 2020. godine za muškarce, odnosno 2040. godine za žene.

7. Rumunija

Catalin Ghinararu

7.1. Pregled

7.1.1. Dešavanja iz devedesetih godina 20. veka

Na početku devedesetih godina 20. veka rumunski penzijski sistem funkcionisao je po zakonu iz 1977. godine (Zakon br. 3/1977). Bio je definisan kao sistem sa definisanim nadoknadama kojim je upravljala država u okviru budžeta za socijalno osiguranje. Po tom sistemu penzija je računata kao prosek najviše zarade tokom najboljih pet godina u periodu do deset godina pre penzionisanja. Ipak, zbog kontrolisanih cena (i zarada) tako izračunati prosek bio je praktično uvek umanjen do nivoa ukupnog proseka. Iako zakon nije predviđao nikakve privilegije za posebne grupe radnika (npr. za visoke funkcionere ili vojne oficire) njihove osnovice za doprinos bile su mnogo veće od nivoa prosečne zarade.

Sistem je izvorno finansiran doprinosima obračunatim na bruto zaradu zaposlenih. Tokom osamdesetih godina 20. veka u sistemu je postojao višak zbog povoljnog odnosa broja osiguranika i korisnika. Ipak, te brojke nisu uzimale u obzir poseban sistem koji se odnosio na zaposlene u poljoprivrednoj proizvodnji u zadrugama (rumunskim "kolhozima"), koji je doživeo potpuni krah do 1990. godine. Zbog tog kraha penzijski sistem koji se odnosio na zaposlene u poljoprivrednoj proizvodnji u zadrugama postao je nesolventan i uzrokovao je ogroman deficit, iako taj problem nije šire prepoznat.

Proces privredne tranzicije koji je u Rumuniji počeo 1990. i trajao sve do 2005. godine snažno je uticao na penzijski sistem. Visoka inflacija devedesetih godina 20. veka raskinula je bilo kakvu vezu koja je ranije postojala između penzija i zarada i proizvela je još ujednačeniju raspodelu penzija.

Rumunija je uspela da izbegne situacije u kojima je isplata penzija izostala ili bila sprovedena u naturi. Ipak, kroz proces restruktuiranja industrije Vlada je podsticala radnike da se penzionišu čim dostignu najnižu zvaničnu starosnu granicu (60 godina za muškarce i 55 za žene, pri čemu je uobičajena starosna granica bila 62 godine za muškarce i 57 za žene). Vlada je takođe dozvolila ranije penzionisanje radnika koji su radili u teškim ili veoma teškim uslovima (za koje je postojala posebna niža starosna granica) i izdašno je delila invalidske penzije. Rezultat toga bila je niža starosna granica u praksi koja je procenjena na manje od 55 godina u proseku. Te mere dovele su do snižavanja odnosa između broja osiguranika i broja korisnika i izazvale su veliki deficit u državnom penzijskom sistemu. Taj deficit državnog penzijskog sistema produbljen je činjenicom da je država bila prinuđena da preuzme odgovornost za bankrotirani penzijski sistem nekadašnjih poljoprivrednih zadruga.

7.1.2. Prva faza parametarske reforme (Zakon 19/2000)

Akt o javnoj penziji (Zakon br.19/2000), o kojem se vodila debata u Parlamentu od 1998. godine, usvojen je 2000. godine i stupio je na snagu 1. aprila 2001. godine. Taj akt uveo je sveobuhvatnu parametarsku reformu penzijskog sistema i postavio osnove za kasnije uspostavljanje privatnih stubova penzijskog sistema 2007. godine.

Glavne karakteristike ovog akta bile su:

- Obračunavanje penzija na osnovu individualnog broja penzionih bodova, uzimajući u obzir doprinose uplaćivane tokom čitavog radnog staža zaposlenog;
- Penzioni bod je uveden kao osnovna jedinica za obračunavanje penzija. Njegova vrednost je u početku bila određena u odnosu na nivo prosečne zarade u državi;
- Propisana starosna granica za muškarce i žene trebalo je da bude pomerena na 65 godina za muškarce i 60 godina za žene do 2015. godine;
- Na osnovu principa "jednake penzije za jednake doprinose" Akt je predvideo ponovno obračunavanje svih državnih penzija dodeljenih pre 1. aprila 2001. godine u skladu sa novim Aktom;
- U početku, uvedeno je ograničenje na osnovicu za doprinose u iznosu od tri prosečne bruto zarade. Ipak, to ograničenje je postepeno uklonjeno u narednim godinama.

Nacionalna kuća za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (Casa Nationala de Pensii si Alte Drepturi de Asigurari Sociale, CNPAS)¹ je uspostavljena 1999. godine kao autonomna agencija za administriranje penzija pod nadzorom Ministarstva rada, porodice i socijalne zaštite.

Pod uslovima koje je nalogao "stand-by" aranžman sa MMF-om u periodu od 2001. do 2005. godine Vlada je odložila novo obračunavanje penzija i uvođenje privatnog penzijskog stuba. Novo obračunavanje penzija bilo je odloženo jer se verovalo da bi moglo da poremeti izbalansirani budžet a time i stopu inflacije na kojoj se zasnivao makroekonomski koncept. Uvođenje privatnog penzijskog stuba takođe je odloženo, jer se smatralo da je tržište kapitala u Rumuniji nedovoljno razvijeno za takav sistem. Ipak, uprkos restriktivnim fiskalnim uslovima tokom tog perioda, Vlada je uvela posebne penzione sisteme za vojne snage (vojsku, žandarmeriju, vatrogasce i policiju²), za magistrate i poslanike u Parlamentu.

7.1.3. Novo obračunavanje penzija (2004–2010)

Na početku novog milenijuma rumunska privreda zabeležila je rekordno visoke stope rasta u periodu od 2000. do 2008. godine. Pristupanje Rumunije Evropskoj uniji (1. januara 2007. godine) takođe je stvorilo pozitivne klime za dalji privredni rast. Pod takvim okolnostima Vlada je odlučila da krene u novo obračunavanje penzija izdavanjem uredbe 1. oktobra 2004. godine.

Sve penzije postale su predmet ponovnog obračunavanja u skladu sa odredbama Zakona o javnim penzijama³. Te odredbe predvidele su, prvo, da bi se individualni penzioni bod svakog osiguranika trebalo da obračuna u skladu sa njihovom osnovicom za doprinose tokom čitavog radnog staža zabeležnog u

1 Nedavno je ova institucija preimenovana u Nacionalnu kuću za javne penzije (Casa Nationala de Pensii Publice, CNPP). Videti Zakon br. 263/2010.

2 Krajem 2004. godine policajci su uključeni u državni penzijski sistem.

3 Pensioneri iz nekadašnjeg penzionog fonda poljoprivrednih zadruga su izuzeti, jer se smatralo da njihove penzije ne zavise od doprinosa. Ipak, ako je pensioner imao period plaćanja doprinosa unutar državnog penzijskog sistema, taj deo njegove penzije bio je predmet ponovnog obračunavanja.

njihovim radnim knjižicama (*carnet de munca*⁴), uz koje je trebalo priložiti drugi pisani dokaz⁵. Taj broj penzionih bodova kasnije je pomnožen sa vrednošću penzionog boda u vreme ponovnog obračunavanja kako bi se izračunao novi iznos penzije. Ako bi iznos tako obračunate penzije bio niži od trenutne penzije onda bi iznos penzije ostao nepromenjen i ne bi bilo usklađivanja dok (neuskladena) ponovno obračunata penzija ne premaši taj nivo.

Iako novo obračunavanje nije značajno povećalo većinu penzija, ipak je uspešno da otkloni neke nedoslednosti koje su se akumulirale tokom 1990ih. Neke od visokih penzija koje su uspostavili zakoni krajem 1990ih u praksi su ograničene od daljih povećanja.

Po Zakonu o položaju sudija i javnih tužilaca (Zakon br. 303/2004) Vlada je uspostavila poseban penzijski fond za zaposlene u sudovima, javne službenike koji rade za Parlament i druge grupe radnika. Ti sistemi bili su subvencionisani iz državnog budžeta. Ipak, od 2010. godine ti posebni penzijski fondovi integrisani su u javni sistem (u fond zaposlenih) i te penzije su bile ponovo obračunate u skladu sa pravilima fonda zaposlenih.

7.1.4. Paradigmatička reforma - uvođenje kapitalno finansiranih penzionih stubova (2007)

Posle prve faze parametarske reforme 2000. godine, Vlada je započela sa pripremama za uvođenje drugog i trećeg stuba penzijskog sistema koji bi dopunjavali javni penzijski sistem kroz penzijske sisteme koje bi vodio privatni sektor i koji bi bili zasnovani na individualnim štednim računima.

2007. godine Vlada je uvela drugi i treći stub penzijskog sistema usvajanjem Akta o obaveznim privatnim penzijama (Zakon br. 411/2004) i Akt o dobrovoljnim privatnim penzijama (Zakon br. 204/2006), uspostavljanjem Komisije za nadzor privatnih penzijskih sistema (Comisia de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private, CSSPP).

Učlanjenje u drugi stub sistema bilo je obavezno za sve osiguranike mlađe od 35 godina starosti, opcionalno za osiguranike između 35 i 45 godina starosti i zabranjeno za osiguranike starije od 45 godina. Dobrovoljni penzijski sistem je otvoren za sva lica koja žele da uplate dodatni doprinos pored obaveznih penzijskih sistema. I obavezni i dobrovoljni privatni stub pokrivaju samo starosne penzije, dok javni sistem i dalje pokriva invalidske i porodične penzije.

Privatni obavezni penzijski sistem finansira se iz doprinosa koji su preusmereni iz dela doprinosa uplaćenih u javni penzijski sistem. Stopa doprinosa u drugom stubu je u početku iznosila 2 procenta tokom 2008. godine, ali je kasnije povećavana za 0,5 procenta svake godine dok ne dostigne nivo od 6 procenata 2016. godine.

4 Do uvođenja elektronskog sistema prikupljanja doprinosa 2001. godine, "*carnet de munca*" – uvezana kartonska knjižica – predstavljala je jedini oblik beleženja perioda uplate doprinosa od strane osiguranika. To je značilo da su za proces ponovnog obračunavanja bile neophodne hiljade operatera širom čitave države koji su od 1. aprila 2001. godine unosili periode uplate doprinosa za više od 5 miliona penzionera u elektronsku bazu podataka. Celi taj proces trajao je više od dve godine i završen je 2006. godine, dve godine od početka uplate penzija po novom obračunu 2004. godine.

5 Vrednost penzionog boda za rad u teškim uslovima povećana je za 25 procenata, a za rad u veoma teškim uslovima vrednost boda povećana je za 50 procenata.

Paralelno sa smanjenjem stopa doprinosa Vlada je dramatično povećala vrednost penzionog boda, ukidajući moguće variranje i određujući vrednost penzionog boda na 37,2 procenata od iznosa prosečne zarade 2007. godine. Kasnije je vrednost penzionog boda povećana na 45 procenata tokom 2008. godine.

7.1.5. Uticaj krize – druga faza parametarske reforme (2009–2011)

1. Trenutno su na snazi tranzicione mere kojima se postepeno povećava starosna granica za penzionisanje na 65 godina za muškarce i 60 godina za žene do 2014. godine (u januaru 2011. uobičajena starosna granica iznosila je 64 godine za muškarce i 59 godina za žene). Novi zakon predlaže da se nastavi sa podizanjem uobičajene starosne granice za žene do 63 godine starosti u periodu do 2030. godine. Istovremeno biće produžavano i trajanje obaveznog radnog staža za pune penzije i minimalne penzije.
2. Promeniće se način usklađivanja penzija. Prvo, usklađivanje penzija je zamrznuto tokom 2011. godine. Od 2012. do 2020. godine penzije će se usklađivati sa 100 procenata uvećanja cena uz još 50 procenata uvećanja prosečne bruto zarade. Od 2021. godine deo rasta penzija koji se usklađuje sa rastom prosečne bruto zarade biće smanjen za 5 procentnih poena svake godine (tj. 45 procenata 2021. godine, 40 procenata 2022. godine, 35 procenata 2023. godine, itd.). Od 2030. godine na dalje penzije će se usklađivati samo sa rastom cena.
3. Za delimično prevremene penzije stopa umanjenja je povećana na 0,75 procenata mesečno do perioda od 60 meseci. Zbog toga maksimalna stopa umanjenje koja se primenjuje na prevremene penzije biće 45 procenata, u poređenju sa 30 procenata po sadašnjem zakonu. Ako su radnici koji primaju ovu nadoknadu zaposleni, period zaposlenja se neće uzimati u obzir prilikom budućeg obračunavanja penzija.
4. Različite penzijske privilegije posebnih grupa korisnika biće ukinute. Tu spadaju sledeće mere:
  - Poseban penzioni fond za vojsku, policiju i zaposlene u državnoj bezbednosti biće integrisan u penzioni fond zaposlenih. Posle integracije ti korisnici imaće ista prava kao i korisnici penzionog fonda zaposlenih. Posebno je naglašena činjenica da će starosna granica za penzionisanje tih zaposlenih biti podignuta na 60 godina starosti do 2030. godine;
  - Sadašnje penzije koje regulišu posebni penzijski zakoni biće ponovo obračunate na osnovu individualnih prosečnih zarada tokom čitavog radnog staža zaposlenih i biće isplaćivane iz državnog penzijskog sistema;
  - Za sudije, osoblje sudova, diplomate i članove Parlamenta, starosna granica fiksirana je na 64 godine za muškarce i 59 godina za žene. Treba imati u vidu i to da će ova mera praktično smanjiti starosnu granicu za neke grupe zaposlenih.
5. Biće unapređeno prikupljanje doprinosa od samozaposlenih, zaposlenih članova porodice i slobodnih zaposlenih, koje se zasniva na bazi podataka o uplatiocima koji ne primaju redovnu platu kojom upravlja Nacionalna agencija za fiskalnu administraciju.
6. Zahtevi za invalidske penzije zasnovani na lažnim lekarskim potvrdama biće strožije kontrolisani.
7. Finansiranje kućne nege i pomoći invalidskih penzionera (prvog stepena) biće obezbeđeno iz državnog budžeta.

Tokom rasprave u Parlamentu unešene su sledeće promene u nacrt Zakona.

Prvo, Predsednik Rumunije upotrebio je pravo veta protiv izvornog predloga da se propisana starosna granica za žene podigne na 65 godina, tražeći da se ta starosna granica umani za 2 godine na 63 godine starosti. Nacrt zakona vraćen je skupštinskim odborima kako bi odobrili amandman.

Drugo, predloženo smanjenje vrednosti penzionog boda za 15 procenata za sve penzionere proglašeno je neustavnim. Treće, Ustavni sud odbio je integraciju posebnog penzionog fonda za magistate u opšti penzioni fond zaposlenih. To je sada jedini preostali posebni penzioni fond koji obezbeđuje penzije na osnovu individualnih plata zaposlenih.

7.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata

7.2.1. Pokrivenost

U skladu sa postojećim Zakonom o javnim penzijama svi zaposleni za platu (u privatnim, državnim ili mešovitim preduzećima) su obavezno pokriveni javnim penzijskim sistemom. Ti zaposleni trebalo bi da uplaćuju doprinose u javni penzijski sistem svakog meseca, nezavisno od trajanja njihovog ugovora, radnog vremena provedenog na poslu (puno ili skraćeno radno vreme do barem 2 sata dnevno), ili prirode njihove pozicije. Ova opšta pokrivenost uključuje i zaposlene na menadžerskim ugovorima, izabrana lica, sudije, javne tužioce i članove zadruga. Nezaposleni koji primaju nadoknadu za nezaposlenost⁶ takođe su pokriveni javnim penzijskim sistemom. Njihovi doprinosi se isplaćuju iz fonda za osiguranje protiv nezaposlenosti.

Pored toga, lica koja su registrovana kao inokosni poslodavci, članovi porodičnih udruženja, samozaposleni (osim poljoprivrednika sa sopstvenim farmama) i nezavisni profesionalci (osim advokata koji su osigurani kroz poseban fond) su obavezno pokriveni javnim penzijskim sistemom. Pripadnici priznatih crkava takođe su osigurani kroz opšti penzioni fond, iako mogu da budu osigurani kroz poseban fond kojim administrira crkva.

U oktobru 2010. godine građanski ugovori (kratkoročni ugovori koje ne obuhvata zakon o radu nego se regulišu kroz građansko pravo) i ugovori o autorskim delima postali su predmet uplate doprinosa za socijalno osiguranje. To omogućava licima da izvrše višestruke uplate doprinosa, iako zbir svih osnovica za doprinose ne sme da bude veći od trostruke prosečne zarade u društvu.

Dobrovoljno osiguranje u javnom penzijskom sistemu je takođe moguće. Lica koja žele da imaju dobrovoljno osiguranje moraju da prijave prihod na čiji se iznos onda primenjuje stopa doprinosa (za normalne uslove rada).

Trenutno ima 5,7 miliona osiguranika, od kojih zaposlenih za platu ima oko 5 miliona. To znači da je oko polovine privredno aktivnog stanovništva Rumunije pokriveno javnim penzijskim sistemom.

6 U Rumuniji nadoknada za nezaposlenost predstavlja vrstu nadoknade socijalnog osiguranja zasnovane na uplati doprinosa. Od prvog kvartala 2009. godine dužina trajanja nadoknade za nezaposlenost povećana je za tri meseca. Trenutno se maksimalna dužina trajanja nadoknade za nezaposlenost kreće u rasponu od 9 do 15 meseci, u zavisnosti od dužine trajanja uplate doprinosa svakog pojedinca.

Trenutno jedina kategorija radnika koji nisu pokriveni nijednim penzijskim sistemom u Rumuniji su samostalni poljoprivredni proizvođači (poljoprivrednici koji rade sa svojom porodicom na sopstvenom imanju). Takva situacija i dalje traje uprkos činjenici da ti poljoprivrednici čine gotovo trećinu celokupnog zaposlenog stanovništva Rumunije (oko 9,3 miliona). Za sada njima preostaju samo dobrovoljni penzioni fondovi.

7.2.2. Posebne grupe

Uopšteno govoreći Rumunija nije obezbedila privilegije za posebne grupe radnika. Na primer, javni službenici su oduvek bili pokriveni javnim penzijskim sistemom (fondom zaposlenih) i time nisu imali posebne privilegije⁷. Ipak, posle primene Zakona o javnim penzijama (Zakon br. 19/2000) nekoliko kategorija radnika bilo je pokriveno posebnim fondovima (kao što su oružane snage, magistrati i poslanici u Parlamentu).

Tokom 2001. godine primenjen je poseban Zakon o državnim vojnim penzijama (Zakon br. 164/2001). On se odnosio na aktivna vojna lica, kao i na vojne penzionere i lica u rezervi na koja su se ranije odnosili drugi propisi⁸. Penzije su se finansirale iz državnog budžeta. Zakon je obezbedio starosne penzije (tzv. "penzije za službovanje"), invalidske i porodične penzije. Iznos vojnih penzija bio je postavljen na nivo od 60 procenata (62 procenta za teške uslove rada i 64 procenta za vrlo teške uslove rada) od iznosa zarade lice tokom poslednjeg meseca službe.

Ipak, usvajanjem Zakona o ujednačenim penzijama (Zakon br. 263/2010) vojni penzijski sistem integrisan je u javni sistem i vojne penzije su ponovo obračunate u skladu sa pravilima javnog penzijskog sistema. Isto se odnosi i na policijske snage, koje su ranije takođe imale zaseban penzijski sistem sličan Državnom sistemu vojnih penzija. Ministarstvo odbrane, Ministarstvo unutrašnjih poslova i obaveštajne službe Rumunije i dalje će administrirati penzijama vojnih lica u okviru novo-uspostavljenih institucija nazvanim "sektorske penzijske kuće".

Magistrati, kategorija u koju spadaju sudije i tužioci na svim nivoima, su pokriveni posebnim penzijskim sistemom zasnovanim na finalnim zaradama osiguranika. Originalni nacrt malopre pomenutog zakona iz 2010. godine trebalo je da ujedini ovaj sistem u javni penzijski sistem. Ipak, Ustavni sud odlučio je da bi bilo kakva promena napravljena u njihovom penzijskom sistemu bila neustavna.

7.2.3. Neformalna ekonomija

Kao što se može videti iz tabele 7.1, veličina tzv. neformalne ekonomije (drugačije nazivanom "neprijavljeni rad" ili "siva ekonomija") procenjena je na između 15 i 30 procenata BDP-a, mada procene značajno

7 Javni službenici koji su zaposleni u Parlamentu imali su poseban fond od 2006. godine (Zakon br. 7/2006 Statuta javne službe Parlamenta). Ipak, taj fond je takođe ukinut i ponovo integrisan u javni penzijski sistem tokom 2010. godine.

8 Penzije za ratne veterane (tj. pensionisana vojna lica koja su učestvovala u Drugom svetskom ratu) još uvek se isplaćuju iz zasebnog sistema. Posebna penziona prava dodeljena su ratnim zarobljenicima, bivšim političkim zatvorenicima komunističkog režima, licima mobilisanim u toku rata i licima koja su teško ranjena tokom rumunske anti-komunističke revolucije 1989. godine i njihovim nadživelim rođacima. Iako se sve te nadoknade nazivaju penzijama one u stvari predstavljaju poseban oblik socijalne nadoknade koja se u potpunosti finansira iz državnog budžeta. Indeksacija tih nadoknada sprovodi se diskrecionim odlukama Vlade.

variraju iz godine u godinu i u zavisnosti od metoda procenjivanja⁹. Veliki deo neformalne ekonomije sastoji se od proizvodnje domaćinstava za sopstvenu potrošnju, uglavnom u poljoprivredi.

Pored neprijavljenog rada, velika je učestalost i lažno prijavljenog rada – gde se za potrebe oporezivanja i uplate doprinosa prijavljuje samo minimalna zarada, uz dodatne isplate “ispod stola”. Ipak, njegova tačna veličina je nepoznata.

Tabela 7.1 Procenjeni udeo neformalne ekonomije kao procenat BDP-a od 2000. do 2009. godine		
Godina	Nacionalni zavod za statistiku	Nacionalni zavod za naučna istraživanja
2000	18,1	33,17
2001	17,9	31,20
2002	17,6	30,09
2003	15,4	29,06
2004	14,5	28,10
2005	16,6	27,10
2006	16,6	26,91
2007	20,0	26,69
2008	19,6	26,66
2009	19,8	27,85

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku (NIS) i procene autora.

U cilju borbe protiv neprijavljenog rada neophodno je usaglašeno delovanje svih aktera – uključujući i socijalne partnere. U tom smislu Vlada je uspostavila “Nacionalni integrisani mehanizam za borbu protiv neprijavljenog rada”. U okviru tog mehanizma izrađuje se Nacionalni registar zaposlenih. To je elektronska baza podataka u kojoj se nalaze podaci o svim ugovorima o radu i koju nadzire Inspektorat za rad. Ne postoji plan da se Nacionalni registar zaposlenih poveže sa nacionalnom bazom podataka o periodima uplate doprinosa prikupljenim u javnom penzijskom sistemu, sa nacionalnom bazom podataka o fondu nezaposlenih i sa bazom podataka državnog fonda za zdravstveno osiguranje. Vlada se nada da bi ujedinjavanjem ovih baza podataka mogla da ograniči pojavu izbegavanja uplate poreza i doprinosa.

Neki raniji dokazi ukazuju na to da su neka lica i kompanije zloupotrebljavala građanske ugovore i ugovore o autorskim delima kako bi izbegavala uplatu doprinosa. Kao što je već pomenuto, građanski ugovori i ugovori o autorskim delima postali su predmet naplate doprinosa tek 2010. godine. Ipak, u vreme ozbiljnih kriza ta mera bi mogla da ima suprotne efekte time što bi odvrtila obaveznike od uplata doprinosa i dopustila da se određena količina lažno prijavljenog rada transformiše u neprijavljeni rad.

9 Nacionalni zavod za statistiku koristi svoj sopstveni metod zasnovan na radnoj snazi. Za detalje možete pogledati www.insse.ro/metodologii. Dalje podatke i detalje o metodologiji istraživanja možete naći na www.undeclaredwork.ro. Za dalju analizu ove teme pogledajte izdanje Evropske Komisije “Study on indirect measurement methods for undeclared work in the EU” (VC/2008/0305). Za dodatne informacije o poljoprivredi i zapošljavanju za lično izdržavanje pogledati takođe Ghinararu C.C., “Employment in Agriculture in Rumunija: State of play (subsistence agriculture) and perspectives (green farming)” (2010), i “Employment and human relzvors development in Rural Areas of Rumunija” (2005). Oba članka se nalaze na <http://www.eu-employment-observatory.net/en/documents/EE-Thematic-Reports.aspx>.

7.2.4. Naplata doprinosa i pitanja poštovanja zakona

Pre donošenja Zakona o javnim penzijama (Zakon br. 19/2000) naplata doprinosa odvijala se posebno za svaki sistem socijalne sigurnosti. Uspešnost naplate doprinosa u velikoj meri je sputavano velikim poteškoćama vezanim za proces privredne tranzicije. U okviru "stand-by" aranžmana za period od 2001. do 2005. godine Vlada je odlučila da ujednači naplatu poreza i doprinosa u državnim sistemima socijalne sigurnosti (uključujući penzije, zdravstveno osiguranje i osiguranje protiv nezaposlenosti). Zato od 2003. godine sve državne prihode naplaćuje Nacionalna agencija za fiskalnu administraciju (Agentia Nationala de Administrare Fiscala, ANAF) unutar Ministarstva finansija. Ipak, podaci o doprinosima čuvaju se u nacionalnoj bazi podataka Nacionalne kuće za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (CNPAS)¹⁰.

Kao što se vidi iz tabele 7.2, iznos prikupljenih doprinosa značajno je porastao tokom prvih pet godina, ali to se može pripisati snažnom privrednom rastu koji je povećao prihode, pre nego novom mehanizmu za naplatu doprinosa.

Osnovica za doprinose u penzijskom sistemu su bruto prihodi pojedinaca¹¹. Minimalna osnovica za doprinose određena je na nivou zvanične minimalne zarade.

Od 2001. do 2005. godine osnovica za doprinose bila je ograničena na nivo trostrukog iznosa prosečne bruto zarade u državi. Uvođenjem jedinstvene stope poreza na dohodak građana 2005. godine to ograničenje podignuto je na nivo petostrukog iznosa prosečne bruto zarade u državi. Tokom 2007. godine to ograničenje je uklonjeno kako bi se kompenzovalo umanjeње stopa doprinosa.

Zato je osnovica za doprinose proširena, tako da je obuhvatala u principu sve prihode. Ipak, kada je svetska finansijska kriza zadala udarac rumunskoj privredi početkom 2009. godine, ova mera sama za sebe nije mogla da pokrije deficit državnog penzijskog sistema zbog smanjenja stopa doprinosa i značajnog povećanja vrednosti penzionog boda. S obzirom na to da su individualni prihodi na koje se ranije nisu plaćali doprinosi – kao što su oni koji proističu iz građanskih ugovora (ugovori o pružanju usluga ili individualni profesionalci) – sada postali predmet naplate doprinosa, 2010. godine uvedeno je novo ograničenje osnovice za uplatu doprinosa u nivou trostrukog iznosa prosečne bruto zarade u državi.

10 Za većinu osiguranika (zaposlenih za platu) doprinosi se automatski oduzimaju od njihovih bruto zarada i isplaćuju od strane njihovih poslodavaca. Iako se taj metod prikupljanja pokazao veoma efikasnim, on ima tendenciju da umanjí svest tih pojedinačnih osiguranika o tome koliko zaista doprinosa uplaćuju i koliko se novca preusmerava u privatne penzione fondove. 2007. godine CNPAS je počeo da šalje izveštaje o akumuliranim periodima uplate doprinosa svim osiguranicima, koji su sadržali i podatke o uplati doprinosa i prispelim penzionim bodovima do tog datuma na godišnjem nivou, ali je kasnije obustavio tu uslugu. Predlaže se da CNPAS ponovo pokrene tu uslugu kako bi dozvolio osiguranicima da potvrde uplate svojih doprinosa i penzionih bodova.

11 Kod preduzeća se ovo svodi na njihov fond bruto zarada za sve zaposlene. Za dobrovoljne osiguranike njihov prijavljeni prihod tretira se kao njihova osnovica za uplatu doprinosa.

Tabela 7.2 Osnovica za uplatu doprinosa od 2000. do 2009. godine			
Godina	Osnovica za uplatu doprinosa (u milionima RON)	BDP (u milionima RON)	Osnovica za uplatu doprinosa u % BDP-a
2000	19.321	80.377	24,0
2001	28.659	116.769	24,5
2002	36.514	151.475	24,1
2003	40.917	197.565	20,7
2004	58.773	246.469	23,8
2005	67.711	288.048	23,5
2006	81.862	344.651	23,7
2007	98.628	416.007	23,7
2008	123.827	514.654	24,0
2009	133.685	491.274	27,2

Izvor: Nacionalna kuća za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (CNPAS).

7.3. Nadoknade

7.3.1. Državne penzije

7.3.1.1. Uslovi za sticanje prava na penziju i starosna granica za penzionisanje

Da bi se kvalifikovao za starosnu penziju po Zakonu o javnim penzijama (Zakon br. 19/2000) osiguranik mora da ostvari minimalni period trajanja osiguranja. Minimalni period trajanja osiguranja trebalo bi da bude produžen sa deset godina 2001. na 15 godina 2015. godine. Minimalni period trajanja uplate doprinosa 2011. godine iznosio je 13 godina i za muškarce i za žene.

Zakon o javnim penzijama (Zakon br. 19/2000) predviđa da bi do kraja 2014. godine propisana starosna granica za penzionisanje trebalo da bude podignuta sa 62 na 65 godina za muškarce i sa 57 na 60 godina za žene. Prema rasporedu, propisana starosna granica na početku 2011. godine bila je 64 godine za muškarce i 59 godina za žene. Nedavno usvojeni Zakon o ujednačenim penzijama (Zakon br. 263/2010) predviđa da će starosna granica za penzionisanje žena biti dodatno podignuta na 63 godine starosti do 2030. godine.

Tabela 7.3
Uslovi za sticanje prava na starosnu penziju

Godina	Muškarci			Žene		
	Starost	Pun period trajanja osiguranja (u godinama)	Minimalni period trajanja osiguranja (u godinama)	Starost	Pun period trajanja osiguranja (u godinama)	Minimalni period trajanja osiguranja (u godinama)
2001	62	30	10	57	25	10
2010	63 + 9m	32 + 6m	12 + 6m	58 + 9m	27 + 6m	12 + 6m
2011	64	33	13	59	28	13
2012	64 + 3m	33 + 6m	13 + 6m	59 + 3m	28 + 6m	13 + 6m
2013	64 + 6m	34	14	59 + 6m	29	14
2014	64 + 9m	34 + 6m	14 + 6m	59 + 9m	29 + 6m	14 + 6m
2015	65	35	15	60	30	15
2020	65	35	15	61 + 3m	31 + 3m	15
2025	65	35	15	62 + 4m	32 + 10m	15
2030	65	35	15	63	35	15

Izvor: Nacionalna kuće za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (CNPAS).

Po sadašnjem zakonu pun period trajanja osiguranja kojim osiguranik stiče pravo na punu starosnu penziju fiksiran je na 35 godina za muškarce i 30 godina za žene i biće dostignut 2013. godine (2011. godine pun period trajanja osiguranja iznosio je 33 godine za muškarce i 28 godina za žene). Za žene, s obzirom na to da je propisana starosna granica za penzionisanje dodatno podignuta sa 60 na 63 godine starosti, pun period trajanja osiguranja biće produžen na 35 godine do 2030. godine.

Za radnike koji rade u teškim i vrlo teškim uslovima važe niža propisana starosna granica i kraći period trajanja osiguranja¹². Snižavanje propisane starosne granice i punog period trajanja osiguranja mogu da se kreću u rasponu od jedne do osam godina, u zavisnosti od toga da li je osiguranik radio u teškim ili vrlo teškim uslovima tokom najmanje šest do 35 godina¹³.

Svejedno, starosna granica ne može da bude niža od 55 godina starosti za muškarce i 50 godina starosti za žene.

12 Radnici koji rade u teškim ili vrlo teškim uslovima više su skloni odlasku u invalidsku penziju zbog nezgoda na radu i profesionalnih oboljenja. Trebalo bi takođe imati u vidu da je pre 1989. godine Rumunija imala relativno veliki broj zaposlenih u industrijskim sektorima kao što su metalurgija i rudarstvo.

13 Umanjenje iznosi godinu dana ako je period uplate doprinosa tokom rada u teškim ili vrlo teškim uslovima trajao šest godina. Umanjenje se produžava za pola godine na svake dve dodatne godine staža do dostizanja maksimalnog nivoa od osam godina za radni staž od 35 godina pod pomenutim uslovima rada.

Posebna pravila primenjuju se za radnike koji rade u vrlo teškim uslovima¹⁴. Radnici koji su ostvarili period trajanja osiguranja od najmanje 20 godina radeći u vrlo teškim ili posebnim uslovima (kao što su rudari, radnici u nuklearnim elektranama, civilnom vazduhoplovstvu i nekim umetničkim profesijama) mogu da prime punu starosnu penziju već sa 45 godina starosti. Radnici sa najmanje 15 godina trajanja osiguranja sa radom na radnim mestima izloženim visokom nivou zračenja (Zona 1) ili imaju 17 godina trajanja osiguranja tokom rada na radnim mestima izloženim zračenju (Zona 2) mogu da dobiju punu starosnu penziju nezavisno od godina starosti. Ipak, razlika između ove i redovne starosne penzije ne može da bude veća od 12 godina.

U periode tokom kojih nema uplate doprinosa spadaju trajanje vojnog roka (koje je trajalo do 2007. godine kada je Rumunija uvela dobrovoljno služenje vojnog roka), studiranje na univerzitetima, porodijsko odsustvo i bolovanje radi nege deteta. Državni budžet pokriva uplatu doprinosa za vreme provedeno u vojsci i tokom obrazovanja¹⁵.

7.3.1.2. Očekivani životni vek na rođenju i pri odlasku u penziju

Tokom protekle četiri decenije dužina očekivanog životnog veka u Rumuniji je stalno rasla. Očekivano trajanje života na rođenju za oba pola poraslo je za više od dve godine između 1970. (kada je iznosilo 67,33 godine) i 1989. godine (kada je iznosilo 69,42 godine). Tokom tranzicionog perioda 1990ih očekivano trajanje života na rođenju stagniralo je i dostiglo je do 1999. godine svega 69,74 godine. Tokom prve decenije 21. veka očekivano trajanje života na rođenju naglo je poraslo. Kao što se vidi iz tabele 7.4 očekivano trajanje života na rođenju poraslo je za 2,8 godina, sa 70,53 godine u 2000. godini na 73,33 godine u 2009. godini (69,68 godina za muškarce i 77,09 godina za žene) prema podacima Nacionalnog zavoda za statistiku.

U skladu s tim nacionalna statistika ukazuje na to da je produženje očekivanog trajanja života pri starosti od 65 godina između 2000. i 2008. godine iznosilo 0,8 godina za muškarce i 1,22 godine za žene. Vrlo je moguće da će se očekivano trajanje života pri starosti od 65 godina u Rumuniji približiti nivoima industrijalizovanih zemalja i time dovesti do povećanja izdataka za penzije. To ukazuje na potrebu za daljim podizanjem starosne granice za penzionisanje kako bi se ublažio efekat produženja očekivanog trajanja života.

14 Region Baia Mare u okrugu Maramures i region Copsa Mica u okrugu Sibiu značajno su pogođeni industrijskim zagađenjem tokom godina centralno planske privrede. Tokom ograničenog vremenskog perioda posle početka primene Zakona o javnim penzijama iz 2000. godine, stanovnici ovih regiona imali su pravo na prevremeno penzionisanje bez umanjenja penzija i to zbog njihove duge izloženosti nepovoljnim uslovima u životnoj sredini.

15 Prosečno trajanje vojnog roka skraćeno je sa jedne godine početkom 1990ih na šest meseci 2007. godine.

Tabela 7.4					
Očekivano trajanje života na rođenju i pri starosti od 65 godina, 2000–2009.					
Godina	Očekivano trajanje života na rođenju (u godinama)			Očekivano trajanje života pri starosti od 65 godina (u godinama)	
	Oba pola	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
2000	70,53	67,03	74,20	13,01	15,54
2005	71,76	67,69	74,84	13,61	16,44
2008	73,03	69,49	76,88	13,81	16,76
2009	73,33	69,68	77,09	—	—

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku (NIS).

7.3.1.3. Penziona formula

Formula za izračunavanje državnih penzija zasniva se na “penzionom bodu”. Penzija se računa kao proizvod prosečnog broja penzionih bodova jedne osobe i vrednosti penzionog boda.

Vrednost penzionog boda određuje se svake godine u okviru državnog budžeta za socijalno osiguranje i predmet je redovnog usklađivanja.

Prosečan broj penzionih bodova zavisi od lične osnovice za doprinose akumulirane tokom čitavog perioda trajanja osiguranja. Računa se kroz sledeće korake:

- Za svaki mesec trajanja osiguranja penzioni bod računa se kao odnos lične osnovice za doprinose i nacionalne prosečne bruto zarade u tom mesecu prema podacima Nacionalnog zavoda za statistiku (NZS). Ukupan broj penzionih bodova računa se tako što se zbir (mesečnih) penzionih bodova prikupljenih tokom celog perioda trajanja osiguranje podeli sa 12.
- Onda se prosečan broj penzionih bodova računa tako što se ukupan broj penzionih bodova podeli brojem godina trajanja uplate punog doprinosa u skladu sa zakonom, imajući na umu činjenicu da celokupan period trajanja osiguranja ima drugačije značenje kada je reč o zaposlenima u teškim ili veoma teškim uslovima.

Za vreme trajanja studija na univerzitetu, za vreme trajanja vojnog roka pre 2007. godine ili perioda provedenih u ratnom zarobljeništvu, penzioni bod iznosi 25 procenata od nacionalne prosečne bruto zarade za odgovarajući period. Za vreme trajanja nezaposlenosti penzioni bod računa se na osnovu iznosa nadoknade za nezaposlenost¹⁶.

Za članove obaveznih privatnih penzionih fondova penzioni bod se računa proporcionalno uzimajući u obzir izdvajanje doprinosa za obavezni privatni penzioni fond.

¹⁶ Trenutno se nadoknada za nezaposlenost izračunava po fiksnoj stopi od 75 procenata minimalne bruto zarade na nacionalnom nivou plus iznos koji zavisi od osnovice za uplatu doprinosa i dužine trajanja staža osiguranika. Od 2011. godine taj fiksni deo računa se kao 75 procenata od “nacionalnog referentnog socijalnog indikatora” koji trenutno iznosi 500 RON.

Tabela 7.5
Vrednost penzionog boda od 2001. do 2010. godine

Godina	Vrednost penzionog boda (RON) (godišnji prosek)	Stopa rasta (%)	Vrednost penzionog boda		Vrednost penzionog boda kao procenat od nacionalne prosečne bruto zarade (%)
			US\$	EUR	
2001	173		59,5	66,5	41,1
2002	212	22,5	64,1	67,8	39,8
2003	240	13,2	72,3	63,9	40,3
2004	274	14,1	83,8	67,5	33,2
2005	295	7,6	101,3	81,4	31,3
2006	325,8	19,5	125,6	100,1	28,3
2007	478,5	35,6	196,3	143,4	34,5
2008	639,4	33,6	254,1	173,6	36,7
2009	725,6	13,4	237,9	171,6	38,4
2010	732,8	0,9	252,6	178,7	38,5

Izvor: Komisija za nadzor privatnih penzijskih sistema (CSSPP).

Trenutno se penzije bivših članova poljoprivrednih zadruga pokrivaju iz državnog penzionog fonda. Te penzije nisu ponovo obračunate, mada je za svaku penziju obračunat teoretski broj penzionih bodova podelom iznosa penzije sa vrednošću penzionog boda. Penzije su usklađene po diskrecionom pravu Vlade.

7.3.1.4. Minimalne i maksimalne penzije

Pre 2009. godine nije bilo minimalne penzije u Rumuniji. Ipak, u aprilu 2009. uvedena je jedna vrsta minimalne penzije nazvana "socijalna starosna nadoknada". Njen iznos je u početku bio 300 RON (73 EUR) i kasnije je podignut na 350 RON (85 EUR) i to 1. septembra 2009. godine. Od 2011. godine taj iznos nije dalje uvećavan zbog mera stezanja kaiša koje je uvela Vlada. Bilo koja penzija manja od tog minimalnog nivoa biće povećana do tog nivoa.

Rumunski penzijski sistem nije odredio maksimalan iznos penzija, striktno primenjujući princip uplate doprinosa pri izračunavanju penzija. Ipak, zbog ograničenja koje se primenjuje na osnovicu za doprinose, broj godišnjih mogućih penzionih bodova ograničen je na tri između 2001. i 2005. godine, na pet između 2005. i 2007. i opet na tri od 2010. godine pa na dalje.

Iznosi više od dve trećine penzija se trenutno nalaze u rasponu između 700 i 900 RON (manje od 50 procenata nacionalne prosečne bruto zarade). Ipak, ima i značajnih razlika, s obzirom na to da ima penzija većih od 20.000 RON (11 puta većih od nacionalne prosečne bruto zarade).

7.3.1.5. Invalidske i porodične penzije

Obavezni period trajanja osiguranja za invalidske penzije zavisi od godina starosti podnosioca zahteva u vreme kada se invaliditet dogodio. Obavezni period trajanja osiguranja iznosi pet godina ako je podnosilac zahteva imao manje od 25 godina starosti, osam ako je imao između 25 i 31. godinu, 11 ako je imao

između 31 i 37 godina, 14 ako je imao između 37 i 43 godine, 18 ako je imao između 43 i 49 godina, 22 ako je imao između 49 i 55 godina i 25 ako je imao više od 55 godina¹⁷. U slučaju veoma ozbiljnih oboljenja nije zahtevan nikakav minimalni period trajanja osiguranja.

Invalidske penzije podeljene su u tri kategorije prema stepenu invaliditeta (ili gubitka radne sposobnosti). Prvi stepen označava puni gubitak radne sposobnosti. U tom slučaju plaća se naknada staraocu koji neguje osobu sa trajnim invaliditetom¹⁸. Drugi ili treći stepen označava delimični gubitak radne sposobnosti. Korisnici invalidskih penzija drugog ili trećeg stepena invaliditeta mogu da rade koristeći svoju preostalu radnu sposobnost i time da prikupe dodatne periode trajanja osiguranja i dodatne penzione bodove.

Za izračunavanje invalidskih penzija koristi se ista formula kao i za starosne penzije. Ipak, za invalidske penzije pri izračunavanju penzionih bodova uzima se u obzir stvarni period trajanja osiguranja osiguranika do trenutka kada se invaliditet dogodio i njegov "potencijalni period trajanja osiguranja" (ili razlika između redovne starosne granice i starosti osiguranika kada se invaliditet dogodio, pri čemu maksimum može da bude pun period trajanja osiguranja). Za svaku godinu potencijalnog perioda trajanja osiguranja penzioni bod iznosi 0.75 za prvi stepen invaliditeta, 0.6 za drugi stepen invaliditeta i 0.5 za treći stepen. Ako se invalidski penzioner približi dostizanju redovne starosne granice i time stekne pravo na starosnu penziju, onda prima onu penziju od ove dve čiji je iznos veći. Invalidske penzije revidiraju se s vremena na vreme.

U slučaju smrtne povrede na radu ili smrti usled profesionalnog oboljenja, supružnik preminulog osiguranika stiče pravo na porodičnu penziju ako je njegov prihod manji od 35 procenata nacionalne prosečne bruto zarade. U drugim slučajevima porodične penzije dodeljuju se supružnicima preminulih osiguranika u trajanju do šest meseci od smrti osiguranika, samo ako je njihov prihod manji od 35 procenata nacionalne prosečne bruto zarade. Porodične penzije koje primaju deca nisu predmet nikakvih uslova vezanih za prihode.

Porodične penzije računaju se na osnovu penzionih bodova koje je prikupio preminuli osiguranik ili penzioner. Ukupan iznos porodične penzija predstavlja 50 procenata od osnovne penzije kad je u pitanju jedan korisnik, 75 procenata kada se radi o dva korisnika i 100 procenata kada postoje tri ili više korisnika. Ukupan iznos se ravnomerno deli između nosilaca prava na porodičnu penziju.

7.3.1.6. Prevremene penzije

Pune prevremene penzije isplaćuju se licima koja su uplaćivala doprinose barem osam godina duže¹⁹ od minimalnog nivoa trajanja osiguranja i koje deli više od 5 godina od dostizanja redovne starosne granice. Ta penzija se računa po istoj formuli kao i starosna penzija bez ikakvih umanjenja. Ipak, vreme trajanja

17 Tokom 2011. godine potrebna dužina staža iznosila je po uzrastima: godinu dana ako je osiguranik imao manje od 20 godina života, dve godine ako je imao između 20 i 23 godine, tri godine ako je imao između 23 i 25 godina, šest godina ako je imao između 25 i 29 godina, devet godina ako je imao između 29 i 33 godine, 11 godina ako je imao između 33 i 37 godine, 14 godina ako je imao između 37 i 41 godina, 17 godina ako je imao između 41 i 45 godina, 20 godina ako je imao između 45 i 49 godina, 23 godina ako je imao između 49 i 53 godina, 25 godina ako je imao između 53 i 57 godina, 26 godina ako je imao između 57 i 60 godina, i 27 godina ako je imao više od 60 godina.

18 Iznos nadoknade određuje se jednom godišnje Zakonom o državnom budžetu. Od 1. jula 2010. godine njen iznos je umanjnjen za 15 procenata zbog opštih mera štednje. 2011. godine njen iznos je postavljen na nivo od 80 procenata vrednosti penzionog boda. Nadoknade se finansiraju iz državnog budžeta.

19 Ranije je period uplate doprinosa morao da bude duži za bar 10 godina od perioda uplate punih doprinosa.

perioda tokom kojih su im doprinosi uplaćivani iz državnog budžeta (kao što su vojni rok ili trajanje univerzitetskih studija) ne uzimaju se u obzir pri obračunavanju penzije.

Delimično prevremene penzije isplaćuju se licima čiji su periodi uplate doprinosa (trajanja osiguranja) za osam godina duži od minimalnog nivoa trajanja osiguranja i koje deli manje od 5 godina od dostizanja redovne starosne granice. Penzija im se računa na sličan način kao i starosna penzija, s tim što se primenjuje stepen umanjenja za svaki mesec odstupanja od dostizanja redovne starosne granice. Taj stepen umanjenja iznosi 0,5 procenata za svaki mesec odstupanja ako osiguraniku nedostaje manje od godinu dana do redovne starosne granice. Ta stopa umanjenja se smanjuje za 0,05 procentnih poena za svaku sledeću godinu odstupanja od redovne starosne granice, do nivoa od 0,05 procenata mesečno za odstupanje od devet do deset godina od redovne starosne granice.

Kao što je već rečeno, zakon predviđa nižu starosnu granicu za zaposlene u teškim i vrlo teškim uslovima rada.

Broj prevremenih i invalidskih penzionera dramatično je porastao tokom perioda masovnog restruktuiranja industrije tokom 1990ih godina. Usled ogromne nezaposlenosti i nedostatka odgovarajućih radnih mesta ili programa za zadržavanje radnika, prevremeno penzionisanje ili odlazak u invalidsku penziju često su smatrani za jedina opipljiva rešenja. Usled pokušaja da prikažu kako su takvi radnici stekli pravo na prevremenu penziju sa skraćenim periodom trajanja osiguranja, na nekoliko radnih mesta lažno je prijavljeno da postoje teški ili veoma teški uslovi rada²⁰.

Kao što je gore rečeno, sadašnji zakon nameće veoma striktno uslove za prevremeni odlazak u penziju. Tokom 2010. godine Vlada je suspendovala sve prevremene penzije kao deo svog programa fiskalne konsolidacije u okviru "stand-by" aranžmana sa MMF-om, koji se posebno fokusirao na penzionu reformu.

Novi Zakon o ujednačenoj penziji (Zakon br. 263/2010) donekle je snizio nivo uslova za sticanja prava na prevremenu penziju, umanjivši uslov trajanja osiguranja od osam godina preko minimalnog nivoa trajanja osiguranja. Ipak, taj zakon je pooštrio stepen umanjenja kod prevremenih penzija na 0,75 procenata mesečno za svaki mesec odstupanja od dostizanja redovne starosne granice.

7.3.1.7. Indeksacija penzija

U Rumuniji usklađivanje penzija vrši se podešavanjem vrednosti penzionog boda svake godine od strane državnog budžeta za socijalno osiguranje.

Zakon o javnim penzijama (Zakon br. 19/2000) predvideo je da bi vrednost penzionog boda trebalo da iznosi između 30 i 50 procenata nacionalne prosečne bruto zarade. Kao što se vidi iz tabele 7.5 vrednost penzionog boda usklađena je unutar ovako postavljenih granica. Na taj način nivoi penzija zadržali su vezu sa prosečnom zaradom.

20 Penzioneri koji su stekli uslove za prevremenu penziju sa kraćim periodima uplate doprinosa takođe su stvarali probleme pri ponovnom obračunavanju penzija koje je započelo 2004. godine. U skladu sa odredbama Zakona o javnim penzijama (Zakon br. 19/2000) vrednost penzionih bodova je preračunata uzimajući u obzir periode uplate doprinosa i osnovice za doprinose koje su akumulirane tokom radne karijere osiguranika. Kao rezultat toga većina ovih penzionera nije imala korist od preračunavanja penzija, imajući u vidu činjenicu da su njihovi periodi uplate doprinosa bili kraći od perioda uplate punih doprinosa. Ipak, Vlada je pod pritiskom javnosti umanjila period uplate punih doprinosa za ove penzionere.

Tokom 2008. godine, pod uticajem tada predstojećih opštih izbora, Vlada je odobrila iznenadno povećanje vrednosti penzionog boda na 37,2 procenta od iznosa nacionalne prosečne bruto zarade, a kasnije i na 45 procenata nacionalne prosečne bruto zarade. U isto vreme stopa doprinosa dalje je smanjena na 27,25 procenata. Kao rezultat toga budžet državnog penzionog fonda pao je u deficit. Tokom 2009. godine novoizabrana Vlada povećala je stopu doprinosa na 31,3 procenta. To je ipak još uvek bilo nedovoljno i 2009. godine vrednost penzionog boda bila je usklađena samo sa rastom cena. Tokom 2010. godine fiskalna situacija u Rumuniji nastavila je da se pogoršava, pa je vrednost penzionog boda zamrznuta na nivou od 732 RON (174 EUR)²¹.

Po Zakonu o ujednačenim penzijama (Zakon br. 263/2010) od 2011. godine na dalje usklađivanje se vrši na sledeći način. Usklađivanje penzija je zamrznuto tokom 2011. godine. Od 2012. do 2020. godine penzije će se usklađivati sa rastom cena (mereno Indeksom potrošačkih cena) uz dodatnih 50 procenata od realnog rasta nacionalne prosečne bruto zarade. Od 2021. godine stopa povećanja u skladu sa kretanjem nacionalne prosečne bruto zarade trebalo bi da se smanjuje za po 5 procentnih poena svake godine (tj. da bude 45 procenata 2021. godine, 40 procenata 2022. godine, 35 procenata 2023 godine, itd). Od 2030. godine pa na dalje penzije će se usklađivati samo sa rastom cena.

Iako će se penzije usklađivati sa cenama njihovo dalje kretanje neće biti povezano sa rastom zarada. To je zabrinjavajuće zbog potencijalno veće izloženosti siromaštvu u starosti, naročito za zaposlene sa niskom osnovicom za doprinose.

7.3.2. Obavezna kapitalno finansirana penzija

7.3.2.1. Osnovna struktura

Ključni zakon koji uređuje pitanje privatnog upravljanja obaveznim penzijskim stubom (poznatim kao drugi stub) je Zakon o obaveznim privatnim penzijama (Zakon br. 411/2004).

Na dan početka primene zakona, 1. januara 2007. godine, lica osigurana u okviru državnog penzijskog sistema koja su imala manje od 35 godina starosti bila su u obavezi da se priključe obaveznom privatnom penzijskom sistemu. Oni su automatski pripisani postojećim penzionim fondovima ako se nisu dobrovoljno opredelili za jedan od fondova. Osiguranici starosti između 35 i 45 godina imali su mogućnost da pristupe privatnom penzijskom sistemu ili da ostanu u državnom. Osiguranici stariji od 45 godina nisu smeli da pristupe obaveznom privatnom penzijskom sistemu.

Svaki osiguranik dobija individualni račun na koji uplaćuje doprinose. Posle bar 24 meseca uplaćivanja doprinosa u penzioni fond, počinje da se zaračunava kamata na uplaćena sredstva. Sistem obezbeđuje samo starosne penzije, dok invalidske i porodične penzije i dalje obezbeđuje samo državni penzioni sistem. Ipak, ako član porodice trajno u potpunosti izgubi radnu sposobnost i njegova prikupljena sredstva su suviše mala da bi obezbedio privatne penzione isplate, prikupljena sredstva će mu biti isplaćena odjednom ili u ratama tokom perioda od najviše pet godina, u skladu sa zahtevom korisnika. U slučaju smrti osiguranika njegova prikupljena sredstva mogu da naslede njegovi pravni naslednici i to tako što će im sredstva biti prebačena na lične račune ili u obliku fiksni anuiteta u periodu do pet godina.

21 Kao što je ranije pomenuto, postojao je pokušaj da se umani vrednost penzionog boda za 15 procenata 2010. godine. Taj pokušaj proglašen je neustavnim od strane Ustavnog suda.

Obavezni privatni penzijski sistem finansira se od doprinosa preusmerenih iz ukupnih doprinosa uplaćenih državnom penzijskom sistemu. Ukupan iznos doprinosa koje prikuplja Nacionalna agencija za fiskalnu administraciju prvo se prebacuju Nacionalnoj kući za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (CNPAS), a onda ona upućuje doprinose za drugi stub privatnim penzionim fondovima koje su izabrali osiguranici.

Posle godinu dana reklamiranja, ućlanjivanja i registracije članova tokom 2007. godine, izuzimanje doprinosa za drugi stub iz ukupne mase doprinosa započelo je u maju 2008. godine. Stopa doprinosa za drugi stub u početku je iznosila 2 procenta i trebalo je da bude povećana za 0.5 procentnih poena svake godine do nivoa od 6 procenata kojeg bi dostigla 2016. godine. Ipak, zbog rastućeg deficita državnog penzionog fonda, stopa doprinosa za drugi stub fiksirana je 2009. godine na nivou iz 2008. godine. Stopa doprinosa za drugi stub povećana je na 2,5 procenata 2010. godine i nastaviće se sa njenim planiranim povećanjima za 0,5 procentnih poena godišnje, što znači da će stopa doprinosa dostići nivo od 6 procenata 2017. godine (godinu dana kasnije od planiranog).

Kod osiguranika obaveznog privatnog penzionog fonda penzioni bodovi u državnom penzijskom sistemu su umanjeni do nivoa koji odgovara delu njihovih ukupnih doprinosa koji su preostali u državnom penzijskom sistemu posle oduzimanja iznosa koji je prebačen u drugi stub. Zato, nasuprot Zakonu o obaveznom privatnim penzijama koji propisuje da bi "privatne penzije...trebalo da dopune državne penzije", obavezni privatni penzijski sistem u praksi zamenjuje samo deo državnog penzijskog sistema. Drugim rečima, obavezni privatni penzijski sistem mogao bi da proizvede veće penzije ako bi ulaganja nastala iz preusmerenih doprinosa mogla da donesu dovoljno visok prinos, tako da time dobijen iznos prevaziđe iznos koji je izgubljen iz državne penzije umanjnjem penzionih bodova. U sadašnjem sistemu privatni stub samo delimično zamenjuje državni sistem bez da sa njim deli veći deo rizika, i na taj način ne uspeva da umanjí opterećenje državnog sistema.

7.3.2.2. Broj osiguranika i aktiva obaveznih penzionih fondova

Tabela 7.6 predstavlja broj osiguranika i nivo sredstava obaveznih privatnih penzionih fondova. Trenutno postoji devet penzionih fondova. Većina njih pripada ili velikim bankama ili osiguravajućim društvima čiji udeo prevazilazi 70 procenata domaćeg finansijskog tržišta. Jednom kada lice pristupi privatnom penzijskom sistemu više ne može da se povuče do dostizanja uobičajene starosne granice za penzionisanje. Ipak, osiguranici imaju mogućnost da promene penzioni fond po obaveštenju od najmanje 30 dana unapred i daju na uvid svoj novi penzioni ugovor fondu iz kojeg izlaze.

Otkako je sistem po prvi put primenjen u maju 2008. godine vrednost fondova je stalno rasla. U novembru 2010. godine ukupna vrednost sredstava u obaveznom privatnim penzionim fondovima iznosila je oko 3,9 milijardi RON (približno 925 miliona EUR), što je činilo 0,84 BDP-a.

Tabela 7.6				
Podaci o obaveznim privatnim penzionim fondovima na dan 1. novembra 2010. godine				
Penzioni fond	Broj osiguranika	Udeo (%)	Neto količina sredstava (u milionima RON)	Udeo (%)
ALICO	320.763	6,3	276	7,1
ARIPI	487.542	9,5	313	8,0
AZT	1.282.722	25,0	910	23,4
BCR	326.073	6,4	198	5,1
BRD	135.726	2,7	95	2,4
EUREKO	362.129	7,1	210	5,4
ING	1.656.674	32,3	1.522	39,1
VIVA	376.626	7,4	256	6,6
VITAL	170.565	3,3	102	2,6
Ukupno	5.118.820	100,0	3.886	100,0

Izvor: Komisija za nadzor privatnih penzijskih sistema (CSSPP).

Tabela 7.7 predstavlja broj osiguranika u obaveznom privatnom penzijskom sistemu prema polu i godinama. Trenutno ima 5,1 milion osiguranika u privatnom penzijskom sistemu, što predstavlja 91 procenat ukupnog broja osiguranika u državnom penzijskom sistemu. Broj muškaraca i žena u sistemu je gotovo jednak.

Prema starosnim grupama gotovo 70 procenata osiguranika mlađe je od 35 godina. Ta starosna grupa sastoji se od osiguranika za koje je pristupanje privatnom penzijskom sistemu bilo obavezno. Sa druge strane, više od 30 procenata osiguranika su lica starosti između 35 i 44 godine koja su dobrovoljno pristupila penzionom fondu. To je delimično zbog toga što su privatni penzioni fondovi sproveli agresivnu reklamnu kampanju usmerenu na te grupe, jer ti radnici dalje napreduju u svojim karijerama, primaju veće zarade i manja je verovatnoća da će možda izgubiti posao nego što je to slučaj sa mlađim radnicima.

Tabela 7.7						
Broj osiguranika u obaveznom privatnom penzijskom sistemu prema polu i godinama starosti na dan 1. novembra 2010. godine						
Starost	Muškarci		Žene		Ukupno	
	Broj lica	Procenat (%)	Broj lica	Procenat (%)	Broj lica	Procenat (%)
15–24 godina	745.652	28,3	622.211	25,2	1.376.863	26,9
25–34 godina	1.085.451	41,2	1.049.384	42,4	2.134.835	41,7
35–44 godina	805.657	30,6	801.645	32,4	1.607.122	31,4
Ukupno	2.636.760	100,0	2.473.240	100,0	5.118.820	100,0

Izvor: Komisija za nadzor privatnih penzijskih sistema (CSSPP).

Visoki nivoi učešća u drugom stubu sistema imali su za rezultat značajno opadanje iznosa doprinosa uplaćenih u državni penzijski sistem zbog prenosa sredstava u drugi stub. Planirano povećanje doprinosa za drugi stub dalje će intenzivirati ovaj gubitak u vidu tranzicionog troška. Kao rezultat toga državni penzioni fond je hronično u deficitu od 2008. godine i zavisio je sve više i više od pokrivanja deficita uplatama iz državnog budžeta.

Komisija za nadzor privatnih penzijskih sistema (Comisia pentru Supravegherea Sistemului de Pensii Private, CSSPP) uspostavljena je hitnom uredbom Vlade (Ordonanta de urgenta) br.50/2005 kao nezavisno administrativno telo kojem je poveren nadzor kako nad obaveznim tako i nad dobrovoljnim privatnim penzijskim sistemima.

Komisija radi pod nadzorom Parlamenta Rumunije i trenutno je vodi Savet koji se sastoji od pet članova, uključujući jednog predsednika i jednog potpredsednika. Članove, od kojih dvojicu predlaže Ekonomsko-socijalni savet, imenuje zajednička Parlamentarna komisija za budžet, finansije i bankarstvo. Komisiju vodi Generalni direktor kojeg imenuje Savet i podređena je Savetu nadzorne komisije. Komisija se finansira kroz takse za izdavanje dozvola, mesečne takse za rad i od drugih prihoda (kao što su donacije i štampani materijal).

7.3.2.3. Učinak investicija

U skladu sa zakonom, investicije privatnih penzionih fondova moraju da ispoštuju stroge kriterijume i to:

- Najveći deo sredstava fonda mora da bude uložen u državne obveznice ili druge instrumente uz garanciju države. Time gotovo 70 procenata ukupnog investicionog portfolija fonda može da bude uloženo u državne obveznice koje izdaje rumunsko Ministarstvo finansija ili države članice EU ili EEA.
- Do 20 procenata sredstava može biti investirano u valutno tržište, uključujući depozite banaka.
- Do 30 procenata sredstava može biti investirano u obveznice koje izdaju lokalne samouprave u Rumuniji ili u drugim državama članicama EU.
- Do 50 procenata sredstava može biti investirano u akcije kojima se trguje na regulisanim tržištima (berzama) u Rumuniji ili u drugim državama članicama EU ili EEA.
- Do 15 procenata sredstava može biti investirano u obveznice koje izdaju države izvan EU ili EEA.
- Do 10 procenata sredstava može biti investirano u obveznice koje izdaju lokalne samouprave u državama izvan EU ili EEA, pod uslovom da se njima trguje na regulisanim tržištima.
- Do 5 procenata sredstava može biti investirano u akcije ili obveznice koje izdaju nevladina tela, pod uslovom da se njima trguje na regulisanim tržištima i uz pravičnu vrednost.

Tabela 7.8
Sastav sredstava privatnih penzionih fondova u decembru 2010. godine

Vrsta ulaganja	Vrednost (u milionima RON)	Udeo (%)
Obveznice lokalnih samouprava	55	1,37
Državne obveznice	2.876	66,35
Bankarski depoziti	311	7,18
Obveznice preduzeća	476	11,0
Aksijski kapital	529	12,22
Instrumenti hedžinga	1,3	0,03
Obveznice nevladinih stranih tela	73,7	1,70
Participacija	22,7	0,52
Izdvojeni iznosi za kupovine, plaćanja, itd.	-11,8	-0,27
Ukupno	4.334	100,00

Izvor: Komisija za nadzor privatnih penzijskih sistema (CSSPP).

Trenutno svaki penzioni fond svojim članovima nudi samo jedan plan za investicioni portfolio. Na tabeli 7.8 nalazi se sastav sredstava prema investicionim instrumentima u koje su uložena. Trenutno je više od 66 procenata sredstava investirano u rumunske državne obveznice, što znači da privatni penzioni fondovi u velikoj meri finansiraju javni dug. Deficit državnog budžeta u Rumuniji bio je iznad 5 procenata BDP-a između 2008. i 2010. godine i javni dug je prevazišao nivo od 30 procenata BDP-a tokom 2010. godine.

Na tabeli 7.9 nalazi se poređenje stopa prinosa na kapital obaveznih privatnih penzionih fondova tokom prve dve godine njihovog rada. Minimalna stopa prinosa na kapital (koja se svakog meseca objavljuje u CSSPP) trenutno je na nivou od 7,22 procenata, što je više od kamatne stope Narodne banke Rumunije (6,25 procenata u trećem kvartalu 2010. godine), ali manje od kamatne stope na kupovinu obveznica Vlade (oko 10 procenata). Svi fondovi zabeležili su više stope prinosa od minimalne stope. Ponderisana prosečna stopa prinosa u poslednja 24 meseca (od novembra 2008. do oktobra 2010. godine) iznosila je 14,74 procenta. Ipak, rumunsko tržište ostalo je malo i veoma nestabilno, što pokazuju i podaci Nadzorne komisije.

Imajući u vidu pravna ograničenja investicionog portfolija, rumunske državne obveznice i drugi finansijski instrumenti koji imaju podršku Vlade čine najveći deo aktive obaveznih privatnih penzionih fondova. Ipak, Vlada Rumunije nije izdavala mnogo obveznica pre 2009. godine. Posle krize iz 2009. godine preveliko zaduživanje Vlada je efikasno predupređeno njenim naporima da ispuni budžetske ciljeve postavljene stand-by aranžmanom sa MMF-om.

Mesečna administrativna taksa za upravljanje aktivom je 0,05 procenata aktive na računu, mada troškovi revizije uvek variraju. Troškovi promene fonda iznose 5 procenata od neto aktive na računu. Administrativne takse ne razlikuju se među različitim administratorima penzionog fonda.

Tabela 7.9				
Stope prinosa u obaveznim privatnim penzionim fondovima, oktobar 2010. godine				
Fond	Stopa prinosa (%)	Klasa rizika	Minimalna stopa prinosa prema klasama rizika (%)	Ponderisani prinos (za sve fondove u poslednja 24 meseca (%))
ALICO	17,24	Srednji	7,22	14,74
ARIPI	17,14	Visok	5,78	
AZT	17,30	Srednji	7,22	
BCR	15,64	Srednji	7,22	
BRD	14,30	Srednji	7,22	
EUREKO	15,43	Srednji	7,22	
ING	16,88	Srednji	7,22	
VIVA	13,70	Srednji	7,22	
VITAL	12,37	Srednji	7,22	

Izvor: Komisija za nadzor privatnih penzijskih sistema (CSSPP). Klasifikacija rizika povezana je sa normama Komisije za nadzor privatnih penzijskih sistema.

7.3.2.4. Faza isplate

Penzije u drugom stubu mogu da se isplate kada osiguranik dostigne redovnu starosnu granicu za odlazak u penziju²². Prikupljena aktiva uglavnom se koristi za kupovinu godišnjih osiguranja, mada još uvek nema nikakvog propisa. Lica koja nemaju dovoljno prikupljene aktive ili korisnici invalidskih ili porodičnih penzija u državnom penzijskom sistemu mogu ta sredstva da dobiju odjednom ili u fiksnim anuitetima tokom perioda od pet godina. Programirano povlačenje je takođe dozvoljeno, ali se smatra pre izuzetkom nego pravilom.

7.3.3. Dobrovoljni penzioni fondovi

Ključni zakon koji reguliše privatno upravljani dobrovoljni penzijski stub (poznatiji kao treći stub) je Zakon o dobrovoljnim privatnim penzijama (Zakon br. 204/2006).

Bilo koje lice može da pristupi dobrovoljnom penzionom fondu. Pristupanje sistemu je u potpunosti dobrovoljno i nema ograničenja u odnosu na status na tržištu rada, članstvo u sindikatu ili u odnosu na bilo koje druge odnose na radnom mestu. Ipak, doprinosi mogu da se dele između osiguranika i njihovih poslodavaca ili između osiguranika i njihovog sindikata od slučaja do slučaja.

Doprinosi koji se plaćaju dobrovoljnim penzionim fondovima ne mogu da budu veći od 15 procenata zvaničnog ličnog prihoda, što se smatra osnovicom za uplatu doprinosa. Postoji poreski podsticaj za pristupanje ovim penzionim fondovima, jer se doprinosi oslobađaju poreza u iznosu do skoro polovine

22 U slučajevima prevremenog penzionisanja zakon propisuje da nijedna privatna penzijska nadoknada ne može da se pripiše pre nego što osiguranik ispuni kriterijume za starosnu penziju (tj. ostvari pun radni staž i dostigne propisanu starosnu granicu za penzionisanje) (član 52, Zakon br. 263/2010).

iznosa nacionalne prosečne bruto zarade (oko 200 EUR) godišnje. U slučajevima kada poslodavci plaćaju doprinose, za isti iznos (oko 200 EUR) po zaposlenom umanjuje se porez poslodavcu.

Penzije se isplaćuju kada osiguranik napuni 60 godina starosti ili posle barem 90 mesečnih doprinosa uplaćenih u penzioni fond. Ista pravila koja važe za invalidske i porodične penzije u obaveznom privatnom penzijskom sistemu važe i ovde. Ista pravila takođe se primenjuju u odnosu na investicioni portfolio.

Tabela 7.10 Broj osiguranika u dobrovoljnim penzionim fondovima po rodu i starosnim grupama decembar 2010. godine				
Starosna grupa	Muškarci	Žene	Ukupno	Procenat (%)
16–29 godina	—	—	36.294	16,4
30–44 godina	—	—	114.032	51,5
45 godina i više	—	—	71.274	32,2
Ukupno	109.518	112.082	221.600	100,0

Izvor: Komisija za nadzor privatnih penzijskih sistema (CSSPP).

Trenutno postoji 13 odobrenih privatnih penzionih fondova i većina njih takođe upravlja obaveznim penzionim fondovima. Krajem 2011. godine u dobrovoljnim penzionim fondovima bilo je 211.800 osiguranika, što predstavlja samo 3,78 procenata od ukupnog broja osiguranika. Ukupna aktiva dobrovoljnih penzionih fondova iznosila je 307 miliona RON, što je odgovaralo 0,06 procenata BDP-a Rumunije. Slabo učešće u dobrovoljnim penzionim fondovima naglašava ograničene mogućnosti domaćinstava u Rumuniji da štede. Slaba sklonost štednji takođe se koristi za opravdavanje obaveznog učešća u drugom stubu penzijskog sistema.

Trenutna zavisnost državnog penzijskog sistema od privatnih penzija, kao što je gore opisano, služi da naglasi neravnotežu sistema. Nedostaci će se gomilati i državni budžet, koji je uvek u deficitu zbog trenutnih obaveza koje ima državni penzijski sistem, zapašće u još veće dugove. To će dovesti do povećanja poreza i doprinosa, što će prikupljanje učiniti još težim i dodatno umanjiti sredstva koja bi se mogla ulagati u privatne fondove.

Nagomilavanjem javnog duga kamatne stope na državne obveznice će rasti, jer će investitori izbegavati dalja ulaganja. To će zauzvrat da smanji osnovu za ubiranje doprinosa, čineći prikupljanje sredstava u penzione fondove, koja kasnije služe za kupovinu javnog duga, još težim. Taj opasni krug će biti najnaglašeniji u vreme recesije i mogao bi dalje da pokvari već prilično tešku finansijsku situaciju u Rumuniji.

7.3.4. Adekvatnost nadoknada

7.3.4.1. Broj penzionera i prosečna penzija

Tabela 7.11 predstavlja broj penzionera i prosečne penzije po vrstama 2009. godine. Podaci za period od 2000. do 2008. godine predstavljeni su u tabelama 7.A.2–7.A.4 u Statističkom aneksu.

Tabela 7.11
Broj penzionera i prosečne penzije po vrstama 2009. godine

	Broj penzionera (u hiljadama)	Prosek mesečne penzije			
		RON	US\$	EUR	Kao % prosečne bruto zarade
Ukupno	5.689	686	224,9	162,2	36,3
Ukupne nadoknade za socijalno osiguranje	5.676	711	233,2	168,1	37,7
Ukupne državne penzije	4.718	750	98,4	177,3	39,7
Starosne penzije	3.239	761	249,6	179,9	40,3
– sa punim periodom trajanja osiguranja	2.030	936	306,9	221,3	49,6
– sa nepunim periodom trajanja osiguranja	1.209	531	174,1	125,5	28,1
Rano penzionisanje sa punim periodom trajanja osiguranja	9	977	320,4	265,3	51,7
Rano penzionisanje sa nepunim periodom trajanja osiguranja	112	691	226,6	187,6	36,6
Invalidske penzije	909	550	180,4	130,0	29,1
– Prvog stepena	42	542	177,8	128,1	28,7
– Drugog stepena	530	553	181,4	130,7	29,3
– Trećeg stepena	322	546	179,1	129,1	28,9
Porodične penzije	608	336	110,2	79,4	17,8
Ukupne penzije poljoprivrednika	799	300	245,9	70,9	15,9
Socijalne starosne penzije	2	192	62,9	45,4	10,2
Ratni veterani i ratni vojni invalidi	11	245	80,4	57,9	13,0

Izvor: Nacionalna kuća za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (CNPAS).

Beleška: Ukupan broj penzionera u sistemu socijalnog osiguranja uključuje i penzionere iz penzijskih sistema Ministarstva odbrane, Ministarstva unutrašnjih poslova i obaveštajnih službi Rumunije koji nisu prikazani u tabeli.

U Rumuniji je 2009. godine bilo 5,67 miliona penzionera, da bi krajem oktobra 2010. godine taj broj opao na 5,52 miliona. Broj penzionera dostigao je svoj maksimum 2003. godine kada ih je bilo 6,3 miliona, da bi kasnije postepeno opadao zbog pooštavanja kriterijuma za penzionisanje i povećanja starosne granice za penzionisanje.

Najbrojniji su starosni penzioneri, kojih ima 3,1 miliona (55,2 procenata) od ukupnog broja penzionera, od kojih među njima 2,26 miliona (60 procenata) ima pun period uplate doprinosa i trajanja osiguranja. Tokom 2009. godine prosečna starosna penzija iznosila je 761 RON (180 EUR), a prosečna starosna penzija sa punim periodom trajanja osiguranja iznosila je 936 RON (221 EUR). Prevrmeno penzionisanih trenutno ima 119.000, što čini 2,1 procenat ukupnog broja penzionera. Samo 9.000 njih ima pun period trajanja osiguranja. Invalidskih penzionera ima 910.000 ili 16 procenata od ukupnog broja penzionera. Prosečna

invalidska penzija iznosi 550 RON (130 EUR). Porodičnih penzionera ima 570.000 ili 10 procenata od ukupnog broja penzionera. Njihova prosečna penzija iznosi 336 RON (79 EUR).

Trenutno ima 790.000 penzionera koji su nekadašnji članovi poljoprivrednih zadruga. Njihova prosečna penzija, koja se isplaćuje iz državnog budžeta, jednaka je minimalnoj penziji [koja trenutno iznosi 300 RON (70 EUR)]. Procenjeno je da je 1,59 miliona (28 procenata) penzionera u državnom sistemu socijalnog osiguranja ostvarilo pun period trajanja osiguranja u poljoprivrednim zadrugama.

Pored toga, ima oko 2.000 korisnika socijalne starosne nadoknade. Ukupan broj ratnih veterana, osoba sa invaliditetom, nemoćnih i broj ratnih udovica iznosi oko 13.000. Penzije veteranima isplaćuju se kao dodatak uz državne ili vojne penzije.

Prosečan iznos penzije značajno je porastao tokom poslednje decenije zbog nekoliko mera koje su preduzete u državnom penzijskom sistemu. Realan iznos prosečne penzije 2000. godine, prema statistici Nacionalne kuće za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (CNPAS), opao je za 44,3 procenta u odnosu na period 1990ih godina, da bi do decembra 2008. godine porastao na 120 procenata, a zatim i na 123 procenata do decembra 2009. godine.

Slično tome, prosečna penzija kao procenat nacionalne prosečne bruto zarade (koja predstavlja prosečnu stopu zamene u sistemu) opala je dramatično tokom 1990ih, sa 43.1 procenat 1990. godine na oko 25 procenata 2000. godine. Od tada ona konstantno raste, pri čemu je najveći porast zabeležen tokom poslednjih godina snažnog privrednog rasta, sve do krize iz 2008. godine. Stope zamene povećavale su se sa rastom nacionalne prosečne zarade, uz impresivan rast od oko 6 procentnih poena između 2004. i 2007. godine. Tokom 2007. godine stopa zamene dostigla je 30 procenata, uglavnom zbog ponovnog obračunavanja penzija. Rast vrednosti penzionog boda izmeren u odnosu na nacionalni bruto prosek nije doneo očekivani porast, pa je stopa zamene 2008. godine iznosila 33 procenta. Zbog mera štednje koje su zaustavile rast zarada ili dovele do njihovog drastičnog pada, stope zamene porasle su do nivoa od 40 procenata tokom 2010. godine.

7.3.4.2. Pitanja siromaštva i socijalna inkluzija starih osoba

Stopa siromaštva među penzionerima bila je visoka tokom perioda tranzicije 1990ih godina. Ipak, ona je značajno opala tokom godina snažnog privrednog rasta od 2000. do 2008. godine. Stopa apsolutnog siromaštva, koja uzima u obzir minimalne osnovne potrebe domaćinstva na osnovu metodologije Svetske banke, opala je za 35.9 procenata tokom 2000. godine do nivoa od 5 procenata tokom 2008.

Prihod prosečnog penzionerskog domaćinstva (ili iznos dve prosečne penzije) bio je ispod linije apsolutnog siromaštva 1990ih godina. Prihod prosečnog penzionerskog domaćinstva značajno je porastao sa nivoa od 57 procenata od linije apsolutnog siromaštva 2000. godine, do 159 procenata 2008. godine, mada je sada ponovo opao na nivo od 134 procenta zbog novog načina usklađivanja penzija primenjenog 2009. i 2010. godine.

Tabela 7.12 predstavlja efekte socijalnog transfera na stopu siromaštva po starosnim grupama u periodu od 2001. do 2008. godine. Trebalo bi imati u vidu da Nacionalni zavod za statistiku definiše liniju siromaštva kao nivo od 60 procenata od prosečnog ličnog prihoda.

Tabela 7.12
Efekti socijalnih transfera na stopu siromaštva prema starosnim grupama
od 2001. do 2008. godine u %

	2001	2005	2006	2007	2008
Starost 0–15					
Pre bilo kakvih socijalnih transfera	37,0	39,9	40,9	40,1	41,9
Posle penzijskih transfera	30,8	33,8	35,2	34,6	34,5
Posle svih socijalnih transfera	22,1	24,9	25,4	24,7	25,9
Starost 16–24					
Pre bilo kakvih socijalnih transfera	35,8	36,0	34,3	33,6	34,5
Posle penzijskih transfera	25,7	27,5	26,2	25,2	24,9
Posle svih socijalnih transfera	19,9	22,2	21,2	20,5	20,9
Starost 25–49					
Pre bilo kakvih socijalnih transfera	27,9	29,5	29,2	29,0	29,6
Posle penzijskih transfera	20,1	21,8	21,7	21,6	21,3
Posle svih socijalnih transfera	14,8	16,3	16,5	16,5	16,9
Starost 50–64					
Pre bilo kakvih socijalnih transfera	53,8	49,2	48,8	48,9	48,4
Posle penzijskih transfera	14,4	16,2	17,1	17,8	15,6
Posle svih socijalnih transfera	11,8	13,2	14,5	14,9	13,5
Starost 65 i više					
Pre bilo kakvih socijalnih transfera	74,2	76,6	77,1	79,1	80,7
Posle penzijskih transfera	21,8	20,2	21,3	22,1	18,8
Posle svih socijalnih transfera	18,8	17,2	18,7	19,4	16,2

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku (NIS).

U Rumuniji penzijski sistem igra najvažniju pojedinačnu ulogu u smanjenju siromaštva starih lica. Tokom 2008. godine stopa siromaštva za lica starija od 65 godina pre socijalnih transfera iznosila je 80,7 procenata. Ipak, transferi sredstava iz penzijskog sistema izvukli su 61,9 procenata starog stanovništva iz siromaštva. Drugi socijalni transferi smanjili su stopu siromaštva za 2,6 procentna poena. Slično tome, za osobe starosti između 50 i 64 godina penzijski transferi smanjili su pred-transfernu stopu siromaštva od 48,4 procenta za 32,8 procentnih poena, a drugi socijalni transferi za dodatna 2,1 procentna poena. Ta analiza ukazuje na to da će velika smanjenja penzijskih transfera značajno povećati stopu siromaštva među starijima.

Sve penzije do nivoa od 1.000 RON (245 EUR) bile su oporezivane jedinstvenom poreskom stopom od 16% poreza na dohodak. Od svih penzija naplaćuje se doprinos za zdravstveno osiguranje od 9,5 procenata. Za doprinose preusmerene u obavezan privatni penzijski sistem ne postoji nikakav poreski

podsticaj. Na doprinose koji se uplaćuju u dobrovoljni privatni penzijski sistem plaća se mali porez na dohodak.

7.4. Troškovi i finansiranje

7.4.1. Stope doprinosa

Stopa doprinosa, koja je bila minimalna početkom 1990ih, postepeno je povećavana kako bi se izborila sa inflacijom do koje su dovele liberalizacije cena jedna za drugom, opadajući broj osiguranika i njihova umanjena sposobnost da plaćaju doprinose²³. Stopa doprinosa iznosila je 35 procenata do 2000. godine.

Od kako je Zakon o javnim penzijama stupio na snagu 2001. godine stopu doprinosa svake godine određivao je Parlament u okviru odredbi Zakona o budžetu za socijalno osiguranje. Tabela 7.13 predstavlja stope doprinosa za radnike u normalnim, teškim i vrlo teškim uslovima.

Tabela 7.13 Stope doprinosa, 2000–2009 (%)					
Godina	Stopa doprinosa za normalne uslove rada			Stopa doprinosa (kombinovana) za teške uslove rada	Stopa doprinosa (kombinovana) za vrlo teške uslove rada
		Poslodavac	Zaposleni		
2000	30,00	—	—	35,00	40,00
2001	35,00	23,33	11,67	40,00	45,00
2002	35,00	23,33	9,50	40,00	45,00
2003	34,00	24,50	9,50	39,00	44,00
2004	31,50	22,00	9,50	36,50	41,50
2005	31,50	22,00	9,50	34,50	41,50
2006	29,25	19,75	9,50	34,25	39,25
2007	29,00	19,50	9,50	34,00	39,00
2008	27,25	18,00	9,50	32,50	37,50
2009	31,30	20,80	10,50	36,30	41,30

Beleška: Prema opštem pravilu stopa doprinosa je za pet procenata veća za radnike u teškim uslovima i deset procenata veća za radnike u vrlo teškim uslovima. Poslodavci su ti koji plaćaju tu dodatnu stopu doprinosa.

Izvor: Nacionalna kuća za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (CNPAS).

23 Tokom 1990ih, uveden je dodatni doprinos na zarade zaposlenih u iznosu od tri do pet procenata.

Kada je rumunska privreda rasla tokom prve decenije 21. veka Vlada se posvetila smanjenju stope doprinosa, jer se smatralo da visoka stopa doprinosa sputava rast i stvaranje radnih mesta. Zato je stopa doprinosa postepeno smanjivana sa 35 procenata 2002. godine na 27.25 procenata 2008. godine. Svejedno, zahvaljujući većem prilivu uplata doprinosa fondovi socijalnog osiguranja po prvi put su ostvarili uravnotežen budžet 2007. godine.

Glavni faktori koji su pogurali rast i u određenoj meri ohrabрили stvaranje radnih mesta bili su: (i) veliki priliv kapitala u rastuća tržišta Srednje i Istočne Evrope, (ii) uvođenje jedinstvene poreske stope od 16% koja je olakšala teret oporezivanja domaćinstvima i preduzećima, i (iii) veća pristupačnost kredita, pri čemu su kratkoročni krediti rasli od 1 procenta BDP-a 2004. godine do 26 procenata BDP-a 2007. godine.

Kada se značajno smanjenje stope doprinosa dogodilo istovremeno sa rastom vrednosti penzionog boda i prebacivanjem dva procenta doprinosa u obavezan privatni penzioni stub, penzioni fond zapao je u deficit tokom 2008. godine. U februaru 2009. u svetlu rastućih manjkova u prihodima fonda, Vlada je povećala stopu doprinosa na nivo od 31,3 procenata i uvela moratorijum na povećanje od 0,5 procentnih poena do kojeg je trebalo da dođe u obaveznim privatnim penzionim fondovima.

Vlada ne uplaćuje propisane doprinose u penzijski sistem (osim poslodavačkih doprinosa za javne službenike). Ona ipak pokriva sledeće stavke kroz transfere iz državnog budžeta:

- doprinose za vreme trajanja vojnog roka i univerzitetskog obrazovanja;
- subvencije za posebne penzione fondove²⁴;
- minimalne penzije;
- penzije za bivše članove poljoprivrednih zadruga²⁵; i
- bilo koje deficite koji mogu nastati u državnom penzijskom sistemu.

7.4.2. Poslovanje fonda

Tabela 7.14 predstavlja prihode i troškove državnog penzijskog sistema za period od 2001. do 2010. godine. Penzijski troškovi kao procenat od BDP-a porasli su sa 6,3 procenata 1996. godine na blizu 6,6 procenata između 1999. i 2001. godine. U narednim godinama taj procenat je postepeno opadao, dostižući nivo od 5,1 procenat 2006. godine. Ipak, dva nova obračunavanja penzija i oštar rast vrednosti penzionog boda vratili su taj procenat na nivo od 6,48 procenata 2008. godine. Uprkos ostrim merama kontrole troškova, izdatak za penzije dalje se povećao na 8,25 procenata 2009. godine i 8,57 procenata 2010. godine. To nedavno povećanje u procentualnom odnosu izdataka za penzije i BDP-a objašnjeno je negativnim rastom BDP-a u tom periodu. To ukazuje na činjenicu da je rast suštinski važan za merenje relativne veličine troškova i za njihovu isplatu iz ograničenih izvora.

24 Do 2010. godine vojne penzije su isplaćivane iz državnog budžeta. Primenom Akta o ujednačenim penzijama isplata vojnih penzija integrisana je u državni penzijski sistem. Ipak, Vlada plaća poslodavcu doprinose za aktivna vojna lica kao što to čini i za javne službenike.

25 Od oko 1 miliona bivših članova poljoprivrednih zadruga oko 850,000 u potpunosti subvencionise država, dok preostali korisnici primaju penzije na osnovu sopstvenog radnog staža kojeg su ostvarili kao zaposleni za platu.

Tabela 7.14
Prihodi i troškovi državnog penzijskog sistema od 2001. do 2010. (u milionima RON)

Indikator	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ukupan prihod	7.623	9.724	12.528	16.167	17.624	20.277	24.632	32.833	40.639	42.873
Ukupni doprinosi (1)	6.829	9.075	11.430	14.249	17.395	20.186	24.397	31.448	33.067	31.806
– obavezni doprinosi	6.780	8.977	11.315	13.909	17.232	19.995	23.950	31.116	32.672	31.369
– dobrovoljni doprinosi	49	98	115	122	163	191	447	332	395	437
Transferi	794	649	1.098	1.918	229	91	235	1.385	7.572	11.067
Ukupni troškovi (2)	8.344	10.720	12.378	16.167	17.745	18.494	23.094	33.705	40.391	42.640
– Starosne penzije	5.582	7.003	7.939	9.869	11.361	13.140	16.891	25.435	30.974	32.797
– Prevrmena penzija pun period osiguranja	3	20	36	51	56	64	77	98	106	108
– Prevrmena penzija nepotpun period osiguranja	14	109	193	277	330	410	532	759	898	1.032
– Invalidske penzije	859	1.154	1.370	1.736	2.052	2.569	3.326	4.863	5.847	5.869
– Porodične penzije	474	611	719	871	974	1.125	1.411	2.059	2.430	2.490
– Ratni veterani, invalidi i udovice	51	57	59	59	54	50	45	39	33	27
– Minimalne penzije	—	—	—	—	—	—	—	—	234	456
Odnos troškova i prihoda (1) / (2)	81,8%	84,7%	92,3%	88,1%	98,0%	109,1%	105,6%	93,3%	81,9%	74,6%
Troškovi kao procenat BDP-a	7,15%	7,08%	6,27%	6,56%	6,16%	5,37%	5,36%	6,46%	8,25%	8,57%

Izvor: Nacionalna kuća za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (CNPAS).

Tabela 7.15
Deficit i stopa zavisnosti javnog penzionog fonda, 2004–2010

Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Deficit (u milionima RON)	1.978	624	0	12	2.911	6.459	7.056
Deficit (kao % BDP)	0,83	0,22	0,0	0,0	0,58	1,31	1,34
Stopa zavisnosti (broj osiguranika/broj penzionera)	1,31	1,02	1,01	0,98	0,97	1,03	1,01

Državni penzijski sistem imao je suficit početkom 1990ih zbog činjenice da je nominalni iznos doprinosa povećan zbog inflacije, pri čemu je usklađivanje penzija kasnilo za tim stalnim rastom cena. Od sredine 1990ih do ranih 2000ih državni penzijski sistem zapao je u deficit kako je veliki broj radnika napustio tržište rada tokom masovnog restrukturiranja državnih preduzeća. U smislu BDP-a deficit državnog penzionog fonda porastao je sa 0,45 procenata 1995. godine na 1,60 procenata 1998. godine. Kasnije je postepeno opadao, do praktično nultog nivoa 2006. i 2007. godine.

Iz raznih gore pomenutih razloga državni penzijski sistem zabeležio je deficit od 0,58 procenata BDP-a 2008. godine. Iako su preduzete interventne mere tokom 2009. godine kako bi se povećala stopa doprinosa za državni penzioni fond, zamrzavanje stope doprinosa za obavezne privatne penzione fondove i striktno usklađivanje vrednosti penzionog boda sa rastom cena, deficit državnog penzionog fonda povećan je na 1,31 procenat BDP-a. Nešto veći deficit od 1,34 procenta BDP-a očekivan je 2010. godine, uglavnom zbog smanjenja doprinosa. To se dogodilo uprkos činjenici da je Vlada zamrzнула vrednost penzionog boda i u potpunosti obustavila prevremeno penzionisanje i striktno proveravala ispunjavanje uslova za invalidsku penziju.

7.4.3. Procene budućih kretanja

Podaci o stanovništvu Nacionalnog zavoda za statistiku pokazuju postepeni rast stope zavisnosti starosnih penzionera (odnos broja stanovnika starijih od 65 godina i stanovnika starosti između 20 i 64 godine) sa 17,9 procenata 1990. godine na 23,3 procenata 2009. godine. Buduće projekcije Eurostata pokazuju da će stopa zavisnosti starosnih penzionera dostići nivo od 32,9 procenata do 2030. godine i eventualno dostići nivo od 71 procenta 2060. godine.

Nacionalni zavod za statistiku napravio je predviđanja kretanja ekonomski aktivnog stanovništva i zaposlenog stanovništva na osnovu Ankete o radnoj snazi. Rezultati predviđanja pokazuju da se očekuje smanjenje ekonomski aktivnog stanovništva za 7 do 8 procenata, od oko 10 miliona na između 9,2 i 9,3 miliona ljudi, i da se očekuje smanjenje zaposlenog stanovništva za 6,5 do 7,5 procenata, sa 9,3 miliona na između 8,62 i 8,72 miliona do 2025. godine. Prema starosti smanjenje stope učešća u radnoj snazi primećeno je kod starosnih grupa od 15 do 24 i od 25 do 34 godina. Skroman rast stope učešća u radnoj snazi očekuje se kod starosnih grupa od 35 do 44 i od 45 do 54 godina. Za starije starosne grupe ne očekuje se značajna promena stope učešća u radnoj snazi.

Predviđanja kretanja penzija u Izveštaju o starenju kojeg je 2009. godine sačinila Evropska komisija pokazuju očigledan rast izdataka za penzije, sa 6,6 procenata BDP-a 2007. godine na 17,7 procenata BDP-a 2060. godine. Naj snažniji faktor tog rasta je porast demografske stope zavisnosti kao što je gore

pomenuto. Treba ipak imati u vidu da su ta predviđanja mehaničke ekstrapolacije zasnovane na podacima iz bazne godine, 2007., koje ne uzimaju u obzir potencijalne buduće zakonske promene (posebno kad je u pitanju metod indeksacije i uslovi za sticanje prava za prevremeno penzionisanje i invalidske penzije) ili mogući rast produktivnosti radne snage. Uz to, nema nikakvih predviđanja o kretanjima na strani prihoda.

7.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi

7.5.1. Uloga socijalnog dijaloga, pozicije socijalnih partnera i institucionalna pitanja

Trenutno²⁶ su u Rumuniji socijalni partneri aktivno uključeni u upravljanje penzijskim sistemom u sva tri stuba. Odbor za administraciju Nacionalne kuće za državne penzije (CNPP)²⁷ ima tripartitnu strukturu i postoji i na lokalnom nivou²⁸. Savet Komisija za nadzor privatnih penzijskih sistema (CSSPP) ima barem dva člana imenovana na osnovu predloga Socijalno-ekonomskog saveta, glavnog tripartitnog tela u Rumuniji koje ima konsultativnu ulogu u zakonodavnom procesu.

U tom institucionalnom okviru socijalni partneri duboko su uključeni u glavne reforme penzijskog sistema. U parametarskoj reformi državnog penzijskog sistema sindikati su snažno zagovarali održavanje uske veze između penzijskih nadoknada i zarada, a i sindikati i poslodavci zahtevali su smanjenje stope doprinosa za socijalno osiguranje kao način da se umani opterećenje privrede i pospeši stvaranje radnih mesta. Uloga socijalnih partnera u stvaranju privatnih stubova bila je manje značajna, odražavajući nedostatak ekspertize socijalnih partnera u toj oblasti, kao i činjenicu da se stvaranje sistema podudarilo sa periodom snažnog rasta.

U najskorijoj penzionoj reformi iz 2010. godine sindikati su se snažno protivili predloženom povećanju uobičajene starosne granice za penzionisanje. Oni su tvrdili da bi takvo povećanje redovne starosne granice trebalo da bude samo do nivoa rasta očekivanog trajanja života u Rumuniji. Neke vođe sindikata takođe su izrazile brigu o tome kako je postavljen obavezan privatni penzijski sistem, i predložili su da se sadašnji obavezni penzijski fond transformiše u dobrovoljni.

Rasprava u Parlamentu ipak ostaje najkritičniji proces pri usvajanju zakona. Iako su prethodne Vlade bile izazvane da zaobiđu Parlament putem "Hitnih uredbi u Savetu" (Ordonante de Urgenta), nedavni razvoj događaja pokazao je da uloga Parlamenta jača. Sudstvo je takođe nedavno istaklo svoju značajniju ulogu u ovom procesu. Tokom 2010. godine Ustavni sud odlučio je da je predloženo smanjenje vrednosti penzionog boda od 15 procenata neustavno zato što ugrožava pravo vlasništva. Taj predlog je kasnije opozvan iz nacrtu Zakona o ujednačenim penzijama.

26 Ovaj deo bavi se socijalnim dijalogom i njegovim specifičnim institucionalnim postavkama koje su postojale u Rumuniji krajem 2010. i početkom 2011. godine. On tim ne uzima u obzir promene koje su inicirane promenjenim Zakonom o radu (Zakon br. 53/2003) koji je stupio na snagu 1. maja 2011. godine, niti promene Kodeksa socijalnog dijaloga koje su uticale na institucionalne postavke socijalnog dijaloga (Zakon br. 62/2011).

27 U smislu organizacione strukture, Nacionalna kuća za penzije i druga prava iz socijalnog osiguranja (CNPAS) i penzijske ustanove Ministarstva odbrane, Ministarstva unutrašnjih poslova, i obaveštajnih službi Rumunije sada su pod nadležnošću novouspostavljene CNPP. Videti zakon br.263/2010.

28 U administrativnom smislu Rumunija je podeljena na 41 okrug ("judet" na rumunskom) i upravu grada Bukurešta. Svaki "judet" ima "Judet penzijsku kuću" a uprava grada Bukurešta ima Gradsku kuću, i neke od ovih kuća imaju lokalne kancelarije u važnijim gradovima.

7.5.2. Stavovi prema penzionoj reformi

U Rumuniji reforma je bila tema široke javne rasprave. Iako je stanovništvo Rumunije generalno bilo naklonjeno reformi iz ugla transformacije penzijskog sistema, postoje dokazi (iz rezultata anketa i opcionog učešća lica starijih od 35 godina u obaveznim privatnim penzionim fondovima) da javnost nije bila dobro obaveštena o promenama u sistemu.

Studije i istraživanja o mladima koja su sprovedena, generalno su se koncentrisala na dimenziju zapošljavanja u njihovom odnosu prema tržištu rada a ne na penzije. Za sadašnju generaciju zaposlenih penzionisanje nije više privlačno kao za starije generacije. Nedostatak interesovanja ipak ne znači da je sistem održiv bez daljih reformi.

7.6. Zaključak

Rumunski penzijski sistem predstavlja jezgro sistema socijalne zaštite i obazbeđuje stabilnost privrede. Gledano iz ugla tržišta rada penzionisanje ne bi trebalo da označava kraj nečijeg aktivnog života. Istovremeno, penzijski sistem ne bi trebalo zloupotrebljavati kao zamenu za aktivne mere zapošljavanja u vremenima ekonomskih i socijalnih turbulencija. I politika penzija i politika tržišta rada predstavljaju deo sveobuhvatnog koncepta "fleksigurnosti", koji se nalazi u središtu koncepcije tržišta rada prema strategiji EU-2020. Da bi ostvarili taj cilj, penzijski sistemi bi trebalo da obezbede adekvatne penzijske nadoknade, da ojačaju svoju održivost i diverzifikuju svoj portfolio bez ugrožavanja sopstvene sposobnosti da podnesu od spolja nametnute šokove.

Rumunski penzijski sistem doživeo je značajnu transformaciju u proteklih 20 godina. Primena strukture od tri stuba predstavlja značajno dostignuće. Nedavno su reforme ukinule privilegije posebnih penzijskih sistema, povećale su starosnu granicu za penzionisanje žena, i uveli indeksaciju penzija u skladu sa rastom cena. Nacionalna kuća javnih penzija (CNPP) procenjuje da bi u slučaju primene pomenutih mera javni budžet za penzije postepeno smanjivao svoj deficit i povratio finansijsku stabilnost do 2025. godine (iako analiza uticaja pomenutih individualnih mera nije na raspolaganju). Ipak, dugoročna predviđanja ukazuju na to da se očekuje ponovna pojava deficita ovog fonda oko 2032. godine, kada velike generacije rođene između 1965. i 1970. godine i između 1980. i 1990. godine počnu da se penzionišu.

Akumulirani deficit javnog sistema je rezultat neravnoteže između doprinosa i nadoknada. Zato je kriza samo doprinela problemu time što ga je ranije izložila. Danas je teško predvideti kako će budućnost izgledati za Evropu u celini i za Rumuniju, koja ima otvorenu i rastuću privredu srednje veličine. Ako se rumunska privreda ne bude brzo oporavila od sadašnje krize država neće dostići ciljeve koji su postavljeni u strategiji EU-2020. To će takođe uticati na penzijski sistem. Ako nedavna penziona reforma ne bude ostvarila značajne rezultate, najverovatnije će biti neophodne drastičnije reforme kako bi dalje umanjile nadoknade ili povećale stopu doprinosa.

Kada se odlučuje o ponovnom uspostavljanju finansijske ravnoteže i održavanju penzija koje garantuju adakvatan prihod i životni standard trebalo bi dati prioritet pitanjima koja su problematična kako za buduće tako i za sadašnje generacije. Ispunjavanje obaveza prema sadašnjim generacijama je to što održava funkcionisanje tržišta rada i dozvoljava veću fleksibilnost i uliva više poverenja pojedincima i preduzećima.

Reference

- Evropski centar za razvoj stručnog usavršavanja (CEDEFOP Centre of the European Commission). 2010. "Working and Ageing, Emerging Theories and empirical perspectives" (Luksemburg).
- Rumunska akademija [Academia Romana], Državni institut za ekonomsko istraživanje. 2010. "Social report: After 20 years: Options for Rumunija", The Research Institute for Quality of Life, ICCV.
- Evropski institut Rumunije. 2009. "Flexicurity and Social Dialogue in the Rumunian Enterprises." *Studies of Strategy and Policies*, no.3/2009, IER.
- Ghinararu C. 2009. "The Random exogenous shocks in Rumunija's history-impact assessment on economic cycles [Socuri exogene aleatoare in istoria Romaniei si influenta lor asupra ciclicitatii]", *Rumunija Statistical Review [Revista Romana de Statistica]*, Seminar supplement [Octav Onicescu].
- . 2009. "Diversifying the Rumunian Pensions System by the Introduction of the Privately Administrated, DC-based Pension Schemes", Research project, INCSMPS²⁹, Rumunian National Authority for Scientific Research.
- . 2008. "Optimizing Collection of Contributions for the Rumunian Public Pension Scheme", Research project, INCSMPS, Rumunian National Authority for Scientific Research.
- . 2008. "Forecasting Demographic Change and Planning Rapid Response for the Rumunian Metropolitan Areas", Research project, INCSMPS, Rumunian National Authority for Scientific Research.
- Evropska komisija, Generalna uprava za zapošljavanje, socijalna pitanja i jednake mogućnosti. 2008. *Study on indirect measurement methods for undeclared work in the EU*. VC/2008/0305.
- Ghinararu C.; Voineagu V.; Panduru F. 2007. "System of Social Protection Indicators Rumunija [Sistemul de Indicatori ai protectiei Sociale din Rumunija]", National Institute of Statistics of Rumunija [Revista Romana de Statistica].
- Ghetau V. 2007. "The demographic decline and the future of Rumunija's Population". The Rumunian Academy [Academia Romana], National Institute for Economic Research, VI. Trebici Research Centre for Demography, ALPHA MDN.
- OECD Izveštaj. 2007. "Pension at a glance, public policies across OECD countries".
- UNDP-Rumunija. 2007. "Making EU Accession Work for All: Fostering Human Development by Strengthening the Inclusiveness of the Labour Market in Rumunija". National Human Development Report, UNDP-RO.
- Svetska banka. 2005. "Old age income support in the twenty first century; An international perspective on pensions systems and reform".
- Fultz E.; Stanovnik T. (ed.). 2004. *Collection of pensions contributions: Trends, issues, and problems in Central and Eastern Europe*, ILO Decent Work Technical Support Team and Država Office for Central and Eastern Europe (Budimpešta).
- Fultz E. (ed.). 2002. "Pension reform and Central and Eastern Europe", Vols. 1 & 2, ILO Decent Work Technical Support Team and Država Office for Central and Eastern Europe (Budimpešta).

29 INCSMPS – Rumunski Nacionalni institut za naučna istraživanja u oblasti rada i socijalne zaštite. Njihova internet-stranica je: www.incsmps.ro.

Legislativa

Constitutia Romaniei/Rumunija's Constitution – Rumunijan Official Journal"/Monitorul Oficial al Romaniei – no.767/Oct.31.2003; "Rumunijan Official Journal"/ Monitorul Oficial al Romaniei – no.233/Nov.21.1991.

"Legislatia Pensiiilor si a celorlalte drepturi de asigurari sociale de stat, adnotata"/ Pension and other state social insurance rights legislation, annotated – Lumina Lex, Bucharest, 1993.

Legea privind sistemul public de pensii si alte drepturi de asigurari sociale/ Law on the public pension system and other social insurance rights – Rumunijan Official Journal"/Monitorul Oficial al Romaniei no.140/Apr.1st 2000.

N. Mandoiu – "Legea Pensiiilor 2008"/The Pension law 2008, "ConFisc" publ. house Bucharest, 2008.

Codul Muncii/The Labour Code – Law no.53/2003, as of latest updates, Meteor Press, Bucharest, collection of legislation, 2005, 2009, 2010.

Legea Unitara a Pensiiilor/Law no.263/2010 – Rumunijan Official Journal"/Monitorul Oficial al Romaniei, Dec.20.2010.

Stefana Aghergheloaiei – "Legislatia de asigurari sociale/ Social insurances legislation", Segra MEDIA, Bucharest, 2004.

Legea asigurarilor de somaj/Unemployment Insurance Act, Law no.76/2002 – Meteor Press, collection of legislation, Bucharest, 2006.

Statistika

Državni institut za statistiku Rumunije (INS/NIS). 2000–2010 editions. "Rumunijan Statistical Yearbook [Anuarul Statistic al Romaniei]".

–. 2008–2010 editions. "Social Protection Statistics".

–. 2002–2009 editions. "Social Trends [Tendinte Sociale]".

–. 2009. "Population ageing in Rumunija [Imbatranirea populatiei Romaniei]".

–. 2008. "Projecting Rumunija's population – A spatial vision up to 2050 [Proiectarea populatiei Romaniei in profil territorial]".

–. 2004. "Population and Housing Census of March 2002 – General results population, housing and dwellings".

Ministerul Muncii, Familiei si Protectiei Sociale Rumunija (Rumunijan Ministry of Labour, Family and Social Protection). 2002–2010 editions, *Statistical Bulletin*.

Internet-stranice

www.cnpas.ro (the official website of the National House of Pensions and Other Social Insurance rights, currently the National Public Pensions House).

www.mmssf.ro (the official website of the Rumunijan Ministry of Labour, Family and Social Protection).

www.guvernulromaniei.ro (the official website of the Rumunijan Government and the Office of the Prime Minister).

www.insse.ro (the official website of the National Institute of Statistics of Rumunija).

www.bnr.ro (the official website of the National Bank of Rumunija).

www.incsmps.ro (the official website of the National Scientific Research Institute in the field of Labour and Social Protection of Rumunija, INCSMPS).

www.anofm.ro the official website of the National Agency of Employment/the Rumunijan Public Employment Service).

www.cspp.ro (the official website of the Private Pensions Supervisory Commission of Rumunija).

Aneks

Tabela 7.A.1 Ključni makroekonomski indikatori											
Indikator	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Realan rast BDP-a (%)	2,1	5,7	5,1	4,7	7,4	4,7	7,7	6,0	7,4	-7,1	
BDP (u milionima RON)	80.377	116.769	151.475	197.565	246.469	288.048	344.651	416.007	514.654	491.274	
BDP (u milionima US\$)	37.054	40.182	45.826	59.508	75.397	98.863	122.697	170.619	204.528	161.110	
BDP (in milionima EUR)	40.279	44.866	48.464	52.595	60.720	79.497	97.786	124.654	139.746	116.147	
Ukupno stanovništvo (u milionima)	22,4	22,4	21,8	21,7	21,7	21,6	21,6	21,5	21,5	21,5	
Procenat stanovništva starijih od 65 godina	13,3	—	—	—	—	14,7	—	—	—	14,9	
Indeks potrošačkih cena (%)	40,0	30,0	20,0	15,1	11,6	9,0	6,6	4,8	7,9	5,6	
Kamatna stopa Narodne banke Rumunije			26,2	18,8	20,2	9,6	8,4	7,5	9,5	9,4	
Ekonomski aktivno stanovništvo (starije od 15 godina) (u milionima)	11,2	11,1	10	9,9	9,9	9,9	10,0	9,9	9,9	9,9	
Zaposleni (stariji od 15 godina) (u milionima)	10,5	10,4	9,2	9,2	9,2	9,1	9,3	9,4	9,4	9,2	
Stopa zaposlenosti (15–64) (%)	—	—	—	50,9	50,5	50,2	51,0	51,3	51,3	50,7	
Stopa ekonomski aktivnog stanovništva (15–64) (%)	68,8	67,7	63,6	62,4	63,2	62,4	63,7	63,0	62,9	63,1	
Stopa nezaposlenosti* (%)	10,5	8,8	8,4	7,6	6,7	5,8	5,6	4,3	4,0	6,3	
Stopa nezaposlenosti (ILO)** (%)	6,9	6,4	8,4	7,0	8,1	7,1	7,3	6,4	5,8	6,9	
Prosečna bruto zarada (RON)	284,2	421,4	532,2	595,4	824,6	942,4	1,151,8	1,388,3	1,742,1	1,888,2	
Prosečna bruto zarada (US\$)	131,0	145,0	161,0	179,3	252,9	323,5	411,3	571,7	694,9	620,8	
Prosečna bruto zarada (EUR)	142,4	161,9	170,3	158,6	203,3	260,2	327,0	416,0	472,9	446,4	

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku Rumunije, Narodna banka Rumunije.
Beleška: NBR = Narodna banka Rumunije; RON = Rumunski novi lej.
* Devizni kurs je tržišni, prosečne vrednosti koje je iznela Narodna banka Rumunije.
** U skladu sa nacionalnom definicijom.

U skladu sa definicijom ILO.

Tabela 7.A.2 Prosečan broj penzionera (u hiljadama)											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Ukupno	6.110	6.310	6.340	6.300	6.220	6.060	5.800	5.740	5.700	5.689	
Ukupan broj penzija iz socijalnog osiguranja	6.100	6.300	6.200	6.270	6.200	6.040	5.780	5.720	5.680	5.676	
Ukupan broj državnih penzija	4.350	4.540	4.660	4.570	4.590	4.610	4.630	4.640	4.660	4.718	
Starosne penzije	3.080	3.200	3.210	3.170	3.150	3.140	3.140	3.150	3.239	3.130	
– sa punim radnim stažom	2.240	2.350	2.380	2.290	2.250	2.220	2.190	2.160	2.030	1.890	
– sa nepotpunim radnim stažom	840	850	830	880	900	920	940	990	1.209	1.240	
Prevrneno penzionisanje sa punim radnim stažom		1	8	10	12	12	12	12	9	9	
Prevrneno penzionisanje sa nepot-punim radnim stažom		9	60	90	100	110	110	110	112	110	
Invalidske penzije	600	660	700	750	790	820	860	880	909	900	
– Prvog stepena	26	27	28	30	32	35	37	39	42	42	
– Drugog stepena	490	530	550	550	550	550	560	550	530	530	
– Trećeg stepena	90	90	120	160	200	240	260	280	322	330	
Porodične penzije	660	660	670	670	660	650	640	630	608	570	
Ukupan broj poljoprivrednih penzija	1.750	1.760	1.670	1.570	1.470	1.290	1.000	930	860	799	
Socijalne starosne penzije	8	7	6	5	4	4	3	3	2	2	
Ratni veterani i ratni vojni invalidi	35	33	30	27	24	21	18	16	14	11	

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku (NIS).

Beleška: U ukupan broj penzionera iz socijalnog osiguranja takođe spadaju penzioneri iz penzijskih sistema Ministarstva odbrane, Ministarstva unutrašnjih poslova i Obaveštajnih službi Rumunije, koji nisu prikazani u tabeli.

Tabela 7.A.3 Prosečne mesečne penzije (u RON)											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Ukupno	72	104	133	156	204	246	298	389	573	686	
Ukupan broj penzija iz socijalnog osiguranja	91	131	163	187	232	267	311	399	593	711	
Ukupan broj državnih penzija	94	134	169	195	244	289	336	434	631	750	
Starosne penzije	108	154	194	226	285	340	395	511	741	761	
– sa punim radnim stažom	124	176	222	265	339	404	469	609	879	936	
– sa nepotpunim radnim stažom	66	93	116	126	151	184	223	298	475	531	
Prevrneno penzionisanje sa punim radnim stažom		238	291	309	365	391	440	557	803	977	
Prevrneno penzionisanje sa nepotpunim radnim stažom		135	150	175	217	244	287	378	560	691	
Invalidske penzije	73	109	138	154	186	210	251	319	460	550	
– Prvog stepena	92	133	162	177	207	230	258	322	462	542	
– Drugog stepena	76	114	142	157	188	213	255	323	466	553	
– Trećeg stepena	54	77	113	140	177	203	242	310	449	546	
Porodične penzije	46	63	81	97	123	147	171	221	320	336	
Ukupan broj poljoprivrednih penzija	19	27	34	38	74	88	117	159	253	300	
Socijalne starosne penzije	33	44	54	59	69	77	87	111	161	192	
Ratni veterani i ratni vojni invalidi	120	131	157	181	205	216	226	236	245	245	

Izvor: Nacionalni zavod za statistiku (NIS).

Tabela 7.A.4											
Prosečne penzije kao procenat od prosečne bruto zarade											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	
Vrednost opšteg boda	—	41.1	39.8	40.3	33.2	31.3	30.6	34.5	36.7	38.4	
Ukupno	25.3	24.7	24.9	26.2	24.7	26.1	25.9	28.0	32.9	36.3	
Ukupan broj penzija iz socijalnog osiguranja	32.0	31.1	30.6	31.4	28.1	28.3	27.0	28.7	34.0	37.7	
Ukupan broj državnih penzija	33.1	31.8	31.8	32.8	29.6	30.7	29.2	31.3	36.2	39.7	
Starosne penzije	38.0	36.5	36.5	37.9	34.6	36.1	34.3	36.8	42.5	40.3	
– sa punim radnim stažom	43.6	41.8	41.7	44.5	41.1	42.9	40.7	43.9	50.5	49.6	
– sa nepotpunim radnim stažom	23.2	22.1	21.8	21.2	18.3	19.5	19.4	21.5	27.3	28.1	
Prevremeno pensionisanje sa punim radnim stažom	—	56.5	54.7	51.9	44.3	41.5	38.2	40.1	46.1	51.7	
Prevremeno pensionisanje sa nepotpunim radnim stažom	—	32.0	28.2	29.4	26.3	25.9	24.9	27.2	32.2	36.6	
Invalidske penzije	25.7	25.9	25.9	25.9	22.6	22.3	21.8	22.9	26.4	29.1	
– Prvog stepena	32.4	31.6	30.4	29.7	25.1	24.4	22.4	23.2	26.5	28.7	
– Drugog stepena	26.7	27.1	26.7	26.4	22.8	22.6	22.1	23.3	26.6	29.3	
– Trećeg stepena	19.0	18.3	21.2	23.5	21.5	21.5	21.0	22.3	25.8	28.9	
Porodične penzije	16.2	14.9	15.2	16.3	14.9	15.6	14.9	15.9	18.4	17.8	
Ukupan broj poljoprivrednih penzija	6.7	6.4	6.4	6.4	8.9	9.3	10.2	11.5	14.5	15.9	
Socijalne starosne penzije	11.6	10.4	10.1	9.9	8.4	8.2	7.6	8.0	9.2	10.2	
Ratni veterani i ratni vojni invalidi	42.2	31.1	29.5	30.4	24.9	22.9	19.6	17.0	14.1	13.0	

Izvor: Računice autora na osnovu podataka NIS.

8. Republika Slovačka

Miloslav Heteš

8.1. Pregled

8.1.1. Istorijski pregled

Posle 1989. godine tranzicija sa centralno-planske na tržišnu privredu dovela je do velikih promena u današnjoj Republici Slovačkoj, uključujući i liberalizaciju poslovanja, ogroman prenos državne imovine u privatne ruke i postepenu denacionalizaciju, deregulaciju i decentralizaciju. Te političke i ekonomske transformacije uzrokovale su i transformaciju socijalnih sistema u koje spada i penzijski sistem.

Početak 1990ih penzijski sistem u tadašnjoj Čehoslovačkoj sastojao se iz obaveznog pay-as-you-go (PAYG) fonda i dobrovoljnog dodatnog penzijskog osiguranja (multi-poslodavačkog fonda). Karakteristike tog fonda su (i) niska redovna starosna granica za penzionisanje (60 godina za muškarce i 53–57 za žene), (ii) povlašćeni tretman za radnike na opasnim i stresnim radnim mestima (kategorije I i II), i (iii) snažni redistributivni elementi, kao što su ograničenja na penzijske nadoknade, velike razlike između maksimalnih osnovica za doprinose i penzije i ograničena obračunska osnovica. Dodatni penzijski sistem bio je razvijen, ali je članstvo u njemu bilo limitirano na samo 5 procenata radne snage.

Posle novembra 1989. godine napravljeno je nekoliko delimičnih modifikacija penzijskog sistema kao direktan odgovor na transformacije u socijalnoj sferi. U njih spadaju mehanizam koji bi dozvolio redovna povećanja penzija na osnovu rasta prosečnih zarada i troškova života¹, otkazivanje ličnih penzija (starosnih penzija koje su dodeljene visokim zvaničnicima u starom režimu) i uključivanje samozaposlenih u obavezni penzijski sistem. Ipak, pojavili su se značajni izazovi kada se krenulo u organizaciju i finansiranje sistema.

Sistem socijalne sigurnosti prošao je kroz nekoliko velikih organizacionih promena. 1. januara 1991. godine Slovački zavod za zdravstveno osiguranje (Slovenská správa nemocenského poistenia), lokalne kancelarije Sektora za socijalna pitanja i Kancelarija za penzijsku sigurnost (Úrad dôchodkového zabezpečenia) spojeni su u jedinstveni Slovački zavod za socijalno osiguranje (Slovenská správa sociálneho zabezpečenia).

Posle raspada Čehoslovačke 1. januara 1993. godine uspostavljen je novi sistem javnih finansija u Republici Slovačkoj. Do tog dana penzijski sistem finansiran je iz državnog budžeta. Ipak, po novom sistemu, administriranje penzijskim sistemom odvojeno je od državnog budžeta i njegovo finansiranje obezbeđeno je prevashodno iz doprinosa koji su prikupljeni od osiguranih radnika i poslodavaca i delimično iz državnih doprinosa. Kao rezultat te promene uspostavljena je nova državna institucija

1 Zakon br. 46/1991 uveo je mehanizam koji dozvoljava redovno povećanje penzija kako bi se smanjile razlike među penzijama koje su dodeljene u različitim razdobljima. Penzije se uvećavaju ako je trošak života porastao za 10 procenata ili ako je prosečna zarada povećana za 5 procenata tri meseca posle poslednjeg povećanja.

– Nacionalna institucija za osiguranje (Národná poisťovňa).

U toku rada Nacionalne institucije za osiguranje pojavili su se problemi vezani za slabu efikasnost zbog činjenice da je Institucija upravljala kako zdravstvenim osiguranjem tako i drugim fondovima socijalnog osiguranja. To je vodilo uspostavljanju nekolicine agencija za zdravstveno osiguranje odvojenih od Nacionalne institucije za osiguranje tokom 1995. godine. Kao posledica toga uspostavljena je nova državna institucija – Agencija za socijano osiguranje, kako bi upravljala penzijskim osiguranjem i zdravstvenim osiguranjem i pri tome bila relativno nezavisna od Vlade. 1. aprila 2002. godine Agencija za socijano osiguranje preuzela je Slovački zavod za osiguranje (Slovenská poisťovňa), koji je upravljao osiguranjem protiv povreda na radu i profesionalnih oboljenja.

Razvoj penzijskog sistema u Republici Slovačkoj tokom 1990ih bio je sličan drugim zemljama u tranziciji u Srednjoj i Istočnoj Evropi. Njega su karakterisale niske starosne granice i velike privilegije za rano penzionisanje, kao i opadajuća stopa zavisnosti u sistemu zbog smanjenja broja zaposlenih i rasta broja penzionera. Ipak, zbog relativno povoljne demografske slike i finansijskog stanja penzijskog sistema, Slovačka nije primenila strukturalne penzione reforme 1990ih. Penzijski sistem kojeg je ona nasledila iz bivše Čehoslovačke zadržan je bez značajnijih promena.

Razgovori o penzionoj reformi počeli su početkom 2000ih godina za vreme mandata neo-liberalne vlade. Jedan od glavnih ciljeva reforme koju je predložila Vlada bio je da uvede obavezno kapitalno finansirani penzijski stub. Predložena stopa doprinosa u drugi stub bila je u početku 3 procenta, uz moguća povećanja u budućnosti. Kolektivno upravljanje penzionim fondovima (uz učešće klijenata) bilo je među mogućim reformskim merama.

Slovačka je reformisala svoj nacionalni penzijski sistem tokom 2004. i 2005. godine. Sistem sa jednim stubom tekućeg finansiranja sa definisanim nadoknadama zamenjen je sistemom od tri stuba koji se sastojao od:

- prvog stuba – obavezne, državne penzije sa tekućim finansiranjem sa definisanim nadoknadama;
- drugog stuba – obavezne kapitalno finansirane penzije sa privatnim upravljanjem; i
- trećeg stuba – dobrovoljni dodatni penzioni fond i drugi finansijski proizvodi.

U Slovačkoj je 50 procenata svih doprinosa za penzije preusmereno u drugi stub. To je najveći udeo u svim tranzicionim zemljama koje su uvele drugi stub penzijskog sistema. Državni penzijski sistem u prvom stubu zadržao je samo 50 procenata ukupnih doprinosa za starosne penzije.

Sva trenutno osigurana lica 2005. godine imale su izbor da ostanu u državnom penzionom fondu ili da uđu u novi penzijski sistem sa dva stuba. Osiguranici koji su po prvi put ulazili u sistem u drugoj polovini 2006. godine bili su automatski pokriveni propisanim penzijskim sistemom od dva stuba. Oko 1,5 milion od 2,6 miliona trenutno osiguranih lica prešlo je u novi sistem. Blizu 25 procenata ljudi koji su prešli u novi sistem bilo je starije od 40 godina.

Tokom 2008. godine, u cilju održavanja stabilnosti državnog penzijskog sistema, Vlada je promenila zakon o štednji za starosne penzije i promenila modalitet učešća u drugom stubu sa obaveznog na dobrovoljni. Time su lica koja su ulazila u sistem posle 31. decembra 2007. godine imala šest meseci da se odluče da li žele da pristupe sistemu štednje za starosne penzije. Pored toga, tokom 2008. i 2009.

godine Vlada je dva puta omogućila svim osiguranicima da odluče da li žele da ostanu, da napuste ili da pristupe sistemu sa drugim stubom.

8.1.2. Struktura sadašnjeg sistema

Sistem socijalne zaštite u Slovačkoj ima četiri grane. Dve glavne grane su zdravstveno i socijalno osiguranje, a druge dve su državna socijalna pomoć porodicama i socijalna podrška.

Glavni zakonski akti koji uređuju penzijski sistem u Slovačkoj su:

- Akt br. 461/2003 o socijalnom osiguranju, koji je kasnije dorađen (u daljem tekstu pominje se kao "Akt o socijalnom osiguranju") i stupio na snagu 1. januara 2004. godine;
- Akt br. 43/2004 o štednji za starosne penzije i o promeni i doradi određenih akata (u daljem tekstu pominje se kao "Akt o štednji za starosne penzije"), koji je stupio na snagu 1. januara 2005. godine. Penzioni plan zasniva se na štednji uloženoj na individualne račune i, zajedno sa starosnim osiguranjem kojeg je obezbedio Akt o socijalnom osiguranju, trebalo bi da garantuje prihod korisniku u penziji, ili njegovim naslednicima u slučaju njegove smrti;
- Akt br. 650/2004. o štednji za dodatne penzije i promenama određenih akata, uz poreske olakšice, koji je stupio na snagu 1. januara 2005. godine, i Akt br. 595/2003 o porezu na dohodak, uz poreske olakšice, koji je stupio na snagu 1. januara 2005. godine².

Prvi stub je obavezan, tekuće finansiran, kapitalisan državni penzijski sistem sa definisanim nadoknadama. Državno socijalno osiguranje je u nadležnosti Ministarstva rada, socijalne politike i porodice (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny) koje deluje posredstvom Agencije za socijalno osiguranje. Agencija za socijalno osiguranje obezbeđuje starosne penzije, invalidske penzije, porodične penzije, nadoknadu za bolovanje, nadoknadu za porodilje, nadoknadu za nezaposlene i osiguranje protiv povreda na radu i profesionalnih oboljenja. Agencija za socijalno osiguranje u januaru 2011. godine imala je 37 regionalnih kancelarija. Trenutno postoji predlog da se neke od njih spoje zbog predloženih mera štednje.

Drugi stub je puno kapitalno finansiran starosni penzijski sistem koji se zove "štednja za starosne penzije". Trenutno šest privatnih kompanija za upravljanje penzionim fondovima (Dôchodková správcovská spoločnosť) upravljaju tim sistemom. Te kompanije se nalaze u potpunom ili zajedničkom vlasništvu velikih evropskih osiguravajućih kuća i banaka, i njihov ukupni godišnji prihod 2007. godine iznosio je oko 2,5 procenata BDP-a Slovačke. Ako zaposleni pristupi sistemu štednje za starosne penzije, polovina njegovih doprinosa za penzije postavlja se na individualni račun kojim upravlja kompanija za upravljanje penzionim fondovima po njegovom izboru.

Ovaj fond je fond redovnog osnovnog osiguranja i time potpada pod sistem koordinacije socijalne sigurnosti unutar EU, EEA i Švajcarske. Ipak, do problema dolazi prilikom prikupljanja perioda trajanja osiguranja unutar sistema i zbog činjenice da je učešće u tom fondu sada dobrovoljno. Taj fond bi možda bilo pravilnije nazvati dodatnim penzionim fondom koji je sličan fondovima koji već postoje u 15 starih država članica EU.

2 Tabela 8.A.1 u aneksu sažima legislativu značajnu za regulisanje penzijskih sistema drugog i trećeg stuba.

Treći stub sastoji se od dodatnog štednog penzionog fonda kojim trenutno upravlja pet privatnih kompanija za dodatne penzije (Doplňková dôchodková spoločnosť). Krajem 2009. godine u tom stubu bilo je 780.000 osiguranika, što je nešto manje od trećine ukupne radne snage. Na kraju 2009. godine aktiva trećeg stuba iznosila je milijardu Eura, što je blizu 1,6 procenata BDP-a Slovačke. Privatno životno osiguranje takođe može biti uključeno u treći stub.

Poslodavci mogu da uplaćuju novac u dodatni štedni penzioni fond na dobrovoljnoj osnovi. Ipak, učešće poslodavaca je obavezno za poslodavce koji imaju zaposlene iz kategorija III i IV (one koji rade na fizički stresnim i opasnim radnim mestima) ili rade u specijalnim zanimanjima kao što su plesači. Svrha postojanja dodatnog štednog penzionog fonda jeste da omogući zaposlenima da obezbede dodatni penzijski prihod u starosti ili (za posebne kategorije radnika) pri prevremenom penzionisanju.

Doprinosi uplaćivani u dodatni štedni penzioni fond u iznosu od 398 EUR godišnje ili manjem (oko 12.000 slovačkih kruna) oslobođeni su poreza na dohodak³. Poslodavci mogu da ublaže trošak doprinosa za svoje zaposlene ograničavanjem doprinosa svojih zaposlenih na 6 procenata od njihove bruto zarade. Od 2005. godine poreski krediti koji su izvorno bili samo za štednju u kompanijama za dodatnu penzijsku štednju bili su prošireni na štednju u posebne svrhe u bankama i na životno osiguranje. Uslovi za oslobađanje od poreza bili su trajanje osiguranja od barem deset godina i plaćanje nadoknada posle 55. godine života.

Pored toga, za nacionalnu socijalnu pomoć ("nulti stub bez doprinosa") odgovorno je Ministarstvo rada, socijalne politike i porodice, koje dodeljuje nadoknade za slučaj smrti člana porodice i nadoknade za podršku porodicama. Te nadoknade uređene su sledećim zakonskim aktima:

- Akt br. 238/1998 o nadoknadi za sahranu;
- Akt br. 235/1998 o nadoknadi za rođenje deteta i o nadoknadi za roditelje koji imaju troje ili više dece rođene istovremeno ili blizance, rođene dva puta u dve godine;
- Akt br. 280/2002 o roditeljskom dodatku;
- Akt br. 600/2003 o dečijem dodatku;
- Akt br. 627/2005 o nadoknadi za negu deteta.

Porodičnim nadoknadama upravljaju regionalne kancelarije Ministarstva rada, socijalne politike i porodice (Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny). Poreske kredite za izdržavanje deteta dodeljuje Poreska uprava a kontroliše Ministarstvo finansija. Sistem socijalne podrške obezbeđuje nadoknade u gotovini i u naturi licima sa ozbiljnim materijalnim poteškoćama i licima koja pate od fizičkih nedostataka. Njime upravljaju regionalne kancelarije Centralne uprave Ministarstva rada, socijalne politike i porodice, posredstvom lokalnih samouprava i nevladinih organizacija.

---

3 Ova poreska olakšica za komplementarnu penzijsku štednju ukinuta je početkom 2011. godine.

8.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata

8.2.1. Obavezna i dobrovoljna pokrivenost

Tokom 2009. godine broj osiguranih lica iznosio je 2.227.076 što je predstavljalo 82,8 procenata radne snage. Tabela 8.1 predstavlja broj osiguranih lica po grupama. Trebalo bi imati u vidu da Agencija za socijalno osiguranje ne prikuplja informacije o starosti i polu osiguranika. Zato nema raspoloživih podataka prema rodu i starosti osiguranika.

Tabela 8.1 Broj osiguranika po grupama 2009. godine		
Indikatori		%
Zaposleni	1.734.604	64,48
Samozaposleni	261.247	9,71
Dobrovoljno osigurani	17.844	0,66
Osigurani od države	213.381	7,93
Ukupan broj osiguranih lica		82,79
Radna snaga	2.690.000	100,00

Izvor: Agencija za socijalno osiguranje.

Dve glavne vrste radnika koji su obavezno pokriveni penzijskim sistemom su:

- zaposleni koji rade za platu u Slovačkoj ili u inostranstvu u periodu koji odredi njihov poslodavac (osim ako postoje međunarodne povelje koje su iznad slovačkih zakona i nameću drugačije uslove) i
- samozaposleni čiji prihod⁴ je više od 12 puta veći od minimalne mesečne zarade za posao sa punim radnim vremenom.

Država plaća doprinose kada zaposleno ili samozaposleno lice prima roditeljski dodatak.

Država obezbeđuje obaveznu pokrivenost uz punu subvenciju za doprinose sledećim licima:

- licima koja provode puno radno vreme obezbeđujući negu deteta mlađeg od šest godina, ili deteta uzrasta od 6 do 18 godina koje ima ozbiljne zdravstvene probleme, pod uslovom da ne primaju prevremenu ili invalidsku penziju i da nisu još uvek dostigli uobičajenu starosnu granicu za odlazak u penziju;
- licima koja primaju naknade u gotovini za negu drugih lica i licima koja rade kao personalni asistenti teško hendikepiranim osobama tokom maksimalnih 12 godina, pod uslovom da ne primaju prevremenu ili invalidsku penziju i da nisu još uvek dostigli uobičajenu starosnu granicu za odlazak u penziju; i
- licima koja primaju invalidsku penziju ili penziju zbog povrede na radu pre zakonske granice za odlazak u starosnu penziju.

4 1. jula svake godine samozaposleni prijavljuju svoj prihod za prethodnu godinu.

Pored toga, bilo koje lice starije od 16 godina može dobrovoljno da pristupi penzijskom sistemu. Ipak, broj dobrovoljnih članova je manji od jednog procenta od ukupnog broja osiguranika.

Oko 80 procenata nepokrivenog stanovništva su nezaposlena lica i ukupno ih je bilo 379.500 u decembru 2009. godine, ili 12,7% radne snage. U ostatak nepokrivenog stanovništva spadaju samozaposlena lica u prvoj godini svog poslovanja ili lica koja ne ispunjavaju dohodovne uslove za penziju, uključujući preduzetnike, studente, graditelje i umetnike.

Od 1989. godine u Slovačkoj je porastao broj nepokrivenih lica zbog opadanja stopa učešća u tržištu rada. Kako broj zaposlenih sa punim radnim vremenom opada rastu samozapošljavanje, rad sa skraćenim radnim vremenom i drugi fleksibilni oblici zapošljavanja. To posebno utiče na mlade ljude.

8.2.2. Posebne grupe

Akt o socijalnom osiguranju ne pokriva posebne grupe radnika. U te posebne grupe spadaju članovi policijskih snaga, obaveštajne službe Slovačke, Kancelarija za nacionalnu bezbednost, stražarska služba u zatvorima i sudovima i železnička policija, carinici, civilna lica na službi u vojsci i profesionalni vojnici. Te grupe radnika pokrivene su posebnim vrstama osiguranja koja regulišu njihova resorna ministarstva. Na primer, policajci i vojnici pokriveni su Aktom br. 328/2002 (o socijalnoj zaštiti vojnog i policijskog osoblja). Taj zakon njima obezbeđuje penziju za rad u posebnim državnim službama.

Ti fondovi pune se iz uplate doprinosa ali imaju i značajne subvencije iz državnog budžeta. Prosečne penzije koje dele ti fondovi su značajno veće. Na primer, prosečna penzija za vojnike je oko dva puta veća od penzije koju deli Agencija za socijalno osiguranje. Prosečna penzija za policajce je približno 1,5 puta veća od prosečne penzije. Sudije i tužioci naročito imaju pravo na značajno visoke posebne penzijske nadoknade.

Štaviše, neke posebne struke, kao što su profesionalni plesači i zaposleni u opasnim uslovima rada, su obavezno pokriveni trećim stubom sistema kao dodatak njihovoj prevremenoj penziji.

8.2.3. Neformalna ekonomija

Nedavna studija o sivoj ekonomiji od 1991. do 2007. godine pokazala je da je Republika Slovačka imala najmanju sivu ekonomiju od svih 21 tranzicionih zemalja Srednje i Istočne Evrope, što pokazuje tabela 8.2. Procenjena veličina sive ekonomije u Republici Slovačkoj iznosila je 18,1 procenata BDP-a od 1999. do 2007. godine, u poređenju sa Češkom Republikom gde je siva ekonomija činila 18,4 procenata BDP-a u istom periodu.

Tabela 8.2									
Veličina sive ekonomije kao procenat BDP-a od 1999. do 2007. godine									
Godina	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Republika Slovačka	18,9	18,9	18,8	18,6	18,3	18,1	17,6	17,2	16,8
Prosek u 21 državi	36,9	36,3	36,1	35,8	35,3	34,8	34,3	33,7	32,6

Izvor: Fridrih Šnajder, Andreas Buen i Claudio E. Montenegro, "Siva ekonomija širom sveta: Nove procene za 162 države od 1999. do 2007. godine", jul 2010.

Nacionalna inspekcija rada, lokalne kancelarije Ministarstva rada, socijalne politike i porodice (lokalne službe za zapošljavanje), Kancelarija granične policije i policije za strance, sudska i kriminalistička policija i poreska uprava blisko su sarađivale kako bi otkrile neprijavljene ili nelegalno zaposlene. Lokalne kancelarije Centralne uprave Ministarstva rada, socijalne politike i porodice imaju pravo da naplaćuju kazne na osnovu svojih saznanja. Uprkos merama koje je preduzela državna uprava u Slovačkoj, kršenje zakona u vidu neprijavljenog i nelegalnog zapošljavanja se nastavlja. U kontrolama sprovedenim 2008. godine otkriveno je da je 5,3 procenata poslodavaca nelegalno unajmljivalo radnike i da su agencija za zapošljavanje nelegalno zaposlile 6,7 procenata radnika.

Neprijavljeni radnici ne mogu da dobiju nadoknade za socijalno osiguranje, u koje spadaju starosne i invalidske penzije, nadoknade za bolovanje, nadoknade za povrede na radu i nadoknade za nezaposlenost. Agencija za socijalno osiguranje obezbeđuje inspektorima rada slobodan uvid u registar osiguranih lica kako bi sproveli još delotvorniju kontrolu neprijavljenog rada i inspekciju rada.

Ima i izveštaja o kršenju Zakona o radu (Akt br. 311/2001). Zaposlenima se ne isplaćuju zarade, ne daju im se odmori, ishrana, lična zaštitna oprema i nadoknade za bolovanje tokom bolesti ili usled povrede na radu.

Priključivanje Evropskoj uniji dovelo je do veće otvorenosti tržišta rada u Republici Slovačkoj, a time i do većeg broja doseljenih radnika. Ilegalni doseljeni radnici su sve veći problem u Slovačkoj. Iako je broj prijavljenih slučajeva manji od 100 na godišnjem nivou, procenjuje se da je stvaran broj ilegalnih doseljenika nekoliko puta veći.

8.2.4. Naplata doprinosa i lažno umanjeње prijavljenih zarada

U Slovačkoj je naplata obaveznih doprinosa za penzije isključiva odgovornost Agencije za socijalno osiguranje. Agencija za socijalno osiguranje koordiniše svoj rad sa Nacionalnim inspektoratom rada (Národný inšpektorát práce) i Centralnom upravom Ministarstva rada, socijalne politike i porodice kako bi se izborila sa izbegavanjem uplate doprinosa.

Kada se radi o doprinosima za prvi i drugi stub sistema, svi uplaćeni doprinosi za socijalno osiguranje (trenutno su na nivou od 28,75 procenata zarade) prosleđuju se Agenciji za socijalno osiguranje posredstvom Državnog trezora (Štátna pokladnica). Agencija za socijalno osiguranje prosleđuje doprinose za drugi stub na individualne račune koje održavaju penzioni fondovi.

Kada se radi o doprinosima za treći stub sistema, zaposleni i poslodavci plaćaju doprinose direktno kompanijama koje vode njihove dodatne penzije. Za zaposlene koji su u određenom fondu njihov poslodavac uplaćuje doprinose osim ako njihov ugovor sa fondom ne predviđa drugačije rešenje.

Jedan od strateških ciljeva Agencije za socijalno osiguranje jeste uspešna naplata doprinosa. Prema podacima Agencije za socijalno osiguranje, Agencija je 2009. godine naplatila 94,3 procenata doprinosa. Glavni izazov za Agenciju za socijalno osiguranje je neuplaćivanje doprinosa od strane nesolventnih poslodavaca, posebno kada se radi o zdravstvenim ustanovama i poljoprivrednim preduzećima. Nedavna ekonomska kriza takođe je negativno uticala na uplatu doprinosa.

Tabela 8.3 prikazuje osnovicu za doprinose kao procenat BDP-a u periodu od 1985. do 2009. godine. Osnovica za doprinose procenjuje se tako što se penzijski osnov⁵ pomnoži brojem osiguranika. Tokom 2009. godine nivo osnovica za doprinose bio je procenjen na 26,6 procenata BDP-a. Procenjeni udeo osnovice za doprinose u BDP-u drastično je opao tokom 1990ih, iako je došlo do malog rasta od 2005. do 2009. godine.

Tabela 8.3 Osnovica za doprinose kao procenat BDP-a od 1985. do 2009. godine						
Godina	1985	1990	1995	2000	2005	2009
Doprinosi	2,572,000*	2,562,000*	2,287,195	2,208,020	2,237,491	2,227,076
Prosečna zarada za naplatu doprinosa u EUR**	94.37	108.81	238.83	379.41	467.57	630.00
BDP u nominalnim cenama (u mil. EUR)	5,094.57	6,168.76	19,300.67	31,134.70	49,302.96	63,331.60
Osnovica za doprinose kao procenat BDP-a	57.2	54.2	34.0	32.3	25.5	26.6

* Zaposleni koje pokriva fond za penzijsko osiguranje (1985, 1990).

** Podaci o penzijskom osnovu postoje od 2004. godine. Podaci iz perioda pre 2004. godine određeni su u skladu sa Aktom br. 461/2003 o socijalnom osiguranju.

Slika 8.1 pokazuje distribuciju mesečnih bruto zarada zaposlenih tokom 2009. godine. Prosečna bruto zarada iznosila je 744,5 EUR za oba pola; što znači da je prosečan penzijski osnov 2009. godine iznosio 84,6 procenata prosečne zarade zaposlenih.

Kao što se vidi na slici, 64,3 procenata zaposlenih prima zaradu manju od prosečne. Slika 8.1 pokazuje i rasporedelu zarada muškaraca i žena. Uopšteno gledano, žene primaju manju zaradu od muškaraca, i to je posebno slučaj kod velikog broja žena koje primaju zaradu u rasponu od 300 do 700 EUR. To može da ima uticaj na sigurnost dohotka u starijem dobu, jer se očekuje da će žene, koje inače žive duže od muškaraca, primati u proseku niže penzije od muškaraca.

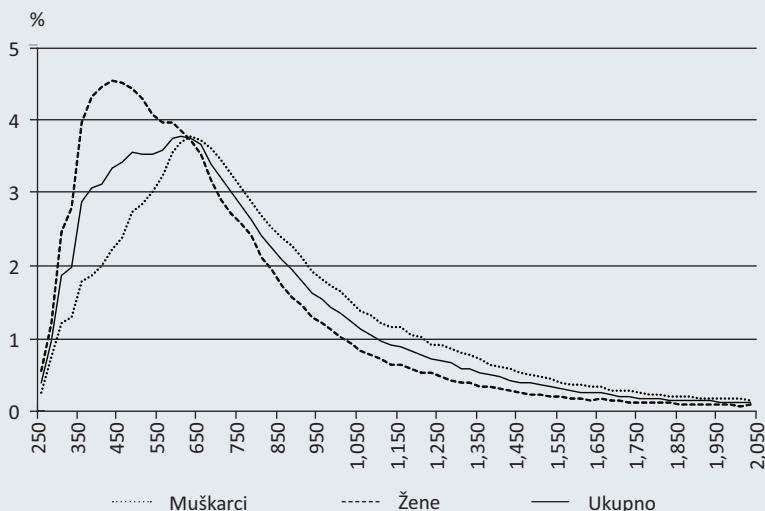
Samozaposlena lica uglavnom uplaćuju doprinose po minimalnoj osnovici, što je 2009. godine iznosilo 295,5 EUR. Samozaposleni su u obavezi da uplate doprinose u okviru između zakonski određenog minimuma i maksimuma. Tačan iznos njihovog doprinosa izvodi se iz poreza na prijavljene prihode. U stvari, 83,9 procenata samozaposlenih lica uplaćuje doprinose po minimalnoj osnovici, dok to radi svega 11,4 procenata osiguranika iz redova zaposlenih. Zbog toga su penzije samozaposlenih male.

5 Kao što je ranije primećeno, doprinosi za socijalno osiguranje nisu postojali pre 1992. godine. Penzijski osnov je na snazi od 2004. godine do danas. Podaci o penzijskom osnovu pre 2004. godine prikupljeni su na osnovu aneksa 3 Zakona br. 461/2003 o socijalnom osiguranju.

Slika8.1

Distribucija mesečnih bruto zarada prema polu 2009. godine

8.3. Nadoknade

8.3.1. Državna penzija

8.3.1.1. Uslovi za sticanje prava na penziju

Osigurano lice ima pravo na starosnu penziju ako je ostvarilo barem 15 godina trajanja osiguranja i dostiglo starosnu granicu za odlazak u penziju. Minimalno trajanje osiguranja bilo je u početku 10 godina, ali je produženo na 15 godina promenom zakona 2008. godine.

Period trajanja penzijskog osiguranja je period trajanja obaveznog i dobrovoljnog penzijskog osiguranja za koje se uplaćuju doprinosi za penzijsko osiguranje.

Sledeći periodi neuplaćivanja doprinosa takođe se smatraju za deo trajanja penzijskog osiguranja:

- tokom zaposlenosti na radnom mestu policajca, profesionalnog vojnika, ili vojnika koji se priprema za službu u vojsci, pod uslovom da ne postoji posebna penzija za te službe, kao ni invalidska penzija niti penzija za delimični invaliditet u tom periodu;
- periodi kada lice prima invalidsku penziju do dostizanja starosne granice za redovnu starosnu penziju ili do trenutka kada počinje da prima pre vremenu penziju; i
- periodi tokom kojih lice brine o detetu mlađem od šest godina ili detetu mlađem od 18 godina koje ima ozbiljne zdravstvene probleme, pod uslovom da samo to lice prima nadoknadu po osnovu brige o određenom detetu.

8.3.1.2. Starosna granica za penzionisanje

Akt o socijalnom osiguranju iz 2004. godine predviđa postepeno podizanje redovne starosne granice za penzionisanje za po 9 meseci svake godine, što je starosnu granicu za muškarce podiglo sa 60 na 62

godine starosti do 2006. godine, dok se za žene starosna granica pomera sa 53-57 godina (zavisno od broja dece) na 62 godine do 2014. godine.

Zaposleni može da ode u penziju do dve godine pre dostizanja redovne starosne granice ako njegove ukupne nadoknade iz prvog i drugog stuba pređu iznos od 60 procenata minimalnog životnog standarda kojeg određuje Vlada. U tom slučaju, njihova penzija se smanjuje za 6 procenata godišnje zbog najavljenog ranog penzionisanja, dok se ujedno uvodi i bonus od 6 procenata za svaku godinu odlaganja penzionisanja. Postoji i mogućnost primanja penzije tokom trajanja zaposlenja. U tom slučaju, iznos starosne penzije se preračunava jednom godišnje uzimajući u obzir polovinu od novoostvarenog perioda trajanja osiguranja.

Sledeća tabela predstavlja očekivano trajanje života pri starosti od 62 i 65 godina prema polu 2009. godine:

Tabela 8.4		
Očekivano trajanje života pri starosti od 62 i 65 godina prema polu 2009. godine (u godinama)		
	Očekivano trajanje života u 62. godini	Očekivano trajanje života u 65. godini
Muškarci	15,8	14,0
Žene	20,0	17,7
Oba pola	18,2	16,1

8.3.1.3. Formula za izračunavanje starosne penzije

Konačan iznos starosne penzije je proizvod (i) bodova lične prosečne zarade, (ii) perioda trajanja penzijskog osiguranja, i (iii) sadašnje vrednosti penzije. Definicija perioda trajanja penzijskog osiguranja data je gore. Preostali faktori za izračunavanje penzije su:

- Bod lične prosečne zarade u datoj godini određuje se podelom ličnog penzijskog osnova opštim penzijskim osnovom. Lični penzijski osnov predstavlja zbir penzijskih osnova tokom cele kalendarske godine, iz kojih se isplaćuju doprinosi za penzijsko osiguranje. Opšti penzijski osnov jednak je iznosu od 12 prosečnih mesečnih zarada u Slovačkoj, po računici Zavoda za statistiku Republike Slovačke (Štatistický úrad Slovenskej republiky). Na primer, zaposleni čija je godišnja bruto zarada jednaka nacionalnog prosečnoj zaradi zaradiće jedan bod lične zarade za kalendarsku godinu. Bod lične zarade u bilo kojoj određenoj godini ne bi trebalo da bude veći od tri⁶.
- Bod lične prosečne zarade određuje se podelom zbira bodova lične zarade koje je osiguranik prikupio tokom svoje karijere periodom trajanja njegovog penzijskog osiguranja. Period trajanja penzijskog osiguranja određuje se tako što se broj dana trajanja osiguranja prevede u godine.
- Vrednost penzije određuje Akt o socijalnoj sigurnosti. Vrednost penzije za 2010. godinu iznosila je 9.2246 EUR, što čini 1,03 procenta opšteg penzijskog osnova. Ona se usklađuje 1. januara svake godine i onda je na snazi tokom cele kalendarske godine.

6 Za potrebe doprinosa maksimalni mesečni penzijski osnov za penzijsko osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti i fond rezervi jednak je četverostrukom iznosu nacionalne prosečne mesečne zarade.

Za članove drugog stuba primenjivaće se isti uslovi i formule, osim što se svaka godina osiguranja u drugom stubu računa kao pola godine trajanja redovnog penzijskog osiguranja (zato što se tokom tog perioda uplaćuje samo 50 procenata doprinosa za penzije u državni penzijski sistem). Uz proporcionalno umanjenju starosnu penziju, kapitalno finansirane penzije u drugom stubu obezbeđuju osiguranja čija vrednost iznosi najmanje 60 procenata od egzistencijalnog minimuma (111 EUR mesečno tokom 2010. godine). Bilo koji dodatni iznos koji bi preostao na nečijem računu mogao bi da bude povučen odjednom ili u dogovorenim ratama.

Ne postoji direktna odredba o minimalnom iznosu penzija. Ipak, zakon garantuje minimalne penzijske nadoknade putem svoje definicije minimalnog penzijskog osnova za plaćene doprinose. S obzirom na to da je on jednak minimalnoj zaradi, koja iznosi približno 40 procenata od prosečne zarade, lice može uglavnom da zaradi ne manje od 0,4 poena po godini uplate doprinosa. Tako, ako je osiguranik uplaćivao doprinos na osnovu minimalne zarade tokom 40 godina, njegova penzija iznosila bi polovinu minimalne zarade. Pensioner čiji je prihod manji od egzistencijalnog minimuma (koji je fiksiran na oko 60 procenata od minimalne zarade) može da primi pomoć u materijalu u zavisnosti od konkretne situacije u kojoj se nalazi.

Najveći bod lične zarade je tri, i to implicitno određuje iznos maksimalne penzijske nadoknade.

8.3.1.4. Invalidske penzije

Invalidske penzije isplaćuju se onda kada osiguranik postane invalid (tj. izgubi više od 40 procenata radne sposobnosti) ⁷, pod uslovom da je ostvario barem pet godina trajanja osiguranja i da u vreme nastanka invaliditeta nije ispunjavao kriterijume koji su neophodni za sticanje prava na starosnu ili prevremenu penziju.

Za lica mlađa od 28 godina neophodan period trajanja osiguranja za sticanje prava na invalidsku penziju smanjuje se sa godinama i iznosi:

- godinu dana za lica od 22 godine starosti ili mlađa,
- dve godine za lica starosti između 22 i 24 godine,
- tri godine za lica starosti između 24 i 26 godina, i
- četiri godine za lica starosti između 26 i 28 godina.

Ako izdržavana deca koji su stalni rezidenti postanu osobe sa invaliditetom, imaju pravo na invalidsku penziju počev od 18. godine života. Slično tome, studenti koji postanu osobe sa invaliditetom tokom svojih doktorskih studija i nisu još napunili 26 godina života a stalni su rezidenti takođe stiču pravo na invalidsku penziju.

Kod lica koja su izgubila više od 70 procenata svoje radne sposobnosti, iznos njihove invalidske penzije određuje se kao proizvod (i) bodova lične prosečne zarade, (ii) već stečenog perioda trajanja penzijskog

⁷ Mišićno-skeletna oboljenja, mentalni poremećaji i oboljenja krvotoka su tri najčešća razloga za nastanak invaliditeta u Slovačkoj.

osiguranja, dodatog na period od nastanka invaliditeta do dostizanja starosne granice za penzionisanje, i (iii) trenutne vrednosti penzije.

Ako je lice izgubilo manje od 70 procenata svoje radne sposobnosti iznos njegove invalidske penzije takođe će uzeti u obzir procentualno smanjenje njegove radne sposobnosti.

8.3.1.5. Porodične penzije

Penzija se isplaćuje udovcu/udovici:

- ako je preminuli supružnik bio korisnik starosne penzije, prevremene penzije ili invalidske penzije;
- ako je preminuli supružnik ispunjavao uslove za starosnu ili invalidsku penziju, ili
- ako je supružnik preminuo usled nezgode na radu ili profesionalnog oboljenja.

Posle godinu dana isplate penzije porodična penzija biće i dalje isplaćivana ako udovac/udovica:

- brine o izdržavanom detetu;
- ima invaliditet zbog kojeg je izgubio/izgubila više od 70 procenata radne sposobnosti,
- je odgajao/odgajila barem troje dece;
- je napunio/napunila 52 godine života i odgajao/odgajila dvoje dece; ili
- je dostigao/dostigla starosnu granicu za odlazak u penziju.

Iznos porodične penzije je na nivou od 60 procenata od starosne penzije, prevremene ili invalidske penzije na koju je preminuli supružnik stekao pravo ili je mogao da stekne pravo od datuma njegove smrti. Ako su ispunjeni uslovi za dve penzije bića isplaćena ona koja je viša od te dve.

Izdržavano dete može da traži pravo na penziju za siročad ako je roditelj ili lice koje ga je usvojilo ispunio uslove za porodičnu penziju.

Iznos penzije za siročad je 40 procenata od redovne starosne penzije, prevremene ili invalidske penzije na koju je preminuli roditelj ili staratelj stekao pravo ili je mogao da stekne pravo od datuma njegove smrti.

8.3.1.6. Prevremene i invalidske penzije

U poslednje vreme raste broj lica koja usled uticaja svetske ekonomske krize u Slovačkoj podnose zahteve za odlazak u prevremenu ili invalidsku penziju. Iako su kriterijumi za sticanje prava na ove penzije značajno pooštreni (na primer, muškarci ne mogu da se penzionišu pre 60. godine života i uvedena je redovna kontrola invalidskih penzija) prevremene penzije i dalje su opcija za nezaposlene radnike koji su blizu starosne granice za penzionisanje a ne uspevaju da pronađu odgovarajući posao.

Kao što je već objašnjeno, zaposleni u vojsci i policiji pokriveni su posebnim fondovima. Glavna nadoknada iz tih posebnih fondova je penzija za rad u posebnim državnim službama, na koju se stiče pravo posle 15 godina rada u službi. Posle napuštanja službe ti radnici mogu (i obično i koriste to pravo) da nastave da rade dok primaju pun iznos nadoknada za rad u posebnim državnim službama.

Tabela 8.5			
Podaci o penzijama u posebnim službama 2008–2009. godine			
Godina	Broj osiguranika	Broj osiguranika u posebnim službama	Prosek (EUR)
2008	15.731	13.529	684,92
2009	14.955	13.697	745,60

Izvor: Vojna služba socijalnog osiguranja.

Pored toga, radnici koji rade pod posebnim uslovima (radnici u kategorijama III i IV, kao i plesači i članovi posade jedrenjaka) mogu da primaju dodatnu penziju po prestanku radnog odnosa.

8.3.1.7. Indeksacija penzija

Penzijske nadoknade usklađuju se 1. januara svake godine procentualnim prilagođavanjem vrednosti penzije koja se određuje kao zbir 50 procenata godišnjeg rasta potrošačkih cena i 50 procenata godišnjeg rasta prosečne zarade u Slovačkoj. Stopu rasta penzijskih nadoknada određuje Ministarstvo rada, socijalne politike i porodice, na osnovu podataka Zavoda za statistiku. Stopa prilagođavanja objavljuje se u Službenom glasniku (Zbierka zákonov) najkasnije do 31. oktobra u godini koja prethodi posmatranoj godini.

Pre 2004. godine, Parlament je odredio iznos usklađivanja penzija. Akt o socijalnom osiguranju (Akt br. 461 iz 2003. godine) nije odredio metod utvrđivanja stope rasta.

8.3.2. Obavezno kapitalno finansirane penzije

8.3.2.1. Broj osiguranika

Tabela 8.6 prikazuje broj osiguranika u drugom stubu (koji se zovu štediše za starosnu penziju). Taj broj je iznosio 1.438.000 (65,8% zaposlenog stanovništva) na dan 31. jula 2010. godine. Ipak, treba imati u vidu da od tog broja približno 200.000 osigurnika nije uplaćivalo doprinose zbog nezaposlenosti. Tabela 8.7 prikazuje strukturu osiguranika u drugom stubu.

Tabela 8.6			
Broj osiguranika u drugom stubu penzijskog sistema od 2005. do 2010. godine			
Datum	Broj osiguranika	Porast	Stopa porasta (%)
31.12.2005	1.090.125		
31.12.2006	1.537.793	447.668	41,07
31.12.2007	1.563.044	25.251	1,64
31.12.2008	1.484.394	– 78.650	–5,03
31.12.2009	1.434.870	– 49.524	–3,34
31.07.2010	1.438.084	3.214	0,22

Izvor: Agencija za socijalno osiguranje.

Tabela 8.7

Starosna struktura osiguranika u drugom stubu penzijskog sistema
na dan 31. decembra 2007. godine

Starost	Struktura (%)	Kao procenat zaposlenog stanovništva iste starosne dobi (%)
Manje od 30 godina	38	24
30–39	37	79
40–49	23	16
50 godina ili više	2	1
Ukupno	100	66

Izvor: Narodna banka Slovačke.

Akt o štednji za starosnu penziju (br. 43/2004) stupio je na snagu 1. januara 2005. godine. Od 1. januara 2005. do 30. juna 2006. godine sva trenutno osigurana lica mogla su da izaberu da li da ostanu u državnom penzijskom sistemu ili da pristupe novom penzijskom sistemu sa dva stuba. Nije bilo starosnih ograničenja. Lica koja su po prvi put pristupila sistemu posle 30. juna 2006. godine automatski su pokrivena propisanim penzijskim sistemom od dva stuba.

Nasuprot očekivanjima Vlade (koja je procenila da će između 300.000 i 800.000 lica preći u novi sistem) oko 1,5 milion od 2,6 miliona osiguranika prešlo je u novi sistem do kraja 2006. godine. Ipak, oko 25 procenata ljudi koji su prešli u novi sistem bilo je starije od 40 godina i njihovo preostalo trajanje štednje pre odlaska u penziju bilo je suviše kratko da bi prikupili odgovarajući iznos aktive.

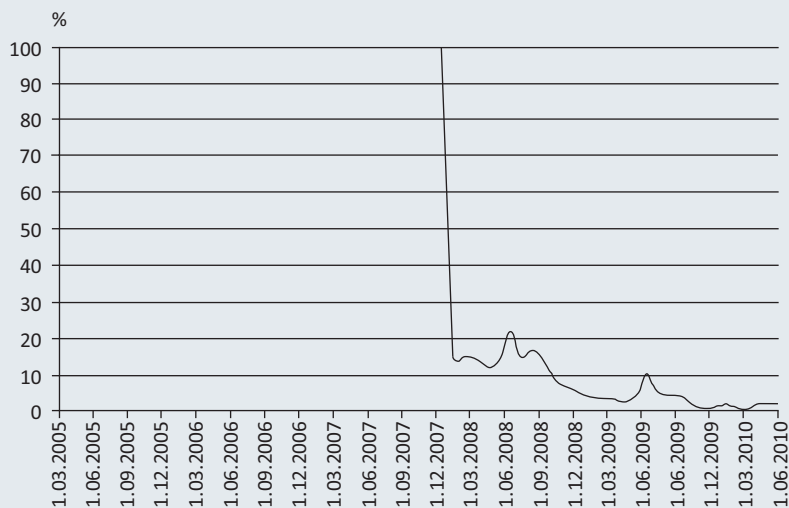
Tokom 2008. godine učešće u drugom stubu postalo je dobrovoljno. Lica koja su ulazila u penzijski sistem posle 31. decembra 2007. godine mogu da odluče u roku od šest meseci od registrovanja da li žele da pristupe sistemu od više stubova ili da uplaćuju doprinose isključivo državnom penzijskom sistemu⁸. Zbog opcionog (dobrovoljnog) pristupanja stopa učešća novopridošlih na tržište rada u drugom stubu penzijskog sistema opala je skoro za destinu, kao što se i vidi na slici 8.2.

Lica koja izaberu da pristupe drugom stubu ne mogu da pređu u prvi stub osim tokom određenih perioda. Vlada je propisala dva takva perioda tokom 2008. i 2009. godine za sve osiguranike koji su želeli da napuste ili pristupe sistemu drugog stuba. Ako lice napusti drugi stub i vrati se u prvi, njegova akumulirana štednja prebacuje se u prvi stub i njemu se vraća puno stečeno pravo na državnu penziju (tj. njegova stečena prava su ista kao da nikada nije prelazilo na mešoviti penzijski sistem). U prvom periodu (od januara do juna 2008.) 107.000 lica je napustilo, a 23.000 pristupilo drugom stubu. U drugom periodu (od 15. novembra 2008. do 30. juna 2009. godine) 66.000 ih je napustilo, a 14.600 pristupilo drugom stubu.

⁸ Obavezno učešće u drugom stubu je istovremeno elimisano za lica koja ne rade na stvaranju novih vrednosti ili čije doprinose uplaćuje država zbog nege o detetu ili ozbiljnog invaliditeta.

Slika 8.2

Stope ulaska u drugi stub novoregistrovanih korisnika od 2005. do 2010. godine

Izvor: Institut za finansijsku politiku Ministarstva finansija, oktobar 2010.

8.3.2.2. Upravljanje penzionim fondom

Kompanije koje upravljaju penzionim fondovima su akcionarska društva koja upravljaju drugim stubom penzijskog sistema. Penzioni fond nije pravno lice. To je zbir akumuliranih doprinosa osiguranika uloženi na račun fonda u određenoj banci. Time je aktiva kompanije koja upravlja penzionim fondom odvojena od aktive osiguranika. Kompanije koje upravljaju penzionim fondovima deluju kao agenti svojih ulagača kada upravljaju penzionim fondovima.

Sve kompanije koje upravljaju penzionim fondovima moraju da budu licencirane i nadgleda ih Narodna banka Slovačke. Podzakonske propise o upravljanju penzionim fondovima priprema Ministarstvo finansija i Ministarstvo rada, socijalne politike i porodice. Narodna banka Slovačke takođe nadgleda kompanije koje upravljaju štednjom za dodatne penzije i fondom za dodatne penzije. Tabela 8.8 daje osnovne informacije o kompanijama koje upravljaju penzionim fondovima. U januaru 2010. godine kompanija koja upravlja penzionim fondovima, C^{SOB}, prodana je drugoj takvoj kompaniji "Poštová banka a.s."

Zakon propisuje da kompanije koje upravljaju penzionim fondovima ponude tri vrste fondova. U skladu sa maksimalnim procentualnim udelom portfolia koji može biti investiran u akcije, oni se nazivaju (i) penzioni fondovi za rast, (ii) uravnoteženi penzioni fondovi, i (iii) konzervativni penzioni fondovi.

- Konzervativni penzioni fond ne može da se investira u akcije, što znači da se njegova aktiva sastoji samo od obveznica i finansijskih investicija i transakcija. Štaviše, aktiva konzervativnog penzionog fonda ne može biti izložena riziku od promene deviznog kursa. U smislu rizika, konzervativni penzioni fond može da ima obveznice sa maksimalnim "prosečnim prilagođenim trajanjem" od dva. Prosečno prilagođeno trajanje odnosi se na promenu vrednosti aktive penzionog fonda u odnosu na procentualnu promenu kamatne stope.
- Uravnoteženi penzioni fond može da se investira u akcije, i takva ulaganja mogu da čine do 80 procenata vrednosti aktive fonda. Istovremeno, obveznice i finansijske investicije moraju da čine

50 procenata neto vrednosti aktive uravnoteženog penzionog fonda. Aktiva koja nije izložena riziku promene deviznog kursa ne sme da predstavlja više od 50 procenata neto vrednosti aktive uravnoteženog penzionog fonda.

- Penzioni fond za rast može da se investira u akcije i takva ulaganja mogu da čine do 80 procenata neto vrednosti aktive fonda. Štaviše, aktiva koja nije izložena riziku promene deviznog kursa mora da predstavlja više od 80 procenata neto vrednosti aktive penzionog fonda za rast.

U cilju izbegavanja rizika od devalvacije ulaganja, kako se osiguranici približavaju penzionisanju zakon ograničava upotrebu vrsta fondova prema starosnim grupama. Ta ograničenja su sledeća:

- osiguranik koji štedi za starosnu penziju stariji od 47 godina (tj. petnaest godina od starosne granice od 62 godine) može da ima samo konzervativni ili uravnoteženi penzioni fond, i
- osiguranik koji štedi za starosnu penziju stariji od 55 godina (tj. sedam godina od starosne granice od 62 godine) može da ima samo konzervativni penzioni fond.

Prema informacijama koje je obezbedilo Udruženje kompanija koje upravljaju penzionim fondovima, od oko 1,4 miliona štediša, 68,6 procenata bilo je u fondovima za rast, 27 procenata u uravnoteženim fondovima i 4,2 u konzervativnim fondovima u julu 2007. godine.

Tabela 8.8					
Podaci o kompanijama za upravljanje penzionim fondovima					
Kompanija za upravljanje penzionim fondovima	Datum izdavanja licence	Neto vrednost aktive (30. jul 2010) (u hiljadama EUR)	Udeo %	Članovi (30. jul 2010)	Udeo %
Allianz-Slovenská d.s.s. ⁹ , a.s.	23.9.2004	1.045.018	31,5	439.629	30,7
AXA d.s.s., a.s.	8.10.2004	896.624	27,1	372.242	26,0
VÚB Generali d.s.s., a.s.	24.9.2004	479.717	14,5	194.420	13,6
ING d.s.s., a.s.	23.9.2004	366.807	11,1	147.238	10,3
AEGON d.s.s., a.s.	1.10.2004	339.500	10,2	184.975	12,9
ČSOB d.s.s., a.s.	7.10.2004	185.135	5,6	93.750	6,5
Ukupno		3.312.801	100,0	1.432.254	100,0

Izvor: Narodna banka Slovačke.

Distribucija neto aktive po vrstama fondova prati ovaj trend kao što se i vidi na Tabeli 8.9.

9 Dôchodková správcovská spoločnosť, a.s.

Tabela 8.9			
Neto vrednost aktive penzionih fondova drugog stuba po vrstama, 30. jul 2010. godine			
Vrsta fonda	Procenat članstva	Neto vrednost aktive (u hiljadama EUR)	Procenat (%)
Konzervativni	4,2	147.551	4,5
Uravnoteženi	27,0	968.183	29,2
Fond za rast	68,6	2.197.066	66,3
Ukupno	100,0	3.312.801	100,0

Izvor: Narodna banka Slovačke.

8.3.2.3. Učinak investicija

Ukupna aktiva penzijskog sistema sa drugim stubom iznosila je 3,55 milijardi EUR na dan 22. oktobra 2010. godine, što je nešto više od 5 procenata BDP-a. Na dugi rok, ipak, nivo akumulirane aktive trebalo bi da poraste do 60 procenata BDP-a do 2060. godine.

Tabela 8.10 predstavlja ukupnu aktivu penzionih fondova prema investicionim instrumentima. Tokom proteklih godina kompanije koje upravljaju penzionim fondovima nikada nisu dosegle svoju maksimalnu granicu vlasništva nad akcijama. Početkom 2008. godine procenat akcija bio je najveći na nivou od 15 do 20 procenata u penzionim fondovima za rast i od 10 do 15 procenata u uravnoteženim fondovima. Kao odgovor na pad tržišta tokom finansijske krize kompanije koje upravljaju penzionim fondovima smanjile su udeo akcija u svom vlasništvu za skoro jednu polovinu početkom 2009. godine. Do sredine 2009. godine udeo akcija pao je gotovo na nulu.

Tabela 8.10		
Aktiva penzionih fondova drugog stuba po investicionim instrumentima, 30. jul 2010. godine		
Investiranje u	Vrednost (u hiljadama EUR)	Udeo (%)
Depoziti u bankama	1.126.108	34,0
Obveznice	1.032.187	31,2
Trezorski zapisi	1.185.296	35,8
Akcije i hartije od vrednosti	1.302	0,0
Drugi vrednosni papiri	17.179	0,5
Pasiva	– 49.271	–1,5
Ukupno	3.312.801	100,0

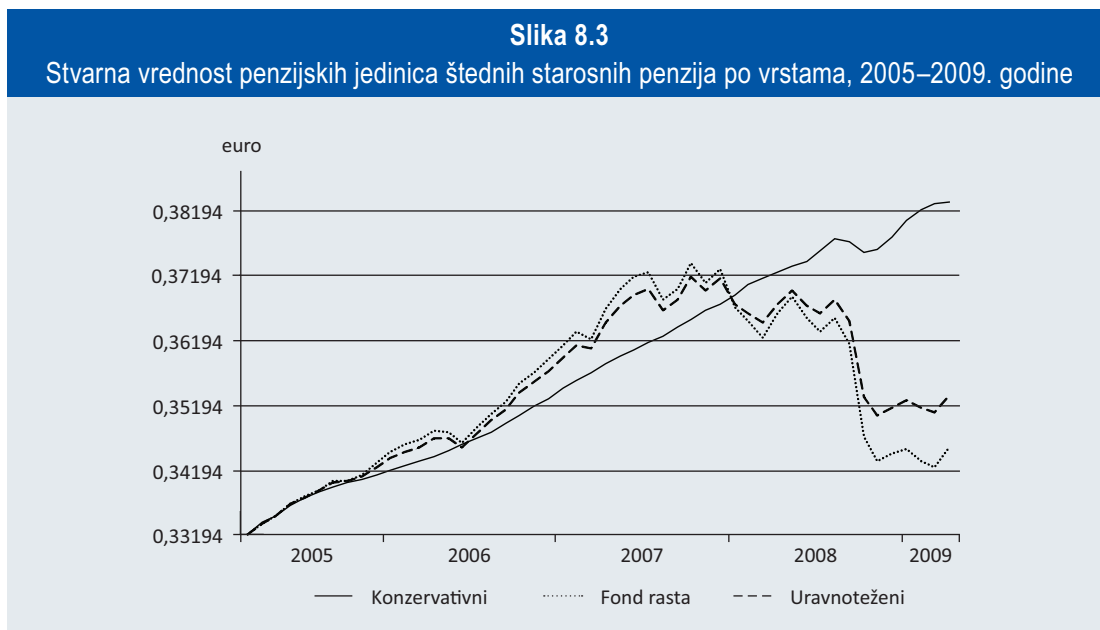
Izvor: Narodna banka Slovačke.

10 Početna vrednost penzije kada kompanija za upravljanje penzijama započne sa radom je fiksirana na 0.033194 EUR (iznos koji odgovara vrednosti jedne slovačke krune). Kasnije će prava vrednost penzijske jedinice biti određena kao neto vrednost aktive penzionog fonda podeljene brojem penzijskih jedinica koje se nalaze na individualnim računima svih članova.

Tabela 8.11 prikazuje nominalne stope prinosa za penzije fondove u drugom stubu u različitim periodima. Slika 8.3 predstavlja trendove u stvarnim vrednostima penzija¹⁰ od uvođenja penzijskog sistema sa drugim stubom. Od svoje primene 2005. godine do 19. marta 2010. prosečna nominalna stopa prinosa iznosila je 5,12 procenata godišnje za fondove rasta, 7,37 procenata godišnje za uravnotežene fondove i 16,16 procenata godišnje za konzervativne fondove (suprotno njihovim nazivima). Kao što se vidi na slici 8.3 na učinak investicija penzionih fondova drastično je uticala svetska finansijska kriza. Od početka 2008. došlo je do značajnog pada stvarne vrednosti penzijskih jedinica zbog pada cena akcija na svetskim tržištima. Iako su sve tri vrste fondova nedavno zabeležile pozitivne prinose, stvarna vrednost penzija u fondovima rasta i uravnoteženim fondovima nije se vratila na svoj nivo od pre krize iz 2008. godine.

Tabela 8.11				
Bruto nominalna stopa prinosa fondova drugog stuba (ponderisani proseci), 2005–2010. godine				
Vrsta penzionog fonda	23.3.2005– 19.3.2010	1.1. 2008– 19.3.2010	1.1.2009– 19.3.2010	1.7.2009– 19.3.2010
Fond rasta	5,12	–6,43	1,07	1,13
Uravnoteženi	7,35	–4,10	1,18	1,25
Konzervativni	16,16	4,80	1,93	1,28

Izvor: Udruženje kompanija koje upravljaju penzionim fondovima.

Izvor: Narodna banka Slovačke.

Slovačka je uvela tržišnu referentnu tačku kako bi regulisala stope prinosa. Ipak, to regulisanje moglo bi da navede upravu fondova da usmere sve fondove prema sličnim portfolijima blizu referentne tačke.

Jedan od makroekonomskih argumenata za uvođenje štedne starosne penzije bilo je ubrzanje razvoja domaćeg finansijskog tržišta. Zato su u početku strana ulaganja bila ograničena. Ipak, ubrzo je postalo jasno da takvo ograničenje nije u skladu sa pravnim tekovinama EU o slobodi kretanja kapitala i moralo

je da bude ukinuto. Uprkos prikupljanju aktive u privatnim penzionim fondovima nema dokaza o razvoju finansijskog tržišta posle uvođenja drugog stuba.

8.3.2.4. Administrativna efikasnost

Administrativne takse u drugom stubu su sledeće:

- 0,5 procenata mesečnih doprinosa zadržava Agencija za socijalno osiguranje za potrebe upravljanja centralnim registrom štediša i novčanih transfera kompanijama koje upravljaju penzionim fondovima.
- 1 procenat mesečnih doprinosa zadržavaju kompanije koje upravljaju penzionim fondovima za održavanje ličnih računa štediša.
- Maksimalnih 0,025 procenata mesečno (0,3 procenata godišnje) neto vrednosti aktive penzionog fonda doprinosa zadržava kompanija koja upravlja penzionim fondom za upravljanje aktivom. Ta taksa je 1. jula 2009. godine smanjena sa svog početnog nivoa od 0,065 procenata mesečno (0,78 procenata godišnje).
- Maksimalnih 5,6 procenata prihoda prikupljenih svakih šest meseci zadržava kompanija koja upravlja penzionim fondom za svoju procenu aktive u penzionom fondu. Ta taksa je uvedena 1. jula 2009. godine. Finansira se kroz račun Garancijskog fonda, koje je uspostavljen po zakonu kako bi povećao vrednost penzijskih jedinica.
- Ako penzioni fond proizvodi negativan prinos, kompanije koje upravljaju penzionim fondovima moraju u potpunosti da pokriju taj gubitak, ili sa posebnog računa¹¹ ili iz sredstava same kompanije.
- Taksa od 16 EUR primenjuje se ako osiguranik pređe u drugu kompaniju koja upravlja penzionim fondom u roku od godinu dana od potpisivanja ugovora. Tu taksu zadržava Agencija za socijalno osiguranje. Prelazak posle isteka jedne godine je besplatan.

8.3.2.5. Faza isplate

Starosne, prevremene i porodične penzije isplaćuju se sa štednog starosnog računa korisnika. Penziju može da isplati bilo koja osiguravajuća kuća na tržištu po izboru korisnika. Na zahtev korisnika kompanija koja upravlja penzionim fondom može da prebaci sredstva sa računa u penzionom fondu korisnika na račun osiguravajuće kuće koja je angažovana da obezbedi anuitete.

U principu, starosne i prevremene penzije mogu da budu isplaćene u obliku životnog osiguranja. Ako štediša ispunjava kriterijume za starosnu ili prevremenu penziju i ako je učestvovao u fondu najmanje 15 godina, može povući deo sredstava preostalih na računu posle odbitka rezerve za obezbeđivanje životnog osiguranja koja iznosi 60 procenata od egzistencijalnog minimuma, i to odjednom ili postepenim povlačenjem u ratama.

Kada štediša stekne pravo na penziju, kompanija koja upravlja penzionim fondom prenosi iznos koji je potreban za isplatu životnog osiguranja (ne manji od 60 procenata od egzistencijalnog minimuma za jednu odraslu osobu) iz penzionog fonda u osiguravajuću kuću. Osiguravajuća kuća onda zaključuje ugovor o osiguranju sa štedišom. Kompanija koja upravlja penzionim fondom isplaćuje preostali iznos (višak) na račun štediša tokom perioda kojeg štediša odredi za povlačenje, ne kraćem od jednog meseca.

11 Slovačka je uspostavila garancijski fond u koji uplaćuju kompanije za upravljanje penzionim fondovima. Garancijski fond se koristi ako se javi potreba da se pokriju gubici klijenata penzionih fondova.

Dospevanje kapitalno finansiranih slojeva trebalo bi da obezbedi sve veći udeo prihoda penzionera u predstojećim decenijama, dostižući nivo od polovine ukupne stope zamene. Prvi korisnici drugog stuba trebalo bi da pristignu 2020. godine kada ispune minimalni period trajanja osiguranja od 15 godina. Kako bude rastao broj ljudi koji odlaze u penziju posle dužih perioda trajanja štednje, troškovi penzijskog sistema sa drugim stubom počće ubrzano da se uvećavaju.

U Slovačkoj, Akt o štednji za starosne penzije zahteva rodno izjednačene tabele za izračunavanje osiguranja. Upotreba rodno izjednačenih tabela značajno umanjuje razliku u visini penzija između rodova, na osnovu postojećih razlika u očekivanom trajanju života žena i muškaraca pri dostizanju starosne granice za penzionisanje (trenutno je u Slovačkoj ta razlika između 6 i 8 godina).

Kao i u državnom penzijskom sistemu, iznos penzije udovca (udovice) iz drugog stuba iznosi do 60 procenata od penzije preminulog supružnika, a penzija za siročad iznosi do 30 procenata od penzije preminulog. Ako je preminuli primao penziju u ratama, kompanija koja upravlja penzionim fondom isplaćuje preostali iznos sa računa odjednom.

Moguće je i pokloniti deo starosne štednje u drugom i trećem stubu, jer se ta štednja smatra ličnom imovinom štediša. Po dostizanju starosne granice štediša u drugom stubu može da pokloni preostali iznos na svom štednom računu posle kupovine životnog osiguranja od osiguravajuće kuće (koje mora da iznosi barem 60 procenata od egzistencijalnog minimuma).

8.3.3. Adekvatnost nadoknada

Tabela 8.12 prikazuje broj penzionera¹² po vrstama i njihove prosečne penzije 2009. godine.

Tabela 8.12 Broj penzionera i prosečne penzije po vrstama 2009. godina		
Indikatori	Broj penzija	Prosek (u EUR)
Starosne	931.795	339.73
Prevremene	56.352	350.61
Invalidske	204.378	249.43
Udovci i udovice	337.505	204.33
Siročad (deca)	28.978	122.58
Druge (plaća ih država)	8.875	
Ukupno	1.567.883	

Izvor: Agencija za socijalno osiguranje.

Tokom 2009. godine prosečna mesečna starosna penzija iznosila je 339,73 EUR. Skoro 30 procenata penzionera prima penzije u iznosu između 360 i 465 EUR. Druga najveća grupa su lica sa penzijama manjim od 350 EUR. Ima i 1.260 penzionera (0,1 procenat) koji primaju penzije veće od 1.000 EUR.

12 Ukupan broj penzionera je 1,275,932. Neki penzioneri imaju pravo da primaju više od jedne penzije.

Tabela 8.13 upoređuje prosečnu bruto penziju sa prosečnom bruto zaradom u periodu od 2004. do 2009. godine. Prosečna bruto stopa zamene u sistemu (odnos dva gore pomenuta indikatora) zadržala je svoj najniži nivo od 43,3 procenata 2008. godine, ali je porasla na 45,3 procenata 2009. godine. Do toga je došlo usled sporog rasta zarada zbog krize (oko 3 procenta 2009. godine) i usklađivanja penzija (6,95 procenata 2009. godine). Treba imati u vidu da je od 2009. godine datum usklađivanja pomeren sa 1. jula na 1. januar. Pored toga, ako se uračuna posebna Božićna nadoknada, prosečna bruto stopa zamene u sistemu 2009. godine povećana je za 0,6 procentnih poena na 45,9 procenata.

Tabela 8.13						
Prosečne bruto stope zamene u sistemu od 2004. do 2009. godine						
Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Prosečna penzija (u EUR)	234	256	273	295	313	337
Prosečna zarada (u EUR)	525	573	623	669	723	744
Stopa zamene	44,5%	44,7%	43,8%	44,1%	43,3%	45,3%

Izvor: Zavod za statistiku Republike Slovačke.

Zbog nemogućnosti da obezbede prihod sopstvenim radom usled lošeg zdravstvenog stanja, stariji ljudi čine ranjivu grupu u opasnosti od siromaštva. Prema podacima Zavoda za statistiku koji se nalaze dole u Tabeli 8.14, 10,8 procenata stanovništva starijeg od 65 godina nalazilo se ispod linije siromaštva 2008. godine, što je bilo za 3,7 procentnih poena više nego 2004. godine. Stopa siromaštva među penzionerima je nešto veća od stope siromaštva starih. Smanjenje stope siromaštva među penzionerima (od 0,8 procenata) zabeleženo je 2008. godine.

Tabela 8.14					
Stopa siromaštva starih osoba i penzionera od 2004. do 2008. godine (%)					
Godina	2004	2005	2006	2007	2008
Stanovništvo starije od 65 godina	7,1	8,5	8,3	9,9	10,8
Penzioneri	6,9	8,1	7,9	9,7	8,9

Izvor: Zavod za statistiku Republike Slovačke.

Postojeći penzijski sistem može da dovede do rizika od siromaštva starih lica kroz niske penzije. To važi naročito za radnike koji uplaćuju doprinose po minimalnoj osnovici (što je tipično za samozaposlene osobe) i za one koji imaju kratke periode trajanja osiguranja zbog nezaposlenosti i drugih faktora.

U postojećem sistemu nema garantovane minimalne penzije. Ljudi sa niskim ili nikakvim prihodima imaju pravo samo na nadoknade u materijalnoj potrebi. Ako sve veći broj lica dospe u siromaštvo to bi moglo da dovede do socijalnih problema u budućnosti, kao i do fiskalnih pritisaka da bi se obezbedila socijalna zaštita za stara lica.

I doprinosi i penzije u državnom stubu oslobođeni su poreza na dohodak. Doprinosi uplaćeni u drugi stub oslobođeni su poreza na dohodak. Doprinosi uplaćeni u dobrovoljni treći stub oslobođeni su poreza na dohodak do određenog limita. Poslodavci mogu da uračunaju deo uplaćenih doprinosa u svoje troškove. Oslobođenja od poreza odnose se i na životno osiguranje od 2005. godine.

8.4. Troškovi i finansiranje

8.4.1. Stope doprinosa

Tabela 8.15 prikazuje stope doprinosa u sistemima socijalnog osiguranja. Ukupna stopa doprinosa penzionog fonda je 28,75 procenata, a sastoji se od:

- 18 procenata za starosne penzije (poslodavac plaća 14 procenata, zaposleni 4 procenta), pri čemu osiguranici u sistemu sa drugim stubom penzijskog sistema plaćaju 9 procenata (poslodavac 5 procenata, zaposleni 4 procenta) u pay-as-you-go državni penzioni fond i još 9 procenata (od strane poslodavca) na lične štedne račune u privatnim penzionim fondovima; i
- 6 procenata za invalidske penzije (poslodavac 3 procenta, zaposleni 3 procenta), kao i doprinos od 4,75 procenata u fond za rezervu (plaća samo poslodavac).

Samozaposleni ili dobrovoljno osigurani radnici uplaćuju i poslodavačke i doprinose zaposlenih.

Zaposleni su takođe pokriveni nadoknadom za bolovanje, osiguranjem protiv povreda na radu, osiguranjem protiv nezaposlenosti, zdravstvenim osiguranje i garantnim osiguranjem (koje štiti zaposlene tim što pokriva njihove doprinose u slučaju nesolventnosti njihovog poslodavca). Ukupna stopa doprinosa za socijalno osiguranje iznosi 48.6 procenata osnovice za doprinose.

1. jula 2010. godine maksimalan penzijski osnov za uplatu doprinosa u prvom i drugom stubu povećan je sa trostrukog na četverostruki iznos prosečne bruto zarade. On trenutno iznosi 2.978 EUR.

Tokom 2010. godine minimalan penzijski osnov za obavezno osigurana samozaposlena lica i dobrovoljno osigurana lica iznosio je 44,2 procenta opšteg mesečnog penzijskog osnova iz 2008. godine, što je iznosilo 141,25 EUR (44,2 procenta od iznosa od 319,58 EUR).

Minimalan penzijski osnov za zaposlene nije definisan 2010. godine, ali poslodavci su još uvek obavezni da poštuju Zakon o zapošljavanju, koji uključuje i odredbe o minimalnoj zaradi. Tokom 2010. godine minimalna mesečna zarada za zaposlene iznosila je 307,70 EUR i 1,768 EUR na sat.

Tabela 8.15
Stopa doprinosa sistema socijalnog osiguranja prema granama (%)

	Samo državna penzija (oni koji nisu u II stubu)		Članovi štednog penzijskog sistema (II stub)	
	Zaposleni	Poslodavac	Zaposleni	Poslodavac
Starosne	4,00	14,00	4,00	5,00
Starosne štedne	—	—	—	9,00
Invalidske	3,00	3,00	3,00	3,00
Rezervni fond solidarnosti	—	4,75	—	4,75
Ukupni penzijski doprinosi	7,00	21,75	7,00	21,75
			28,75	
Bolovanja	1,40	1,40	1,40	1,40
Povrede na radu	—	0,80	—	0,80
Garancijsko osiguranje	—	0,25	—	0,25
Nezaposlenost	1,00	1,00	1,00	1,00
Zdravstvo	4,00	10,00	4,0	10,00
Ukupni doprinosi iz socijalnog osiguranja izuzev penzija	6,40	13,45	6,40	13,45
	19,85		19,85	
Ukupno	48,60		48,60	

8.4.2. Poslovanje fonda

Tabela 8.16 prikazuje prihode i troškove državnog penzionog fonda za period od 2004. do 2009. godine. Tabela 8.17 prikazuje prihode i troškove svih vrsta nadoknada pri Agenciji za socijalno osiguranje za period od 2002. do 2009. godine. Od uvođenja penzijskog sistema sa dva stuba 2005. godine neki doprinosi su preusmereni i privatne penzione fondove u drugom stubu. Zato su izdaci za penzije prevazišli nivo prikupljenih doprinosa. Deficit penzionog fonda je svake godine oko 1,2 procenta BDP-a. Da bi ga pokrila, država je do 2006. godine uplaćivala Agenciji za socijalno osiguranje subvencije iz svoje finansijske aktive nastale kroz proces privatizacije. Ipak, izvor tih sredstava nastalih kroz proces privatizacije iscrpljen je do 2010. godine, pa je Vlada morala da subvencionije državni penzioni fond direktno iz budžeta od 2011. godine na dalje.

Tabela 8.16						
Prihodi i troškovi državnog penzionog fonda od 2004. do 2009. godine (u milionima EUR)						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ukupni prihodi	2.246,08	1.962,33	2.526,32	2.810,46	3.018,29	3.234,13
Doprinosi:	2.276,82	1.950,54	1.843,06	1.994,85	2.199,36	2.123,74
– Zaposleni	358,30	391,08	433,24	484,96	542,73	517,79
– Poslodavci	1.415,44	1.092,96	958,68	1.048,99	1.325,05	1.259,60
– Samozaposleni	93,32	98,90	93,05	98,81	111,84	120,31
– Dobrovoljno osigurani	13,83	13,40	12,04	7,57	7,73	7,87
– Dugovi, kazne	125,91	118,72	86,97	95,37	127,95	118,83
– Država	117,74	79,74	71,75	73,93	83,38	97,99
– Agencija za socijalno osiguranje	152,28	155,74	160,33	185,22	0,68	1,35
Drugo (uklj. državnu finansijsku aktivu)	3,11	1,92	637,96	671,62	570,11	877,09
Transferi iz prethodne godine	29,85	65,10	93,08	196,35	325,03	306,99
Ukupni troškovi	3.313,35	3.627,6	3.981,87	4.386,37	4.532,32	5.035,17
– Starosne penzije	2.116,53	2.586,04	2.790,57	3.029,75	3.222,66	3.595,38
– Prevremene penzije	17,42	46,27	119,93	161,77	218,70	240,23
– Invalidske penzije	644,00	421,84	460,51	510,52	560,35	622,26
– Penzije za delimični invaliditet	—	—	—	—	—	—
– Penzije udovica	352,10	381,96	406,92	432,88	458,46	496,81
– Penzije udovaca	3,74	6,80	10,84	23,96	30,19	35,57
– Penzije za siročad	27,28	29,20	32,96	10,84	41,58	44,49
– Socijalno osiguranje invalidskih penzionera	152,28	155,75	159,48	184,33	—	—
Drugo	—	—	—	0,13	0,38	0,43
– Doprinosi drugog stuba za invalidske penzionere	—	—	0,66	2,24	—	—
Transferi u sledeću godinu	114,54	146,11	242,94	365,97	415,87	251,90

Izvor: Agencija za socijalno osiguranje.

Tabela 8.17
Prihodi i troškovi Agencije za socijalno osiguranje (u milionima EUR)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Ukupni prihodi	3.215,06	3.482,51	4.362,52	4.407,78	4.874,17	5.387,59	5.848,22	6.178,08
1. Bolest	481,56	517,25	390,25	451,71	365,83	407,55	431,28	453,93
2. Starost	2.511,43	2.726,53	2.246,08	1.962,33	2.526,32	2.810,46	3.018,29	3.234,13
3. Invaliditet	—	—	634,11	710,94	770,28	845,48	934,08	968,94
4. Nezgoda	40,26	67,26	134,44	214,52	144,43	152,63	151,30	230,60
5. Garantovano osiguranje	—	—	101,86	128,23	73,81	71,22	71,89	89,38
6. Nezaposlnost	—	—	445,44	266,82	260,49	296,49	306,43	324,99
7. Rezervni fond	84,87	76,63	302,11	561,60	614,90	674,64	757,01	693,78
8. Administrativni fond	96,94	94,84	108,23	111,63	118,11	129,12	177,94	182,33
Ukupni troškovi	3.032,43	3.257,60	3.714,11	4.015,04	4.387,84	4.832,66	5.071,81	5.758,23
1. Bolest	287,56	307,87	158,17	157,36	176,69	200,25	246,40	316,67
2. Starost	2.643,08	2.840,42	2.385,53	2.958,68	3.258,17	3.568,21	3.839,90	4.265,78
3. Invaliditet	—	—	927,82	669,19	723,69	818,15	692,42	769,39
4. Nezgoda	9,88	15,73	16,42	23,46	30,90	35,60	36,06	40,13
5. Garantovano osiguranje	—	—	2,86	23,12	24,35	30,81	33,38	46,95
6. Nezaposlnost	—	—	132,24	82,08	63,98	59,62	66,12	172,43
7. Administrativni fond	91,91	93,58	90,96	101,15	110,06	120,02	157,53	146,68
Neto bilans	182,63	224,91	648,41	392,74	486,33	554,93	776,41	419,85
1. Bolest	49,27	63,99	184,94	59,33	72,97	48,63	85,29	32,26
2. Starost	42,95	39,80	65,10	93,08	196,34	325,03	306,98	152,35
3. Invaliditet	—	—	49,44	53,08	46,95	40,94	108,89	99,55
4. Nezgoda	30,38	51,52	118,03	41,69	40,17	27,41	115,24	40,47
5. Garantovano osiguranje	—	—	98,98	38,73	22,01	20,50	38,51	18,43
6. Nezaposlnost	—	—	64,15	45,33	57,09	37,71	74,34	32,56
7. Rezervni fond	55,00	68,33	50,50	51,07	42,21	45,61	26,75	8,78
8. Administrativni fond	5,03	1,27	17,27	10,48	8,05	9,10	20,41	35,45

Izvor: Agencija za socijalno osiguranje.

Kao što stoji u Tabeli 8.18 iznos državnih subvencija bio je približan iznosu sredstava koja su prebačena privatnim penzionim fondovima iz Agencije za socijalno osiguranje. Drugim rečima, da nije bilo drugog

stuba Agencija za socijalno osiguranje bi bila u stanju da pokrije svoje troškove iz sopstvenih doprinosa bez pomoći državnih subvencija.

Tabela 8.18 Transferi između države, Agencije za socijalno osiguranje (SIA) i penzionih fondova, od 2005. do 2009. godine (u milionima EUR)					
Godina	2005	2006	2007	2008	2009
Transferi iz SIA u penzione fondove	305	606	750	815	744
Transferi iz države u SIA	0	637	671	568	875

Izvor: Agencija za socijalno osiguranje.

Tokom nedavnog perioda svetske ekonomske krize 2009–2010. godine, rast nezaposlenosti i usporavanje rasta zarada direktno su uticali na stagnaciju doprinosa isplaćenih Agenciji za socijalno osiguranje.

8.4.3. Uticaj na javne finansije

Tranzicioni troškovi vezani za uvođenje privatnog penzijskog sistema sa drugim stubom negativno su uticali na finansiranje državnog penzijskog sistema. U tom smislu Slovačka i druge nove države članice Evropske unije sa sličnim penzijskim sistemima imaju slične poteškoće u ispunjavanju kriterijuma EU koji se odnose na nivo javnog duga.

17. avgusta 2010. godine devet država članica EU, Bugarska, Češka Republika, Mađarska, Litvanija, Letonija, Poljska, Rumunija, Slovačka i Švedska, uputile su pismo Evropskom Komesaru za ekonomsku i monetarnu politiku, zahtevajući da EU dozvoli da se sredstva uplaćena za penzije u obavezne privatne penzione fondove (troškovi penzijske tranzicije iz tekućeg finansiranja (pay-as-you-go) u puno kapitalno finansirane penzije) izuzmu iz iznosa njihovih budžetskih deficita.

Evropski Komesar za ekonomsku i monetarnu politiku potvrdio je stav EU iznet 29. septembra 2010. godine, po kojem bi problemi vezani za troškove reforme penzija trebalo da budu rešeni u okviru Pakta za stabilnost i rast. U oktobru 2010. godine Komesar je obznanio legitimnost te inicijative grupe od devet država članica, uključujući Slovačku, da se troškovi penzijske tranzicije izuzmu iz iznosa njihovih budžetskih deficita, ali je rekao da postojeći računovodstveni sistem EU ne dozvoljava da se to sprovede. Komesar je apelovao na odgovorne za penzione reforme da razmotre ne samo održivost svojih sistema, nego i uticaj tih penzijskih sistema na javne finansije u smislu javnog deficita i duga.

8.4.4. Demografsko starenje i broj penzionera

Kao što se vidi iz Tabele 8.19 broj penzionera i njihov udeo u ukupnom stanovništvu stalno rastu. Tabela 8.20 pokazuje da se i očekivano trajanje života produžilo u EU i u Slovačkoj. Ipak, poredeći 1990. i 2005. godinu može se primetiti da je jaz u dužini očekivanog trajanja života između EU-25 i Slovačke porastao. Prema procenama Komiteta za ekonomsku politiku EU predviđa se da će očekivano trajanje života pri starosti od 65 godina u Slovačkoj porasti za 6,8 godina za oba pola u periodu od 2008. do 2060. godine (što je iznad proseka EU od 5,3 godine).

Tabela 8.19				
Broj penzionera i njihov udeo u ukupnom broju stanovnika od 1995. do 2009. godine				
	1995	2000	2005	2009
Penzioneri	1.168.127	1.197.363	1.216.253	1.275.932
% od ukupnog broja stanovnika	21,8%	22,2%	22,6%	23,5%

Izvor: Agencija za socijalno osiguranje.

Tabela 8.20						
Očekivano trajanje života pri određenoj starosti prema polovima 1990. i 2005. godine (u godinama)						
	1990			2005		
	EU-25	Republika Slovačka	Razlika	EU-25	Republika Slovačka	Razlika
Žene u 65	18,2	16,0	2,8	20,0	17,1	2,9
Muškarci u 65	14,5	12,3	2,2	16,6	13,3	3,3
Žene u 75	10,9	9,5	1,4	12,2	9,9	2,3
Muškarci u 75	8,7	7,7	1,0	10,1	8,0	2,1
Žene u 85	5,8	5,4	0,4	6,2	4,9	1,3
Muškarci u 85	4,7	4,7	0,0	5,5	4,5	1,0

Izvor: Eurostat, Demografska statistika.

8.4.5. Buduće projekcije

Predviđa se da će izdaci za državne penzije (u prvom stubu) u Slovačkoj porasti sa 6,8 procenata BDP-a 2007. godine na 10,2 procenata BDP-a 2060. godine (za 3,4 procentna poena). Taj relativno skroman rast je uglavnom rezultat reformi penzija usvojenih 2004. godine, koje su podigle redovnu starosnu granicu na 62 godine za oba pola i uvele tzv. Švajcarsku formulu za usklađivanje.

Predviđa se da će odnos penzija i BDP-a u Slovačkoj opasti od 2007. do 2020. godine, a onda rasti i dostići maksimum na kraju perioda obuhvaćenog projekcijom. Glavni faktor predviđenog dugoročnog rasta izdataka za penzije jeste starenje stanovništva.

Tabela 8.21						
Projektovana bruto potrošnja na penzije i doprinose (kao procenat BDP-a)						
	2007	2020	2030	2040	2050	2060
Penzije iz socijalnog osiguranja:	6,8	6,3	7,3	8,3	9,4	10,2
– Starosne i prevmene	4,3	3,6	4,1	4,8	5,6	6,2
– Druge penzije	2,5	2,7	3,2	3,5	3,8	4,1
Privatne penzije	0,0	0,1	0,5	1,0	1,7	2,2
Ukupni penzijski izdaci	6,8	6,5	7,8	9,3	11,1	12,4
Smanjenje prihoda iz socijalnog osiguranja	1,0	1,4	1,6	1,7	1,7	1,8

Izvor: Penzijski sistem i penzijska predviđanja u državama članicama EU-27 2008–2060.

Prihodi se smanjuju zbog uvođenja drugog stuba, što preusmerava deo prihoda socijalne sigurnosti u puno kapitalno finansirane penzione fondove.

8.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi

8.5.1. Struktura upravljanja

Generalnog direktora Agencije za socijalno osiguranje imenuje Vlada Republike Slovačke. Nadzorni odbor Agencije za socijalno osiguranje uspostavljen je kao nadzorno i kontrolno telo. Čini ga 11 članova i to: jedan Predsedavajući koji je *ex officio* Ministar rada, socijalne politike i porodice, tri predstavnika koje imenuju sindikati, tri predstavnika koje imenuju udruženja poslodavaca, tri predstavnika koje imenuje Vlada i jedan član koji predstavlja korisnike penzija. Članove Nadzornog odbora, osim Predsedavajućeg, bira Nacionalni savet. Mandat im traje pet godina.

U Slovačkoj Nacionalni savet (Parlament) i Vlada iniciraju donošenje novih zakona i amandmana na postojeće zakone. Penzijsko zakonodavstvo obično priprema Ministarstvo rada, socijalne politike i porodice¹³.

Nacrti zakona prolaze kroz unutrašnju i spoljnu reviziju. Unutrašnje konsultacije odvijaju se u Ministarstvu i njegovim povezanim organizacijama. Spoljne konsultacije obavljaju se sa stručnjacima iz date oblasti, relevantnim telima i institucijama, predstavnicima poslodavaca i zaposlenih i javnosti. O zakonima koji se odnose na socijalnu sigurnost razgovara se u Ekonomsko-socijalnom savetu, koji predstavlja forum za konsultacije i pregovore za Vladu i socijalne partnere na nacionalnom nivou.

Nacrti zakona onda se predaju Nacionalnom savetu, gde prolaze kroz tri čitanja. Na prvom čitanju Nacionalni savet ili odbija nacrt zakona ili ga predaje na drugo čitanje. U toj fazi ne podnose se amandmani. Na drugom čitanju (koje predstavlja kritičnu fazu) Nacionalni savet diskutuje o nacrtu zakona nakon 48 sati od prijema izveštaja zajedničkih komiteta ili informacija koje obezbeđuje zajednički izvestilac. Podnošenje amandmana zahteva podršku najmanje 15 poslanika. Na trećem čitanju poslanici mogu samo da predlože manje tehničke ili jezičke ispravke. Na kraju trećeg čitanja Nacionalni savet usvaja zakon.

Zbog članstva Slovačke u EU svaki slovački zakon usaglašen je sa *acquis communautaire* EU. Sve veći broj slovačkih zakona priprema se na evropskom nivou. U julu 2010. godine EU je objavila Zeleni papir o penzijama i pokrenula pan-evropsku diskusiju o budućnosti penzijskih sistema.

8.5.2. Lekcije naučene iz penzionih reformi 2004. i 2005. godine

8.5.2.1. Proces penzionih reformi

Penzione reforme 2004. i 2005. godine bile su glavne reforme u Republici Slovačkoj. Ipak, reforme su sprovedene bez pravih tripartitnih ili društvenih konsultacija, i bez uzimanja u obzir širokog spektra alternativnih reformskih opcija. Ceo proces reformi penzija, od pripreme do sprovođenja, završen je za 30

¹³ To nije uvek slučaj. Za reformu koja je uvela štednju za starosnu penziju 2005. godine značajan deo nacrtu predloga pripremila je privatna agencija uz tehničku podršku eksperata iz Čilea i drugih zemalja koje je finansirala Svetska banka.

meseci, a zakone o štednji za starosne penzije pripremila je privatna konsultantska kuća bez društvenog konsenzusa ili informisanja javnosti. Jedan od argumenata u korist reformi bio je taj da će one podeliti tržišne rizike među nekoliko strana, time šireći te rizike na privatna lica. Zbog nedostatka preliminarnog konsenzusa u širem političkom spektru trenutnu postavku penzijskog sistema kritikovalo je nekoliko eksperata¹⁴.

8.5.2.2. Objavljivanje informacija

Novi penzijski sistem uglavnom je predstavljen većini Slovaka kroz masovnu promotivnu kampanju. Marketinška kampanja kompanija za upravljanje privatnim penzionim fondovima o promociji sistema štednje za penziju značajno je uticala na stavove ljudi. Reklame koje su opisivale “vaš novac na vašem štednom računu”, “mogućnosti nasleđivanja”, i “lične penzije bez obaveza” deci i roditeljima izgledale su veoma privlačno. Reklamiranje na tržištu isticalo je pozitivne strane sistema štednje, čak i ako je zakon zahtevao da reklame upozore na to da je ulaganje na finansijskim tržištima rizično, i da iznos penzije ne može da bude garantovan.

Kao posledica toga oko 1,5 milion od 2,6 miliona osiguranika odabralo je novi sistem, naspram Vladine procene koja se kretala između 300.000 i 800.000 osiguranika. Oko četvrtina tih osiguranika bila je starija od 40 godina, uprkos činjenici da je njihov period štednje pre penzionisanja isuviše kratak da bi im se prelazak u novi sistem isplatio. To bi mogao da bude dokaz da su mnogi ljudi doneli takvu odluku a da nisu u potpunosti sagledali očekivanu korist i rizike u vezi sa tim sistemom. Takva naivnost udružena sa neadekvatnom obaveštenošću pri donošenju odluka pripisuje se niskoj finansijskoj pismenosti i nepoznavanju tržišta kapitala u široj javnosti. Finansijska kriza dala je skupu lekciju velikom broju slabo- i srednje-plaćenih radnika.

U aprilu 2008. godine Vlada je podelila svim radnicima informativne letke koji su objašnjavali novi penzijski sistem i otvoreni period za promenu donešenih odluka, uz pojašnjenje nekih čestih nedoumica o novom sistemu. Ti leci su često sadržavali tabele na kojima su upoređivane koristi od ova dva sistema prema godinama starosti, naznačujući da bi pod određenim okolnostima radnicima starijim od 35 godina bilo isplativije da ostanu u državnom penzijskom sistemu. Podela letaka podstakla je diskusiju u široj javnosti i u medijima o prednostima i manama penzija u prvom i drugom stubu.

Pre uvođenja sistema štednje za penzije bilo je neophodno proceniti tranzicione troškove koji bi mogli da utiču na održivost pay-as-you-go prvog stuba. Dugoročna predviđanja o penzijskom sistemu naznačila su da bi pay-as-you-go sistem trebalo da bude održiv u periodu od 2005. do 2085. godine, kroz parametarsku reformu starosne granice za penzionisanje i metode usklađivanja. Država je u početku nameravala da pokrije deficit u prvom stubu tokom tranzicionog perioda prevashodno iz van-budžetskih sredstava (kao što je prodaja državne imovine). Ipak, zbog neočekivano visokih tranzicionih troškova, prihod od

14 Kao što kaže jedna od kritika, “reforma sistema socijalne sigurnosti u Republici Slovačkoj nije uvek bila podstaknuta neodrživošću prethodnih načina finansiranja penzijskog sistema, jer odobrene reformske mere uopšteno ne rešavaju uočene probleme. Zvanični razlozi za potrebu reforme penzijskog sistema trebalo je da odvuku pažnju od pravih razloga, time legitimišući reformu u očima javnosti. Pravi razlozi su sledeći: naponi institucionalnih investitora da povećaju finansijska tržišta prilivom nekada javnih finansijskih sredstava, pritisak od strane međunarodnih finansijskih institucija, posebno Svetske banke, politički naponi da se primeni neo-liberalno značenje zaslužnosti u penzijskom sistemu, i naponi države da prenesu rizik od nepovoljnog razvoja događaja na pojedince” (Ivan Lesay, 2006).

privatizacije izdvojen za finansiranje reformi bio je iscrpljen do 2010. godine i postalo je neophodno da se za pokriće deficita koriste budžetska sredstva, kao što su porezi.

8.5.2.3. Socijalni dijalog u penzionoj reformi

U diskusijama o predloženim penzijskim reformama sindikati su izrazili svoje neslaganje sa predloženim reformama 27. marta 2003. godine. 29. septembra 2003. godine Vlada je najavila da je nacrt zakona već u Parlamentu i da je suviše kasno da se proces zaustavi. Poslodavci su prigovarali reformama zbog lošeg rada Vladinih institucija. Ipak, tripartizam je prestao da funkcioniše u drugoj polovini 2003. godine, što je omogućilo Vladinim telima da zanemare stavove socijalnih partnera i ubrzaju proces. Tripartizam je ponovo uspostavljen u slabijoj formi u decembru 2004. godine.

U februaru 2009. godine sindikati su predložili da se doprinosi za drugi stub penzijskog sistema smanje na 3 procenta, kao što je i bilo predviđeno reformama, kako bi se više sredstava iz doprinosa usmerilo u državni penzijski sistem. To je moglo da poveća rastući deficit u državnom penzijskom sistemu, što bi značilo dodatni poreski teret kako za sadašnje poreske obaveznike tako i za buduće generacije.

8.6. Zaključak – nedavni razvoj događaja

Penzijski sistem predstavlja prioritet na planu socijalne politike zbog vrednosti njegove aktive i broja građana na koje on utiče.

Tokom 2010. godine pojavili su se predlozi za novu penzionu reformu. Rezultati AXA ankete o spektru penzija (od 23. januara 2009. godine) pokazali su da je gotovo 90 procenata ispitanika mislilo da je penzijski sistem u krizi i da zato očekuju dalje reforme. Anketa je pokazala i da bi gotovo polovina ispitanika želela da radi dok prima penzije.

Učesnici INESS foruma koji se sastao 13. novembra 2010. godine i okupio aktere iz privatnog sektora, neoliberalne ekspertske timove i Institut za finansijsku politiku pri Ministarstvu finansija, predložili su reforme koje bi (i) postepeno pomerile starosnu granicu za penzionisanje na između 65 i 70 godina, (ii) umesto švajcarske formule za usklađivanje uvele usklađivanje penzija sa kretanjem cena, i (iii) ograničile penziju iz prvog stuba na minimalnu penziju.

U maju 2010. godine sindikati su zahtevali da država (i) uvede veći nivo solidarnosti u sistem, tako da penzijski sistem bude ujednačeniji i održiviji u svetlu promenljivih privrednih uslova i demografskih trendova, (ii) zahteva da minimalna penzija bude barem na nivou egzistencijalnog minimuma, i (iii) prilagodi formula za starosnu penziju tako da smanji jaz između najviših i najnižih penzija, i (iv) ne pomera starosnu granicu dokle god očekivani životni vek u Slovačkoj ne dostigne proseku EU.

Vlada je takođe predložila mere štednje sa ciljem da smanji opterećenje koje penzijski sistem vrši na javnu potrošnju. U te mere spadaju (i) smanjenje doprinosa u drugom stubu, (ii) smanjenja u dobrovoljnom trećem stubu (kroz ukidanje poreskih podsticaja), i (iii) snižavanje povlašćenih penzija i porodičnih nadoknada. Posle snažnog protivljenja ti predlozi brzo su povučeni. U nedavnim diskusijama o penzionoj reformi nije bilo dosledne koncepcije i adekvatnih analiza o uticajima reforme. U moguće promene u budućnosti mogao bi da spada i prekid usklađivanja kako bi se rasteretio državni budžet i dalja smanjenja nekih izdašnih penzijskih odredbi.

Prevremene penzije za zaposlene sa redovnim zaposlenjem ukinute su od početka 2001. godine. Ipak, prevremeno penzionisanje moguće je za zaposlene sa drugim oblicima zaposlenja.

Nacionalni program reformi Republike Slovačke za 2011-2014. godinu sadrži mnoge predloge vezane za penzijski sistem.

Kad je u pitanju tekuće finansirani (pay-as-you-go) stub, Nacionalni program reformi ima za cilj da ojača element solidarnosti i postavi mehanizam za automatsku stabilizaciju kao odgovor na buduće demografske promene. U konkretne mere spadaju:

- Pomeranje starosne granice u skladu sa rastom očekivanog trajanja života. Ta mera biće primenjena tek kada se okončaju aktuelna pomeranja starosne granice.
- Stopa usklađivanja penzija biće povezana sa promenama u odnosu između broja osiguranika i broja korisnika. Švajcarska formula za usklađivanje penzija biće zamenjena usklađivanjem sa kretanjem cena.
- Biće i promena u prvom stubu vezanim za ispunjenje uslova za odlazak u penziju.
- Minimalna penzija biće uvedena kako bi umanjila siromaštvo među penzionerima.
- Maksimalna penzija biće na nivou od 100 procenata od nacionalne prosečne zarade.
- Prihodovna strana sistema penzijskog osiguranja biće ojačana putem smanjenja administrativnih opterećenja i uvođenjem jedinstvenog sistema prikupljanja poreza i doprinosa.

Kada je u pitanju puno kapitalno finansirani stub, Nacionalni program reformi razmatra obavezno učešće novih učesnika na tržištu rada i promene pravila za investiranje. Tačnije rečeno,

- Učešće u drugom stubu biće obavezno, uz mogućnost napuštanja sistema u roku od godinu dana od pristupanja sistemu.
- Dalje mere biće primenjene kako bi se maksimalizovali dugoročni prinosi na penzijsku štednju uz prihvatljiv nivo rizika, dok će sve promene drugog stuba uzeti u obzir prava građana. Garancije će preostati samo za konzervativne fondove (investiranje u potpunosti u obveznice) i vrednovanje obveznica do dospeća će takođe biti dozvoljeno za jasno definisane kreditne rizike.
- Indeks-fondovi čije bi performanse trebalo da prate kretanja indeksa na svetskim berzama biće uvedeni i, u isto vreme, ponudiće kompetitivnu prednost u vidu niskih taksi. Biće definisani polazni nivoi za različite investicione strategije. Pored toga biće uvedene i investicione takse vezane za uspešnost poslovanja.
- Mehanizam koji će omogućiti štedišama da se automatski prebace na konzervativne fondove pre dostizanja starosne granice biće takođe uveden (sa tranzicionim periodom od deset godina).

Pored ovih predloga Ministarstvo rada, socijalne politike i porodice podnelo je i predlog u februaru 2011. godine o ponovnom uvođenju obaveznog pristupanja drugom stubu za nove učesnike na tržištu rada, počev od septembra 2011. godine. Takođe je aktuelan predlog da se omoguće garancije za profite, takse, nadoknade, investiciona ograničenja i članstvo u nekoliko fondova.

Po pitanju penzijskog sistema oružanih snaga, Nacionalni program reformi predlaže da se ograniči broj primalaca koji imaju pravo na penziju daljim premeštanjem dela primalaca u civilni sektor. Ministarstvo

unutrašnjih poslova objavilo je u martu 2011. godine analizu sistema socijalne sigurnosti oružanih snaga. Ono namerava da uvede strožije mere o penzionim pravima i o dužini isplata i perioda čekanja.

Da bi razmotrilo uticaj svetske finansijske krize na penzijski sistem, Ministarstvo rada, socijalne politike i porodice organizovalo je konferenciju u Bratislavi 4. maja 2009. godine na temu "Penzijski sistemi tokom svetske finansijske krize". Zaključci konferenciju mogu se svesti na sledeće:

- Svetska finansijska kriza pogodila je sve. Nijedna država niti penzijski sistem nisu imuni na nju.
- Važno je ponovo oceniti metode koji su upotrebljeni kako bi penzijski sistemi bili održivi uz fokus na investicione rizike i njihov uticaj na penzijske sisteme.
- Svetska finansijska kriza pogoršala je problem penzijskih sistema. Izazov je napraviti penzijske sisteme održivim i uverljivim za buduće generacije na dugi rok.
- Uvođenje kapitalno finansiranih sistema je direktno povezano sa nedostatkom javnih finansija. Tranzicioni troškovi su povećali finansijski pritisak na javni sektor, i ovi troškovi moraju da budu smanjeni u post-kriznom periodu štednje.
- Penzijski sistemi moraju da budu ojačani kako bi povratili poverenje građana.
- Obavezni stub mora da ispuni određeni minimalni standard. Kao što je nedavno razjašnjeno kapitalno finansirani sistem je neadekvatan za slabo i srednje plaćene radnike.
- Ne postoji idealni penzijski sistem. Trenutni pay-as-you-go sistem, bez daljih prilagođavanja, je nedovoljan za stanovništvo koje stari. Ipak, trenutni fokus na kapitalno finansirane penzijske sisteme mogao bi mnoge ljude da ostavi na ivici siromaštva.
- Zbog opšteg nedostatka informacija o penzijskom sistemu građani se ponašaju neracionalno. Suviše veliki akcenat na nadoknade iz privatnog sistema štednje u reklamama stvorio je zabunu među ljudima.
- Socijalni dijalog i participativni reformski proces su osnova za demokratsko odlučivanje i pomažu zakonodavcima da donesu racionalne odluke na osnovu nacionalnog konsenzusa.
- Pristup građana validnim informacijama pomaže da se penzijski sistemi učine održivim.
- Penzijski sistemi u rukama privatnih kompanija ne bi trebalo da se usredsrede na komercijalne ciljeve, nego na solidarnost. Trebalo bi da budu potpuno transparentni kada obezbeđuju informacije javnosti. Oni bi trebalo da primene investicione strategije u koje eksperti imaju poverenja i da zadrže takse na najnižem mogućem nivou.
- Reforma finansijskog tržišta ne može da spreči još jednu krizu. Krize su ciklične po prirodi i mogu da se dogode ponovo.
- Eksperti su predložili da mogućnosti za rano penzionisanje budu ograničene i da budu stvoreni uslovi za zapošljavanje starih lica
- Svetska finansijska kriza pokazala je slabosti kapitalno finansiranih penzijskih sistema u nestabilnom i opadajućem tržištu kapitala. Kriza je razotkrila značaj delotvornih penzijskih sistema koji se zasnivaju na solidarnosti i koji su ojačani odgovarajućim propisima.

Zdrav penzijski sistem koji obezbeđuje pristojnu sigurnost prihoda u starosti može da bude održiv rastom stope zaposlenosti, posebno za starije ljude i žene (stvaranjem adekvatnih radnih mesta), čime bi

porasla realna starosna granica za penzionisanje (kroz pomeranje starosne granice i dalje ograničavanje prevremenog penzionisanja). Izazov sa kojim se Slovačka suočava je uspostavljanje penzijskog sistema i socijalnih sistema koji mogu da obezbede adekvatnu zaštitu prihoda stanovništva, i koji bi mogli da budu dovoljno fleksibilni i podsticajni za one koji žele da ostanu aktivni na tržištu rada.

Reference

- Evropska Komisija (DG ECFIN) i Komitet za ekonomsku politiku (AWG). 2009. *Pension schemes and pension projections in the EU-27 Member States, 2008–2060* (Brisel).
- Evropska Komisija . 2008. “Privately Managed Funded Pension Provision and their Contribution to Adequate and Sustainable Pensions” SPC (Brisel).
- Evropska Komisija . 2010. *Interim EPC-SPC Joint Report on Pensions* (Brisel).
- Evropska Komisija . 2010. *Green Paper: towards adequate, sustainable and safe European pension systems*, SEC 830 (Brisel).
- . 2010. Commission Staff Working Document EU Legislation, Coverage and Related Initiatives. Accompanying document to the Green Paper: towards adequate, sustainable and safe European pension systems, COM 365 (Brisel).
- . 2008. “Technical Beleškas: On the Pension System in the Republika Slovačka: 2008 updates”.
- INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, Výskumné demografické centrum. 2002. “Prognóza vývoja obyvateľ'stva SR do roku 2050”.
- Međunarodna organizacija rada. 2007. “A Technical Note to the Government: On the preliminary assessment of the pension reform process in Republika Slovačka”.
- Lesay, Ivan. 2006. “Pension reform in Republika Slovačka: the context of economic globalisation” (Brisel).
- Ministry of Finance. 2011. *National Reform Programme of the Republika Slovačka for 2011–2014* (Bratislava).
- MISSOC, *Mutual information system on social protection*.
- Polák, Michal. 2004. “Sociálny štát, dôchodkový systém a dôchodková “reforma” (Prag).
- Schneider, Friedrich, Andreas Buehn and Claudio E. Crna Gora. 2010. “Shadow Economies All over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007”. Policy Research Working Paper 5356.

Izvori podataka

Udruženje kompanija za upravljanje penzionim fondovima, Bratislava

Demografski centar za istraživanje, INFOSTAT (Zavod za informatiku i statistiku), Bratislava

Eurostat: demografska statistika

Institut za finansijsku politiku, Ministarstvo finansija, Bratislava

Vojna kancelarija za socijalnu sigurnost,

Narodna banka Slovačke,

Agencija za socijalno osiguranje,

Zavod za statistiku Republike Slovačke.

TREXIMA, Bratislava

Svetska populaciona predviđanja: revidirano izdanje UN 2008. godine

Aneks

Tabela 8.A.1 Legislativa značajna za regulisanje penzijskih sistema drugog i trećeg stuba	
Zakoni	
<ul style="list-style-type: none"> • Zakon o Narodnoj banci Slovačke br. 566/1992, status od 1. januara 2009. godine • Zakon br. 747/2004 o nadzoru finansijskih tržišta, status od 1. januara 2009. godine 	
Dekreti	
<ul style="list-style-type: none"> • Dekret Narodne banke Slovačke od 4. novembra 2008 br. 21/2008 o podnošenju izveštaja od strane kompanija koje upravljaju penzionim fondovima i dopunskim penzionim kompanijama u statističke svrhe 	
Propisi	
2009	<ul style="list-style-type: none"> • Propis/dekret Narodne banke Slovačke od 23. juna 2009. godine br. 267/2009 koji se tiče referentne vrednosti konzervativnog penzionog fonda i strukture referentne vrednosti uravnoteženog penzionog fonda i fonda rasta • Propis/dekret Narodne banke Slovačke od 16. juna 2009. godine br. 270/2009. koji se tiče obezbeđivanja informacija vezanih za bilans aktive u dopunskim penzionim fondovima • Propis/dekret Narodne banke Slovačke od 16. juna 2009. godine br. 246/2009 koji se tiče metoda uspostavljanje vrednosti aktive u penzionim fondovima i dopunskom penzionom fondu i amandman na Dekret Ministarstva finansija Republike Slovačke br. 217/2005 koji se tiče sopstvenih sredstava kompanije za upravljanje dopunskom penzijskom aktivom i metoda i procedura koje bi trebalo slediti pri određivanju vrednosti aktive u dopunskim penzionim fondovima • Propis/dekret Narodne banke Slovačke od 24. februara 2009. godine br. 75/2009 o predaji informacija o neto vrednosti aktive dopunskih penzionih fondova • Propis/dekret Narodne banke Slovačke od 24. februara 2009. godine br. 74/2009 o podnošenju izveštaja o premašivanju ili pridržavanju ograničenja koja se odnose na aktivu penzionog fonda ili dopuskog penzionog fonda
2008	<ul style="list-style-type: none"> • Pun tekst propisa/dekreta Narodne banke Slovačke od 18. marta 2008. godine br. 101/2008 o sopstvenim sredstvima kompanija za upravljanje penzionim fondovima, uz amandmane iz Dekreta br. 523/2008

2006	<ul style="list-style-type: none"> • Propis/dekret Narodne banke Slovačke od 5. septembra 2006. godine br. 568/2006, koji određuje sadržaj godišnjih i polugodišnjih izveštaja o upravljanju sredstvima u dopunskim penzionim fondovima i sadržaj godišnjih i polugodišnjih izveštaja o upravljanju sopstvenim sredstvima u kompanijama za upravljanje dopunskim penzionim fondovima
	<ul style="list-style-type: none"> • Propis/dekret Narodne banke Slovačke od 5. septembra 2006. godine br. 567/2006, koji određuje sadržaj izveštaja kompanije za upravljanje penzionim fondom, metod i cilj njihove publikacije, i sadržaj dnevnih informacija o svakoj transakciji u aktivni penzionog fonda
2005	<ul style="list-style-type: none"> • Propis/dekret Ministarstva rada, socijalne politike i porodice Republike Slovačke od 12. decembra 2005. godine br. 600/2005, koji predviđa oblik primene uz prethodno odobrenje po Zakonu br. 650/2004 o dopunskoj penzionoj štednji i o amandmanima na određene zakone
	<ul style="list-style-type: none"> • Propis/dekret Ministarstva finansija Republike Slovačke od 4. maja 2005. godine br. 217/2005, koji se tiče sopstvenih sredstava kompanije za upravljanje penzijama i metoda i procedura kojih bi se trebalo držati pri procenjivanju vrednosti aktive u dopunskim penzionim fondovima
	<ul style="list-style-type: none"> • Propis/dekret Ministarstva rada, socijalne politike i porodice Republike Slovačke od 3. marta 2005 br. 87/2005 koji određuje proceduru izračunavanja i obračunavanja takse za upravljanje penzionim fondom i takse za upravljanje ličnim penzijskim računom.
2004	<ul style="list-style-type: none"> • Propis/dekret Ministarstva rada, socijalne politike i porodice Republike Slovačke od 21. decembra 2004 br. 773/2004 koji određuje način beleženja pridržavanja uslova za izdavanje dozvola za uspostavljanje i rad kompanija za upravljanje dopunskim penzionim fondovima 595/2004
	<ul style="list-style-type: none"> • Propis/dekret Ministarstva rada, socijalne politike i porodice Republike Slovačke od 16. jula 2004. godine br. 440/2004, koji definiše značenje netačnih ili pogrešnih informacija, usluga ili performansi koje nisu povezane sa štednjom za odlazak u penziju, koje menja dekret br. 774/2004
	<ul style="list-style-type: none"> • Propis/dekret Ministarstva rada, socijalne politike i porodice Republike Slovačke od 29. marta 2004. godine br. 183/2004, koji predviđa način beleženja pridržavanja uslova za izdavanje dozvola za uspostavljanje i rad kompanija za upravljanje penzionim fondovima

Pored toga, Narodna banka Slovačke objavila je nekoliko metodoloških vodiča, uglavnom u svrhu nadzora

Tabela 8.A.2
Distribucija bruto mesečnih zarada prema polovima 2009. godine (%)

EUR	Ukupno	Muškarci	Žene
do 200	1,87	1,35	2,45
200–250	1,00	0,61	1,43
250–300	3,82	3,54	4,13
300–350	5,35	4,08	6,74
350–400	6,68	4,64	8,93
400–450	6,77	5,13	8,58
450–500	7,07	5,91	8,34
500–550	6,83	6,09	7,65
550–600	6,69	6,46	6,96
600–650	6,64	6,60	6,69
650–700	6,24	6,50	5,95
700–750	5,33	5,67	4,95
750–800	4,76	5,02	4,48
800–850	4,05	4,34	3,73
850–900	3,35	3,76	2,91
900–950	2,80	3,24	2,33
950–1.000	2,48	3,03	1,89
1.000–1.100	3,77	4,70	2,75
1.100–1.200	2,84	3,61	2,00
1.200–1.300	2,21	2,83	1,53
1.300–1.400	1,68	2,21	1,10
1.400–1.500	1,27	1,68	0,83
1.500–1.600	0,98	1,29	0,64
1.600–1.700	0,77	1,03	0,49
1.700–1.800	0,61	0,82	0,37
1.800–1.900	0,48	0,64	0,30
1.900–2.000	0,43	0,60	0,23
2.000–2.100	0,34	0,47	0,21
2.100–2.200	0,30	0,41	0,18
2.200–2.300	0,25	0,35	0,14
2.300 i više	2,31	3,41	1,10

Beleška: prosečna zarada = 744,5 EUR.

Izvor: Zavod za statistiku Republike Slovačke.

9. Slovenija

Tine Stanovnik¹

9.1. Pregled

9.1.1. Državni penzijski sistem

9.1.1.1. Razvoj događaja od 1990. do 2000. godine

Posle raspada Jugoslavije i proglašenja nezavisnosti Slovenije u junu 1991. godine usvojeno je novo zakonodavstvo u svim važnim pravnim oblastima. Tako je novi Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju (PIO) usvojen u Parlamentu (Državni zbor) u martu 1992. godine (Službeni glasnik 12/92). U veoma turbulentnom razdoblju pre sticanja nezavisnosti Vlada je primenila hitne mere ograničenja izdataka za penzije. Novi zakon nije bio drastično različit od prethodnog zakona, ali je imao za cilj stabilizaciju penzijskog sistema.

Zakon o PIO iz 1992. godine pooštrio je kriterijume za sticanje prava na penzije. Sticanje prava na starosnu penziju od tog trenutka podrazumevalo je da osiguranik ostvari traženi period trajanja osiguranja i dostigne starosnu granicu za odlazak u penziju. Uslovi za prevremeno penzionisanje takođe su pooštrjeni.

Ipak, do stupanja na snagu tog zakona došlo je do velikog restruktuiranja preduzeća i smanjivanja potrebne radne snage i veliki broj radnika koji su se približili starosnoj granici za penzionisanje već je bio uvučen u penzijski sistem. Tek posle stupanja na snagu Zakona o PIO iz 1992. godine započelo je pomeranje starosne granice (vidi Tabelu 9.A.2). Do toga je došlo uprkos povoljnim uslovima za rano penzionisanje i mogućnosti da se retroaktivno otkupe godine radnog staža (tj. da se otkupe godine trajanja osiguranja) po relativno niskoj ceni.

Zakon o PIO iz 1992. godine uveo je dve nove kategorije osiguranika: dobrovoljne osiguranike i nezaposlene koji primaju nadoknadu za nezaposlene. Doprinosi za nezaposlene uplaćivala je Nacionalna služba za zapošljavanje. Zakon je takođe predvideo da bi Zavod za penzijsko-invalidsko osiguranje, skraćeno u daljem tekstu ZPIZ (*Zavod za pokojninsko in invalidsko zavarovanje*), trebalo da plati doprinose za zdravstveno osiguranje za penzionere.

Do 1996. godine bilo kakvo povećanja izdataka za penzije bilo je praćeno rastom stope doprinosa, i taj teret ravnopravno su delili poslodavci i zaposleni. Stopa doprinosa porasla je sa 22,55 procenata 1989. godine na 31 procenat 1995. godine. Ipak, 1996. godine Vlada je umanjila stopu doprinosa za poslodavce,

---

1 Autor je veoma zahvalan na značajnoj pomoći Heleni Bešter, Jože Kuhelju i Nataši Trček. Takođe je zahvalan i Katji Mlinar Gerbec i Ani Nikšić Pentek na njihovoj pomoći pri istraživanju i na pomoći u pribavljanju podataka neophodnih za izveštaj. Suvišno je reći ali sve greške i propusti su isključiva odgovornost autora.

2 Prosečna neto starosna penzija ne bi trebalo da bude veća od 85 procenata od sadašnje prosečne neto zarade. Neće biti indeksacije penzija dok ovaj procenat ne bude dostignut. Slične mere u vezi sa indeksacijom penzija sprovele su druge zemlje u tranziciji Srednje i Istočne Evrope. Za više detalja pogledajte Stanovnik, 2002, str.25.

prvo sa 15,5 na 12,85 procenata a onda dalje na 8,85 procenata, sa ciljem da unapredi konkurentnost slovenačke privrede i spreči dalji pad u radno-intenzivnim industrijama u državi. Kao rezultat tih mera od 1996. godine pa na dalje ZPIZ je postao sve više zavistan od dotacija iz državnog budžeta. Različiti zakoni su ranije predviđali da je Vlada obavezna da finansira posebne troškove, kao što su penzije za policiju, oružane snage i poslanike u Parlamentu. Ipak, dotacije iz budžeta Vlade od 1996. godine pa na dalje imale su za cilj prevazilaženje deficita ZPIZ.

Zakon o PIO iz 1992. godine promenjen je nekoliko puta. 1995. godine mogućnost “umanjenih prava na penziju” značajno je smanjena i bila je na raspolaganju samo ograničenom broju osiguranika.

Drugi ciklus penzione reforme započeo je 1996. godine i završen je u decembru 1999. godine usvajanjem novog Zakona o PIO (Službeni glasnik 106/99). Tabela 9.1 upoređuje glavne karakteristike Zakona o PIO iz 1992. i Zakona o PIO iz 1999. godine.

Tabela 9.1 Glavne karakteristike Zakona o PIO iz 1992. i Zakona o PIO iz 1999. godine	
Zakon o PIO iz 1992. godine	Zakon o PIO iz 1999. godine
Uslovi za sticanje prava na punu starosnu penziju	
Muškarci: 58 godina starosti i 40 godina radnog staža 63 godina starosti i 20 godina radnog staža 65 godina starosti i 15 godina radnog staža Žene: 53 godina starosti i 35 godina radnog staža 58 godina starosti i 20 godina radnog staža 60 godina starosti i 15 godina radnog staž	Muškarci: 58 godina starosti i 40 godina radnog staža 63 godina starosti i 20 godina radnog staža 65 godina starosti i 15 godina radnog staža Žene: 58 godina starosti i 38 godina radnog staža 61 godina starosti i 20 godina radnog staža 63 godina starosti i 15 godina radnog staža
Minimalni period trajanja osiguranja (minimalni radni staž)	
15 godina	15 godina
Osnovica za odlazak u penziju	
Najbolji 10-godišnji prosek revalorizovane neto zarade	Najbolji 18-godišnji prosek revalorizovane neto zarade
Stope prirasta	
Muškarci: 35% plus 2% za svaku godinu preko 15 godina trajanja osiguranja (do nivoa od 40 godina) Žene: 40% plus 3% za svaku godinu preko 15 godina trajanja osiguranja (do nivoa od 20 godina), i 2% za svaku godinu preko 20 godina trajanja osiguranja (do nivoa od 35 godina)	Muškarci: 35% plus 1.5% za svaku godinu preko 15 godina trajanja osiguranja ⁽¹⁾ Žene: 38% plus 1.5% za svaku godinu preko 15 godina trajanja osiguranja ⁽¹⁾

3 “Umanjena penzijska prava” su prava koja se obezbeđuju licima na koja se primenjuju niže stope doprinosa. Ta lica nemaju prava na neke od nadoknada koje postoje u sistemu penzijskog i invalidskog osiguranja, kao što su dodaci na prihod od penzija, dodaci za invaliditet, mogućnost ranog penzionisanja, pomoć u kući i izračunavanje penzija upotrebom penzijskog osnova.

Zakon o PIO iz 1992. godine (<i>nastavak</i>)	Zakon o PIO iz 1999. godine (<i>nastavak</i>)
Indeksacija penzija	
U skladu sa rastom prosečne zarade	U skladu sa rastom prosečne zarade
Minimalna osnovica za penziju	
64% prosečne neto zarade u državi	Postavlja se nominalno
Maksimalna osnovica za penziju	
310% prosečne neto zarade u državi	Iznos od 4 minimalne osnovice za penziju
Uslovi za sticanje prava na prevremenu penziju	
Muškarci: 55 godina starosti i 35 godina radnog staža Žene: 50 godina starosti i 30 godina radnog staža i drugi uslovi ⁽²⁾	Muškarci: 58 godina starosti i 40 godina radnog staža Žene: 58 godina starosti i 38 godina radnog staža. ⁽³⁾
Umanjenja kod prevremenih penzija	
1% godišnje. Umanjenje se ukida kada se ispune starosni kriterijumi za penzionisanje	Između 1.2% i 3.6% godišnje. Umanjenja važe do kraja života
Kupovina radnog staža	
Poslodavci mogu da kupe radni staž (za svoje zaposlene) do perioda od 5 godina, pod određenim uslovima ⁽⁴⁾ Zaposleni mogu da otkupe godine provedene na studijama ili na odsluženju vojnog roka	Poslodavci mogu da kupe radni staž (za svoje zaposlene) do perioda od 5 godina, pod određenim uslovima. ⁽⁵⁾ Zaposleni mogu da otkupe godine provedene na studijama ili na odsluženju vojnog roka

Objašnjenja: (1) Član 151 Zakona o PIO iz 1999. godine.

(2) U "druge uslove" spadaju osiguranja protiv bankrotstva, invaliditeta i dugoročne nezaposlenosti.

(3) Član 55 Zakona o PIO iz 1999. godine.

(4) Član 214 Zakona o PIO iz 1992. godine.

(5) Članovi 195-199 Zakona o PIO iz 1999. godine.

Izvor: Kuhelj (2000) i zakoni o PIO iz 1992. i 1999. godine.

Vrednosti koje se nalaze u Tabeli 9.1 odnose se na finalne vrednosti dostignute posle perioda tranzicije. Neke od glavnih tranzicionih karakteristika bila su:

- Po Zakonu o PIO iz 1992. godine starosna granica za muškarce (uz ostvarenih 40 godina trajanja perioda osiguranja) postepeno je povećavana sa 55 godina 1992. na 58 godina 1998. godine. Starosna granica za žene (uz ostvarenih 35 godina trajanja perioda osiguranja) postepeno je povećavana sa 50 godina 1992. na 53 godina 1998. godine.
- Po Zakonu o PIO iz 1999. godine, povećanje starosne granice i perioda trajanja osiguranja za žene bilo je veoma postepeno. U nekim slučajevima finalne vrednosti trebalo je da se dostignu po isteku dvadeset godina.
- Po Zakonu o PIO iz 1999. godine, broj godina za izračunavanje osnovice za penzionisanje povećavan je za jednu godinu svake godine počev od 2001. godine.
- Po Zakonu o PIO iz 1999. godine, uobičajena starosna granica za penzionisanje (bez umanjenja) povećana je do 2009. godine sa 58 na 63 godine starosti za muškarce (uz godišnji porast od 6 meseci), dok se za žene starosna granica povećava sa 53 na 61 godinu starosti do 2023. godine (uz godišnji porast od četiri meseca).

Posle nekoliko amandmana penzijski sistem postao je veoma složen. Na primer, sledeći termini se koriste za definisanje različitih uslova za sticanje prava na penzije:

- *Radni staž* se odnosi na period kada je lice zaista osigurano (i doprinosi plaćeni);
- *Otkupljeni radni staž* se odnosi na period trajanja osiguranja koji je otkupljen retroaktivno, bilo od strane poslodavca ili zaposlenog⁴;
- *Posebni period sticanja prava* odnosi se na godine koje se računaju u sticanje uslova za penzionisanje bez uplate doprinosa;
- *Period trajanja osiguranja* odnosi se na zbir trajanja radnog staža i otkupljenog radnog staža;
- *Period sticanja prava na penziju* odnosi se na zbir perioda trajanja osiguranja i posebnog perioda sticanja prava;
- *Dodatni period sticanja prava* odnosi se na godine studiranja na univerzitetu i odsluženja vojnog roka za koje doprinosi nisu uplaćeni. Taj period se uzima u obzir samo za utvrđivanje minimalnih uslova za sticanje prava na penziju (i zato se dodaje na period sticanja prava na penziju), ali ne utiče na iznos penzije.

Početna penzija izačunava se množenjem ukupne stope prirasta i osnovicom za odlazak u penziju. To se piše kao:

$$P = (\sum ar) \cdot \frac{1}{N} \sum (W_t V_{k_t}),$$

Gde je:

P = iznos penzije,

$\sum ar$ = zbir stope prirasta⁵,

N = broj godina koji se uzima u obzir prilikom izračunavanja osnovice za odlazak u penziju,

W_t = zarada osiguranika u godini t , i

V_{k_t} = koeficijent valorizacije za period od godine t do godine penzionisanja.

Pri izračunavanju osnovice za penzionisanje prethodne zarade su revalorizovane upotrebom "koeficijenata valorizacije" koji se kreću između 77 i 79 procenata nominalne stope rasta zarada.

Koja logika se nalazi iza upotrebe ovih koeficijenata valorizacije? Kao što je već rečeno, penzije su bile *de facto* zamrznute tokom svih 1990ih godina i čak i u poslednjih nekoliko godina usklađivanje penzija kaskalo je za rastom nominalnih zarada.

Gledano iz ugla horizontalne pravičnosti moglo bi da se kaže da novi penzioneri ne bi trebalo da budu u povlašćenom položaju u odnosu na prethodne penzionere koji su iskusili usklađivanje penzija koje je kasnilo za nominalnim rastom zarade.⁶ Drugim rečima, koeficijenti valorizacije ujednačavaju penzije

4 To znači da doprinosi moraju da budu uplaćeni na osnovu trenutne zarade osiguranika.

5 Na primer, po Zakonu o PIO iz 1999. godine ukupna stopa prirasta za penzionera muškarca sa 35 godina staža iznosi 65 procenata (tj. 35 procenata za prvih 15 godina i 1.5 procenat za svaku dodatnu godinu – vidi tabelu 9.1).

6 Slični problemi doveli su do presuda ustavnih sudova u više država Srednje i Istočne Evrope. U Hrvatskoj je 2000. godine usvojen poseban zakon o uklanjanju razlika u nivoima penzija stečenim u različitim periodima (videti Anušić et al., 2003, str.14 i Guardiancich, 2009).

za lica sa sličnim profilima zarada. Zakon o PIO iz 1999. godine uveo je niže stope prirasta penzija za penzionere koji su se penzionisali posle datuma primene. Kao što stoji u Tabeli 9.1 inkrementalna stopa prirasta koja se primenjivala na godine posle 15. godine smanjena je sa 2 procenta na 1,5 procenat. Štaviše, iako je penzije trebalo usklađivati sa rastom zarada ta stopa rasta umanjena je za 0,6 procentnih poena kako bi uzela u obzir niže stope prirasta novih penzionera.

Zakon o PIO iz 1999. godine povećao je starosnu granicu za penzionisanje (tj. penzionisanje bez umanjenja) na 63 godine za muškarce i 61 godinu za žene. Penzionisanje pre dostizanja redovne starosne granice povlači progresivna umanjenja, što znači da što se osiguranik ranije penzionise to se primenjuje viša stopa umanjenja. Za razliku od zakona o PIO iz 1992. godine ta umanjenja se primenjuju doživotno. Zakon o PIO iz 1999. godine takođe je uveo podsticaje za odlaganje penzionisanja uz opadajuće stope, što znači da što se osiguranik kasnije penzionise to se primenjuje viša stopa uvećanja⁷. Umanjenja se ne primenjuju onda kada se osiguranik penzionise sa 58 godina starosti i 40 godina radnog staža za muškarce, odnosno 38 godina radnog staža za žene⁸. To u praksi obezbeđuje poseban tretman običnim radnicima, time što im omogućuje da se penzionišu bez umanjenja ako su ostvarili dovoljan broj godina radnog staža.

Starosna granica može se umanjiti za uzgoj deteta i to za osam meseci za jedno dete, 20 meseci za dva deteta, 36 meseci za troje dece i 56 meseci za četvoro ili više dece⁹. To umanjenje može da zatraži bilo koji od roditelja.

Zakon o PIO iz 1999. godine uveo je novu nadoknadu za socijalnu pomoć nazvanu "državna penzija", koja se isplaćuje licima koja nemaju prava na penziju iz socijalnog osiguranja, koja imaju niske prihode (ispod određene granice) i imaju barem 65 godina starosti a stanovala su u Sloveniji najmanje 30 godina (između 15. i 65. godine života). Zakon o PIO iz 1999. godine takođe je sačuvao dodatak na penziju, u obliku nadoknade za socijalnu pomoć koja se isplaćuje penzionerima sa niskim penzijama koji ispunjavaju određene kriterijume.

9.1.1.2. Razvoj događaja od 2000. godine

Po usvajanju Zakona o PIO iz 1999. godine nekoliko članova je osporavano na Ustavnom sudu. Od suda je posebno bilo zatraženo da odluči da li su sledeći članovi u skladu sa Ustavom:

- Član 49, koji određuje niži nivo maksimalne penzije (Zakon o PIO iz 1999. godine predviđa da je osnovica za maksimalnu penziju jednaka četvorostrukom iznosu osnovice za minimalnu penziju, dok Zakon o PIO iz 1992. godine ovaj odnos postavlja na nivo od 4,8 puta¹⁰);
- Član 151, koji smanjuje rast penzija za sadašnje penzionere, uzimajući u obzir manje povoljnu formulu za izračunavanje penzija za nove penzionere; i
- Član 150, koji postavlja pravila za usklađivanje penzija.

7 Zakon o PIO iz 1999. godine koristi termin "puna starosna granica za penzionisanje" umesto termina "normalna starosna granica za penzionisanje". Zanimljivo je da ne koristi termin "prevremeno penzionisanje".

8 U stvari, ovi osiguranici bi takođe mogli da traže više stope prirasta za produžetak radnog odnosa do dostizanja granice za puno starosno penzionisanje.

9 Ove vrednosti bi trebalo da budu postepeno dostignute od 2000. do 2014. godine. Uprkos ovim umanjnjima, muškarci ne mogu da se penzionišu pre 58. godine, a žene ne mogu da se penzionišu pre 56 godine života.

10 Vidi Tabelu 9.1.

Ustavni sud potvrdio je ustavnost svih ovih članova. U svojoj odluci Sud je rekao da “niži nominalni rast penzija od očekivanog prema prethodnom zakonu krši principe pravne sigurnosti i poverenja u zakon; ipak, takav prekršaj je bio neophodan sa aspekta principa jednakosti između starih i novih penzionera i jednakosti među različitim generacijama. Teret aktivne generacije u smislu uplate doprinosa ne bi trebalo da bude toliko težak da uspori privredni rast ili pogorša socijalne uslove aktivnog stanovništva i penzionera” (Službeni glasnik 133/2003).

Posle parlamentarnih izbora u oktobru 2004. godine nova Vlada desnog centra pripremila je amandmane na Zakon o PIO iz 1999. godine. Ti amandmani su usvojeni u julu 2005. godine (Službeni glasnik 72/2005). Glavna promena bila je u tome što je sada bilo predviđeno da se penzije usklađuju sa rastom prosečnih zarada dva puta godišnje¹¹. Amandmani su takođe promenili osnovice za osiguranje nekih kategorija osiguranika.

Vlada je izvorno planirala da sprovede mnogo sveobuhvatniju penzionu reformu kao deo “grandioznih” ekonomskih i socijalnih reformi koje je predložio tim Vladinih neo-liberalnih ekonomista. Jedan od glavnih ciljeva reforme bio je da usvoji jedinstvenu stopu poreza na dohodak. Ipak, Vlada je morala da se suoči sa masovnim sindikalnim demonstracijama u novembru 2005. godine i na kraju je povukla svoju predloženu reformu.

9.1.2. Dodatni penzioni fondovi

Dodatni penzioni fondovi uvedeni su po prvi put Zakonom o PIO iz 1992. godine. Sistem je osmislio ZPIZ ali je njime upravljano kroz poseban račun odvojen od ostale aktive ZPIZ-a. Zbog nedostatka finansijskih podsticaja ovaj sistem privukao je samo 739 lica do kraja 2000. godine i onda je zamenjen novim.

Zakon o PIO iz 1992. godine utro je put daljem razvoju sistemu dodatnih penzionih fondova. Taj sistem bi bilo pravilnije nazvati dopunskim sistemom, jer je pokušaj bio da se opadajuće penzije iz državnog penzijskog sistema dopune tim sistemom. Zakon je predvideo kolektivne dopunske penzije, mada je postojala mogućnost i individualnog članstva u sistemu. Doprinosi poslodavaca (premije) uplaćivani u ove penzione fondove bili su izuzeti od poreza na dobit, doprinosa za socijalno osiguranje i poreza na lični dohodak. To izuzeće bilo je ograničeno na 24 procenta od iznosa doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje¹². Ako neko lice pristupi drugom stubu penzijskog sistema premija koju ono plaća bila bi oslobođena poreza na lični dohodak.

Zakon o PIO iz 1999. godine i zakoni koji su mu prethodili dodali su istaknutu ulogu Fondu za upravljanje penzijama, u daljem tekstu KAD (*Kapitalska družba*). Ta institucija u državnom vlasništvu dobila je posebnu ulogu u drugom stubu penzijskog sistema, ali i jaku ulogu u podršci prvom stubu. Ona je odgovorna za sledeće:

- upravljanje Kapitalnim uzajamni penzionim fondom (CMPF) koji je nasledio dopunski penzioni fond uveden 1992. godine;

11 Ovaj novi metod indeksacije zahtevala je Partija penzionera (Desus) kao uslov za svoje učešće u koalicionoj vladi.

12 Takođe postoji fiksno ograničenje na premije koje je oslobođeno poreza. 2009. godine visina tog iznosa bila je 2,605 EUR.

- upravljanje obaveznim dopunskim penzionim fondom (MSPF) koji je uveden Zakonom o PIO iz 1999. godine¹³. Zakoni koji su prethodili Zakonu o PIO iz 1999. godine zahtevali su od poslodavca da plati veće stope doprinosa za svoje zaposlene u određenim profesijama (npr. za policajce, carinike, vatrogasce i rudare) kako bi obazbedili nadoknadu za njihovo penzionisanje pod posebnim uslovima. Po Zakonu o PIO iz 1999. godine svi doprinosi iznad nivoa normalne stope doprinosa trebalo bi da se usmere u ovaj obavezni penzioni fond. Sredstva prikupljena na tim individualnim računima biće upotrebljena za isplatu strukovnih penzija;¹⁴
- upravljanje Prvim penzionim fondom (FPF), formiranim u cilju prihvatanja vaučera podeljenim stanovništvu u nastupanju privatizacije¹⁵. Za razliku od drugih penzionih fondova kojima je upravljao KAD, FPF se može smatrati penzionim fondom trećeg stuba, čija funkcija nema nikakve veze sa državnim penzijskim sistemom niti sa penzionim fondovima drugog stuba;
- upravljanje Zatvorenim uzajamnim penzionim fondom za zaposlene u javnom sektoru (CMPFPE). Ovaj fond je zasnovan na Zakonu o kolektivnom dopunskom penzijskom osiguranju za zaposlene u Vladi, koji je usvojen u novembru 2003. godine (Službeni glasnik 126/2003). Za razliku od ostala tri fonda KAD je upravljao ovim fondom ne na osnovu zakona, nego putem kolektivnog ugovora potpisanog u januaru 2004. godine;
- obezbeđivanje finansijske podrške državnom penzijskom sistemu. Prema odredbama Zakona o privatizaciji iz 1992. godine, KAD je vlasnik 10 procenata društvene imovine koju je trebalo privatizovati. Prihod od tog kapitala upotrebljen je za finansijsku podršku državnom penzijskom sistemu. U stvarnosti KAD je finansirao deficit ZPIZ-a ne samo iz svog prihoda nego i kroz prodaju svoje imovine.

Kao dodatak KAD-u postoje tri kompanije za upravljanje penzijama (od 2010. godine), tri banke i četiri osiguravajuće kuće koje nude kolektivne i individualne dodatne penzije. Sve penzione fondove mora da odobri Ministarstvo rada, porodice i socijalnih pitanja. Određena konsolidacija tih fondova odigrala se posle usvajanja Zakona o PIO iz 1999. godine, što je zahtevalo da kompanije za upravljanje penzijama imaju najmanje 15,000 članova, a uzajamni penzioni fondovi barem 1,000 članova do kraja 2002. godine.

9.2. Pokrivenost, poštovanje zakona i naplata

9.2.1. Pokrivenost

Tokom 2009. godine broj osiguranika iznosio je 895.000. Tabela 9.2 predstavlja broj osiguranika po kategorijama tokom poslednjih 20 godina. Tabela 9.A.1 predstavlja polnu i starosnu strukturu osiguranika 2009. godine.

13 Samo muškarcima sa manje od 25 godina osiguranja i ženama sa manje od 23 godine osiguranja dozvoljeno je da pristupe obaveznom penzionom fondu.

14 Član 283 Zakona o PIO iz 1999. godine predviđa da osoba koja radi u jednoj od ovih profesija ima pravo na punu strukovnu penziju do sticanja uslova za normalno penzionisanje. Oni onda imaju pravo na umanjenu strukovnu penziju, kao dodatak na penziju iz javnog penzijskog sistema.

15 Za detaljniji opis videti Stanovnik, 2002.

Zakon o PIO iz 1999. godine obezbeđuje spisak radnika koji su obavezno pokriveni penzijskim i invalidskim osiguranjem. U obavezno osigurana lica spadaju zaposleni, samozaposleni, poljoprivrednici, nezaposleni koji primaju nadoknade za osiguranje protiv nezaposlenosti¹⁶, roditelji koji primaju roditeljski dodatak¹⁷ i druge kategorije lica (kao što su zatvorenici, šegrti i sportisti). Ipak, poljoprivrednici bi trebalo da budu osigurani samo ako je njihov katastarski prihod po članu domaćinstva veći od minimalne zarade. Pripadnost obavezno osiguranim kategorijama zasniva se na podacima iz odgovarajućih registara (zaposlenih i samozaposlenih) koji se redovno ažuriraju.

Zakon o PIO iz 1999. godine uveo je mogućnost kupovine dobrovoljnog penzijskog i invalidskog osiguranja. Glavne društvene grupe koja ispunjavaju uslove za tu opciju su poljoprivrednici (čiji je prihod ispod minimuma), nezaposlena lica registrovana u Nacionalnoj službi za zapošljavanje (koja ne primaju nadoknadu za osiguranje protiv nezaposlenosti), lica koja vode brigu o deci mlađoj od sedam godina, zaposleni na skraćeno radno vreme¹⁸ i studenti na univerzitetima.

Glavne grupe aktivnog stanovništva koje nemaju penzijsko i invalidsko osiguranje su:

- lica koja obavljaju privremene (ugovorne) poslove i nisu stalno zaposlena;
- nezaposlena lica koja su registrovana u Nacionalnoj službi za zapošljavanje i ne primaju nadoknadu za osiguranje protiv nezaposlenosti i ne žele da budu dobrovoljno osigurana; i
- poljoprivrednici sa slabim primanjima koji ne žele da budu dobrovoljno osigurani.

Postoji prilično veliko preklapanje između prve dve grupe. Mnoga nezaposlena lica u stvari obavljaju ugovorne poslove kako bi dopunili svoja slaba primanja socijalne pomoći.

16 Ipak, nezaposlena lica koja primaju nadoknadu za socijalno osiguranje nisu obavezno osigurana.

17 Roditelji koji primaju roditeljski dodatak, koji predstavlja vrstu socijalne pomoći, osigurani su tokom prve godine života deteta i Vlada uplaćuje njihove doprinose. Ako je roditelj bio zaposlen pre odlaska na roditeljsko odsustvo, osiguran je kao zaposleni i prima nadoknadu za roditeljsko odsustvo.

18 Zaposleni koji imaju skraćeno radno vreme mogu da budu dobrovoljno osigurani za razliku u trajanju radnog vremena između skraćenog i punog radnog vremena.

Tabela 9.2 Broj osiguranika po kategorijama od 1990. do 2009. godine								
Godina	Zaposleni kod pravnih lica	Zaposleni kod fizičkih lica	Samo- zaposleni	Poljo privrednici	Dobrovoljno osigurana lica	Neza- posleni	Drugi	Ukupno
1990	782.222	31.890	38.435	32.068	—	—	—	884.615
1991	709.595	33.154	42.032	32.151	—	—	—	816.902
1992	656.966	33.283	43.963	30.690	—	—	—	764.902
1993	626.806	37.003	47.120	28.251	7.500	35.569	321	782.570
1994	605.326	41.196	48.801	27.129	13.672	36.103	322	772.549
1995	593.848	48.709	52.168	26.827	17.243	29.883	283	768.961
1996	581.651	53.835	54.108	25.285	19.164	31.430	258	765.731
1997	593.086	58.364	54.000	21.799	20.892	34.586	469	783.196
1998	591.653	61.087	53.456	19.602	20.956	36.380	1.059	784.193
1999	606.927	63.793	52.465	18.789	20.221	36.429	1.843	800.467
2000	647.861	67.073	52.118	17.206	20.550	31.074	3.499	839.381
2001	653.752	67.844	52.062	16.506	21.021	25.902	4.391	841.478
2002	654.599	65.941	51.876	14.849	22.161	22.587	4.531	836.544
2003	655.977	65.033	51.196	11.919	23.297	20.355	6.272	834.049
2004	658.745	65.286	51.232	13.852	23.957	15.426	8.171	836.669
2005	666.175	65.074	51.741	11.460	24.026	15.997	8.778	843.251
2006	675.060	66.309	53.072	10.536	23.643	16.600	9.386	854.606
2007	696.116	69.933	53.303	9.848	22.678	15.252	11.960	879.090
2008	717.564	72.300	55.442	9.279	21.595	14.351	13.553	904.084
2009	699.436	67.937	58.508	8.731	21.114	23.755	15.405	894.886

Izvor: Godišnji izveštaji ZPIZ za 2002., 2006. i 2009. godinu

Beleška: U kolonu "drugi" uglavnom spadaju roditelji koji nemaju obavezno osiguranje preko poslodavca, što znači da nisu bili zaposleni pre odlaska na roditeljsko odsustvo. Oni moraju da imaju osiguranje tokom prve godine od rođenja deteta.

Tabela 9.3 poredi broj osiguranih lica prema statistici ZPIZ sa brojem zaposlenih lica prema Anketi o radnoj snazi (LFS)

Tabela 9.3
Poređenje broja zaposlenih i broja osiguranih lica od 1993. do 2009. godine

Godina	Zaposleni			Samozaposleni		
	Anketa o radnoj snazi (u hiljadama) (1)	Registrovani u ZPIZ-u (u hiljadama) (2)	Procenat (%) (2) / (1)	Anketa o radnoj snazi (u hiljadama) (3)	Registrovani u ZPIZ-u (u hiljadama) (4)	Procenat (%) (4) / (3)
1993	715	664	92,8	103	75	72,8
1994	701	647	92,2	104	76	73,0
1995	733	643	87,7	108	79	73,1
1996	730	635	86,9	110	79	71,8
1997	730	651	89,1	107	76	71,0
1998	734	653	88,9	113	73	64,6
1999	728	671	92,1	112	71	63,3
2000	750	715	95,3	100	69	69,0
2001	758	722	95,2	108	69	63,8
2002	773	721	93,2	108	67	62,0
2003	771	720	93,3	88	63	71,5
2004	798	724	90,7	96	65	67,7
2005	808	731	90,4	95	63	66,3
2006	810	741	91,4	110	64	58,1
2007	831	776	93,3	114	63	55,2
2008	847	790	93,2	100	65	65,0
2009	815	767	94,1	111	67	60,3

Izvor: Statistički godišnjaci Republike Slovenije i Statističke informacije 40/2009; godišnji izveštaj ZPIZ-a 2002., 2006. i 2009. godine.

Beleška: 1. Podaci iz ARS odnose se na drugo tromesečje date godine.

2. U zaposlene u podacima ARS spadaju (i) zaposleni za platu; (ii) samozaposleni; i (iii) pomažući članovi domaćinstva. Kolona (1) odnosi se na «lica zaposlena za platu», u koja spadaju zaposlena i povremeno-zaposlena lica. Pomažući članova domaćinstva ne nalaze se u tabeli. Pomažućih članova domaćinstva ima između 40.000 i 50.000 prema najnovijim podacima.

3. ZPIZ koristi podatke o zaposlenima i samo-zaposlenima koje dostavlja Zavod za statistiku Republike Slovenije (SORS). Prema podacima SORS-a u «zaposlene» spadaju lica koja su zaposlena kod pravnih i fizičkih lica; u «samozaposlene» spadaju samozaposleni radnici i poljoprivrednici;

4. Do velikog porasta broja zaposlenih registrovanih u ZPIZ-u 2000. godine došlo je zbog unapređenja evidencije SORS. Slično tome, do smanjenja broja samozaposlenih u ZPIZ-u 2006. godine došlo je zbog unapređenja evidencije poljoprivrednika.

Do razlike u broju zaposlenih u podacima ARS i broja osiguranika dolazi zbog osoba sa nepouzdanim vezama sa tržištem rada, lica koja nisu registrovana ni kao zaposleni niti kao samozaposleni. Oni često ulaze i izaze iz sistema penzijskog osiguranja i zato će imati kratke registrovane periode osiguranja i niske penzije. Sličan problem imaju i osiguranici koji plaćaju doprinose na minimalnu osnovicu za uplatu doprinosa. I ta lica će u budućnosti imati niske penzije.

Kao što gore stoji, sistem socijalnog osiguranja takođe pokriva poljoprivrednike i druge grupe aktivnog stanovništva¹⁹. Ipak, ti radnici će generalno imati niži kapacitet za uplatu doprinosa nego redovni zaposleni. Kao što se može videti iz Tabele 9.4, prosečni doprinosi koje uplaćuju lica zaposlena kod fizičkih lica iznose nekih 50-55 procenata prosečnog iznosa doprinosa kojeg uplaćuju zaposleni kod pravnih lica. Dalje, prosečni doprinosi koje uplaćuju samozaposleni su niži od 70 procenata od prosečnih doprinosa koje uplaćuju zaposleni kod pravnih lica.

Tabela 9.4 Poređenje prosečnih godišnjih doprinosa za penzije koje uplaćuju zaposleni i samozaposleni od 2000. do 2009. godine					
Godina	Zaposleni koji rade kod pravnih lica (1)	Zaposleni koji rade kod fizičkih lica (2)	Odnos (%) (2) / (1)	Samo-zaposleni (3)	Odnos (%) (3) / (1)
2000	540,4	280,3	51,9	381,8	70,7
2001	597,9	296,3	49,6	418,7	70,0
2002	656,7	336,7	51,3	451,1	68,7
2003	712,4	372,1	52,2	476,6	66,9
2004	762,4	410,5	53,8	519,2	68,1
2005	801,9	438,0	54,6	550,8	68,7
2006	838,4	463,0	55,2	563,4	67,2
2007	3.691,0	2.039,0	55,2	2.505,0	67,9
2008	3.963,0	2.214,0	55,9	2.644,0	66,7
2009	4.094,0	2.239,0	54,7	2.689,0	65,7

Izvor: Godišnji izveštaji ZPIZ.

Beleška: Iznosi od 2000. do 2006. godine izraženi su u hiljadama SIT. Iznosi su EUR od 2007. godine pa na dalje.

9.2.2. Poštovanje zakona

Tabela 9.5 predstavlja osnovice za osiguranje za glavne kategorije osiguranika. Nije svaki prihod od rada obuhvaćen oporezivanjem za doprinose. U Sloveniji postoje dva glavna izvora prihoda od rada koji nisu obuhvaćeni naplatom doprinosa i to su regres za godišnji odmor (koji iznosi oko 5 procenata prosečne godišnje zarade) i prihod od ugovora o delu.

19 Trebalo bi imati u vidu da dobrovoljno osigurani zemljoradnici, nezaposlena lica na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje i zaposleni koji rade skraćeno radno vreme mogu da se opredele za "umanjene" nadoknade za penzijsko osiguranje (videti fusnotu 3). U tom slučaju, osnovica za osiguranje je garantovana zarada, koja je iznosila oko 40 procenata od iznosa minimalne zarade 2010. godine.

Tabela 9.5
Osnovice za doprinose za različite kategorije osiguranika

Vrsta osiguranika	Osnovica za doprinose	Minimalna osnovica za doprinose
Zaposleni	Zarada	Minimalna zarada
Samozaposleni	Osnovica za osiguranje	Minimalna zarada
Poljoprivrednici i članovi poljoprivrednih domaćinstava	Osnovica za osiguranje	Minimalna zarada
Dobrovoljno osigurana lica	—	60 procenata od prosečne zarade

Izvor: Za zaposlene, samozaposlene, poljoprivrednike i članove poljoprivrednog domaćinstva: 1999 PDI Akt (OJ 106/99). Za dobrovoljno osigurana lica: amandmani na PDI Akt (OG 72/2005).

Beleška: Minimalna osnovica za doprinose je postavljena na 30 procenata prosečne zarade za dobrovoljno uključene poljoprivrednike, nezaposlena lica registrovana u Zavodima za nezaposlene i zaposlene sa skraćenim radnim vremenom (OG 72/2005).

Kao meru uplate doprinosa na makroekonomskom nivou, Tabela 9.6 procenjuje fond zarada (zaposlenih koji su pokriveni penzijskim sistemom). Fond zarada se izračunava na osnovu stvarnih prihoda od naplaćenih doprinosa od zaposlenih i stope doprinosa.

Kao što se vidi u Tabeli 9.6, fond zarada iznosi oko 75 procenata ukupnog iznosa bruto zarada i nadnica bez bilo kakvog trenda povećanja ili smanjenja. Niske vrednosti fonda zarada ne znače automatski da postoji nizak nivo poštovanja zakona, ali se mogu pripisati relativno visokom udelu samozapošljavanja kao i slabom formalnom sektoru. U razvijenoj tržišnoj privredi u kojoj dominira zvanično (legalno) zapošljavanje, mogu se očekivati visoke i stabilne vrednosti fonda zarada.

Tabela 9.6
Poređenje fonda zarada sa bruto zaradama od 2000. do 2009. godine

Godina	Fond zarada (% BDP-a) (1)	Bruto zarade (% BDP-a) (2)	Odnos (%) (1) / (2)
2000	35,9	47,8	75
2001	35,4	48,2	73
2002	34,9	47,4	74
2003	34,1	44,6	76
2004	34,0	44,5	76
2005	34,1	44,4	77
2006	33,6	44,1	76
2007	32,2	42,8	75
2008	33,1	43,7	76
2009	35,0	45,6	77

Izvor: Za BDP i bruto zarade Statistički godišnjak Republike Slovenije i Statističke informacije 22/2010. Za podatke o doprinosima: ZPIZ.

9.2.3. Naplata doprinosa

Većina država Srednje i Istočne Evrope prošla je kroz velike ekonomske, političke i društvene transformacije početkom 1990ih godina, koje su istovremeno dovele do institucionalne reorganizacije. U Sloveniji se institucije socijalnog osiguranja nisu značajno promenile, ali je poreska administracija drastično promenjena kada su se dve agencije spojile 1996. godine: APPNI (*Agencija za plaćilni promet, nadzor in informiranje* – Agencija za platni promet, nadzor i informisanje)²⁰ i RUJP (*Republiška uprava za javne prihodke* – Republiška uprava javnih prihoda).

APPNI je bila centralizovana agencija za plaćanje kroz koju su pravna lica isplaćivala zarade i druga plaćanja drugim pravnim i fizičkim licima. APPNI je takođe naplaćivala poreze i doprinose za socijalnu sigurnost od pravnih lica²¹, i svako pravno lice moralo je da ima račun u APPNI. APPNI je veoma efikasno obavljala svoj zadatak naplate doprinosa, jer bi izostanak uplate poreza i doprinosa jednog preduzeća doveo do blokade računa tog preduzeća u APPNI.

1996. godine odeljenja APPNI odgovorna za poreze i doprinose pripojena su RUJP kako bi se formirala jedinstvena poreska administracija, DURS (*Davčna uprava Republike Slovenije*). Druga odeljenja APPNI bila su transformisana u agenciju zaduženu za plaćanja vezana za javni sektor. Od 1996. godine DURS je bila odgovorna za prikupljanje doprinosa²².

Premije dodatnih penzionih fondova naplaćivane su direktno od strane relevantnih institucija, kao što su KAD, kompanije za upravljanje penzijama, banke i osiguravajuće kuće.

9.3. Nadoknade

9.3.1. Javne penzije (prvi stub)

Ovaj deo opisuje nivoe penzijskih nadoknada, uslove za redovan odlazak u penziju, uslove za druge forme penzionisanja (prevremena penzija, starosna penzija za posebne grupe osiguranika i invalidska penzija) i usklađivanje penzija.

9.3.1.1. Uobičajene starosne penzije

Penzijska formula za starosne penzije i uslovi za uobičajeno penzionisanje su već predstavljeni u prvom delu. U skladu sa Zakonom o PIO iz 1999. godine minimalnu penziju (iz socijalnog osiguranja) određuje ZPIZ i ona iznosi 35 procenata minimalne penzijske osnovice. Stopa od 35 procenata odgovara minimalnom neophodnom periodu trajanja osiguranja za muškarce (15 godina). Pored te minimalne penzije postoji i državna penzija, koja predstavlja nadoknadu za socijalnu pomoć. Minimalnu osnovicu za penziju određuje ZPIZ kako bi sprečio da penzije budu isuviše male. Zato, ako je izračunata osnovica za penziju određenog osiguranika manja od minimalne osnovice za penziju, njegova penzija će biti izračunata na osnovu minimalne osnovice za penziju²³. Njena vrednost se određuje u nominalnom smislu

20 APPNI je bila naslednik SDK (*Službe društvenog knjigovodstva*), koja je postojala pre tranzicije.

21 Socijalne doprinose koje plaćaju samozaposleni prikupljao je RUJP.

22 Za dalju diskusiju o sistemima prikupljanja doprinosa videti Stanovnik i Vezjak, 2004 i Stanovnik, 2010.

23 Trebalo bi imati u vidu da se minimalni penzijski osnov primenjuje uglavnom na žene.

i trenutno iznosi (2010. godine) oko 57 procenata od prosečne neto zarade. Kad je u pitanju maksimalna penzija, Zakonom o PIO iz 1999. godine određena je maksimalna osnovica za penziju na nivo koji je četiri puta veći od nivoa minimalne osnovice za penziju.

Država trenutno plaća doprinose za socijalno osiguranje (udeo koji se odnosi i na poslodavce i na zaposlene) za lica koja primaju roditeljski dodatak tokom prve godine od rođenja deteta, kao i za nezaposlena lica koja primaju nadoknadu za osiguranje protiv nezaposlenosti. Pored toga, država plaća deo doprinosa koji se odnosi na poslodavca za poljoprivrednike (kako za obavezno tako i za dobrovoljno osigurane), i za roditelje koji neguju dete do tri godine starosti ili dete sa ozbiljnim hendikepom do 18 godina starosti.

Ipak, kao što je pomenuto u prvom delu, mogućnost tretiranja perioda neuplaćivanja doprinosa kao perioda trajanja osiguranja je veoma ograničena. Za periode trajanja vojnog roka i studiranja na univerzitetu osiguranje se može otkupiti retroaktivno i u tom slučaju ti periodi biće uračunati u ukupno trajanje osiguranja. Inače, periodi neuplaćivanja doprinosa imaju tretman *dodatnih perioda osiguranja*. Ti periodi primenjuju se na služenje vojnog roka i studiranje na univerzitetu i značajni su samo kao deo uslova za sticanje prava na penziju. Oni se ne računaju prilikom izračunavanja visine penzije.

9.3.1.2. Prevremene penzije i penzije za posebne grupe

Postoje dve vrste prevremenih penzija. Prvo, postoji normalna prevremena penzija u skladu sa Zakonom o PIO iz 1999. godine. Na primer, postoji mogućnost da se osiguranik penzionise pri starosti od 58 godina ako je ostvario 40 godina trajanja osiguranja. Izračunata penzija tog osiguranika bila bi umanjena, kao što stoji u Tabeli 9.1. Ipak, ako se svih 40 godina trajanja osiguranja odnose na radni staž njegova penzija neće biti umanjena. Ova posebna odredba dodata je zahtevima sindikata proizvodnih običnih radnika koji inače počinju da rade veoma mladi.

Drugo, posebni zakoni (kao što je Zakon o policiji) uređuju prevremeno penzionisanje posebnih grupa osiguranika. Zakonom o PIO iz 1999. godine određeni su samo opšti uslovi za penzionisanje tih posebnih grupa, kao što je apsolutno minimalna starosna granica za penzionisanje. Pre Zakona o PIO iz 1999. godine poslodavci su plaćali dodatne doprinose tako da se 12 meseci trajanja osiguranja računalo kao 14, 15, 16, 17 ili 18 meseci trajanja osiguranja²⁴. Stupanjem na snagu Zakona o PIO iz 1999. godine samo posebne grupe radnika sa najmanje 25 godina trajanja osiguranja (za muškarce) ili 23 godine (za žene) ostaju u državnom penzijskom sistemu. Za druge radnike i nove osiguranike u tim kategorijama zaposlenih, dodatni doprinosi koje uplaćuju njihovi poslodavci prenose se u Obavezni dodatni penzioni fond (MSPF) kojim upravlja KAD.

9.3.1.3. Invalidske i porodične penzije

Penzijska osnovica za invalidske penzije izračunava se slično osnovici za starosnu penziju. Ako nema dovoljno godina trajanja osiguranja da bi se izračunao 18-godišnji prosek penzija, prosek se izračunava na osnovu ukupnog ostvarenog broja godina trajanja osiguranja.

U slučajevima teških invaliditeta (I kategorije) koji su nastali kao posledice povreda na radu ili profesionalnih oboljenja invalidska penzija izračunava se na osnovu punog trajanja radnog staža (40

24 Na primer, dodatna stopa doprinosa od 12.5 procenata bila je neophodna kako bi se 12 meseci računalo kao 18 meseci.

godina za muškarce i 38 godina za žene). Ako je invaliditet nastao kao posledica povrede ili oboljenja izvan radnog mesta ukupne stope prirasta računaju se sabiranjem broja godina trajanja osiguranja do pretpostavljenog perioda trajanja, na osnovu starosti osiguranika u vreme nastanka njihovih invaliditeta. Minimalna invalidska penzija izračunava se pomoću kumulativnih stopa prirasta od 45 procenata za muškarce i 48 procenata za žene.

Kad su u pitanju penzije udovaca/udovica, osnovica je penzija koju je primao preminuli supružnik. Ako je supružnik bio aktivni osiguranik osnovica za ovu porodičnu penziju biće starosna ili invalidska penzija, koja god je povoljnija za osiguranika. Penzija udovaca/udovica iznosi 70 procenata od ove osnovice. Minimalna starost za sticanje prava na ovu porodičnu penziju je 53 godine. Ako udovac/udovica prima svoju starosnu penziju on/ona može da primi i određeni procenat od porodične penzije.

Osnovica za porodičnu penziju za siročad ista je kao za porodičnu penziju udovaca/udovica. Ipak, procenat od ove osnovice zavisi od broja dece: stopa iznosi 70 procenata za jedno dete, 80 procenata za dvoje dece, 90 procenata za troje dece i 100 procenata za više dece. Siročad mogu da primaju ovu nadoknadu do 15. godine života, a ako dete nastavi da se školuje ta starosna granica se pomera na 26 godina, u zavisnosti od godišnjih potvrda o nastavku školovanja.

9.3.1.4. Indeksacija penzija

U principu, penzije su usklađivane sa rastom zarada osim u prvim godinama tranzicije (1990. i 1991.). U realnosti, stvarna primena pravila indeksacije bila je složenija i pod uticajem brojnih faktora. Prvo, u prvim godinama posle usvajanja Zakona o PIO iz 1992. godine penzije nisu mogle da se indeksiraju ako bi prosečna starosna penzija prešla nivo od 85 procenata od prosečne zarade²⁵. Drugo, s obzirom na to da se penzije usklađuju dva puta godišnje, one su privremeno izgubile svoju vrednost u odnosu na zarade tokom perioda inflacije zbog protoka vremena između rasta zarada i indeksacije penzija. Zakon o PIO iz 1992. godine nadoknadio je to kroz dodatne kompenzacije penzionerima. To znači da je penzioner u trenutku kada je određen novi (veći) iznos penzije takođe primao i dodatnu jednokratnu kompenzaciju, kako bi se nadoknadila razlika između rasta zarada i indeksacije penzija. Zakon o PIO iz 1999. godine ukinuo je ovaj vid kompenzacije. Ipak, zbog snažnog pritiska Penzionerske partije (Desus) ova kompenzacija je ponovo uvedena u julu 2005. godine.

Po sadašnjem pravilu za indeksaciju penzija (Službeni glasnik 72/2005), indeksacija se sprovodi u februaru i u novembru. Februarska indeksacija zasniva se na realnom rastu zarada u prethodnoj godini, dok se novembarska indeksacija zasniva na procenjenom godišnjem rastu zarada na osnovu procene vladinog Instituta za makroekonomske analize i razvoj. Pravilo za indeksaciju promenilo se 2005. godine tako da se kao osnovica za indeksaciju penzija počeo da koristi rast bruto zarada umesto rasta neto zarada.

Takođe bi trebalo imati u vidu da februarska indeksacija penzija uzima u obzir negativnu indeksaciju za 0.6 procentnih poena za one penzionere koji su počeli da primaju penzije pre Zakona o PIO iz 1999. godine ("stare penzionere"). Taj element indeksacije uveden je kako bi se održala jednakost između

25 Stopa od 85 procenata odnosi se na starosnu penziju zasnovanu na punom radnom stažu (40 godina za muškarce i 35 godina za žene).

“starih penzionera” i novih penzionera sa nižim stopama prirasta penzija²⁶. To znači da će, ako je stopa indeksacije 9 procenata, penzije “starih penzionera” biti indeksirane po stopi od 8,4 procenata.

9.3.2. Drugi penzijski stub

Drugi penzijski stub uređen je istim zakonom koji reguliše državni penzijski sistem. Jedinstveni zakon je neophodan zato što novi penzijski sistem zavisi od oba stuba, mada je drugi stub i dalje dobrovoljan²⁷. Objašnjenje za tu međuzavisnost je u činjenici da bi penzije iz prvog stuba sistema koje su sve manje trebalo da budu dopunjene penzijama iz drugog stuba, uglavnom kroz kolektivne uplate penzija od strane poslodavca. Kao podsticaj za poslodavce uvedena su umanjenja poreza na doprinose koje oni uplaćuju. Vlada se nešto direktnije uključuje u drugi stub na sledeće načine:

- KAD-u²⁸ je data značajnija uloga kroz upravljanje četiri penziona fonda.
- Strukovne penzije za radnike koji rade u opasnim profesijama prenešene su u novoformirani MSPF kojim upravlja KAD²⁹.
- Registracija penzionih fondova je sada strožije regulisana, sa dodatnim zahtevima za (i) minimalnu garantovanu stopu prinosa (40 procenata prosečne kamatne stope na dugoročne obveznice Vlade³⁰) i (ii) minimalni procenat zaposlenih u kolektivnim penzijskim sistemima (66 procenata zaposlenih u preduzeću, kasnije je taj procenat opao na 51).

Zakon o PIO iz 1999. godine sadrži odredbe koje regulišu kompanije za upravljanje penzijama i uzajamne penzione fondove kojima upravljaju banke i osiguravajuće kuće. Agencija za nadzor osiguranja ima zadatak da nadgleda osiguravajuće kuće, dok Agencija za tržište obveznica ima zadatak da nadgleda penzione fondove kojima upravljaju kompanije za upravljanje penzionim fondovima i banke.

9.3.2.1. Broj osiguranika i aktiva dodatnih penzionih fondova

Tabela 9.7 sadrži osnovne podatke o Zatvorenom uzajamnom penzionom fondu za javne službenike (CMPFPE), Obaveznom dopunskom penzionom fondu (MSPF) i drugim institucijama koje nude dobrovoljne dopunske penzione fondove.

Iako je pokrivenost penzionim fondovima drugog stuba visoka uglavnom zbog obaveznog pristupanja državnih službenika, iznos penzijskih sredstava po osiguraniku je nizak³¹, i odgovara iznosu između tri i šest mesečnih neto zarada. Detaljna analiza pokazuje da uzajamni penzioni fondovi koje organizuju banke imaju relativno veće iznose sredstava po osiguraniku u odnosu na dobrovoljne penzijske sisteme.

26 Zvanično bi ovo moglo da se opiše kao princip horizontalne jednakosti, što bi značilo da penzioneri koji se penzionišu u različitim godinama ali sa istom starosnom granicom i profilom zarade treba da primaju jednake penzije.

27 Striktno govoreći, obavezno je samo za (i) radnike na teškim i opasnim radnim mestima i (ii) zaposlene u javnom sektoru.

28 KAD je deoničarsko društvo, čiji je osnivač i jedini deoničar Republika Slovenija.

29 Tu meru je kasnije usvojila i Bugarska.

30 U stvari, većina penzijskih sistema ima veći cenzus, na nivou od 50 do 60 procenata od kamatne stope na obveznice Vlade.

31 Te vrednosti mogu da se uporede sa vrednošću prosečne neto zarade 2009. godine, koja je iznosila 930 EUR.

Tabela 9.7				
Podaci o obaveznim i dobrovoljnim dopunskim penzijskim sistemima, 31. decembar 2009. godine				
	Broj osiguranika	Aktiva (u milionima EUR)	Udeo (%)	Aktiva po osiguraniku (u EUR)
CMPFPE	193.235	385,8	21,67	1.996
MSPF	40.750	259,9	14,60	6.378
Dobrovoljni dopunski penzijski sistemi	334.327	1.134,3	63,72 (100,00)	3.392
Kompanije za upravljanje penzijama	154.779	551,0	(48,58)	3.560
– Skupna	74.957	273,4	(24,11)	3.647
– Pokojninska družba A	47.000	181,3	(15,98)	3.856
– Moja naložba	32.822	96,4	(8,50)	2.936
Uzajamni penzioni fondovi	53.532	252,1	(22,23)	4.709
– KVPS	35.485	180,7	(15,94)	5.093
– Banka Koper	6.022	29,7	(2,62)	4.935
– Generali	4.772	19,5	(1,72)	4.080
– A Banka	2.997	14,8	(1,30)	4.938
– Probanka	4.256	7,4	(0,65)	1.732
Osiguravajuća društva	126.016	331,0	(29,19)	2.627
– Prva osebna zavarov.	78.890	172,1	(15,18)	2.182
– Triglav	44.698	154,0	(13,58)	3.445
– Adriatic Slovenica	2.428	4,9	(0,43)	2.026
Ukupno	568.312	1.779,9	100,00	3.132

Izvor: Godišnji izveštaj Skupna za 2009. godinu.

Beleška: Procena se odnosi na aktivu Triglav osiguranja. Za dobrovoljne dopunske sisteme njihovi udeli (prikazani u zagradama) izračunavaju se unutar ovih sistema.

9.3.2.2. Rezultati rada dopunskih penzionih fondova

Tabela 9.8 prikazuje podatke o stopama prinosa odabranih penzionih fondova, i minimalne garantovane stope prinosa koje predviđaju pravila koja se odnose na penzione fondove. Stope prinosa ovde se izračunavaju na neto vrednosti premija, tj. po odbijanju članarina. Iako su do sada prosečne stope prinosa prevazišle očigledno niske garantovane stope prinosa, investicioni rezultati rada penzionih fondova moraju da se prate na dugi rok.

Tabela 9.8
Prosečna stopa prinosa na investicije, 2003–2009 (%)

Penzioni fond	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
CMPFPE	—	—	3,87	3,91	3,16	−9,05	17,94
MSPF	10,28	7,53	3,63	3,11	2,34	−9,37	7,62
CMPF	10,92	8,02	3,66	3,56	2,47	−12,18	8,57
Skupna	—	—	5,20	7,90	6,10	−3,70	4,40
Pokojninska družba A	8,33	6,32	4,04	5,61	6,11	1,06	3,77
Garantovana stopa prinosa	6,90	4,54	1,98	1,49	1,98	2,17	2,13

Izvor: Godišnji izveštaji kompanija za upravljanje penzijama.

Beleška: 1. Garantovana stopa prinosa u tabeli postavljena je na nivo od 50 procenata od kamatne stope na obveznice Vlade sa najmanje jednom godinom roka dospeća. To je iznad pravno određenog minimuma koji iznosi 40 procenata. U stvari, neki penzioni fondovi garantuju čak i veću minimalnu stopu prinosa koja iznosi 60 procenata.

2. Visok prinos CMPFPE tokom 2009. godine je rezultat činjenice da je menadžer fonda pokrio razliku između stvarne stope prinosa i garantovane stope prinosa 2008. godine iz sopstvenih sredstava fonda.

Finansijska kriza snažno je uticala na celi finansijski sektor u Sloveniji, uključujući penzione fondove. Gotovo svi penzioni fondovi zabeležili su negativne stope prinosa 2008. godine, koji su doveli do drastičnog smanjenja vlasništva nad akcijama u drugoj polovini 2008. godine. To se može videti na tabeli 9.9 koja predstavlja strukturu aktive Skupne, druge najveće kompanije za upravljanje penzionim fondovima (posle KAD-a).

Tabela 9.9
Struktura aktive Penzionog fonda Skupna, 2006–2009 (%)

Struktura aktive	31.12.2006	31.12.2007	31.12.2008	31.12.2009
Gotovina	0,0	0,0	0,0	0,0
Depoziti	24,0	26,5	29,1	26,0
Vladine obveznice	28,5	26,1	38,4	33,6
Druge obveznice	30,1	28,4	31,5	34,4
Akcije	17,5	19,2	1,4	6,4
Pasiva	−0,2	−0,3	−0,4	−0,4
Nepokretnosti	0,0	0,0	0,0	0,0
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0

Izvor: Godišnji izveštaj Skupne za 2008. i 2009. godinu.

Treba imati u vidu da član 306 Zakona o PIO iz 1999. godine, izmenjen i dopunjen 2006. godine, postavlja sledeća ograničenja na udeo investicionih instrumenata u ukupnoj aktivni:

- akcije i obveznice kompanija kojima se trguje na berzi: 70 procenata;
- investicije kojima se ne trguje na berzi: 30 procenata, i

- sredstva denominovana u drugoj valuti (ne u EUR): 30 procenata.

Menadžeri penzionih fondova imaju zakonsku obavezu da obezbede detaljnu izjavu o svojoj investicionoj politici, što mora da odobri Agencija za nadzor osiguranja ili Agencija za tržište obveznica.

Tabela 9.10 predstavlja ulazne takse i upravljanje odabranih penzionih fondova u Sloveniji.

Tabela 9.10 Ulazne takse i takse za upravljanje za penzione fondove 2009. godine		
Penzioni fond	Ulazna taksa (% premije)	Taksa za upravljanje (% aktive)
CMPFPE	0,625	0,5
MSPF	4,0	1,5
CMPF	up to 6	1,3
Skupna	specified in contract	1,25
Pokojninska družba A	3,0	0,65
Moja naložba	up to 2,6	up to 1,2

Izvor: Izveštaji kompanija za upravljanje penzionih fondovima iz 2009. godine.

Beleška: Ove takse se odnose na kolektivne penzijske sisteme. "Ulazne takse" odnose se na takse koje su prikupljene od svake uplate premija.

Neke kompanije za upravljanje penzionim fondovima smanjuju svoje takse. MSPF su smanjili svoje ulazne takse sa 6 procenata 2001. na 4 procenta 2009. godine, i planiraju dalje smanjenje na 3 procenta 2019. godine. Slično tome, CMPFPE je smanjio svoju ulaznu taksu sa 0,75 procenata 2004. godine na 0,625 procenata 2009. godine i svoju taksu za upravljanje sa 0,75 procenata na 0,5 procenata tokom istog perioda.

Kad je u pitanju faza isplate, kompanije za upravljanje penzionim fondovima i osiguravajuće kuće smatraju da bi trebalo obazbediti različita osiguranja za različite polove. To je suprotno praksi Prvog penzionog fonda (FPF) koji je počeo da isplaćuje osiguranja 2004. godine i koristi tablice sa očekivanim trajanjem života koje ne sadrže odvojene podatke prema polovima³².

Sadašnji Zakon o PIO iz 1999. godine dozvoljava isplatu celih suma penzijskih sredstava odjednom, pod uslovom trajanja osiguranja u datom fondu od barem 10 godina (Član 358 Zakona o PIO iz 1999. godine, izmenjen i dopunjen 2006. godine). Prve isplate mogle bi da se dogode 2011. godine. Uprkos činjenici da će isplata celih suma odjednom biti oporezovana po stopi poreza na lični dohodak, postoji zabrinutost među kompanijama za upravljanje penzionim fondovima da će se mnogi osiguranici opredeliti za isplate celih suma odjednom³³.

32 Rukovodilac KAD-a bio je prinuđen da usvoji tablice Agencije za nadzor osiguranja koje ne prave razliku među polovima. Modeli životnog osiguranja koje je KAD predstavio 2000. godine zasnovani su na tablicama smrtnosti koje ne prave razliku među polovima, i Agencija je zauzela stav da ugovori o osiguranju ne bi mogli jednostrano da se menjaju. KAD je zato obavezan da se "drži" tablica koje ne prave razliku među polovima.

33 Trenutno predloženi nacrt Zakona o PIO ne dozvoljava isplate odjednom u celini.

9.3.3. Adekvatnost penzija

Tabela 9.11 pokazuje različite vrste penzija kao procenete od prosečne neto zarade. U Sloveniji ti odnosi, poznati kao “stope zamene”, postepeno su se smanjivali od usvajanja Zakona o PIO iz 1999. godine. To je zato što novi penzioneri imaju niže stope prirasta i zato što penzije nisu bile u potpunosti indeksirane u skladu sa rastom zarada.

Tabela 9.11					
Prosečne zarade i prosečne penzije po vrstama od 1991. do 2009. godine					
Iznos					
Godine	Neto zarada	Starosne penzije	Invalidske penzije	Porodične penzije	Ukupno
1991	10.322	7.533	6.220	5.365	6.816
1992	30.813	23.977	19.835	17.056	21.775
1993	46.826	34.611	28.467	24.424	31.366
1994	60.089	45.344	37.524	32.270	41.174
1995	71.279	54.344	44.900	38.615	49.326
1996	81.830	61.008	50.109	43.186	55.270
1997	91.199	67.799	55.405	47.850	61.352
1998	99.919	74.477	60.598	52.377	67.338
1999	109.279	82.856	67.249	58.177	74.909
2000	120.689	90.864	73.700	63.928	82.224
2001	134.856	98.712	80.083	69.276	89.363
2002	147.946	107.640	87.409	75.637	97.562
2003	159.072	113.029	91.574	79.332	102.524
2004	168.203	117.999	95.434	82.746	107.140
2005	176.311	121.805	97.759	84.688	110.498
2006	185.936	127.201	102.047	88.516	115.929
2007	834,5	559,6	447,8	383,7	511,5
2008	899,8	603,7	483,6	416,4	554,2
2009	930,0	619,3	496,6	427,9	570,3

Kao procenat od prosečne neto zarade					
Godine	Neto zarada	Starosne penzije	Invalidske penzije	Porodične penzije	Ukupno
1991	100,0	73,0	60,3	52,0	66,0
1992	100,0	77,8	64,4	55,4	70,7
1993	100,0	73,9	60,8	55,2	67,0
1994	100,0	75,4	62,4	53,7	68,5
1995	100,0	76,2	63,0	54,2	69,2
1996	100,0	74,6	61,2	52,8	67,5
1997	100,0	74,3	60,8	52,5	67,3
1998	100,0	74,5	60,6	52,4	67,4
1999	100,0	75,8	61,5	53,2	68,5
2000	100,0	75,3	61,1	53,0	68,1
2001	100,0	73,2	59,4	51,4	66,3
2002	100,0	72,8	59,1	51,1	65,9
2003	100,0	71,1	57,6	49,9	64,5
2004	100,0	70,2	56,7	49,2	63,7
2005	100,0	69,1	55,4	48,0	62,7
2006	100,0	68,6	55,1	47,8	62,5
2007	100,0	67,1	53,7	46,0	61,3
2008	100,0	67,1	53,8	46,3	61,6
2009	100,0	66,6	53,4	46,0	61,3

Izvors: Godišnji izveštaji ZPIZ za 2002., 2006. i 2009. godinu.

Beleška: Gore navedene vrednosti odnose se na neto vrednosti. Iznosi od 1991. do 2006. godine izraženi su u slovenačkim tolarima, a od 2007. godine pa na dalje u EUR.

Smanjenje nivoa penzija takođe je uticalo na stope siromaštva penzionera. Kao što stoji u Tabeli 9.12, uprkos smanjenju stopa siromaštva među raznim potencijalno ranjivim grupama, učestalost siromaštva među penzionerima se povećala, posebno za one u domaćinstvima bez aktivnih članova (penzionerska domaćinstva). Stopa siromaštva penzionera u penzionerskim domaćinstvima povećana je za 4,3 procentna poena od 1997–1999. do 2005–2007. godine. Pensioneri koji žive u samačkim penzionerskim domaćinstvima su druga posebno ranjiva grupa. Velika većina su same žene, među kojima ima mnogo udovica. Tabela 9.A.4 predstavlja detaljniju sliku promene kumulativne distribucije starosnih penzija prema polovima između 1999. i 2008. godine.

Uzmajući u obzir pogoršanje uslova na tržištu rada 2009. i 2010. godine, prilično je izvesno da će ukupan rizik od siromaštva takođe da poraste za penzionere, posebno za one koji žive u penzionerskim domaćinstvima.

Tabela 9.12
Stope siromaštva za odabrane socio-ekonomske grupe 1997–1999. i 2005–2007. godine (%)

	1997–1999 (1)	2005–2007 (2)	Razlika (2) – (1)
Sva lica	14,4	12,4	–2,0
Penzioneri	17,2	19,3	2,1
Penzioneri u penzionerskim domaćinstvima	21,1	25,4	4,3
Lica starosti 60 godina i više	22,4	21,7	–0,7
Deca (do 18 godina)	13,6	10,1	–3,5
Nezaposleni	39,5	38,1	–1,4

Izvor: Kump i Stanovnik, 2008.

Beleška: Linija siromaštva postavljena je na 60 procenata od ujednačenog srednjeg prihoda domaćinstva.

9.3.4. Oporezivanje penzija

Državne penzije uglavnom nisu podložne oporezivanju. Prema podacima ZPIZ samo 27.000 penzionera (5 procenata od ukupnog broja) imalo je obavezu da plati porez na prihod 2008. godine. Za mali broj penzionera poreskih obaveznika odgovorno je izdašno oslobođenje od poreza u obliku poreskog kredita, koje iznosi 13,5 procenata od svake pojedinačne penzije. Doprinosi državnom penzijskom sistemu takođe su izuzeti od oporezivanja kako kad su u pitanju kompanije, tako i kada se radi o pojedincima.

Kao što je već objašnjeno, premije za kolektivne penzijske sisteme izuzete su od poreza na prihod kompanija, doprinosa za socijalno i poreza na lični dohodak, dok su premije za individualne penzijske planove izuzete samo od poreza na lični dohodak. Ipak, ta izuzeća su predmet ograničenja, kao što stoji u delu 1.2.

Osiguranja koja se isplaćuju iz penzionih fondova drugog stuba biće predmet poreza na lični dohodak, što znači da će njihov ukupan poreski tretman biti EET (*“Exempt-Exempt-Taxed”*, “izuzet-izuzet-oporezovan”). Nasuprot tome, osiguranja koje isplaćuje Prvi penzioni fond (FPF), fond trećeg stuba, izuzeta su od poreza na lični dohodak³⁴. Kupovina kupona za FPF je takođe implicitno izuzeta od poreza na lični dohodak³⁵. Zato se nadoknade iz FPF efektivno ne oporezuju ni u jednoj fazi.

34 Videti Član 32 Zakona o Porezu na lični dohodak (Službeni glasnik 117/2006), koji je na snazi od 1. januara 2007. Taj zakon je nasledio Zakon o porezu na lični dohodak iz 2004. godine (Službeni glasnik 54/04), koji je bio na snazi od 1. januara 2005. do 31. decembra 2006 godine. Prethodni član predviđao je da se životno osiguranje penzionog fonda poljoprivrednika oporezuje. Taj član zakona je osporen, i Ministarstvo finansija je promenilo zakon 2007. godine pre presude Suda.

35 Vlada je povećala aktivu penzionog fonda poljoprivrednika za 20 procenata kako bi kompenzovala vlasnike vaučera penzionog fonda poljoprivrednika za iznos poreza na lični dohodak koji im je naplaćen. Prosečna stopa poreza na lični dohodak bila je 20 procenata (Zakon o prvom penzionom fondu i transformaciji investicionih kompanija, Službeni glasnik 26/05).

9.4. Troškovi i finansiranje

9.4.1. Stope doprinosa

Doprinosi prikupljeni od poslodavaca i osiguranika su glavni izvor prihoda ZPIZ-a. Tabela 9.13 prikazuje stope doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje od 1992. do 2009. godine. Nije bilo promene u visini stope doprinosa od drastičnog smanjenja doprinosa za poslodavce u julu 1996. godine.

Tabela 9.13 Stope doprinosa za penzijsko i invalidsko osiguranje, 1992–2009. (%)					
Godina	1992.	1993.	od 1994. godine do 31 januara 1996.	od 1. februara do 30. juna 1996.	od 1. jula 1996. do 2009. godine
Zaposleni	14,40	15,42	15,50	15,50	15,50
Poslodavci	14,40	15,42	15,50	12,85	8,85
Ukupno	28,80	30,84	31,00	28,35	24,35

Beleška: Smanjena stopa doprinosa za poslodavce stupila je na snagu od jula 1996. godine.

Kao što se vidi iz Tabele 9.5, minimalna zarada se koristi kao minimalna osnovica za zaposlene, samozaposlene i obavezno osigurane poljoprivrednike. Nema ograničenja na visinu doprinosa za zaposlene. Samozaposleni sa visokim primanjima imaju više fleksibilnosti u izboru svoje osnovice za doprinose i mogu da ograniče doprinose, što im omogućava da izaberu maksimalnu osnovicu za uplatu doprinosa.

9.4.2. Finansijske operacije ZPIZ-a

Tabela 9.14 predstavlja prihod i troškove ZPIZ-a u razdoblju od 2000. do 2009. godine. U skorije vreme doprinosi pokrivaju samo oko 70 procenata troškova ZPIZ-a, a transferi iz državnog budžeta predstavljaju oko 27 procenata troškova. Ti transferi iz državnog budžeta sastoje se od (i) posebnih transfera, koje je Vlada obavezna da uplati na osnovu nekolicine zakona, i (ii) kompenzacija za manjak doprinosa. Budžet ZPIZ-a ostaje uravnotežen samo zato što je Vlada obavezana zakonom da pokrije njegov deficit.

ZPIZ takođe plaća neke nadoknade koje nisu nužno vezane za penzije. Na primer, kompenzacije zarada isplaćuju se licima koja rade skraćeno radno vreme zbog invaliditeta³⁶. ZPIZ takođe prenosi nekih 9 procenata svojih troškova Zavodu za zdravstveno osiguranje (ZZZS – *Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije*) kao doprinose za zdravstveno osiguranje penzionera.

36 Zakon o PIO iz 1999. godine promenio je ovaj povoljni tretman. Zato od 2003. godine ovi zaposleni primaju zaradu za skraćeno radno vreme i delimičnu invalidsku penziju (umesto kompanzacije zarade). Prethodno su ta lica primala 100 procenata kompanzacije zarade za razliku između punog radnog vremena i skraćenog radnog vremena.

Tabela 9.14
Prihodi i troškovi ZPIZ-a, 2000–2009. godina

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
A. PRIHODI										
A1. Doprinosi										
– Poslodavci i zaposleni	375,8	416,6	457,9	497,7	535,1	569,0	603,7	2.741,9	3.036,0	3.046,4
– Samozaposleni	21,3	23,0	24,6	25,9	27,8	30,0	31,4	139,0	152,2	162,9
– Ostali doprinosi	2,4	12,4	12,5	13,0	11,9	11,2	12,0	53,1	62,5	79,2
A2. Transferi iz državnog budžeta	153,6	184,4	216,7	228,3	238,8	247,3	251,6	1.028,1	1.111,7	1.237,7
A3. Transferi iz drugih izvora	2,5	5,1	5,1	5,5	5,7	6,1	6,7	30,3	34,6	50,5
A4. Transferi iz Kapitalnog fonda	13,3	8,4	10,0	6,4	6,4	6,4	9,4	39,1	49,0	49,0
A5. Drugi transferi	0,2	0,3	0,4	0,2	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
A6. Ostali prihodi	4,4	5,1	5,7	6,8	7,1	7,2	8,1	32,3	33,6	27,8
B. TROŠKOVI										
B1. Administrativni troškovi (ZPIZ)	587,9	655,2	732,8	781,3	828,6	877,1	923,0	4.063,6	4.479,7	4.653,6
B2. Tekući transferi	4,2	5,2	5,5	5,8	6,3	7,0	7,6	32,6	36,7	35,8
– Penzije	490,7	544,5	600,8	640,2	677,5	713,6	756,6	3.354,9	3.680,8	3.859,3
– Nadoknade zarada	22,3	26,7	31,8	34,2	37,5	39,3	41,1	172,3	182,9	183,8
– Socijalna pomoć	23,1	25,3	33,5	36,0	38,9	40,6	42,7	176,5	226,8	207,4
– Transferi neprofitnim organizacijama	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,2	0,1	0,7	0,7	0,8
– Transferi Zavodu za zdravstveno osiguranje	44,1	48,8	56,6	60,5	64,2	72,9	70,8	312,6	337,6	352,2
B3. Ostali transferi	—	—	—	—	—	0,5	0,5	0,0	0,0	0,0
B4. Ostali troškovi	3,1	4,2	4,8	3,9	3,5	3,0	3,6	13,9	14,2	14,3
Bilans (prihodi umanjeni za troškove)	–14,3	0,0	0,0	2,5	4,6	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Troškovi kao procenat od BDP-a	13,8	13,8	13,8	13,2	13,0	13,0	12,6	11,8	12,0	13,2
BDP	4.252,3	4.761,8	5.314,5	5.922,9	6.393,0	6.768,3	7.296,6	34.568	37.305	35.384

Izvor: Godišnji izveštaji ZPIZ, Statistički godišnjak Republike Slovenije, Zavod za statistiku Republike Slovenije.

Beleška: Iznosi za period od 2000. do 2006. godine su izraženi u milijardama slovenačkih tolara, a od 2007. godine na dalje u milionima EUR.

9.4.3. Demografski trendovi

Tabela 9.15 predstavlja broj penzionera od 1990. do 2009. godine. Godišnja stopa rasta ukupnog broja penzionera je 1,9 procenata za period od 1990. do 2009. godine, 2,2 procenta za period od 1990. do 1999. godine i 1,5 procenata za period od 2000. do 2009. godine. Iako je stopa rasta opala u poslednjoj deceniji, dugoročni demografski trendovi će nastaviti da opterećuju penzijski sistem i da prete njegovoj održivosti. Kao što stoji u Tabeli 9.16 stopa zavisnosti starosnih penzionera (odnos broja stanovnika starijih od 65 godina i broja stanovnika starosti od 20 do 64 godine) porasla je sa 17,8 procenata 1991. na 25,7 procenata 2009. godine i procenjuje se da će ubrzano rasti od 2020. godine, da bi eventualno 2050. godine dostigla nivo od 61,5 procenata.

Tabela 9.15 Broj penzionera po vrstama od 1990. do 2009. godine						
Godina	Starosni	Invalidski	Porodični	Ostali	Državna penzija	Ukupno
1990	197.259	82.289	76.726	27.820	—	384.094
1991	227.524	87.194	78.482	25.727	—	418.927
1992	252.393	92.378	80.531	23.526	—	448.828
1993	259.525	94.739	81.764	21.517	—	457.545
1994	260.751	95.698	82.120	19.516	—	458.085
1995	262.587	96.883	83.121	17.671	—	460.262
1996	265.341	97.649	84.527	15.805	—	463.322
1997	269.958	98.146	85.970	14.142	—	468.216
1998	274.477	98.251	87.133	12.533	—	472.394
1999	279.114	98.105	88.171	11.059	—	476.449
2000	282.005	97.804	87.639	14.742	50	482.240
2001	287.926	97.704	88.877	13.440	4.538	492.485
2002	295.304	97.621	90.973	12.215	12.970	509.083
2003	302.365	97.433	92.113	10.997	14.843	517.751
2004	308.443	96.556	92.827	9.888	16.140	523.854
2005	315.092	96.665	93.231	8.909	17.178	531.075
2006	322.755	95.736	92.304	8.023	17.690	536.508
2007	332.780	94.511	91.514	7.236	17.432	543.473
2008	342.992	93.389	91.552	6.493	16.832	551.258
2009	354.514	92.123	91.818	5.805	16.168	560.428

Izvor: Godišnji izveštaji ZPIZ-a za 2002. i 2009. godinu.

Beleška: Pod "drugo" spadaju (1) korisnici Fonda poljoprivrednika na osnovu zakona od pre 1983. godine (taj penzioni fond spojio se 1983. godine sa fondom zaposlenih), (2) korisnici Vojnog penzijskog fonda (od 2000. godine), i (3) korisnici "acompte" penzija, tj. penzija za oficire bivše Jugoslovenske narodne armije (od 2000. godine).

Tabela 9.16

Broj stanovnika starosti od 20 do 64 godine i broj stanovnika starijih od 65 godina, od 1991. do 2050. godine

Godina	Stanovništvo od 20 do 64 godine (1)	Stanovništvo starije od 65 godina (2)	Stopa zavisnosti (%) (2) / (1)
1991	1.228.602	218.927	17,8
1995	1.225.394	244.767	20,0
2000	1.255.897	278.230	22,2
2005	1.283.194	309.537	24,1
2009	1.312.488	336.860	25,7
2015	1.270.461	358.817	28,2
2020	1.221.065	410.715	33,6
2030	1.127.876	502.865	44,6
2040	1.056.979	558.343	52,8
2050	963.063	592.047	61,5

Izvor: Zavod za statistiku Republike Slovenije za podatke do 2009. godine, podaci od 2015. do 2050. godine predstavljaju projekcije Eurostat-a.

Tabela 9.17 upoređuje radni staž i dužinu perioda provedenih u penziji za oba pola 2000. i 2009. godine. Muškarci koji su se penzionisali 2009. godine imali su u proseku za 11 meseci duži radni staž od muškaraca koji su se penzionisali 2000. godine, ali je zbog veće dužine njihovog životnog veka njihov period proveden u penziji bio duži za godinu i deset meseci. Slično njima, žene koje su se penzionisale 2009. godine imale su za dve godine i mesec dana duži radni staž u proseku nego žene koje su se penzionisale 2000. godine, ali je njihov period proveden u penziji bio duži za četiri godine i pet meseci. Trebalo bi pogledati i Tabele 9.A.2 i 9.A.3 koje prikazuju efektivnu starosnu granicu za penzionisanje i očekivano trajanje života prema polovima. Uprkos pooštavanju uslova za penzionisanje Zakonom o PIO iz 1999. godine, produžetak radnog staža nije poništio efekat produžetka perioda provedenog u penziji.

Tabela 9.17

Radni staž i period proveden u penziji prema polu, 2000. i 2009. godine (u godinama)

		Muškarci	Žene
Radni staž			
2000	(1)	37 + 3m	33 + 7m
2009	(2)	38 + 2m	35 + 8m
Razlika	(2) – (1)	11m	2 + 1m
Period proveden u penziji			
2000	(3)	14 + 9m	17 + 1m
2009	(4)	16 + 7m	21 + 6m
Razlika	(4) – (3)	1 + 10m	4 + 5m

Izvor: Godišnji izveštaj ZPIZ-a za 2009. godinu.

9.5. Socijalni dijalog u penzionoj reformi

Socijalni dijalog u Sloveniji ima dugu tradiciju. Bivša Jugoslavija imala je specifičan oblik socijalizma poznat kao “samoupravljanje” u socijalizmu, što je u stvari bio oblik decentralizovanog odlučivanja sa snažnim predstavljanjem radnika i demokratskim učešćem. Dramatične političke i ekonomske promene koje su se dogodile tokom 1990ih godina nisu u potpunosti rasturile takvu kulturu ponašanja. Kada je Slovenija stekla nezavisnost sindikati su zadržali svoju ulogu kao ključna politička snaga koja je u stanju da mobiliše radnike i da utiče na postupke Vlade. U okviru penzione reforme sindikati su bili od ključnog značaja za neuspeh obaveznog drugog stuba predloženog 1998. godine i za neuspeh reformskih predloga koje je predložila Vlada desnog centra 2005. godine. U većini slučajeva poslodavačko udruženje (Udruženje poslodavaca Slovenije) podržavalo je Vladu i retko kada je iznosilo sopstvene predloge.

Ekonomsko-socijalni savet (ESC) čini glavni forum za tripartitne pregovore. Iako ESC nije uspostavljen po zakonu, pravila po kojima on radi uspostavljena su odlukama Vlade. Bilo koji zakon koji se tiče radnih odnosa, nadoknada za rad i socijalnu sigurnost razmatra se na sastancima ESC. Takvi zakoni se po pravilu ne smatraju spremnim za diskusiju u parlamentu dok ih ne odobri ESC. Ipak, ima slučajeva kada Vlada pokušava da zaobiđe ESC. To se dogodilo u julu 1998. godine kada je Vlada odobrila nacrt Zakona o PIO iz 1999. godine uprkos snažnom protivljenju sindikata³⁷. Slična taktika upotrebljena je u avgustu 2010. godine, kada je Vlada odobrila trenutni nacrt Zakona o PIO bez saglasnosti sindikata³⁸.

Kad je u pitanju struktura rukovođenja ZPIZ-a, Zakon o PIO iz 1999. godine (članovi 265 i 269) predviđa uspostavljanje Saveta i Upravnog odbora. Prema zakonskim promenama napravljenim u julu 2005. godine (Službeni glasnik 72/2005) koje je predložila vlada desnog centra, Upravni odbor je ukinut a broj članova Saveta smanjen je sa 30 na 27 članova. Struktura članstva u Savetu takođe je promenjena. U sklopu tih promena broj članova koje imenuje Vlada povećan je sa sedam na deset, broj predstavnika sindikata smanjen je sa osam na šest i broj predstavnika udruženja poslodavaca smanjen je sa osam na četiri. U Savetu su se takođe našli predstavnici udruženja penzionera, predstavnik organizacije radnika sa invaliditetom i ZPIZ. Ovlašćenja Saveta su povećana jer je on preuzeo i neke od zadataka Upravnog odbora. U te zadatke spadaju i odluke o indeksaciji penzija i imenovanje i otpuštanje Generalnog direktora ZPIZ-a.

9.6. Nedavni razvoji događaja

Posle parlamentarnih izbora u oktobru 2008. godine, nova Vlada levog centra imenovala je radnu grupu za “modernizaciju penzijskog sistema”. Njen prvi sastanak održan je u martu 2009. godine. Posle serije uzastopnih razgovora Ministarstvo rada, porodice i socijalnih pitanja predstavilo je Vladi nacrt Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju u avgustu 2010. godine. Taj nacrt je odobrila Vlada i podnela ga Parlamentu (*Državnom zboru*) u avgustu 2010. godine. Posle tri čitanja (i puno amandmana) Zakon je

37 2010. godine Zakon o minimalnoj zaradi je usvojen bez podrške udruženja poslodavaca i usvojen je Zakon o tržištu rada bez podrške sindikata.

38 Pregovori sa sindikatima se uglavnom održavaju u malim randim grupama koje formira Ekonomsko socijalni savet. Prema rečima zvaničnika Ministarstva rada, porodice i socijalnih pitanja, više od 50 sastanaka održano je sa sindikatima kako bi se razgovaralo o pitanjima penzija i nacrtu Zakona o PIO. Pored toga, formirana je posebna radna grupa kako bi razmotrila invalidske penzije i radnike sa invaliditetom.

konačno usvojen u Parlamentu 14. decembra 2010. godine. Taj zakon uveo je brojne parametarske promene i pojednostavljene delove postojećeg složenog penzijskog sistema. Ključne karakteristike Zakona ukratko su:

- Period za izračunavanje osnova za penziju trebalo bi postepeno da se produžava sa najboljih 18 na najboljih 30 godina³⁹.
- Starosna granica za punu penziju (penziju bez umanjenja) trebalo bi postepeno da se uvećava do 65 godina kako za muškarce tako i za žene, sa mogućim umanjenjem od osam meseci po detetu za negu dece⁴⁰ i 12 meseci za vojni rok.
- Prevremena penzija (sa umanjenjima) je moguća sa 60 godina starosti za muškarce koji imaju 40 godina radnog staža, kao i za žene koje imaju 38 godina radnog staža.
- Stope umanjenja su ujednačene na nivou od 3,6 procenata godišnje, i nikakvo povećanje (veća stopa prirasta) se ne primenjuje u slučaju odloženog penzionisanja.
- Prevremena penzija (bez umanjenja) je moguća sa 60 godina starosti za muškarce koji imaju 43 godine radnog staža, kao i za žene starosti od 58 godina koje imaju 41 godinu radnog staža⁴¹.
- Uvedeni su nove stope prirasta i fiksni jedinstveni koeficijent valorizacije, što znači da će penziona formula garantovati 60 procenata prosečne zarade osiguranika za radni staž od 40 odnosno 38 godina za muškarce odnosno žene. To znači da stvarna prosečna stopa prirasta iznosi 1,5 procenat po godini osiguranja za muškarce i 1.58 procenata za žene.
- Penzije treba da budu usklađene sa 70 procenata od nominalnog rasta zarade i 30 procenata sa rastom cena. To je povoljnije od Švajcarske formule, koja koristi prosek povećanih stopa zarada i cena.
- Različite nadoknade za socijalno osiguranje povezane sa penzijama (uključujući i dodatke na prihod od penzija i Državne penzije) uklonjene su iz Zakona o PIO i priključene relevantnim zakonima o socijalnoj pomoći.
- Ukupna transparentnost zakona unapređena je kroz eliminaciju dodatnog radnog staža.

Uprkos činjenici da je Zakon o PIO usvojen, on još uvek nije zvanično stupio na snagu. Naime, sindikati koji su se usprotivili ovom Zakonu tokom procesa reformi započeli su proceduru za narodni referendum o Zakonu o PIO. Glavni razlozi za njihovo protivljenje bili su podizanje starosne granice za penzionisanje i direktno ukidanje povoljnih opcija za penzionisanje običnih proizvodnih radnika. Iako je Zakon o PIO na kraju sadržao i povoljniju odredbu za obične proizvodne radnike (penzionisanje muškaraca pri 60 godina starosti uz radni staž u trajanju od 43 godine, i penzionisanje žena starosti 58 godina uz radni staž u trajanju od 41 godine), sindikati su te uslove smatrali neprihvatljivim. Udruženje poslodavaca bilo je takođe nezadovoljno Zakonom o PIO. Ono je posebno zahtevalo nižu stopu doprinosa za poslodavce za radnike starije od 60 godina i nižu minimalnu osnovicu za doprinose za samozaposlene⁴².

39 Dve najnepovoljnije godine mogu svejedno da se otpišu.

40 To generalno postoji samo za žene, a za muškarce postoji samo ako su ispunjeni određeni strogi uslovi. To snižavanje starosne granice slično je rešenju usvojenom u Češkoj Republici, gde starosna granica za žene može da bude umanjena do tri godine zbog nege deteta.

41 Ovde u period trajanja osiguranja ne može da se uračunaju godine kupljenog osiguranja.

42 Zakon o PIO povećao je minimalnu osnovicu za doprinose na 60 procenata od prosečne zarade. Udruženje poslodavaca tražilo je da se minimalna zarada zadrži kao "baza za doprinose".

U jednom potezu koji je trebalo da blokira inicijativu sindikata, Parlament (*Državni zbor*) je poslao zahtev 12. januara 2011. godine Ustavnom sudu, tražeći mišljenje o ustavnosti takvog referenduma. Ustavni sud doneo je presudu 14. marta 2011. godine jednoglasno proglašivši da bi referendum bio neustavan. Referendum je kasnije održan 5. juna 2011. godine, i novi penzijski zakoni su odbijeni velikom većinom glasova (sa 72,2 procenta protiv novog Zakona o PIO i 27,8 procenata za njegovo usvajanje). Zato sadašnji Zakon o PIO ostaje na snazi.

Uprkos činjenici da penzijska legislativa nije postala zakon postoji malo opasnosti od “eksplozije” penzijskih izdataka na kratak rok. Jedan hitan zakon usvojen je u decembru 2009. godine (Službeni glasnik 98/2009) i odredio je indeksaciju penzija (i drugih socijalnih nadoknada) za 2010. godinu na nivo od 50 procenata od rasta nominalne zarade. Slično tome, hitan zakon usvojen je u novembru 2010. godine (Službeni glasnik 94/2010) i odredio je indeksaciju penzija za 2011. godinu na nivo od 25 procenata od rasta nominalne zarade. Vlada je predložila zamrzavanje indeksacije penzija za 2012. godinu. U vreme kada je ovaj rad pisan (u oktobru 2011. godine) *Državni zbor* se raspušta zbog prevremenih parlamentarnih izbora koji bi trebalo da budu održani 4. decembra. Zato je bukvalno sigurno da ova predložena hitna legislative neće biti usvojena od strane odlazećeg *Državnog zbora*.

Reference

- Anušić, Z.; O’Keefe, P and Madžarević-Šujster, S. 2003. “Pension Reform in Hrvatska”. SP Discussion Paper br. 0304, Svetska banka.
- Guardiancich, I. 2009. *Pension Reforms in Central, Eastern and Southeastern Europe: Legislation, Implementation and Sustainability*. Doktorska tezy, Evropski univerzitetski institut (Firenca).
- Kump, N. i Stanovnik, T. 2008, “Socialno-ekonomski položaj upokojencev in starejšega prebivalstva v Sloveniji”. Istraživački izveštaj, Institut za ekonomsko istraživanje (Ljubljana).
- Stanovnik, T. 2002. “The Political Economy of Pension Reform in Slovenija”. In E. Fultz (ed). *Pension Reform in Central and Eastern Europe, Vol. 2*, ILO, Srednje i istočno evropski tim (Budimpešta).
- Stanovnik, T. 2010. “The Collection of Pension Contributions: A Comparative Review of Three Central European Countries”, Mimeo.
- Vezjak, K. i Stanovnik, T. 2004. “The Collection of Pension Contributions in Slovenija” in E. Fultz and T. Stanovnik (eds). *Collection of pension contributions: Trends, issues and problems in Central and Eastern Europe*, ILO, Srednje i istočno evropski tim (Budimpešta).

Aneks

Tabela 9.A.1			
Broj osiguranika prema polu i starosti, 31. decembar 2007. godine			
Starost	Muškarci	Žene	Ukupno
20 ili manje	7.824	2.385	10.209
21 to 30	105.107	78.317	183.424
31 to 40	137.637	122.968	260.605
41 to 50	139.745	128.289	268.034
51 to 60	99.073	60.790	159.863
61 ili više	10.473	5.267	15.740
Ukupno	499.859	398.016	897.875

Izvor: Interna dokumentacija ZPIZ-a.

Tabela 9.A.2		
Prosečna realna starosna granica za penzionisanje prema polovima 1992–2009.		
Godina	Muškarci	Žene
1992	56 + 2m	52 + 6m
1993	56 + 2m	53 + 3m
1994	57 + 7m	53 + 2m
1995	57 + 6m	53 + 1m
1996	57 + 6m	54 + 0m
1997	58 + 3m	54 + 11m
1998	58 + 5m	55 + 3m
1999	58 + 2m	54 + 10m
2000	59 + 2m	55 + 5m
2001	59 + 3m	55 + 5m
2002	59 + 11m	55 + 6m
2003	59 + 11m	55 + 8m
2004	60 + 7m	56 + 7m
2005	60 + 5m	57 + 1m
2006	60 + 4m	57 + 2m
2007	60 + 8m	57 + 5m
2008	60 + 9m	57 + 6m
2009	60 + 11m	58 + 0m

Izvor: Mesečni statistički bilten, oktobar 2002. i decembar 2009. godine, ZPIZ.

Tabela 9.A.3				
Očekivano trajanje života prema polovima 2007 (u godinama)				
	sa 60 godina	sa 61 godinom	sa 63 godine	sa 65 godina
Muškarci	19,4	18,6	17,2	15,8
Žene	24,2	23,4	21,6	19,9

Izvor: Kompletne tabele smrtnosti stanovništva Slovenije, Zavod za statistiku Republike Slovenije, 2007.

Tabela 9.A.4		
Procenat starosnih penzionera prema iznosima penzije i polovima od 1999. do 2008. godine (%)		
	Muškarci	Žene
1999		
Manje od 40% prosečne neto zarade	6,8	12,8
Manje od 50% prosečne neto zarade	14,7	25,5
Manje od 60% prosečne neto zarade	24,9	51,8
Manje od 70% prosečne neto zarade	38,5	65,9
Manje od 100% prosečne neto zarade	75,4	93,6
2000		
Manje od 40% prosečne neto zarade	6,7	13,0
Manje od 50% prosečne neto zarade	14,8	34,6
Manje od 60% prosečne neto zarade	25,2	52,2
Manje od 70% prosečne neto zarade	39,6	66,0
Manje od 100% prosečne neto zarade	76,2	91,7
2001		
Manje od 40% prosečne neto zarade	6,1	11,2
Manje od 50% prosečne neto zarade	12,9	29,5
Manje od 60% prosečne neto zarade	23,2	49,1
Manje od 70% prosečne neto zarade	36,8	63,5
Manje od 100% prosečne neto zarade	74,5	90,6
2002		
Manje od 40% prosečne neto zarade	7,1	13,1
Manje od 50% prosečne neto zarade	16,3	37,5
Manje od 60% prosečne neto zarade	28,7	55,8
Manje od 70% prosečne neto zarade	44,7	69,6
Manje od 100% prosečne neto zarade	79,3	93,1

	Muškarci	Žene
2003		
Manje od 40% prosečne neto zarade	6,7	12,0
Manje od 50% prosečne neto zarade	15,6	36,1
Manje od 60% prosečne neto zarade	27,5	54,8
Manje od 70% prosečne neto zarade	43,7	69,2
Manje od 100% prosečne neto zarade	78,6	92,8
2004		
Manje od 40% prosečne neto zarade	7,4	13,7
Manje od 50% prosečne neto zarade	17,0	39,2
Manje od 60% prosečne neto zarade	30,5	57,9
Manje od 70% prosečne neto zarade	48,4	73,0
Manje od 100% prosečne neto zarade	80,8	93,6
2005		
Manje od 40% prosečne neto zarade	6,0	10,2
Manje od 50% prosečne neto zarade	14,2	33,0
Manje od 60% prosečne neto zarade	25,4	52,1
Manje od 70% prosečne neto zarade	41,1	66,6
Manje od 100% prosečne neto zarade	77,3	91,7
2006		
Manje od 40% prosečne neto zarade	6,5	11,3
Manje od 50% prosečne neto zarade	15,6	36,4
Manje od 60% prosečne neto zarade	28,4	55,5
Manje od 70% prosečne neto zarade	45,7	70,4
Manje od 100% prosečne neto zarade	79,8	92,9
2007		
Manje od 40% prosečne neto zarade	6,9	12,0
Manje od 50% prosečne neto zarade	15,8	36,8
Manje od 60% prosečne neto zarade	29,2	56,2
Manje od 70% prosečne neto zarade	46,8	70,8
Manje od 100% prosečne neto zarade	80,5	93,0
2008		
Manje od 40% prosečne neto zarade	6,1	10,0
Manje od 50% prosečne neto zarade	15,5	36,2

	Muškarci	Žene
Manje od 60% prosečne neto zarade	29,0	55,7
Manje od 70% prosečne neto zarade	47,1	71,2
Manje od 100% prosečne neto zarade	80,7	92,8

Izvor: Kump i Stanovnik, 2009. godine.
Beleška: Svi podaci se odnose na decembar tekuće godine.

ISBN 978-92-2-826726-6

9 789228 267266

